

A NAGYBIRTOK

ÍRTA

DR. SCHERER PÉTER PÁL

BUDAPEST 1939

BEVEZETÉS.

Radikális földreform . . . ezt a kifejezést először a háborúelőtti szélső liberális sajtóban fedeztük fel, később sokkal élesebben a kommunisták és a szocialisták lapjaiban. Az 1918-as szellem már ezzel a jelszóval bomlasztotta a fronton küzdő, szenvedő hadsereg egységét, ezzel lazította a népeket. A háborúutáni forradalmak intézkedései azonban a földkérdéshez radikális módon mégsem mertek hozzányúlni, mert féltek a bekövetkező súlyos szociális helyzetől. A forradalmak után pedig egy-egy politikai csoportnak, egyeseknek vagy többeknek könnyű játékszere, a néphangulat irányítója lett.

A liberalizmus tökéletes munkát végezen! Régi vágya volt, hogy a mezőgazdaságot uralma alá kényszerítse és az ingótöke hatalmát kiterjessze. A keresztény nagybirtokok zöme. a rajtuk élő több százezer keresztény alkalmazottal, azonban olyan akadály volt, melyet csak hatalmas sajtópropagandával lehetett fokozatosan legyőzni. Sikerült a közvéleményt hamis jelszavakkal, hamis adatokkal, a statisztikai adatok helytelen alkalmazásával és tendenciózus csoportosításával teljesen félrevezetni, a hamis gondolatoknak megnyerni. Ma már minderdí a földkérdés radikális megoldásától várja a paradicsomi alhi-potokat, hazánk összes bajainak, betegségének meggyógyítását.

Olasz- és Németország volt az a két állam, mely elsőknek ismerte fel a liberalizmus alattomos munkájának törekvéseit és egy tollvonással szüntette meg a földkérdés helytelen feszegetésének mindenféle megnyilvánulását. Mussolini és Hitler kijelentette, hogy a belső telepítés a hatalmas létszámot alkotó mezőgazdasági tömeg helyzetét nem javíthatja akkor, ha az ország területe korlátozott. Ellenben javíthatja a mezőgazdasági nagyüzemekben folytatott többtermelés és az ezzel elérhető több munkaalkalom. A liberalizmus ebben a két országban

csúfos kudarcot vallott, a földkérdés, a radikális reform hangsúlyozása az irodalmi és a politikai élet színteréről letűnt és *a lakosság a jól prosperáló nagybirtokban mezőgazdasági nagyüzemet lát, melynek fenntartását természetesnek is veszi.*

Angliában a liberalizmus felhagyott hiábavaló munkájával, mert itt a földkérdésben a józan angol néppel hamar szembe találta magát.

Oláhországban a liberalizmus győzött, a földeket felszabták. Az uralkodó rendszer is liberális lett, a mezőgazdasági lakosság pedig teljesen elszegényedett, nagyrésze állati sorsra került.

Az újjászületett és napról-napra erősebbé, hatalmasabbá váló, mind nagyobb politikai súlyú Lengyelországban ki beszél földreformról, pedig ott hatalmas mammutbirtokokat találhatunk. A telepítés teljesen evolúciós alapon történik.

Ügy érzem, hazám sorsáért aggódom, amikor lelkiismeretesen, de őszintén és nyíltan, a helyzetet, a mezőgazdaságot, a vidéket teljes ismeretében, súlyos és helyesen felhasznált statisztikai adatok alapján kijelentem, hogyha nálunk – akár oláh mintára, akár cseh mintára – radikális földreformot hajtanának végre, ennek szörnyű kihatásai már 1-2 éven belül jelentkeznenek. Az ország mezőgazdasági lakosságának kb. $\frac{1}{3}$ -a, esetleg $\frac{1}{2}$ -e koldusbotra jutna, az elégedetlen proletármasszák számát szaporítaná, a termelés apadása, az elmaradó adók fokozódó pénzügyi krízist, a legelső gyengébb gazdasági esztendő pedig a városokban és falvakban éhínséget teremtene.

A közvélemény nagyrésze a mezőgazdasági viszonyokat és általában a földkérdést nem ismeri. Legalább is nem ismeri helyes oldaláról, mert az eredetileg baloldaltól kiindult tájékoztatás hamis volt, tendenciózus, hiszen a politikai érdekek így kívánták. Egyes kirívó eseteket éleztek ki, de elhallgatták azokat a példákat, melyek megmutatták volna, hogy az egyes jólkezelte nagybirtokokon már évtizedek előtt a gazdasági és szociális intézkedéseknek olyan megnyilvánulásai jelentkeztek, melyek messze megelőzték a mai kor kívánalmait.

Új könyvemmel új feladatot vállaltam. Nagy és nehéz feladatot. Sokan azt fogják mondani, hogy hálátlan munkát. Olyan kérdésben szeretnék felvilágosítást nyújtani, mely kérdést – annak súlyossága miatt – még sem lehet a *hordok te-*

tejéről elintézni. Ez a kérdés széleskörű tanulmányozást, közgazdasági ismeretet és gyakorlati tájékozódást kíván. Az egyoldalúlag befolyásolt közhangulatot sem lehet már ól-holnapra megváltoztatni, hiszen *Darányi Kálmán v. miniszterelnök* jelentette ki egy ízben, hogy *a folytonosan hangoztatott tévhitek és hazugságok a tájékoztatlan közönségben lassacskán köztudattá válnak és az igazság színezetével bírnak.*

Az igazság keresése sokszor nem jár együtt a népszerűséggel, a félrevezetett közhangulattal, de *nem tárgyilagos író az, aki munkájával a népszerűséget, a feltétlen elismerést kívánja és keresi, nem pedig az igazságot.* És ha ez a szempont hat át, akkor feladatokat már nem tekintem nehéznek, vagy hálátlannak.

A földbirtokkérdés, éppen úgy, mint pl. a falukérdés, nem olyan egyszerű probléma, mint azt laikus fejjel annyian gondolják. *Ismerni kell elsősorban a kérdés lényegét, száz és száz együtthatóját, tényezőjét, közgazdasági, nemzetgazdasági és szociális vonatkozásait.* Aki ezekkel nincs tisztában, az ne nyúljon papírhoz és tollhoz, mert munkájával a köznek (ha pillanatnyilag hasznosnak látszik is) *többet árt, mint használ.* *Art a nemzetnek külpolitikai vonatkozásban is.* A mostani nehéz napjainkban, amikor arról van szó, hogy a Felvidéket visszakapjuk vagy sem, keserű szívvel kellett hallani a cseh rádióban, hogy falukutatóink és radikális földosztóink közül egyeseknek a könyveit mint használják fel ellenünk, *mint idéznek azokból.* Ezen a szomorú tényen azután már nem sokat segít az, hogy az idézett író siet rádióinkban kijelenteni, hogy adatai a régmúlt időkre vonatkoznak, azóta a helyzet javult stb., hiszen *a mai időkben kiadott könyveikben erről egy sort sem találunk.* A nehéz kő már elrepült.

Körülöttünk több az ellenség, mint a barát. Lesik és várják, mivel üthetnek árva magyarságunkon, mivel riaszthatják el a visszakívánczó testvéreinket, a nálunk sokkal szabadabb és boldogabb életet élt nemzetiségeinket. Elég, ha kezükbe adják az ilyen radikális földosztók és falukutatók munkáját és azt mondják nekik: *„Íme, ez a ti hazátok, ahová vágyódtok, a ti Magyarországotok, ez a feudális maradvány, ahol a kegyetlen és zsarnok nagybirtokosok rabszolgaságban tartják cselédeiket és útját állják a nép boldogulásának”* és a célt

már el is érték, így riasztották el most tőlünk a tótokat, így riasztják el az alföldi nagybirtokokon életet remélő *ruszin népet* is.

Az orosz bolsevista rádióban hányszor hallottunk már egy-két falukutatónk könyvéből idézni, természetesen nem mellettünk, hanem ellenünk.

Ezek az események is időszerűvé teszik, hogy felvilágosító munkámmal a nyilvánosság elé lépjek. Nem lehet egyes eseteket kiszínezni, ezekből általános vonatkozásokat leszűrni és ezzel a nemzet egészét sújtani.

Már évek óta nincs nap, hogy a földkérdésről bizonyos vonatkozásban, akár a napi sajtóban, vagy akár a politikai fronton, ne olvassánk, vagy ne hallanánk. *Valóságos láz ez ebben az országban.* De talán ez sem volna baj, ha ezzel a kérdéssel kizárólag szakemberek, gazdák és hozzáértő politikusok foglalkoznának, nem pedig olyanok, akiknek ezzel a kérdéssel sem hivatásuknál, sem társadalmi körüknél, sem pedig vagyoni körülményeiknél fogva semmi kapcsolatuk nincs és nem volna baj, *hó nem hallanánk únos-untalan ugyanazokat a jelszavakat és állításokat, melyek a szakemberek előtt ugyan üres szavaknak tűnnek fel, de a közönség hitelt ad nekik.*

Vitéz Imrédy Béla egy beszédében a következőket mondotta:

„Nálunk mindenki többel törődik, mint amennyihez elhelyezkedése alapján köze volna, állandóan beleszól más dolgába és ezáltal szenved saját feladatkörének öz elintézése is. A legelső feladat tehát, amit a szervezés alapelveként meg kell valósítanunk, a hatáskörök elkülönítése. Minden emberben ki kell alakulnia a belső meggyőződésnek, hogy a maga hatáskörét kell százszázalékig kitöltenie s hogy nem használ, hanem csrk kárt okoz, ha saját hatáskörén túl terjeszkedik”

Ha a földkérdéssel foglalkozó könyvek közül azokat vesszük a kezünkbe, melyeket *mezőgazdák, okleveles gazdák*, tehát olyanok írtak, akik valószínűleg jobban értenek a szakmájuk körébe vágó és azzal összefüggő kérdésekhez, mint olyanok, akiknek a földhöz semmi közük, akiket nagyfokú tájékozatlanság, gyűlölet, vagy politikai szempontok irányítanak, akiknek már hivatásuknál fogva is saját munkakörük problémáival kellene foglalkozniuk (amihez valószínűleg több hozzáértésük is van), *egész másképp látjuk a kérdések megvilágítását, sokkal*

józanabbul azok elbírálását. De ha figyeljük a vidéki sajtót, ha résztveszünk a vidéki gazda gyűléseken (melyeket gazdák vezetnek), ha elolvassuk a vármegyei gazdasági bizottságok jelentéseit, azokban sosem olvashatunk a radikális földreform követeléseiről, sosem olvashatunk támadást a nagybirtokok ellen. Ezek a gyűlések és jelentések helyesen mutatnak rá a birtokpolitikai problémákra, csakhogy ezek nem a földkérdésben, szóval a tulajdonjogi kérdésben és a föld radikális elosztásában nyilvánulnak meg. Felölelik a közlekedés, a közterhek, a drága ipari árak stb. problémáit, de nyugodtan hagyják a termelést szolgáló földet, a termelésben egyformán hasznos munkát folytató nagy-, közép- és kisbirtokost. Tudják jól, hogy az evolúciós alapon kialakuló birtokmegoszlás a legegészségesebb és legtartósabb. Nálunk a földkérdéssel a legtöbbet Budapesten foglalkoznak és olyan körökben, ahol a „földreformerek” még a kérdés lényegével sincsenek tisztában.

Úgy hiszem, ezek előrebocsátásával érthetővé válik az is, hogy fejezeteim során, érveim alátámasztására, nem hivatkozhatom a hivatlan prókátorok, a kérdéseket felületesen és hozzá nem értéssel kezelők állításaira és adataira, hanem komoly szakemberek, gazdák, az ügygel sokat foglalkozott közzgazdád megállapításaira.

Jelen könyvem egy birtokpolitikai tanulmány. *Céлом, a nagybirtoki kérdést minden oldalról megvilágítani, anélkül hogy ezzel propagandaszolgálatot teljesítenék. Nem a rossz nagybirtokot védem, ez indokolatlan, de okatlan eljárás is lenne, hanem a jólkezelte nagybirtokot, mely megérdemli a védelmet. És nem a kisbirtokot helytelenítem, mely érthetetlen magatartást jelentene. Igenis, őszinte híve vagyok az egészséges alapon nyugvó, evolúciós alapon kifejlődő és organikus célokat követő birtokpolitikának, melyben azonban a földkérdés, mint természetes kialakulás, kisebb, a termeléspolitikai kérdések, a szakoktatás, az árkérdés stb., nagyobb szerepet töltenek be. Legelőször a több százezer, de jelenleg beteg kisbirtok meggyógyítását tartom szükségesnek, mert addig új telepítésről beszélnünk nem szabad. A múlt tapasztalatait kell szem előtt tartanunk, de sok százezer gazdasági alkalmazott jövő sorsát is. Mint a későbbiekben látni fogjuk, a nagybirtokok jó része maga mozdította elő eddig az egészséges kispasztorosztály kialakulását.*

Gróf Széchenyi István, a legnagyobb magyar mondta, hogy nem vétünk a magyarság ellen, ha hibáira rám illatunk és így akarjuk a bajokat gyógyítani. Amikor a magyar kisbirtokos termelésének fogyatékoságára, erényei mellett hibáira is rámutatok, ezt éppen a *javítás érdekében* teszem, mert *elhibázott politika az, mely a magyar parasztiön csak mártírt lát, csupa jó tulajdonságokkal felruházott lényt, aki tökéletesen dolgozik, tökéletesen gondolkodik, csak a társadalom a bűnös, mely őt elnyomja, kihasználja és lenézi*. Ha a magyar parasztság tudatába ölik ezeket a szavakat, ezzel elsősorban *neki ártanak*, mert semmivel sem fog igyekezni, hogy helyzetét maga is könnyítse. *Ajándékot fog várni az államtól és a társadalomtól, melyért különösképpen megdolgozni, törekedni nem kell. A magyar paraszt elég intelligens, józan és természetes ésszel rendelkezik, aki mindig megszerezte a maga földjét, amint az önállósághoz magában erőt érzett. Csakis azt a földet értékeli, melyet maga szerzett magának és ott, ahol ő kívánta*. Becsületes és tisztességes, de abban a percben elrontjuk, ha felelőtlen ígéretéssel kizökkentjük rendes kerékvágásából, rendes munkájából, olyan ígéretésekkel, melyeket *területi viszonyaink korlátozottsága miatt teljesíteniük úgy sem lehet*.

Nemzetgazdasági szempontból is rá kell mutatnom az egyes mezőgazdasági termelési tényezők munkájára, mert *nem közömbös az ország összlakossága szempontjából, hogy a mezőgazdaság által termelt élelmicikkekből mennyit fogyaszt és mennyiért fogyasztja. Közgazdasági szempontból, mennyit vihetünk ki, milyen minőségűt és mit kapunk érte. Szociális szempontból pedig szemem előtt van kb. 750.000 család, gazdasízt, cseléd és időszaki munkás sorsa, akiknek legfeljebb egyötödét lehetne a radikális földreform során földhöz juttatni úgy, hogy tényleg önálló egzisztenciákat jelenthessenek. Ezeknek a jövője nem lehet közömbös egy ország előtt, tehát amikor a jólkezelte nagybirtokot védem, mely lényegesen több családot tart el, mintha felosztanak – és az élet mutatja, hogy 750.000 családot tényleg eltart -, akkor ezeknek sorsát nagyon is szívünkön kell viselnünk. De szívünkön kell viselítnk sokezer uradalmi nyugdíjas és kegydíjas kíérdemelt öreg napjainak nyugalmát is*.

Úgy érzem, az olyan politika a konstruktív, az építő, mely ezeket a szempontokat tartja maga előtt, melyeket reakciónak semmiesetre sem lehet mondani.

Előre tudom, hogy többen lesznek, akik *elfogultsággal* fognak vádolni, mert *ma elfogultnak* neveznek mindenkit, aki szembe mer szállni a demagógia állításaival, tévtanaival, még akkor is, ha a mezőgazdasági élettel a legszorosabb kapcsolatban áll. Jól ismerem úgy a nagy-, mint a kisbirtok helyzetét, hiszen elég sok esztendő töltem az egyikén és a másikon is. Minthogy egészen természetesnek tartjuk, hogy pl. egy textilmérnök nem foglalkozhat az építőszakma kérdéseivel, úgy természetesnek látszik az is, hogy a birtokpolitikai kérdésekkel azok foglalkozzanak behatóbban, akiknek ehhez úgy a képzettségük, mint a tapasztalatuk megvan és az életkörülményeik is erre predesztinálják. Ha valakinek komoly érveit, pontos adatait és igazságát egyszerűen csak azzal cáfolják, hogy az illetőt *elfogultnak* nevezik, ezzel még nem bizonyították be a saját igazságukat. Azzal, hogy a nép „apostolainak” nevezik magukat, a magyar parasztság „megváltását” hirdetik, wég nem bizonyították be érveik helyességét és nem bizonyították be azt sem, hogyha terveik megvalósulnának, javára válna-e a mezőgazdaságnak, a mezőgazdasági népnek, vagy pedig a teljes pusztulást és leromlást eredményeznék. Kérdés az ie, hogy a magyar parasztság akarja-e, hogy ezek a „népképviselők” szót emeljenek érdekében, megbízta-e őket? A józan magyar parasztság, a falusi nép nyugalmat kíván, dolgozni akar és távolról sem áll a szenvedélyes nagybirtokellenes akció mögött. Tudja azt, hogy a nagybirtoktól sokat tanul, a nagybirtok munkaalkalmat ad, szükségben pedig sefit. A nagybirtokban mintegy hátvédet lát, mely őt, ha kell, megóvja és érdekeit megvédi. A falusi népnek nagybirtokellenes szándékai nincsenek és köztük ilyen hangok csak akkor hallatszanak, ha a városból kiindult agitáció felveti ezt a kérdést, a józan réteg azonban akkor is ellenáll.

A jólkezelte nagybirtoknak takarnivalója nincs. Tényeknek megfelelő adatokat sorakoztatok fel, helyzetképet festek, győződjön meg az olvasó – akit nem befolyásol az elfogultság vagy a gyűlölet -, hogy az őszinte kép, a tárgyilagos szemlélet a magyarság érdekében mindig jó és helyes és talán töb-

bet tesznek a nemzetért azok, akik a hangos szólamok és üres frázisok helyett a hétköznapi életből merítik tapasztalataikat, környezetükben látják a valóságot, ebből merítik következtetéseiket és így dolgoznak mezőgazdaság és a nép érdekeiért. Az ilyen munka nem lehet rossz és hibáztatható csak azért, mert történetesen nagybirtokról van szó.

Budapest, 1938. december hó.

A SZERZŐ

GONDOLATOK ÉS IRÁNYELVEK.

1914-1918. Az emberiség legvéresebb, legkegyetlenebb vérzivatarra vonult végig Európán és kíméletlenül ölte halomra a nemzet színe-javát. A földszínelvel tett egyenlővé palotákat és kunyhókat, a sok elpusztított élet, a temérdek kiömlött vér vádolóan kiáltott a világ lelkiismeretéhez. Talán egy szörnyű álmom volt. Azonban a valóságot a sok sírkereszt, a háború rokkantjai, az özvegyek és árvák seregei szomorúan bizonyítják. *Alapjaiban rendítette meg ez a fürgeteg a világot*, megváltoztatta az embereket és a fölkavart indulatok újabb és újabb kitörései napról-napra jelentkeztek, vérszomjasán követelve a másik embertárs életét. Mintha a vérfolyók párája, az üszkös gerendák füstje lepte volna el az emberi agyakat, vonta volna be az emberi lelkeket.

A háború legnagyobb vesztesei mi lettünk. De nem fegyverrel, hanem az anyagiak bőségesebb tartalékaival, az ellenfél felbomlasztó propagandájával, a földalatti erők forradalmasító segítségével győztek le bennünket. Forradalmak lángja csapott fel itt-ott és a fegyverek már nem az ellenfél, hanem a testvérek ellen fordultak. Vagyon- és életbiztonság nem volt. A vörös rém nyújtogatta polipkarjait Európa valamennyi országa felé és elsőnek azokat ragadta meg, melyeknek katonái nem akartak megállni a határokon és fegyvereiket eldobálták. *Ahová a vörös rém vagy előfutárja befészkelte magát, ott rombadőlt a kultúra, a civilizáció és a múltat sárbatiporták.* Nekünk hat hónapig jutott ebből az örületből és a csöcselék uralmából. Az istenadta nép, mely négy évvel azelőtt azt kiáltotta, hogy „éljen a háború”, ma azt harsogta, hogy „nem akarok katonát látni” és a véres kard helyett vörös lobogókat hordozott körül az országban. Közben Apokalipszis két lovasa is végigszárguldott az országban, a járvány és az éhség. *Nyomukban a*

hiénák seregei, melyek a magyar föld kétharmadát megszálltak, a forradalom művét teljessé tették.

De az emberek ébredezni kezdtek. *Szegeden, a nemzeti megijhódás városában, megjelent a fővezér, nagybányai Horthy Miklós és elsőnek állította meg Európában a vörös terjeszkedést, az első csapást mérte a vörös szörnyre.* Nemsokára azután Olaszországban *Mussolini* és Németországban *Hitler* volt az, aki elfojtotta ezt az egész Európát fenyegető veszélyt. *Európa megmenekült a bolsevizmustól, de vajjon a lelkek mélyén helyreállt-e a nyugalom és a béke?* New/Erről gondoskodtak a párizskörnyéki ú. n. békeszerződések.

A párizskörnyéki békéket négy olyan államférfinak köszönhetjük, akiket egyrésről *a gyűlölködő háborús érzés, másfelől a teljes tájékozatlanság* befolyásolt. A legyőzött államokat gazdaságilag is legyőzöttként kezelték és szorosan összetartozó gazdasági kötelekeket robbantottak széjjel, *köztük a legtökéletesebb földrajzi és gazdasági egységet, Magyarországot.* A trianoni békediktátum megszerkesztésénél nem voltak tekintettel a legelemibb életérdekekre sem, nem nézték a földrajzi helyzetet, a kulturális viszonyokat, a történelmi múltat, a jelen szükségleteit és a szentistváni ország nemzetiségeinek egymásrautaltságát.

A békeszerződések lelketlen gyárosai azonban ráfizettek mohóságukra és gyűlöletteljes elvakultságukra. Nem gondoltak arra, hogy büszke népeket aláztak meg, köztük a *legbüszkébbet, a magyart.* A legyőzött államokra szomorú és lealázó évek következtek, csak a remény fűzte az élethez az embereket, de az első aléltság elmúltával ökölbe szorultak a kezeli és vad gyűlölet érlelődött ki a zsarnok elnyomók iránt. A hazánkat ért igazságtalanságot mind többen ismerik el és *lord Rothermere* volt az első, aki az egész világ előtt síkraszállt értünk. Azután a hivatalos Olaszország állt mellénk és annak nagy vezére, *Mussolini* igazságot követelt számunkra.

A párizskörnyéki békeszerződések közül elsőnek *a versaillesi* kezdett szakadozni. Egy-egy beszakadása nyomán fegyverek zörgése és csattogása hallatszott.

A jugoszláv király meggyilkolása ürügyül szolgált arra, hogy Magyarország megmaradt részét is megszállással fenyegetessék. *Az izgalom újra a tetőfokra hágott.*

Újabb világháborúval fenyegette Európát a *Távol-Keleten* kitört viszály, valamint a *spanyol polgárháború*. Az Isten képmására teremtett emberek, testvérek a legkegyetlenebb módon pusztítják egymást, a hatalmak pedig itt próbálják ki a *modern háború szörnyű technikai vívmányait*. Ebben a harcban már világnézetek csapnak össze, melyek nem kímélnek sem nőt, sem gyermeket.

Az abesszin-háború Európa népeinek az idegeit szintén próbára teszi.

Ilyen izgalmak között következett be Németországgal kapcsolatosan a világháború „győzteseinek” teljes kudarca. *Ausztria Németországhoz került* és az így megnövekedett ország hatalma és ereje elég volt ahhoz, hogy *Csehszlovákia bomlását is megindítsa*.

Sor került a Felvidék visszacsatolására is. Idegeink patanásig feszültek, már-már készen álltunk az újabb harcra, amikor a bécsi döntéssel és a felvidéki területek részleges visszacsatolásával feszült külpolitikai helyzetünk *egyelőre enyhült*. Az örömünk azonban nem lehetett teljes, mert most a belpolitikai élet kezdett el hullámszni. *A huszonnégy év óta megkínzott idegek utójátéka ez*.

Szent István jelölte ki a magyarság számára az utat, mely a bennünket körülvevő ellenséges nemzetek között is elvezetett a megerősödéshez és a boldoguláshoz. Történelmünk szomorúan bizonyítja, hogy valahányszor a szentistváni eszmék irtjáról letért a nemzet, mindig szörnyű csapás érte az országot. Ezer évig védtük Európát, a nyugati civilizációt, a kereszténységet a beözönlő barbárok, tatárok és törökök ellen és amíg a nyugati államok békés életet élhettek és erősödhettek, addig mi véreztünk értük és nem egyszer annyira tönkrement az ország, hogy a puszta romokon kellett felépíteni az új életet. Sok ellenségünk volt, de addig mindig győzedelmeskedtünk, *amíg egységes volt a nemzet*. Amint felütötte fejét a régi turáni átok, amint megkezdődött a belső viszálykodás, amint kélhárom irányban szétforgácsolódtak az erők, ügyünk elbukott. *Atka ennek a népnek, hogy amikor legnagyobb szükség van a közös összefogásra, a nagyok és kicsinyek összetartására, egymás támogatására, akkor mindig vannak, akik a maguk módja szerint akarják az országot megmenteni, esküsznek a saját csalhatatlanságukra, nézeteik helytelenségéről őket meggyőzni*

nem lehet és elvakultságukban a realitásokkal nem számolva, a legnagyobb veszélybe sodorhatják a nemzetet. Az a politika nem veszi figyelembe a magyar nép sajátos természetét, határtalan szabadságszeretetét, egyéni büszkeségét, egészen különálló önérzetes magyar gondolkozásmódját – melyek ismeretlen hozta meg Szent István királyunk az ő törvényeit -. akkor az ország talajában gyökeret verni nem tud. A múltban voltak politikai irányzatok, melyek mellőztek minden magyar vonatkozást, melyek külföldi mintára akarták a nemzetet átformálni, melyek azonban csak azt eredményezték, hogy a nemzeti erők szétestek, a nemzet összessége elerőtlenedett és a prédára leső küllellenség ilyenkor csapott rá. Ki védte ekkor a magyart?

Mi sokszor fogtunk fegyvert más nemzetek ügyéért, de ki harcolt a mi ügyünkért? Voltak-e őszinte barátaink, akiket nem a saját érdekük kötött hozzánk? Ha voltak is, azok a nagy távolság miatt nem segíthettek rajtunk. Mi csak a saját erőnkben bízhatunk. Abban az erőben, mely csak magyart és magyarul érző embert ismer, abban az erőben, melyet a társadalmi osztályokra való tekintet nélkül kovácsol össze a megbecsülés és a megértő szeretet, az egymás anyagi és szellemi javainak a tisztelete, a múlt és az értékek elismerése.

Csak az a nemzet erősödhet és fejlődhet, mely a múltból táplálkozik. Ez a múlt hozta számunkra a kultúrát, kiemelt bennünket a környező balkáni népek sorából. Ha egy rendszer arra törekszik, hogy a múltat megsemmisítse, eltöröljön mindent, ami a múltra vonatkozik, sárba rántsa a múlt értékeit, ezt talán csak azért teszi, hogy saját silányságát így takarja.

Egy tény, hogy minden rendszert elsősorban a nemzeti érzésnek kell áthatnia és a nemzeti érdekeket szem előtt tartva, a megoldásokat megtalálnia. Ezt a nemzeti érzést azonban senki sem sajátíthatja ki magának, mert az a nemzet összességéé. A nemzeti érdekeket pedig nem az egyes osztályok, nem az egyes néprétegek érdekei, hanem a nemzet összességének az érdekei szabják meg. A nemzeti érdek jelenti a nemzetgazdasági és a közgazdasági érdekeket is. Viszont a nemzetgazdasági és a közgazdasági érdekeket csak a nép sajátosságával, rátermettségével, termelési viszonyaival, adottságaival, meglévő javaival és népsűrűségével számoló, az eddig jól bevált gazdasági rendszer mozdítja elő, melyet legfeljebb tökéletesíteni, de lerombolni

nem szabad, mert ez a termelés folytonosságában csak súlyos zavarokat és fennakadást okozna, de károsan befolyásolná a szociális helyzetet is. Külföldi példát pedig csak akkor vehetünk át, ha az végleg bebizonyította helyességét, ezt azonban csak az évek fogják megmutatni. Egy bizonytalan kísérlet céljaira a nemzet javait feláldozni nem szabad.

Az eszmék és a világnézetek korát éljük. Hogy melyik világnézet fog úgy politikai, mint gazdasági téren győzedelmeskedni, azt ma még nem tudhatjuk. Egyik állam a demokratizmusra, a másik a liberalizmusra, a harmadik a marxizmusra, a negyedik a fasizmusra, az ötödik a nemzeti szocializmusra épít, arra esküszik. A marxizmus bukottnak tekinthető, gazdasági rendszere elavult, csődöt mondott. A liberalizmus önmagát cáfolta meg. A demokratizmus némely államot naggyá és erőssé tett, de káros kinövésai is jelentkeztek. A fasizmus gazdasági rendszere okos, nagy eredményeket hozott, a nemzeti javakat megbecsüli, a nemzet meglévő értékeire épít. Nem szocializál, nem osztogat, hanem termel és munkaalkalmat nyújt. A nemzeti szocializmus kimondottan német viszonylatban bevált, a német népre nagyszerűen illik, egy beszervezettséghez, parancsoláshoz szokott nép tipikus rendszere. Minden rendszer jövője azonban abban egyezik, hogy függ az alkotó zseni képességeinek a határtól vagy határtalanságától, az anyagi javak mennyiségeitől, de függ a nép, az istenadta nép szeszélyeitől is, melyet csak vasmarokkal lehet és kell mindig tartani, amíg a meggyőződés úrrá nem lesz rajta. Ehhez azonban nagy intelligencia, nagy fejlődés kell.

Az egyes világnézeti eszmék közelebbi bírálatába nem bocsátkozhatom, mert *az a politikus feladata, de nem a közgazdái.* Amíg az eszme a maga tisztaságában és értékében lebeg a vezetők és a népek szeme előtt, amíg az eszme a gyakorlatban is követi az elvi kitévéseket, amíg céljait nem a vér és az erőszak útján akarja elérni, az ellenfelet pedig a meggyőzés fegyverével és nem szuronnyal és golyóval akarja más belátásra bírni, addig életképes, egészséges és igazságos, természetesen csak akkor, *ha a múltból épít és nem marxista módon a romokon akar új életet teremteni.* Az ilyen életnek az alapja mindig üszkös marad. Ha az eszme a demagógia útját követi, ha a cél a pozíció, a népszerűség erőszakos elhódítása, akkor jövője csak tiszavirágéletű lehet. Ha az eszme korcsszülötte egy utánozni

kívánt eszmének és nem számol a nép gondolatvilágával, sajátosságával és a tulajdonképeni eszmével ellentétes irányban halad, akkor az egész törekvés többet árt, mint használ. Ha az eszme háttérében sötét árnyak húzódnak, melyek csak a prédára, a fojtogatásra várnak, akkor az ideális cél sosem érvényesülhet. Ha pedig egy eszme bizonyos vonatkozásokban, a kommunizmustól a szélső liberalizmusig, *minden gondolatot és elvet szó szerint lemásol*, akkor nem nyerheti meg azt az értékes tömeget, mely ezektől a gondolatoktól mindig távol állt. Ha egy ország népének valamennyi tagjáról, tehát az összeségről van szó, *az egész magyarságról*, mely azonban talán személyenként külön-külön más és más gondolkozásúakból, más és más körülmények között élőköl áll, *akkor ezt az országot csak egy olyan férfiú vezetheti, aki ezekkel mind tisztában van, aki ezeket mind ismeri*. Ha Olaszországnak megvan a maga *Mussolinije*, Németországnak a maga *Hitlerje*, akkor nekünk megvan a mi kormányzónk, *vitéz nagybányai Horthy Miklós, aki a legszörnyűbb viharban vette át a süllyedő nemzet hajójának a kormányát és azt a nyugodtabb vizekre kormányozta. Sosem tagadhatjuk meg azt a vezérünket, aki nehéz időkön vezette át nemzetét és újból erőssé, ellenállóvá tette.*

Ebben az országban 1919 óta jobboldali és keresztény politika folyik, mely eddig az evolúciót nézte és ilyen alapon előre is haladt. A szociális reformok egész sora látott napvilágot és talán éppen a mezőgazdasági cselédek és munkások érdekében hozott eddigi intézkedésekkel sokkal előbb állunk, mint Európában több kultúrállam. Nem lehet reformokat reformokra halmozni, amikor a rendelkezésre álló eszközök és az anyagiak ugyanazok és korlátozottak. Ennél a nemzetnél osztályharcra célt érni nem lehet, már pedig az a politika, mely a nagybirtokososztály ellen izgat, mely nincs tekintettel a mezőgazdasági alkalmazottakra, mely a magyar népet szembe akarja állítani egymással, mely egy értékes keresztény társadalmi osztályt ki akar semmizni, ezt az utat követi. Lehetetlen, hogy a nemzet közösségében a megelégedett tömegek mellett elégedetlen tömegek is felsorakozzanak. Hol itt az összeség boldogsága?

Az egyes nemzeteket csak az egyes országok legjobbjai és legrátermettebb férfiai vezethetik és emelhetik nagygyá. A látszólagos szociális intézkedéseket nem lehet túlzásba vinni, mert kérdés, hogy rövid idő múlva elértünk-e tényleges szociális ered-

menyeket. *Nem egészséges szociálpolitika az, melynek nincs meg a gazdasági megalapozottsága*, hiszen az egyik társadalmi osztály erején felüli megadóztatásából származó könyöradományokai egy másik és nagyobb társadalmi osztályt fenntartani nem lehet a végtelenségig, mert ha a tehetősebb társadalmi osztály anyagi ereje kimerül, akkor menthetetlenül bekövetkezik *a szociális csőd*. De ha a termelésbe fektetendő tőke jórészt is szociális adományokra, inségakciókra fordítják, ezzel a termelést csökkentik és *csak újabb tömegek helyzetét nehezítik. Több termeléssel több munkaalkalmat lehet biztosítani, több embernek egészséges szociális segítséget nyújtani*. Egy ország gazdasági gyengülését hozza, ha azt a vagyonos osztályt építik le, mely tőkét a nemzeti termelésre és ezzel a szociális célokra is áldozza. Ha nem az alsóbb régiók jövedelmének az emelését kívánjuk, hanem a felsőbb régiók azon jövedelmét akarjuk csorbítani, melylyel éppen *a kisebb jövedelmek emelését mozdíthatja elő*. Ez csak a szociális szétzüllést hozhatja és szó sem lehetne honvédelmünk erősítéséről és kifejlesztéséről.

Szükségben szenvedők nemcsak ebben az országban vannak, hanem, sajnos, az egész világon. Akár Angliában – a világ leggazdagabb államában –, akár Amerikában széjjelnézünk, egész hadsereget lehetne összeállítani a szükségben szenvedőkről. Hiszen a népszövetségnek erre vonatkozóan egy tanulmánya is megjelent, mely szerint *még az előrehaladott nyugati államokban is komoly probléma a hiányos élelmezés és ez éppúgy el van terjedve a mezőgazdaságban, mint a városokban*,

Minél jobban csökken a jólkezelt nagybirtokok állománya, annál erősebb lesz a földigénylés, annál jobban nő a földigénylők száma. Mindig több lesz a munkájukat veszített gazdatisztek, cselédek, iparosok és munkások létszáma és mindig kevesebb a rendelkezésre álló föld. Az újabb generáció már földhöz nem is juthat, kénytelen lesz kivándorolni, ha lesz hová. Ha egy radikális földreform során szétosztanak a nagybirtokokat, akkor a városi publikum lesz majd az első, aki egy pár év múlva – amikor a kevesebb élelmi cikk és a növekvő drágaság, de a faluból a városba tóduló mezőgazdasági proletártömeg is helyzetét mind jobban nehezíti –, *a mai idők radikális földosztói-nak fejét fogja követelni*. Az csak természetes, ha valamelyik birtokcsoport nemzetgazdaságilag többet produkál, úgy az a nemzet összességére vonatkoztatva szociális szempontból

kedvezőbben bírálható el. Már a legrégebb időkben is, hogy az első kovács, az első pap, az első szellemi munkás a maga hatáskörének élhessen, kénytelenek voltak a többiek többet termelni, hogy ezeknek is jusson kenyér, cserébe az ő munkájukért. *Min-dig és minden korban a termelés az első és legfontosabb forrása egy nemzeti társadalom boldogulásának.* Ez adhat nagyobb darab kenyeret, ez adhat az iparosnak munkát, ez adhat a katonának fegyvert, ez ad életlehetőséget az orvosnak, az ügyvédnek, az építésznek stb. *Smith és Ricardo hangsúlyozta, hogy mindenki azt készítse, amiben szomszédaival szemben előnye van és a termésteletről szerezze be egyéb szükségleteit.*

Ma az egész világon egy rettenetes gyűlölethullám vonul végig. A nemzetek nagyon elhidegültek egymástól, de ebben nemcsak a lezajlott háború és a világnézeti szempontok hatnak közre, nemcsak a felajzott idegek játszanak szerepet, hanem a gazdasági elzárkózás és a féltékenység szerencsétlen politikája is. Nem véletlen az sem, hogy mi Olaszországhoz és Németországhoz húzunk, hiszen ezek az államok veszik át gazdasági terményeink legnagyobb részét. Ezért kell a többtenelésre is berendezkednünk, mert ezeknek az államoknak, autark törekvései dacára, mindig szükségük lesz (különösen Németországnak) a mi búzánkra és marháinkra. Hogy azután ezt a helyzetünket méltányosan, politikai szempontból, vagy szigorúan gazdasági vonatkozásban kezelik, az más lapra tartozik, melynek fejtegetésébe nem bocsátkozhatom

A történelem folyamán a világon élő nemzetek talán soha Ilyen feszültségben nem éltek, mint ma. Szinte egyik napról a másikra mentjük át életünket, de nem tudjuk, mit hoz a holnap, mit hoz a jövő.

Mindezeket figyelembe véve, nekünk, magyaroknak, nagyoi, meg kell gondolnunk, hogy milyen gazdasági politikát keressünk. Elsősorban ne tagadjuk meg azokat az intézkedéseket, melyek eddig segítséget és javulást hoztak, de ha mindenáron változtatni akarunk, legyünk óvatosak, nehogy az újabb intézkedésekkel csak rontsunk a régi helyzeten. Nemcsak a mára, a holnapra, hanem a holnaputánra is gondoljunk. A nagybirtokok leépítése következtében pl. *ma* ki fog gondoskodni a sok állástalanná vált gazdatisztról, gazdasági tisztviselőről és cselédéről, ki fog gondoskodni ezek nagyszámú családjáról? Ki fog gondoskodni a kenyérét veszített többszázezer időszakos munkásról,

mert ezek mindegyikét földhöz juttatni nem lehet? Ez a ma problémája, de *mi lesz holnap?* Az adóssággal indult kisbirtokosok tudnak-e annyit termelni, hogy akár jó, akár rossz gazdasági esztendőben nemcsak a zavartalan közellátást, hanem az ipari nyersanyagellátásunkat biztosító mezőgazdasági exportunkat is „kielégíthessék? Elbíri-e ez az agrárország az átlagos 6-8 mázsás búzatermésből előálló mérhetetlen veszteségek, kevesebb adó stb. következményeit? *Hol fog elhelyezkedni diplomásaink és érettségizett ifjainknak az a része,* melyet eddig évenként a nagybirtok felvett? A nagybirtokok által ma fizetett vagyons- és jövedelemadó elmaradása folytán az állam olyan nagy bevételektől fog elesni, ami *mar tisztviselőinek fizetését, a nagyobb hadsereg fenntartását is erősen érinteni fogja. És holnapután?* A kisbirtokok teljes felaprózódása folytán felszaporodott agrárproletáriátus hol talál megélhetést? A városokban elhelyezkedni nem tud, mert az ipari nyersanyag hiányában a gyárak is kénytelenek lesznek üzemüket csökkenteni, de különben sem igen tudnak a mainál több munkáskezet foglalkoztatni. *Elosztani való föld már nem lesz,* legfeljebb a közép- és nagyobb kisbirtokokra kerül a sor (*mert megállás nhirs*), azonban ez is csak részleges segítséget fog hozni. *Egy fokozatosan elszegényedő tiszta parasztállamot akarunk-e, ahol az intelligencia, a mostani középosztály lassanként háttérbe szorul, a feltörő tehetségek helyet nem kaphatnak, vagy pedig megmarad ez a nemesi és polgári állam, ahol mindig megtalálta a boldogulását és a fölemelkedés útját a paraszt és a munkás is -, ha ehhez kellő tehetsége volt -, ahol a fejlődés és a kultúra mindig európai nívón állt.* Különben is erős parasztállam kiépítése csak ott lehetséges, ahol elegendő mezőgazdasági terület áll rendelkezésre ahhoz, hogy minden földművelésből élő család *megfelelő nagyságú (50-100 hold)* parasztbirtokhoz jusson és ne legyenek abban az államban többé mezőgazdasági munkanélküli tömegek. *Ha kevés terület áll rendelkezésre, akkor az az ország legfeljebb afféle oláh parasztállammá válik,* amelyből – azt hiszem - Európában egyetlen kultúrállam sem kér. Miért osztogatnak itt egyesek állandóan vagyont és földet, amikor ez a vagyon és föld *mindjobban átérzi a maga szociális hivatását* és a maga terjedelmében és felkészültségében többet nyújt, mint a saját magukat felélő kisebb birtokkegységek.

Egy földosztás esetén legfeljebb a birtokosok személye változik, a vagyon szerepet cserél, de a javak és a terület mindig egymarad.

Ha ezeket a kérdéseket fejtegetjük, akkor a közgazdát csak egy politikai vezetheti és ez a *közgazdasági politika*, melybe szervesen és szorosan kapcsolódik be a szociális politika is. *Józanul kell mérlegelnünk a helyzetet és a realizmus útjain haladva, keresnünk kell a módokat a helyzet tökéletesítésére.* Ezt csak politika- és gyűlöletmentes érvekkel, állásfoglalással érhetjük el. *Nem lehet reális, de veszélyes az olyan politikai módszer, mely jelszavakon, törtétesen és homályos, zűrzavaros célkitűzéseken épül fel, nem vet számot a tényekkel, nem vonja le az egyes helyzetből előálló elengedhetetlen következtetéseket.*

A DEMAGÓGIA SZEREPE A FÖLDKÉRDÉSBEN.

A demagógia diadala egy nemzet pusztulását jelenti. Mmél lobban Űrt hódít magának, annál inkább felülkerekedik a destrukció, a rombolási ösztön és a lejtőn nincs megállás. Először megszűnnek a tekintélyek, azután elpusztul a vagyon, megszűnik a több munkaalkalmat biztosító jövedelem és a mestersegesen felkorbácsolt népszennvedély, az utcára engedett tömeg, az uralomra jutott csőcselék elsöpör mindent, ami szent; ami civilizáció, ami kultúra, ami a nemzet életét jelentette.

A demagógia az évszázadok alatt kialakult társadalmi rend minden szakaszán felüti a fejét, mindenütt talajt talál magának, mindenütt megvannak a maga kiválasztottjai, akik nem válogatva az eszközökben, kíméletlenül rombolnak le múltat, nevet, tekintélyt, állást stb. és nem táplálkoznak másból, mint a vallásgyűlöletből, az önimádatból, a hazugságokból és saját csalhatatlanságukból. Állandóan tiltakoznak, panaszkodnak, felelős-Bégre vonnak és tetemre hívnak. A múlt állítólagos bűneivel mentegetik saját tehetetlenségüket. *Pedig minél inkább megtagadja egy kor a múlt nagyjait és dicsőségét, annál züllött ebb.* De szomorú kor az is, mely tanárait megtagadja, sárba tapossa és kigúnyolja.

Hogyan hat ez a demagógia a tömegre? Mi a legerősebb fegyvere? *A frázis!* És célja? *Keresztülvihetetlen követelésekkel előállni,* csak azért, hogy a kedélyeket felizgassák, mert a nép arra fog hallgatni, aki a legtöbbet és a leghihetlenebb ígéreteket teszi. Ezek az ígéretetek megvalósíthatatlanok, ezzel azonban a demagógia nem törődik, hiszen korántsem a szociális helyzet valóságos és becsületes megjavítását akarja.

Üres szólamaiban, hangzatos frázisaiban nem válogatós, azonban összekeveri a valóságot a valótlansággal, a tárgyilagosságot a fantáziával, a jószándékot a rosszhiszeműséggel,

az igazságot a hazugsággal és mindezekből olyan gazdasági, jogi és szociálpolitikai csodabogarak kerülnek ki, melyekben talán az sem ismeri ki magát, aki azokat megteremtette. Ha egy demagóg könyvet a kezünkbe veszünk, az zsúfolva van homályos elméletekkel, szinte érthetetlen számításokkal, hatást kereső frázisokkal, imponálóan nagy összegekkel és mennyiségekkel csak azért, hogy a laikus publikum előtt nagyobb hatást érjen el.

A demagógia sötét képet fest a helyzetről, ezzel kiöli az emberekből a jobb jövőbe vetett hitet, fásulttá teszi őket, elkeseredetté, sőt a munkavágyat is kiirtja. Sohasem őszinte és csak a kevésbbé intelligens és hiszékeny emberek megnyerését célozza. Állításait addig hangoztatja és ismétli, míg végül az állandóan ismételt tévtanok a nagyközönség körében igazságnak látszanak. A nép, különösen az alacsonyabb kultúrájú réteg, szereti a meséket, hisz a csodákban, így könnyen megmagyarázható, hogy minél érthetlenebb, minél megfoghatatlanabb és minél lehetlenebb jelszavakat hirdetnek előtte, annál inkább hitelt ad ezeknek. Viszont nem szabad csodálkoznunk azon sem, hogy intelligens, de kellő szakismeretekkel nem rendelkezőket ezek a jelszavak szintén megtévesztenek.

Ezt a demagógiát finom szellemmel, komoly érvekkel legyőzni nem lehet. Erélyesen kell szembeszállni vele és a tőle megszokott harcmodorban visszavágni. Nem kímél senkit és semmit, nem szabad tehát őt sem kímélni. *Az emberek mai mentalitása a hallgatást csak félremagyarázza.* Ma már kötelességünk a demagógia ellen harcolni és majd meglátjuk azután, mely fegyverek maradnak a győztesek, azok-e, melyek becsületes törekvéssel az igazságért harcolnak, vagy pedig azok, melyek pusztán egyéni érdekek elérése céljából vaktöltéssel puffogatnak.

A demagogic egyik megnyilvánulási formája a földdemagógia. Talán a legveszélyesebb, talán a legkönyörtelenebb, mert az ország legszentebb fogalmával, a föld fogalmával játszik könnyelműen, az ország legfontosabb vagyonát osztogatja, nincs tekintettel a termelés nagyfokú visszaesésére, mely a nemzetet mérhetetlen károkkal sújtaná és nincs tekintettel sok százezer család, kb. kétmillió lélek kenyérére.

Mikszáth Kálmán egyik cikkében a földdemagógiával kapcsolatban a következőket írja:

„A magyar földosztók rendje három alrendbe sorolható:

I. alrend: demagógok, akiknek célja a zavarkeltés,

II. „ : fantaszták, akiknek eleme a szép álmok szövése,

III. „: jóhiszemű félrevezetettek, akiknek ideálja a strucc, amely ha nem akar látni, fejét a homokba fúrja.

Az első alrendhez nincs szavunk, őket nem a földprobléma érdekli, hanem a bajkeverés. Már ők így születtek!

Az álmodozókat szeretnők felkelteni. Ők is így születtek. Magyarországon népes családnak születtek. Ennek az országnak a napja nemcsak dús kalászkokat érlelt meg, de csillogó politikai álmokat is. Az ország jórésze ezeket az álmokat kergette. Ezeket az álmokat ápolgatni éppen olyan nemzeti virtus volt, mint a vetéseket ellenségtől megvédelmezni. A túlhajtott eredmények gyakran súlyos hibákká válnak. A magyar lélek hajlamosága az irrealitások iránt mostoha történelmének nyomása alatt valahogyan elgörbült nemzeti vágyakból formálódott ki.

A jóhiszeműek alrendje az álmodozók és a hiszékenyek kereszteződéséből állott elő. Ezeket szeretnők meggyőzni. Meggyőzni arról, hogy az út, amely felé szirénhangokkal csábítják: az irrealitások útja; hogy lelkületük tiszta naivitásával csúnya játék folyik; s hogyha egyszer ezen az úton megindulnak, csak keserves megpróbáltatások árán térhetnek vissza, ha egyáltalán van még visszatérés erről az útról.”

Később így folytatja:

„Hogy dolgozik a földdemagógia? Számokkal. Sokat sejtető, de semmitmondó számokkal. A realitások látszatával és a realitások megtagadásával. Egyidőben. A számokat hangulatot keltő módon csoportosítja. A számokhoz tendenciózusan hozzáragaszt valótlanságokat s az ellenséges érzületek felkeltésével általánosít. *Van egy angol mondás, amely szerint hazudni háromféleképpen lehet: tudatlanságból, rosszhiszeműségből és statisztikából. A demagógia mind a három eszközt felhasználja*”

Szükségesnek tartom még egy másik cikkéből a következő sorait idézni:

„Egyszer megtörténhetett a csoda, hogy József harsonáira Jerikó falai leomlottak. De semmiféle demagógia, akár millió torokból feltörő kiáltására sem fognak a rombadőlt parasztbirtokok nemzetvédő bátyái felemelkedni, hacsak nem vas-

szorgalommal, kitartó, szívós, céltudatos, verejtékes munkával nem lát hozzá a kormány, társadalom, mindenki, aki az ország jövő boldogulását lelkén viseli.”

Mély igazságot tartalmaznak ezek a sorok, melyeket az élet diktált.

Ennek a földdemagógiának sikerült eddig a mezőgazdasági életben olyan viharokat támasztani, melyek előbb-utóbb (hacpak kormányaink erélyes kézzel nem szerelik le a vihartámasztókat) nemcsak a sudár fákat, hanem a fiatal hajtásokat, a kisebb fákat is gyökerestül fogják kitépni, hogy a nagy síkságon megszüntessenek minden életet.

Mindig azok osztogatják a másét, akiknek semmijük sincs, vagy pedig addig a határig osztogatnak, amíg az ő földjüket nem érinti. És kinek osztogatják? Nem a földművelő rétegnek, annak jutna a legkevesebb, hanem a nagyközönségnek. A földdemagógok között eddig csak egy-két, birtokát – vagy munkáját vesztett parasztot láttam, a józan része nem tartozik soraikba, de annál többen vannak, *akiknek a földhöz semmi közük, akik a főváros aszfaltjain szívták magukba birtokpolitikai tanulmányaikat.* Egy előadásom alkalmával, melyen a radikális telepítés ellen mertem szót emelni, az ellenem tüntető közönség leghangosabb része a *volt Galilei-kör* tagjai sorába tartozott, de a csöndesebb része is a magántulajdon szentsége ellen foglalt állást.

A földdemagógiai ügy állítja be a nagybirtokot, mint egy óriási pusztaságot, melynek kellős közepén egyedül él a „gyűlölt” nagybirtokos, pár cselédjét állati sorsban tartja, a parlagon heverő (!!) mammutbirtokából befolyó jövedelmeiből hatalmas halmokat épít, hogy legyen mit külföldön pazar mulatságokon elverni. Hogy azután azon a birtokon a diplomások, az érettségizettek, az iparosok, a cselédek és a gazdasági munkások raja él, jól él és talán csak a nagybirtokosnak jut a legkevesebb, azt a környéken sokan látják, csak a gyűlölettől elvakult demagógia nem látja, de nem látja a távol élő nagyközönség sem. Ez a demagógia nem marad meg a nagyüzemmel szemben kritikájának határai között, hanem kommunista módon „bursujokat” helyez szembe a mezőgazdasági „proletársággal”, ebbe a proletársorba azután mindenkit besoroz, akinek legalább 15-20 holdas birtoka nincs. *A rágalmak, és a támadások sorozatát* zúdítja a nagybirtokos-osztályra, hogy az idegeik végül

is felmondják a szolgálatot és minden áldozatot meghozzanak nyugalmuk érdekében.

Érdekes az is, hogy ezek a földosztogatók lépten-nyomon *ellentmondanak* maguknak, ami érthető is, hiszen állításaik és adataik mind légbőlkapottak, minden komoly alapot nélkülöznek és *amit az egyik helyen állítanak, azt a másik helyen már elfelejtik*. Kiválasztanak maguknak egy népréteget, melyet a társadalom legértékesebb részének neveznek, fel akarják emelni és ezért harcolnak, de ugyanakkor elfeledkezve magukról, *ezt a népréteget butának, tehetetlennek, értéktelennek és erkölcstelennek nevezik*. Nem egyszer olvassuk, hogy a gazdasági cselédség milyen erkölcstelen életet él, alantas helyzetéből kiemelkedni nem tud (bármilyen tehetséges is) és állítását a könyv írója azzal indokolja, hogy ő ezt az életet közléről látta, *hiszen cselédszülöktől származik*. Elvakultságában akaratlanul szüleit is gyalázza és elfelejti saját példáját, hogy a cselédgyermekből író is lehetett.

Ma már sokan tudják, hogy az egyes uradalmakban élő gazdasági cselédség sorsa sokkal jobb, mint egy 10-15 holdas kisbirtokosé, mert elegendő konvenciója lehetővé teszi a nyugodtabb életet. *A demagógia azonban nem adja fel ilyen könnyen a harcot és erre egyszerűen azt feleli, hogy a konvenciót nem lehet a cselédfizetés javára írni, hiszen élelmet az állat is kap*. Vajjon nincs tisztában ez a demagógia *a konvenció fogalmával* és értékével, vagy pedig tudatosan állít ilyen abszurdumot? *A cseléd konvencióját nem éli fel teljesen, a felesleget eladja, vagy kicsiny gazdálkodásába fekteti, ami annyi jövedelmet is biztosít neki, hogy abból valamit félre is tehet és többen közülük már egy pár év múlva házat és földet vesznek maguknak*. Hát a városi tisztviselő, vagy ipari munkás a kapott fizetésén nem vesz magának élelmet? Sőt, legtöbbször a fizetése még élelemre sem elegendő. A cseléd sem lakbért, sem adót nem fizet, a tüzelőanyag sem kerül pénzébe. És végül nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy készpénzfizetése is van, ami már zsebpénz jellegű.

A demagógia állításainak a cáfolatára nem is volna másra szükség, mint idézni ezeket, hiszen önmagukat cáfolják. Egy-két példát azonban szükségesnek tartok itt felsorolni, hogy lássuk, hogy milyen tarthatatlan és naiv állásponttal van dolgunk:

1. *„Négymillió színmagyar agrárproletár, mely alig talál megélhetést saját hazájában”*

Ügylátszik, ide számítják az aggokat és a csecsemőket, a nagy-, közép- és kisbirtokosokat, a gazdatiszteket, mezőgazdasági iparosokat, gazdasági cselédeket, törpebirtokos napszámosokat, 1-5 holdas szőlő- és gyümölcsös birtokosokat, a nagybirtokon állandó munkát találó időszakos munkásokat, hiszen Magyarország összes mezőgazdasági lakosságának a száma az eltartottakkal együtt négy és félmillió.

2. *„A nagybirtok gépi erők igénybevételével fokozatosan felhagy a munkáskezek foglalkoztatásával”*

Már évekkel ezelőtt törvényes rendelettel leállították a nagybirtokokon a mezőgazdasági gépek egyrészét. De különben is a nagybirtokok a fokozott több termelés miatt állandóan emelik alkalmazottaik és munkásaik számát.

3. *„2000 az állástalan gazdatisztek száma. A gazdasági főiskolai hallgatók száma 1925-ben 1300 volt, míg 1934-ben csak 700. A helyes agrár-, kultúr- és nemzetpolitika pedig éppen azt követeli, hogy növekedjék a képzett gazdászok száma”*

A számok helyességére ki sem térek. Ha azonban a nagybirtokot felosztják, hol helyezik el a képzett gazdatiszteket, hiszen még a régieknek sem lesz állásuk? Már is a demagógia eredményének lehet betudni azt is, hogy az erdészeti főiskoláról múlt évben összesen 8 végzett növendék került ki. Ki mer ma ilyen pályára lépni?

4. *„A világháború végső döntésénél hiányzott a 7 kemény hadtest, amely a háború előtti egy és fél évtizedben kényszerűségből Amerikába szivárgott”*

A háborút nem az emberanyag hiánya miatt veszítettük el, nem a hadseregben volt a hiba, hanem a forradalomban. Ami pedig a kivándorlást illeti, csak elő kell venni a statisztikát, az világosan mutatja, hogy a kivándorlók közül hány volt a magyar és jó lenne kivizsgálni, hogy főleg mi vonzotta ezeket az embereket Amerikába, az arany hazájába?

5. *„A nagybirtokokat könnyű kommunizálni, mert csökken a termelési biztosokat kell a jószágigazgatóságokba beültetni és mi sem könnyebb, mint egy olyan ország részt megszállni, amelynek nagyrésze a térképen fehér folt”*

A demagógia tehát így képzeletben a birtokpolitikát. Itt a földosztogató szellem egyik tipikus képviselője bemutatkozott. Hol

van a magyar térképeken fehér folt? Talán a 96-os népsűrűségünk mellett?

6. *„Kis nemzet számára a legjobb honvédelmi politika a lelépítés. Ezt a politikát követték Finnország és a balti államok.*

Finn-, Lett- és Észtországban a volt orosz nagybirtokokon a földreformot hajtottak végre, azonban a népszaporodás erősen visszaesett. Finnországban 1000 lakosra számítva 1932-1935-ig 6.5-ről 0-ra, Lettorszáiban 5.8-ról 3.4-re és Észtországban 2.8-ról 0.9-re esett.

7. *„Elgondolható, hogy mennyivel nagyobb az állam és egyéb közületek bevétele ott, ahol több az adózó, nagyobb a forgalom és mennyire más a szociális élet szilárdsága és nyugodtsága ott, ahol a határ kétezer család között oszlik meg, mint ellenkező esetben.”*

Minden tartalom nélküli üres szavak. Az adóra vonatkozólag az egyes községi jegyzők érdekes felvilágosítással szolgálhatnak, különben is a több adót nem a sok kis adózó, hanem a nagy vagyon- és jövedelemadó-alapok biztosítják. És hogy általában mennyire nyugodt és szilárd a szociális élet ott, ahol kisbirtokosokról van szó, azt a hatalmas összeget kitevő *gazdaságok* bizonyítják.

Folytatni felesleges. Olvashatunk még *olyan éves gazdasági cselédekről, akik 2-3 uradalomban élnek*, olvashatunk számtalan ilyen gazdasági csodabogárról, de olvashatunk hivatkozásokat olyan írókra is, *akik pont az ellenkezőjét vallják a demagógok állításainak*. Olvashatjuk azt, hogy a radikális telepítés által újabb teher nem hárul az államra és közre, csak azt nem tudjuk, hogy akkor ki fizeti az adókat, melyből a telepítés történik és ki pótolja azokat az adókat, melyek a kisgazdaságoktól lényegesen kisebb összegben folynak be. *Tiltakoznak az ellen, hogy a hitbizományi reform mintagazdaságokká kívánja átalakítani a hitbizományokat*, hát mi legyen a legideálisabb gazdasági cél, ha nem ez? Egy mintagazdaság úgy nemzetgazdasági, mint szociális szempontból, csak a legnagyobb hasznára van a nemzetnek. Ezt csak a demagógia nem tudja. Azt hirdetik, hogy *a hitbizományok a nagybirtokok között kiváltságot élveznek* és nem tudják, hogy a telepítések során ezekhez éppenúgy hozzányúltak, mint a többihez és az csak nem kiváltság, hogy a törvények elejét kívánják venni egy birtok *eladósodásának*.

Az csak nem kiváltság, hogy a család *egy tagban* szeretné megtartani a birtokát már azért is, mert azon a birtokon *rengeteg család* talál kenyeret és abból sokan kapnak nyugdíjat. Különben is az egész hitbizományi kérdésnek óriási jelentőséget tulajdonítanak, holott *mindössze 300.000 kat. hold szántóról van szó, annak jórésze is kis-, közép- és nagybérletbe van kiadva.*

A demagógia irgalmatlan mezőgazdasági nyomorról beszél, erről zengzetes riportokat kovácsol, *de alapul egy rettenetes rossz gazdasági esztendőt választott.* Arról azonban hallgat, hogy ez a nyomor mindenütt található, csak a nagybirtokon éa a nagybirtok közelében nem és arról is hallgat, hogy *ezt a nyomort éppen azok enyhítették, akiket a nyomor okozójául állítottak oda.* A nagybirtokot a *nagyfőkével* állítják egy sorba, holott a nagytőke csak a kamatozást nézi és igazán nem törődik az alája rendelt tömegek szociális helyzetével, míg a nagybirtok átvitt értelemben nemcsak a birtokosé, hanem *a birtokon élő sok családé is,* akik generációkon keresztül találnak itt tisztességet és megélhetést.

Amikor a demagógia köztudatba dobta azt a forradalmi jelszót, hogy *„nem akarok nagybirtokot látni”*, más többé nem érdekelte, más nem izgatta. Mintha ebben az országban nem lennének *ipari munkás problémák, kistisztviselői kérdések, munkatlan falusi kisiparos tömegek, pestkörnyéki nyomortanyák, nedves, penészes gyárimunkás lakások, filléres órabérek, mintha itt nem lennének súlyos adósság alatt küzdő kisbirtokosok, földjükből elszökött új telepések, 1-2 mázsás holdankénti termésátlagok, magas kartellárak,* a nagybirtokok csökkenésével állandóan szaporodó mezőgazdasági proletárok, mintha nem vennének tudomást arról, hogy *Olaszország a nagybirtokok terhére megszüntetett mindenféle telepítést* (és ezt már csak a mocsarak helyén épült városok és falvak benépesítésére teszi), mintha nem hallaná, hogy *Lengyelországban,* a nagybirtokok hazájában, csak evolúciós alapon történnek a települések, illetve parcellázások (ami évenként nagyon kis területet tesz ki), mintha nem tudnák, hogy körülöttünk már *egy államnál sem szerepel a programmon a földkérdés,* nem beszél erről sem *Anglia,* sem *Németország* (pedig mindenütt aránylag több a nagybirtok, mint nálunk) és nem akarnak hallani a szörnyű *oláh nyomorúságról,* a parasztok éhezéséről, ahol pedig a radikális földreformot tényleg keresztül vitték. Ez a demagógiának

mind nem fontos, nem volt fontos 1918-ban nem, amikor azt hirdettek, hogy „nem akarok katonát látni”. Most a jelszó:

„Nem akarok nagybirtokot látni!”

Éppen olyan veszélyes, mint a másik jelszó.

És ki hirdeti ezt a jelszót? Megint csak egy töredék, egy elvakult réteg, megint csak egy érvényesülni vágyó, egy pozíciót hajhászó társaság. Ezek a megszüntetendő nagybirtokokra kb. 150.000-200.000 családot akarnak letelepíteni és kb. 450 000 családot kitelepíteni. Nem lényeges az sem, hogy ezek mind keresztény alkalmazottak, nem lényeges a szám, mert a felelőtlen ígérgetésekkel elcsábított, megmámorosított tömeg hátán így lehet előkelő pozícióhoz jutni. Azután már a nép nem fontos, hiszen lesz néphadsereg, mely az ígéretek beváltását tárgyatlanná teszi, az elégedetlen tömeget rövid úton elnémítja! Minden forradalom így kezdődik és így végződik! *Az utcára csődített tömeg építeni még sosem tudott, csak rombolni*, akármilyen eszmékért is lelkesedik alkalmilag. *A tömeget csak az értelmes kisebbség vezetheti, tehát ennek vállaira óriási felelősség nehezedik.*

A magyar parasztság csak nézi-nézi, hogy egyesek hogy szállnak síkra érte anélkül, hogy erre megkérte volna őket és anélkül, hogy a tulajdonképeni bajait tárnák fel. Van neki elég baja és gondja, amikről senki sem beszél, nem kell neki a más földje, amikor az övét is alig bírja megtartani.

Ki vállalja a felelősséget azért a mérhetetlen kárért, ami a nemzetet a demagógia veszélyes működése folytán érheti? Ki fogja tudomásul venni a nemzetet, a nemzet összességét érő hatalmas veszteségeket, ami az elmaradt adókból, a kisebb termelésből, a lerombolt gazdasági épületekből, az ócskavasnak elhajított gépekből, az elmaradt befektetésekből, a tömegek kenyértelenségéből, a végleges tanyátűző egyke folytán előálló népsűrűség csökkenéséből stb. fog előállni. A demagógia semmiestre sem, mert az egyszerűen más teret fog keresni az érvényesülésre és most már az ellen fog lazítani, ami mellett eddig síkra szállt. *Itt majd a kormánynak kell rövidesen rendet teremteni, úgy mint a többi kultúrállamokban is tették.*

Még a földreformból előállott adósságokat sem sikerült rendezni, a gazdaadósságokkal pedig az állam 10 millió pengő terhet vállalt magára.

A birtokpolitika mindenkor igen kedves és olcsó eszköze volt a demagógiának, mert a téves tanítások, a hamis beállítások ellen a maga szétszórtságában nehezen szervezhető, kizárólag a termelésnek élő birtokososztály úgyszólván védtelenül áll

Riportokkal, színes beállításokkal, hangulatot keltő frázisokkal, éppen annak a társadalmi osztálynak a befektetésével, amelyik eddig a legtöbbet tett a mezőgazdasági szociális helyzet feljavítására és az igazságosabb jövedelemeloszlás megoldására, *az általános helyzeten segíteni nem lehet*, mert az ilyen módszer hangulatkeltésre, gyűlöletszításra nagyon alkalmas, de miután igazságtalanságon és valótlanyságon alapul, nem alkalmas *a kölcsönös összefogáson kiépülő társadalmi megmozdulás és segítség előmozdítására*. Ha azoknak a kedvét szegik, akik eddig *önkéntesen* tettek és tenni akarnak a jövőben is, az intézkedéseket kényszerjellegűvé teszik, mely sosem tudhatja azt az eredményt felmutatni, melyet az önkéntességen alapuló, őszinte szociális átértés és meglátás, az emberi szeretet tolmácsol.

Laikus tudással laikus olvasóknak dolgokat feltárni, csak torzképet nyújthat, ahol a színek össze-vissza keverednek és *a hangsúlyt csak a sötét vonalak érzékeltetik*.

Helyes, ha az igazságot felfedik, de ez a tényleges, vagyis a tárgyvilágos igazság legyen. Ahogy a szabadság is, ha visszaélnek vele szabadossága fajul, így válik a mondvacsinált igazság *ie veszélyes igazságtalansággá*.

A szociális bajokat ma nemcsak pusztán az anyagiak súlyosbítják, hanem a XX. század több követelménye is és ezt mindig figyelembe kell vennünk. Jó gazdasági esztendőben a falun az anyagiak kielégítőek, csak a kulturális téren mutatkoznak szakadékok, ahol az új világ már többet követel, mint két-három évtizeddel előbb. *Az egészségügyi téren a helyzet állandóan javul, gondoskodik erről a kormány tervszerű és áldozatkész akciója, a belügyminisztériumnak ezen a téren kifejtett, évről-évre szebb és szebb eredményeket felmutató hatalmas munkája*.

Ha követeljük a mezőgazdaságban élők jobb helyzetét, vegyük figyelembe azokat a helyeket is, ahol ez a jobb helyzet már biztosítva van. *De ne legyünk egyoldalúak*, hanem követeljük a társadalom többi dolgozóinak, a sok magyar kistisztviselőnek,

a sok derék ipari munkásnak, kisiparosnak stb. felsegítését is, helyzetük javítását, mert ezek is értékes elemét, gerincét képezik a nemzet azon társadalmának, mely a lakosság összességéből adódik. *Ezek is jó hazafiak, ezek is jó katonák, ezek is vállvetve dolgoznak hazánk boldogulásáért.*

Ébredjen már fel a hangos jelszavaktól és a hordók szónokainak lármájától elkábított közönség, gondolkozzon józanul, mérlegelje a helyzetet saját problémáin keresztül, akkor mások problémáit is helyesebben fogja felismerni, de az általános helyzetben is tisztábban lát. *A józanság az igazsággal együtt előbb-utóbb úgyis diadalra jut és a demagógia frázisai végeredményben ki fognak merülni.* Lesz idő, amikor ezek a leszerepelt urak, mint a rossz színészek, végleg el fognak tűnni a nemzet színpadáról.

A POLITIKA SZEREPE A FÖLDKÉRDÉSBEN.

A politika szerepe a földkérdésben kétirányú lehet. Az egyik irány az, mely közgazdasági, nemzetgazdasági és szociálpolitikai szempontokat mérlegelve, a helyzet tökéletes ismeretében kellő felkészültséggel foglalkozik ezzel a kérdéssel, a másik azonban politikai népszerűségeire törekszik és ebben a törekvésben legtöbbször nem látja meg az igazságot. Kritika nélkül átveszi és terjeszti a mások által tévesen, esetleg rosszhiszeműen összeállított adatokat és – tudattalanul bár – helytelen irányba tereli a földbirtokpolitikai kérdéseket.

Az első irány közgazdaság politikum nélkül, a másik politikum közgazdaság nélkül.

Az agrárpolitikának messziről kerülnie kell a hangulatos, népszerű fejtegetési módot, mert a nemzet súlyos értékeit érintő kérdéseket jelszavas politikával elbírálni nem lehet. Az ilyen politika előbb-utóbb csak mérhetetlen károkat okozna, sőt a nemzet pusztulására vezethetne.

Sokan vannak olyanok is, akik a dolgok alaposabb ismerete hiányában, teljesen jóhiszeműen, olyan *érdekeltségiek* szekerét tolják, melyek éppen ellenkező világnézeti alapon állnak. *Furcsa politika az is, mely irtóhadjáratot hirdet a különböző szélsőségek ellen, de programjában akaratlanul is szélsőséges elveket követ,* nevezzük ezt akár radikális földosztásnak, vagy akár a nagybirtokok teljes leépítésének. Minden olyan politika, mely állandóan ezt a kérdést tartja napirenden és *ilyen formában tárgyalja, csak a termelés nyugodtságát zavarja, a bizonytalanságot állandósítja és az elégedetlenséget növeli.*

Nem lehet a mezőgazdasági helyzetet, a földkérdést városi szemmel elbírálni. A városi ember nehezen tudja megérteni azt, hogy a termelő élete a természettel folytatott örökös küzdelem és harc, mely termelését, gondolkozásmódját, anyagi

viszonyainak a kialakulását erősen befolyásolja és ehhez szabja további magatartását is. Baj az is, hogy pl. a földmunkásmozgalomban olyanok játszanak vezérszerepet, *akiknek a meii-iahtász egészen más, mint a mezőgazdasági munkásoké*. Káros, ha a földbirtok kérdéseinek szakszerűtlen és felelősségnélküli tárgyalása nyilvános gyűléseken történik, mert ez a politikai mozgalmakat olyan irányba tereli, mely *ellentétben áll a gazdasági élet észszerű követelményeivel*.

Bizonytalan és tarthatatlan állami politika lenne az, mely – ha nem tud tartósan erős egzisztenciákat létesíteni – *kizárólag szociális szempontokból* növelné azok számát, akiket végül is az országnak, az adótfizető polgárok összességének kell maid eltartani. Ilyen szempontból súlyos bűn volna erős és nagy termelesi egységet megszüntetni, melyek nemcsak *pénzügyek* képezik az állam erősséget, hanem *szociális szempontból* is el látják a maguk feladatkörét. (Ha ezt hangos önreklamírozással nem is hirdetik.) Az ilyen politika, ha talán rögtön nem is, de egy pár év múlva feltétlenül megbosszulja magát.

Nagyon sok olyan politikai irányzat van, mely a nagybirtoki kérdést *villámhárítónak* akarja felhasználni és minden feszültséget ezen keresztül kíván levezetni. Ez az irányzat tudja azt, hogy a *legyengült nagybirtok* már nem tud ellenállni az ingó tőkének, de nem tud ellenállni bizonyos politikai törekvésednek sem. Hányszor látjuk, ha valamilyen kérdés sürgős elintézését keres, rögtön a földreformot követelik, hogy ezzel *a tulajdonképeni problémáról a fegyelmet eltereljék*. A *szociáldemokrata párt* például lépten-nyomon ezt a fegyvert használja, ahelyett, hogy talán a munkáskérdésekkel törődne többet, melyeket szakszervezeteinek önhatalmúlag úgyis kisajátított. *A nagybirtokon élő józan keresztény tömeg* ennek a pártnak az útjában áll, mert köztük tért hódítani nem tud, tehát a kenyeret adó nagybirtok megszüntetése érdekében keli minden erejét latbavetni.

Teljesen érthető az, amikor egy *munkásvezér* a munkásság problémáiról, igényeiről és követeléseiről szónokol, de *teljesen érthetetlen és szinte groteszkül hat, amikor földreformot követel*, a föld igazságos megosztását, melynek lényegével nincs is tisztában, hiszen a föld problémáitól áthidalhatatlan távolság választja el. Ezzel segít a demagógiának, de *nem segít a társain*. De éppen olyan furcsa az is, ha a földkérdést, általában a mezőgazdasági kérdést, budapesti népgyűléseken, budapesti közönség

előtt fejtegetik. Vajjon mennyiben érinti ez ezt a közönséget? Talán a drágaság kérdésében igen, de hát akkor a földosztás követelésével az előadók *a közönség érdekei ellen beszélnek*.

Az a politika, mely a kisbirtokos osztályt a nagybirtokos osztály ellen hangolja, tulajdonképpen osztályharcot folytat, tehát a *marxizmust* utánozza. A mezőgazdasági munkásság nehezebb helyzetéből a nagybirtok terhére következtetéseket levonni nem lehet ós nincs semmi logika abban sem, hogy ebből a *földreform szükségességét* állapítják meg. *A nagybirtok megszüntetésével a nemzet jövedelme csökkenne, de a föld eltartási kapacitása is, ez pedig> a munkásság helyzetét csak súlyosbítaná.* Hogy vannak nagybirtokok, ahol az állapotok erősen javításra szorulnak, az kétségtelen. Ott indokolt a legerősebb kritika, ott indokolt a következtetés, de nem jelenti azt, hogy a *jól kezelt* nagybirtokok ne ellensúlyoznák ezeket a hibákat.

Tildy Zoltán, a Kisgazdapárt alelnöke jelentette ki egy ízben, hogy a magunk bőrén tapasztaljuk, mihelyt nyugtalanság van valahol, rögtön megszűnik a munka, a vállalkozási kedv és ha ez megszűnik, akkor mindig a dolgos ember vállalja ennek kárát. *Ez így is van, csakhogy a nagybirtokra éppúgy vonatkozik, mint más termelési tényezőre.*

Hányszor halljuk azt említeni, hogy a nagybirtok költségesebben termel, mert egy holdra több költséget ad ki. Ezt statisztikai adatokkal is rögtön alátámasztják. Pedig ez is a nagybirtok mellett szól, hiszen költségei éppen azért nagyobbak, mert *több munkaköltséget* fizet ki. Itt gazdatisztek, mérnökök, tisztviselők, iparosok, cselédek és munkások dolgoznak, tehát világos, hogy az egy holdra eső termelési költség nagyobb, mint a kisbirtoknál. Azonban sosem halljuk felemlíteni azt, hogy a nagyobb termelési költségekkel szemben nagyobb az egy holdra eső és a termelési többletből előálló *összbevétel* is. Pedig ez lényeges szempont. Nem lehet a statisztikából csak azt kiemelni, ami valamely állítás alátámasztására szolgál, anélkül, hogy a szembenálló tételeket felsorolnák. Természetesen az ilyen *egyoldalú* hivatkozás tiszta képet nem nyújthat, de tárgyilagos szemléletet sem ad. Éppen így statisztikailag telepíteni sem lehet. *Sok olyan hatalmas földterületünk van, ahová kisbirtokost letelepíteni nem lehet*, mert az vagy óriási területű futóhomok, vagy szikesföld és mégis a nagybirtok állományában van, mégis a felosztandó terület közé számítják.

Valahányszor a földkérdés radikális megoldását hangoztatják, sosem kapunk arra felvilágosítást, hogy mi lesz azzal a hatalmas tömeggel, melyet már földhöz juttatni nem lehet és mi lesz azokkal, akik a földosztás következtében állásukat és kenyерüket veszítették. Nem kapunk arra sem soha választ, hogy mi lesz azokkal az értékekkel, melyek a nagybirtok megszűnésével szintén veszendőbe mennek. *Sztranyavszky Sándor* v. földművelésügyi miniszter jelentette ki egyszer:

„A mai nemzedékre az a súlyos felelősség hárul: a nemzet erkölcsi és anyagi javaival úgy kell sáfárkodni, hogy az ítélet idején méltónak bizonyuljon az igazságtételre.”

A mezőgazdasági termelés természete nem ismerhet olyan jelszót, hogy „*radikális földosztás*”, mert ez a termelés rendjében és folytonosságában hirtelen olyan zavart támasztana, ami *a nemzeti vagyon jövedelmezősége tekintetében katasztrofális visszaesést okozna.* Az agrárpolitika csak megfontolt, szabályos megoldásokat ismerhet, főleg olyanokat, amelyeket az élet termel ki.

A forszírozott telepítés még a *romai birodalomban* sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket és óriási éhínséget hozott. Amikor ezt a césárok végre belátták, többé nem nyúltak a gazdasági élet szerves működésébe.

A falu kérdéseivel is úgy vagyunk, hogy az emberek csak most jöttek hirtelen rá, hogy a falu elmaradott, a falun segíteni kell, de ezt a segítséget már ól-holnapra akarják megtenni, természetesen minden politikus még a maga éveiben, helyesebben a maga politikai pályafutása alatt. *Ezzel pedig nem segítenek, csak rontanak. Évszázados mulasztásokat évek alatt pótolni lehetetlen,* anélkül, hogy zavarok ne keletkezzenek. Hányan voltak már ebben az országban olyanok, akik fiatalos hévvel a radikális megoldások szolgálatába szegődtek, a földosztók elszánt táborába álltak, azután megismerték a helyzetet, a probléma súlyos voltát és *elveiket revideálni voltak kénytelenek.*

Helyteleníteni kell azt a politikát is, mely az egyik oldalon a nagybirtokok felosztását kívánja, a másik oldalon pedig a bérleti rendszer kiépítését. Hát hol kívánják a bérleteket juttatni, a *felosztott* a nagybirtokon?

Sosem érthetjük meg azt a politikát, hogy *miért kell egy adósságmentes, pontos adófizető, alkalmazottait tisztességesen*

ellátó jól és sokat termelő, iskolákat, templomokat fenntartó, alkalmazottainak nyugdíjat biztosító nagybirtokot megszüntetni, vagy ilyennek a felosztását kívánni. Ki tudna erre elfogadható magyarázatot adni? És nem gondol senki sem arra, hogy a megszállt területek fokozatos visszatérésevel mind több mezőgazdasági munkást is visszakupunk, akiket csak a nagybirtokon lehet majd munkához, keresethez juttatni?

Magyarországon a földkérdés azért lett olyan népszerű, mert itt az embereket könnyen és hamar lehet megnyerni egy bizonyos politikai cél szolgálatára. Némelyeket a csalóka délibáb, némelyeket a várható pozíció, némelyeket pedig a gvülöködésre való hajlam hamar valamely táborba kerget, de hamar el is űz onnan. Legtöbbször az egész politikai kérdés tisztán kenyérkérdés, mely a kenyéradó szerint változtatja állapotját. Csak kisebb rész az, melyet az önzetlen lelkesedés hat át, de ez a rész azután már ki is tart.

A nagybirtokos osztálytól állandó áldozatokat kívánnak. Progresszív vagyoni- és jövedelemadó, vagyondézsma, gazdasági- és munkásbiztosítási hozzájárulást, új cselédlakásokat, költséges erdősítést, a szociális terhek különféle fajtáját, amit a nagybirtokosok eddig szívesen meg is fizettek, de hogy a teherbíróképességük még meddig mehet, azt a kívülállók nem akarják tudni. A gyárilpar ezzel szemben (melyet önálló egzisztenciák jelszava alatt sosem akarnak egészséges kisipari üzemmékké átalakítani) az állam és a fogyasztóközönség legmesszebbmenő támogatását élvez, ami a vámvédelem és a magas ipari árakban nyilvánul meg. A gyárilpar a vagyondézsma egy részét is visszakupja, mert az állami rendelkezések jórésze hozzá fut be. Az adókon kívül nem kívánnak tőle semmit. Szociális terheit maga szabja meg, ennek nagyságát nem befolyásollak a szomszédos községek szegényei és nincstelenéi. Nem kell gépeit leállítania azért, hogy a munkáskezek számát szaporítsa, sőt minden új gép beállításával nyugodtan csökkentheti munkásainak a számát. Nem szidják mert a konjunktúra dacára kisebb munkabért fizet, nem szidják, hogy némelyiknél a munkások a leghetlenebb lakásokban, penészes, nedves odúkban laknak. Nem kifogásollják a megfeszített munkát jelentő különböző munkarendszereket, a poros és füstös munkahelyiségeket stb., de a nagybirtokosra árgus szemekkel vigyáznak és ha egy munkást történetesen elbocsát azért, mert szerződési

feltételeit nem teljesíti, vagy egy többéves haszonbérhátralékkal tartozó bérlőt kitesz, akkor rögtön a minisztériumot interpellálják meg érte. *Ráadásul még vagyont is el akarják venni és szakmájától megfosztani, sőt szidják azért, mert szereti a földjét és ragaszkodik hozzá.* Furcsa kor, mely ilyen mentalitással kérkedik.

Az utóbbi időben egyik kiváló politikusunk foglalt erélyesen állást a nagybirtok ellen és beszédeire az „Új Gazdaság”-ban *Ereky Károly* válaszolt. A cikk egyes részletei a következők:

„A telepítés, a parcellázás és az új apró bérletek létesítése nem segít a már létező sok százezer kisbirtokos és a másfél-millió vagyontalan földmunkás sorsán ...”

„Közgazdasági szempontból a földosztás másodrendű feladat.”

„Eckhardt Tibor, a kisgazdák vezére nem azt állítja politikája középpontjába, hogy az ország sok százezer sínylődő kisgazdáján segítsen, hanem – bizonyára jóhiszeműen – azt az imperialisztikus, hatalomra törő, külföldről importált eszmét támogatja, amely a parcellázás révén a nagyiparnak nagyobb politikai és gazdasági hatalmat szerezne. Köztudomású ugyanis, hogy a parcellázást a múlt században a német *marxista szocialisták* találták ki a junkerek ellen, amikor a radikális német nagyiparosok le akarták törni a német mezőgazdákat. Amikor Eckhardt ezt a külföldről importált eszmét hirdeti, a meglévő kisgazdák érdekei ellen beszél.”

„Teljesen logikátlanul vonják le a nyomorgó mezőgazdasági kisüzemek szaporításából azt a következtetést, hogy ez a nép jólétét fokozza. Ha a mezőgazdasági politika ilyen egyszerű mértani feladat lenne és ha csak azon múlna a földműves nép magasabb életstandardja, hogy a nagy uradalmakat föl kell osztani nagyjából harmincholdas kisbirtokokra és bérletekre, akkor bizony sem Magyarországon, sem a világ egyetlen államában már nem volnának harminc holdnál nagyobb birtokok”

„Annak, aki megkap egy nagybirtokból kiszakított harmincholdas területet, arra lakóházat, lóistállót, sertésólat és pajtákat kell építenie, ökröt, lovat, tehenet, sertést, baromfit, ekét, kapát, vetőgépet és egyéb nélkülözhetetlen gazdasági eszközöt vásárolnia, de bekötő útra is szüksége van, mert télvíz idején elsüllyed a sártengerben (vagy tengelytörést kap a szikla-

keményre fagyott gödrökben). A tőkeszükséglete egy ilyen harmincholdas gazdának legalább 10.000 pengő.”

„Hol vannak Magyarországon azok a földnélküli családok, amelyek ekkora tőkék fölött rendelkeznek, vagy hol vannak azok a pénzüzetek, amelyek az ilyen telepes kisgazdák és kisbérlők ezreit hitellel elláthatnák? A tapasztalat azt mutatja, hogy a 7%-os kamattal útnak bocsátott kisgazdák sohasem képesek arra, hogy a harmincholdas területből kitermeljék a kamatokat, az adót, a haszonbért, valamint a saját és kisegítő munkásaik családjának az élelmezését és teljes ellátását.”

„Mikor minden józanul gondolkozó ember látja azt, hogy szétdarabolt uradalmak területén a hitellel küzdő kisgazdák kevesebb értéket vesznek ki a földből, mint a normálisan kezelt uradalom, továbbá tapasztalásból tudjuk, hogy a földosztással gazdatiszteket és földművé se s ál adókat lökünk proletár sorba, akkor azt kell kérdeznünk a földosztás híveitől: nem szerezünk-e már elég tapasztalatot a háború utáni parcellázás révén arról a sok családi drámáról, ami az adóssággal küzdő kisembereket önálló gazdálkodásuk során érte?”

A kormány csak moratóriummal tudta ezeknek a gazdáknak a létét megmenteni, mégis akadt többszáz olyan kisgazdacsalád, amelyik megszökött a parcellájáról és otthagya öszetakarított pénzét, mert nem bírta a nyomort és a szenvedést. Miért nem írják meg ezt a falukutatók? Nyíltan felteszem a kérdést: helyesen járnak-e el azok, akik újra be akarnak ugratni néhány ezer kisembert az adósságcsinálásba, amikor gazdátársadalmunk még ki sem heverte a moratórium és az adósságcsinálás eddigi bajait?”

„A mezőgazdasági politikának nem az a lényege, mekkorák az egyes birtokok, hanem az, hogy a szántóföldeken és réteken sokat termeljünk és hogy a kis- és nagy gazda olyan jó áron értékesíthesse terményeit, hogy meg tudjon élni, tisztességes munkabéreket tudjon fizetni, az adókat és kamatokat be tudja szolgáltatni, azonkívül pedig gazdaságát a fejlődő kultúra tempójában új produktív beruházásokkal is föl tudja szerelni”

„Amikor a húszas években a búza- és takarmányárak magasak voltak, okos ember volt minden gazda és a kis földművesek zongorát vásároltak. Viszont amikor a háború előtt alacsonyak voltak az iparcikkek árai, mert a vámvédelem nem engedte

felcsavarni őket, akkor ugyanazok a textilgyárosok. akik ma gazdag milliomosok és híres okos emberek, fizetési zavarokkal küzdöttek. Amint a földműves nép mai szegénységét nem lehet egyoldalúan a tudatlanság rovására írni, éppen úgy nem lehet a textilgyárosok és más nagyiparosok sikereit egyoldalúan az ő lángelmájuk és nagyszabású üzleti képességeik javára könyvelni.”

„Ha az ipari vállalatoknak, hasonlóan a gazdákhöz, éveken keresztül veszteséggel kellene eladniuk árucikkeiket, ők sem tudnának eleget tenni fizetési kötelezettségeiknek és nem számítana az, hogy a vezérigazgató egy európai műveltségű szakember.”

„A mezőgazdaságban éppúgy, mint óz iparban nem az üzem nagysága felett kell vitatkoznunk, hanem úgy kell megalapozni a helyes termelő politikát, hogy az ipari és a mezőgazdasági termelés egyaránt haszonnal járjon”

„Olyan javaslatokra van szükségünk, amelyek megszüntetik a magyar gazdatársadalom mai szervezetlenségét és oda kell hatniuk, hogy *az egész magyar nép érdekében több és jobb élelmiszereket tudjunk termelni, mint ma, mert ez adja meg az egészséges közgazdasági és szociálpolitika létalapját.*”

Nem hiszem, hogy valaki akadna, – aki a mezőgazdaság életét csak egy kissé is ismeri – , hogy ezekhez a sorokhoz hozzátegyen valamit, vagy elvegyen belőlük, mert ezek a sorok dióhéjban fejezik ki mindazt, amit a való helyzet számunkra mutat, azok számára, akik az agrárkérdést nemcsak könyvből, nem a politikából, *hanem a gyakorlatból ismerjük.*

Fejezetemet *vitéz Imrédy Béla* szavaival zárom, aki egy beszéde során a következőket mondotta:

„Mind a földbirtok politikának, mind pedig az egyéb ságpolitikai intézkedéseknek is egy szempontot kell parancsolólag maguk elé tűzniök és ez: a termelés fokozásának szempontja. Felszólalásaimban ismételten hangsúlyoztam és egyetlen alkalmat sem mulasztok el, hogy rámutassak annak fontosságára szociálpolitikai szempontból is, hogy a termelés fokozását kell minden eszközzel szolgáljunk. Bármilyen tökéletes gazdasági rond mellett is addig megelégedést ebben az országban nem fogunk tudni teremteni, amíg az, *amin osztozunk, olyan csekély lesz. mint ma.* Vannak kívánatos szociálpolitikai célkitűzések,

amelyek, ha talán igazságosabb elosztást eredményeznének is – *de csak talán* -, a termelést csökkentik s *végeredményben visszavetnek bennünket azon az úton, amelyen haladnunk kell.* Ne adjuk el a holnapi tűzököt a mai verébért, hanem menjünk azon az úton, amelyen a jövőnek és jelennek érdekeit lemérve azt találjuk, hogy tartózkodás mellett, jövőre tízszer akkora eredményt tudunk elérni, mint amilyent *egy elhamarkodott intézkedéssel* ma elérhetnénk.”

Világos szavak ezek, melyeket mindenki megérthet!

NÉHÁNY PÉLDA AZ ELHIBÁZOTT TELEPÍTÉSEKRŐL.

Dr. Czettler Jenő írja:

„Évtizedekre visszamenőleg országonkint kimutatható a mechanikus birtokreform sikertelensége, sőt a meggyökeresedett birtokosrétegre gyakorolt káros hatása.”

A professzor a mechanikus földbirtokreform alatt a tisztán jogi reformot érti, mely tekintet nélkül a új birtokosok üzemeinek prosperálására teremt eladósodott, sem a föld vételárát, sem a közterheket fizetni nem képes, *marói-holnapra élő birtokos osztályt.*

A földbirtok eloszlása természetes folyamat, melyet minden mesterséges beavatkozás nélkül is láthatunk, néha gyorsabb, néha lassabb ütemben, de állandóan. Ezt a folyamatot megakasztani nem lehet, nem is szabad, mert így leginkább azok kezére kerül az eladott föld, akik azt meg is tudják tartani.

A központi helyről irányított telepítési akció – melyet nálunk főleg jogászok irányítottak eddig – nemcsak a helyi szerveket nem szokta meghallgatni, hanem *sok mindenre nincs tekintettel.* Nincs tekintettel pl. *a tájalj és az éghajlatra,* mely pedig erősen befolyásolja a birtokeloszlást és a kisbirtok életképességét. A szikesföldek az Alföldet nagy területeken elnyeléssel fenyegetik. A rossz csapadékeloszlás évről-évre meghozza a maga pusztító aszályait. A száraz, homokos területek kevésbé alkalmasak kisüzemi művelésre, mint a kimondott jó földek, melyekből a csonka hazának lényegesen kisebb rész maradt. *A városok közelében levő kisbirtokok életképessége egészen más, mint valahol az alföldi homokbuckák közé dugott telepésbirtokoknak.*

A központilag irányított telepítésnél nem gondolnak arra sem, hogy amikor *a földhöz juttatott kigazda hatalmas adóssággal kezdi el új életét,* az állandóan emelkedő tőkerészlet és kamat

nem adja meg neki a lehetőséget, hogy ezt az összeget földjéből kitermelje. Az is sújtja a letelepített életét, hogy *egész generáción keresztül*, sőt talán azután is, termésének egy jó részét adósságba kell törlesztenie, nem is számítva azt az időt, amikor a válságos esztendő ezt számára lehetetlenné teszi.

Jászberényi András ny. gazdasági akadémiai tanár folyó év augusztus 17-én a következőket írta:

„Magyarországon proletárkérdés csak a háború óta van. Kétségtelenül oka ennek a Trianon is, de nagyobb részben oka, hogy a háború utáni földreform sokezer cselédet tett kenyértelessé. Ma ugyanez a helyzet! Akár örök tulajdonba, akár kisbériéibe juttat az állam földet az arra vágy okozóknak, családok tömegbe vesztí el kenyérét, növelve az amúgyis nagyszámú elégedetlenek táborát.

A kormány birtokpolitikai akciója a termelés visszafejlődését eredményezi, mert a megcsontított birtokok nehezen jutnak egyensúlyba, a kiosztott földek terméseredményeiben is visszaesés áll be, mennyiségileg is, de főleg minőségileg.”

„A Nagyatádi-féle földreform tamísága az is, hogy a földhözjuttatottak nemigen tesznek eleget az államkincstár és a volt földtulajdonossal szemben fennálló kötelezettségeknek. Ez a veszély ma is fennáll...”

„Meg vagyok győződve, hogy a mesterségesen szított földéhség kellő időben alkalmazott felvilágosító munkával s az arra rászorultak öregségi biztosításával tompítható lett volna . . .”

Mikszáth Kálmán írja:

„A parasztbirtokjövendelmzőség már 1929-ben sem volt kielégítő. A benne fekvő tőke kamatozását már nem bírta el. Csak éppen hogy a családok fenntartási költségeit fedezte. A válság idején ez a helyzet rosszabbodott. Amíg – a földtőke elértékeltelenedését nem is számítva – az üzemi tőke értéke 26%-kal csökkent, addig az eladósodás 40%-kal emelkedett”

„Az első teendő a parasztbirtokokat tisztába fektetni, megőrösíteni, virágzóvá tenni”

Mattyasovszky Miklós megállapította, hogy a földosztás során nemcsak a termés csökken, hanem a termőterület is, mert a sok mesgye és út sok földet von el a műveléstől, ami a nagybirtoki területnél művelés alatt állna.

Magyarországon *radikális földosztást* a Károlyi Mihály-féle kormány akart végrehajtani. A földbirtokreform-tervezet kétféle kisajátítást állapított meg. Egyik az általános, mely ezerint a maximális birtok nagyság 500 hold maradt volna, a másik a kivételes, mely egyes helyeken 200 holdig akarta mentesíteni a kisajátítandó birtokot. Az igénybevétel alól ki voltak véve a zöldséges kertek, az úrbéri és havasi legelők, valamint az erdők. *A kisajátítandó birtokokat teljes értékben kártalanítani kívánták.*

Kápolnán hajtották végre az első földosztást 1919. február 23-án. Ezt a földosztást világraszóló eseménynek szánták, azt remélve, hogy erre a cselekedetre felfigyelnek a csehek, tótok, románok és szerbek. De nem gondoltak arra, hogy ezek a népek sokkal előnyösebb helyzetben szánhatják magukat erre a lépésre, *mert rendelkezésükre áll az elszakított magyar részekben levő birtokosok egész vagyona.* Amint később ki is tűnt, ezek az államok a Károlyiék birtokpolitikáját utánozták, csak hogy radikálisabb formában, *mert pl. az oláhok minden kártérítés nélkül kobozták el a magyar állampolgárok birtokait.*

A forradalmi kormány csakhamar be is szüntette a további telepítéseket, mert rájött arra, hogy a radikális telepítés rövidesen *éhínséget* fog az országban előidézni.

A kommunisták a nagybirtokokat szocializálták, felosztásukhoz szintén az előbbi okok miatt nem mertek nyúlni.

A zűrzavaros idők elmúltával csinálta meg *Nagyatádi Szabó István*, az ő földreformját, melynél a törekvés az volt, a háborús ígéreteknek lehetőleg eleget tegyenek. *Nagyatádi Szabó István kijelentette, hogy a nagybirtokot leépíteni nem szabad, csak a helyzetet kell javítani.*

A háború utáni földbirtokreform nagy lelkesedést váltott ki, ettől is minden jót váltak, ezt is olyan nagyjelentőségű eseménynek tekintették, mint az egyesek által most követelt földreformot. A nagybirtokok állománya helyenként 30-40%-kal csökkent és ha a földdemagógiának igaza lenne, *akkor ilyen arányban kellett volna javulnia a kisemberek helyzetének is.* Ehelyett kétszer ilyen arányban rosszabbodott. *Ma már mindenki elismeri, hogy a háború utáni földreform semmi javulást nem hozott, a termelést visszavetette, a proletárok számát növelte.* Az ország bármely területéri vizsgáljuk meg a földreform kihatásait, *általánosságban szomorú tapasztalatokat szerezhetünk.* Az egyes nagybirtokok ismertetésénél erre vonatkozólag az ország több vidéké-

ről közlök helyi adatokat, itt csak néhány olyan elhibázott telepítésről teszek részletesebb említést, melyek a *keleti határszélen* történtek. Ezekről a példákról *személyesen* győződtem meg, minden színezés nélkül tárom az olvasó elé. A telepítések azonban nemcsak az OFB-juttatások csoportjába tartoznak, hanem van köztük olyan is, melyet az újabb telepítési törvény hozott létre.

Telepítés a közelmúltban. A *Nemzeti Újság* 1938. évi június 5-i száma „*Keserű telepítési ballada a keleti határszélről*” cím alatt riport alakjában megrázó szavakkal ír le egy „mintatelepítést”, én azonban csak röviden, száraz szavakkal ismertetem ezt a helyzetet.

Egy 5000 holdas hitbizományi birtokot a tulajdonosi telepítési célokra ajánlott fel. Az egyik gazdaság helyén épült a telepes falu. Ennek a gazdaságnak 200 cselédje volt, ebből 66 család kapott földet és házat, a többiek kenyértelenné váltak és szétszóródtak.

A 66 család mindegyikének 10-15 hold földet juttattak, két lovat, szekeret, szerszámot és egy tehenet kaptak. Közpon-tosított helyen remek lakóházat építettek a számukra, mely lakóház – mind egyformán – egy 5 X 5 méteres szobából, konyhából, kamrából áll, továbbá hozzáépített fedett fészerből és istállóból. Mindezekért a letelepítetteket *egyenként 8500 pengővel terhelték meg*, melyet 25 év alatt kell nekik letörleszteni.

Az új falu kívülről gyönyörűen mutat, bár a szemlélőnek első benyomása akaratlanul is az, mintha ez a stilizáltan fel-épített község *nem erre a vidékre, nem erre a idétlen, homokos tájra való volna.* Ezek az uniformizált házak furcsán festenek ebben a nagy homokmezőben, valahogy nem az alföldi sajátos hófehér házakat juttatják az eszünkbe. A telep közepén gyönyörű községháza emelkedik ki, de ezidőszerint még *üres.* Nagyon szép az iskola is, csak tanító nem akadt még, aki a község jövő nemzedékét az írás-olvasás tudományára oktatná. A *Hangya épülete* székely stílusban épült, leeresztett, élénkzöld színű rollója azonban *üres helyiségek előtt zárja el az utat.* Két év óta az üzlet még nem nyithatott ki, hogy miért, azt megállapítani nem tudtam. A mészáros két hétig tartotta az egyik épületben üzletét, *egy birkát sem tudott eladni,* azután cégtábláját hátrahagyva, elköltözött olyan vidékre, ahol mes-

térségét mégiscsak jövedelmezőbben tudja folytatni. Egy ház ablakán betekinttem, de, sajnos, ott a sublódon kívül mást nem láttam, mint egy nagy kampós szeget a falban, melyen több darab ruha lógott. Csipkés függöny azonban volt az ablakokon. *Mintha az egész falu csak a szemnek készült volna, mely meleg otthont a lakóknak nem nyújthat, de nyugodt megélhetést sem.*

Az új telepéseknek, mint volt uradalmi cselédeknek, sok gyermekük van, a homokos talajú 10-15 holdas táblákból megéini nem tudnak. Örülnek, ha a szomszédos nagybirtokon fuvart vállalhatnak és ezzel egy kis külön keresethez juthatnak. Trágyájuk nincs és ezért a terméseredmények évről-évre csökkenek. Az első év részleteit csak úgy tudtak fizetni, hogy eladták egébz évi termésüket és azután már abból éltek, hogy az állam a szomszédos uradalomtól vásárolt rozsgélllyel támogatta őket. Némely részük kenyeret alkalmilag a 14 kilométerre fekvő városból kénytelen hozatni magának és családjának. (A magyar paraszt kenyeret kénytelen vásárolni!) Hogy az idei részletet miből fizetik, még nem tudják, de ha ismét eladják az egész termésüket, akkor újból jöhet a rozsgégy.

A község a legközelebbi nagyobb falutól 8-10 kilométer távolságra van, kövezett útja nincs, a dülőutakat télen még *koszival is alig lehet járni.* Az ilyen határmenti telepítés honvédelmi szempontból nem hozhatja meg a kívánt eredményeket.

A legszembetűnőbb azonban az, hogy az új telep mellett elhúzódó dülőút másik oldalán egy régi telep düledező, szegény kunyhói vádolóan néznek farkasszemet az új és szép házakra, mert értük nem tett senki semmit. *Ennek a telepnek a lakói már régebben szereztek maguknak egy pár hold földet, de amíg az uradalomban munkát találtak, addig különösebb gondjuk nem volt.* Most a munkájukat is elvesztették, de házukat sem tudják javítani, úgyhogy némelyiké bizony nagyon szomorúan néz már ki.

Az új telepések holdankénti termésátlaga búzában 6-7 mázsza körül volt, szemben a szomszédos uradalom 12 mázsás átlagával. A lakosok az uradalom cselédségével csencselnek, 1 tojásért 4 kockacukrot kapnak.

Ha most azt is látom, hogy az uradalom cselédei közül már *többnek van a környéken 2-3 hold saját földje,* amellet tisztes megélhetése is biztosítva van, gyermekeinek a jövője sem

kétséges, nem nehéz megállapítanom, hogy melyik magyar család az, akinél a helyzetet megnyugtatóbbnak tartom.

Az 5000 holdas hitbizományi birtok fennmaradó részén még három középbirtokot is létesítettek (500 + 400 – 200 holdon), a környékbeli községek legelőt kaptak, a többi területet pedig az állam szabad kézből eladta. *A vevők a környékbeli 25-30 holdas sváb gazdákból, kereskedőkből, iparosokból és tanítókból kerültek ki,* vagyis olyanokból, akiknek pénzük volt hozzá. A régi telepések, akik már 4-5 hold birtokában bebizonyították, hogy a földet meg tudják tartani és tisztességesen megmívelni, földet nem kaphattak, mert nem volt pénzük az előleget befizetni. Olyanok jutottak tehát földhöz, akiknek már szép kisbirtokuk volt és megélhetésüket veszély nem fenyegette. *Ezzel szemben egy másik felosztott major összes alkalmazottai is kiestek munkájukból és keresetükből.* Ezeket most a szomszédos nagybirtok téli ínségakciója segíti.

Erre a telepítésre vonatkozólag különben egy környékbeli kisgazda, *Szeller István,* az *Új Nemzedék* 1938. évi június 29-i számában többek között a következő panaszsorokat írta:

„Eladták a földet, amely jórészt azok kezébe jutott, akik amúgy is megélhettek volna.”

„Az 5000 holdas birtok csaknem felerészben olyan kezekbe került, akik földművesek ugyan, de 10-20-30 katasztrális hold földbirtokuk már volt. Legfőképpen és nagyrészt pedig azok kezébe, akik pénzes emberek és az ekét, kaszát, kapát csak látásból ismerik.”

„Magam sem tartom helyesnek a jól működő, belterjesen gazdálkodó, sok embernek megélhetést nyújtó nagybirtokok felbontását, mert osztozom azon nézettel, hogy nemzetgazdasági szempontból ennek könyörtelen keresztülvitele káros volna. Kötelezni kellene azonban a telepítés során érintetlenül hagyott nagybirtokokat gyáarak, ipartelepék létesítésére, hogy ezáltal munkaalkalmat teremtsenek.”

Vegyes telepítések. Gebe község felé vezet a mélyen homokos út, amikor jobbról-balról szomorú kis viskók, egy-két földbeépített „lakóház” kényszerít a megállásra és a tájékozódásra. *Egy 20 holdas kisbirtokos házánál állok meg.* Múlt évben még félig földbevált veremben lakott, de az idén kocsiját és lovát eladta, hogy házat építhessen. Most van háza, de nincs kocsija és lova. Szántani nem tud, azt bérben végezteti el. *Ennek az*

embernek kellett volna házat építtetni, vagy öt olcsó hitelhez juttatni. Ide kellett volna hozatni az új faluhoz szállított épületanyagot, melynek fuvarozása kétszerannyiba került, mint maga az építkezés. Ez az ember megmutatta, hogy megérdemel minden támogatást, hiszen rövid idő alatt 20 holdas birtokot szerezhettek, csak házra nem futott a pénzből. Hossza évek után érte el azt, hogy végre egy kis kunyhója emelkedhetett ki a földből, melyhez a gerendákat a szomszédos nagybirtok adta ajándékba.

A következő állomás egy Amerikát járt magyar 30 holdas „tanyája”. Nyolcadmagával van. Ami pénzt gyűjtött magának, azon vette a 30 holdat, melynek egyharmadát már ki is fizette. *A földbe vágott magának szobát, melyet felül náddal és gyékénnyel borított. Azzal invitál a lakásába, hogy „ne tessék félni, még nem dül be a teteje”. Kis sötét lyukban találok magam, a falon azonban ott függ a szentkép. A derék magyar ember vallásos, becsületes bizonyítványa. Ő azonban a 30 holdjához még nem tudott házat kapni. Rövidesen azonban ez a gondja is a múlté lesz, mert dicsekedve mutat az udvar sarkába, hogy a vályog már megvan a házához, faanyagot is kap a szomszédos uradalomtól, csak a cserépre kell még gyűjteni.*

70 holdas vitézi telek mellett megyek el. A telek tanyása 9 gyermek atyja. Lakóhelyük egy félig földbevált kunyhó, melyről azt hinné az ember, hogy jégverem. A mennyezetről átázott csomagolópapírok lógnak lefelé, ez a „felső tapéta”. A sötét lyukban egy rossz sparhelt jelenti a konyhát, a gyermekek széna- és szalmarakáson alusznak. Ez a derék magyar ember keserűen panaszkodik, hogy már *számtalanszor járt Budapesten föld ügyében*, de eddig mindig csak ígéretet kapott. Jövő évben lejár a föld tulajdonosával kötött szerződése, de még nem tudja, hogy azután mi lesz, pedig *a 70 hold becsületes megmunkálásával bebizonyította, hogy ért a földhöz.*

Szemben az út másik oldalán egy menyecske azon sírdogál, hogy a cséplőgép elment a tanyájuk mellett, de a 80 kereszt miatt, ami az idén termett 7 holdas földjükön, nem tartotta érdemesnek megállni. Most pár nap múlva nem lesz mit enni adjon 7 gyermekének. Utolsó reménye most már a szomszédos uradalomban van, hogy ott majd elintézik a cséplését. A családfő, aki házat hosszú évek után szintén *most építi*, a tetőhöz való gerendát is az uradalomtól várja. Meg fogja kapni, mint ahogy ezek

az emberek ott mindent megkapnak. *De mi lenne, ha ez az uradalom nem állna mögöttük?*

A következő telken egy szalmával és náddal félig fedett ház áll. A gazdája nem bírt megküzdeni a költséggel, itthagya a házat is, földet is.

Erre járjanak a mi „falukutatóink”, itt sok érdekes dolgot vethetnek papírra, de sok igazságot is kellene megírni, mely homlokegyenest ellenkezik az ő „igazságukkal”.

Több hasonló esetet láttam már itt-ott az országban és ezeket az eseteket csak azért emeltem ki, hogy felhívjam illetékeseink figyelmét, *hol lehet telepíteni és hol nem. Hogyan kell telepíteni és hogyan nem.* Ezekben az embereken érdemes segíteni, derék becsületes magyarok, akik eddigi küzdelmükkel csak azt mutatják, hogy földretermett emberek, jó gazdák lennének, csak házuk, két lovuk és legalább egy tehenük volna. Ezek nem maradnának adósak az államnak, az egykének sem hívei. *Gyermekeik kilométerekre járnak innen az iskolába,* nyáron a nagy hőségben és télen a nagy hóban. Sem orvos, sem patika a közelükben nincs. Ilyen helyen kell utakat építeni, tanyaközpontot létesítem, orvost és bábát kihelyezni. Igaz, hogy a sok gyermek között majd itt is megoszlik a föld, de abban bíznak, hogy a testvérek legtöbbször a szomszédos uradalomban úgyis el fog helyezkedni. *Ha pedig az uradalmakat közben megszüntetnek?* Erre ezek az emberek itt borzadva gondolnak, mert a földdemagógóktól munkát és kenyeret nem remélnék.

Az egyik major megszüntével rengeteg gazdasági épületet is romboltak le, ezekre már szükség nem volt, de a nemzeti vagyron valamivel megint apadt.

Amerre jártam az országban és ahol telepítésekről hallottam, *a refrain mindenütt az volt,* hogy a betelepítettek kétszer-háromszor annyi családot szorítottak ki a felparcellázott birtokrészből, mint amennyien most élnek ott. *Vácon pl. a Vigyázó grófnál folytatott telepítésnél 200 család vesztette kenyerét és így tovább. Ha a földreformnak egyszer határt nem szabnak, akkor erősen félok, hogy a demagógia által hirdetett hárommillió gazdasága nincstelen nemcsak papíron lesz meg, hanem a valóságban is, de négymillióra is könnyen felmehet a számuk.*

Ezek a példák még egy tanulságot szolgáltatnak, azt, hogy a telepítés végeredményben *a jobbmódú parasztok javát szol-*

gálja, mert ha történetesen ingyen adnák is a nincsteléneknek a földet, a tehetősebbek úgylis összevásárolják azt tőlük.

Ami pedig a falvak szaporítását illeti, végeredményben ezeket sem lehet egymás hátára építem, mert ki fogja, vagy mi fogja ezeket a szaporodó falvakat, az ezzel együtt szaporodó városokat élelmezni? *Németország* igénytelenebb élelmezését éppen az okozza, hogy ott már annyi a város és a falu, hogy csak nagyfokú takarékoskodással lehet a holnapra tekinteni.

A legegészségesebb birtokpolitika azokban az országokban a nagy-, közép- és kisbirtokok megoszlását maga a gazdasági élet mozditja elő, mert *az élet mindig kitermelte a számára azokat az erőket és tényezőket melyek a fejlődést és az előrehaladást egészséges mederbe terelték. Az élet ereje, mely az adottságoktól, a valóságból és az organikusan fejlődő felkészültségből táplálkozik, erősebb mesterséges beavatkozásokra pillanatnyilag meghátrálhat, hogy azután kérhetetlenebbül követelje régi formáit.* Vonatkozik ez az gazdasági életre, de vonatkozik a földbirtokpolitikára is.

A NAGYBIRTOK
SZOCIÁLPOLITIKAI ÉS BIRTOKPOLITIKAI HELYZETE
A TÁMADÁSOK PERGŐTÜZÉBEN.

(Válasz egy könyvre, mely tulajdonképen valamennyi radikális földosztónak szól.)

Amikor e hatalmas fejezet tengelyébe *Matolcsy Mátyás*: „Új élet a magyar földön” című könyvét állítottam, az olvasó joggal azt hiheti, hogy „könyvkritikusnak” csaptam fel. *Nem. Csak olyan elveket és állításokat akarok elbírálni, melyek ebben a könyvben ismétlődnek, ebben a könyvben vannak összegyűjtve és azt hiszem, ha ezeket az elveket és állításokat sikerül megcáfolnom, akkor megfelelek mindazon érvekre, melyeket a radikális földosztás hívei mindenütt és állandóan, naponta és ismételten kürtölnek széjjel az országban.* Matolcsy Mátyás ma a képviselője a radikális földosztásnak, az ő érveit, az ő nézeteit ismétlik mindenütt szajkómódra, az ő könyveiből idéznek, vagy az ő munkáiból elcsent tudás alapján hirdetik „önálló” nézeteiket pódiumokon és társaságokban – akár értenek a kérdés lényegéhez, akár nem – mindazok, akik a nagybirtok gyors felosztását kívánják, vagy követelik. Matolcsy az „Új élet a magyar földön” című könyvében *csak ismétli* mindazt, amit más könyveiben is hirdet és követői szentül esküsznek az érvek *csalhatatlanságára, az állítások megdönthetetlenségére.* Hívei szerint ő ma ennek az országnak az az agrárpolitikusa, aki egyedül látja tisztán a földbirtokpolitikai helyzetet, aki egyedül látja a földdel kapcsolatos problémákat és csak egyedül javasolhatja meg a bajokat. En megkísérem ezt a nilet megdönteni. Lenei, hogy ezért a támadások lavinája indul meg ellenem, *de könnyen fogom állni a harcot.* Azonban ennek a harcnak a *tárgyvilagosság és a tények fegyvereit* kell felsorakoztatnia, mert nálunk hamar máglyára küldik azt, aki ellenkező nézeteket mer hinni és vallani.

Ha az „Új élet a magyar földön” című könyvet kezünkbe vesszük, a cím után következtetve azt hisszük, hogy most az

általános magyar élet súlyos problémáit tárgyaló munkát és a problémák megoldására kidolgozott tökéletes tervet találunk, mely felöleli a közélet, szóval *úgy a mezőgazdaság, mint az ipar, a kereskedelem, a közigazgatás, az egészségügy, a közlekedésügy* stb. legrészletesebben és egyformán tárgyalta kérdéseit és irányelveket ad mindezekben az új magyar élet felépítéséhez. *Dehogy!* Az ipari és gyári problémákról jóval kisebb részben ugyan, de említést tesz, azonban *a hangsúly állandóan a radikális föld-reform sürgős szükségességén van.*

Ebben a fejezetben kívánok a nagybirtok-ellenes érvek mind-egyikére válaszolni, éppen ezért tartottam szükségesnek Matolcsy: „Új élet a magyar földön” című könyvét részletesebben feldolgozni és *szinte lapról-lapra haladva,* minden megállapítására kitérni. Előre kell azonban bocsátanom azt, hogy természetesen távol áll tőlem minden *személyeskedés,* erre semmi okom nem lehet, de az ilyen szempont csak rontaná azt az irányt, amit fejtegetéseimen, bírálataimon végig *a tárgyilagosság szab meg részemre. Nem személyt kívánok támadni, hanem állításokat és elveket óhajtok elbírálni, olyan állításokat és elveket, melyek szerintem tévtanok és a közvélemény helytelen felvilágosítására és befolyásolására alkalmasak.* Úgy érzem, meg kell állítanunk az elreptített nehéz követ, mely röptében nemcsak magánérdekeket, hanem *súlyos közgazdasági, vagyis nemzeti érdekeket* is sérthet, vagy elsodorhat. Ennél a munkánál nem vezethetik a szembenálló feleket személyi érzelmek, hanem csak *tárgyilagosság,* mely a tények és az igazság szilárd alapjain áll. Matolcsy erős szavakkal támadja egyik nagy társadalmi osztályunkat és nem fukarkodik az olyan jelzők használatától sem, melyeket ez a társadalmi osztály talán mégsem érdemelt ki.

Matolcsy könyvéből kiérezni a nagybirtokos-osztály elleni gyűlöletet és ez feltétlenül a megállapítások tárgyilagosságának a rovására megy. Szerinte az ország minden bajának a nagybirtok az oka, *vagy inkább a nagybirtokosok,* akiket a történelem ítélőszéke elé kíván állítani. Nincs olyan problémánk, melynek oka nem a nagybirtokrendszer lenne és ezért ezt minél előbb és minél gyorsabban fel kell számolni. Az az érzésünk, – a könyv áttanulmányozása után, – hogyha a nagybirtokot feldarabolják, akkor ebben a szerencsétlen országban egyszerre *paradicsomi állapotok* lesznek. *Hivatkozik az utódállamok példájára. (Ebből azonban mi nem kérünk.)*

Könyvében sok az ellentmondás, sok a helytelenül alkalmazott adat, vagy pedig hiányosak ezek az adatok.

Már az előszóban is ellentmondás van. Amikor bevezető szavainak az elején felelősségre vonja a nagybirtokos osztályt, az ú. n. „feudális” világot, a háború előtti másfélmillió magyar kivándorlásáért, az ország szétdarabolásáért, a pusztító tuberkulózisért, – sőt valószínűleg erre az osztályra érti azt a kitételt, hogy a nemzet *testét fekélyek borítják* stb., – később megállapítja, hogy minden olyan törekvés, amely a nemzeti termelést csökkenti, a nemzet elszegényedéséhez és a nélkülözés fokozódásához vezet. Majd folytatja, hogy *a cél nem az erőket szembeállítani és rombolni, hanem az erők harmonikus együttműködésével a nemzet magasabb teljesítményét elérni.* Hangsúlyozza, hogy ezt a célt kívánja a könyve szolgáltni.

Az erőknek máris szembeállítását jelenti az, ha kiragadunk egy társadalmi osztályt és azt minden rossz előidézőjének nevezük, ha a közhangulatot is így kívánjuk befolyásolni. De gyűlöletessé válik ez a társadalmi osztály ilyen beállításban abban a termelési ágban is, amelyben kisebb tényezők is munkálkodnak, olyan tényezők, akik kellő műveltség hiányában könnyen fordulhatnak azok ellen, akiket indokolatlanul, de tendenciózusan az útjukba állítottak. Ezzel pedig *csak a termelés szenved óriási károkat*, mert nemcsak annak az értékes termelési tényezőnek nyugtalanítják munkáját és ezzel zavarják, sőt erősen hátráltatják többtermelési törekvéseit, de megzavarják annak a másik, annak a kisebb, de a maga termelési vonatkozásaiban *szintén igen értékes tényezőnek* a munkáját is, akit az ígéretések, nehezebb sorsának helytelen oldalról való megvilágítása, *tanítómesterei ellen való hangolása* végül is arra késztet, hogy kapáját a sarokba vágja és kényelmesebb úton várja a nagyobb darab kenyeret, azt az ajándékot, melyért különösebben harcolnia, fáradoznia nem kell. *De némelyikben megrendíti a magántulajdonba vetett szent hitét is* és állandóan aggódni fog, hogy esetleg valamikor rá is sor kerül. Nagyon sokan hirdetjük szintén azt, hogy *a termelés csökkenése az ország javainak a csökkenéséhez és az általános elszegényedéséhez vezet.* Ezt a tényt azonban az igazsággal kívánjuk alátámasztani, amikor *számtalan hiteles statisztikai adattal, a gazdasági szakférfiak seregével együtt kimutatjuk, hogy ma a többtermelésben a nagybirtok vezet, melyet többen éppen ellenkező megvilágításba helyeznek, bár*

olykor-olykor akaratlanul is önmagukat cáfolják meg. Ha pedig bebizonyított tény az, hogy a nagybirtokos osztály igenis erősen résztvesz és részt kér a nemzeti többtermelés munkájából, akkor máris nagy szükség van rá, hogy a harmonikus együttműködésbe vonva, a nemzet magasabb teljesítményét *ő is előmozdítsa és biztosítsa.* Azonban, *ha azt hirdetik, hogy ezt az osztályt a lehető legradikálisabb formában szét kell bomlasztani, le kell építeni, ez máris romboló tendenciát jelent, nem képezheti az erők harmonikus együttműködését.*

Az „Új élet a magyar földön” című könyvből nem ismerhetjük meg a nagy magyar problémákat, sem általános vonatkozásban, sem egyes termelési ágakra és tényezőkre vonatkoztatva, mert az általános vonatkozásban nagy *hiányokat* találunk, az egyes termelési ágak fejtegetésénél pedig nagy *elfogultságot.* *Ez a könyv tulajdonképpen a nagybirtokos osztályt támadja, majdnem 90%-ban ezt a szempontot képviseli,* mert a fejezetek túlnyomó része ezzel kezdődik és ezzel végződik. Sorra veszem az egyes fejezeteket, *idézőjelben* szerepeltetem a könyv egyes állításait és ezekre azonnal megadom a helyzetismeretem, kutatásaim és vizsgálódásaim alapján elkészített választ, a tények alapján álló ellenérveimet, ezekhez viszont *kiváló szakemberek, politikusok és professzorok megállapításaiból idézek sorokat,* hogy ezzel is nyomatékot adjak ellenérveim *komolyságának, realitásának és elfogulatlanságának.*

Az olvasónak szíves türelmét és elnézését kérem, hogy ennél a fejezetnél hosszabban időzöm, *de ha a föld problémáival kapcsolatos összes érveket fel akarom sorolni, akkor ismertetnem kell az összes ellenérveket is, mert komoly egészet csak komoly részletezéssel lehet felépíteni.*

Nézzük sorba az „Új élet a magyar földön” című könyv egyes fejezeteit és idézzük belőlük azokat az állításokat és elveket, melyekre a választ meg kell adnunk.

„Gazdasági rendszerek. Gazdasági liberalizmus.”

Röviden ismerteti a gazdasági liberalizmus kialakulását és természetesnek tartja, hogy:

„a fejlődés útja nem is lehetett más, mint a feudalizmus kötöttségéből a gazdasági élet börtönéből szabadlábra helyezni az embert”.

Kétségtelen, hogy a gazdasági liberalizmus az emberiség történetében és a XIX. század elejétől a világháborúig terjedő időben a nemzetek gazdasági és kulturális fejlődésében *nagy szerepet játszott*. Kétségtelen, hogy ideális értelmezésben sok nagy gondolatot rejt magában, azonban *a gyakorlati kivitelben önmagát cáfolta meg* és a fejlődéssel együtt az egyes társadalmi osztályok létfeltételeit megnehezítette. A gazdasági szabadság csak az erőszak szabadsága lett, a gyengéket elnyomta és kiszákmányolta. Az ingó tőke hatalmát jelentette. *A feudalizmus* ugyan a nagybirtokosok uralmát jelentette, de senki sem tagadhatja azt, hogy *abban az időben ez az uralom is fejlődést, előrehaladást jelentett. A liberalizmusnak az útját állta és annak káros kinövéseit megnyirbálta*. A középkorban a feudalizmus természetes volt, az állami élet erősségét képezte.

Különbön is nálunk nyugati értelemben vett feudalizmus (hűbériség) sosem volt. Az Anjouk próbálták meghonosítani, de Szent István törvényei és az ősi alkotmány mindig útjában állt.

A nagybirtokkal rendelkező főurak gondoskodtak az állam védelméről, a törvényhozás ellátásáról és a jobbágyoknak akkor talán jobb volt a sorsuk, mint ma egy 10-15 holdas nyomorgó kisbirtokosnak. Leadta a földesurának a kilencedet és a tizedet, de *nem katonáskodott, nyugodtan élt a portáján, szabadon költözködhetett*, a jövedelme több volt, mint egy mai kisbirtokosnak, *ínséges időkben a földesúr gondoskodott róla*.

A liberalizmus nem nézte jó szemmel a nagybirtokosok hatalmát, mert ebbe a hatalomba maga akart ülni, az erős kézben tartott földbirtokot a saját gazdasági szerveinek, *a kapitalista termelési rend uzsorásainak akarta megszerezni. Ekkor indult meg a harc a nagybirtok étien és még ma is a liberalizmus képviselői, a kapitalista rend szóvivői szítják a tüzet*. Ha már a háború előtti *szélső liberalista* sajtót figyeltük, az állandóan a nagybirtokot kárhóztatta, annak fokozatos leépítését sürgette. A nagybirtok erősnek hitte magát, a támadásokra nem reagált ezt azonban a közvélemény félreértette és *ezért ment köz tudatba az, hogy a nagybirtok útjában áll minden fejlődésnek, holott éppen az ellenkezője a valóság. A nagybirtok, mint a feudális rendszer tényezője, teljesen megszűnt, helyette mezőgazdasági üzemmé alakult át és úgy termelési rendszerét, mint szociális berendezkedését, ha a legnagyobb csöndben is, de foko-*

zatosan kiépítette. Ez a termelési rendszer ma a *többtermelést* képviseli, a szociális berendezkedés pedig a fokszoros munkaalakalmak ellátását, *többszázezer család megélhetését* jelenti. De erről bővebben később, most térjünk vissza a kiindulási pontra.

A „feudalizmus gazdasági börtöne” nem is lehetett olyan súlyos, hiszen uralma alatt *a lakosságunk állandóan szaporodott, nagy városok fejlődtek ki, Magyarország nagyhatalom, volt, kereskedelme, ipara virágzott, kultúrája pedig gyors ide alatt utolérte a nyugati államok kultúráját és erősen kiemelkedett a szomszéd szláv és oláh népek környezetéből.* A nemzet amellet megőrtotta sajátos tulajdonságait és erényeit, a keresztény szellemet, míg a liberalizmus már a nemzetközi erőnek is tért kívánt nyújtani. Ma *a kartellek gazdasági uralma* sokkal súlyosabb és bénítóbb hatással van a nemzet egész életére, mint annak idején a feudalizmus volt egyes vonatkozásokban. Ami pedig az akkori kötöttséget illeti, *a mai kor gazdasági kifejlődése, ha modernebb formában is, de ismét a kötöttség felé halad.*

Tény az, hogy az *ingótoké*, mely a liberalizmus zászlóhordozója, ma is ellensége a nagybirtoknak, mert a nagyobb gazda anyagi erejénél, politikai érettségénél fogva elég hatalmas ahhoz, hogy saját lábán megállni tudjon és *ellensúlyozhassa ennek az ingótokének a mezőgazdaságra irányuló nyomását.* *A kiscgazda ezzel szemben fokozott állami védelmet, gondoskodást és társadalmi szervezkedést kíván.* Tény az is, hogy az annyira kárhoztatott *feudalizmus* a középkorban nagyon sok nagy embert adott e hazának.

E kitérés után térjünk vissza *Matolcsy* fejtegetéseéhez, *mellyel itt teljesen egyetértünk.*

„Amíg a múlt században a kihasználatlanul heverő kincsek és lakatlan területek, sőt ismeretlen világok álltak az emberiség előtt és az érdekek még nem ütköztek össze, a legnagyobb eredményt úgy tudták elérni, ha leleménységgel mindent megpróbáltak, addig ma úgyszólván *minden talpalatnyi földet elfoglalt az ember,* minden természeti erőforrás kataszterben és tulajdonban van, az ember pedig *túlzsúfoltságban* él, ahol a természeti adottságok – nyersanyagok stb. – lehetővé teszik.” Később pedig így folytatja: „*Ma az emberiség túlzsúfoltsága idején minden gazdasági erőforrás – munka, föld, bányá, gyár stb. – maxi-*

malis kihasználására lesz szükség. Ellenkező esetben az életszínvonal hanyatlik s az emberiség szaporodása rohamosan elapad."

Mi ehhez az állásponthoz végig *konzekvensek* maradunk. Már más munkámban is kiemeltem, hogy mezőgazdasági területünk e csonka-hazában erősen korlátolt. Még *Lengyelország* is, melynek népsűrűsége a miénknél jóval alacsonyabb, *népsűrűségének levezetésére gyarmatokat követel és panaszkodik a kivándorlási lehetőségek megszüntén. Pedig itt több a nagybirtok, mint nálunk, ott az egyes nagybirtokokon korántsem folyik az az intenzív és minden területet kihasználó művelés, mint a mi nagybirtokaink túlnyomó részén. Minden józan ország tisztában van azzal, hogy belső telepítéssel népsűrűséget levezetni nem lehet, ehhez új területek kellene. A belső telepítés csak tulajdonos-cserét hoz, a nagy gazdasági egységeknek a feldarabolását, de a szaporodó lakosságnak nem újabb munkaalkalmat, sem több munkáskezet foglalkoztató többtermelést nem hozhat. Ahol szűkreszabott határok között él a nép, ahol a területi adottságok korlátoltak, ahol nincs mód a hódításra, vagy a népsűrűségnek más úton való levezetésére, ott a jól kezelt nagybirtok szükségessége mindinkább előtérbe jut. A nép-sűrűség levezetésére mindazon államok, melyek tudatában vannak erős hadseregük hatékony akcióképességének, az új területek megszerzését kívánják és egyetlen egy sem hirdeti a belső telepítés szükségességét. Mussolini ezt a következő szavakkal hangoztatta:*

„Amely népnek nincs elég területe népei számára, az elveszett.”

Ezt a kijelentést követte azután nemsokára *Abesszínia* meghódítása.

A másik újjáéledt nagy birodalom vezére, *Hitler* a „*Mein Kampf*” című nagy munkájában, mely tulajdonképen a *nemzeti szocializmus programját* tartalmazza, kijelentette azt, hogy nem lehet eléggé hangsúlyozni a „*belső telepítés*” jelszónak szerencsétlen mivoltát, mert ez könnyen tápot ad annak a gondolatnak a megerősödéséhez, hogy megtalálták azt az eszközt, amelynek segítségével a *pacifista lelkiületnek megfelelően gyöngéd álomszuszékok módjára fenntarthatják az ország létét*. Kijelentette azt is, hogy a telepítés csak a földnek az általános spekuláció elől való elvonására szolgálhat, de *semmi szín alatt*

sem arra, hogy a nemzet jövőjét új földterületek nélkül biztosítsa. A belső telepítés gondolatát a nemzetiek már azért is elvetették, mert ebben egyrészt a nagybirtokok elleni támadást, másrészt pedig általában a magántulajdon elleni harc kezdetét látták.

Ha tehát nem áll elegendő terület rendelkezésre és nálunk sajnos ez a helyzet, akkor *telepítéssel itt sem lehet a népsűrűség javára tenni semmit.* Marad tehát a második feltétel, *minden gazdasági erőforrás maximális kihasználása. Vagyis röviden a többtermelés.* „És ha ezt a többtermelést az iparban az ipari nagyüzemek, vagyis a gyárak végezhetik csak el, – bár itt a szomszédos nagy ipari állam erős ipari nyomását csak vámvédelemmel, vagyis a fogyasztók megterhelésével tudjuk ellensúlyozni, – logikus, hogy a mezőgazdaságban, ahol az agrár-exportunk ezt egyenesen életfeltételül szabja számunkra, szintén csak a *nagyüzemek, vagyis a jól prosperáló nagybirtokok* eredményezhetik. Ennél a megállapításnál már ütközünk Matolcsy további állásfoglalásával, amely amellet többször *ellentmondó* is. A nagy- vagy kisbirtok többtermelési tevékenységét a későbbiekben fogom bebizonyítani, most csak annyit kívánok leszegezni, hogy *a többtermelési szempont nem merülhet ki abban az egyszerű megállapításban, hogy melyik birtokkategória termel valamely termelési ágban egy-két mázsával többet, vagy pedig valamely tenyésztési ágban ér el nagyobb eredményt, hanem abban, hogy a tömegtermékekben és a minőségi termelésben, – melyek az export gerincét és mennyiségét is képezik, – a lehető legolcsóbb, vagyis versenyképes alapon vezessen, mert csak ez biztosít a nemzetnek nemes valutát, vagy ipari nyersanyagot úgy, hogy az állam ezért külön áldozatot ne legyen kénytelen hozni.* Külföldi értékesítésünk szempontjából nem az a lényeges, hogy két-hárommillió pengő értékű libamáját, tollat, tojást tudunk exportálni, hanem, hogy a tömegtermékek ellenértékeképp *mit és mennyit kapunk* a külföldről. De nagyon fontos szempont az is, hogy nemcsak ma mit tudunk produkálni, hanem *a lehetőségek mit rejtenek magukban.* Vagyis a több termelésben *mire vagyunk még képesek.* Ha ezt kutatjuk, akkor *csak természetes, hogy ott, ahol a nagyobb hatásfokú gépek alkalmazása, a munkamegosztás tökéletesítése, a szakemberek tömeges igénybevétele stb. biztosítható, ott a többtermelésnek a maximumát érhetik el, szemben az olyan kisüzemekkel, ahol a kézimunkaerő,*

az egyszerűbb eszközök és a termelés egyoldalúsága csak annyit eredményezhet, amennyi egy család fenntartását biztosítja és ha a körülmények nagyon kedvezőek, akkor némi fölösleg is marad. Többet és minőségileg jobbat csak ott lehet előállítani, ahol elegendő forgótőke is rendelkezésre áll.

Ha pedig most az exportot kikapcsoljuk és azt nézzük, hogy iparunk ellátására szolgáló ipari növények és állati termékek tekintetében melyik az az üzemforma, amelyik többet produkálhat, ismét csak a nagyüzemet kell előtérbe helyeznünk, sőt itt egyenesen a nélkülözhetetlenségét hangoztatnunk. Az ipari növények termelése különös figyelmet és szakértelmet kíván, az idegen munkaerők nagymennyiségű felhasználását. Az állati termékeknél pedig a nagy szakértelem mellett, hatalmas legelők, férőhelyek, berendezések stb. szükségesek és ezek állandó kiépítését követeli. De erről későbben úgyis lesz alkalmam még írni.

Végül pedig, ha az iparosítás további kiterjesztését kívánjuk, hogy az iparban is elérhessük az erőforrások maximumát, akkor, eltekintve a mezőgazdaság nyersanyagszolgáltatásától, ismét csak *forszírozott termelésre* lesz szükség, még pedig a *tömegtermelési cikkekben*, a gabonában és az állattartásnál a hizókban, mert a szaporodó munkaslétszám és városi lakosság ellátása ezt így kívánja. *A kisüzemi termelésre berendezkedett mezőgazdaságban egyetlenegy rossz esztendő maris éhínséget idézhet elő.*

Fejtegetésem végső eredménye az, hogy ha elismerjük a forszírozott többtermelés érdekében az ipari nagyüzemek óriási jelentőségét és ezt természetesnek tartjuk, akkor ezt mezőgazdasági vonatkozásban is meg kell tennünk, mert *a többtermelés feltételei csak egyfélék lehetnek*, bármely termelési ágra vonatkozzon az. Így van ez a külföldön is, tehát nálunk sem lehet a fejlődés útja más. *Hansen professzor pl. hat keletporoszországi kerület adatait dolgozta fel* és megállapította, hogy a nagybirtok hektáronként körülbelül 420 kg gabonát adott a közfogyasztásnak a kisbirtok 260 kg-jával szemben. Pedig *Németországban* egy kisbirtok sokkal fejlettebben termel, mint nálunk.

Matolcsynak azon állításával, hogy „ma az emberiség túlszűfolttsága mellett a meglévő tőkék és munkaerők maximális kihasználására és a termelt javak lehető egyenletes szétosztására van szükség”, teljesen egyetértek, mert ez a már elmondottak alapján is, *a nagybirtok, mint a mezőgazdasági nagyüzem mel-*

lett szól. Nem érthetek azonban egyet a következő megállapításokkal, mert ezek a mai kor berendezkedéseivel már szemben állnak.

A mai, *ú. n. gazdasági liberális rendszert* (hol vagyunk már ettől) hibáztatva, a következő megállapításokat teszi:

„... a munka és a tőke távolról sem egyenlő erők többé, annál is inkább, mert a technikai fejlődés a termelésében a gépeknek – a tőkének – egyre nagyobb szerepet biztosít.”

Ennek ellentmond a *kollektív munkaszerződések* rendszere, sok vonatkozásban a *szakszervezetek* közreműködése, de legfőbbképpen az *állami hatalom beleszólása*, mely nemcsak a munkaidő, hanem már sok iparágban és a mezőgazdaságban a *minimális munkabér, a fizetéses szabadság, a különböző egészségügyi és védelmi intézkedések* stb. stb. tekintetében nyilvánul meg. A fejlődés erősen abban az irányban halad, hogy *a tőke és a munka közelebb jusson egymáshoz. A mezőgazdaságban pedig nálunk ma – éppen szociális szempont miatt – a gépeknek kisebb szerep jut.*

„A magántulajdon abszolút sérthetatlensége mellett elfelejti, hogy a jelen helyzetben a termelési jóság nemcsak a tulajdon maximális hasznát, hanem a nemzet maximális jólétét van hivatva szolgálni.”

Erre csak azt kell felelnem:

A magántulajdon abszolút sérthetetlenségéről ma már nem beszélhetünk. Amikor az államhatalom egy törvényjavaslattal belenyúlhat a magántulajdon állagába, akár közvetlenül, vagy közvetve, akkor hol itt az abszolút sérthetetlenség? Ami pedig a nemzet maximális jólétének szolgálatát illeti, a mezőgazdaságban a *nagybirtokok jórésze már régen ezt a célt követi, sőt ezt eddig is természetesnek tartotta.* A nagybirtoknál a tulajdonos már régen lemondott a maximális haszonról – vagy hogy helyesebben fejezzem ki magam -, a *maximális tiszta jövedelméről*, mert ezt nemcsak a mezőgazdasági termelés rentabilitásának az erős visszaesése okozta, hanem *évről-évre növekvő köz- és szociális terhei is erősen befolyásolják.* Azáltal pedig, hogy *szociális vonatkozásban ma száz százalékban helytállni törekszik, magas adóját az államháztartás céljaira pontosan beszol-*

gálatja, sok és jól fizetett alkalmazottat tart, közgazdaságunk részére sokat és jót igyekszik termelni, máris eleget tett a nemzet jólétének előmozdítására, amit az ipari kartellektől nem mernénk ilyen határozottan állítani.

Hogy mennyire így van ez, azt semmi jobban nem igazolja, mint *gróf Károlyi* Gyulának, hazánk volt miniszterelnökének, az a kijelentése, melyet egy ülés alkalmával a felsőházban tett és mely szórói-szóra így hangzik: *„A nagybirtoknak, a közép-birtoknak és bármilyen birtok-kategóriának, vagy gazdasági rendszernek a kritériuma csak az lehet, csak az teszi jogossá és indokolttá fenntartását, hogy mennyire felel meg a közérdeknek”*

Ha a nagybirtokok túlnyomó része nem ezt cselekedne, akkor egyik képviselőjük nem tenné ezt a kijelentést.

De folytatom tovább Matolcsy fejtegetéseit:

„A tulajdonos pl. nagyon sok esetben, egyrészt gyenge képességei, másrészt szakképzettség híján, nem használja megfelelően a vagyont. Ezáltal a termelés volumene kisebb, mint szakszerű, intenzív vezetés mellett lehetne. A nemzetgazdaság forrásai tehát nincsenek teljesen kihasználva és évről-évre jelentős veszteség származik az egész nemzet számára.

Ezt mi is tudjuk. A mezőgazdasági termelésben azonban, eajnos, ez a *kisüzem terhére írható*. A magyarországi kisbirtok az – eltekintve kisebb hányadától -, melynek termelése éppen a tulajdonos kellő és a mai idők követelte gazdasági szakképzettsége híján *évről-évre csökken*, nem alkalmazkodik az új termelési követelményekhez. A gazdasági akadémiák pontos számításai szerint azáltal, hogy kisbirtokaink nem érik el a nagybirtok termelési színvonalát, *mezőgazdasági kivitelünkben csak a búzában* – az utolsó hat esztendő átlagának figyelembevétele alapján – 68.9%-ös hiány mutatkozik, ami mennyiségben 3,394.000 mázsát tesz ki. De ugyancsak hiány mutatkozik a többi gabonafélékben is, a kapásnövényekben és a hízóállatokban. Ezt távolról sem ellensúlyozza, nem is ellensúlyozhatja a *baromfitermesztés*, mellyel a nagybirtok nem foglalkozik és a *gyümölcsstermelés* többlete, mellyel a nagybirtok kevésbé foglalkozik. *Az ipari növényekről* itt ne is essen szó. *A nagybirtokos egész vagyona tulajdonképpen a birtokában fekszik, vagy a mező-*

gazdasági üzemviteléhez tartozó forgótőkében, tehát nem érheti az a vád sem, hogy vagyont nem használja ki megfelelően. Az a nagybirtok, ahol a tulajdonos foglalkozása a mezőgazdaság és amely az okleveles szakemberek tömegét alkalmazza, egészen természetes, hogy csakis *szakszerűen és intenzíven* termelhet. Furcsán hangzik tehát az a megállapítás, melyet fentidézett sorok alátámasztására a következőképen fejez ki:

„Az a nagybirtokos pl., aki 6500 k. holdas földjének 3000 holdnyi szántójából *csak 200-300 holdat* műveltet és a többit a gaz veri fel, vagy az a gazda, aki 6000 holdból 800 hold ugart hagy évről-évre, ezer és ezer ember életszínvonalát nyomja és dönti pusztulásba az ott lakó népet.”

Ez a megállapítás ugyan hangzatos, de lényegileg minden tekintetben *sántít*. Olyan nagybirtok ugyanis ebben az országban nem lehet, mely 3000 holdnyi szántójából csak 200-300 holdat műveltet, mert ezt kizárja az *a föld- és vagyonadó* – a jövedelmi és házadót meg sem említtem -, valamint ezek nagyszegű pótdadói, melyek nem is a 3000, hanem *a 6500 hold után vannak kivetve*. Ezek az összegek hozzávetőlegesen kb. 40.000-45.000 pengőt tehetnek ki, igazán nem tudom, hogy ezt az összeget a 200 hold termése hogy hozhatja ki. (*Még bruttó hozamban sem.*) Éppen a mai közterhek kényszerítik a nagybirtokost arra, hogy birtokának minden talpalatnyi rögét művelés alá vonja. Ha egy 6500 holdas birtok a Matolcsy-féle elgondolás szerint gazdálkodna, akkor az már az első gazdasági év végén *dobra kerülne*, a tulajdonos maga pedig még az ilyen birtok tájékaról is elszökne. Miért ragaszkodna valaki egy olyan birtokhoz, mely nemhogy jövedelmet hozna, hanem *még a közterheket sem fedezi*.

„*Kényszergazdálkodás.*”

A világháborúban előírt fokozatosabb termelésről van itt fizó és a legérdekesebb megállapítását a következő sorok tartalmazzák:

„Törvény írta elő, hogy a szántóterület hány százalékat kellett búzával bevetni, mert ellenkező esetben a nagybirtokosság *a nemzeti cél* helyett a maximális haszon elvétől vezérelve búza helyett *cirkot* és egyéb ipari növényt termelt volna.”

Ezeket a sorokat csak a *mérhetetlen gyűlölet* diktálhatta, melyet a szerző a nagybirtokos osztály ellen táplál. Ez tulajdonképpen nem is megállapítás, hanem *rágalom*, melynek alapja nem lehet. A háború alatt a nagybirtok igenis átérezte a hivatását és nem azért szabták meg rendeletek a szántóföldnek bizonyos százalékos arányában búzával bevetendő területét, mintha *a nagybirtokosság addig is nem búzát termelt volna* (ez a múltban is mindig főterménye volt), hanem, hogy *a hadsereg ellátásának fokozottabb szükségessége miatt egész mezőgazdaságunk termelésében bizonyos irányítást gyakoroljanak*. Ebben az időben a német hadsereg ellátásának egyrésze is ránk nehezedett. *A háború alatt a búza volt olyan hasznos cikk, mint a cirok, vagy az ipari növény, melynek nagyobb jelentősége különben is csak a mostani időkben emelkedett ki, de különösebb és számokban kifejezett nagyobb hasznot éppen úgy nem jelentett, mint ma sem*. Az ipari növények közül abban az időben a két legnagyobb termelési ág a *cukorrépa* és részben a *dohány* volt, erre pedig éppen olyan szükség volt, mint a búzára. Ciroktermeléssel intenzíven sosem foglalkoztak a nagygazdaságok. Ami a nagybirtokosságnak a háború alatti magatartását, a nemzeti cél érdekében kifejtett működését illeti, azt *visszataszítóan bírálni nem volna szabad*, mert ez *a nagybirtokosság éppen úgy vértett és áldozott a hazájáért, mint az ország többi tisztességes polgára* és ha Matolcsy a világháború alatti magatartást akarja kifogásolni valamely termelési és társadalmi osztálynál, akkor *más vizekre kellene eveznie*.

Miután pedig könyvének későbbi megállapításaiban erősen kétségbevonja a nagybirtok háború alatti nagy jelentőségét, csak örülök, hogy itt *ezt elismerte*, legalább is célzott erre. Az már azután más lapra tartozik, hogy ezt az elvet ő hogyan fordítja el, hogyan használja fel arra, hogy itt is csípjen egyet a nagybirtokos osztályon.

„*Autark gazdasági törekvés.*”

„A világháború következményeként könyvelhetjük el azt a törekvést, hogy minden ország a lehető legnagyobb mértékben igyekszik önmagát gazdaságilag függetleníteni és minden szükségletét saját maga fedezni.” Ez így ie van, csakhogy pl. *Mussolini ezt az olasz gazdasági rendszerben, a mezőgazdasági termelésben a nagybirtokok,*

vagyis a mezőgazdasági nagyüzemek megerősítésével építi ki és ma már elérte a pár év előtti 8-10 mázsás hektáronkénti búzatermés átlaggal szemben a 18 mázsás átlagot. Az olaszországi telepítés csak a lecsapolt mocsarak helyén és azon a nagyobb birtokon történik, amely nagybirtok az állami kölcsön dacára sem tudja az előírt termelési maximumot és ezzel az előírt minimális munkalehetőséget nyújtani. Mussolini uralomra jutása alkalmával egy tollvonással törölte el az előző szociáldemokrata kormány radikális telepítési törvényeit. Németország autark törekvéseméi szintén igénybe veszi a nagybirtokot és Ausztria bekebelezése után kihirdetett gazdasági programban egy szóval sem találjuk megemlítve az osztrák nagybirtokok leépítését, a földreformot, annak dacára, hogy az osztrák nagybirtokok, különösen a szociális kezelés terén, jóval a mi nagybirtokaink után következtek. A mi ipari nyersanyagunk nagymérvű hiánya egyenesen megköveteli a mezőgazdasági cikkekben a többtermelést, a nagyüzemi gazdálkodást.

A háború előtti Európában a *Monarchia* egyike volt az autarchikus ideált legjobban megközelítő területeknek. Mi ipari vonatkozásban nem rendezkedhetünk be autarkgazdálkodásra, mert ha némely ipari nyersanyagot (gyapjú, len, kender, fa, bőrök) mezőgazdasági nagyüzemi többtermeléssel elő is tudunk állítani és ezek behozatalát a lehető legkisebb minimumra le tudnánk szorítani, esetleg teljesen kiküszöbölni, még mindig *rengeteg olyan nyersanyagra van szükségünk*, amit a mezőgazdasági termelés nem nyújthat és ezeket *fokozott agrárkivitellel* tudjuk csak behozni, illetőleg a behozatalt ezekben a cikkekben külkereskedelmi mérlegünk felbillenése nélkül emelni. Szerencsénk az, hogy *Németország önerejéből nagy fogyasztóközönségét ellátni sosem tudja, így mezőgazdasági kiviteliinkre mindig szüksége lesz* és ily módon hozzájuthatunk ipari anyagokhoz, de *Csehországnak is mindig szüksége lesz sertéseinkre, hízóinkra, ezek zsírájára, új határai között pedig már gabonánkra is.*

Mi tehát az önellátás tekintetében csak mezőgazdasági vonatkozásban rendezkedhetünk be, de ebben az esetben is csak mezőgazdasági nagyüzemi termeléssel, mert rossz rá gondolni, hogyha a mai bizonytalan világpolitikai helyzetben teljesen magunkra maradnánk, katonaságunkat, ipari munkásainkat és városi közönségünket miből látnánk el, mert csupa kisbirtok

esetén – tekintettel, hogy ezek önmagukat felélik, rossz gazdasági esztendőben pedig segítségre is vannak utalva, – az élelmezési ellátás terén máris *súlyos problémák* jelentkeznének.

Az autark-gazdálkodásnak szoros függvénye az irányított gazdálkodás, melyet Matolcey a következő fejezetében tárgyal:

„*Tervgazdálkodás – irányított gazdálkodás.*”

„A gazdasági liberalizmus helyébe a háború után általában az irányított gazdálkodás lép. Ez egyfelől a teljes szabadságot megnyirbálja, másfelől a legnagyobb haszon célkitűzését a nemzet egyetemes érdekei alá helyezi. Az irányított gazdaság alapmotívuma, hogy

1. a magántulajdon sérthetlenségének merev elve lazult;
2. a termelési javakat a tulajdonos egyéni céljai mellett a nemzet érdekeinek a szolgálatába is állítja;
3. a nemzeti termelés színvonalát az erőforrások teljes kihasználásával emeli és folyamatosan fenntartani kívánja;
4. és ezáltal a munkanélküliség súlyos problémáját kikapcsolja.”

Attól eltekintve, hogy *egy pár lappal előbb* még azt hangsúlyozta, hogy ma *a liberális gazdasági rendszer dominál*, itt pedig ezt már megszüntette, a felsorolt megállapításokban nem látom az irányított termelés tulajdonképeni célját és lényegét, *mely szerintem elsősorban abban nyilvánul meg, hogy szambavészi a nemzet adottságait, eszközeit és termelőképességét, ezeket szembeállítja a belföldi és külföldi piac igényeivel, valamint arányaival és a termelést központilag úgy irányítja, hogy minden termelési tényező az egyes cikkekből csak annyit és olyan minőségűt produkáljon, mely arányban áll az igényekkel és a piacok felvevőképességeivel*, nehogy előforduljon az a ma oly gyakori eset, hogy némely termékben túlproduktummal találkozunk, ami a belföldi és külföldi árakat, vagyis ellenértékeket erősen befolyásolja és ez úgy a termelőknek, mint közgazdaságunknak súlyos károkat okoz. Némely cikkben pedig gyakran erős hiány mutatkozik, ez pedig az érdeklődést más piacokra tereli, Ez a szempont azonban *számos körülménynek* a figyelembevételét kívánja és korántsem elégedhet meg négy

megállapítással, négy irányelvvel, melyek szépen hangzanak ugyan, de részben keveset mondanak, részben általános vonatkozásnak, részben pedig *ellentmondanak bizonyos feltételeknek*. A tervgazdálkodás sok előnyére – de magyar vonatkozásban több hátrányára is –, most részletesen kitérnem lehetetlen, azonban megkísérlem ezt a kérdést a felállított négy elv érintésével közelebbről is megvilágítani. Később az irányított termelésről úgyis mégegyszer szó lesz.

Mint említettem, az *irányított termelés szoros függvénye az autarkgazdálkodásnak, a helyesen kidolgozott tervgazdálkodásnak*. Irányított termelés nélkül alig tudunk elképzelni autarchikus berendezkedést. Bennünket azonban ez a szempont kevésbé érdekel, mert úgy kivitelre, mint behozatalra szükségünk van és az irányított termelés főképen ilyen szempontból bír jelentőséggel. *A tervgazdálkodás, illetve irányított gazdálkodás azonban a magántulajdon sérthetlenségét nem érinti, csupán a tulajdonos, vagyis a gazdálkodó rendelkezési jogát korlátozza*. Az irányított gazdálkodás a *magántulajdon sérthetlenségének* az elvén állva, *sokkal eredményesebb* lehet, mert a nyugodtabb termelést biztosítja és a tervgazdálkodás keretein belül szükséges intézkedéseket és berendezkedéseket könnyebben és tartósabban foganatosíthatja. A második pont helyes és igaz, *de ezt nem Matolcsy fedezte fel, mert lényege már benne van a tervgazdálkodás fogalmában*. A termelést a nagybirtokok túlnyomó része különben is már régen a nemzet érdekei szerint irányította, hiszen *ez a saját érdekük is*, a többtermelés révén előálló magasabb *jövedelmi adózással* pedig szintén a nemzet érdekeit szolgálják. A harmadik ponthoz csak annyit fűzhetek hozzá, hogy *az szerves egésze a második megállapításnak, mert természetes, hogy többtermelést csak az erőforrások teljes kihasználásával lehet elérni*. A negyedik pontként szereplő *munkanélküliség problémáját* pedig nem annyira az irányított termelés oldhatja meg, nem ezen lehet a hangsúly, hanem a *többtermelésen*. A mezőgazdaságban azonkívül nem szabad figyelmen kívül hagyni egy olyan súlyos tényezőt, mely a munkanélküliség kérdésébe talán a leghatékonyabban szól bele, ez pedig a *természet kérdése*, a jó vagy rossz gazdasági esztendő kihatása. *Jó gazdasági esztendőben ma a mezőgazdaságban munkanélküliségről beszélni nem lehet, sőt itt-ott határozott munkashiány is jelentkezik. Rossz gazdasági esztendőben éppen fordított a*

helyzet. A munkanélküliség problémáját tehát, mint az irányított termelésnél felhasználandó szempontot, nem minden tekintetben mérlegelhetem.

A tervgazdálkodás, vagyis az irányított termelés nagy gazdasági egységet kíván, jó felszerelést, tökéletes mezőgazdasági gépeket és kiváló szakembereket. Megkívánja a termelést irányító, ellenőrző és finanszírozó vállalkozót, vagyis a tulajdonost. A kisgazdák individuális termelést folytatnak, ebbe parancsszóval beleszólni, az irányított termelés és a racionalizálás gondolatát belevinni nem lehet. De nem lehet a magyar kisbirtokos konzervativizmusa miatt sem és talán egy generáció kell majd ahhoz, hogy a kisgazda termelését némiképp is más irányba, racionálisabb keretekbe lehessen szorítani. Természetesen ehhez szükséges lesz a mai elszegényedett kisgazdatársadalmat anyagilag is megerősíteni.

Az irányított termelés eredményesebb végrehajtását ma még erősen hátráltatná az a szociális szempont, mely a mezőgazdasági gépek jórészét a nagybirtokoknál leállította. Ennek célja, mint tudjuk, az volt, hogy a nagybirtok minél több kézimunkaerőt alkalmazzon. *Ezt az intézkedést és szempontot figyelembevéve, az irányított termelés a munkanélküliség problémáját inkább súlyosbítja, mint javítja.*

A nagybirtok maga szívesen veszi a tervgazdálkodást, mert a termelési kalkulációjának is biztosabb eredményét adta. A kisbirtokos nem kalkulál, nem állít fel termelési terveket, ha pedig más beleavatkozik az ő külön kis világába, az ő elgondolásába, azt rossz néven veszi, sőt némelyike saját kárán is megakadályozza. *A szövetkezeti termelés lehet, hogy elszigetelt jelenségként itt-ott bevált, de általánosságban a kollektív termelés a magyar paraszt mentalitásától nagyon távol áll.* De csúnyául megbukott ez a termelési rendszer Oroszországban is, pedig ott tűzzel-vassal akarták keresztülvinni. A kisgazda nem szívesen viseli az ilyen kollektív termeléssel járó adminisztrációs költségeket sem, de a fellépő bürokratizmus is csak ronthat a helyzeten. Hazánknak még nagyon sok költségebe fog kerülni, amíg kisbirtokosainknál csak a gyümölcs, szőlő stb. termelésénél, az ország minden részében, elérhetik az *egységes és minőségi termelést*, mert leszámítva Cegléd, Kecskemét és még egy-két szigetet, általánosságban a kisbirtok gyümölcs- és szőlőter-

melése rendszertelen és inkább mellékes gazdálkodásként üzik. A minőségre nem adnak semmit.

A kisbirtoknál ma a termelés még inkább ötletszerűen történik és mindent a természet jóságára építenek fel. (A termést jég és általában elemi kárveszély ellen nem biztosítják.) Ezzel szemben csak természetes, hogy nagyobb és biztosabb, amellet jobb lehet az eredmény ott, ahol a termelési eljárásokat és a tennivalókat többen tárgyalják meg, a legújabb szakszerű eljárásokat alkalmazzák és a végrehajtást is szakemberek ellenőrzik.

Az irányított gazdálkodást egységes szempontok szerint kell végezni, de mai körülményeink között hogyan valósítsuk ezt meg a rengeteg apró és szétszórt gazdasági egységekkel, hiszen ehhez egy óriási gazdasági apparátusra lenne szükség, amit mai lerongyolt költségvetésünk nem bírna el.

A helyesen értelmezett tervgazdálkodást nem is lehet másképp elképzelni, mint *a magántulajdon és a magánvállalkozás teljes meghagyása mellett, az állam messzemenő irányításával s ellenőrzésével és éppen ezért akad ennek a gazdálkodási rendszernek számos híve a magántulajdon szigorú elvén álló gazdaságpolitikusok között is. Ez különbözik attól az irányított gazdálkodástól, melyet az állam a gazdálkodók helyes felvilágosításával, jó vetőmag kiosztásával, márkázással stb. lát el.* Szerintem nálunk az utóbbinak van egyelőre nagyobb jelentősége, éppen a kisbirtokosaink szempontjából és érdekéből. Az előbbinek viszont csak az olyan nagybirtoknál, amely sem a maximális termelés, sem a maximális munkaalkalom nyújtásában nem akar tenni semmit.

Most az „Új élet a magyar földön” című könyvnek egy új része következik, mely közelebb hoz bennünket a radikális földosztást kívánók indokaihoz, a köztudatba dobott „határozott” érveikhez, hamis állításaikhoz, de lényegesen közelebb hoz bennünket *az igazság felismeréséhez, a tényeket és a valóságot jól ismerő ellenérvekhez is. Ebben a részben Matolcsy támadása minél szenvedélyesebbé válik, annál inkább igazságtalan is és nagyfokú elfogultsága és a nagybirtok elleni gyűlölete talán itt kulminál*

„Magyarország jelenlegi gazdasági rendszere”

A fejezet elején rögtön a következő hangulatos és az irodalomban kissé szokatlan kifejezéssel aláhúzott megállapítását olvashatjuk:

„Magyarország csaknem egyedül áll azok között az országok között, amelyen a világháború, a forradalom meg-rázkódtatásai a belső szerkezetét illetően *semmijeie érdemleges változást* létrehozni nem tudott. Ez csak úgy történhetett, hogy vagy a rendszer volt kitűnő és minden meg-rázkódtatást kiállt, vagy úgy, hogy a nemzet *friss erői annyira elnyomottak*, hogy a *rothadt* rendszert nem tudták lerázni. Sajnos, az összeomlás az utóbbit igazolja.” Később pedig így folytatja: „*Nemzeti katasztrófánk* egyik mélyen eredő oka az volt, hogy a rendi államforma összeomlása után a gyakorlatban a *feudalizmus napjainkig kitolódott* s jelenleg is érvényben van.”

Mintha Matolcsy a világháború óta nem élt volna ebben az országban. Mintha nem látta volna, hogy egy nagy gazdasági egységet képező országot annyira szétdaraboltak, hogy ez más nemzet végpusztulását jelentette volna, a szomorú emlékü forradalom pedig a belső szerkezetet illetően igenis változást akart előidézni, *borzalmas változást*, mert a megmaradt kis nemzet sírját akarta megásni, azonban hálát kell adnunk az Istennek, hogy *a régi rendszer, az a bizonyos „rothadt” rendszer az országot a sir széléről visszarántotta, ismét erőssé tette, örülnünk kell, hogy a forradalom semmi változást nem hozott és a régi rendszer hívei a megmaradt csekély anyagi javak dacára, az ország lakosságának – ha kisebb darabot is –, de mégis kenyeret adott, tökéletes és példátadó rendet és fegyelmet teremtett és a nemzetet a közép-európai államok egyik számottevő tényezőjévé tette, olyan tekintéllyé, melynek követeléseit és kívánságait ma tisztelik.* Ennek a régi rendszernek a hívei emelték ki e/ t a szomszédok által halálraítélt országot az elszigetelt helyzetéből is, szereztek neki egy olyan hatalmas külföldi barátot, aki elsőnek foglalt állást hivatalosan a trianoni békediktátum ellen és ennek bilincseiből egy szemet máris letört. De nem szabad elfelejtenünk azt sem és ezt Matolcsynak is látnia kellett volna, hogy a régi rendszer hívei a forradalmak után *olyan újításokat és szociális intézkedéseket hoztak*, olyan szerkezeti változtatá-

sokat, melyeket szégyelnünk nem kell, mert azok *a nyugati államoknak hasonló irányú, intézkedéseit is felülmúlták. Sok olyan mélyenjáró szociális törvényt alkottak, melyeket külföldi nagy államok, magukat demokratikusnak nevező országok sem létesítettek eddig.* Hogy egy agyoncsontított, legértékesebb területei-101, hegyeitől, bányáitól stb. megfosztott nemzet még nem jutbatott *paradicsomi állapotba*, azt nem csodálhatjuk, mindenkori kormányaink és vezetőink nehéz munkáját, erőfeszítését el kell ismernünk, *nagy szegénységünket* is és éppen ezek a mostoha körülmények, az ilyen körülmények közt folytatott munka bizonyítja azt, hogy *az út helyes volt, mert életképes nemzet lettünk.* Ez a rendszer, úgy látszik, tényleg kitűnő volt, mert hatalmas rázkódtatásokat állt ki és a nemzet megerősödése, folytonos fejlődése nem bizonyítja az ellenkezőjét. A friss erőket pedig sosem nyomták el, hiszen ennek köszönheti Matolcsy is az érvényesülését. De nézzük közelebbről azt a „*rothadt*” rendszert és érintsük „*a napjainkig kitolódott feudalizmust*” is, azt a feudalizmust, *melynek igazi értelmével úgy látszik sokan nincsenek tisztában*, amikor a mai magyar nagybirtokra vonatkoztatják, ielszónak mindenesetre alkalmas.

Hitler: „Mein Kampf”-jének magyar fordításában olvasom a következőket: „Az új forradalmi mozgalmak annál inkább gyűlölik a régi államrendszereket, minél silányabb saját benső értékük. Itt is látható, mennyire szíven fekszik saját értékének emelése azáltal, hogy vak gyűlölettel kárhoztatja mindazokat, a magasabb javakat, amelyeket a múlt alkotott... A politikai élet törpéi, ha a sors véletlenül kezükre játssza a hatalmat, nemcsak hogy nem szűnnek meg mocskolni a múltat, hanem arra törekszenek, hogy magukat az általános bírálat alól is kivonják... A gyűlöletnek oka legtöbbször silányság, sőt mi több. rosszakarat. Az emberiséget megújító, valóban áldásom mozgalom mindig ott fogja elkezdni építő munkáját, ahol az utolsó szilárd alapnak vége van.” Más helyen pedig elítéli, hogy a polgári társadalmat először faltörő kosként a *feudális világ* ellen használták fel, azután a munkásságot a polgári társadalmára ellen.

Ez így volt *Németországban* és úgy látszik, ilyen törekvések vannak nálunk is, sőt voltak már az 1918. évi forradalmi idők alatt.

Ha a régi rendszer uralmát tanulmányozzuk, már az *ország népszerűségének alakulásánál* látjuk, hogy pl. csak 1850-1910-ig

Magyarország lakossága 13,192.000 leiekről 20,886.000 leiekre szaporodott. *Az ú. n. „rothadt” rendszerben!* Csonka-Magyarországra vonatkoztatva ez az alakulás 2.5 milliós növekedést mutat. Ez a „rossz” rendszer ezt az elszigetelt országot pár évszázad alatt olyan *magas kultúrnívóra* emelte, hogy messze kimagaslott a szomszédok között. *Ez a rendszer védte Európát,* Európa kultúráját a barbárok betörései ellen és amíg mi vérezünk, addig a nyugati hatalmak erősödhetnek és boldogulhatnak. *Ez a rendszer adta az országnak Báthoryt, Rákóczit és Széchenyit,* akik óriási földbirtokok urai is voltak (Rákóczinak pl. sokszázezer holdat tett ki birtoka), tehát ilyen alapon akár a feudalizmus képviselőinek is nevezhetnénk őket. *Ez a régi rendszer örömmel fogazta Deák Ferencet, Arany Jánost és Nagyatádi Szabó Istvánt és megtette őket a nemzet nagyjává.* De lehetne ezt a fejtegetést a magyar történelmi időkön végig a végtelenségig folytatni, hogy beigazoljuk a régi rendszer nagyságát, melyből semmiesetre sem tudunk ennek a rendszernek a rothadt-ságára következtetni. És most nézzük a mai kor *feudalizmusai*”, mely „a múltból napjainkig tolódot ki és jelenleg is érvényben van”.

Mint már az előbb említettem, ahogy *a szocialista-marxizmus ideje alatt Németországban is az ú. n. feudális rendszer ellen hadakoztak,* éppen úgy az 1918-as forradalmi szellem nálunk is az ú. n. feudális rendszer ellen indította meg hangulatos és népszerű harcát. Pedig ez a rendszer *a használt vonatkozásban* már akkor is régen letűnt. A középkorban külföldön a hatalmas, nagykiterjedésű földbirtokok urai a nekik juttatott hatalmuknál fogva azt csinálhattak jobbágyaikkal, amit akartak, élet-halál fölött rendelkeztek, hatalmi önkényeskedésüket az ország vezetésében is éreztethették, úgy gazdálkodhattak, ahogy akartak, ebben senki és semmi sem befolyásolta őket. Legtöbbje megközelíthetetlen és gögös volt, szavainak, rendeleteinek tüzzel-vassal engedelmességet követelt, érvényt szerzett. (Nálunk ez a rendszer sosem dolgozott így, mert ilyen értelemben ki sem alakult.) De ugyanilyen hatalma volt a *középkor hitelezőjének* is, aki tetszése szerinti időben börtönbe zárathatta adósát, sőt eleven húsából kilókat vágathatott ki. *De szintén a középkorban jár az, aki ezeket keresi a mai nagybirtokon, a mai ú. n. feudális rendszerben.*

Nagybirtokosaink túlnyomó részének gondolkozását, szociális felfogását és érzését, cselekedeteit és gazdálkodását legjobban bizonyítja könyvemnek az a része, mely minden kommentár nélkül mutat be 10 nagybirtokot, hogy az olvasó a hiteles adatokból és megállapításokból lássa meg a tényt és az igazságot.

Most csak egy pár általános megállapítást kívánok tenni.

H. Kovács Gyula: „A földbirtok szociális és kulturális hivatásáról” című füzetében a következőket írja: „A szociális teljesítmény, népeltartóképeség, munkaalkalomadás, munkások javadalmazása, bent a birtokon, a gazdasági üzemekben folyik le a külvilág által alig észrevehető és értékelhető módon. A külvilág megfigyelései körébe rendszeren és szembetűnően csak a külső teljesítmény esik, ami aztán sokszor helytelen következtetésekre s az igazságnak nem mindig megfelelő megítélésekre vezet.”

Ezek a sorok jelentik azt is, hogy a kívülállók fenntartás nélkül elhitték a helyzetet akár ismerő, akár teljesen tájékozatlan és csak *a gyűlölet által irányított politika és demagógia rágalmaait, vádaskodásait, holott a legtöbb nagybirtoknál már értizedek óta folyik a csendes, émelygő önreklámozással nem hirdetett munka, mely nemcsak a gazdálkodás modernizálása, hanem a munkásjóléti intézmények kifejlesztése terén is olyan eredményeket hozott, olyan intézkedéseket, melyek megelőztek minden erre vonatkozó törvényalkotást, vagy társadalmi akciót.* De igazolja ezt olyan férfi, aki a magyar munkásvédelem terén már hosszú évek óta vizsgálja a helyzetet, behatóan tanulmányozza a különböző vállalatok és birtokok népjóléti tevékenységét. *Dr. Lukács György* ugyanis „*A mezőgazdasági magyar munkásvédelem fejlődése*” című megállapításaiban a következőket írja: „A mezőgazdaság a maga szétszórt területén szintén megteszi a maga feladatát, ha egyenként szerényebb keretben is, de számbelileg nagyobb mennyiségben. Ne tévesszük szem elől azt a körülményt sem, hogy míg a gyáripari munkaadó sokszor mint részvénytársaság személytelenül áll a munkásokkal szemben, addig a tulajdonos gazda majdnem mindig a maga személyében érintkezik a munkásokkal és jobban azonosítja magát az ő érdekeikkel és érzelmi világukkal. Ennek a humánus gondolkozásnak számos lélekemelő megnyilatkozását tapasztaljuk nemcsak a

tokében erős, legnagyobb birtokokon, hanem a közép nagyságú gazdaságokban is.”

A helyesen vezetett nagybirtokon a tulajdonos teljesen átérzi a mai kor szociális eszméit, de ezeket az eszméket vallják a jól és a mai kor szellemében képzett tisztjei is. A mai nagybirtokos már teljesen az új kor követelte igényeknek és viszonyoknak megfelelően építi ki gazdasági rendszerét és a különleges mezőgazdasági termelési körülmények dacára a szociális berendezéseit is. A mai jól prosperáló nagybirtokon megtaláljuk a legmodernebb gazdasági berendezéseket, magtárházakat, hizlaldákat stb., de megtaláljuk az egészséges és minden higiénikus követelményeknek megfelelő cseléd- és munkásházákat, a népházakat, a szülőotthonokat, a napközi otthonokat, a sportpályákat, a fürdőket stb. stb. Megtaláljuk a tisztességesen, eőt jól fizetett alkalmazottakat, megtaláljuk az uradalomban dolgozók megelegetését, gondnélküli életét. Megtaláljuk az alkalmazottak, a munkások tökéletes gyógyellátását, a legmodernebb iskolákat, a szép templomokat. Megtaláljuk a szövetkezetek fiókjait, a cselédek búzáját ingyen őrlő malmokat. az egy-egy cselédcsalád önálló kis gazdaságát. Több nagybirtokon a cseléd tehetséges gyermekét az uradalom iskoláztatja és azután vagy mint gazdatisztet alkalmazza, vagy pedig képessé teszi, hogy a közéletben nagyobb pozíciót tölthessen be. Több nagybirtokon a cselédek gyermekeit cserkészcsoportokba szervezik be és nyáron táborozásra küldik. Több nagybirtok egészséges falvakat és telepítéseket létesített, amelyekben ma virágzó és állandóan fejlődő élet folyik. Sokan, a nagybirtok szomszédságában élő kisbirtokosok a nagygazdaságtól kapnak tanácsot, bér földet, vetőmagot és inséges esztendőknben munkat. Az egyes nagybirtokok tisztjei állandó előadásokat tartanak a szomszédos falvak, vagy az uradalom kultúrházában és ezeken az oktató jellegű előadásokon nemcsak a gazdasági cselédek, a mezőgazdasági munkások, hanem a kisbirtokosok is részt vesznek. Sok nagybirtokosnak legendás híre van jószívűségéről és bőséges támogatásáról, melyet a környező falvak, települések stb. lakosaival szemben gyakorol. A legtöbb nagybirtokon már sok év óta folyik a fejlettebb állattenyésztés, a vetőmag nemesítés, a mezőgazdasági iparosítás. Ez lenne az a feudális világ?

Merész elképzelés lenne az is, hogy feudálisnak nevezzük azt a gondolkodást, melyet szavakban *gróf Károlyi Gyula* egy felsőházi ülésen a következőképp fejezett ki:

„A mai nagybirtokos tisztában van azzal, hogy erkölcsileg tartozik a köznek és az országnak abból a szempontból, hogy birtokán annyit termeljen, amennyit termelni okszerűen lehet és annyi embernek adjon megélhetést, amennyinek lehet. Annak a nagybirtoknak, amely ennek a követelménynek bármilyen oknál fogva megfelelni nem tud, fenntartása nem közérdekű. Azonban a fenti szempontok nagyobb érvényesülése érdekében befektetésekre van szükség, mert a gazdasági élet állandó fejlődést kíván, a befektetéshez pénz kell, tehát nem szabad elvonni más célokra a különben rendelkezésre álló tőkéket”

De az ilyen állásfoglalás után teljesen jogos a következő folytatatólagos álláspont is:

„A termelés állandó kiterjesztésére, a befektetések meghozatalára azonban elengedhetetlen és legfontosabb kellek: a tulajdonbiztonság. Viszont a közhangulat állandó szítása a tulajdonbiztonságot képtessé teszi és nemcsak közvetlenül a nagybirtokosokat érinti, hanem az államot is. A káros propaganda éppen olyan veszélyes, mint a kommunizmus, azt államhatalommal is meg kellene akadályozni. Nem érinti ez a szólás-szabadság eszméjét, mert nem az igazság elnyomásáról, hanem hazugságok megakadályozásáról van szó.”

Amikor pedig a nagybirtokososztályt kivétel nélkül a feudalizmus képviselőinek jelentik ki és azt hirdetik, hogy ma hazánkban a nagybirtok fennállása a feudális állapotot jelenti, ez az elhangzottak, vagy a helyzetnek bárki által ellenőrizhető ismerete alapján *tényleg hazugságnak minősíthető*, mellyel a közvéleményt hamisan és károsan befolyásolják.

És aki fáradtságot nem vett eddig arra, hogy egy jól kezelt nagybirtokot *közelebről meg szemléljen*, az emlékezzen vissza az 1936. évi budapesti mezőgazdasági kiállításra, ahol az egyes nagybirtokok nagyon szép bizonyítékát adták szociális és munkásjóléti téren állandóan előrehaladó politikájuknak és intézkedéseiknek.

A feudális rendszer és a feudális gondolatvilág *már a múlté*, mert ha egy nagybirtok

1. évről-évre mindjobban és mind intenzívebben építi ki gazdasági rendszerét, szakemberek irányításával mind többet

igyekeznek termelni, az állattenyésztés terén mind többet elérni, ez nemzetgazdasági szempontból óriási értékeket képvisel,

2. a családok tömegét juttatja nagy adag kenyérhez, ezzel a nemzet egy értékes társadalmi rétegének állandó létfeltételeit biztosítja,

3. iskolákat, templomokat, kultúrházakat tart fenn, ezzel a kulturális előrehaladás célját szolgálja,

4. kényszer nélkül falvakat és telepeket létesített, bérlőit önállósághoz segítette, ezzel az értékes kisbirtokos társadalmat erősítette,

5. a falvak szegényeinek támogatásával a szociális nyomort enyhíti, végül

6. keresztény szociális gondoskodásával, csak keresztény alkalmazottak tartásával, a kegyuraságok gyakorlásával, a nemzet szempontjából egy feltétlen megbízható, a nemzeti gondolatot hordozó értékes társadalmi osztályt óv meg a nemzetietlen eszmék, a felforgató törekvések térhódításától, akkor az nem lehet a feudális rendszer képviselője, de akkor egyáltalán nem is lehet ma feudális rendszerről beszélni.

Ha a 6. pont jelentőségét ismerjük, de tisztában vagyunk a nagybirtok szerkezetével, személyi összetételével és a keresztény nagybirtokosok mentalitásával, akkor furcsán hangzik Matolcsy következő megállapítása is, melyet nem is tudom, mire alapozhatott:

„Egymás mellett jól megfértek a feudális nagybirtokosság és a meggazdagodott zsidóság.” Később pedig: „A feudális világ oltalma alatt élő zsidóság fokozatosan átvette a kereskedelmet és e révén szerzett tőkájével veti meg alapját a magyarországi kapitalizmusnak.”

Ezzel tulajdonképpen azt is akarja mondani, hogy a nagybirtokosság és a zsidóság, helyesebben *a meggazdagodott, vagyis a kapitalista zsidóság milyen szoros nexusban állott állandóan egymással és áll ma is. Németország vezére kijelentette, hogy a zsidóság volt az, mely a polgári társadalmat a nagybirtokrendszer ellen izgatta, mert terjeszkedésének az útjában állott.* Ha igazságosak akarunk lenni és visszatekintünk a múltba, nálunk is azt látjuk, hogy *a zsidóság exponált kép-*

viselői és az ingó tőke vezérei indították meg a harcot a nagybirtokosság ellen, mert a nagybirtok útjukban állott. A radikális földreformot is először a *Kunfi-Garami-féle* politikai csoport követelte és ezzel a jelszóval züllesztették a világháború alatt a *Kun Bélák és Pogányok* a hadrakelt seregeink szellemét. Nem akarok elfogult lenni, de a tény kétségtelenül az, hogy *a zsidóság nagyobb hányada állt és áll ma is a földosztogató szellem élén.* Amikor a nagybirtokos osztályt teljesen logikátlanul egy vonalban említik a meggazdagodott zsidósággal, akkor sosem halljuk azt, hogy ez a kapcsolat talán inkább *a nagyipar, a kereskedelem és bank irányában áll fenn.* ahol a zsidóságnak 90%-át találjuk. Lehetetlenség elképzelni, hogy a zsidóság, mely állandó terjeszkedésével magához ragadta a kereskedelem, az ipar és a pénztőke irányítását, ne igyekezett volna ezt a mezőgazdaság terén is elérni. *A keresztény nagybirtokok azonban ebben megakadályozták és ezért indult meg a nagybirtok ellen a harc.* Hogy alakulhatott itt ki közös kapcsolat? *Hamis keresztény szellem az, mely a keresztény termelési tényezőket támadja elsősorban és a keresztény nagybirtokok megszüntetésével több százezer keresztény alkalmazott egzisztenciája ellen tör.* A nagytőkét és a nagyipart korántsem támadják annyira – sőt lehetőleg hallgatnak róla -, mint a keresztény nagybirtokosokat.

Galiciából régebben és a közelmúlt időben beszivárgott zsidóság hol tudta lábát megvetni? Nem a nagybirtokon, hanem, sajnos, a magyar falvakban és a magyar kisbirtokokon. Szabolcs, Szatmár és az északi megyékben tömegével vásárolták össze ezek a beszivárgott elemek a kiárvezett, tönkrement kisbirtokokat és megvetették lábukat a magyar rögön. A magyar palaszt szívesen látja falujában a zsidó szatócsot és az abban a faluban nagyon rövid idő alatt szépen meggazdagodik, rövidesen a kisbirtokos bankárja lesz. Még ma is szivárognak be ezek az elemek, senki sem tudja, hogyan jöttek be és hogyan telepedtek le, de a szappanárusító láda nagyon rövid idő alatt szép kis üzletté alakult és a paraszt többször lépi át ezt a küszöböt, mint a szövetkezetét. *Ez pedig azt jelenti, hogy a falusi zsidó nem a nagybirtokos árújának, adás-vételének a közvetítője, hanem a magyar kisbirtokosé, aki akaratlanul is elősegíti meggazdagodását.*

Olyan értelemben pedig, hogy a feudális világ mozdította elő a zsidóság fokozatos kereskedelmi térhódítását, ez ismét csak tévedésen alapuló megállapítás, mert ezt a térfoglalást, *sajnos*, az a keresztény ifjúságunk mozdította elő, *mely úgy a múltban, mint a jelenben irtózott a kereskedelmi pályáktól*, azt megalázónak és szégyenteljesnek tartotta. Volt idő, amikor a magyar gentrivilág még az orvosi és az ügyvédi pályát sem tartotta magához méltónak, csakis az állami elhelyezkedést. Ez az egyszerű igazság!

Súlyos érvként hozzák fel azt is egy-két nagybirtokos, főleg hitbizomány ellen, hogy birtokának *egyrésze zsidó nagybérlő kezén van*, ami a magyarság szempontjából helytelen. Tény, hogy több zsidó nagybérlő is gazdálkodik a nagybirtokok egyrészén, de a felhozott állítások és általánosítások *túlzottak*, Annak idején, amikor némely nagybirtokon szükségessé vált bizonyos területrészek bérbeadása és szükségessé vált ennek a területrészek a meglévő gazdasági épületek, berendezések stb. miatt egy tagban való megtartása, *sajnos*, nem akadt elég keresztény nagybérlő, akinek elegendő tőkéje lett volna a nagybérletet átvenni anélkül, hogy a földet kiuzsorázza. Sajnos, ez is hibája a keresztény társadalomnak, hogy *sehol sem akarja azokat a feltételeket elfogadni és azokat az áldozatokat meghozni*, amelyek az egészséges és reális ügylet lebonyolításához szükségesek és elfogadhatók. Keresztény társadalmunk még nem sajátította el a kereskedői szellemet, túlzottan bürokrata és inkább elveszti az üzletet, semmint egy fillért is engedjen vagy áldozzon. *Amikor pedig a mezőgazdasági kereskedelem, főleg az állatkereskedelem több, mint 90%-a zsidókézen van*, akkor ne ütközzünk meg azon, ha egy pár nagybirtokon, vagy általában a mezőgazdaságban kisebb töredékben zsidó nagybérlők is helyet foglalnak. *Rendelkezéseink különben is már gátat szabtak a zsidó nagybérlők további terjeszkedésének.*

De érthetetlen Matolcsynak a következő megállapítása is, mely a tényekkel és a történetekkel homlokegyenest ellenkezik:

„A feudális alapozottság lehetetlenné tette, hogy a földkérdés megoldást nyerjen... A földhöz hozzányúlni nem lehetett...”

De a háború utáni földreformot is a „feudalizmus” rovására írja:

„A feudalizmus késői kitolódását igazolja a háború utáni földreform, amely nem a földkérdés tisztességes és reális megoldását tartotta szem előtt, amikor a legtöbb esetben megközelíthetetlen távolságban 1-2 holdas parcellákat osztott ki nem egészen 1 millió hold terjedelemben, hanem a nagybirtokot mentette át azon a nagy hullámon, amely a háború után elemi erővel söpörte el a feudális világ maradványait Közép- és Kelet-Európában.”

Ha figyelmesen visszatekintünk a múltba és lelkiismeretesen tanulmányozzuk a régi statisztikai adatokat, akkor a következő megállapításokra kell jutnunk, melyek azonban nem mutatják azt, hogy a „feudális alapozottság” *újjában állt volna a természetes és evolúciós alapon történt kisbirtokos terjeszkedésnek:*

1867-től állnak rendelkezésemre adatok. Ezek azt mutatják, hogy 1867-1895-ig, *vagyis 28 év alatt az országos birtokátlag 16.6%-kal csökkent.* Ebben az időben földreform és egyéb mesterséges tényező nem volt, ami az elaprózódást siettette volna. Viszont ha azt nézzük, hogy 1867-1932-ig, amikor az utóbbi időkben már mesterséges beavatkozással is siettették az elaprózódást, mennyivel csökkent a birtokátlag, akkor azt látjuk, hogy ez 30% volt. *Tehát aránylag sokkal nagyobb volt az elaprózódás abban az időben, amikor a kifejlődés természetes úton ment végibe, mint akkor, amikor már mesterséges tényezők is avatkoztak közbe.* Természetesen ez az elaprózódás nemcsak azt jelenti, hogy a kisbirtokok a reálosztás következtében estek kisebb darabokra, hanem azt is, hogy a nagybirtokok állományából töredezett le mindig egy-egy darab. Mint később, az egyes nagybirtokokat külön tárgyaló fejezeteimből is látni fogjuk, *éppen a nagybirtokok mozdítottak elő a múltban önként azt a törekvést, hogy a rátermelt emberek, főleg a cselédek önálló kisbirtokhoz jussanak, de az uradalmi falvak létesítésével is nagymennyiségű földet adtak át öröktulajdonul a kisembereknek. Jelenleg? nagybirtokaink főbirtokállománya a múlt században még kétszer-háromszor olyan nagy volt, mint ma.* A világháború óta pedig átlag 10-20, sőt helyenként 40%-kal csökkent az egyes nagybirtok állománya és ezt nemcsak a földreform idézte elő, hanem az is, hogy sok nagybirtokos *önként*, minden kényszer hatása nélkül adott át területeket volt bérlőinek, vagy gazdasági

cselédeinek. *És azok a kisbirtokok állták meg legjobban a válság idején a helyüket, melyek ily módon keletkeztek.* Az elaprózódásnak azonban a legszomorúbb ténye az, hogy míg 1867-ben egy birtok átlagos nagysága 18 k. h. 1180 négyszögöl volt, addig 1932-ben már csak 12 k. h. 466 négyszögöl. *Egy újabb generáció kihaltával az átlag már 8 kat. hold körül fog mozogni, ami kisbirtokosaink helyzetét, gyermekeinek a jövőtől való aggodalmát növelni fogja.*

Az igazság az, hogy amíg a kis- és a törpebirtokos a szabadforgalomban – ha megfelelő hitelhez tud jutni – földet tud venni, addig a nagyüzem által neki adott részesművelésben, vagy bérföldben saját kis gazdaságának a hátvédjét látja. És hogy *dr. Czettler Jenő* soraival folytassam: *„A mezőgazdasági munkásosztály a forradalmi idők földreformjaival szemben is bizalmatlan, mert a parcellavásárlás lehetőségén túlmenő és a nagybirtok üzemi létét veszedelmeztető birtokreformban saját munkaalkalmának és elhelyezkedésének csökkentését sejtí. Egyebekben a nagybirtok korántsem az a törpe- és kisbirtokra, nézve, mint a gyár a munkásokra vagy kézművesekre. Nagy területe a történelmi múltból származik”*

Olyan szavak ezek, melyeknek igazi lényegét és fontosságát csak az tudja érzékelni, aki a helyzetet közvetlen megfigyeléseiből ismeri.

Ami a háború utáni földreformot illeti, nem tudom elképzelni, hogy annak az a célja lehetett, *hogy a nagybirtokot átmentse azon a bizonyos hullámon, mely „elemi erővel söpörte el a feudális világ maradványait Közép- és Kelet-Európában”.* Ezt a földreformot a kigazdák akkori vezére, *nagyatádi Szabó István* tervezte és hajtotta végre, akinek a nagybirtokkal semmiféle közelebbi nexusa nem volt, egészen természetes, hogy az általa képviselt parasztság érdekeit tartotta szem előtt, de éppen ezért józanul látta és mérlegelte a helyzetet is. Egy parlamenti beszédében jelentette ki, hogy *„Magyarország eddig általában a nagybirtok hazája volt, ezt a régi rendszert nem megszüntetni, hanem megjavítani kell”.* Ennek a parasztniszternek nagy képességeit és józan földbirtokpolitikáját hazánk nagy reformminiszterelnöke, *Gömbös Gyula* is elismerte és őt barátjának tartotta. De amikor a nagybirtok állományának *helyenként 25-40%-át is leadta,* akkor nem érthetem azt, hogy ez a

földreform mivel szolgálta volna az érdekeit, hiszen még *a kisajátított föld vételárának is csak kb. 50-60%-át kapta meg.* Hogy a földreform nem sikerült, az más lapra tartozik. Ezt a reformot, melyet ma a legszélsőségesebb demagógia is már elhibázottnak és rossznak tart (pár évvel ezelőtt meg esküdött rá), *ugyanaz az agitáció, ugyanabban, a formában és ugyanazokkal az érvekkel követette, mint a mai és ma éppen úgy nem állnak megfelelő anyagiak rendelkezésre, mint akkor.* Akkor is telelőtlen ígéretekkel tömték a parasztságot, a mezőgazdasági munkásságot és természetesen, hogy a keserű csalódás csakhamar kiábrándulást hozott. Ez a kiábrándulás azonban mar nem az ígéretőkkel szemben érezte a káros kihatásait, *hanem a nemzettel szemben.* Ma az OFB-telepesek jórésze otthagya a földjét és az elégedetlenkedők táborába vonult. *A mezőgazdasági cselédség és munkásság viszont élesen szembefordult a további földosztással, amit többek között a következő példákkal illusztrálhatok:*

A győri mezőgazdasági kamaránál 1934-ben az új telepítési törvény hírére testületileg tiltakoztak a mezőgazdasági munkások a további földosztás ellen, mert, mint kijelentettek, ok munkát kérnek és nem földet.

Az idén egy dunántúli birtok cselédei intéztek kérvényt a földművelésügyi minisztériumba, melyben azt kérték, hogy ne najtsák végre az egyik birtokrész szétparcellázását, mert az még akkor is fenyegeti létüket, ha történetesen ők is kapnak a parcellákból.

Szatmár megyében a bátorligetiek a következő kérvényt intézték gróf Károlyi Gyulához, kérve őt, hogy sorsuk válságosra vált helyzetében segítsen rajtuk: „... Szükségesnek látjuk említeni, hogy az elmúlt évekbe Aporházán találtuk föl magunkat részaratásba és harmados tavasz földeket munkálhattunk, habár nemis volt kielégítő, de mégis szerényen megtutunk élni. Sajnos ma ászt látjuk, hogy Aporháza beépül és senki sem gondolva arra, hogy 80 vagy 100 család ide telepítése k. b. 150 családnak épen úgy a fejét vette, mint Trianon édes hazánk-nak ...” Keserű sorok ezek, melyeket a kenyerüket vesztett mezőgazdasági munkások írtak, akiknek szintén nem a föld kellett, hanem a munka, melyből addig nyugodtan megéltek.

Ahol az uradalmakat, vagy az uradalmak valamely részét felparcellázták, nem igen javult a helyzet. Mennyivel javulna a helyzet egy újabb telepítés során?

A háború utáni földreformnak egyik nagy hibája az volt, hogy az OFB bírái nem voltak szakemberek, pedig a telepítési kérdések gyakorlati megoldásának ez az egyik leglényegesebb feltétele. Jogászok ezt nem intézhetik, mert nem ismerhetik a vidéki nép sajátosságait, a földigénylők telepítésre való alkalmasságát. *Nagyon sok igénylő pl. elfogadta a rossz földet is, de már akkor tudta, hogy úgysem fog érte fizetni soha.* Az a tény azonban, hogy a földreformot bírák, vagyis egy *független szerv* hajtotta végre, ismét csak azt bizonyítja, hogy itt nem lehetett részrehajlás a nagybirtokok irányában,

Tévedés az, hogy a földreform során csak 1-2 holdat kaptak az igénylők, mert *nagyon sokan voltak, akik 10-15 kat. hold földet kaptak, sőt némelyek ennél többet is.* Rengeteg kényszerbérletet is létesítettek, ezeknek területe itt-ott a 25 kat. holdat is elérte. (A bérlők azonban haszonbért nem igen fizettek.)

A telepítési kérdésekkel egy külön fejezetben foglalkoztam, abban már részletesebben ismertettem azokat a szempontokat, melyeket itt általánosságban és csak részben érintettem és ezekhez *gróf Somssich László, az OMGE elnökének szavaival még csak azt óhajtom hozzáfűzni, hogy „Magyarországon a szántóföld területe mindössze 9.5 millió kat. hold és tény az is, hogy ennek a szántóterületnek 70%-a máris a 100 holdon aluli birtokosok kezén van, tehát nem lehet további osztás tárgya”.* De hozzá kell tennem azt is, hogy *az a szociális birtokpolitika, amellyel nem jár karöltve az eddigi művelési módoknál magasabbrendű és nagyobb eredményű termelés, többnyire csődöt mond, minthogy eddig is csődöt mondott.* Erre sokan fognak még rájönni, csak attól félek, hogy későn. *Elsősorban azokat a gazdákat kellene megmenteni, akiket a pusztulás fenyeget, de már generációk óta bírják földjüket.*

Látjuk tehát, hogy a „feudalizmus” egyáltalán nem toldott ki és még a régebbi időkben sem állt útjában a földkérdés tisztességes és reális megoldásának. Különbösen sem világos ez a „tiszteességed és „reális” megoldás, mert szerintem a földkérdés abban a pillanatban tisztességesen és reálisan megoldódott. *amint a birtok nagyságára való tekintet nélkül nemzetgazda-*

ságunk számára többet produkál és nagyobb számit mezőgazdasági emberanyagnak teremti meg létalapját, mini ha azt a területet szét parcelláznák és az így teremtett kis gazdasági egységeken még negyedrészt annyi embert sem tudnának foglalkoztatni. Ez az álláspont fedi a nemzetgazdasági és a helyesen értelmezett szociális szempontokat is, ez az álláspont számol a tényekkel és a realitásokkal, de a tisztességgel is, mert nem a néphangulatot keresi, hanem a helyzet ismerelében, nagytömegű mezőgazdasági lakosságnak, főleg annak a tömegnek, amely mindenképpen kimaradna a földből (melyet a radikális földosztók sem tudnak elhelyezni), boldogulását nézi.

Most nézzük, hogy melyek azok az államok, melyeken az a hullám elemi erővel söpörte el a feudális világ maradványait. *Közép- és Kelet-Európáról van szó!*

Amikor ezt a kérdést tanulmányozom, nem akarom elhinni, hogy Matolcsy Közép- és Kelet-Európa alatt csak Csehszlovákiát, Romániát, Jugoszláviát és talán Szovjet-Oroszországot érthet le, mert ha a többi államok, főleg a nagy államok (mert ezektől vehetünk példát) földbirtokmegoszlását tanulmányozzuk, azt kell látnunk, hogy ott a „feudális” világ maradványai még igen szép számmal szerepelnek, sőt az állam által megerősítetten nyugodtan és eredményesen dolgoznak és régen elmúlt fejük felől az a vihar, amely a földreform csábos ígéretéseivel és hangoztatásával nyugtalanította gazdálkodásukat. Ezekben az államokban a hatalom gondoskodik arról, hogy a hamis jelszavak ne zavarják a mezőgazdasági nagyüzemek termelési munkáját, de maga a nép sem szalad már a frázisok után. Minél felvilágosultabb és közgazdaságilag minél képzetesebb egy nép, annál kevésbé ad hitelt az olyan ígéknek, melyeknek reális alapjuk nem lehet, annál inkább vesztenek tért a radikális földosztók állandóan ismételt, önmagukat ugyanazon elvekben és érvekben kiélő, de egy bizonyos kereten túl csak szánalmasan vergődő tanai, melyeknek különben a nemzet közgazdasági és nemzetgazdasági életét ismerő emberek előtt semmiféle jelentőségük nem lehet.

Ha Németország legutóbbi, vagyis az 1937. évi statisztikai évkönyvét megtekintjük, ott a következő földbirtokmegoszlást találjuk, vagyis a következő táblázatot:

Németország mezőgazdaságilag megművelt területének birtokeloszlása 1936. évben:

terület:	üzemek száma:	összes területe
1 hektárig	366.839	269.069 hektár
1—2 „	482.379	681.651 „
2—5 „	796.790	2,611.679 „
5—10 „	621.952	4,378.142 „
10—20 „	451.663	6,285.598 „
20—50 „	267.310	7,954.770 „
50—100 „	54.572	3,624.689 „
100—200 „	16.600	2,264.310 „
200—500 „	10.623	3,315.876 „
500—1000 „	3.919	2,696.216 „
1000 hektáron felül	2.807	7,484.785 „
	3,075.454	41,566.785 hektár

Ezek az adatok azt mutatják, hogy Németországban az 1000 hektáron (1737.73 kat. hold) felüli nagybirtokok területe, mely összesen 2807 birtokos kezén van, 7,484.785 hektárt, vagyis 13,006.505 kat. holdat tesz ki. Ha a nagybirtok átlaga érdekel bennünket, akkor azt látjuk, hogy ez 2666'47 hektárnak, azaz 4633.59 holdnak felel meg. Ezekből az adatokból azt kell következtetnünk, hogy Németországban is vannak hatalmas birtokok, ú. n. mammutbirtokok, minthogy vannak is. Sőt figyelembe kell venni azt is, hogy Németországban az ottani termelési körülmények, berendezések stb. magas fejlettsége és tökéletessége folytán (mindenféle szempontra való tekintet nélkül gépi termelés folyik) egy nagyobb birtok viszonylag majdnem kétszerannyinak felel meg, mint nálunk.

Százalékos arányban itt az 1000 hektáron felüli nagybirtokok területe a mezőgazdaságilag megművelt összes területnek 18%-át teszi ki. Ha pedig az 500 hektár ön (869 kat. hold) felüli birtokok területét nézzük, ennek százalékos aránya 24'5%.

Hogy a magyar földbirtokviszonnyal való összehasonlításban tökéletes képet nyerjünk, ismertetem a mi birtokeloszlásunk táblázatát 1935. évről. Előre kell azonban bocsátanom, hogy 1936. és 1937. években a nagybirtok állománya tovább is csökkent, azonban ezekből az évekből pontos adatok még rendelkezésemre nem állanak, ezért kénytelen vagyok az 1935. évi adato-

kat felhasználni es a német állapotokkal való összehasonlításnál nem vehetem figyelembe a két utóbbi év azon változásait, melyek a nagybirtok birtokállományát tovább is apasztották, vagyis a százalékos arány a kisbirtok javára emelkedett, *a nagybirtok terhére csökkent.*

Magyarország mezőgazdaságilag megművelt területének birtokeloszlása 1935. évben:

terület:	üzemek száma:	összes területe:
0—1 k. holdig	776.487	312.403 k. hold
1—5 „ „	664.263	1,620.942 „ „
5—50 „ „	428.547	5,654.125 „ „
50—100 „ „	14.895	1,008.597 „ „
100—500 „ „	10.699	2,251.629 „ „
500—1000 „ „	1.816	1,272.054 „ „
1000 k. holdon felül	1.560	3,962.094 „ „ -
	1,898.267	16,081.844 k. hold

A fenti adatok alapján nálunk *az 1000 k. holdon felüli nagybirtokok átlaga 2539.8 k. hold, szemben a német 4633.6 hold átlagával.* Ha azonban tekintettel vagyok arra, hogy a német átlagnál a nagybirtokot az 1000 hektáron felüliekből vettem és a számítást kat. holdakra teszem át, akkor az összehasonlításul veendő átlagot 2666'5-nek kell vennem, *azonban még így is nagyobb a német átlag a magyarnál.* Ez azt jelenti, hogy a német nagybirtokok vagy nagyobb kiterjedésűek, vagy számszerint több a nagybirtok, mint nálunk.

Százalékos arányban nálunk az 1000 k. holdon felüli birtokok területe a mezőgazdaságilag művelhető összes területhez viszonyítva 24.6%, míg ha az 100 holdon felüli birtokokat vesszük, akkor 32.5%. Ha azonban azt nézem, hogy Németországnál az 500 hektár majdnem a mi 1000 kat. holdunknak felel meg (869 k. holdnak) és így hasonlítom össze a birtokkát egória-csoportokat, *akkor a német 24.5%-os aránnyal szemben nálunk 24.6%-os arányt találunk.* De az összehasonlításnál figyelembe kell venni azt is, hogy mi agrárállam vagyunk, erős agrárexportra vagyunk utalva, *ahol indokolt a több és nagyobb mezőgazdasági üzem, míg Németország ipari állam.*

Ennél az összehasonlításnál világosan beszélnek a számok és ha ezek alapján mi feudális állam vagyunk, *akkor a mai Németország is az!* Németországban azonban *senki sem kiált földreform után* (ezt egyetlen gazdasági programban sem olvashattuk), soha senki meg sem említi, nem úgy, mint nálunk, ahol az utcaseprőtől kezdve minden villamoskalauz, minden munkásvezér stb. *a sürgős és radikális telepítést követeli, a birtok elosztás szörnyű igazságtalanságáról kiabál.* Ennek azonban nem ezek a tisztességes dolgozók az okai, akik nincsenek is tisztában a helyzettel és a lényeggel, hanem azok a politikusok és írók, *akik néphangulatot csinálnak a földkérdésből, népszerűséget kovácsolnak ebből a kényes problémából, melynek kezelése pedig a legnagyobb óvatosságot követeli.*

Németországban is folytat a telepítések, de a legújabb törekvések oda irányulnak, hogy a nagybirtokokat olcsó mintára, mint mezőgazdasági nagyüzemeket minél tökéletesebben a többtermelés szolgálatába állítsák. A magyar és tót mezőgazdasági munkásokat is ezért viszik az utóbbi években a német nagybirtokokra és talán nem tévedek, ha arra gondolok, hogy az új Szlovákia olyan ígéretet is kaphatott a németektől, hogy a nagy tömegét alkotó mezőgazdasági munkássága – *mely a békeidőben nyári munkájával a magyar nagybirtokokon talált megélhetést* -, a német nagybirtokokon a jövőben fokozottabb elhelyezést és munkaalkalmat fog találni. *Természetesen ez majd a magyar mezőgazdasági muakáskivitel számát fogyja csökkenteni és ha a nagybirtokaink birtokállománya tovább csökken, akkor a mezőgazdasági munkanélküliséget is emelni.* Mezőgazdasági munkásságunk száma a visszakapott felvidéki területekkel amúgyis emelkedett, tehát a nagybirtok kérdésében most már kormányainknak is óvatosan kell eljárniuk. Térjünk azonban vissza Németországra.

Németországban az evolúciós telepítést maguk a nagybirtokosok hajtották végre úgy, hogy kényszertársulatba tömörültek és területüknek egy meghatározott százalékát forgalmi áron maguk adták el. Ezek a kényszertársulatok, ú. n. *Landgesellschaft-ok* a szabadkézből vásárolt birtokokat nemcsak elparcellázták, hanem az elparcellázott kisbirtokok központi kezelését is irányították, a telepéseket lakóházzal, gazdasági épületekkel, élő és holt felszereléssel látták el és addig folytatták ezt

a gazdasági vezetést, addig tartották fenn a patronizálást, amíg az új birtokosok meg nem gyökeresedtek üzemükben.

Németországnak azon a vidékein, ahol Napóleon politikai célzattól a reálosztást meghonosította, a birtok elporlásának, a birtokosok elproletarizálódásának és az árverések rendszerességének ugyanazon jelenségeit találjuk, mint nálunk. Általánosságban azonban a nagyüzemeket már régen a kisbirtokok apaállat- és vetőmagszükségeinek fedezésére, továbbá a mezőgazdasági-ipari nyersanyag ellátására állították át és ma ilyen szempontból is feltétlen fenntartandónak tartják, sőt hatalmi-lag óvják.

Hitler jelentette ki egy alkalommal azt, hogy dehogy is osztja fel a nagybirtokokat, hiszen akkor ki fogja élelmezni a hadseregét és a munkásait, ki fogja ellátni a városok élelmi-szükségletét, de ki fogja megfizetni a mezőgazdaságból várt nagyobb adótételt is.

Most áttérek egy másik európai nagy birodalom földbirtok-eloszlásának ismertetésére, melynek – ha félig-meddig déleurópai államnak számít is –, gazdasági rendszere tökéletes és példát-adó. *Olaszországról van szó.*

Az olasz statisztikai évkönyv 1937. évi száma a következő táblázatot ismerteti:

Itália mezőgazdaságilag megművelt területeinek birtok-eloszlása 1936. évben:

Birtokcsoport:	Terület:
1 hektárig	645.459 hektár
1—3 „	2,398.333 „
3—5 „	2,092.259 „
5—10 „	3,482.148 „
10—20 „	3,535.864 „
20—50 „	3,188.627 „
50—100 „	1,782.090 „
100—500 „	3,506.073 „
500 hektáron felül	5,620.891 „
	<hr/>
	26,251.744 hektár

Miután a fenti adatok nem tüntetik fel az üzemek számát, főleg a bennünket érdeklő nagyüzemek számát, az *olasz kir.*

követségtől szereztem be közelebbi és újabb adatokat. Ezek szerint jelenleg 28,519.000 hektár a mezőgazdaságilag művelés alá vont összes terület, *ebből 3505 üzem kezelésében változatlanul 5,620.891 hektár az 500 hektáron felüli birtokcsoporthoz tartozó rész.* Ez bizonyítja azt is, hogy Olaszországban az utóbbi időkben a nagybirtok terhére telepítések nem történnek, hanem parlagon heverő földeket, lecsapolt mocsarakat használnak fel erre a célra.

Amint a fenti adatok kimutatják, Olaszországban az 500 hektáron felüli birtokok összterülete 5,620.891 hektár, *azaz 9,767.568 kat. hold, mely a mezőgazdaságilag hasznosított összterületnek 19.7%-át teszi ki. Ha a nagybirtokra eső átlagot nézzük, akkor az 1603.7 hektárt, azaz 2786.8 kat. holdat tesz ki, tehát ez is nagyobb a mi átlagunknál.* Hogy a százalékos arány kisebb, az annak tudható be, hogy Olaszországban a nagybirtokok területének *túlnyomó része szántó,* míg nálunk csak körülbelül a fele. Ha pl. a nagybirtokaink szántóterületét vennénk alapul, akkor az összes művelés alá vont területeinknek *kb. 20%-a esne a nagybirtokra, vagyis annyi, mint az olasz arány.*

Ezek szerint a fasiszta Olaszország is „feudális” állam.

Mussolini céltudatos birtokpolitikai intézkedései főleg a többtermelést és a minél több munkaalkalom megteremtését szolgálják. Éppen ezért, ha kellett, a nagybirtokot állami kölcsönrel készítette arra, hogy megfelelő meliorációkat (termőföldjavításokat) végezhesen és a szakemberek által megvizsgált képességeinek a maximumát elérje. *Kisbirtokot csak ott létesített, ahol megfelelő szűz talaj állt rendelkezésre, vagy pedig az illető nagybirtok még állami kölcsönrel sem tudott prosperálni.* Ennek a céltudatos birtokpolitikának a mezőgazdasági termelésben máris szinte hihetetlen eredményei mutatkoznak.

Lengyelországi statisztikai adatokat nem közlök, de általánosan tudott 'dolog – ezt a demagógia is hirdeti -, hogy itt óriási nagy birtokok vannak. Ezt az országot azonban a *„feudális világ maradványai” úgy látszik nem döntik a pusztulásba, mert évről-évre mind nagyobb hatalommá nővi ki magát, mind nagyobb fejlődésről tesz tanúságot.* Hadserege ma nagy és erős, jól felszerelt és tekintélyes. *Ebben az országban sem halunk egy szót sem a radikális földreform követeléseiről, egy betűt*

sem olvashatunk ilyen néphangulatról Pedig mint említettem, óriási nagybirtokok vannak az országban. A népsűrűség az állam vezetőinek itt is probléma, de *nem a nagybirtok felosztásával kívánják azt levezetni*, hanem gyarmatok követelésével. Ne higyjük azonban, hogy itt nem folytak és nem folynak telepítések, bár ezeket inkább *településeknek* lehetne nevezni. Az elmúlt félévben pl. 59.119 hektár földet parcelláztak, azonban *teljesen evolúciós alapon*. A letelepülések pénzügyi lehetőségeit az állami agrárbankok teremtik meg és azok teljesen magánúton történnek.

Ausztriában sok nagybirtok volt és ezek az átszatolás után is fennmaradtak. Göring gazdasági terve területileg ezeket egyáltalán nem érintette.

Ezek után nézzük, melyek mégis azok a közép- és kelet-európai államok, ahol a feudális világ maradványai tényleg eltűntek, heyesebben, némelyiknél *részben* eltűntek. *Szovjet-Oroszországot* teljesen kikapcsolom, itt az évről-évre fellépő éhínség, rengeteg áldozatot követelő nyomorúság eléggé bizonyítja, hogy a feudális birtokok helyébe ültetett szövetkezeti termelés, az ú. n. *kolhoszok* és a proletár munkásokkal meg- rakott állami nagyüzemi termelés, az ú. n. *szofhoszok* milyen gyalázatos mezőgazdasági helyzetet teremtettek. *A meghagyott kisbirtokosok pedig bár irányított termelést végeznek, sorra éhenhalnak, vagy pedig, ami még rosszabb, elcsigázott testtel, korgó gyomorral vonszolják nehéz életüket és sírva várják vissza a letűnt feudális világot*, mely mégis csak lehetővé tette számukra azt, hogy a jó termőföldeken nyugodtan gazdálkodhassanak és amit betakaríthattak, azt meg is tartásák, abból újabb birtokvásárlásra valamit félretegyenek.

Az az ország, illetve összeharácsolt és összetákolt államalakulat, mely részben, *de csak részben* szüntette meg a feudális világ maradványait, *Csehszlovákia*. Ezt tárgyalom le először, azután ismertetem a másik két ország megvalósított földreformját, melynek közeli célja kizárólag a magyar nagybirtok kiirtása volt, távolabbi célja pedig fokozatosan az egész magyarság tönkrététele. Ez a másik két ország *Oláhország és Jugoszlávia*.

Gyakran lehetett hallani, hogy *Csehszlovákia* demokratikus földbirtokpolitikájával annyira megnyerte az ott élő népek és gazdatársadalom szívét, hogy minden újabb átalakulás csak keserűséget hozna számukra. *Nézzük ezt a demokratikus föld-*

birtokpolitikát és reformot, hogy utána akaratlanul is felvetődjék a kérdés, mi szükség van a radikális földosztás követelésére felhozott amúgy is gyenge indokokat ilyen elképesztően brutális érvekkel alátámasztani? Mi szükség van még nemzeti önérzetünk árán is, hazugsággal fűszerezett megállapításokkal, jogos követeléseink, megszállt területeink visszaszerzésére irányuló törekvéseink ellen propagandát csinálni?

Mert mit csináltak a csehek, az oláhok és a szerbek? Rárontottak egy jelszavaktól, mámoros ígéretektől elkábított és fegyverét eldobott országra, védtelen területre és elvettek mindent, amit csak lehetett, amit akkori radikális földosztogató és földet ígérgető forradalmi kormányunk gyáván szinte tálcán felkínált nekik; rárontottak mindenre, ami magyar volt és elvettek mindent, ami a magyaroké volt. Ezekről vegyünk példát? A csehektől? Ez a nagy demokratikus állam most recseg és ropog, egymásután szakadoznak le részei és a „megnyert szívű” népek lelkesen, mámoros örömmel térnek vissza az ú. n. feudális anyaországba. De vissza fo&nak térni a tótok és a ruszinok is!

Erőszakos és radikális úton történt megoldás, egy ilyen alapon felépített intézmény hosszú ideig sohasem tarthatja fenn magát, tartós javulást nem hozhat, akár politikai, akár érzelmi, vagy pillanatnyilag szociálisnak látszó szempontok hatottak is közre. Amíg fegyver, terror vagy az első kábultság hatása védi az erőszakot, addig az fenn tudja magát tartani, de amint valamely vonatkozásban a legcsekélyebb szakadás vagy repedés jelentkezik, az egész erőszakosan összehozott tákolmány minden intézkedéseivel együtt összeomlik és szörnyű kiábrándulást hoz.

De adjunk helyet a számoknak és a tényeknek. Csehszlovákia egész területén 1888 birtokostól 4,000.000 hektárnyi földet vettek el földreform céljaira, de úgy, hogy az ú. n. anyaországban csak 844 birtokost érintett ez a kisajátítás, míg a Felvidéken 1044 birtokost. Az átlagbirtoknagyság a Felvidéken 1500 hektár (2606 kat. hold), de a cseheknél, az anyaországban 2800 hektár (4865 kat. hold) maradt, azonban helyenként olyan nagybirtokot is hagytak, melynek területe még ma is 200.000 hektár. Természetesen itt a nemzethűség játszott nagy ezerepet, mert volt olyan birtokos, akinek 40.000 hektáros birtokából mindössze 1000 hektárt hagytak meg. Hogyan használták fel az elvett területeket, illetve birtokrészeket? Egyötödét honvédelmi célokra. A magyar többségű területeken, tehát a magyar kis-

birtokosok közé 81 telepés községet létesítettek, melyeknek lakossága azonban főleg cseh és kisebb részben szlovák lett, mert a magyar éra alatt „elnyomott”, de most „felszabadított” fajtestvérek igen keveset kaptak az új demokratikus hazától. De ellentétben állott a demokratikus átalakulással *a maradék birtok intézménye is*, ami elméletben a középbirtokot akarta konzerválni, a termelés folytonosságát fenntartani, valójában azonban az új feudalizmus kialakítását tűzte ki céljául. *Érdemeket szerzett cseh katonatisztek, légionáriusok és politikusok összesen 200.000 hektár földet kaptak.* (Ezekre kérik most a szlovákok a földreformot, nem a régi nagybirtokokra, melyekből alig maradt valami, de ezekre céloznak a visszatért felvidéki magyar vezetők is.)

A Felvidék népe erősen elszegényedett. A marhaállomány, mely 1911-ben, az ú. n. „feudális” Magyarországhoz való tartozás idején még 1.25 millió darab volt, a ruténföldön pedig 0.25 millió, 1937-ben összesen már 1.3 millió darabra apadt. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban, hogy a *cseh statisztika mutatja ki ezt*, tehát a valóságban a 15%-os veszteség bizonyára nagyobb volt. *A juhtenyésztés ezen a sovány t alá jüi hegyvidéken nagy szerepet játszana*, állománya a Felvidéken 1.2 millió darabról 440.000 darabra, a ruténföldön 240.000 darabról 100.000 darabra apadt. *Ugyanilyen visszaesés volt a fakitermelés terén is.* A csehek valóságos rablógazdálkodást űztek az erdőállománnyal.

Ruszinszko egyes területein annyira elszegényedett a nép, hogy kenyér hiányában fakérget rágnak, amikor nálunk még a legszegényebb ember is tisztességes kenyeret eszik.

Míg 1899-1913-ig Magyarország területéről a kivándorolt tótok száma az összes kivándorlottak számának 21.6%-át tette ki, *addig a cseh megszállás alatt ez a szám a 68%-ot érte el.* Hlinka jelentette ki egy beszédében azt, hogy a magyar uralom alatt a tótokat az amerikai dollár csábította, nagyrészüket meggazdagodva hazajött és itt földet vásárolt, *a cseh uralom alatt azonban a nyomor kényszeríti őket a kivándorlásra.*

A hitbizományi kérdést úgy intézték el a csehek, hogy a hitbizomány akkori élvezőjét tulajdonosnak minősítették, ami azonban igazságtalan volt a várományosokra nézve.

A „követésre méltó” cseh birtokreform hatásaira azonban legjellemzőbb a Magyarország 1938. szeptember 21-i számában

Féja Géza tollából megjelent cikk, melyben többek között a következőket írja:

„A Felvidék nagyiparát fokozatosan megszüntették s így a *földreform során kialakuló agrár proletariátus* mellé a Felvidéken jelentékeny ipari proletariátus csatlakozott. A szép Felvidék tragikus föld lett, összeomlott életek és gazdasági vállalkozások hazája, Csehország gyarmata ...”

Ezeket a sorokat az a *Féja Géza* írta, aki eddigi munkáiban nemigen lelkesedett a nagybirtokért, itt azonban kénytelen már elismerni, hogy a csehországi földreform, a „példátadó és demokratikus” földreform (vagyis általában egy földreform) *csak emelte az agrárproletariátus számát.*

Térjünk át Romániára. A földbirtokpolitika itt is a magyarság ellen irányult. *Itt sem magyarokat juttattak a felparcellázott földekhez, hanem oláhokat, főleg regátbeli mócokat* és ezeket a magyar községek közé telepítették. *Gróf Károlyi Gyula* a magyar felsőházban múlt évben a következőket jelentette ki: „Az, hogy különösen időnként és vidékenként a mezőgazdasági munkások között is vannak munkanélküliek, senki sem tagadja, de ez elenyészően csekély szám ahhoz a számhoz viszonyítva, amelyeket a közvéleménybe hangulatkeltés miatt bedobtak. Ezen a mezőgazdasági munkanélkülieken való segítség nagyon helyes. *De azt látjuk, hogy ezeknél az uraknál nem a kisembereken való segítesen, hanem egy kitűzött öncélon, a nagybirtok felosztásán van a fosúly.* Azzal, hogy ez milyen következményekkel fog* jární úgy gazdaságilag a közre nézve, mint speciálisan a munkaalkalmat veszített gyenge kisemberekre nézve, *ők nemigen törődnek.* Hasonló szempont vezette a román kormán} t is, amikor a földbirtokreformot végrehajtotta. Akkor még aradmegyei lakos voltam és így a földbirtokreform végrehajtását közvetlenül láttam. A román vezetőkkel ismételten folytattam – természetesen csak elméletileg és eredménytelenül – eszmecserét és egyikük sem tagadta azt, hogy az *ő drasztikus földbirtokreformjuknak úgy gazdasági, termelési szempontból, mint a munkások szempontjából, szociális szempontból káros, legalább egy bizonyos ideig káros következményei lesznek, de azt mondták: az ő főcéljuk az, hogy magyar földbirtokok ne légijenek: a hátrányok, amelyek ezzel járnak, idővel majd valahogyan úgyis reparálódnak, addig valahogyan meglesznek, de a kitűzött főcél t el akarják érni.”*

A demagógia erre az idézetre azt fogja felelni, hogy *gróf Károlyi Gyula* mint nagybirtokos elfogult, ezért tehát *Lupu oláh parasztpárti vezért* idézem, aki a *Dimineataban* 1936. év decemberében a következőket írta, mely idézet már az oláh földbirtokreform kihatásait szemlélteti, de ezeket az oláh földreformerek és vezetők, mint az előbbi hivatkozásból látjuk, már előre sejtették:

„... Pop Ghita és Pan Halipa parlamenti felszólalása jelentőségében messze túlmutat Erdély és Besszarábia problémáin. Elénk tárja az egész országban *szörnyűségesen megnyilvánuló antiszociális helyzetet, az alsó néposztályok teljes elszegényedését és nyomorát.* Paraszttársadalmunk a teljes degenerálódás és a fizikai összeomlás fele halad. *A parasztság táplálkozása megdöbbentően silány és rossz.* Tüdővész, venereás betegségek és pellagra pusztítják. A gyermekek éheznek és egész héten át *száraz mamaligát rágcálnak.* A ruházatuk rongyokból áll. *A román parasztság húsz százalékának nincs inge és puszta testére ölti szennyes rongyait,* A szappan ismeretlen fogalom a falun. *A falvakon sápadt, beesett és elkínzott arcok tekintenek reám ...*” Később így folytatja: „... a román parlamentben pedig a parasztság szószólóit hazafiatlansággal vádolják. *Pedig a parasztság teljes anyagi csődjét erkölcsi csőd is tetézi.* Annak idején a parasztság erkölcsi erejét a templomból és az iskolából merítette, most pedig a pap és a tanító ellensége lett a népnek...”

Fel kell tételeznünk, hogy *Lupu*, mint felelős oláh politikus, hazája állapotának leírásánál inkább enyhíteni igyekezett a tényeket, tehát inkább vádolható némi elfogultsággal.

Idézek azonban *Kemény János erdélyi író* egyik könyvéből is:

„... de amint haladt a szekér távolabb a falutól, elmaradoztak a gyümölcsfák, el a vetések, ugarok s mind sűrűbben tűntek fel a nagy földterületek, *amik parlagon heverték,* amiken hóverte kócos burján, tavalyi bogáncs, számartövis, sárgára száradt savanyú fűszálak meredeztek az ég felé, hol derékbatörten iöldnek konyulva. *Ezek voltak a kisajátított földek,* gazdátlanul maradt elhagyott élettemetők. Ki tudja, hány kilométernyire innen laktak az emberek, *akiknek osztották?* Első években még úgy-ahogy megművelték, de aztán lekókkadt a lelkesedés, kialudt a csakazértis-úrhatnámság lángja s most hevernek a drága földek gazdátlanul, elvizenyősödvé, elvadultan s a gazda, ha rájuk

néz, elfaosarodik a szíve s a könnye kicsordul. *Itt mennyi élet halt meg!* Mennyi sok arany búzakarász nem született meg ebben a termésre rendeltetett világban. Ezrivel loholnak szerte a világban a korgóhasú emberek s itt ezek a földek, amik az élet áldott orvosságát onthatnák, most mozdulatlanul bámulnak a szenvedő világra, mint egy tehetetlen, útszélre kivetett, fekete szemüvegű, sovány csontvázóriás. *Bogáncs, tövis, csikófarkkóró, ezer felemelt gyermekkar, akik könyörgik vissza a föld jogát, villogó ekevas férfias ölelését, termékenyítő trágyát, vetőmagot, kiben kalászok várják a születést s a dalt, mely marokverő lányok neki tüzesedett szívében terem.*”

Ha e sorokat olvasóin, mintha a *sárgatelepi és sövényházi OFB földeken járnék*, a mi „reformföldjeinken”. Itt is sok a gazdátlan föld, a bogáncs, gaz által ellepett tengeri- és krumpli-föld. Itt is hiányzanak a kövér arany búzakarászok, itt is kialudt az úrhatnámság lángja. Itt is várják a földek a villogó ekevas férfias ölelését, de várják a gőzekét is, a teimékenyítő trágyát, a vetőmagot, a marokverő lányok nekitüzesedett dalát. De hát csak osszuk tovább is a nagybirtokföldeket a mindenkori földreform örök dicsőségére. *Az oláh példa előttünk áll!*

De miből is állt az a híres román radikális földbirtokreform? A nagybirtokokat leépítették, úgy, hogy a birtoknagyság maximumát a regátban 500 hektárban (869 kat. hold; a Matolcsy-féle földreform radikálisabb, mert az 500 kat. holdban kívánja megállapítani ezt a nagyságot), míg Erdélyben már 500 holdban állapították meg. *Az oláh földesuraknak azonban módjukban áll több tagban 500-500 hektárt vagy holdat fenntartani, sőt ezt a maximumot náluk nem is veszik annyira szigorúan.* (Ott ma is élnek, különösen a Regátban, gazdag nagybirtokosok, akik állati sorsban tartják cselédeiket.) A rendelet szigorú végrehajtása csak a magyar földesurakat érintette, akiket az 1918-22-es átlagos árakban kártalanítottak, de úgy, hogy egy aranykorona egy loinek számított. Ez az eljárás teljesen egyenértékű volt az orosz bolsevizálással. A későbbi földreform a birtokmaximumot Erdélyben már 250 holdban állapította meg, de néhol 10 holdig is lement.

A harmadik államban, Jugoszláviában csak az elrabolt Bánát- és Bácskában parcellázták szét a magyar nagy- és közép-birtokokat és az egyes parcellákba a délszerbiai dobrovojacokat és komitácsikat ültették. Amikor ezeknek a nagyobb számban

való letelepítésére már nagybirtok rendelkezésre nem állt, a jelenlegi határ mentén élő magyar kisbirtokosok jórészét „megbízhatatlanság” vádján egyszerűen áttették a határon. Horvátországban és Dél-Szerbiában a szerb földesurak kezén éppúgy találunk nagybirtokokat, mint azelőtt.

Az utódállamokban, ha meghagyták is a magyar kisbirtokosokat, közéjük idegen telepeseket, sovinszta nemzetbelieket telepítettek, hogy ezek fokozott nyomást gyakoroljanak a magyar lakosságra, de minden mozdulatukat és szavukat is ellenőrizték, hogy adott pillanatban valamilyen ürügy alatt a hatóságok kis földjükből őket kiemelhessék. De ezzel a módszerrel azt is elérték, hogy egyes helyeken a magyarok erős kisebbségbe kerültek, gyermekeiket oláh és rác iskolába kellett beiratniok, hogy mire a gyermek felnő, régen elfelejtse magyar származását. Ez súlyosan figyelmeztet bennünket arra is, hogy minél jobban késünk területeink visszaszerzésével, annál kevesebb magyart fogunk ott találni és akkor már hiába hivatkozunk az etnikai helyzetre.

Ezek voltak azok a bizonyos közép- és keleteurópai államok, ahol a „feudális világ maradványait” kiirtották. Ezeket kellene nekünk utánoznunk, ezektől kellene nekünk példát vennünk! A jó Isten őrizze meg hazánkat és népünket ettől.

Amikor *Olaszországot* fejtegetéseim sorába iktattam, meg kellett volna említenem a hatalmas *angol birodalmat* is, a gazdag világhatalmat, ahol szintén sok a nagybirtok, sőt ezeknek a *nagybirtokoknak* a $\frac{2}{3}$ -a *hitbizomány*. Itt a nagybirtokosztály a szervezett néperő élén vezeti az emberi szellem gazdasági küzdelmét a föld erőinek meghódítására. Itt a mezőgazdasági kérdéseket, a földbirtokpolitikai ügyeket (melyek azonban nem a kisbirtok és nagybirtok kérdéseiből állanak, vagyis a földosztásból) nem jogászok és mérnökök intézik, hanem a *földbirtokosok, akiknek szakértelme, hivatottsága ezen ügyek tökéletesebb vezetésére indokoltabb, sőt elvitathatatlan*. Angliát mégsem nevezi senki „feudális” államnak és a hivatalos megnyilvánulásokban is mutatkozó erős konzervativizmusát régi „rothadt” rendszernek. De meg kellett volna említenem, mint ellentétes példát, Franciaországot, ahol a megszüntetett nagybirtokok helyére került kisbirtokok a mezőgazdasági termelést megbénították, az évről-évre csökkenő termés-eredmények és a fokozódó birtokelaprózódás pedig ma már oly

szegényeéget hozott, hogy sokan otthagyták begyepesedett tábláikat és a városba tódultak, ahol az ipar fejlettsége folytán könnyebben találtak megélhetést. Az utóbbi időkben a francia lapok is megemlítik, hogy egyes vidékeken kis- és törpebirtokok egész sora eladó.

Tovább folytatva Matolcsy fejtegetéseit, ebből a fejezetből kiragadjuk még a következő sorokat:

„A nagybirtokosság felelős azért a veszélyért, hogy Magyarország demográfiailag labilis maradt s óriási területeket kínál expanzív erős népek felé. Ez az a politikai és társadalmi rendszer, amelyet nemzet- és fajellenesnek kell megbélyegeznünk.”

Tulajdonképen egy hangulatos, de semmitmondó kijelentéssel állunk szemben. Érthetetlen ugyanis az, hogy demográfiailag hogy maradtunk volna labilisak, amikor népsűrűségünk 96.6 (az Alföldön 115.5) és ezzel az európai államok élcsoportjában foglalunk helyet. Lakosságunk 1920. évtől 1936. év végéig egymillió lélekszámmal szaporodott, vagyis 7,990.20-ról 8,991.179-re. Arányosítva, semmivel sem maradtunk el pl. Németországtól és Olaszországtól is csak az utóbbi években estünk vissza, amikor a városban és kisbirtokosainknál az egyke erősebben lábrakapott. Franciaországot pedig alaposan túlszárnyaltuk, pedig ez az ország a kisbirtokosság tipikus hazája, tehát azoknak az álláspontjuk alapján, akik a nagybirtok terhére írják az egykét (a későbbiek folyamán meglátjuk ennek ellenkezőjét), itt évenkénti óriási népszaporodásról kellene olvasnunk. Az állam kénytelen négereket, arabokat telepíteni az országba és mit sem törődve a faj vérfertőzésével, így igyekszik menteni a menthetőt, így néz ki egy tipikus kisbirtokos-ország demográfiai helyzete. Nem tudom, hol vannak azok az óriási területek, amelyeket expanzív erős népek felé kínálunk. A népsűrűség azt mutatja, hogy ilyen területek nem lehetnek. Ha a nagybirtokok lennének ezek a területek, ez csak egy szimpla és üres feltevés azok részéről, akik még nagybirtokot nem láttak. Mint említettem, meg fogjuk látni, hogy az egykét a nagybirtok terhére írni nem lehet, sőt statisztikailag módunkban áll bizonyítani, hogy a népsűrűség azokban a vármegyékben, ahol több a nagybirtok, sokkal kedvezőbb, mint ahol a kisbirtok van túlsúlyban. Itt most csak azt akarom leszögezni, hogy az

egyes nagybirtokokon *hangyagomolyagszerűen dolgoznak az emberek és az egyes gazdaságok, intézőségek valóságos kis falvak, amelyekben a birtokok területeinek mezőgazdasági művelését elveged családok számtalanja él. És kik azok az expanzív erős népek? A csehek, az oláhok és a szerbek? A csehek expanzivitására a mai napok történelme már megfelelt, lassanként majd az oláhokra és a rácokra is sor kerül. Rogy fajellenes-e a keresztény nagybirtok intézménye keresztény alkalmazottaival, életerős és egészséges dobozaival és ezek nagyszámú családtagjaival, annak elbírálását a logikus észre bízom.*

Most egy újabb fejezet, illetve rész következik, melyben az ellentmondások sorozata éri egymást. A címe:

„A jelenlegi rendszer eredménye”

„A hangsúly azon van, hogy mindenki – fizikai és szellemi munkás egyaránt – hasznos munkát végezzen!”

Válasz: akkor miért kell a nagybirtok megszüntetésével *nagyszámú gazdatisztet, cselédet, mezőgazdasági munkást és iparost kenyértelessé tenni és a hasznos munkából kizárni?*

„A termelő munka sikerét az adja, ha a munka és a tőke harmonikus együttműködése biztosítva van. Minden erős munkaképes ember tétlensége és minden vetetlen vagy berozsdásodott munkagép a nemzeti teljesítményt kisebbiti, a termelő munkát rontja!”⁴

Válasz: *Ebben az esetben nagyon sok kisbirtokot kellene megszüntetni, melyek ma 2-3 mázsás termést tudnak csak felmutatni, de sok helyen a búzát csak elvéve lehet felismerni a sűrű gaz között. A nagybirtoknál pedig a munkagépek berozsdásodását szociális szempontból az állam követeli.*

„A cél tehát kettős: egyrészt növelni a nemzeti termelést, másrészt igazságosan elosztani a termelt javakat. Az első a nemzeti termelés, a nemzeti jövedelem problémája, a második pedig a jövedelemelosztás fontos kérdése.”

Válasz: *Miért kívánja akkor a vagyont, vagyis a többtermelést és ezzel a jobb jövedelemelosztást végző termelési eszközöket és magát a tőkét jelképező földet elosztani. De nézzük közelebbről, mit mond a nemzeti jövedelemről és mit a jövedelemeloszlásról?*

„Nemzeti jövedelem.”

„Az angol népei üzleti, általában gazdasági érzéke és korrektsége – a jelenkor materiális világában – a világ urává avatta.”

Mint már említettem, Angliában is sok a nagybirtok, sőt a nagybirtokosok erős politikai szerepet játszanak a birodalom életében, ami csak azt mutatja, hogy a korrektség és a helyes gazdasági érzék mégsem zárja ki a nagybirtokrendszert. És ugyanez vonatkozik arra a megállapítására is, mely így szól:

„Az angolszász világban a bőségben lévő anyag, a szorgalmas, korrekt ember és a tőke harmonikus együttműködése stabil életformát alakított ki.” Tehát ehhez sem kell a nagybirtokot megszüntetni.

Németországgal kapcsolatban a következőket írja:

„A német nép életében pedig az emberi tudás szívós munkával összeforrva, megteremti az anyagot, a tőkét s biztosítja a nemzeti termelést.”

Pedig mint láttuk, itt is vannak nagybirtokok, éppen olyan arányban, mint nálunk és mégsem kívánja azokat senki sem megszüntetni. És most következik Románia:

„A másik véglet Románia. Földje, szene, vasa, aranya, sója, olaja, mindene van bőven, de kihasználatlanul hever.”

Itt már nincs nagybirtok. Különben a későbbiekben arra hivatkozik, hogy követni kellene Románia földbirtokpolitikáját vagyis gazdasági politikájának egyik legfontosabb részét.

Az itt idézett soroknak előrebocsájtása után statisztikailag kimutatja, hogy a nemzeti jövedelem az 1928/29. évről az 1933/34. évre 40%-kal esett. Indokolása szerint ennek két fő oka van: „*az árak katasztrofális hanyatlása és a termelés zsugorodása*”. Ez az indokolása azonban egyoldalú. *Az árak csak a mezőgazdasága termékeknél zuhantak erősen, az ipariaknál nem, sőt némely ipari cikkben erősebb áremelkedés állott elő. A mezőgazdasági termelés pedig, hacsak katasztrofális időjárás nem hat közre, a nagybirtoknál már évek óta állandóan emelkedő tendenciát mutat, míg a kisbirtoknál, sajnos, fokozatosan csökkenőt. A kisbirtok terméseredményének majdnem általános jellegű fokozatos csökkenését a megfelelő felszerelések, az állat-*

létszám és a talajelőkészítés hiánya okozza. *Legrosszabb a terméseredmény-átlaga ma a háború után letelepített kisbirtokosoknak. De a föld kisebb hozamképességét a föld holdankénti árának az esése is bizonyítja*, hiszen az 1926. évi 767 pengős kat. holdankénti ár 1935-ben már csak 482 pengő volt. Legújában a föld ára ismét emelkedik. Hogy az ipari termelés is visszaesett, annak szerintem két legfontosabb oka az, hogy egyrészt a mezőgazdasági termény- és állatárak erős csökkenése folytán *a mezőgazdasági lakosság vásárlóereje is erősen csökkent, másrészt a tisztviselő és nyugdíjas társadalom a folytonos fizetésredukció következtében a létminimum határához ért*, ami arra kényszerítette ezt a nagy tömeget, hogy az ipari termékekből csak a legszükségesebbet vásárolja.

„*Jövedelemeloszlás.*”

Ezekkel a hangulatos sorokkal kell kezdeni:

„Sajnos, ma a történelem országútján az aranyos hintók és áramvonalas autók mögött a magyar nép rongyos, fáradt tömege vánszorog, amely alig meríthet a nemzeti jövedelem éltető folyamából.”

Tudjuk jól, hogy az országban a szegény nép rossz viszonyok között él, de nincs a világnak olyan országa, ahol a helyzet ennél a néprétegnél hasonló ne lenne. *De látjuk azt is, hogy az ország vezetői, – úgy a múltban, mint a jelenben, – mindent elkövettek, hogy a szegény nép sorsát fokozatosan enyhítsék. Ebben az országban még éhen nem halt senki, mert ezt nemcsak a kormányintézkedések, hanem a tehetős társadalom összefogása sem engedné.* Visszont látjuk azt is, hogy ma az aranyos hintókban és az áramvonalas autókban *nem a nagybirtokosok* ülnek, hanem a kartell- és bankvezérek. Végül pedig mi tudjuk azt is, hogy *a nagybirtokok túlnyomó részén nem él rongyos, fáradt tömeg, mert sem az a gazdasági cseléd, sem GZ a mezőgazdasági munkás, akinek egy kis háza és kertje is van, nem cserél ma egy városi ipari munkással, vagy pedig egy 10 holdas gazdával.* Az uradalmak tisztviselőiről, gazdatisztjeiről nem is beszélek, akiket javadalmazásilag még távolról sem „tudok összehasonlítani a 100-150 pengő fizetésű gyári tisztviselővel, állami alkalmazottakkal és tanerőkkel. Azt írja Matolcsy, hogy: „*Nagy fontossága van annak, hogy ne legyenek*

kirívó jövedelmi egyenlőtlenségek...” Ezeket azonban nem a nagybirtokon kell kutatnunk, hanem másutt. Ha valaki fáradtságot venne magának arra, hogy végignézze egy-egy jól kezelt nagybirtok szakmánytábláit és könyveit, arra a megállapításra jutna, hogy a birtok tulajdonosa tényleg csak a háztartásban felhasznált összegeket veheti ki gazdaságának jövedelméből, ma félre nem tehet semmit, sőt esetleg házban, értékpapírokban fekvő vagyonának jövedelmét és kamatait is a gazdaságba fekteti, a tartalékait használja fel, viszont alkalmazottait nagyon szépen és bőségesen fizeti. Kiöregedett tisztjeinek és cselédeknek nyugdíjat vagy kegydíjat ad, azonkívül gondoskodik az évenkénti nagyobb összegű renumerációk és egyéb segélyek juttatásáról, mely összegek alkalmazottainak a boldogabban leélhető öregkor lehetőségeit nyújtják. *Ha más téren, más termelési ágban, vagy hivatalokban hasonlóképp gondoskodnának a tisztviselők és munkások javadalmazásáról és felsegítéséről, akkor ebben az országban elégedetlen ember nem lenne.* Sok falusi iparosnak minden vágya az, hogy egy uradalomhoz kerüljön kovácsnak, bogárnak, vagy szíjjártónak. Ez némelyiknek álma netovábbja. Kinek fájhat ez a szociális felfogás és gondoskodás, ki akarja megszüntetni ezt a helyzetet, ezeket a tisztességes állapotokat és viszonyokat? *Vagy az irigység, vagy a rosszakarat, vagy pedig a tudatlanság.*

A nagybirtokon általában tehát *ne keressünk kirívó jövedelmi egyenlőtlenségeket*, azok régen nincsenek, talán nem is voltak és ha elvétele néhány birtokon a helyzet még nem az, ami a többinél, ott a javulás feltétlenül be fog következni. *Azt hiszem, sok radikális földosztó fogadna el egy jófizetésű uradalmi állást.* Most javarésze csak azért osztogatja a földet, mert az másé, vagy neki nines mit vesztenie.

A jövedelemelosztást általánosságban különben sem fogják soha úgy megoldani tudni, hogy az teljesen egyenlő legyen. Nagy egyenlőtlenségek mindig lesznek, mégha csupa 500 holdasok is lesznek a legnagyobb birtokosok. A gyáraknál, a pénzintézeteknél a vállalkozóknak és vezérigazgatóknak is mindig lényegesen és *szembetűnően* nagyobb lesz a jövedelmük, mint a tisztviselők seregének. *Mindig lesznek sokat és keveset kereső emberek*, mert ez így van az egész világon. *A hangsúlynak csak azon kell lenni, hogy a jómódúak nemcsak tevékenységi körükben és hatalmuk keretében, hanem társadalmi úton is elvisel-*

hetővé tegyék a szegénységet és a munkát, a tehetséget érdem szerint jutalmazták. A nagybirtokosok jórésze ma ezt teszi.

Amikor Matolcsy megállapítja, hogy a mezőgazdaság helyzete az elmúlt évek kielégítő termése és főleg az emelkedő árak következtében javult és ez a javulás nemcsak a pénzbevételek, hanem a földárak emelkedésében is kifejezésre jutott (eltekintve attól, hogy 1-2 lappal előbb még ennek ellenkezőjét állította), elfelejti megemlíteni, hogy *a pénzbevételek emelkedése csak bruttó alakban jelentkezett, amit erősen ellensúlyoztak az ugyancsak emelkedett közterhek, és szolgáltatások, az újabb és újabb szociális terhek és az aránytalanul kiugró ipari árak.* Amikor megállapítja azt is, hogy a nagybirtokok jövedelmezősége is számottevően megjavult, vagyis *a krízis éveitől 1936-ig éppen megnégyszereződött*, szembekerül könyvének azon korábbi megállapításával is, melyben kíméletlen szavakkal ostorozta a nagybirtokok rossz gazdálkodását, *a parlagon hevertett földekkel folytatott káros termelési politikáját.* Parlagon heverő földeken *semmiféle* gazdálkodás sem folyik, de ha ezt jóakarattal „rossz gazdálkodásnak” nevezzük, *akkor sem emelheti a nagybirtok jövedelmezőségét és semmi szín alatt sem négyszerezheti azt meg. A bruttó jövedelem 1936-tól tényleg emelkedett, de azt a jó és tervszerű gazdálkodás, a helyes irányítás és a földnek jó kihasználása eredményezte a magasabbra emelkedett mezőgazdasági árak mellett.* Nézzük azonban, hogy ezzel a *most már elismert* magasabb nagybirtoki pénzbevétellel hogyan lehet a nagybirtokon ütni? Matolcsy ebből nem csinál magának nagy problémát, sem most, sem a későbbiek folyamán. *A jövedelemeloszlással kapcsolatban pl. a következőképen:*

Megállapítja, hogy a nagybirtoknál a megnagyobbodott jövedelemmel szemben a napszámok 1933-1935-ig csaknem változatlanok voltak. Megállapításához egy kimutatást fűz, mely szerint az átlagos férfinapszám 1933-ban 1.26 P, 1934-ben 1.24 P, 1935-ben 1.28 P és 1936-ban 1.42 P volt. Itt már az 1936-os évet is hozzávette. Ezek a számok azonban a megállapításnak *némiképp ellentmondanak.* Igaz, hogy 1935-ben mindössze két fillérrel javult az átlagos napszám, tudni kell azonban, hogy ebben az évben fagy, aszály és jég szántott végig az országon és ez különösen az Alföldet érintette, ahol több helyen a kisbirtokok egész évi termését tette tönkre, de a többoldalú termelést folytató nagybirtokoknak is *olyan nagy*

károkat okozott, hogy ezek akadályozták meg a napszámbérek nagyobb javulását. Igazolja ezt az a tény is, hogy 1936-ban a napszámár már erősebben emelkedett. Különben is a mezőgazdasági munkabérek alakulása erősen függ a mezőgazdasági termény- és állatáraktól. Mondhatnám úgyis, hogy ezek szabályozzák. 1928. évben, amikor a búza mázsánkénti ára 30 pengő volt, az országos férfinarszám-átlag elérte a 312 pengőt, míg 1935. évben, amikor a búza ára 15 pengőn állott, akkor az átlagnapszám 1.37 pengőre (és nem 1.28 P) csökkent. 1936. évben a búza ára ismét javult valamivel, ez a napszámért is magával vitte. Ebből tehát arra kell következtetnünk, hogy a mezőgazdaságban nem annyira a munkaadón múlik a napszám emelkedése, vagy csökkenése, mint inkább a mezőgazdasági árak alakulásán. A birtokosnak egyenesen érdeke, hogy megelégedett emberrel dolgoztasson, mert a mezőgazdaságban – ellentétben a nagyiparral – nem szalagrendszerű, egy-egy alkatrészt gyártó munka folyik, hanem minden emberek önállóan és becsületesen meg kell tenni a kötelességét, ellenkező esetben értékek mennek veszendőbe. Az a cseléd, vagy hószámos a rábízott lovat sokkal jobban fogja kímélni és gondozni, az a gulyás a rábízott marhákat a jobb legelőre és árnyékos helyekre terelni, az a cséplőnapszámos a gépből kisodort kalászt jobban ellenőrizni, az a répaegyelő a gazt lelkiismeretesebben kiszedni etb., ha helyzetével és napszám javai meg van elégedve.

A Matolcsy által kimutatott férfinarszám-átlagok, mint már az 1935. évi példánál is láttuk, *nem helytállóak, jóhiszeműen vagy tendenciózusan a munkaadó hátrányára vannak felüntetve. Átlag alapján különben sem szabad ezt a kérdést elbírálni*, mert a mezőgazdaságban a gazirtásnál és hasonló könnyebb munkáknál túlsúlyban vannak a *leánymunkások*, de sok köztük a gyermek is, ezeknek a napszáma az átlagot erősen rontja. *Az igazság és a helyes érvelés szerint a férfinarszám már 1935-ben is – dacára a katasztrofális esztendőnek – a legtöbb nagybirtokon 1.50-2- pengő között mozgott, amihez több napszám munkánál bizonyos szalonna-, liszt- és krumplikonvenció is járult.*

De saját kimutatásával ismét ellentmond szavainak, amikor azt állítja, hogy a nagybirtoknak a munkabérré kifizetett összegei sem voltak nagyobbak 1935-ben, mint 1932-ben. Ez a kimutatás ugyanis azt mutatja, hogy pl. az Alföldön 1932-ben

a kat. holdanként kifizetett munkabér 64.9 pengő volt, míg 1935-ben 68.8 P. *Nézetem szerint itt egy 4 pengős emelkedő különbség áll fenn. A Dunántúlra vonatkozólag ugyan 1935-ben kevesebb munkabért tüntet fel, 1936-ban pedig ugrásszerűen nagyobbat, mint 1932-ben, de éppen az utóbbi ugrás mutatja, hogy 1935-ös viszonylatban valami számtani hiba csúszott be a kimutatásába.* A Dunántúlon semmiesetre sem lehetett soha kisebb munkabér, mint az Alföldön. Ezt a későbbi adatok majd élénken fogják szemléltetni. De a kimutatás mellett saját állítását a továbbiak során már szavakkal is megcáfolja, amikor azt írja, hogy:

„A napszámber 13%-kal, az összes munkaköltség 20%-kal emelkedett, amikor a tiszta hozam megnégyszereződött ...”

Melyik megállapítás az igaz? De már ennél a megállapításnál is találunk egy tévedést és egy ellentmondást, mert a *„tiszta hozam” kifejezés nem egyenlő a fentebb hangsúlyozott „pénzbevételek” fogalmával*, mert az egyik a nettó hozamot, a másik pedig a bruttó hozamot jelenti. Mint említettem, a bruttó hozam tényleg emelkedett, miután azonban ezzel szemben a kiadások összegei is nőttek, *a tiszta hozam, vagyis a nettó jövedelem nem emelkedhetett.*

Nem lenne ez a fejezet méltóképp bevégezve, ha nem idézném a következő érdekes sorokat, mintegy igazolásul annak, hogy Matolcsyt itt is *inkább a gyűlölet* vezette, mint a tárgyi-lagossághoz való szigorú ragaszkodás:

„A mezőgazdaságban munkájuk után élő tömegek kereseti viszonyai tehát átlagban csaknem olyanok, mint a válságmély idején voltak.” (Itt közbevetőleg meg kell jegyeznem, az 1935-ös év adatai alapján nem lehet a mai napokra következtetni, illetőleg 1938. évre, amikor a szerző könyve a piacra került, mert az eltelt három év óta a mezőgazdaságban nemcsak a termény- és állatárak változtak erősen, hanem a napszámberék is, melyek a 3 pengős átlag felé közelednek.) „Hogy nyugodtabbnak látszik a helyzet, az onnan van, hogy a nagybirtokososztály helyzete nagymértékben megjavult és a városi közvélemény

a „mezőgazdaság kedvezőbb helyzetét” a munkástömegek változatlanul alacsony életszínvonalára is akaratlanul rávetíti. Innen van az, hogy a nagybirtokososztály egyenesen tendenciózus lazításnak tartja a falukutatók helyzetleírását.”

A mezőgazdasági munkából élők kereseti viszonyainak javulását már maga is elismerte, amikor egyik kimutatásában jelezte, hogy 1936-ban az átlagos napszámbér az 1933. évi 1.26 pengővel szemben 1.42 pengőre emelkedett, bár ez a valóságban ennél több volt. Ami a városi közvélemény nézetét illeti, az nem a nagybirtokos-osztály helyzetének a javulásából következtet a mezőgazdaság kedvezőbb helyzetére, mert a nagybirtokos-osztály saját helyzete majdnem mindig állandó. A vagyonosabb osztály saját szükségletei a jövedelem alakulásától teljesen függetlenek, azok egyformák maradnak. Egy bizonyos fokon túli jövedelem inkább teherként, mert túlnő a tulajdonos egyéni szükségletén. Hogy egyszerű szavakkal fejezzem ki magam, a gazdag ember akkor nem tud többet enni, vagy több ruhában járni, ha jövedelme az átlagosnál nagyobb lett. A több jövedelem legfeljebb a bankba kerül és a bank pénzforgalmát emeli, vagy pedig a termelésben helyezkedik el és produktív célokat követ, ami ismét csak újabb munkaalkalmat, a fejlődés újabb állomását jelent. A városi közvélemény igenis abból következtet a mezőgazdasági helyzet javulására, ha látja, hogy a gazdasági cselekedek, a mezőgazdasági munkások és kisbirtokosok vásárlókedve megjött és módjukban van többet vásárolni, mint azelőtt a válságos években. A helyzet javulására mindig a tömeg jelenségekből lehet következtetni és nem az elszórt esetekből, melyek különben fel sem tűnnek. És hogy ismét egyszerű példával éljek, annak a városi kereskedőnek sosem fog feltűnni, vagy szemet szűrni, hogy a nála vásárló nagybirtokos történetesen 1 rúd szalámi helyett 2 rudat vásárol, de feltűnik, hogy az a paraczt vagy mezőgazdasági munkás már félkiló cukrot, vagy kétszerannyi petróleumot vásárol tőle. A csizmadiák és papuczosok megélénkülő forgalma fogja erősen figyelmeztetni a városi közvéleményt arra, hogy a mezőgazdaságban javulásnak kellett bekövetkeznie. A városi közvéleménynek sejtelve sem lehet arról, hogy a nagybirtokosnak mennyi a jövedelme, de ha látja a sok kis vásárlót, abból bizonyos helyzetjavulást érzel. Ami pedig az egyes falukutatók „objektív” helyzetleírását illeti, ebben nem-

osak a nagybirtokos-osztály, hanem a független magyar bíróság is állást foglalt és kimondotta a véleményét.

Most pedig rátérek a következő fejezetre, melynek címe:

„A nemzetgazdaság kapacitásának kihasználatlansága”

Rögtön ki kell ragadnom a következő megállapítást, *mely a tényekkel teljesen ellenkezik:*

„A kisgazdaságok termelési eredménye végösszegeben nagyobb, mint a nagygazdaságoké. Ennek főleg az intenzívebb állattartás, baromfinevelés és a szőlő-, gyümölcs- és kerti gazdálkodás az oka, ezek u. i. valamennyien a kisüzem termelési ágai. Kifejezésre jut a kisbirtok nagyobb hozamképessége a kisbirtok magasabb kataszteri tiszta jövedelem összegében is és ezen keresztül a közterhekben. Országos átlagban 1 kat. hold kisbirtok közterhe kb. 70%-kal nagyobb, mint a nagybirtok 1 holdjára eső teher.”

Eljutottunk olyan kérdéskomplexumhoz, melynél hosszabban kell időznünk. A hamis beállítások és a helytelenül alkalmazott adatok ugyanis annyira félrevezették a közvéleményt, hogy itt a gyökerekig hatoló cáfolatra van szükség. amivel, hiszem, hogy a helyes felvilágosítás munkáját eredményesen lehet elvégezni. *Bár a szakemberek mindegyike, komoly közgazdák, a helyes statisztikai kutatás alapján elismerték a nagybirtok termelési felsőbbtségét, ezt kormánynyilatkozatok is alátámasztották, a közhangulat azonban, melyet egy kis hangos sziget befolyásol véleményének kialakulásában, még mindig az idézett állásponton áll, még mindig nem lát tisztán ezekben a perdöntőnek vallott kérdésekben. Állításaimat kiváló szakemberek vizsgálódásaival és ténymegállapításaival húzom alá és hivatkozom a józan olvasóközönség helyes ítélő-, elbírálóképességére.*

Könyvem második részében ismertetett nagybirtokokkal kapcsolatban kitérek a szomszédságukban fekvő kisbirtokok terméseredményeire is, hogy helyi példákkal lássuk a különbséget a két birtoknagyság intenzitásában. Hiszen az logikusnak is látszik, hogy ott, *ahol nagyobb a tőke, több a szakember, nagyobb terméseredményt is lehet felmutatni.* Persze erre a felelet az, hogy nem a búzatermelés a fontos, hanem a gyű-

males, a zöldség, a baromfi stb., melyet a kisbirtokos termel és tenyészt eredményesebben. Magam is azon a nézeten vagyok, hogy a kisbirtok jövője ezekben a termelési ágakban van, itt tud majd többet produkálni, mert ez felel meg legjobban helyzetének és felkészültségének. *A tömegtermelést kívánó gabona- és iparinövények, valamint a hizóállattartást, a nagybirtoknak kell meghagyni mint nagyüzemnek, mert ezekben a kisbirtok úgyszem veheti fel vele a versenyt soha.* Itt nagy felkészültségre, gépekre és központilag végzett irányításra van szükség. Az kell tehát szem előtt tartani, hogy úgy *nemzetgazdaságilag*, mint *közgazdaságilag*, melyik termelési ágak van nagyobb jelentősége, annak-e, melyet eredményesebben a nagybirtok, vagy annak-e, melyet a kisbirtok tud intenzívebben, nagyobb mennyiségben, de olcsóbban is felkarolni. Az utóbbi szempont azért lényeges, mert ha maholnap a *világpiaci* ár után kell igazodnunk és az államnak a bevételeit nem a belső árak erőszakolt fenntartására, hanem nagy befektetésekre kell felhasználni, akkor az *olcsó* mezőgazdasági termelés tudja csak elfogadhatóvá tenni az alacsonyabb árakat, vagyis a gazdálkodást veszteségmentessé tenni és ezzel a birtokot kategórianagyságra való tekintet nélkül fenntartani. *Ezt a jövő agrár űr szagának feltétlenül szem előtt kell tartani.*

Először azt kutatom, hogy melyek azok a termelési ágaink, amelyeknél az *agrárexportunk* nagyobb igényekkel lép fel, vagyis amelyekből nagyobb értéket viszünk ki, hogy helyette nélkülözhetetlen ipari nyersanyagokat szerezhessünk. Azután fogok rátérni arra, hogy ezekből a cikkekből melyik birtok-kategória termel többet és *képes többet termelni.*

A hiteles statisztikai adatok – köztük a m. kir. kormány 1938. évben kiadott és az 1936. évi helyzetet ismertető statisztikai évkönyve – egyöntetűen mutatják a legfontosabb kiviteli áruink mennyiségi, érték szerinti és százalékos arányait, ezekből szedem ki a bennünket érdeklő mezőgazdasági cikkeket, tulajdonképen az összes kivitt mezőgazdasági áruinkat és azokat két csoportra osztom. Az egyik csoportba veszem azokat, melyeknek túlnyomó részét a *nagybirtok* és a másik csoportba azokat, melyeknek túlnyomó részét, vagy mondjuk az egészét, a *kisbirtok* termeli. Helyesebben: a kimutatást felosztom nagybirtoki és kisbirtok! termékekre.

*1936. évben kivittünk
a nagybirtoki termékekből:*

	millió pengő értékben	az összes (ipari és mezőgazdasági) kivitelünk %-ban
búzából	80·4	15·94
vágó- és igásállatból	59·3	11·76
disznósír, szalonna	18·5	3·67
friss és elkészített hús	17·5	3·47
lóhere- és lucernamag	11·2	2·22
liszt	10·0	1·99
kikészített bőr	9·4	1·87
rozs	5·2	1·04
olajos magvak	3·7	0·74
dohány (nyers)	3·2	0·64
leölt vad	3·1	0·62
száraz borsó	3·1	0·61
száraz bab	2·4	0·49
árpa	2·4	0·49
bükköny	1·9	0·39
Összesen:	231·3	45·94

A kisbirtoki termékekből:

	millió pengő értékben	az összes (ipari és mezőgazdasági) kivitelünk %-ban
baromfi (élő és leölt)	22·3	4·41
friss gyümölcs	13·8	2·73
toll	10·3	2·05
vaj	7·5	1·49
tojás	6·1	1·20
friss főzelék	5·5	1·09
bor (inkább a nagybirtokból származik)	5·4	1·07
burgonya	3·4	0·69
lencse	2·1	0·42
Összesen:	76·4	15·15

Még a legelfogultabb szemlélő is láthatja a nagy különbséget. Csoportosításom helyességét a további fejtegetéseim fogják igazolni. Miután azonban a hozzánemértő álláspont első dolga az lesz, hogy kifogásolja a nagybirtoki termékekhez osztott *vágó- és igásállatokat* (miután a köztudatban állandóan azzal érvel, hogy a kisbirtok tart több állatot), már most előre kell bocsátanom, hogy a külföldre kerülő vágó- és igásállat túlnyomó része a nagybirtokok hízó- és ménesállományából kerül ki, mert a kisbirtokos nem fogja eladni sem a két lovát, sem az 1-2 tehenét. A *sertéseknél* is az ú. n. uradalmi 200-240 kilogrammos árut viszik ki és nem a 120-150 kilós ú. n. szedett árut. Ha a kisbirtokos lovának és tehenének van is évenként szaporulata, a csikót felneveli, hogy egy pár év múlva felváltsa vele az öreg jószágot és azt eladja, a borjút pedig a környékbeli hentesnek adja el levágásra.

De mit mondanak a számok, mit fejez ki a statisztika?

Összes kivitt áruink értékének összegéből, mely 1936. évben 504 milliót tett ki, 307.7 millió pengő esik a mezőgazdaságra, vagyis 61%. Tehát mezőgazdaságunk az országnak egyik legfontosabb termelési tényezője, indokoltabb a *felkarolása*, mint a nagyiparnak, de indokoltabb a vágy is, hogy *ez a mezőgazdaság nyugodtan dolgozhasson és az eredményes termeléshez szükséges nyugalmat ne zavarják lépten-nyomon felelőtlen kijelentések, rágalomok és destruáló hangok, ne zavarja a termőföldet állandóan szétszaggatni, szétrepezteni akarók fenyegető lármája*. Indokoltabb is a mezőgazdaság védelme és nyugalma az a nagyiparral szemben, mely csak *vámvédelemmel, vagyis a fogyasztók terhes hozzájárulásával*, tudja helyét a szomszédos konkurenciával szemben megállni.

A 307.7 millió pengő mezőgazdasági kivitel *legnagyobb tétele a búza*, mely egymaga többet tesz ki, mint a kisbirtok által termelt gyümölcs, zöldség, tojás stb. értéke. Ezt természetesen is kell tartanom, hiszen úgy a belföldön, mint a külföldön mégis csak a *kenyér* az elsőrendű élelmezési cikk és nem a *gyümölcs*. Amint látjuk, a gyümölcs, de az annyira hangoztatott toll kiviteli értéke is teljesen eltörpül a búza kiviteli értéke mellett, tehát ezt a termelési ágat nem lehet csak úgy félvállról venni és a gyümölcs stb. kisbirtoki termények, valamint az állati termékek háta mögé szorítani. Gyümölcsöt és szőlőt különben sem termelhet *minden kiscgazdánk*, hiszen a végtelen

alacsony termelői árak, a 6 és 10 filléres szőlő-, barack- és alma-árak, azt mutatják, hogy *telítettséggel* állunk szemben, de igazolja ezt a most hozott *hegyközségi törvényünk is, mely* egyelőre 3 évre letiltja az újabb szőlőtelepítést. A nagy gyümölcsstermeléssel csak azt érnénk el, mint múltban a nagy burgonyatermeléssel, hogy a piactól távollevő kisbirtokosok a *sertésekkel életnek fel a termést*, mert az érte kilátásba helyezett árak még a beszállítás költségeit sem fedeznék.

A gyümölcs- és szőlőtermelésnek, a konyhakerti gazdálkodásnak ma nagyon sok problémája van és ezek megoldása nem olyan egyszerű. Legsúlyosabb problémája az, hogy ezeknek a termékeknek a termelőhelyen egyszerűen *nincs ára*. A magyar gazdák éppen ezért – leszámítva egy-két város környékét – nem fektetnek súlyt ezekre és csak mint mellékes termelést üzik. Elintézik azzal, hogy „elfér a többi mellett”. *A minőségre nem adnak semmit*. Ahány ház, annyiféle gyümölcsfa, növényvédelemről nem is beszélnek, a paraszt gyümölcsstermelését ma még a hibák szakadatlan sorozata jellemzi. A szállítási nehézségek is súlyos tehertételt képeznek. A kisbirtokos különben is ragaszkodik az ő régi, szerinte jól bevált termelési ágához, a búzához, amin nem is szabad csodálkoznunk, mert ő sem élhet gyümölcsön, hiszen 10 holdas birtokának egész termését családjával *feléli*. Vagy gyümölcsön éljen egész télen át? Vagy a szomszéd-tói vásároljon búzát, kukoricát és állatainak takarmányt? *Gyümölcsstermelésünk fejlesztésére még igen nagy propaganda, megfelelő szakoktatás, nagy állami támogatás és szövetkezeti értékesítés (megfelelő értékesítés) szükséges*. És ha szigorúan igazságosak akarunk lenni, akkor meg kell állapítanunk azt is, hogy ma még a szakszerűen termelt, egységes fajta gyümölcsstermelésnél is *a nagybirtok vezet*. Természetesen leszámítom Nagykőrös és Kecskemét környékét, bár ezen a vidéken is sok nagybirtok foglalkozik az intenzív gyümölcsstermeléssel.

A baromfityesztés sok vidéken szépen bevált, a kisgazdának nincs is sok gondja vele, de általánosságban a gyümölcsstermelésben elmondottak itt is mérvadók. Az *árkérdés, a szállítási problémák* még súlyos feladatot jelentenek, amellet a baromfivész is, mely ellen a gazda részint a drága oltóanyag miatt nem védekezhet. Ritka helyen látjuk a kiváló fajok, a jó tojók tenyésztését, mert parasztjaink többsége nagyon meg van elégedve a közönséges parlagi tyúkkal és libával. *Rossz gazda-*

sági esztendőben pedig sem a belföldi, sem a külföldi piacra nem jut semmi a kisbirtokos baromfiállományából, mert azt feléli a család.

Ha a baromfitenyésztést és általában a baromfitenyésztésből származó közgazdasági és nemzetgazdasági hasznot teljes egészében a kisbirtok javára akarjuk írni, akkor itt meg kell állni egy pillanatra. Tény az, hogy az országos baromfiállománynak kb. 70%-a a 0-20 holdas birtokokban van, azonban rengeteg baromfit tartanak *az uradalmi cselédek, a falvakban lakóházzal rendelkező mezőgazdasági munkások, vagy törpebirtokosok, akik azonban a közép- és nagybirtokból élnek.* Ezeknek a baromfiállománya a 70%-ban foglaltatik benn, s tekintettel a mezőgazdasági munkások nagy számára – akiknek akár van valamennyi kis földjük, akár nincs –, azt hisszük nem sokat tévedünk, ha megkockáztatjuk azt a kijelentést, hogy a jelzett 70%-os baromfiállománynak a *többségét* a nagy- és középbirtokokból élő cselédek és munkások javára írhatjuk. *Az értékesítésre kerülő* baromfiköszlet pedig főleg innen kerül ki, mert a cselédnek és a mezőgazdasági munkásnak az élelme a konvencióval, vagy résszel biztosítva van (akár rossz esztendő van, akár jó), így tehát az asszony által kezelt kis tyúkfarmból több jut a piacra. Ezzel a kérdéssel *Hartstein Péter* a „*Nagybirtok vagy kisbirtok?*” című könyvében részletesen foglalkozik és megállapításait a következő szavakkal fejezi be:

„Csak rosszakaratú tendencia szülhet olyan megállapítást, hogy éppen a kisbirtok előnyös baromfitenyésztési körülményei s a baromfikivitel nagy jelentősége főérve lehet a földreform jogosultságának! Ez a gondolat, ami pedig átment a köztudatba, nemcsak bizarr és mosolygásra készítő, de minden alapot nélkülöz, miután a mai birtokmegosztás mellett is könnyen meg lehetne akár tízszerezni a baromfitenyésztést és tojástermelést, mindenekelőtt megfelelő értékesítési lehetőségekkel. Egyébként is a baromfitenyésztés nem a kisbirtok külön erőssége. *A gazdaságokban tenyésztett baromfinak csak 17,1%-át tartják kisbirtokon, a 74,8%-át törpebirtokokon tenyésztik.* Hiszen ez a törpebirtokrendszer egyetlen előnye/

Ezekhez a szavakhoz még csak annyit akarok hozzáfűzni, hogy a nagybirtoknak, ha érdeke és célja lenne a baromfitenyésztés, mi sem lenne könnyebb, mint *keltetőgépek* tömegével a kis- és törpebirtokosoknak óriási konkurrenciát csinálni. Ily módon

olcsóbb költségekkel az árakat is letörnék és a kisemberek kénytelenek lennének ezzel a tenyésztési ággal felhagyni. A nagybirtok mindenesetre fejlettebb felkészültségével, jól képzett szakembereivel jóval nagyobb eiedményt tudna itt is felmutatni, mint a kis- és törpebirtokos. Elég, ha az amerikai mezőgazdasági nagyüzemek ötemeletes baromfiházaira, gyár-
iparszerűen, a modern gépi technika bekapcsolásával űzött, állandó fajnemesítéssel ma már évi 330 drb tojás rekorderedménnyel dicsekvő baromfitenyésztéseire hivatkozom. A nagybirtoknak azonban *ez nem célja* és ez a tenyésztési ág nem is felel meg a sokkal *fontosabb* gazdasági céljainak, a búza és az ipari növények terén végzendő többtermelési törekvéseinek. A nagybirtok különben sem nagyipar, melynek célja az, hogy lassanként minden cikkben magához ragadja a domináló és egyeduralkodó szerepet. *A nagybirtok sosem konkurrált a kisbirtokkal, sőt tanácsal és segítséggel látta el.*

Back Bernát, a Felsőház szegedi tagja a szegedkörnyéki termelési viszonyokat ismertette jelentette ki a következőket: „Gyümölcsstermesztésről nem lehet szó, éppen:0y baromfitar-tásról sem, mert nem érdemes a kiépítetlen utakon egy pár tojást vagy egy pár csirkét, vagy egy pár kiló gyümölcsöt a 20 kilo-méternyi távolságban lévő piacra vinni.”

Amikor kormányintézkedéseket kellett hozni *a paprikatermelés megszorítására*, mert a túltermelés óriási veszteséggel fenyegette a paprikatermelőket, amikor ugyanez a szempont vezette a kormányt, hogy a hegyközségi törvénnyel megszorítsa a *szőlőtermelést*, amikor többször olvashattunk a *nagykőrösi uborkakrachról*, amikor egy *késői fagy* egy éjszaka elpusztítja az ország összes gyümölcsfáinak a virágait és ezzel a gyümölcs-termelésből élő vidékek máris kétségbeesett tekintettel nézhetnek a jövőbe, amikor a *baromfivész* egy-egy rohama a kisbirtokos egész állományát kipusztítja, akkor ezek a termelési ágak nemzetgazdasági és közigazdasági szempontból *teljesen labilisak* és nem képezhetik azt az alapot, mely a feltétlen biztos megélhetést, az évről-évre visszatérő és erre feltétlenül számítható termelési többletet, az állandó és biztos piacellátást nyújtja. Melyik tehát az a termelési ág, mely nemcsak nagy mennyiségénél és nagy kiviteli értékénél fogva, hanem a piaci lehetőségek kiaknázása, a biztos elhelyezhetősége és nagyobb ellentálló-képessége tekintetében úgy nemzetgazdasági, mint közigazdasági

szempontunkból *nagy jelentőséggel bír* és nem tagozódik el apró-cseprő kis tételekre, vagyis *egy tekintélyes tömegárut jelent*, erre a felelet egyszerű: *a búza*. Az állattenyésztési ágban pedig úgy a bel-, mint a külfogyasztás tekintetében az elsőbbség nem az állattartást – mert ennek értelmezése relatív –, hanem a *vágóállat* tenyésztését illeti. Ismertessük előbb a búzatermelés helyzetét Csonka-Magyarországon.

Már az ország ipari erősödésével együtt kell haladnia a mezőgazdaság, vagyis a búzát termelő nagybirtok megerősödésének is, mert általában *a városi lakosság növekedésével mind több és több búzát kell majd holdanként kitermelni*. De vonatkozik ez a külföldi viszonylatra is, mert a több ipari nyersanyagot csak több búzakivitellel tudjuk előteremteni.

Búzatermelésünk tehát igenis *számottevő tényező* annak az elbírálásában, hogy melyik birtokkategória dolgozik hasznosabban nemcsak a nemzeti ellátás, hanem a *nemzeti gyarapodás és vagonosodás* tekintetében is. Számottevő tényező abban az állásfoglalásban, hogy valamely birtokkategóriának *van-e létjogosultsága vagy sem*.

A nagybirtokok túlnyomó része, helyesebben a *jól kezelt nagybirtokok* eddig is 20-30%-os többletet tudtak felmutatni a kisbirtokok búzatermelésével szemben. Ez a különbség azonban helyenként a 100-200%-öt is elérte. De ez a többlet mérvadó a többi gabonafélére, sőt a kapásnövényekre is.

Az 1936. évi állapotokat feltüntető statisztikai évkönyv szerint az országos termésátlagok az egyes birtokkategóriák csoportjaiban a következőképp néznek ki:

	20 k. holdon aluli birtok	20—100 holdig	100—1000 holdig	1000 k. holdon felül
búza	8·0 q	8·3 q	8·9 q	10·3 q
rozs	6·1 „	6·0 „	6·9 „	7·4 „
árp	7·4 „	7·6 „	8·7 „	10·0 „
zab	6·5 „	6·7 „	7·4 „	8·2 „
szemes tengeri . . .	12·9 „	13·0 „	13·2 „	14·4 „
burgonya	46·6 „	44·9 „	49·4 „	57·8 „
cukorrépa	118·9 „	111·8 „	121·1 „	141·0 „
takarmányrépa . . .	140·3 „	145·1 „	150·0 „	161·7 „
lucerna	26·3 „	26·4 „	27·0 „	27·8 „

Nincs tehát olyan termés, melyben a nagybirtok a többtermelés terén ne vezetne. (Ez a táblázat azért is lényeges, hogy módunkban legyen a később ismertetett egyes nagybirtokok terméseredményét az országos átlaggal is összehasonlítani.)

Most tegyük fel, hogy az 1000 holdon felüli birtokok mind kisbirtokok lennének és állapítsuk meg, mennyi veszteség érne ez esetben – *csak búzában* – nemzetünket. Az 1000 holdon felüli birtokok szántóterülete 1,965132 kat. hold volt az 1935. évben. Ezt az összeget be kell szoroznom az 1000 holdon felüli nagybirtok és a 20 holdon aluli kisbirtok búza-termésátlagának a különbségével, vagyis 2.3 q-val. *4.5 millió mázsával kevesebb búzát kapok*, ami az ideji 20 pengős egységárral átszámítva 90 millió pengő veszteséget jelent. *Csak a búzánál!* Ilyen alapon könnyen ki lehet számítani a többi termésnél is az esetleg bekövetkező óriási összegű veszteséget.

Tehát tessék parcellázni!

Egy ilyen agyoncsonkított és kifosztott ország, mely a szociális bajok tömegével kénytelen küzdeni, nemigen mondhat le „szociális” jelszóval *több száz milliós összegekről*, mely veszteség csak a gabona- és kapásnövényeknél érne.

Ha valaki erre azt felelné, hogy majd a kisbirtokot is képessé fogják tenni arra, hogy a nagybirtokkal egyenlő eredményel gazdálkodjon, csak azt válaszolhatom, hogy a veszteség akkor is fenn fog állni, *mert a nagybirtok a nagyobb táblákon végzett gazdaságosabb művelésével, felszereléseinek jobb kihasználásával, gépek alkalmazásával és nagyobb forgótőkével lehetővé váló jobb trágyázással, nem utolsó sorban az okleveles szakemberek nagyobb hozzáértésével szintén tovább fejlődik és mindig legalább 20 %-kal fog vezetni terméseredményeinek a kialakításában.*

Ha a hektáronkénti átlagot vesszük, akkor azt látjuk, hogy a nagybirtok 17.9 mázsás átlagával már erősen megközelítette a német 22.4 mázsás átlagot és Európában a nyolcadik helyen áll, míg a kisbirtok 13.9 mázsás átlaga csak a 14. helyet foglalná el. A kisbirtok átlagával *Jugoszlávia* és a *kisbirtokos Franciaország* átlaga halad együtt. *Oláhország* áll a legutolsó helyen, radikális földreformjának örök dicsőségére.

De ha a nagybirtok termelésének utóbbi éveit is figyelemmel kísérjük, azt látjuk, hogy a termésátlagok évről-évre *nőnek*,

ami a búzakivitel fokozatos emelkedését is indokolja. Ez évről-évre újabb és újabb *valutatöbbletet* jelent az országnak.

A nagybirtok búzatermés-átlaga sokkal kifejezőbb lenne, ha a jól kezelt birtokok nagy átlagait nem rontanák le az egyes gyengébben prosperáló nagybirtokok rosszabb átlagai. Amint ebből is látjuk, a jól kezelt és a helyesen irányított nagybirtokhoz nyúlni, *óriási nemzetgazdasági veszteséget jelentene*.

Hazánk összes szántóföldi területéből a nagybirtokosok kezén 20% van (1935. évi állapot szerint), de ha az utolsó hét esztendő búzatermésének az országos átlagát nézzük, akkor mégis azt látjuk, hogy a nagybirtokok átlagos búzatermése az összes szántóterületeknek 30-32%-át teszi ki. A kisbirtok tehát vitán kívül kevesebbet termel, sőt termelése a sok magot elvesztő kézivetés, a vetőmag-előkészítés és tisztítás hiánya, a tarlóhántás elmaradása, a trágyázás fokozódó elégtelensége miatt *évről-évre csökken*. Már pedig a föld termőerejének hanyatlása – írja *Mikszáth Kálmán* egy cikkében – nemcsak gazdaságilag, hanem társadalmilag és politikailag is súlyos következményekkel jár. Kiöli a földdel dolgozók munkakedvét; csökkenti a föld szeretetét; növeli az agrárproletariátust; csökkenti a hazaszeretetet; elfakítja a vallásosságot és előkészíti a kivándorlást.

És hiába emelkedett a búza ára, hiába tartja ezt a kormány áldozatok árán a *világpiaci árnál* magasabb szinten, ha ezzel szemben éppen a kisbirtokosnál – *akin a segítség hangsúlya van* – mind kevesebb lesz a terméseredmény.

Hunyady Ferenc „*A kismarjai választókerület*” című könyvében a következőket írja:

„A szántóföldeket Kismarján 3-4 évenként, Bed ön 6, Váncsodon 6-8 évenként trágyázzák. Feketeugar, ami 1927 körül még 4-6%, Váncsodon és Kismarján néha 8-10% volt, ma már alig 1-2%-nyi és az is inkább a nedves években fordul elő.” Könyvében kerületének *terméseredményeit* is ismerteti, melyekből kiragadom a következőket:

Búzatermelés (holdankénti átlag):

	Kismarja	Váncsod	Nagykerek	Bojt	Bedő
1933	8·0 q	10·0 q	7·0 q	8·0 q	9·0 q
1934	2·0 q	1·5 q	3·0 q	2·0 q	2 0 q

Rozstermelés:					
	Kismarja	Váncsod	Nagykereki	Bojt	Bedő
1933	6·5 q	10·0 q	8·0 q	6·0 q	7 0 q
1934	2·5 q	1·0 q	3·0 q	1·5 q	3 0 q

Az 1934-es esztendő *aszályos* esztendő volt. De mi lesz ennek az országnak az élelmezésével – a kivitelről nem is szólva –, ha egy ilyen aszályos esztendő csupa kisbirtokot talál itt átlagosan 2 mázsás holdanként! búzaterméseredménnyel?

De megjegyzi *Hunyady Ferenc* a következőket is: „... a közeli piacok hiányában és a magas fuvar költségek miatt a zöldségtermelés csak a házi és a helyi szükséglet fedezésére szorítkozik ... Váncsodon az uradalom még pár évvel ezelőtt homoktalajon nagyobbarányú zöldség- és spárgatermelést folytatott, de utóbb felhagyott vele.”

Ez csak azt bizonyítja, hogy a kisbirtok zöldségtermelése csak ott biztosít némi jövedelmet, ahol a városi *piacok közelségéről* lehet szó, de bizonyítja azt is, hogy a nagybirtok felvehetne a versenyt a zöldségtermelésben is, ha ez célja lenne, Δ gy egyáltalán kifizetődne.

Megállapítja *Hunyady Ferenc* azt is, hogy: „Az utóbbi években a *sorozatos rossz termések* miatt az életszínvonal erősen csökkent⁴”

Az idézett sorok mind ellentmondanak *Matolcsy* megállapításainak, annak a szempontjának, amit megállapításaival kívánt kihangsúlyozni, nem értem tehát, hogy amikor az „Új élet a magyar földön” című könyvét hirdette, miért hivatkozott Hunyady Ferenc kismarjai leírására, mint olyan munkára, mely az ő megfigyeléseit és álláspontját támasztja alá. Én éppen az *ellenkezőjét* látom ennek. Hunyady könyvéből a való tényeket olvasom, azokat a valóságokat, melyeket munkáimban én is lezegeztek és ezekhez alkalmazom következtetéseimet.

Adorján János „*A magyar föld korszerű problémái*” című könyvében kihangsúlyozza, hogy kisgazdáinknál azáltal, hogy a trágyatelep az udvar sarkában van kitéve, esőnek, szélnek, baromfiak szétkaparásának, az értékes trágyáié gazdaságtalanul folyik szót és ez a tökéletlen eljárási mód hozzá még'érthetetlen nemtörődomséggel is párosul. Súlyosbítja a helyzetet, hogy az alomszalmát, a tengeriszár és a kóró nagy részét tüzelő

anyagot használják fel. A törpebirtokosokkal kapcsolatban megállapítja, hogy termőföldjeik legnagyobb részben siralmas állapotban vannak, mert trágyát sok esetben *10 év alatt sem* láttak. Kiszgazdáinknál a fokozott műtrágyázás alig vihető keresztül, mert ehhez a magyar mezőgazdaság mai állapotában forgótöke nem áll rendelkezésre. Megfigyeléseim szerint ehhez csak azt kell még hozzáfűznöm, hogy a legtöbb kiszgazdánál a trágyáié, sajnos, tényleg nem a földre kerül, hanem *a trágyakupac mellett lévő kútba folyik*, hogy az amúgy is ihatatlan falusi kútvizet még jobban megfertőzze.

A statisztikai adatok és a szakemberek megfigyelései alapján tehát nem lehet vitás, hogy melyik birtokkategória termel és képes többet termelni, a nagybirtok, vagy pedig a kisbirtok? *Látjuk, hogy amint haladunk a birtokkategóriával lefelé, aszerint csökken a termésátlag is.* Mi ebből a tanulság? Semmi más, mint az, hogy *minél nagyobb a gazdasági egység, annál összefüggőbben, annál egyöntetűbben és annál eredményesebben tud termelni.* Ez így van az iparnál, így van mindenütt. *Minél nagyobb az üzem, annál jobban oszthatja el a költségeit*, mert azok a bizonyos fix költségek állandóak és csak a proporcionális, vagyis az arányos költségek emelkednek. *Minél jobban oszlanak el a költségek, annál inkább jelentkezik a nagyobb hozam, annál inkább jelentkezik ez a tény a termeléseredmények növekedésében.*

Ha azonban kételkedünk a helyesen alkalmazott statisztikában, ha kételkedünk a szakemberek kijelentéseiben, akkor járjuk végig az országot és amerre járnunk, mindenütt *szembe fogunk tűnni* a gazdag termést felmutató uradalmi táblák, a magas és dús kalászatokat ringató földek, a kétméteres kukorica- és háromméteres kenderszárok, az embermagasságú dohányültetvények stb. és mellettük a *szegényesen és szégyenlősen* meghúzódozó, giz-gazzal tüntető kisbirtokos-földek.

És amikor ezeket megállapítom és leírom, ki kell jelentenem, hogy egyáltalán *nem örülök annak*, hogy kisbirtokosaink túlnyomó része kevesebbet termel, mint a nagybirtokosaink túlnyomó része. Boldog lennék, ha azt írhatnám, hogy minden birtokkategóriánk *egyformán* veszi ki a részét a nemzeti termelésből és egyformán képes arra, hogy többet és jobbat termelhessen. *Nemzetgazdasági érdek, nemzetgazdasági szempontok* vezetnek akkor, amikor megfigyeléseim, a statisztikai adatok

egyöntetősége és kiváló közgazdák, gazdák véleménye alapján nem tartom helyesnek azt, hogy egy *könnyelmű és radikális földosztással* veszélyeztessék hazánk gazdasági fellendülését, mondhatnám úgyis, hogy létét. Hol tartunk még attól, hogy a *megfelelő szakoktatás, a magyar paraszt konzervativizmusának a feloldása* (egy generáció kell ehhez) és *anyagi megerősödése* meghozza azt az eredményt, hogy kisbirtokosaink a nagybirtok nagyobb termelési prosperitásának a nyomába jussanak. *Csak egészséges lenne, ha a többtermelés nagy és nemes versenyében a kis- és nagybirtok együtt harcolna, mert ennek a nemzet venné óriási hasznát.*

Sok kisbirtokost találtam az országban, különösen a piactól távollakók között, akik nem is akarnak többet termelni, csak annyit, amennyi fenntartásukra, ruházatukra és adójukra elegendő. *A felesleg, vagy export őket nem érdekli.*

A mezőgazdasági nagyüzemek próbálják ki a *termelési újításokat* is és kitenyészített vetőmagvaik a kisbirtokok terméseredményeinek a javítását is célozzák. Az pedig természetes, hogy a gabonanemesítéshez, a jobb vetőmag kitenyészítéséhez szakemberek kellenek, akik csak a nagybirtokon tevékenykedhetnek.

Ki hallott itt *talajvizsgálatról* – írja *Mikszáth Kálmán* egy cikkében -, micsoda lángszavú Eckhardt Tiborra volna szükség, hogy reá tudja venni a kunsági parasztot arra, hogy földjét talajvizsgálat végett valamilyen intézethez beküldjé? Pedig *Dániában* már nincs olyan kis gazdaság, amely bármilyen növényvel előzetes talajvizsgálat nélkül kísérletezne

A nagybirtoknál már több helyen alkalmaznak *talajvizsgáló mérnököket*, ezeknek a véleményéhez szabják a termelési terveket. *Különböző szakképzést nyert diplomásaink jövőbeli nagyobb elhelyezkedési lehetőségét tehát szintén a mezőgazdasági nagyüzem biztosíthatja.*

Dr. Czettler Jenő az „*Agrárpolitika*” című könyvében megállapítja, hogy a kisbirtokos, ha a piac számára termel, a kapitalizmussal szemben sokkal védtelenebb, mint a nagybirtok. Az ipar és a város számára kevesebb élelmet és nyersanyagot tud szolgáltatni. Ezeknek tehát a nagybirtokra van szükségük. Hiszen még a forradalmi időkben is a *szocialisták* nagyrésze *nem a földosztás, hanem a nagyüzemek fenntartásának és a kollektív kezelésének az álláspontján állott.* Ezt a megállapí-

tást folytatom azzal – amit más helyen a tudós professzor is megállapít -, hogy a *kollektív üzem nem tudja nyújtani azt, amit az egyéni nagyüzem*. Az élet és a gyakorlat erre már példát mutatott. A felépített *bürokratizmus*, az egyéni kezdeményező erő hiánya, az állami alkalmazottak sablonos- és hivatali időhöz, paragrafusokhoz kötött magatartása és munkája nem hozhatott eredményes működést, lelkiismeretes kezelést igénylő terméstoppletet.

A nagybirtok többtermelésének jelentőségét talán úgy tudom legjobban kihangsúlyozni, ha idézem *vitéz Imrédy Béla dr.*, Magyarország jelenlegi miniszterelnökének szavait, melyeket a *Jogászok Segítő és Tudományos Egyesületében* tartott nagyhatalmú beszédéből emeltem ki:

„Tőke csak úgy keletkezhetik, hogyha a nemzeti termelés eredménye, a nemzeti „szociálproduktum” nem kerül teljesen elfogyasztásra, hanem bizonyos része a jövőre tartalékoltatik, vagyis megtakarítatik.” Később pedig: „Azt hiszem, közelebb jutnánk problémáink és egymás megértéséhez, ha azok, akik gazdasági, sőt azok is, akik szociális kérdésekkel foglalkoznak, a *nemzeti jövedelem szaporításának* fontosságára nagyobb súlyt helyeznének”.

És most nézzük az állattenyésztést. Ezt az elnevezést használom és nem az *állattartást*, mert ez nem fejezi ki a lényegét. Az *állattartás* mennyiségi terén tényleg a kisbirtok vezet, hiszen egységenként a kisbirtokok vannak nagyobb tömegben. Minden kisbirtokosnak megvan az 1-2 lova, jórészenek a tehene és a pár darab disznója. Az csak természetes, hogy ez mennyiségben nagy állatlétszámot jelent, tehát kell, hogy az *állattartás* terén a kisbirtok vezessen. Azonban, ha nem állattartásról beszélünk, hanem *állattenyésztésről*, vagy *állathizlalásról*, mely úgy a városok ellátását, vagyis a belfogyasztást, mint az exportot nézi, akkor más képet nyerünk. De a kisbirtok nagyobb *állattartása* a termelés eredményét sem befolyásolja, amit a *trágyázást kimutatás* bizonyít a legjobban. 1935-ben megrágyázták

0—20	kat. holdig terjedő birtokok	19·4%	át
20—100	„ „ „ „	20·1	„
100—1000	„ „ „ „	31·2	„
1000	kat. holdon felül	36·4	„

A legzsírosabb trágyát a hizómarhák adják, ezekből azonban a kisbirtokok szinte lényegtelen mennyiség felett rendelkeznek.

Hogy az állattenyésztés terén összehasonlításokat tehesünk, ismertetem az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek 1936. évről szóló erre vonatkozó statisztikai adatait:

*100 kat. hold mezőgazdasági területre eső állatállomány
számosállatokban:*

§ *100 kat. hold mezőgazdasági területre eső állatállomány
számosállatokban:*

Szarvasmarha:

	nagyüzemi átlag	középzemi átlag	kisüzemi átlag
Tenyészbika	0·19	0·28	0·13
Tehén	3·62	4·50	8·74
Növendék	2·35	3·68	5·16
Igásőkör és bivaly	3·69	3·74	0·61
Hizómarha	2·28	1·28	0·14
Szegődményes marha ..	2·68	1·69	— —
Összesen:	14·81	15·17	14·78

Ló:

Futóló és mén	0·33	0·55	— —
Csikó	0·46	0·63	1·15
Igásló	2·32	3·08	7·08
Összesen:	3·11	4·26	8·23

Sertés:

Összesen:	5·38	4·22	3·90
-----------	------	------	------

Juh:

Összesen:	1·14	1·39	0·73
-----------	------	------	------

Összes állatállomány: 24·44 25·04 27·64

A szarvasmarhatartásban a kisbirtokok csak a tehénnél és a növendéknél vezetnek, de általában és az összesítésben már valamivel a nagybirtokok – ha nem is sokkal –, de előbb állnak. Tehát már itt sem állíthatjuk azt, hogy az állattartás terén a kisbirtok a nagybirtokkal szemben fölényben van.

Az természetes, hogy majdnem minden kis- és törpebirtokos házában ott a tehén, *de csak tejszolgáltatásra és nem húsrá*. A tej nagyrészét is a saját háztartásukban fogyasztják el, vagy pedig a helyi piacon fillérekért kénytelenek odaadni. Külföldre a *vajból* mindössze 7.5 millió pengő érték kerül ki, ami összes kivitelünknek mindössze 1.49%-át teszi ki. Nem szabad azonban elfelejteni azt sem, hogy sok nagybirtok fejlett tejüzemet tart fenn és a kivitelre kerülő vaj nagyrésze innen kerül ki. Ami a *tejhozamot* illeti, az a nagybirtoknál nagyobb. Az *OMGE* vizsgálódásai alapján az átlagos tejhozam egy év alatt tehenenként:

a nagybirtoknál	2789 liter
a középbirtoknál	2089 „
a kisbirtoknál	1453 „

vagyis a nagybirtoknál egy tehén évente és átlagban nem kevesebb, mint 1336 literrel ad többet. Ezen nem is szabad csodálkoznunk. Ott, ahol fejlettebb istállózás, jobb takarmányozás, gondosabb és tisztább kezelés folyik, a tehén jobb húspanban van, több tejet is ad, mint ott, ahol ütött-kopott, becsurgó tetejű, sötét, mindössze egy kis lyukkal ellátott istállóban, kukoricaszáron és csutkán kérődzik egész nap.

Ha a belfogyasztást nézzük, különösen a főváros tejellátá-
feát, akkor látnunk kell, hogy az több nagytermelő és szövetke-
zet kezében van. *A nagyüzemi tejet* a közönség szívesebben
vásárolja, mint a sok kis helyről összeszedett szövetkezeti tejet.
A közönségnek szinte kedvence az ú. n. *uradalmi* tej, melyet
jobbnak, nagyobb vitamintartalmúnak és tisztábbnak is tart.
De látnunk, illetve következtetnünk kell azt is, hogy a tej-
termelés tulajdonképpen a *nagyvárosok közelében lakó kisbirtoko-
sok* speciális üzletága. Az eldugott kis falvak lakói, a tanyaiak,
nem igen tudják idejében és friss állapotban a tejet beszállítani
a városba és éppen ezért meg sem kísérik.

A kisbirtokok javára mutatkozó nagyobb tehénállomány
átlagát erősen javítja az is, hogy éppenúgy, mint a baromfinál,
ide, vagyis a 0-20 holdas birtokkategóriákba vették fel azok-
nak a *falusi mezőgazdasági munkásoknak a teheneit is, akik a
nagybirtokból élnek*.

*A hízóba kerülő ökor- és a hízómarhatartásban a nagy-
birtok a kisbirtokkal szemben már fölényesen vezet, ami terme-*

szetes, hiszen egy kisbirtokosnak nem állhat módjában eladásra szánt, *exportképes* és ennek érdekében egységes hizóállattenyésztést folytatni, mert ez nemcsak nagy befektetést, hanem jobb gondozást és istállózást is kíván. *Itt már a hangsúly a minőségi állattartáson van.* A külföld főleg csak uradalmi árut vesz át és ritkán elégszik meg a szedett, vagyis a nem-uradalmi áruval. (Pl. 1935-ben a német piac hizósertést csakis a nagybirtokoktól vett át.) Mutatja ezt a *Mezőgazdák Szövetkezetének* az állat-export terén kifejtett nagy tevékenysége is, mely a külföld és a nagybirtok között folyik.

A Külkereskedelmi Hivatal adatai szerint a külföld a 100 k. holdon felüli üzemektől majdnem *két és félszer* annyi szarvasmarhát vesz át, mint ugyanolyan területen fekvő 100 k. holdon aluli üzemektől. Közgazdaságunk szempontjából ez a lényeges és nem az, hogy minden kisbirtokosnak megvan a maga és családjának, sőt a falu piacának tejellátását is szolgáltató l-1 tehene.

A lótartásnál az igásló és a csikó terén a kisbirtok vezet. Ez természetes, de ebből közgazdasági és nemzetgazdasági haszon csak annyiban van, hogy a kisbirtokos földje nem marad szántatlan és szükségleteinek, valamint adójának fedezésére eladott gabonája nem marad otthon. A nagybirtok mélyszántást végeztet és ezt *gőzekével* tudja csak lefolytatni, a tarlószántást pedig *ökrökkel* végezteti. Eladásra szánt terményeit vagy teherautó, vagy pedig saját kisvasút ja szállítja be az állomásra, illetőleg a hajóhoz. *Óriási közgazdasági jelentősége von azonban a futóló- és méntartásnak, a világhírű uradalmi méneseknek.* A nagybirtokok egyrésze céltudatos keresztezéssel és szakszerű kezeléssel kiváló egyedeket állít elő, új fajtákat, melyeket nemcsak a külföld vesz meg drága pénzért, hanem a katonaság is. De a kisbirtokosok állatai is a nagybirtokosok által kitenyésztett kiváló fajtáktól jutnak értékes felfrissítéshez. *A földművelésügyi minisztérium* pl. annyira értékesnek és hasznosnak tartja a nagybirtokok lótenyésztését, hogy sokféle kedvezmény-nyel igyekszik a kedvet fenntartani és az akciót támogatni. Az állam nagyon jól tudja, hogy egyes nagybirtokok törzstenyész-állatokat, fejlett méneseket és gulyákat tartanak.

A sertésenyésztésnél a nagybirtok vezet, a hizósertéstartásnál pedig a 220-240 kilós állatokkal szinte egyeduralkodó. A kisbirtokosok sertéseik jórészét saját háztartásuk részére

vágják le és csak kisebb mennyiségük kerül a piacra. Sok veszteség éri a kisbirtokost a sertésenyésztésnél a *résszel* kapcsolatosan. *Az oltóanyag drága*, ezért nem szimultánoztat, de egyrésze még ezen a téren is *konzervatív* és egyszerűen feleslegesnek tartja az állatoltást, mely szerint úgysem menti meg az állatját, hanem csak „az állatorvos hasznát jelenti”. *Vannak vidékek, ahol a pestis a sertésállománynak néha a 90%-át elviszi.*

A juhtenyésztésnél is a nagybirtok vezet, sőt az egész exportot ez látja el. A juhtenyésztéshez nagy legelők kellenek és erre jók a nagybirtokok egyes sovány, szikes földjei.

Látjuk tehát, hogy amikor a nagybirtok rovására felhozzák a kisbirtok nagyobb állattartását, ez milyen *üres szalmacséplést* jelent. Még a száraz számok is a 100 kat. hold mezőgazdasági területre eső összes állománynál mindössze 3.20 különbözetet mutatnak fel a kisbirtok javára, de ezzel szemben nemcsak az a tény áll fenn, hogy a nagybirtokból élő mezőgazdasági munkásoknak az állatai (tehenei és sertései) is a kisbirtoknál vannak elkönnyelve, hanem óriási pluszként jelentkezik az a *közgazdasági és nemzetgazdasági érték*, ami a nagybirtok *minőségi* tenyésztésével kapcsolatban áll elő.

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a kisbirtok állatállománya, kis kivételtől eltekintve (itt-ott innen is kerülnek ki gyönyörű állatok), *gyenge*. Bizonyítja ezt a kisbirtok *gyengébb terméseredménye is*. A föld a gyenge, mert a főleg igásállatok révén nem kapja meg a jó és zsíros tápanyagot. De bizonyítja ezt *Pest vármegyének* egy közgyűlésén elhangzott gazdasági felügyelői jelentése is, mely többek között ezt mondta:

„Az Alföldön, de különösen Pest megye homokos részein a népies állattenyésztés *rendkívül leromlott*, A községek nem helyeznek súlyt arra, hogy megfelelő tenyész bikákat állítsanak a köztenyésztés szolgálatába. A népies állattenyésztés leromlására az a magyarázat, hogy míg a tenyész bikák használati díja 5-10 pengő körül van, addig – főleg a nagy kiterjedésű megyei városok határában levő tanyákon – *zúgbikákkal folyik a párosítás*, amelyekért mindössze 1-2 pengőt szednek. A zúgbikáktól származó borjak a legrosszabbak, amit csak el lehet képzelni. A rossz állattenyésztés nemcsak hogy lehetetlenné teszi az egységes, márkás búza termesztését, hanem az összes kenyérmagvak is úgy mennyiségileg, mint minőségileg *egyre rosszabb*

termést adnak. *A leromlott marhatenyésztés* katasztrófaeredménye az is, hogy Pest megye 100.000 tehene évente csak 2 millió liter tejet ad, holott 3 millió liter tejet tudna produkálni. *Nincs takarmány*, de trágya sincs, az amúgy is gyenge homokföldek erőtlenek, hogy már a kalászosokat sem képesek megfelelően megtermelni. Ember, állat, föld pusztul, erőben, értékben Pest megye 13 városának és 119 községének a határában. *Csak egyes szigeteken*, a nagykátai és váci járásban és Cegléd város területén jobb a helyzet...”

Ezekben a szavakban szinte összpontosul mindaz, amit részletesen kifejtettem.

Ha a kisbirtok állattartásának nagyobb jelentőségét és felsőbbbőségét hangoztatják, elfelejtik hozzáfűzni azt a szempontot is, hogy *a kisbirtok állatállománya folyton változik*, hol emelkedik, hol lecsökken, mert erősen befolyásolja *a legelő- és takarmánykérdés*. A legelőkérdést azonban sokszor még nyáron is elnyomja a súlyos takarmány kérdés. Ugyanis legelőink jó része szikes, homokos, nyáron kiég, az állatnak legtöbbször táplálékot nem nyújt, tehát ekkor is nagyobb takarmányra van szükség. A takarmány azonban, a terméseredmény szerint (az éghajlattól függően), hol kevés, hol elegendő és eszerint változik az állatállomány mennyisége is. A nagybirtok mindig rendelkezik annyi tartalékkal – ha nem, akkor megvan a forgótökéje hozzá –, hogy mindenkor elegendő takarmánnyal lássa el az állatait. A parasztok nagyrésze pl. az 1935. évi aszályos esztendő okozta rossz takarmánytermés következtében tehén- és birkaállománya jórészt olcsón eladta, vagy pedig az adóvégrehajtó vitte el azokat. Az 1936-os év viszont jó takarmány termést hozott, ez az állatállomány szaporodásában is érezte kedvező hatását, azonban ha eladni könnyen és gyorsan lehet a jószágot, pótolni már lassabban és nehezebben. De elfelejtik azt is, hogy *nem mindegy az ország vagyonának a szempontjából*, hogy állatállománya csupa kis sovány lóból, girhes tehénből és ritka gyapjával borított gyenge fajtájú juhokból áll, esetleg jobban táplált, de apró kis sárga csikókból, a maximumnál lényegesen kevesebbet tejelő tehenekből, hanem igenis arra van szükség, hogy a nemzeti vagyon e része *erős és szívós egyedekből, a katonaság által is használható jó lovakból, napi 30-40 liter tejet adó tehenekből és bő gyapjúhozamot nyújtó kiváló fajtájú juhokból álljon*. Végül elfelejtik azt is, hogy a nagybirtokok szinte kor-

látlanul fejleszthetnék és növelhetnék állatállományukat, mert erre minden adottságuk megvan. *Ebben azonban a progresszív vagyondó is megakadályozza őket.*

Az állattenyésztésben, mint a gabonatermelésben a nagybirtokok mindig a kisbirtokok előtt jártak és tanítómesteri szerepet tölthettek be.

A nagyfokú elfogultságot és a saját szempontjának ellentmondó, saját állásfoglalásával is szembehelyezkedő állításokat legjobban az a mondat jellemzi, melyet egy előadás alkalmával *Kerék Mihály* a következő szavakkal hangsúlyozott ki:

„Hiába produkálunk nemesített vetőmagot és nagyteljesítményű állatokat, ha a paraszt nem tudja azokat hasznosítani, meit sem szakismerete nincs *hozzá, sem megfelelő példát nem lát maga előtt.*”

Kerék Mihály éppen úgy, mint *Matolcsy Mátyás*, ha rajtuk állna, ízekre tépnék szét a nagybirtokot és a koporsó körül halotti táncot lejtenenek. De már a tánc gyakorlása közben is *jobblábuk lépten-nyomon belebotlik a ballábukba.* Ha *Kerék* egyszer elismeri azt, hogy nemesített vetőmagot és nagyteljesítményű állatokat produkál a nagybirtok, akkor a kisbirtok valószínűleg láthat maga előtt megfelelő példát. Ismernie kellene többek között pl. a *Növénytermelési Hivatal* működését, nemesített vetőmag-akcióját, mely a nagybirtokokon kitermelt nemesített vetőmagot a gazdasági felügyelőségek útján a kisbirtokokhoz juttatja. De a külföldnek is szüksége van a jó gabonára és a nagyteljesítményű állatokra, tehát szükség van ezeknek produkálására is, függetlenül a paraszt elmaradottságától. És végül, ha a parasztnak nincs meg a *szakismerete* ahhoz, hogy nemesített vetőmagot termelhesen és nagyteljesítményű állatot tarttasson, akkor miért akarja a nagybirtok területét, *ahol ezek a feltételek megvannak*, a kisbirtokosok között kiosztani, miért akar a „*hozzánemértő*” kisbirtokosnak földet adni? így beszélnek a parasztság „*érdekében*” hangulatot gyártók a parasztság *ellen.* Dehát a cél az, hogy mindenféleképpen, akár pro vagy kontra, a nagybirtokosokon kell ütni.

A kisbirtokosok állattartásának jellemzésére szükségesnek tartom még, hogy *Hunyady Ferenc* „*A kismarjai választókerület*” című könyvéből idézzem a következőket:

„A kisczudák az állattenyésztésre és nevelésre, továbbá az ehhez szükséges takarmány- és tengeritermesztésre, az uradal-

mák pedig inkább a búzatermelésre fektetik a súlyt... Az állatokat a kisbirtokosok *túlkorán fogják igába*, takarmányozásuk sem mindig megfelelő, ezért munkájuk gyenge... A létszám időnkénti *hullámsását* táblázat világítja meg... A szérum drágasága miatt az utóbbi években *ritkán oltanak*. Állatorvos egyik községben sincs, az állatbiztosítás kisméretű... a legelők ápolása többnyire gyenge.”

Hunyady Ferenc könyve Matolcsynak is tetszett!

Matolcsy azt írja, hogy a kisbirtok *nagyobb hozamképessége* a kisbirtok *magasabb kataszteri tiszta jövedelem* összegében és ezen keresztül a közterhekben is kifejezésre jut. *Fogalomzavarral és egy későbbi megállapításával találjuk magunkat szemben*. A kisbirtok magasabb kataszteri tiszta jövedelme (ennek a kérdésnek a részletezéséről és relativitásáról a későbbiekben lesz szó) *semmi összefüggésben* nincs a hozamképességgel. A hozamképesség *a föld rendes megmunkálásától, a kellő trágyázástól és a jó vetőmagtól függ* és nem a kat. tiszta jövedelemtől, melyet még az 1900-as években állapítottak meg. A kataszteri tiszta jövedelem a birtokívben egy számszerűleg nyilvántartott összeg, már hosszú idők óta változatlan, egy holt valami, ezzel szemben a termelési hozam évről-évre változhat, emelkedhet, vagy csökkenhet. Sajnos, a kisbirtoknál az utóbbi esettel találkozunk. De befolyásolja a hozamot a *természet* is. Ezt minden kis paraszt tudja, csak a városi publikum nincs vele tisztában, ezért hördül fel, ha az idézett szavakat olvassa. A későbbiekben pedig *Matolcsy* azt állítja, hogy a kataszteri tiszta jövedelmet annak idején a hatóságok a *nagybirtok javára* kevesebb összegben állapították meg. Ha ez igaz lenne, akkor azt jelenti, hogy a kataszteri tisztajövedelem *nem a valóságnak megfelelően* van a kisbirtok számára megállapítva, tehát nem is lehet a hozamképesség elbírálásánál hüen és igazságosan alapul venni. Különben is ami a nyershozam *szembeállítását* illeti, ez éppen olyan *relatív*, mint a kataszteri tisztajövedelem szembeállítására és az ott elmondottak itt is mérvadóak. Az *OMGE Üzemstatisztikai Bizottsága*, amikor az általa figyelt gazdaságok nyershozamát számítja ki, figyelmeztet is a következőkre: „Szükségesnek tartjuk mégis, téves következtetések elkerülése céljából, a következő megjegyzéseket tenni. Kisüzemeinknél a szántóterület aránya a mezőgazdasági területhez viszonyítva átlagosan 82%, a nagyüzemek 62%-ához képest, míg a legelő-

teület viszont a nagyüzemeknél lényegesen nagyobb, mert hiszen azok a közlegelők, amelyek a kisüzemek állattartásának alapját képezik, a számtartási adatgyűjtésben *nincsenek a kisüzemek mezőgazdasági területéhez számítva*, így tehát a községi legelőterületeken az állattartás útján elért nyershozam a kisüzem egyéb mezőgazdasági területére kiszámított nyershozamát fokozza Igen szembetűnő a kisüzemek *baromfittartásából* eredő nyerőhozamának nagysága. Ezzel szemben a nagyüzemeknél alig találunk háromfitartásból nyershozamot kimutatva. Másként alakulna azonban a helyzet, *ha a nagyüzemek által eltartott alkalmazottak baromfi és aprójószág tartását is számításba veltetnénk.*”

Úgy a nyershozam, mint a kataszteri tisztajövedelemátlagokat egymással szembeállítani csak akkor lehetne, ha a művelési ágak elosztása minden birtoknagyság-csoportnál arányosan *egyenlő* lenne. De még az aránytalanságot figyelembevéve is (a nagybirtoknál a kevesebb szántóterületet és a több legelőt, földadó alá nem eső területet, stb.), a statisztikai adatok alapján meg kell állapítanunk azt, hogy pl. a *növénytermelésnél* a nagybirtok nyershozamátlagja valamivel még így is nagyobb, mint a kisbirtoké, mert 89.79 pengővel szemben 89.27 pengő kisbirtoki holdankénti átlag áll fenn. Csak az állattartásból származó nyershozam több, *de erre az OMGE észrevételei a mérvadók.*

Nekünk nem szabad a nyershozam statisztikai adatai alapján bírálatot mondani, ez erősen *sántító* állásfoglalás lenne, hanem azt kell néznünk, hogy azonos körülmények között melyik üzemszámítás képes a rendelkezésre álló földterület jobb kihasználásával *mennyiségileg és ami egyik leglényegesebb szempont, minőségileg többet és jobbat produkálni.*

Ami pedig a holdanként fizetett közterheket illeti, ha Matolcsy fordítva írta volna megállapítását, vagyis azt, hogy a nagybirtok fizet kb. 70%-kal nagyobb adót, mint a kisbirtok, ez logikusabb lett volna, de a valósághoz is közelebb álló. Az adókérdés részletezése szintén a későbbiekben fordul elő, ezért azt most bővebben nem tárgyalom.

A továbbiakban még *a mezőgazdasági munkanapok* kihasználásáról van szó azzal a szándékkal, hogy ezzel a nagybirtok kisebb embereltartóképességét bizonyítsa. *Millió*s összegekben kimutatott munkanapszámításokkal találkozunk, melyek nehe-

zen követhetők. Mert, amikor ezek a számítások a 16 millió holdat kitevő, mezőgazdaságilag hasznosított területből indulnak ki, melyben azonban *erdők, legelők, mezőgazdaságilag megművelhetetlen földek* foglaltatnak benn, azután 100 és 200 stb. milliós munkanapokat szoroznak és osztanak, nem lehetnek világosak, erősen relatív számítási alapot képeznek és talán csak az lát be ebbe a számolási *labirintusba*, aki azt csinálta, de a jámbor idegen, *aki a helyességet ellenőrizni szeretné*, az nem. Amikor pedig azt állítja, hogy a nincstelen és a törpebirtokos napszámos réteg munkakapacitásának csak 40-50%-a van hasznosítva, ami 80-120 munkanapnak felel meg évenként, *ezt természetesnek kell tartanom, hiszen a mezőgazdasági munka természete írja elő*. Télen nem lehet földet művelni és mezőgazdasági munkálatokat végezni. A mezőgazdasági munkás nem arra rendezi be az életét, hogy egész éven át dolgozzon, hanem arra, hogy *a nyári idénymunka alatt* megkeresse az egész évi élelmét. Hiszen a kisbirtokos sem dolgozik egész éven át, ami szintén természetes. Ha majd valami csoda segítségével feltalálják a téli aratást is, akkor természetesen más lesz a helyzet és jogosan kifakadhatunk az ellen, hogy a mezőgazdasági munkások csak nyáron akarnak dolgozni és munkanapjaik nincsenek 100%-ban kihasználva. A munkanapok kihasználásával, általában *a mezőgazdasági munkaalkalom kérdésével* a könyv fejezeti során még részletesebben is találkozunk, tehát ezzel a kérdéssel alapos hozzáértéssel foglalkozott szakemberek számításait, valamint az én adataimat szintén akkor fogom felsorolni. Ezek a számítások azonban a *milliós összegeket* el fogják hagyni, hogy helyet adjanak a kisebb, de *realisabb* számoknak és az egyszerűbb, mindenki által *ellenőrizhető* levezetéseknek. Itt csak kötelességem akarom kifejezni az olyan objektivitás és egyenlő elbánás iránt, mely kijelenti, hogy a nagybirtok fennállása miatt az országot a kisebb munkáslétszám (?) alkalmazásával 500 millió (?) pengő értékvesztés érí és ezért azt ki kell irtani, de amikor *ugyanazt* állapítja meg a *gyáriparral* szemben is (természetesen szelídebb és simulékonyabb formák között), akkor *egy korholó szót sem* talál ennek elítélésére. Nem értem, ha a nagybirtok annyi embert alkalmaz, amennyi *elegendő a termelés zavartalan lebonyolítására és ezeket az embereket tisztességesen megfizeti*, akkor milyen vesztés érí a nemzetet? Hiszen a termelés *maximumát* produkálta.

„Népi erők sorvadása”

Ebben a fejezetben is mindennek az oka a nagybirtok!
Egyes kiragadott érdekes megállapításai a következők.

„Ma évenként átlagosan 70.000-rel kevesebb gyermek születik Magyarországon, mint ugyancsak a Csonkaország területén 25 évvel korábban. A népi erők forrása erősen apad s a szomorú az, hogy a veszteség, a halál nem szorult vissza ilyen arányban. A születések 26%-kai apadtak, a halálozás azonban 20%-kal csökkent... a szociálpolitika hiánya miatt a csecsemő-, tuberkulózishalandság még mindig igen nagy... A társadalom új hajtásai sorvadnak s a társadalom öregszik. 1920-tól 1935-ig a 20 éven aluliak száma 3'3 millióról 315 millióra csökkent. A 20 és 69 évesek száma pedig 4.45 millióról 5'5 millióra emelkedett.”
És most egy kis tény ér jóslással folytatódik:

„A következő 25 év azzal fenyeget, hogyha minden külső körülmény így marad, *minden lendület nélkül való, belső ösztöneit elhallgató, külső izgalmakra nem reagáló, a mai napnak élő társadalommá válunk.*”

De hogy a jövődőlés *kellő irodalmi stílust* és nyomatékot is kapjon:

„Az elesett öregedő testen még mély fekélyek *büzlenek*. Az egyke mély sebeket vájt a Dunántúl déli és délnyugati magyarságának testébe.”

A fekélyek a nagybirtokok lesznek, mert a későbbiekben a leghatározottabban a nagybirtokot vádolja az egykéért. De foglalozunk előbb a *születési problémával*.

A születések száma az utóbbi 25 év alatt nemcsak nálunk, *hanem Európa majdnem mindegyik államában apadt*. Még azokban is, melyek a háborúban közvetlenül részt nem vettek és így a háború szörnyű szele, mely *hosszú időkre* befolyásolta a születések számát, közvetlenül nem söpört rajtuk végig. Az *Országos Stefánia Szövetségnek* „A születésszabályozás jelentősége a kultúrnemzetek életében” című kiadványában megjelent statisztikai kimutatásokból elsőnek a következőket emelem ki, melyek élénken mutatnak rá Matolcsy tarthatatlan és elfogult álláspontjára.

A születések száma az utóbbi években egyes államoknál a következőképp alakult:

Ezer lélekre eseti éheszületés az

	Ezer lélekre eseti éveszületés az							
	1901— 10	1911— 20	1921— 25	1926— 30	1932	1933	1934	1935
	évek átlagában							
Nagy-Britannia	27·2	21·8	20·4	17·2	15·8	14·9	15·3	15·2
Németország ..	33·0	22·1	22·1	18·4	15 1	14·7	18·0	18·9
Hollandia	—	—	25·7	23·2	22·0	20·8	20·7	20·1
Svédország	25·8	22·1	19·1	15 9	14·5	13·7	13·7	13·7
Dánia	28·6	24·9	22·3	19·4	18·0	17 3	17·8	17·7
Franciaország	20·6	15·2	19·3	18·2	17·3	16·3	16·1	15·2
Olaszország . . .	32·7	27·2	29·7	26·8	23 8	23·5	23·4	23·1
Ausztria	29·1	—	22·2	17·6	15·2	14·3	13·5	13·2
Jugoszlávia ..	—	—	35·0	34·2	32·8	31·3	—	—
Románia	39·8	37·4	37·9	35·2	35·9	32·0	32·4	30 4
Magyarország ..	37·0	27·2	29·4	26·0	23·4	22·0	21·4	20·7

A felsorolt országok között szerepelnek totális államrendszérű, demokratikus berendezésű, arany középutas és Matolcsy elnevezésében ú. n. „rothadt” rendszérű államok.

Látjuk, hogy a születések *csökkenése* nagyobb méretekben az 1911-20. évtizedben indult meg, vagyis abban az időszakban, amelyre a *háborús évek* is estek. A világháború négyéves pusztítása és a forradalmak által is okozott családi élet felforgatottsága *szélsőségesen alacsony* eredményeket hozott majdnem minden országban. És ha az *átlagszámokat* nézzük, akkor azt kell látnunk, hogy mi *Oláhország és Itália* után következünk, de ha leszámítom a *megbízhatatlan* oláh statisztikát és azt, hogy a gyermekhalandóság ott óriási, akkor *Olaszország után a második helyet foglaljuk el*. Pedig a világháborúnak és az azt követő időknek legjobban sújtott nemzete vagyunk. *A háborúban bátor magyarjaink tömege pusztult el, két forradalom és egy oláh megszállás rontott végig Csonkaházánkon*. De úgy látszik, a „rothadt” rendszerben valami büvös erő lehetett, mert a fenti statisztikai adatok alapján a születések számarányának alakulásában igazán *nincs mit szégyenkeznünk* a többi államokkal szemben.

A háború előtti időkben pedig, amikor az ú. n. „feudális” rendszer a legjobban „dühöngött”, még *Olaszország előtt is áll-*

tunk, vagyis az a tény, hogy 25 évvel korábban 70.000-rel több gyermek született, mint ma (ha a háború kihatásait kikapcsolom), *szintén a régi rendszert dicséri.*

Ha az egyes országoknál az utóbbi évek adatait nézzük, azt látjuk, hogy tulajdonképpen *Németország* az egyedüli, melynél nagyobb fejlődés mutatkozik, a többi államnál *lényegtelen emelkedés vagy stagnálás, esetleg csökkenés áll fenn. Németországban* 1933-ban volt a mélypont, amikor az 1901-1910-i állapothoz képest már kb. a felére esett az átlag. Katasztrofális volt a zuhanás, azonban ezt nem a régi rendszer rovására írták, nem verték félre a harangokat, nem zsidbasztották elkeseredett hangokkal és könyvekkel, valótlan indokokkal alátámasztott adatokkal a jövőbe vetett hit és javulás reményét, hanem *megkeresték a bajok kútforrását* és gyógyítani kezdték. *A gyógyítás eszközei: a házasságkötések megkönnyítése, a családvédelem, a családi munkabér, a gyermeknevelés elősegítése, a városbatódulás megakadályozása, a falu életének kulturális és egészségügyi felemelése lettek.* Németországban állandóan javul már a születési statisztika anélkül, hogy a nagybirtokot leépítették volna. Ugyanez az eset következett be most *Ausztriában* is, pedig a nagybirtokhoz ott sem nyúltak és az utóbbi évek katasztrofális esését sem írták a nagybirtokok terhére. *A szudétavidéken* nincs nagybirtok és ott a természetes szaporodás eddig nagyon kedvezőtlen volt.

Különben is az iparosodással együtt a születések száma is csökken. Ezt már a *Népszövetség* jelentése kimutatta, de *Wagemann*, a német birodalmi statisztikai hivatal vezetője is kijelentette egy 1937. évi jelentésében, hogy: „Az iparosodás és a nagyobb jólét, amelyet magával hoz, a születési arányszám állandó csökkenésére vezet.” Ez nálunk is így van! A *Statisztikai Szemle* 1937. évi júniusi száma kijelenti, hogy a mi kétharmad többséget meghaladó *mezőgazda városainkban* 1000 élöre 25 születés, míg az egyharmad többséget meghaladó *iparforgalmi városainkban* 1000 élöre csak 15 születés esik. Az ipari munkás számára a gyermek súlyos gond, szemben a *mezőgazdasági munkással*, ahol ahány gyermek, annyi munkáskéz biztosítja a család jobb életét, amellet a gyermekek eltartása, iskoláztatása is kevesebbe kerül.

A születések számának az apadását a következő okokban látom: a háború és forradalom kihatásaiban, gazdasági és kenyelmi okokban, amellet a vallási élet mély átérésének csökke-

nésében, melyet inkább a képmutatás, a farizeusi melldőngetés vált fel

Súlyos hiba az is, hogy a közvélemény *félrevezetésével* az okokat nem ott kutatják, ahol azok megtalálhatók, hanem a tárgyilagosan megállapítható helyzettel szemben *sötét színekkel* festik az ördögöt a falra és ezt az ördögöt a nagybirtokos osztálynak elkeresztelve, folyton a közvélemény előtt mutogatják. Az ilyen beállítás a *tényleges okokat*, a betegséget terjesztő baktériumokat nyugodtan hagyja élni, nem ott gyógyít, ahol arra szükség van, hanem *kiöli a bizalmat* ott is, ahol a nemzet erejében még bíznak, ahol minden erőfeszítést megtesznek a születések számának a szaporítására, de gondoskodnak arról is, hogy a születendő gyermek tejhez és cukorhoz, ha megnő, munkához jusson.

Annak sincs sok értelme, hogy 20 milliós magyarságot követlünk, de a születendő gyermekek *jövőjéről* nem tudunk gondoskodni. *Földosztással?* Ha a jelenlegi és a nagybirtokokból élő nagy tömeget mind földhöz juttatnánk, akkor is csak *négy-szögölek* jutnának egy-egy családra. De még hátra vannak a szaporodó tisztviselő ée iparosmunkás-tömegek is. Ezeknek is újabb munkaalkalom kell. Előbb a termelést kell úgy a mezőgazdasági, mint az ipari nagyüzemekben *erősen kiterjeszteni*, a munkalehetőségeket a végtelenségig fokozni, akkor a népszaporodás problémája úgyis önmagától fog megoldódni. De 800-1500 pengős házassági kölcsönökkel még nem csináltunk semmit, ezek az összegek a fiatalok kezében már az első napokban elúsznak. Még a lakásuk rendesebb és tökéletesebb berendezésére sem elég és azután mi lesz a holnappal, mi lesz a több gyermek felnevelésével? *A német mintát* vehetjük alapul: megkeresni a valódi okokat és a valódi helyen a gyógyítást alkalmazni, de nem szabad szívárványokat kergetni, nem lehet ezt a súlyos kérdést irreális alapokon, a tényeknek hamis értelmezésében, vagy elferdítésével tárgyalni.

Nálunk *a városi szellemben* is súlyos hiba van. Kigúnyolják a sok gyermeket, állandó nehézséget támasztanak a sokgyermekes családoknak. *A gyermek mindenkinek az útjában van.* A nép folytonos nyugtalanítása, izgatása is bizonytalanná teszi a jövőt, aggodalommmá váltja a várható gyermekáldást. Ez a bizonytalanság ma lassan a falusi népet is hatalmába keríti, pedig a faluban általánosságban ma még több a születés, mint

a városban. De hatalmába fogja keríteni a mezőgazdasági munkásságot és cselédséget is, ahol eddig az egykét még nem ismerték.

A születésekkel kapcsolatban még csak annyit kívánok leszögezni, hogy éppen a földosztásnak mond ellent az a tény, hogy *Franciaországban, a kisbirtokosok hazájában* a születések száma már a háború előtt is nemcsak alacsony, hanem *állandóan csökkenő volt* és ez a csökkenés a mai évekig egy pillanatra sem akadt meg. Ezzel szemben nálunk mindenütt, ahol például a *Stefánia Szövetség* munkáját megkezdte, a születések csökkenése megállott. Ez pedig nem lehet kis jelentőségű dolog és előbb-utóbb országos átlagban is erősen fogja éreztetni a hatását, hiszen a Szövetség 1937-ben már 599 orvossal és 728 védőnővel dolgozott, működése pedig több mint 5 millió lakosra terjedt ki. Nagy eredményei jelentkeznek a *Zöldkereszt- és a Vöröskereszt* akcióinak is.

De a *Stefánia Szövetség*, valamint a *Zöldkereszt- és Vöröskereszt-akciók* áldásos működésének köszönhető az is, hogy a gyermekhalandóság évről-évre csökken, ami viszont a népszaporodás eredményeit javítja és a születések csökkenéséből előállott veszteséget helyrehozza. A „*társadalom előregedését*” semmi szín alatt sem bizonyítja.

Csecsemőhalálozásunk az 1922. évi 20%-ról 1937-ben már 13.5%-ra csökkent, de ahol a *Stefánia Szövetség* védőintézetei működnek, ott 12.5%-ra, a védőintézeti védencek között pedig 8.8%-ra esett vissza. Ez a tény is erősen ellentmond Matolcsy állításának. De nézzük közelebbről a „*társadalom előregedését*” is.

Csak örvendetes jelenség, hogy az emberi korhatár *kitoló dott*. Ennek nemcsak abból a szempontból kell örülnünk, hogy ez is előmozdítja az erősebb népszaporodást, de abból a szempontból is, hogy egyszer mi is megöregszünk (Matolcsy is) és akkor mindannyian még mindig örülni fogunk az életünknek. Ezt tehát az *állandóan fejlődő orvosi tudománytól, a helyesebben irányított életmódtól és a testet konzerváló sporttól* nem vehetjük rossz néven. A halálozási arányszám Európa minden országában – kivéve *Oláhországot* – szintén csökken és ezekben az államokban senki sem sír a társadalom öregedésén.

Teljesen logikátlan az a megjegyzés, hogy társadalmunk pl. azért is öregszik, mert 1920-1935-ig a 20 éven aluliak

száma 3'3 millióról 315 millióra csökkent. Az ilyen megállapítás elfelejti azt, hogy 1914-1918-ig *világháború* dühöngött Európában, ebben mi is résztvettünk és minden épkézláb ember a harctéren volt. A születések számának természetesen *vissza kellett esnie*, a valóságban *több mint a felére zuhant* és ez a megfogyatkozott szám érte el az 1920-1935. években a 20 éven aluli életkort, de ez a szám lépett az utóbbi időkben a nemzőképes korba is, ami nemcsak nálunk, hanem minden háborúviselt országban kedvezőtlenül befolyásolja a mostani születések számát. Kevesebb a házasulandó anyag, kevesebb a született gyermekek száma is. Az 1939-1941-ig terjedő időben ismét *nagyobb természetes szaporodásra* van kilátás, ami már a fiatalok számát fogja erősebben növelni. Hiszen látjuk azt, hogy az 1921-25. évtödben a születések átlagszáma máris erősen emelkedett. A világháború ideje alatt megfogyatkozott születések és az 1920-35-ig terjedő időben bekövetkezett 20 éven aluliak számának csökkenése között *egy természetes összefüggés van* és ezt észre nem venni oly *alapvető* hibát képez, mely minden erre épített következtetést már az induláskor felborít. Ha pedig az ország népsűrűségét nézzük, a béke éveiben hazánkban 1 km² területre 65 lélek esett, ma 96. Népsűrűség tekintetében az európai agrárállamok közül csak Hollandia és Belgium előz meg bennünket. A kisbirtokos Franciaországnak tengerpartja, hatalmas városai és gyárai vannak, népsűrűsége ennek ellenére 76. Jóval mögöttünk van.

Ezek után nem nehéz megcáfolni a nagybirtok terhére írt *egészségügyi- és egykekérdést* sem. Nézzük előbb az egyikét és hiszem, hogy ezt a kérdést végre tisztán tárhatom az olvasó elé, hogy ezzel kiirtsam azt a rágalmat és hazugságot, mellyel többet ártnak ennek a kérdésnek, mint használnak:

Először tisztáznunk kell egy téves felfogást, mely a statisztikának helytelen értelmezéséből fakad. Valahányszor szembeállítják a *Dunántúl*, az *Alföld* és az *Észak* népesedési arányát a nagybirtok elterjedésének százalékos számával, a területekből sosem vonják le az *erdőt*, Dunántúlon a *Balatont* stb., ami természetesen hibás következtetésekre nyújt alkalmat, mert ahol sok az erdő, ahol egy óriási vízterület fekszik, vagy ahol több nagy város és hatalmas nagyközség vari, ott más a népsűrűség, mint a *kizárólagosan* mezőgazdasági területeken.

Az összehasonlítást tehát bizonyos területekre kell korlátozni, hogy helyes képet kapjunk. Talán még akkor jutunk legközelebb a kérdés elbírálásához, ha *vármegyénként* teszünk összehasonlításokat. Ez mindenestre igazságosabb, mert kisebb területeken statisztikailag csak kisebb kilengések lehetnek. Ha a vármegyéket vesszük alapul, akkor arra a megdönthetetlen következtetésre jutunk, hogy *a nagybirtok számarányának semmiféle összefüggése nincs a népsűrűséggel.* Semmiféle hatást nem gyakorol rá, legfeljebb itt-ott éppen az *ellenkezőjét* bizonyítja annak, amit a demagógia állít, vagyis azt, hogy ahol a nagybirtok számaránya nagyobb, ott a népsűrűség is magasabb. De beszéljenek helyettem a számok:

	nagybirtok % aránya:	népsűrűség :
<i>Dunántúl:</i>		
Vas megye	25	83·2
Beranya megye	26	63·4
Tolna megye	27	74·8
Győr—Moson—Pozsony megye ..	29	66·3
Zala megye	32	75·1
Sopron megye	35	79·2
Veszprém megye	39	61·5
Somogy megye	42	57·6
Komárom.—Esztergom megye ..	42	90·4
Fejér megye	45	57·5
<i>Alföld:</i>		
Jász-Nagykun-Szolnok megye ..	17	78·4
Csanád—Arad—Torontál megye	17	87·0
Szatmár—Bereg megye	20	70·7
Pest-Pilis-Solt-Kiskun megye ..	23	115·6
Békés megye	24	89·8
Bács-Bodrog megye	27	65·3
Bihar megye	28	63·5
Csongrád megye	28	78·8
Szabolcs—Ung megye	31	84·6
Hajdú megye	39	74·8

nagybirtok %-os
aránya:

népsűrűség

Észak:

Abaúj-Torna megye	27	54·5
Borsod—Gömör—Kishont megye	27	76·0
Heves megye	29	84·5
Nógrád—Hont megye	33	77·0
Zemplén megye	33	82·8

Szeszélyesen változnak a számok, de inkább azt mutatják, hogy ott, ahol a nagybirtok %-os aránya nagyobb, ott a népsűrűség is erősebb. Pl. Komárom, Szabolcs, Hajdú. Csongrád, Heves és Zemplén megyékben elég nagy a nagybirtok elterjedése és ehhez viszonyítva a népsűrűség is nagy. Viszont pl. Baranya, Bihar és Abaúj-Torna megyékben kisebb a %-os arány, de kisebb a népsűrűség is. Más okok azok, amelyek a népsűrűséget befolyásolják. Országrészenként olyan eltérők az egyes birtokkategóriák, annyira változó a népesség elhelyezkedése és helyzete, hogy a nagybirtokkal kapcsolatosan reális következtetéseket nem nyújthat. Nagyon könnyű lenne a fenti adatok alapján rámutatnunk arra, hogy éppen a nagybirtokos vidékeken nagyobb a népsűrűség, mert ha a területből levonánk a nagybirtokok jelentős részét kitevő erdőket és legelőket és így hasonlítanánk össze a népsűrűséggel, akkor nagy eltéréseket találnánk a nagybirtokos területek javára. *A demagógia ezt a „ziccert”*, ha a helyzet fordítva lenne, nem is hagyná ki,* de mi kijelentjük újból, hogy a népsűrűség és a nagybirtok elterjedése között törvényszerű összefüggés nincs. Mindenesetre a felsorolt adatok máris bizonyítják azt, hogy valótlan az az állítás, amely azt kiabálja, hogy ahol a nagybirtok van, ott megszűnik az élet, ott az egyke uralkodik. Hogy ez mennyire nem így van, azt viszont a következő táblázat szemlélteti, amelyben *a nagybirtok elterjedésének %-os arányát az egyes vármegyék 100.000 kat. holdra eső egykés községekkel hasonlítjuk össze:*

	Nagybirtok %	100.000 kat. holdra eső egykés község
Vas megye	25	2·2
Baranya megye	26	8·5
Tolna megye	27	4·5
Győr megye	29	12

	Nagybirtok %	100.000 kat. holdra eső egykés község
Zala megye	32	2·7
Sopron megye	35	2·0
Veszprém megye	39	1·4
Somogy megye	42	3·6
Komárom megye	42	1 1
Fejér megye	45	0·3

E kimutatás szerint abban a két vármegyében (Komárom és Fejér), ahol történetesen legnagyobb a nagybirtok elterjedésének a százaléka, a legkevesebb az egykés községek száma. *Ez természetesnek is látszik*, hiszen, mint a következő kimutatások világosan feltüntetik, nemcsak a gazdasági cselédek-nél, hanem a nagy uradalmak közelében lakó és ezekből élő mezőgazdasági munkásoknál is *lőbb a gyermek, több az eltartott*, mint a kisbirtokosoknál. *A nagybirtok közelében lakó munkáscsaládoknak nem érdeke az egyke, hiszen minél több a gyermek, annál több a munkáskéz és a kereső*,

Az 1938. évben kiadott statisztikai évkönyv 14. lapján találjuk meg a népesség megoszlását foglalkozási főcsoportok szerint, feltüntetve az egyes csoportok eltartottjainak a számát is. Ezekből kiemelem *a mezőgazdaságban dolgozók* és eltartottaiknak a számát, hogy *a keresők és az eltartottak arányát* ebből kiszámíthassam. (Az adatok az 1930. évi népszámlálás eredményeit tüntetik fel.)

	Keresők :	Eltartottak	Égy ke- resőre jut eltartott
1000 k. holdon felüli birtokos	579	938	1·6
1000 k. holdon felüli bérlő	267	458	1·7
500—1000 kh-ig birtokos	696	1.001	1·4
500—1000 „ bérlő	325	519	1·6
100— 500 „ birtokos	6.977	8.590	1·2
100— 500 „ bérlő	1.992	2.801	1·4
50— 100 „ birtokos	18.403	13.133	1·0
50— 100 „ bérlő	2.674	3.451	1·3
10— 50 „ birtokos	338.134	323.942	0·9
10— 50 „ bérlő	17.315	24.503	1·4
0— 10 „ birtokos	786.381	886.218	1·1
0— 10 „ bérlő	29.396	47.892	1·6

	Keresők:	Fltartottak	Egy keresőre jut eltartott:
részes földműves	27.879	44.993	1,6
gazdasági tisztviselő	4.805	6.432	1,3
gazdasági cseléd	215.896	265.668	1,2
gazdasági munkás	461.302	494.319	1,1
gazd. munkás 1 h-on aluli birtokkal	91.927	179.840	2,0

A legkevesebb családja van a 10-50 holdas kisbirtokosnak, míg a legtöbb az 1 holdon aluli földdel rendelkező gazdasági munkásnak. Ez a típus különben talán a legmegelégedettebb csoport, mert kis kertes házzal, egy kis földdel rendelkezik, az uradalomnál vállalt munkája révén pedig egész évi keresménnyel biztosítva van. Sok baromfit és több sertést nevelhet, tehene is van, ezek mind boldogulásának bázisait képezik. A kimutatásból eredő végső következtetésünk az, hogy általában a nagybirtokokon és a nagybirtokokból él*) családoknál a családtagok száma nagyobb, ami ismét az egyke ellen bizonyít.

1930. év óta a különbség a nagybirtokokból élők járóra tolódott el, mert a kisbirtokosok között jobban lábrakapott az egyke, de a kisbirtokok száma is szaporodott. Igazolják ezt azok a vizsgálódások, melyeket azóta folytattak egyes megyékben. De ezek a vizsgálódások azt is bizonyítják, hogy pl. a gazdasági cselédeknél az előbb feltüntetett családtagok átlaga korántsem fejezi ki azt a magasabb létszámot, amely az egyes nagybirtokokon fennáll. Ha a napilapokban nagylétszámú, sokgyermekes családokról olvasunk és keressük az apa munkakörét, akkor túlnyomó részben azt látjuk, hogy gazdasági, illetőleg uradalmi cselédéről van szó.

Könyvem második részében az egyes nagybirtokok ismereténél látni fogjuk mindenütt, hogy a gazdasági cselédek milyen nagy gyermeklétszámmal rendelkeznek. Ezt nemcsak az mozdítja elő, hogy a cseléd gyermekeinek a jövőjéért nem aggodíks, hanem az is, hogy gyermekeit tisztességesen el tudja látni, amit megkönnyítenek azok az intézkedések, melyeket a szociális érzésű nagybirtokosok tettek a többgyermekes családok érdekében. Ugyanis, amikor kormányunk általános vonatkozásban most helyezte kilátásba a nagyobb arányú családvédelmet és a családi segélyt, akkor az egyes nagy uradalmakban már évek óta jutalmazták a nagybirtokos családokat, a többgyermekes családapákat. Ez a jutalmazás a gabonajárandó-

ságnak a gyermekek számarányához viszonyított emelésében jelentkezik, tehát *állandó vonatkozású*.

Az előbb feltüntetett családtagok átlaga azért sem oly kifejező, mert – kisebb számban – vannak még nagybirtokok, ahol a cselédek helyzete nem kielégítő és ez a rosszabb helyzet a gyermekek számát is kedvezőtlenebbé teszi, de lerontja az országos átlagot is.

Bejczy Németh Andor: „*A naposabb oldalon*” című könyvében kimutatja, hogy 500 cseléd-családot vizsgált, hogy megállapíthassa Győr megyében az egyes uradalmak cselédgyermeklétszámának az átlagát. A következő megállapításra jutott:

46 családnál átlagban	0	gyermeket talált		
66	”	”	1	”
103	”	”	2	”
98	”	”	3	”
74	”	”	4	”
57	”	”	5	”
26	”	”	6	”
12	”	”	7	”
8	”	”	8	”

Tehát már a *népsűrűségünk javára* eső 3 gyermekén felül 275 családot talált, a *népsűrűséget fenntartó* 2 gyermekű családok közül 103-at, míg az 1 gyermekű családokból 66-ot és a gyermeknélküliekből mindössze 46-ot. Ezek az utóbbiak azonban valószínűleg még a fiatal párokból kerülnek ki, mert az uradalmaknál még nem igen fordult elő egészséges cselédszülőknél, hogy *legalább 3-4 gyermeket* ne neveltek volna fel. Az átlagos szám ezen vizsgálódás eredményeképp 2,9, ami népszaporodást jelent. Hol van itt az egyke?

Ezzel szemben a kisbirtokoknál lábrakapott egykét *Hunyady Ferenc*: „*A kismarjai választókerület*” című könyvében a következő sorokból is következtethetjük:

„... Ez utóbbi községben sok kismemesi családnál is van 3-5 gyermek, a régebbi 4-8-10-zel szemben, míg a többi községekben a *módosabb* gazdáknál 3-4 helyett *most* 1-2, a szegényebeknél 3-6 gyerek a gyakori.” Egy másik megállapításában pedig a következőket írja:

„*A birtokviszonyok változásának a népmozgalomra gyakorolt erős hatását mutatja, hogy több község lélekszáma csök-*

kent vagy alig növekedett azokban az évtizedekben, amikor határukban *egyik-másik uradalom parcellázásra került* és a gazdasági cselédek, valamint a munkások egy része elvándorolt, így volt ez 1907. év körül Váncsodon és Nagykerekin, 1918 és 1920 körül Bojton, 1927-ben pedig az *uradalom kisbérletbeadásakor* Kismarján.”

Hartstein Péter a „Nagybirtok vagy kisbirtok” című munkájában a következőket írja:

„Népesedési szempontokból kifejezetten a földreform ellen szól az a tapasztalás, hogy az *egyke különösen az új földhözjutottak között terjed*. Ennek természetes magyarázata az örökösödési rendszerben keresendő. A paraszt-hitbizományrendszer nálunk nem talált talajra, de a földhöz jutott kisgazda, úgy-ahogy, *életképes egészben* akarja földjét fiára hagyni. Amíg a föld egy kézben van, a tulajdonos „gazda”. Ha felosztják, gyermekei ismét csak éppen hogy nem nincstelen mezőgazdasági munkásokká válnak.

A születések aránya (1000 lakosra eső élveszületés száma) és a nagybirtokok elterjedésének vármegyénként való összehasonlítása fenti tételt túlnyomó esetben igazolja:

	nagybirtok %	1000 lakosra eső élve- születés 1933—1935-ig
<i>Az Alföldön.</i>		
Jász-Nagykun-Szolnok	17	24'0
Csanád—Arad—Torontál	17	21'8
Szatmár—Bereg	20	30'2
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	23	18'6
Békés	24	22'6
Bács-Bodrog	27	19'6
Bihar	28	25'3
Csongrád	28	22'8
Szabolcs—Ung	31	30'9
Hajdú	39	27'8
<i>Dunántúl.</i>		
Vas	25	20'3
Baranya	26	17'6
Tolna	27	19'1
Győr—Moson—Pozsony	29	22'1
Zala	32	21'1

	Nagybirtok %	1000 lakosra eső élve- születés 1933—1935-ig
Sopron	35	21·7
Veszprém	39	23·6
Somogy	42	18·6
Komárom—Esztergom	42	21·4
Fejér	45	24·9

Északi Dombos Vi²ék.

Abaúj-Torna	27	26·3
Borsod—Gömör—Kishont	27	24—
Heves	29	23·7
Nógrád—Hont	33	23·8
Zemplén	33	26·5

Eddig tart Hartstein Péter könyvéből kiemelt idézet. méh meggyőzően szemlélteti az igazságot, de meggyőzően indokolja azt is, hogy a kisbirtokosaink között, főleg az újonnan földhöz juttatottak között, miért kezd lábrakapni az *egyke*. *W.* akik sokat éltünk a parasztok között, akik nemcsak elméletben, hanem gyakorlatból is ismerjük a problémákat, akik a bajok forrásait nem üres frázisokkal keressük, hanem azokat a való tény és a *magyar kisbirtokos gondolkozásának és helyzetének óz ismeretében* már régen megtaláltuk, Hartstein megállapításaihoz csak azt fűzhetjük hozzá, hogy azok az *életből* merítették. A kisbirtokos tudja, hogy halála esetén, ha több gyermeke van, a birtok *kicsiny részekre* szakad szét és *egy-egy kisebb rész már nem lesz elegendő egy család eltartására*, Viszont tény az is, hogy *örökösödési jogunk* megreformálása ellen éppen a parasztság zöme tiltakozna a legjobban, mert minden gyermeküket egyformán kívánják a „juss”-ban részesítem. Látják azt is, hogy a mai föld osztogató világban gyermekeik kénytelenek lesznek majd földszalag-darabkáikon nyomorogni, mert munkaalkalmat a mind kisebb területre zsugorodó nagybirtokokon már nem fognak találni. Tudják azt is – ellentétben a demagógiával –, hogy *annyi földje nincs e szerencsétlen hazának, hogy mindenkinek jusson*. Kénytelenek tehát gyermekeik jövője érdekében az egy-egy gyermekkel megelégedni. Ezért írja *Hunyady Ferenc*, hogy éppen a *jómódúak*, vagyis a módosabb gazdáknál divatozik a 3-4 gyermek helyett *ma már csak az 1-2 gyermek*.

Vitéz Imrédy Béla jelentette ki egy beszédében azt, hogy a kormány foglalkozik az örökösödéssel kapcsolatban felmerült kérdések olyan szabályozásával, amely az egyke elleni küzdelemnek és a népszaporodásért való harc jegyében áll és alkalmas arra, hogy *paralizálja azokat a vélt előnyöket, melyeket az egykével vagy egysével elérni kívánnak*". Vagyis ezek a szavak azt jelentik, hogy a gazdasági kérdések megoldásával kell a betegséget meggyógyítani, *azonban a gazdasági kérdéseket a vagyonok elosztásával és a vagyonok által képezett termelő erők megszüntetésével csak súlyosítani lehet, de nem megoldani. Munkaalkalmat kell teremteni és a munkát megfizetni.* Az önálló egzisztencia fogalma ma erősen *relatív*, de látjuk, hogy az egyke-kérdésben nem javít, hanem ront. Különbözik az önálló egzisztenciák szaporításához elegendő gazdasági forrás, elegendő gazdasági erő és a *jövő lehetőségeinek a biztosítása* szükséges. Ha valakinek állandó munkája van – és a nagy tömeg, főleg a mezőgazdasági tömeg nem a földet, hanem ezt kívánja -, ennek a munkának a tisztességes megélhetés kilátásaiban megvan az ellenértéke is, *akkor az egyke problémája nagyon könnyen és nagyon egyszerűen megoldást nyerhet.*

Az egyke elleni küzdelem nagyon hatásos módja lenne az is, ha megteremtenék az előfeltételeit annak, hogy fiatalságunk ne 30-40 éves korában, *hanem 20-30 éves korában házasodhasson* és ha a parasztok között erősebben divatba jött ú. n. vadházasságot megszüntetnék. Természetesen ezeket a kérdéseket is az anyagi feltételek befolyásolják. Ma a városi tisztviselőnél és az ipari munkásnál az egyke szinte természetes, de megszűnne abban a pillanatban, amint a tisztviselő és a munkás havi jövedelme a létminimum határát elhagyná és a javulás állandósulna. A kis összegeket reprezentáló családi pótlékok itt nem sokat segítenek. *Mezőgazdasági viszonylatban pedig, amint megszűnne a földkérdéssel kapcsolatos izgatás, amint lehetővé válna az állandó bizonytalanság megszüntése után a nyugodt termelés, a többtermelésre való törekvés, amint a földbirtokpolitikai kérdések feszegetése nem merülne ki a legegyszerűbb és a legkönnyebb megoldást képező parcellázási és telepítési tevékenységgel – mely azonban a holnapra nem gondol -, amint a földbirtokpolitikát, annak minden részleteiben is, szakemberek, mezőgazdák intéznék és ez a földbirtokpoli-*

tika felölelné a termelés, értékesítés, hitel, ipari árak redukálása stb. terén megoldandó súlyos feladatokat, de békében hagyná úgy a nagy-, közép-, mint a kisbirtokosok termelői tevékenységét erősen befolyásoló tulajdonjogi kérdést, megszüntetné a holnaptól való állandó rettegést, akkor nagy lépéssel közelednék az egyke kérdésének a megoldása felé. Amint a törpebirtokos látni fogja, hogy mindig lesz nagybirtok, ahol Ő földjének kis hozamát munkájának jövedelméből tartósan ki tudja egészíteni, ha megerősödött, módja lesz egy pár holdat még hozzá vásárolni, akkor nem lesz gond a gyermek jövője és nem fognak félni a több gyermektől. Ha a kisbirtokos tudni fogja, hogy második, harmadik fiát pénzzel kielégítheti ebből azok házat-kertet vásárolva, *a nagybirtokon vállalt munkájukból meg fognak élni* (az a mezőgazdasági munkás, aki otthonnal, házzal, udvarral, állal, kerttel bír, keresményét mindig teljes mértékben fel tudja használni és értékesíteni, szemben azzal, aki egy parasztháznak egy-egy kis bér szobájában húzódhat meg, jószágot nem tarthat és megkeresett részgabonáját házigazdája a lehető legkisebb áron vásárolja meg tőle), vagy mindig lesz alkalmuk földet vásárolni, szívesen veszi a több gyermeket. *Földet pénzért ma még mindenütt lehet vásárolni.* Amint a mindenre kiterjedő eredményes földbirtokpolitika a mezőgazdaságban egy tartós fejlődést fog biztosítani, de magát a földkérdést rábizza *a természetes és egészséges fejlődésre, az evolúcióra* és ehhez a földrevágyó parasztot olcsó hitellel, adó- és illetékengedményekkel fogja támogatni, akkor a nagyobb gyermekáldás be fog következni. Hiszen látjuk – az elmúlt idők bizonyítják –, hogy annak dacára, hogy *a nagybirtok állománya a háború óta mesterséges beavatkozással 20-40%-kal csökkent*, az egyke nemhogy megszűnt volna, hanem jobban elterjedt. Ha a demagógia a nagybirtok megszüntetésében, a kisbirtokok szaporításában látja a mezőgazdasági helyzet erős javulását, *akkor ebben az arányban kellett volna javulnia az egykének, a mezőgazdasági helyzetnek*, de a kisbirtokosok helyzetének feltétlenül. Ehelyett éppen ennél az osztálynál nemhogy javulást, hanem *erős visszaesést* látunk és ez a visszaesés mindenféle vonatkozásban jelentkezik. *Ezeket a kérdéseket, köztük az egyke kérdését is, demagógiával, hangulatot keltő frázisokkal megoldani nem lehet, csak komoly, átfogott, a helyzetet jól ismerő, tisztánlátó politikával.*

Végül nézzük az *egészségügyet*.

Dr. Szénágy József, a Stefánia Szövetség főorvosa, egy alkalommal a következőket jelentette ki:

„Nem elégséges, sőt sok vonatkozásban éppen káros az a gyermekvédelem, amely egyedül csak a mennyiségre törekszik s ezáltal a biológiaiilag értéktelen tömegek mindenáron való megtartásával éppen a *biológiaiilag fogyatékos tömegek* szaporodását segítik elő. Az intézményes gyermekvédelemnek különös tekintettel kell lennie a *minőségi* szempontokra és a mennyiséget elsősorban és különösen ott kell fokozni, *ahol és amely* családok köréből biológiaiilag legértékesebb gyermektömegek *megszületése, megtartása, majd később e tömegek tovább szaporodása várható.*”

Sajnos, nálunk főleg éppen az újonnan létesített telepések, az ilyen kisbirtokosok gyermekei a satnyák és vékonyak. Bárhonnán kérünk az országból tisztiorvosi véleményeket, mind azt hangsúlyozzák, hogy *a gazdasági cselédek gyermekei sokkal jobban tápláltak, sokkal egészségesebbek, mint általános-ságban a kisbirtokosoké.*

Nem akarok most hosszasan kitérni a kisbirtokosok, a gazdasági cselédek és a mezőgazdasági munkások gyermekeinek egészségügyi helyzetére, a különböző összehasonlításokra, mert erről külön könyvet lehetne írni. Megelégszem azzal, hogy csak egy-egy vizsgálatról, egy-egy megállapításról tegyek említést, melyek szerintem elegendők ahhoz, hogy általános következtéseket is nyújtsanak.

Neuber Ede dr. debreceni professzor megállapította, hogy az I. osztályú debreceni iskolásgyermekek közül 5% szenvedett biztos és igen valószínű szifiliszben, vagyis 10.000 gyermek közül 500. 4%-ban, vagyis 400-ban aktív, 22%-ban, vagyis 2200-ban pedig inaktív tüdőtuberculosist talált. Ezeknek a gyermekeknek a túlnyomó része a *debreceni paraszt gyermekek* közül került ki.

Walter professzor néhány év előtt többszáz szegedkörnyéki iskolásgyermeken végzett méréseket és vizsgálatokat. Megállapította azt, hogy *a tanyai gyermekek tápláltsága rosszabb*, mint a városiaké és a városiak sokkal több tejet isznak és rendszeresebben, mint a falusiak. (!) Megállapította azt is, hogy ezek a gyermekek a rossz tápláltság következtében *gyengék és a betegségekre erősen hajlamosak*. Ilyen vizsgálódásokat

végzett és hasonló eredményekre jutott az alföldi nép között *Verzár* egyetemi tanár is.

Dr. Asztalos János és *dr. Gärtner István* Bihar vármegyében, a derecskői járásban végeztek vizsgálatokat, ott, ahol a kisbirtokosok és az uradalmak vegyesen fordulnak elő. Megállapításaikhoz hozzáfűzték azt, hogy az *uradalmi cselédek helyzete egészségügyi és ruházkodási téren messze túlhaladják a kisgazdák cselédeinek a helyzetét.*

Bejczy Németh Andor: „*A naposabb oldalon*” című munkájában megállapítja azt, hogy a tbc. fertőzés legnagyobb foka *nem a cselédek és a mezőgazdasági munkások gyermekeinél van, hanem a vasutasok és a gyárimunkások gyermekei közt.*

Hunyady Ferenc: „*A kismarjai választókerület*” című könyvében a következőket írja:

„*A nehéz megélhetési viszonyok és nélkülözések következtében sok a beteg, az idő előtt rokkant és a gyermekek csenevészek. Nagy a halandóság, különösen a gyermekek körében. Egészségápolás, betegségmegelőzés ismeretlen. Jóvízü kútjaik száma és vize kevés, sok az egészségtelen vizet adó kút. A beteg, lábadozó és a gyermek táplálása nem megfelelő.*”

A végtelenségig lehetne folytatni az egyes megállapítások ismertetését, melyeket minden körülmények között tárgyilagosnak kell elfogadnunk, hiszen kiváló professzorok, orvosok, a helyszínen élő írók bocsátották azokat közre.

Természetes is, ott, ahol a cselédszülők, a cselédgyermekek és a nyári munka idény alatt a mezőgazdasági munkások *uradalmi orvosok felügyelete alatt állnak*, ahol a szülők és a gyermekek megfelelő és a terméseredményektől, a természet szélségeitől függetlenül rendes ellátásban részesülhetnek, ahol a lakásviszonyok a szociális gondoskodások folytán *állandóan javulnak*, ahol a patika kiadásai terhet nem jelentenek, ott a betegség nem terjedhet és nem szedhet annyi áldozatot, mint ott, ahol az orvosi és a patikai költségek vagy a *nagyobb szegénység*, vagy a *fősvénység* következtében gondot okoznak, ahol a parasztok a maguképített vályogházaikban *alig tenyéryni* ablakot hagynak (hogy télen a hideg és nyáron a sok légy be ne jöhessen), ahol a javasasszony az orvosi tanácsadó és a gyógyító. Ha megnézzük az egyes uradalmak gazdasági cselédeinek gyermekeit és összehasonlítjuk több, főleg 10-15 holdas letelepített család gyermekeivel, akkor látjuk a nagy

különbséget, de nemcsak a gömbölyű és beesett gyermekarcok, hanem a *ruházkodás* között is.

E fejezet bevezetésül pedig Matolcsy azon állításával szemben, hogy a szociálpolitika miatt a csecsemő-, tuberkulózis-halandóság még igen nagy, le kell szegezni azt, hogy az országban az *évek óta folyó szociálpolitika folytan*, melyet nemcsak az állam, hanem a társadalom tehetősei, köztük elsősorban a szociális érzésű nagybirtokosok támogatnak, *a csecsemőhalandóság évről-évre csónkén, a tuberkulózis lassan-lassan mind nagyobb tért veszít. Az állam számtalan rendelete a Stefánia Szövetség, a Zöld- és Vörös kereszt-akciók, a herceg Esterházy-féle nagyösszegű orvosi alapítványok mind erősebben éreztetik jótékony hatásukat, mindjobban javítják hazánk népességének, főleg a mezőgazdasági lakosságnak az egészségügyi helyzetét.* Ezeket mégiscsak észre kell venni, mert ezek az intézkedések, ezek a nemes cselekedetek és ezeknek eredményei mindenkinek feltűnnek, akik nyitott szemmel járnak az egyes falvakban és a tanyák között és akik ismerték azelőtt is a helyzetet.

A tények, a statisztikai adatok és a vizsgálódások eredmény} einek *tömegét* lehetne még felhozni az e fejezetben tárgyaltak kibővítésére és a Matolcsytól idézett hangulatos sorok még erősebb megdöntésére, de azt hiszem ez már felesleges, mert az eddig nyújtott hiteles adatok, logikus következtetések a célt elérték, legalább is meggyőző képet adtak azoknak, akik *jó-hiszemű* tárgyilagossággal foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel és akiket nem a gyűlölködés, hanem az igazságkeresés vezet.

A további fejezetekben többször találkozunk ismétlésekkel, csak a hozzájuk fűzött kommentár mindig más. Legtöbbször *egymásnak ellentmondó, egymást cáfoló állításokkal állunk szemben, melyek az erős elfogultságnak sajátosos velejáró tulajdonságai.*

„A megoldás útja”

„1. Megszüntetni a jövedelemelosztás kirívó egyenlőtlenségeit a javak igazságosabb elosztása által.

2. Emelni a nemzeti termelést, az erőforrások jobb kihasználásával.

3. Gondoskodni a dolgozó tömegek szociális ellátásáról.”

Az elvek ilyen felsorolásban tökéletesek. Ha ezekhez Matolcsy végig *következetes maradna*, akkor teljesen egyetérténék vele. *A továbbiakban lefektetett szempontok azonban mást mondanak.* Ha Matolcsy velünk együtt végigjárta volna az egyes jól kezelt nagybirtokokat, megnézte volna a számadásokat és a könyveket, beszélt volna a gazdatisztekkel, cselédséggel és munkásokkal, faluhelyen elfogadta volna a jegyző, tanító és pap felvilágosításait (természetesen azokét, akiket nem a „népboldogítás” vezet, hanem akik ismerik a közelükben lévő uradalmak életét, helyzetét és szociális tevékenységét) és nem adott volna hitelt egy-két izgága embernek, aki némely vidéken csak azért csapott fel „népvezérnek”, mert az egyes uradalmak megsokallották a folytonos „pumpolását” és mert elvesztett vagyona és állása hiányában *nagyon ráér* politikával foglalkozni (sőt a népektől is így lehet egy pár pengőt keresni), *akkor a helyzetet a maga őszinte feltárásában látva*, elveivel kapcsolatban egészen más következtetésekre jutott volna, mint így. Semmi szín alatt sem jutott volna arra a végső konklúzióra, hogy az ország összes bajainak, minden problémájának csak egy megoldása van: *a nagybirtok felosztása*. Rájött volna arra is, hogy a felsorolt három pontját a legtöbb nagybirtok *már régen* megvalósította. Mindenesetre ez több fáradtsággal járt volna, így azonban kénytelen megelégedni a hangzatos szavakkal, melyek a durranó békához hasonlóan ugyan lármát csapnak, azonban tartós hatásuk nem jelentkezik. Az első ilyen hangzatos megállapítása a következő:

„Megoldás módja – teljes rendszerváltozás.”

„A magyarság túlnyomó része változást, teljes rendszerváltozást kíván. Az a nagybirtokos, aki sem mérhetetlen kiterjedésű birtokaival nem törődik, sem a közügyek terén nem tevékenykedik, sem faluinak népével nem gondol, de könnyelmű élete vagy hűtlen vagyongazdálkodásának rabló-gazdálkodása alatt rettenetesen eladósodott, éppúgy változást kíván, mint az a kiscgazda, aki 30 holdját meg akarta kétszerezni szorgalmas munkájával és parcellázó hiénák áldozata lett; elúszott a meglévő 30 holdja és az új birtokból pedig végül is kiárverezték, mert nem bírta fizetni a 2000 pengős földárakat a harmadára leesett búza- és állatarak mellett... Az eladósodott nagybirtokos csak olyan

változást tud elképzelni, hogy bármely mértékben ée bármely ok miatt megterhelt birtoka állami intézkedéssel, akár közpénzből is, tehermentesíttessék és ezenfelül legfeljebb olyan változás után vágyik, amely az idő kerekét egy fél évszázaddal, de legalább is a „boldog békeévek” romantikus világába vissza hajtáná.

Csak a rímek hiányoznak az egyes mondatok végére, hogy hatásuk nagyobb legyen. A szavak mögött azonban *semmiféle komoly lényeg*et, vagy *alapot* nem találok, csak nagy ellentmondásokat, üres állításokat. A korábbiakban, amikor a feudális rendszert kárhoztatta, ezzel elítélte azt, hogy a nagybirtokosok a közügyekben egyáltalán résztvettek és résztvesznek. Most a szemrehányás ennek *ellenkezőjéért* van. A korábbiakban és a későbbiekben a nagybirtokosok *mammutjövödelméről* beszél, holott itt már erősen eladósodtak. Egyik kizárja a másikat. Több helyen leszegezi, hogy a nagybirtokos-földek *parlagon hevernek*, itt rablógazdálkodásról van szó. (Parlagon heverő földeken semmiféle gazdálkodást sem folytatnak!) Azt sem értem, hogy *okleveles gazdatisztek, mérnökök, szóval jól képzett szakemberek* mint folytathatnak rablógazdálkodást. Ilyen gazdálkodást egy földhöz nem értő emberről fel tudok tétélezni, de azokról az alkalmazottakról, akik 40-50 évig nyugodt életet akarnak élni azon a nagybirtokon, akik szinte *egész életükre lekötötték magukat a nagybirtokhoz*, akik nyugdíjat fognak innen élvezni – szóval a saját maguk és gyermekük egzisztenciájáról van szó -, miért végeznének rablógazdálkodást, mikor ez az ő nyugodt és boldog egzisztenciájuknak is a sírját ásná. Nem hallottam még arról sem, hogy nagybirtokot hogyan tehermentesítettek *közpénzekből*, hiszen a gazdavédelmi intézkedések a kis- és középbirtokosok érdekében jöttek létre és rövid átmeneti időre csak a nagybirtok legkisebb kategóriáját érintették. A végig indokolatlan rágalmakra és általánosításra azonban most általánosságban sem térek ki, mert ezekre *alapos feleletet adnak a későbbiekben ismertett nagybirtokok gazdálkodása, szociális tevékenysége és a tulajdonosoknak a közügyekben való áldásos működése*. A 30 holdas kisgazdával kapcsolatban tett megjegyzésekre csak azt válaszolhatom, hogyha egy 30 holdas kisgazda szorgalmas munkájával meg akarta kétszerezni a birtokát, akkor nem volt szüksége a *parcellázó hiénákra* és ha esetleg a konjunkturális időkben a reáerőszakolt traktor-

és tyúkkölcsönök, a zongoravásárlások miatt el is adósodott, a gazdavédelmi intézkedések lehetővé tették számára azt, hogy 30 holdját átmenthesse. *2000 pengős földárak Magyarországon sosem voltak*, mert 1926-ban, amikor a föld ára kulminált, akkor is az országos átlag holdanként csak 767 pengőt tett ki. A következő években a gabonaárak nagy magasságot értek el, tehát ha valaki a magasabb földárak idején vette a földjét (ha jó gazda volt, akkor hitelbe semmi esetre sem), azt a rövidesen bekövetkezett nagy mezőgazdasági árak idején *könnyen kifizethette volna*. Ha az a 30 holdas gazda, aki szorgalmasnak van feltüntetve, nem bírt az ilyen nagyságú földjével, akkor hogyan bírjanak majd a 12 holdas földekkel azok, akiket Matolcsy a nagybirtokok felosztása alkalmával akar letelepíteni *ilyen nagyságú* parcellákon.

Ami pedig a „boldog békeévekbe” való visszakíváncozást illeti, azt hiszem nagyon sok iparos, tisztviselő, kereskedő és más foglalkozásúak szívesen élnének ma is azokban a tényleg boldog békeidőkben. Sokan sírják vissza ezeket az időket, amikor kevesebb volt a gond, a keserűség, a demagógia, de több volt a kenyér és biztosabb a jövő. Matolcsy értelmezésében pedig – a nagybirtokosokra vonatkoztatva – csak annyit mondhatok, hogy amikor a *legtöbb nagybirtokosunk a mezőgazdaság fejlesztésében és előretörésében vezetőszerepet játszik*, akkor kár általánosítani, bűn rágalmazni. Szükségesnek tartom kiemelni a következő idézetet is, mely még mindig a rendszer-változtatással vari összefüggésben:

„A kisgazdatársadalom olyan változást kíván, amely biztosítja családjá fejlődését, olyan rendszert kíván, amely lehetővé teszi számára azt, hogy az elproletarizálódástól megmeneküljön, meg arra vágyik, hogy generációi magasabb társadalmi rétegekbe emelkedhessenek. A nincstelen tömegek olyan változást álmodoznak, amely belőlük, éhező, páriákból existenciát teremt.”

Sokan ezt így mondanánk: A kisgazdatársadalom olyan fejlődést kíván, mely visszahozza neki a boldog békeidőket, *amely csökkenti adóját, a magas ipari árakat, megszünteti a kartellek hatalmát, meghozza a rendes vetemény- és gyümölcsárakat, kiépíti a járhatatlan utait, vasútállomást hoz falujába, olcsó vasúti tarifát biztosít árujának, gyorsabb szállítást, falu-*

ának egy-egy részébe artézi kutat furat stb. stb., de kívánja a nagybirtok fennmaradását is, mert akkor egy tagban hagyhatná legidősebb fiára a kis birtokot, hiszen a többi gyermeke a nagybirtokon elhelyezkedne, ott munkát találna. Hiszen az elproletarizálódást éppen a fokozódó birtokelaprózódás okozza. *A nincstelen tömegek pedig állandó munkaalkalmat, kicsiny házat és kertet kívánnak, de semmi szín alatt sem a nagybirtok jelosztását*, mert tudják, hogy akkor válnak igazán éhező, nyomorgó páriákká, ha nem lesz munkaalkalmuk, nem lesz nyertük.

„Mindenki dolgozni akar, ez minden ember legfőbb vágya. Mindenki minél többet akar dolgozni, hogy tisztességesen éljen családjával együtt és önálló egzisztencia lehessen.”

Nem válhat mindenki önálló egzisztenciává. A mai időkben a szószoros értelemben vett önállóság már erősen relatív fogalom. Ma a közösségért dolgozik mindenki és az önállóság annyira körül van határolva, hogy szinte nem is lehet már annak nevezni. Ha az állami és magánhivatalokban, az iparban mindenkinek ott kell elvégeznie a kötelességét, ahová állították, *akkor a mezőgazdaságban is dolgozzon mindenki ott, ahová tartozik*. A föld elégtelensége úgysem biztosíthat minden igénylő számára önálló egzisztenciát jelentő birtokot, *valamely réteget pedig a másik réteg terhére kielégíteni és a földjuttatásból ki maradt réteget a pusztulásnak kitenni, nem lehet szociális feladat, szociális munka*. Ezzel csak az elégedetlenség nő, a proletárok száma szaporodik.

„... a tapasztalás is azt mutatja, hogy a termelés fenntartásának is biztosabb és főleg állandóbb rugója a tulajdon, a szerzés vágya, vagy más szóval az egyéni emelkedés biztosítása, mint az államhatalmi parancs, még ha halálbüntetéssel pecsételi is meg az előírt termelési terveket.”

Ennek azonban saját maga ellentmond a következőképpen:

„Teljes rendszerváltozást követelünk ... a mérhetetlen latifundiumok és nagybirtokok helyett önálló, független kisgazdatársadalmat, a nagyipar mellett saját otthonában lakó munkás polgárságot.”

Tudtunkkal a nagybirtok is a *tulajdon alapján* termel, ezt a birtokot is a szerzés vágya teremtette. Vagy a nagyobb birtokkategóriákra nem vonatkozik a tulajdon szentsége? Ahol pedig halálbüntetéssel pecsételik meg az előírt termelési terveket, az *Szovjet-Oroszország*, ahol a nagybirtokot, vagyis a tulajdont megszüntették. Az utolsó idézet végéhez érve, azt hiszi az ember, ha már a nagybirtok felszámolását követeli és helyette az önálló, független kisgazdatársadalom megteremtését, akkor a nagyiparnál is ide jut a következtetés, vagyis arra, hogy a nagyipar helyett is önálló kisiparos társadalom teremtessek. De nem, mert itt már elnézőbb és megelégszik azzal, hogy a munkásság számára csak *otthon* követel. *Csak hogy a saját otthon mellett még éhen halhat az a munkás, a túltengő nagyipar mellett a kisiparos is. A falusi kisiparosok óriási tömege máris nyomorog és egyetlen vágyuk, hogy valamely uradalomhoz kerülhessenek konvenciók iparosnak.*

Matolcsy úgy látszik a tulajdont a mezőgazdaságban csak *lefelé* ismeri el, a kisbirtok és a középbirtok határáig, mert a nagybirtokot már tetszés szerint osztogatja, akár kívánja ezt a tulajdonos, akár nem. Milyen nagy ellentmondást képez az ilyen felfogása azokkal a soraival szemben, amelyekben a termelés fenntartásának legbiztosabb rugóját a *tulajdonban* látja. Dehát ez a gyűlölt nagybirtokosra nem vonatkozik! *A magántulajdon elvét kiforgatni, egyes szempontokból bírálgatni és nyirbáltatni nem lehet.* Vagy van magántulajdon, vagy nincs. Mert ha egyszer felfelé nem ismerjük el, akkor legközelebb ugyanolyan indokolással fokozatosan mind lejjebb és lejjebb sem fogják elismerni. *Megállás nincs!* (Nincs már az oláh földreformnál sem.) Ezt a józan magyar paraszt is nagyon jól tudja és ezért nem halljuk egyiktől sem – akinek már pár hold földié van -, hogy a nagybirtok felosztását követelné. Tudja azt, hogy ha *ma* rákerül a sor az 500 holdon felüli birtokokra, *holnap* már a 100 holdon felülieken lesz a sor, azután az ő 50 holdas birtokán, *mert nálunk földet mindig fognak osztani*, nálunk ez mindig olyan beteges mánia lesz, népszerű divat még akkor is, amikor talán már csak 1 holdas birtokok lesznek az országban.

Minél jobban csökken a nagybirtokok területe, annál több lesz a földigénylők száma, annál jobban nő a földéhség, mert a nagybirtokból kiesett és már sehol munkát nem találó emberek is élni akarnak. Annál jobban szaporodik a munkátlanná vált

mezőgazdasági munkások száma. De majd a szaporodó kisgazdatársadalomnak is kell az újabb és újabb föld, de nem lesz őket miből kielégítem. *A mának dolgozó politika azonban nem néz a holnapra!*

Abba kell beleszólni, hogy a tulajdon hogyan van *termelésileg és nemzetgazdaságilag* kihasználva, hogyan oszlik meg rajta igazságosabban a munka ellenértékét képező jövedelemrészesedés, vagy javadalmazás – ha természetesen a vállalkozó is megkapja a tőkekövetésért és irányító munkájáért járó jövedelmet -, azonban a magántulajdont ne érintsék, mert ezt nemcsak a magángazdasági elv, hanem a *jól értelmezett közgazdasági elv* is így kívánja. *A magántulajdon körül táncoló állandó bizonytalanság nem valami hatékony termelési inger.* Ha a tulajdonos jól végzi feladatát, a maximális produktumot nyújtja, amellest a reábizott nép életszínvonalát is emeli, akkor engedjék nyugodtan dolgozni. Természetesen más a helyzet a feladatát nem teljesítő tulajdonosnál, vagy a rosszakaratú gazdálkodásnál, *itt indokolt az állami beavatkozás.*

Szintén a nagybirtokra vonatkoznak a következő sorok is:

„A jelenlegi rendszerben mindenki azt csinálja a vagyonával, amit akar, abba senkinek sincs beleszólása ... széles tömegek életszínvonala pedig a biológiai létminimum körül mozog.”

Ideális lenne, ha mindenki azt csinálna vagyonával, amit akar, a magántulajdon elve tulajdonképpen ezt jelentené. Azonban ez az elv éppen a nagybirtoknál került háttérbe, amit a *telepítési rendeletek* bizonyítanak. A nagybirtokot elsősorban a *magas adók* szorítják arra, hogy vagyonával ne azt csináljon, amit akar, vagyis hogy minél többet produkáljon. De erre szorítják *alkalmazottainak a járandóságai, a nyug- és kegydíjterhek magas összegei is.* Egy gyár, ha beáll a dekonjunkcióra, egyszerűen lezárja a kapukat, a munkásokat szélnek ereszt, vagy pedig redukálja az üzemét. A mezőgazdaságban a nagybirtok ezt nem teheti, mert akkor éhen veszne a lakosság. A nagybirtoknak *minden időben* eleget kell tennie a termelési kötelezettségeinek, ezekhez pedig alkalmazottak is kellenek, akiket fizetni is kell. Ami pedig a széles néptömegek életszínvonalát illeti, a nagybirtokon dolgozók *nem igen cserélnének* egy mai 10-15 holdas környékbeli kisbirtokossal. *A biológiai létminimum kö-*

rül mozgó tömegeket a városokban és a városok periferiáin kell keresni, jórészt a gyárak közelében ahol azt is megtehetik, hogy csak minden másnap, vagy hetente kétszer dolgoztatják a munkást, hogy a munkabér minél kisebb összegre zsugorodjon össze. De a biológiai létminimum körül mozgók sok kistisztviselő családnál is megtalálhatjuk, a 120-140 pengős havifizetésű tanárok és díjnokok között, de semmi szín alatt sem a jól kezelt nagybirtokokon.

Most pedig egy olyan állítást vagyok kénytelen idézni, melyet sehogy sem tudok megérteni. Legalább is nem értem olyan vonatkozásban, *hogyan lehet ilyent állítani:*

„Nyilvánvaló, hogy egy ember 220.000 holdnyi birtokát, amely 159 faluban fekszik, vezetni, de még irányítani sem tudja tökéletesen s olyan termelési eredményt elérni képtelen, mint az az ember, aki teljes testi és szellemi erejét beviszi a munkába, földjének minden rögét, valamennyi állatát ismeri és gondozza.”

Ez körülbelül úgy hangzik, mintha valaki azt erősítgetné, hogy egy államfő, vagy egy nép vezére *képtelen irányítani egy hatalmas ország sorsát* mert nem ismeri minden vidéki kis hivatalát vagy hivatalnokát, vagy hogy szemléltetőbben fejezzem ki magam, mintha *Ford képtelen lenne hatalmas vállalatát vezetni*, mert nem ismeri üzemeinek minden egyes csavarhúzóját, kalapácsát stb. Mint ahogy egy államban a hivatalnokok serege véezi a szakminiszterek által előírt munkát és ezzel tulajdonképpen az ország vezetését, éppen úgy *Ford vállalatainál az igazgatók és mérnökök, vagyis a szakemberek tömege* irányítja a munkákat és éri el a nagy teljesítményt. *Ugyanígy vagyunk a 220.000 holdnyi birtokkal is.* Itt is a *jószágigazgatók, a gazda- és erdőtisztek serege külön-külön és együttvéve irányítják a termelést* és igen jól, ami csak természetes. Ezek a tisztek már *ismerik* kerületük minden egyes rögét, valamennyi állatát. Különbben is meg kell jegyeznem, hogy abból a 220 000 holdból le kell vonni a kb. 70.000 holdnyi *bérbeadott területet*, melyet a bérlők irányítanak és munkálnak, azután figyelembe kell venni a birtoknak majdnem a felét kitevő erdőket és legelőket is. úgy-hogy lassanként lényegesen kisebb lesz az a terület, amelyre Matolcsy tarthatatlan megjegyzését teszi. Amikor megemlíti, hogy az a nagybirtok *159 faluban* fekszik, akkor ezzel csak

azt igazolja, hogy hány kisebb egységből áll, melyek – élükön az egyes gazdaságok vezetőivel – *egy-egy külön kis termelési egységet alkotnak*. Mondhatnám azt is, hogy mindegyik rész egy-egy kisebb nagybirtokot, vagy középbirtokot alkot. *Herceg Esterházy Pál* pedig, mert róla van szó, teljesen gazdálkodásának él, mindenről tud, ami a birtokán történik. Matolcsy itt rosszul választotta a példát!

Az igazság érdekében józan logikával le kell szegezni azt is, hogy *egy termelési tevékenység és munkaalkalmi lehetőség elbírálásánál sosem a birtokkategória nagysága a mérvadó, Jia-nem, az a szempont, hogy egy birtok, tekintet nélkül holdjainak számára, megfelel-e azoknak a kötelezettségeknek, amelyekkel úgy gazdasági, mint szociális szempontból tartozik a köznek*. Egy 100.000 holdas birtok éppen úgy megfelelhet ennek a feladatnak, mint egy 500 holdas birtok (a tulajdonos szociális érzésétől, földszeretetétől és alkalmazottainak a rátermettségétől függ), tehát fenntartása máris *közérdekű*, viszont egy 500 holdas birtok kezelése is lehet annyira elhanyagolt, hogy sem termelési szempontból, sem szociális szempontból *nem felel meg* a kívánalmaknak. Ilyen szempontból nem lehet az sem mérvadó, hogy valamely birtokot a *tulajdonos* vagy a *bérlő* kezeli-e, sőt az sem, hogy a birtok *hogyan és mikor* keletkezett. *Ilyen szempontból teljesen relatív egy birtokkategória maximális nagyságát akár 500, akár 3000 holdban megállapítani*, így van ez az ipari és a kereskedelmi vállalatoknál is, csak természetes, hogy a mai többtermelési és minél több munkáskezet foglalkoztató kívánalmaknál ez a *mezőgazdaságra* is vonatkozik, különösen akkor, ha azt óhajtjuk, hogy itt is, végig a vonalon egészséges élet alakuljon ki, olyan élet, mely *elsősorban az ország közérdekeit, nemzetgazdasági, közigazdasági és szociális érdekeit* van hivatva szolgálni. Ennek a kérdésnek az eldöntésénél politikai ambíciók által irányított elvek és nézetek szerepet nem játszhatnak, mert az *ország sorsáról van szó*. Amikor pedig Matolcsy a nagybirtokra vonatkoztatva azt állítja, hogy: „semmi ellenőrzés nincs arra, hogy ezek a területek a megfelelő intenzíven műveltetnek”, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy nagybirtokot még nem láthatott, ügykezelésébe és termelési munkájába be nem tekinthetett és az az érzésem, hogy ilyen irányú elképzelése csak *egy 500-600 holdig terjedő középbirtok határáig ér el*.

A továbbiakban azt követeli, hogy az emberi ténykedésnek szabjanak *korlátokat*, mert Magyarországon „a gazdasági élet területe igen szerény, hol kicsiny határok között túlszűfoltan tengődik a magyarság”. Ezzel szemben ma mindenütt azt követelik – a mi kormányaink is -, hogy az ország érdekében mindenki fejtsse ki *képességeinek a maximumát*. Ha pedig túlszűfoltan él itt a magyarság, akkor az előzőekben miért *keveselte a népszaporodást* és miért követeli az Epol is a 20 milliós magyarságot. Miért akarja a földosztással a „túlszűfolt” tömeget még *szűfoltabbá* tenni?

A nagyiparban a mammutüzemek további terjeszkedését természetesnek tartja, *tekintet nélkül a hatalmas tömegű kisiparos osztály egzisztenciális érdekeire*, azonban a mezőgazdasági nagyüzemek fenntartását már az idevonatkoztatott „*csökkenő hozadék törvénye*” alapján sem kívánja és ezt a csökkenő hozadékot a következő szavakkal indokolja:

„Ha egy hold földön pl. 10 q búzatermés helyett 15 q-át akarunk aratni, esetleg annyival több műtrágyát és munkát kell felhasználni, hogy a műtrágya és a többletmunka ára éppen csak megtérül.”

Navratil egyetemi professzor jelenti ki vaskos közgazdasági könyvében azt, hogy a tőke növekvő, a föld csökkenő hozadéki „tulajdonsággal bír. Fejtegetései során azonban sehol sem olvastam, hogy ő a földre vonatkoztatott hozadéki elvét a *nagybirtokra értette volna*, pedig *Matolcsy* innen vehette a „csökkenő hozadék” elméletet. Nem olvastam azt sem, hogy a kiváló professzor a *Matolcsy-féle*, vagy ehhez hasonló indokolással támasztotta volna alá megállapítását, sőt meg távolról eem így értelmezte ezt az elvet. Meg merem kockáztatni azt a kijelentést is, hogy a *Matolcsy-féle* indokolásnak *semmi köze sincs* a föld csökkenő hozadéki elvéhez, melyet közgazdasági ismereteim alapján idevonatkoztatva, másképp kísérelnék meg fejtegetni. Mit jelent a *Matolcsy-féle* indokolás a mezőgazdasági, illetve a *nagybirtoki gazdálkodásban* ?

A nagybirtoknál csak *rossz esztendőben* találkozunk 10 mázsa búzatermással, hiszen az országos átlag pl. 1936-ban, egy közepes esztendőben is 10.3 mázsa volt, az idén azonban az átlag helyenként a *18-20 mázsát is elérte*. Tehát itt 10 mázsa helyett

15 mázsát aratni *semmiféle* külön eljárást vagy költséget nem igényel. De tegyük fel azt, hogy igényelne. A munka a nagybirtoknál ugyanaz, hiszen mindig mélyszántásról, elvetésről és fpgasolásról van szó, függetlenül a várható terméseredményektől. Műtrágyát pedig csak addig lehet használni, *addig a határig*, amíg azt annak a műtrágyának megfelelő föld *elbírja*. Tehát itt a többletermeléssel arányos költségekről nem lehet szó, a befektetett kisebb költségeket pedig a jobb termés *bőven* behozza. A jól előkészített és megmunkált föld nagyobb hozamképessége *nemcsak abban az egy évben* fog jelentkezni, hanem már lényegesen kisebb kiadásokkal *a további években is*. A földnél a csökkenő hozadék törvénye abban jelentkezik, hogy *a föld maximális termőképességének van meg a határa*, azonban nem ott, ahol *a termelést kisebb befektetésekkel még emelni lehet*. Nem utópia nálunk sem az északi államokban elért hektáronkénti 25-30 mázsás búzaátlag anélkül, hogy a költségeket a termés növekedésével arányosan kellene emelni. A terméseredmény növelése azonban nemcsak a műtrágyától és munkától függ, hanem a *vetőmagtól* is, mert a nemesített vetőmag mindig több és jobb eredményt biztosít. Ezen a téren is a lehetőségek a mai eredményekkel még *nincsenek kiaknázva*. Függ természetesen még az egész *gazdálkodási rendszertől*, az öntözéstől stb., de nem függ a „csökkenő hozadék törvényének” Matolcsy által értelmezett szabályaitól.

A nagybirtok felosztását azért is követeli, mert:

„A nagybirtoknál ugyanis a jövedelem egy-egy tételben kerül a gazdasági élet vérkeringésébe anélkül, hogy az termelés helyén többször megfordulna és újra munkával párosulva belőle tőke rakódna le. Innen van az, hogy a nagybirtokok és a nagybirtokos községek kihaltak, szegények, de a fővárosban vagy Bécsben hatalmas paloták formájában rakódott le a tőke, ami a nagy jövedelemből tőkévé merevedett. Ugyanakkor a kiscsajka-községekben, alföldi városokban – Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Debrecen stb. – a földbirtok egészségesebb elosztása következtében a polgári jövedelmek a helyszínen többször megfordulnak, jelentős munkát adva a helyi kisiparosságnak, valamint az intellektüel pályákon dolgozók rétegének is.”

Ha a valóságot ismerjük és a szavakon elgondolkozunk, pont az ellenkezőjét kell éreznünk. A nagybirtoknál nem kerülhet egy-két tételben a jövedelem a gazdasági élet vérkeringésébe, mert itt nemcsak gabonatermelés, hanem állathízlálás, ipari növények termesztése, törzsgulyák, ménesek tartása, kendergyártás, szeszfőzés, malomipar stb. is folyik, a nagybirtok területén szövetkezetek, iskolák, gazdasági vasút, mezőgazdasági gyárak, malmok, magtisztító üzemek stb. vannak, tehát a tőke száz és száz alakban, az üzemeknél pedig egy évben többször is megfordul. A kisbirtoknál, melynél csak gabona- és gyümölcstermelés, továbbá baromfitenyésztés folyik, természetesen már fennáll az a tétel, amit Matolcsy állít. Egy nagybirtokon *gazdatisztek, erdőtisztek, orvosok, cselédek, munkások dolgoznak*, ezek mind faluhelyen vásárolnak és hozzá bőségesen vásárolnak, hiszen az igényeik nagyobbak. De a nagybirtokból élnek olyan emberek is, akik a városban laknak és jövedelmüket ott forgatják. A nagybirtok, *amikor állandóan építkezik, ciépeket vásárol, azokat javíttatja, termelési eljárásait tökéletesíti*, csak természetes, hogy több tőkét rak le, mint a kisbirtokos, aki mindezt nem teszi. A kisbirtokos maga építi házát, maga tapasztja és rendszerint a rokonok állnak össze a sár- vagy vályogfalak felépítésére, dögönyözésére, a nádtető felhúzására. Cipőjét, csizmáját és ruháját addig hordja, míg *széjjel nem megy*, de maga foltozza, maga javíttatja. *Munkást sem tart, cselédet sem*, hanem a családtagok állnak össze a rokonokkal (nagy munka idején), hogy a szükséges munkákat a kölcsönösség alapján elvégezzék. A nagybirtok cselédeinek csizmajárandóságot is ad, néhol ruhát, melyet a falusi kisiparosokkal készíttet el, de amikor alkalmazottainak gyógykezeltetését is ellátja, ez a falusi patikáknak jelent nagyobb jövedelmet. De azokban a községekben, amelyek az *uradalmak közelében* fekszenek, a boltosok nagyrésze, a cipészek és más kisiparosok a nagybirtok alkalmazottainak a vásárlásaiból és rendeléseiből élnek. És ami az uradalmi községek kihaltságát illeti, elég ha felsorolok és ismertetek egy pár uradalmi községet, melyeknek gyors kialakulása és kifejlődése éppen az *ellenkezőjét* bizonyítja Matolcsy odavetett állításának. Előbb azonban folytatom a kiidézett rész további fejtegetését.

Azt nem tudom, hogy *Bécsben* hogy rakódik le a nagybirtok jövedelme bérpaloták alakjában, mert még sosem olvastam azt, hogy a *valutasibolók* között nagybirtokos szerepelt volna.

Budapesten pedig az *új gazdagok* építik a palotákat, de nem a nagybirtokosok, akik jövedelmük tekintélyes részét az adókra és szociális terhekre költik. Különben is jobban érzik magukat otthonukban, ahol szívvel-lélekkel gazdálkodásuknak és egyetlen szórakozásuknak, vadászatuknak élhetnek, de ezzel is nemzetgazdaságunk, sőt kivitelünk jövedelmét emelik. (Vadkivitelünk ma összkivitelünknek majdnem 2%-át teszi ki.) *Kár volt Kecskemét, Debrecen stb. városokat említeni, mert ezek határában is található nagybirtokok, sőt a városokat nagykiterjedésű városi birtokok veszik körül.* Hogy azután itt rengeteg egészséges kisbirtok is kialakult, az a *városi piac közelségének, a jó utaknak* stb. tudható be. Viszont ezekben a városokban a helyi kisiparosoknak a legtöbb munkát nem a parasztok, hanem a sok *városi kereskedő, tisztviselő és nyugdíjas* adja, de ezek a tisztviselők, kereskedők, nyugdíjasok, iparosok és ipari munkások forgatják meg a *polgári* jövedelmet is és nagyon helyesen használta itt Matolcsy a „*polgári*” jelzőt. Még a jómódú parasztság többsége is inkább vár a vásárlásaival, amíg a városba bemegy, hogy ott az *áruházakban a 98 filléres* árukkal ellássa magát, de nem a falujában vásárol. *Természetesen az olcsón való vásárlás*, tehát a Párisi és hasonló áruházak 98 filléres árai nagyon fel tudják lelkesíteni. Hogy mit vásárol össze, ez őt kevésbé izgatja, mert fő, hogy elmondhassa, hogy milyen olcsón vásárolt. Különben is az áruházakban könnyen győzik meg az áru „*jóságáról*”. Itt veszi meg már *a csizmáját és a ruháját is*, a falusi szatócsnál csak *a petróleum-, só- és gyufaszükségletét* elégíti ki. És hogy az itt felsorolt ellenérveimet más megállapításokkal is igazoljam, idézem a következőket:

Éber Antal dr. a „Szabadkereskedelem és protekcionizmus” című könyvében a következőket írja:

„A vidéki kisiparosság élete szorosan összefügg a mezőgazdasági lakosság életével. Amily mértékben a protekcionizmus széjjelnyitotta a mezőgazdasági ollót, oly mértékben ásta alá a mezőgazdasági lakosság vásárlóképességét. *Ez a lakosság a válság éveiben nem vásárolt, nem rendelt, nem javított semmit*, még vagyoni állaga fenntartására sem volt képes költeni, *nem is tudott tehát munkát nyújtani a kisiparnak sem*”

Tehát csak egy-két válságos esztendő kell, akkor a kisiparosság – ha az országban történetesen csupa kisbirtok lenne – *a mezőgazdasági lakosságtól éhen halhatna.*

Hunyady Ferenc könyvében ezeket írja:

„A férfiak sötét posztóruhát hordanak, amit a módosak szabónál varratnak, a kevésbbé tehetősek pedig a vásáron szereznek be... nyáron azonban még mindig gyakori a *mezítlábjárás*. Az elviselt ruhákat a módosabb gazdák a náluk dolgozó szegényeknek szokták adni, *akik annak árát ledolgozzák.*”

A vidékeken a kevésbbé tehetősek vannak *túlsúlyban*, tehát a kisipar ezektől sem lát sokat. A nagybirtoknál nem fordul elő, hogy az ott foglalkoztatott szegények *viseltes ruháért* dolgozzanak, hanem tisztességes bért kapnak, rossz ruhát legfeljebb az intéző, vagy a segédtsízt ingyen ad nekik.

Országszerte felmerült az a követelmény, hogy a kormány mozdítsa elő a ruházkodás terén is a *háziipari*, mely a mezőgazdaságban élő kisembereknek télen munkaalkalmat biztosít, de a *nthakartell* karmaiból is kiragadj a falusi népet. Ez is a kisiparosok ellen szólna, *ha történetesen a mezőgazdaságban élő kisemberek náluk dolgoztatnának.*

A nagybirtok főfogyasztása többek között az *olaj, nyerspetróleum, benzín és kenőcs* is, ezeket sem veszi igénybe a kisbirtokos.

Minél több gazdagabb alany foglal helyet a mezőgazdaságunkban, minél többen élnek közülük egy-egy falu közelében vagy benn a faluban, annál több jut a vidéki városok és falvak kereskedőinek, iparosainak, ügyvédeknek, orvosainak stb.

De térjünk rá röviden a „kihalt, elszegényedett” uradalmi községekre, hogy némelyik ismertetésével a kihaltságnak és az elszegényedésnek pont az ellenkezőjét bizonyítsam be.

Hercegfalva. A *zirici apátság* alapította 1814-ben a nagybirtok közepén, részint a Bakonyból való áttelepítéssel, részint a közeli környékből való letelepítéssel. Az első település 100-120 családból állt. *Egy-egy család 30-32 holdas telket* kapott. *Ma a község 6000 lakosból áll.*

Előszállás. Szintén a *zirici apátság* alapította az 1830-40-es években a birtok szélein létesített három ú. n. zsellermunkástelepből, amikor is a letelepített családok házhelyet és egy-egy hold belsőséget kaptak. *Ma a község lakosainak a száma 3800.* Úgy ennek, mint a másik községnek a vezetősége az uradalomtól független kisgazdákból áll. *Mind a két község állandóan fejlődik, lakossága állandóan nő.*

Újkígyós. Gróf Wenckheim-Mórahalom telepítette ezt a virágzó községet Békés megyében. Minden letelepedett család ötholdas házhelyet és bizonyos területű bérletet kapott. Az uradalom építette a templomot, elősegítette az olvasókör megalakulását, támogatta a szövetkezet megerősödését, iskolát tart fenn és sportpályát is létesített az ifjúságnak. *A Stefánia Szövetség fiókját* is az uradalom állította fel, a község esestjei hozzátartozóinak támogatására pedig 20.000 aranykoronás alapítványt tett. *A községben szorgalmas élet folyik, a nép egészséges és megelegedett.*

Sándorjaivá. Erről a nagyközségről Matolcsy egyik munkájában mint egy rövid idő alatt hatalmasan kifejlődött faluról ír és példaképnek állítja oda az egy emberöltő alatt történt 38%-os népszaporodását. *Nem írja azonban meg, hogy ez a község hogyan keletkezett, minek köszönheti gyors fejlődését.* Nem írja meg, hogy a községet az az őrgróf Pallavicini-család létesítette, amely családot Sövényháza községgel kapcsolatban annyira elítél. Az igazság érdekében röviden vázolom *Sándorfalva* keletkezését, amelyről azt is megállapította, hogy „rajta nagybirtok alig van”. (!!)

Sándorfalva helyén 1879-ben még puszta volt. A szegedi árvíz idején erre a magasabb helyre menekült algyői lakosságot *őrgróf Pallavicini Sándor*, a jelenlegi hitbizomány haszonélvezőjének apja telepítette le, úgyhogy 300 holdat adott át a menekülteknek. Ezek száma ekkor 588 fő volt, azonban egyrészt az árvíz eltakarodása után visszatért Algyőre, úgyhogy az első évben *csak 74 család* háza épült fel. Hogy az őrgróf a községet jobban kiépíthesse, uradalmának központját idehelyezte, minden szegedi árvízkárosultnak *ingyen házhelyet* adott és egyelőre 3-5 holdas haszonbérterületet. A község nagyobb legelőterületet is kapott. *Sándorfalva területe 1880-ban már 2261 hold volt és lakossága 3394 fő. 1900-ban a lakosság már 4132 főre, 1910-ben 4960 főre és 1920-ban 5639 főre szaporodott. Ma a lakosság száma a 6000 főt már meghaladta.* És hogy az uradalom mennyire elősegítette a nép boldogulását, bizonyítja az, hogy az *önálló gazdák száma ma már 818, ezek eltartottal pedig 1652 főt tesznek ki. A gazdasági cselédek száma 101, a gazdasági munkásoké 1452.* Ezek természetesen az uradalom területén és területéből élnek. A lakosság többi része tisztviselő, iparos, kereskedő, nyugdíjas stb. *A község jelenlegi*

területe 5892 hold, ez természetesen mind az uradalom területe volt. Annak dacára, hogy a községnek vasútállomása nincs, de azáltal, hogy a szomszédos hitbizományi nagybirtok a lakosság túlnyomó részét jövedelemhez és bérföldhöz juttatja, kulturális életét állandóan támogatja, az uradalmi tisztviselők az üzletek legnagyobb vevői stb., bámulatos fejlődést ért el. Ma a nagyközség nyílegyenes utcákkal, 6 artézi kúttal, a környék legszebb sportpályájával, múlt évben kiépített strandfürdőjével, több népkörével, két modern iskolájával egyik legszebb és legvirágzóbb alföldi községünket képezi. Hatalmas példája ez egy uradalom által alapított és támogatott község kifejlődésének, de erős bizonyítéka annak is, hogy egy hitbizományi birtok mennyire nem áll útjában a falvak kifejlődésének, a magyar nép terjeszkedésének. Aki ennek az ellenkezőjét hirdeti, az utazzon ebbe a nagyközségbe, hogy ellenkező álláspontra juthasson. Nagy gyűlölködés kell ahhoz, hogy valaki kiemeljen egy 50 év alatt gyönyörűen kifejlődött községet, de elhallgassa, hogy ez egy uradalom százszázalékos munkája és érdeme, egy uradalom árnyékában nőtt ki, amit a község főterén álló és a lakosok által felállított örgróf Pallavicini Sándor szobra is már messziről hirdet. De ugyanígy hallgatja el a többi uradalmi községeket és telepítéseket is, hogy helyette a sajátos Sövényháza község vélt fogyatékoságait használja fel Sándorfalva, Alsóányás stb. községeket és telepeket létesített uradalom ellen. Pedig, mint a későbbiekben látni fogjuk, Sövényháza miatt sincs ok szegyenkezni. Erről a községről különben Matolcsy külön ír, tehát én is ott fogom ismertetni.

Az országban még számtalan uradalmi község fejlődik és virágzik, melyeket itt elsorolni, hosszú munka lenne. A helyes következtetés is azt kell, hogy leszögezze, hogy ott, ahol az uradalmak közelében községek vannak, ezek a negyedévenként befolyó nagyösszegű adókból, az iskolatámogatásokból, kulturális egyletek fenntartásából, az uradalmak nagyösszegű vásárlásaiból, stb. jobban tudnak élni és fejlődni, mint azok a községek, melyek szegény kisbirtokosainak gyengén befolyó adóiból élnek, de már ezzel ki is merült minden jövedelemforrás. A tiszta kisbirtokos községek ma szegények és csak nagyösszegű pótagadók tudják úgyahogy közigazgatásukat fenntartani. A későbbiekben ismertetett nagybirtokoknál még számtalan példáját fogjuk látni az uradalmi községtámogatásoknak.

Mielőtt a „*Megoldás útja*” című fejezetet bevégezném, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy *ne gondolja senki, hogy egy esetleges radikális földreform az egyenletesebb jövedelemelosztást, a munkabérek emelését fogja hozni. Fordítva. A munka piacon óriási kínálat lesz, ami csak természetes, hogy a munkabéreket a végtelenségig le fogja nyomni. A kisbirtokos saját munkaidejét inkább meghosszabbítja, csak munkást ne fogadjon, de ha már fogad, akkor tőle munkában a maximumot követeli, de a minimumot fizeti.* Ha tájékozódunk a kisbirtokosok által fizetett cselédfizetésekről (ahol cselédet alkalmaznak), akkor máris meggyőződünk állításunk *jogosságáról.*

„Jövedelemelosztás egyenletesebbé tétele mélyenjáró új földreform által.”

A fejezet elején ismét utalást találunk arra, hogy mezőgazdasági nagyüzemeink a többi európai államokhoz viszonyítva, kirívó túlsúlyban vannak. Láttuk igen fejlett és gazdaságilag megerősödött államokkal való összehasonlításban, hogy ennek az állításnak *semmi alapja nincs.* Utalást találunk arra is, hogy nagygazdaságaink területe a háború óta számottevően nem csökkent, holott láttuk, hogy a csökkenés helyenként *a 40%-ot is meghaladta.* Az a megjegyzése pedig, hogy „az egészséges kisgazdaságok száma úgyszólván változatlan maradt”, csak azt bizonyítja, hogy a létesített kisbirtokok *éh [képtelenek] lettek,* mert számtan a kisgazdaságok igenis szaporodtak és pedig 1920-30-ig az

5—10 holdas birtokok	35.589-cel	(31·4%)
10—20 „ „	18.121-gyel	(17·5%)
20—50 „ „	3.293-mal	(5·8%)

és így tovább. Természetesen a szaporodás 1930 után is folytatódott, tehát ezek szerint Matolcsy állítása alapján is a *földreform* nagy *fiaskóval* végződött. Bizonyítja ez azt is, hogy a kisbirtokok létesítésével és szaporításával tervezett szociális és gazdasági szempont megbukott. Mi biztosít bennünket arról, hogy *egy újabb telepítés, amikor a feltételek ugyanazok,* jobb eredményeket fog hozni? Hiszen az 1936. évi új telepítési törvény alapján létesített egyik mintatelepítés, — ahol há-

hoz juttatottakat, akiknek száma 1920-30-ig éppen 95.4%-kal emelkedett és a földosztók ezeknek szaporítását nem is olyan rég a *dán példára való hivatkozással* követelték. Matolcsy most ezekre vonatkozólag a következőket írja:

„Az 1-3 kat. holdas „földreformföldek” ugyanis nem biztosítanak megélhetést a földhöz jutottaknak... Az ilyen törpegazdaságok terméseredményei a felszerelés és az állati igaerő híján gyatrább művelés alatt természetesen *jóval szerényebbek*, mint amit a nagyüzemek ott korábban elértek.”

Még egy pár évvel ezelőtt, mikor többen hangoztattuk azt az érveink alátámasztására az OFB-telepítés kudarcát hoztuk le, hogy egy radikális földreform csak *apró területeket*, esetleg csak szögöleket tud juttatni a föld elégtelensége miatt a ki-elégítendő tömeg egy-egy tagjának, ezeken a kis földszalagdarabkákon pedig egy-egy ember képtelen megélni, akkor a *földosztók tábora* ezt a súlyos kérdést egyszerűen azzal zárta le, hogy *a dán és a holland példákra, a baromfityenyésztésre és a gyümölcstermelésre* hivatkozott, íme, most már kénytelen *elismerni*, hogy az 1-3 holdas földekből megélni nem lehet és ha nem is említi, de a hallgatással kénytelen elismerni azt is, hogy a dán és a holland viszonyok és körülmények a mi viszonyainktól *erősen eltérőek*, de úgylátszik, a gyümölcstermelés és a baromfityenyésztés sem olyan ág, melyre az egész ország törpebirtokosságának megélhetését alapozni lehetne. Meg vagyunk győződve arról is, hogy a helyzetet ismerő és a radikális földreform káros kihatásaitól féltő álláspontunk – tekintet nélkül arra, hogy egy „újabb” vagy más megoldást kereső reformmal állunk szemben – ismét beigazolódik, csak attól félünk, hogy *esetleg későn*. Ha majd az éhező tömegek, a munkátlanok seregei máglyára fogják küldeni az ő új reformátorokat, a ma még laikus városi lakosság, a tájékozatlan intelligencia fel fog ébredni, de kérdés, hogy a helyzeten *akkor lehet-e még segíteni?* A fenti idézethez pedig még csak annyit, hogy az a bizonyos *„jóval szerényebb” terméseredmény nem jelent kevesebbet, mint holdanként, pl. csak a búzában, 8-10 q különbözetet.*

Bár a telepítési kérdésekről, a háborúutáni földreformról, valamint az új reform kilátásairól még lesz szó, itt csak any-

nyit kívánok megjegyezni, hogy a 4-5 holdas törpebirtokért csak akkor lelkesednek az emberek, ha mellette az *uradalmaknál munkát is kapnak*. Az ilyen törpebirtokosok boldogok, szemben azokkal, akiknek minden fenntartás nélkül 10 holdakat ígérnek, mert tudják, hogy abból ma nem igen tudnak úgy megélni, hogy *egy közepes számú család meglegedését jelentse*.

A *bérleti viszonyokkal* kapcsolatosan Matolcsy a következő megállapításokat teszi:

„A *jelenlegi birtokviszonyokat a gazdálkodás módja* szerint is vizsgálunk kell, mert például ha a nagybirtokokon kisbérlők gazdálkodnának, a földbirtok egyenlőtlen megoszlásából származó igen egyenlőtlen jövedelmi viszonyok nem alakulhatnának ki, mint jelenleg, amikor a nagybirtokok jelentős részén nemzeti szempontból nem kívánatos mammutszerű gazdálkodás folyik és a nagybirtokok jelentős része a szabadforgalomba nem is kerülhet. A nagybérlők ugyanis a magyar nép szociális és nemzeti érdekeivel szemben általában még kisebb megértést mutatnak, mint a nagybirtokosok, mert a bérlők a földet többnyire csak *haszonszerzési lehetőségnek* tekintik.”

Hosszabb ideig végeztem különböző bérletek adminisztrációját, több esztendeig érintkeztem sokszáz és különböző gondolkodású bérlővel, tehát a bérleti viszonyokat és gazdálkodást *jól ismerem*. Hogy milyen jövedelmi viszonyok alakulnak ki az egyes bérleti rendszereknél, az tisztán a bérlők *rátermettségén, szorgalmán, akarásán, pénzviszonyain és a bérleti idő hosszabb lejáratán múlik*. Ismerek olyan nagybérletet, ahol tipikus mintagazdálkodás folyik és a szociális berendezkedések egész sora nyilvánul meg és ismerek rengeteg sok kisbérletet is, ahol a legtipikusabb *rablogazdálkodás* van, illetve volt. Van sok olyan kisbérlő, különösen az ú. n. *kényszerbérletek* birtokosai között, akik haszonbért nem fizetnek, csak akkor, ha már a kimozdítás veszélye fenyegeti őket. Ismertem olyanokat is, akik már *6-8 éves haszonbérlethátralékkal* „dicsekedtek” és örömmel vették kimozdításukat, mert a hátralékot rajtuk bohajtani úgysem lehetett. Természetesen az ilyen helyeken a föld adóját, az ármentesítési járulékát stb.-t is a nagybirtokos fizeti, anélkül, hogy földjének csak egy fillér hasznát is látná. Van olyan kisbérlő, aki a bérletét sógorának, komájának adja

ki *feles vagy harmados művelésre*, ő pedig elmegy a kocsmába politizálni, az urakat szidni, természetesen elsősorban a neki bérföldet juttatott nagybirtokost. Itt találkozunk a „*földreformerekkel*” is, akik előtt „keserű szavakkal” festi le helyzetét és kéri, hogy ezt írják meg a pesti lapokban. Hogy a bérföldjén a feles és harmados gazdálkodással azután mi terem, azt el lehet képzelni, én pedig láttam. (Ott már csak a verebek hordják ki a trágyát.) Viszont nagyon sok olyan kisbérlet is láttam, *aki szépen megélt a földjéből*, tisztességesen gazdálkodott, bérleti területét állandóan szaporította és rövidesen már egy kis saját birtokkal is rendelkezett. Mindezt pedig *egy kötött birtokon*, melynek periferiáin mindenféle mechanikus beavatkozás nélkül, de a természetes kifejlődéssel, sőt a *hitbizományi birtokos támogatásával*, az egészséges kisbirtokok egész sora fejlődött ki. Természetes is, mert *a magyar paraszt csak azt értékeli és azt becsüli meg igazán, amit ő veritékes munkájával teremtett magának*, míg a könnyen jött jószágot könnyen is hagyja. Földreformereink a magyar parasztnak ezt a sajátos tulajdonságát nem ismerik, ezért bukik meg minden elvük a radikális földosztással kapcsolatban. Általánosságban pedig a hangsúly nem lehet azon, hogy a birtokosok és a bérlők földjeik megművelésében *haszonszerzési lehetőséget* is látnak, hiszen minden termelési ágban ez képezi az *indító* erőt. Ez egy olyan természetes valami, ami – leszámítva a fixfizetésűeket – *minden foglalkozási ágban jelentkezik*. Éneikül nem lenne előrehaladás, nem lenne jövő, de ez a nemzet egésze érdekében is hasznos. *Több jövedelem, több a munka, több a kiadás, több az adó*. A hangsúly csak azon lehet, hogy a haszonra való törekvés ne szolgáljon *kizárólagos profitérdekeket*, ne vonja el mástól az őt megillető jutalmat és *biztosítsa a termelés folytonosságát és fejlődését*.

Téves beállítás az is, hogy *a nagyvárosi birtokok bérlői mind kisbérlők*, prima módon gazdálkodnak, mert itt is sok kimozdításról olvashatunk és itt is vannak közép-, sőt nagybérlők is. Viszont a nagybirtokosok már fokozatosan építik le a nagybérleteket, vagy úgy, hogy házikezelésbe veszik, vagy pedig kisbérletekre parcellázzák. Természetesen ez márholnapra nem mehet, hiszen *szereződésileg megállapított bérleti idők is vannak*, melyeket a törvény ereje véd. A bérleti gazdálkodás, éppen úgy, mint a nagy- és kisbirtoki gazdálkodás elbírá-

lásánál *általánosítani* nem lehet, itt is, ott is vannak nagyon jó és nagyon rossz, itt is, ott is vannak közepes gazdálkodású, de szociális berendezésű birtoktestek is. Ha megírjuk a rosszat, *ismerjük el a jót is, melyet a rosszal együtt megszüntetni már nagy károkat okoz, ma még nyugodt életet élő egzisztenciák pusztulását, a nemzeti vagyon elprédálását jelenti.*

A *bérlőszövetkezeti rendszer* meghonosítása nálunk nem könnyű feladat, ellenkezik a magyar paraszt *individuális* gazdálkodási tulajdonságával és vágyával, *elenzékieskedni* szerető sajátosságával, de ezektől eltekintve, a földterület nagysága akkor is *változatlan* marad, akkor is kötve vagyunk a csonka-magyarországi kisebb szántóterületeinkhez, mert a termőföldre nem lehet egyszerűen *egy vagy két emeletet* ráhúzni, mint az áruházaknál, vagy az áruforgalmi szövetkezeteknél. Itt csak a rendszer változik, kétségtelen jobb terméseredményekkel, dó a tagok földbirtoka *ugyanannyi marad* és a földhöz nem jutottak őríási problémája még mindig fenn fog maradni. Nem emeli a munkaalkalom számát sem, sőt csökkenti. Kérdés az is, hogy az *adminisztrációs költségek* nem fogják-e megdrágítani a termelést és így egy rosszabb esztendő nem fogja-e a tömörült gazdákat jobban sújtani. Kérdés az is, hogy a fellépő *bürokratizmus* jót tesz-e a többtermelési törekvéseknek és eljárásoknak. Nem vonhatom kétségbe, hogy pl. a *mélykúti bérlőszövetkezet* ma nagyon jól prosperál, de ne felejtjük el azt, hogy *Bácskában* vagyunk, ahol jobbak a földek és más mentalitású e nép. *Ott a környező községekben az individuális termelést űző gazdák is gyönyörű terméseredményeket mutatnak fel,* nagyszerű szőlő- és gyümölcsstermelést folytatnak. A szövetkezeti termeléssel kapcsolatos aggályaimat indokolja az is, hogy hazánk egyéb vidékein is kísérleteztek a bérlőszövetkezeti rendszer meghonosításával, *de ezek megbuktak.* Van azután ismét olyan vidék, ahol megint bevált. *Ezzel a kérdéssel nagyon óvatosan kell bánni.*

Matolcsy a *mélykúti* bérlőszövetkezet kiváló gazdálkodását összehasonlítja a *sövényházi* uradalom bérlőinek gazdálkodásával és helyzetével, ehhez csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a *sövényházi* helyzetet nagyon jól ismerem és a különböző bérlőkkel, főleg az úgynevezett kényszerbérletek birtokosaival kapcsolatosan az előbb általános vonatkozásban elmondott észrevételeim itt is mérvadók. Matolcsyt informá-

torai *hazug adatokkal és vádaskodással* félrevezették, mert a leközölt beállításban felhozott „tények” *minden alapot nélkülöző rágalmak*. Sövényházán egyetlenegy bérlő sem fizet 40-50 pengő holdankénti haszonbért, sosem fizetett, és jogtalanul, igazságtalanul még senkit sem mozdítottak ki a bérletből. Az ú. n. OFB-bérletek haszonbéréit az *OFB állapította meg*, ebből az örgróf, méltányolva a válságos időket és anélkül, hogy erre valaki kötelezte vagy kérte volna, *40-50%-ot elengedett*, úgyhogy az emberek mindenkor 18-25 pengős haszonbért fizettek. (Már aki ezt is fizette, mert volt idő, hogy a haszonbér-hátralékok a 300.000 pengőt is meghaladták.) Viszont az *OFB*, majd később *a varmegyei gazdasága felügyelőség* mozdított ki egy pár olyan csökönnyösen nem fizető bérlőt, akik már 6-8 évi hátralékkal voltak adósak és az államnak fizetendő adó tekintetében is így gondolkoztak. Azóta a bérlők már rendesebben fizetnek és általában az új emberek jobban is gazdálkodnak. Az ú. n. *magánbérlők*, vagyis akik magánúton szerződnek az uradalommal, az uradalmi intézők felügyelete mellett gazdálkodnak és helyzetükkel teljesen meg vannak elégedve. A „*kényszerbérletesek*”, minden ellenőrzés híján, holdankénti átlagban alig termelnek 2-5 q búzát, míg a magánügyességes bérlők megközelítik az uradalmi átlagot. Az pedig nem lehet bűn, hogy a falusi kisgazdák általában ragaszkodnak ahhoz, hogy községi bírójuk – ott, ahol uradalom van – *lehetőleg gazdatiszt legyen*, aki oktatja és tanítja őket, de üdvüket is nagyobb jogi érzékkel, több szakértelemmel és szociálisabb felfogással intézi, mint a soraik közül kikerült bíró. Ez egy uradalomra semmiféle különösebb előnyt nem jelent, inkább hátrányt, mert a gazdatisztet nagyon sokszor vonja el munkájából, de nem jelenthet előnyt már azért eem, mert *nem az uradalom él a községből, hanem a község az uradalomból*. De menjünk tovább.

Többek közt azt állítja, hogy „1417 zsidó birtokos kezén 509.764 hold föld van”, de nem teszi hozzá, hogy ezeknek nagyrésze mind ott telepedett le, ahol a nagybirtokokat szétparcellázták és az *elgyengült parasztságot sikerült földjéből kivásárolni*. Ez már az ingó tőke térhódítása volt azokon a helyeken, ahol a keresztény nagybirtok már nem állhatott el. Éppen ezért kell előbb a sok *régi és beteg* kisbirtokot meggyógyítani és csak azután beszéljünk újabb telepítésekről

(feltéve, ha akkor már egyáltalán szükség lesz erre). *Ha egy testben sok a beteg sejt, akkor előbb ezeket gyógyítsuk meg és ne mozdítsuk elő azt, hogy újabb beteg sejtek képződjenek, mert mert ez már a halál közelségét jelenti.*

Találunk azután még ilyen megjegyzést is: „De a nemzsidó vezetés alatt álló nagybirtokok – kapitalisztikus termelésük következtében – közvetve szintén a nemzetközi pénzérdekeltségeknek kénytelenek hódolni”, melyet azonban sem gazda-, sem közigazdaésszel egyszerűen nem tudunk megérteni, de még csak nem is sejtjük az értelmét. Valószínűleg homályos értelmezésben valami szorosabb kapcsolatot akar kimutatni a zsidó nagytőke és a nagybirtok termelése között, *de ilyesmi a jól kezelt és adósságmentes nagybirtoknál abszurdum.* A mezőgazdaságban különben is csak kétféle termelés lehetséges: *jó és rossz termelés.*

Ezek után egy érdekes összehasonlításhoz jutunk, melyben úgy birtokeloszlási, mint a lakosság összes jövedelmének alakulása szempontjából *Ceglédet, Kiskunfélegyházát és Sövényházát* állítja egymással szembe. A kép azonban tökéletesebb lenne, ha hozzávette volna még *Hortobágyt, Balatont* és a *Szaharát*, de hozzá kellett volna még venni *Budapestet*, esetleg *Párizst*. Kénytelen voltam első pillanatban ezt a megjegyzést lenni, mert mindenki előtt csak természetes és logikus lehet az, hogy *egészen más egy Budapest közelében levő nagy város és általában egy város összetétele, jövedelmi alakulása, lakosságának megoszlása*, mint egy nagybirtok területe, ahol történetesen egy község is van, de – és ezt a kimutatás nem említi – *a szélein a községek számtalanja él h fejlődik.* És ha összehasonlítana egy Sövényháza területének megfelelő nagyságú *csupa kisbirtokból* álló községet *Cegléddel* ^*agy Kiskunfélegyházával*, azt hiszem, ugyancsak hasonló következtetésekre jutna, sőt lehet, hogy még rosszabbra az illető község terhére. *Sövényháza* területén levő nagybirtok jövedelmét különben sem itt keresse, hanem a *városi* adóhivataloknál, a másik községben székelő *Ármentesítő Társulatnál* stb. Azonban mindezek dacára összehasonlításaiban *súlyos tévedések és borzalmasan hamis következtetések is találhatók.* Ezek nagyjából a következők:

Nem tudom, honnan vette azt, hogy *Sövényházán* mindössze 5%-kai szerepel a kisbirtok, holott „*A Vármegyei Szocio-*

gráfiák Kiadóhivatala” által szerkesztett „Csongrád vármegye” című kiadványban – tehát feltétlenül hiteles adatok alapján –, ennek a községnek a leírásából azt állapíthatjuk meg, hogy a 36.053 kat. hold községi területből

1— 5 holdas birtokosok kezén van	92 hold
5— 50 „ „ „ „	958 „
50—100 „ „ „ „	2107 „
	<hr/>
Összesen:	3157 hold,

már ez is „*valamivel*“ több az 5%-nál, azonban hozzájön még:

A község birtokában lévő	113 hold
Községi legelő	862 „
Cs.-Sövényházi ármentesítő társ.	144 „
Hármas-alygői ármentesítő társ.	311 „
	<hr/>

Összesen: 4587 hold (12% !!).

A fennmaradó uradalmi területnek is kb. 50%-a *haszonbérletbe* van kiadva, kis-, közép- és nagybérletbe, azonban az utóbbi területe egyáltalán nem múlja felül a kis- és középbérletek területét, mert összesen 2294 holdat tesz ki és azon is *mintagazdálkodás* folyik. *A kisbérleteket szintén a kisbirtokokhoz* kell venni és ha ezek nélkül Matolcsy odavetett adatainál már több mint 100%-kal *tévedett*, akkor ezekkel a tévedése több mint 400%-ossá válik. De ez csak a kezdet!

Nem veszi tekintetbe azt, hogy *Cegléden* és *Kiskunfélegyházán* nemcsak kisbirtokosok lagnak, hanem városi, állami és magántisztviselők, nyugdíjasok, vasutasok, kereskedők, gyárosok, iparosok, ipari munkások, cselédek, katonák, házbirtokok stb., akiknek *összjövendelme* csak természetes, hogy többet tesz ki, mint egy olyan területé, mely *kimondott mezőgazdasági terület, a mezőgazdasági termelést szolgálja*. Az is természetes, hogy egy város lakossága több, mint egy nagybirtoké, egy nagybirtokon álló községé, mely község azonban 30 különböző településből, egy-egy kis falut jelentő gazdaságokból áll. Minden mezőgazdasági területre, mely arra is hivatott, hogy a városok *élelmezését szolgálja*, nem lehet várost építeni, hogy ezáltal ott is olyan népsűrűség és jövedelem alakuljon ki. Hor-

tabágyon még kevesebb a lakosság! A jövedelmek szembeállításánál nem veszi figyelembe azt, hogy a *környékbeli nagy községek* lakosságának egyrésze szintén a sövényházi nagybirtokon keresi a jövedelmét, de ezek a jövedelmek az *illető községeknél* vannak feltüntetve, ott fizetnek utána adót, mint-hogy az uradalom adója is Szegedre folyik be és az egyes községeknek, köztük Sövényházának a jövedelmét csak az őket *illető adórészesedés* képezi.

A Matolcsy-féle kimutatásban többek között azt is látjuk, hogy pl. a nyugdíjasok jövedelme *Cegléden* 2,654.000 pengő, *Kiskunfélegyházán* 1,144.000 pengő, míg *Sövényházán* csak 62.000 pengő. *Hát ilyen összehasonlítást tenni nem lehet!* Mint említettem, Sövényháza mezőgazdasági terület, azon nem élhetnek a nyugdíjasok tömegei. Mindenesetre ezek az összegek is bizonyítják, hogy honnan származnak azok az összegek, melyek többek között *a városok nagyobb jövedelmét képezik*. Sövényházán összevissza 64 nyugdíjas él, ezek főleg uradalmi alkalmazottak voltak. *A mezőgazdasági munkások jövedelménél Cegléden* 856.000 pengőt, *Kiskunfélegyházán*, vagyis a kisebb városban, 1,055.000 pengőt és *Sövényházán* 181.000 pengőt tüntet fel. Azt hiszem azzal mindenki tisztában van, hogy a városban lakó mezőgazdasági munkások nem a városban és a környező kisbirtokosoknál keresik jövedelmüket, hanem a távolabbi különböző közép- és nagybirtokokon. Ezek a jövedelmek tehát kimutatásilag *nem a városokhoz valók*. Viszont a Sövényházán szereplő összegben nem szerepelnek azok az összegek, melyeket *a szintén itt dolgozó, de más községekben lakó mezőgazdasági munkások keresnek*. Ha „eszmei” községnek nevezi Sövényházát, akkor ezzel a megjelöléssel is az én állításom reális voltát ismeri el. *Sövényházán* az uradalomban *Sándorfalváról, Algyőrfil, Tömörkényről, Csanytelekről, Pálmonostoráról, Kistelekről* járnak munkába az emberek, ezek jövedelmüket az ő községükbe viszik és ott költik el. De legjobban igazolja ezt kimutatásának az a sora is, mely *a cizdasági cselédek* jövedelmeit, vagyis már a *helybenlakók* jövedelmeit állítja szembe. Itt *Cegléd* 352.000, *Kiskunfélegyháza* 282.000 és *Sövényháza* 283.000 pengővel szerepel. Tehát Sövényháza már *Kiskunfélegyháza előtt van* és nyomában van a hatalmas Ceglédnek.

Sövényházáról meg kell még említenem azt is, hogy ez a község *tipikus pusztai község*, amilyen több van az országban.

Az, hogy Matolcsyék „eszmei” községnek nevezik, *pesti látókörből* van elbírálva és az, hogy ez a jelleg az ott lévő uradalom érdekeit szolgálja, nagy tévedés, hiszen ebből csak az következik, hogy az uradalomra nézve jelent *nagyobb terhet*, mert több pótdátót fizet és a múltban a jegyző járandóságait is kellett fizetnie. *A sövényházi pótdátónak pl. 90.2%-a az uradalmat terheli*, dacára, hogy a birtokeloszlásban nem vezet ilyen arányban. Az „eszmei” község még akkor, amikor az örgróf Pallavicinicsalád a birtokot Erdődy gróftól megvásárolta, *puszta volt* és osak azután népesült be. 1828-ban még 54 háza volt 354 lakossal, de 1930-ban lakosainak a száma már 7730 fő. *Ez nem jelentheti azt, hogy a hitbizományi uradalomban, az uradalom hatása alatt itt az egyke dühöngött volna.* 1933-ban a község közigazgatási területéből több községnek juttattak területeket lakosokkal együtt, emiatt a jelenlegi lakosság 5774 leikre apadt. A természetes szaporulat 1920-30 között, *egy évtized alatt 1314 fő volt*, majdnem 20, ami megint nem az egyke mellett bizonyít. A község területén 11 iskola van három iskolai és népkönyvtárral. Egy orvos és öt szülésznő látja el az egészségügyet, de az uradalomnak *külön orvosa is van*, aki más községben lakik. Minden gazdaságban artézi kút ontja a tiszta vizet. *Az összlakosság 50%-a önálló gazda, segítő és eltartott* (ez sem bizonyít egy hitbizományi uradalom kötöttsége és amellett, hogy útjában áll a magyar nép terjeszkedésének), 33%-a mezőgazdasági cseléd, 17%-a mezőgazdasági munkás. *Ez az az „eszmei” község, mely „egy nagybirtok árnyékában elsorvad”. Sok község szeretne így sorvadni!*

A későbbiekben határozott állítást találunk arravonatkozólag, hogy a nagybirtok *kataszteri tisztajövedelme* igazságtalanul, vagyis a valóságnak nem megfelelően van a nagybirtok javára megállapítva. Erről majd ott fejtem ki az igazságot, most csak rá akarok mutatni itt *egy ellenkező állítására*, melyet ez a fejezet és az itt hangsúlyozott szempont így követel tőle:

„... más annak a *homoksivatagnak* a kataszteri tiszta jövedelme, *amit a nagybirtok jelent*, mint annak a gyümölcsözőlőnek, amit a homokon éppen a parasztság évtizedes munkája teremtett.”

Ezt természetesnek is kell tartanunk, de ne felejtjük el, hogy a nagybirtok homokos területein is vannak *szőlők és gyü-*

mölcsösök, melyek a *szakszerűbb kezelés mellett* több és jobb hozadékot adnak, mint a kisbirtokos homoki szőlők, melyek csak a *kövidinkát*, a rossz falusi bicskanyitogató vinkót termelik meg. Már sok híres uradalmi borról hallottam, de nemigen hallottam ennyit a kisbirtokos borokról, kivéve *Tokaj, Balaton és Bácsalmás* környékét. De ne felejtjük el azt sem, hogy a nagybirtokosok rengeteg szőlőtelepítést végeztek úgy, hogy homokos területeiket a parasztnak szőlőtelepítésre kiadták és később a terület felét, a telepítés ellenértéke gyanánt, öröktulajdonú adták oda. Ne felejtjük el azt sem, hogy az a nagybirtokos *a homokos szántókon is 10-15 mázsás búzát termel*, szemben a kisbirtokos 2-4 mázsájával. És végül ne felejtjük el azt sem, hogy a nagybirtokosoknak óriási érdemük van abban, hogy szerte az országban, különösen az Alföldön, óriási költségekkel *megkötötték azt a futóhomokot*, amelyik máról holnapra vitte el a táblák vetéseit a szomszédba. Ezzel egész vármegyék kisbirtokosainak is megmentették a földjeit. *De lecsapolattak hatalmas vízterületeket, lápokot, mocsarakat, ármentesítettek óriási területeket stb.*, amivel *felbecsülhetetlen nemzeti vagyont adtak az országnak és boldoggá tettek sok ezer kisbirtokost*. Most jutalmul el akarják venni még a földjüket is. Most már könnyű osztogatni is, de osztogattak volna még akkor, amikor mocsarak, futóhomoktengerek, lápok voltak a mai virágzó területek helyén. *Nem nehéz a kész dolgokba beülni és a sok áldozatot egy fejbekölintással meghálálni*. Mert a demagógiának ez a mentalitása, ez az elismerése. Évs még csak annyit: ha a nagybirtok területe *annyira homoksivatag*, akkor miért akar ebből juttatni Matolcsy fejenként 12 holdat a magyar parasztságnak, abból a területből, melyet csak nagyüzemi kezelésben lehet termékennyé tenni és kezelni? Talán az ilyen 12 hold elég lesz egy család megélhetésére? Azt hiszem *még 50 hold sem!*

És mégegyszer Sövényháza, mégegyszer egy kis melléfogással! Ez a község Matolcsy gyenge oldala.

„Nincs lehetősége annak, hogy számszerűen megállapítsuk, milyen tőkét reprezentál Cegléd vagy Kiskunfélegyháza házvagyonja és ültetvénytőkéje, ellentétben a sövényházi hitbizomány óriási határával. *Egészen durván* mégis körülbelül 50 millióra becsülhető az a tőke, ami Cegléd lakóház, szőlő és gyümölcsösében évszázados fejlődés során kialakult. *Sövényházán ez hiányzik*, de érthető ez, mert

évenként a Pallavicini hitbizomány élvezőjének jövedelme 1-1.2 millió pengő körül mozog, ami évszázadok óta nem forrott össze a magyarság munkájával és nem vált tőkévé a magyar pusztán.”

Ez az állítás tényleg egészen durván tárja fel a helyzetet, de durván mutatja ki a *tájékozatlanságot* is. Szinte hihetetlen, hogy valaki *a városok házáértékét összehasonlítsa egy mezőgazdasági terület házáértékével*. Talán helyesebb lett volna *Budapest* bérpalotáit is átértékelni és szembeállítani vele *Hortobágy* házvagyonát. Mindenesetre hangulatosabb lett volna! Szeretném, ha Matolcsy megtekintené a sövényházi hitbizomány hiteles könyveit, esetleg megnézné a *szegedi adóhivatalban* nyilvántartott jövedelmét, hogy meggyőződne arról, amikor az alkalmazottak nagyon szépen vannak dotálva, az uradalom nagy összegű adóit pontosan befizeti, eleget tesz nyug- és kegydíjterheinek, megfelel mindenféle szociális kötelezettségeinek, szóval mindennek, ami terheli, akkor az uradalom *haszonélvezője* nemhogy 1-1.2 millió jövedelmet tehetne el, hanem évek óta egy fillér sem jutott a saját részére. Hihetetlen, de *könnyen ellenőrizhető ez az állítás*. Igaz, hogy a birtok teljesen adósságmentes.

A következő idézetben Matolcsy *Gróf Károlyi Gyuláról*, Magyarországnak közismerten legpuritánabb volt miniszterelnökéről állapítja meg (természetesen teljesen téves felfogásban), hogy számításaiban ”óriási tévedéseket” követett el, de hogy ő csak az eddigi, minden valóságot és alapot nélkülöző megállapításaiban és számításaiban mennyire erősen és *durván* tévedett, mennyire nem járt utána adatainak és ezért a milliós összegeket csak úgy félvállról vágta az olvasó elé, nem fogja elismerni soha. Csakhogy mi a máris *hatalmas csokorrá* összegyűlt tévedéseivel szemben a tényeket és a teljesen hiteles adatok sorozatát vonultatjuk fel, a statisztikai adatokat pedig *nem tendenciózusan* csoportosítjuk. *Számításaink bárki által ellenőrizhetők és követhetők*. A következő idézetre adott felvilágosításunk is.

„A nagybirtok és a népsűrűség között tapasztalt összefüggés, amelyet az előbbi adatok világítanak meg, még arról is meggyőz, hogy a nagybirtok kevesebb embert tart el, mint az ugyanakkora területű kisbirtok. Károlyi Gyula grófnak ezt cáfoló számításai óriási tévedéseket tartalmaznak. E számítások 29 mammutbirtok 241.624 kat. hold

területéről beérkezett adatait dolgozták fel és azt igyekeztek kimutatni, hogy a kérdéses terület ma több embernek biztosít megélhetést, mintha helyén kisgazdaságok létesülnének. A számítások legfőbb hibája, hogy hallgatólagosan azt tételezi fel, hogy mindazok, akik ezeken a nagybirtokokon mint napszámosok vagy egyéb munkások egyszer megfordultak, kizárólag ezekből az uradalmakból éltek meg, holott legtöbbször van néhány hold földje, törpegazdasága, vagy pedig egyéb, az adatgyűjtésbe be nem vont gazdaságokba is járt dolgozni és így jövedelmének csak kisebb része származott az említett uradalmakból. A számítás másik főhibája pedig az, hogy azt a kérdést, vajjon a kérdéses nagybirtokok területén hányan élnének meg, ha ott kisgazdaságokat létesítenének, *kalkulatív alapon* dönti el és nem vizsgálja meg a jelenleg kisbirtokos vidékek népsűrűségi viszonyait.”

Folytatásképp *Móricz Miklós* vizsgálatainak adataival igyekszik alátámasztani érveit, azonban mi a *statisztikai évkönyvek* adatainak mégis csak nagyobb hitelességet tulajdonítunk. A népsűrűségi kérdést már ismertettem, ehhez nem szükséges már semmiféle megjegyzést hozzáfűznöm, most csak a *gróf Károlyi-féle* számításokkal kapcsolatos megjegyzéseire kell válaszolnom és előre bocsátanom azt, hogy több *mezőgazdasági munkásfoglalommal* nem lehet tisztában. Ami a „kalkulatív alapon” történt döntést illeti, az tények alapjára helyezkedett, tehát reális és a kifogásolt alapon nem bírálható.

Hogy *melyik birtokkategória tart el több embert*, a nagybirtok, vagy a helyére telepítendő több kisbirtok, ez a kérdés állandóan napirenden van a közönség körében. Foglalkoznak vele szakemberek, akik a kérdést már régen eldöntötték a nagybirtok javára és foglalkoznak vele *laikusok, olyan politikusok*, akik ennek ellenkezőjét hirdetik. Ea a kérdés alapos tanulmányozásába nem is mélyednénk bele, de ismerjük *a nagybirtok termelési rendszerét, hitelt adunk a statisztikai évkönyv adatainak*, akkor természetesnek kell vennünk, hogy *ahol nagyobb a termelés, ott több munkáskéz kell a termés learatásához, a behordáshoz, az elcsépléséhez és zsákbaszedéséhez, a magtárakban történő átlapátolásokhoz, több munkáskéz kell a gazirtáshoz, a répaszedéshez stb. stb. és ahol nagyobb a termés, ott több kenyér jut a fogyasztónak is.*

Gróf Károlyi Gyula állandóan a birtokán tartózkodik, máihajnalban lóháton járja gazdaságait, szereti a földjét, tehát még a demagógiának is el kell ismernie, hogy a mezőgazdasági kérdésekben *otthonosabb*, mint azok, akik nagybirtokot még nem is láttak, de a mezőgazdasági termelés és az ezzel összefüggő kérdésekkel is csak homályosan, vagy egyáltalán nincsenek tisztában. *Ha a szakember tudásával*, vagy pedig a tanulni vágyó kétségtelen elfogulatlanságával nézzük *gróf Károlyi Gyula* számításait, akkor meggyőződünk arról, hogy azok *alaposágához és realitásához* szó sem férhet, ami természetes is. *Gróf Károlyi Gyula* számításaihoz 133 mezőgazdaságilag kezelt nagybirtok adatait használta fel és az alkalmazottak és munkásokhoz külön nem azokat a napszámosokat vette, akikre Matolcsy céloz, hanem akik *tényleg dolgoztak* az uradalom területén. A munkások között pedig azok szerepelnek, akik az egész termelési szezon alatt szerződésileg találtak munkát az egyes nagybirtokokon, vagyis *a részeseiket, summásokat, egyszóval az idénymunkásokat*. Ezek az emberek egész évi keresményüket itt találják meg (ennek dacára a számításokba csak fél megélhetésieknek vannak besorozva), függetlenül attól, hogy némelyüknek van-e pár holdjuk vagy nincs, ami legfeljebb javítja a helyzetüket. *Maga Matolcsy jelentette ki az előzőkben, hogy az 1-3 holdas földek nem nyújtanak megtehethet est egy-egy családnak*. Ezek a mezőgazdasági munkások az egész idényre szerződtek le, tehát amikor az egyik uradalomnál elvégezték a munkát, akkor már nem mehetnek máshová dolgozni, hiszen már ott is el kellett végezni az aratást, a cséplést, a gazolást stb. *A mezőgazdasági termelésben a munka természete nem tűr halasztást*. A kisbirtoknál más a helyzet, ott a pár hold termést az *összeállt rokonok* vagy vándormunkások 1-2 nap alatt learatják és mennek a másik szomszédhoz. A nagybirtokon hatalmas területek vannak. A kisbirtokosnál az aratással és csépléssel tulajdonképpen a nagyobb munka be is fejeződött, itt sem gazirtás, sem nikorrépakapálás stb. nem folyik.

Gróf Károlyi Gyula számításai:

a 133 nagybirtok mezőgazdaságilag kezelt összes területe; 808.389 kat. hold. Ebből:

szántó	580.193
kert, szőlő gyümölcs	8.504
rét	70.923
legelő	142.007
nádas, füzes	6.762

Ezen a 133 nagybirtokon a tulajdonosokon kívül a következők találnak megélhetést:

1. *Teljes megélhetést:*

1.260 gazdatiszt és tisztviselő (tanítók, orvosok, állatorvosok nincsenek benne)
3.656 iparos, mesterember
29.119 szegődményes cseléd
24.326 hónapos (rövid időre alkalmazott hónaposok ennek megfelelő számra vannak átszámítva)

Összesen: 58.361 alkalmazott.

2. Fél megélhetést:

47.078 részes arató és cséplő
37.319 részes tengeri-, répa-, burgonyakapás
<u>84.397 ennek felét számítva:</u>

Marad: 42.198 család.

Az uradalmakban felhasznált 4,262.878 napszámot átlag 0.70 pengővel értékelve (1934. évi adatok) és egy napszámos-családra évi 400 pengőt számítva, megélhetését találja még:

7.460 napszámos-család.

Összesítés:

58.361
42.198
<u>7.460</u>

Tehát 108.019 család talál megélhetést a 808.389 kat. hoidon és ha a családokat országos átlagban 5 tagból állónak vesszük, akkor ez 540.095 lelket számít.

Ha ezen terület oly kisgazdaságokra lenne osztva, melyek önmagukat fenntartani, illetve egy-egy család megélhetését biztosítani tudnák, úgy a következőképen oszlanék meg a 808.389 kat. hold. *Egy családra jutna:*

I.	10-00	kat.	hold	szántó	
	0-14	„	„	kert, gyümölcs, szőlő	
	1-20	„	„	rét	
	2-40	„	„	legelő	
	0-11	„	„	nádas, füzes	
	<u>13-85</u>	„	„	megélne rajta 58.019 család = 290.095 lélek	
II.	15-00	„	„	szántó	
	0-22	„	„	kert, gyümölcs, szőlő	
	1-80	„	„	rét	
	3-60	„	„	legelő	
	0-19	„	„	nádas, füzes	
	<u>20-81</u>	„	„	megélne rajta 38.679 család = 193.395 lélek	
III.	20-00	„	„	szántó	
	0-29	„	„	kert, gyümölcsös, szőlő	
	2-40	„	„	rét	
	4-80	„	„	legelő	
	0-22	„	„	nádas, füzes	
	<u>27-71</u>	„	„	megélne rajta 29.009 család = 145.045 lélek	

Fenti számítások alapján

1000 kat. holdon megélhetést talál:

uradalmi kezelés mellett:	133.6	család	=	668	lélek
L felosztás szerint ..	71.8	„	=	359	„
II. „ „ ..	47.8	„	=	239	„
III. „ „ ..	35.8	„	=	179	„

Egy család megélhetését biztosítja:

uradalmi kezelés mellett:	7.48	kat.	hold
I. felosztás szerint ..	13.85	„	„
II. „ „	20.81	„	„
III. „ „	27.71	„	„

Egy lélek megélhetését biztosítja:

uradalmi kezelés mellett.	1.49	kat.	hold
I. felosztás szerint ..	2.77	„	„
II. „ „ ..	4.16	„	„
III. „ „ ..	5.54	„	„

A 133 nagybirtokon átlag

641	kat. holdra jut	1	gazdatiszt és tisztviselő
221	„ „ „	1	paros, mesterember
27.7	„ „ „	1	szegődményes család
33.2	„ „ „	1	hónapos
17.2	„ „ „	1	arató kaszás
21.6	„ „ „	1	részes kapás
108.3	„ „ „	1	napszámos

Ha levonnám a Matocsy által kifogásolt napszámosokat, bár ez a fenti számítások alapján teljesen felesleges lenne, hiszen csak a végzett munka van figyelembevételre, akkor is legfeljebb csak kisebb eltérés mutatkozna az uradalmi kezelés terhére, ami a lényegesen nem sokat változtatna.

A fenti számítások alapját képező 133 nagybirtok adataiból kiragadom báró Molnár Viktor uradalmának adatait, hogy egy külön példával is lássuk ezt a fontos kérdést, Az uradalom összes területe 3076 kat. hold, ebből szántóterület 1767 kat. hold. Tart 179 állandó alkalmazottat, úgy, hogy egy alkalmazottra 105 kat. hold esik. A cseléd mai állagbére 971 pengő, plusz lakás, orvos, patika és fűtés. Ezenkívül foglalkoztat 134 idénymunkást. *Ha az összes foglalkoztatottak családjait vesszük, akik mind az uradalomból élnek, akkor 1 lélekre 1-3 kat. hold esik.*

Hartstein Péter a „Nagybirtok vagy kisbirtok” című könyvében Matolcsynak egy másik állításával foglalkozott, melyet szintén a gróf Károlyi-féle vizsgálódásokkal kapcsolatosan tett. Azt írja, hogy Matolcsynak a legerősebb érvét a következő sorai képezik:

„Károlyi számításainak legkézenfekvőbb cáfolatát adják azok a számításaim, amelyeket, az ő adatainak helyességét feltételezve az ország összes nagybirtokaira alkalmaztam. E számítások eredményei azt mutatják, hogy

akkor, ha Károlyi adatai helyesek volnának, az 500 kat. holdnál nagyobb birtokok 5.9 millió kat. holdnyi területén 4.6 millió ember élne meg, vagyis az ország összes agrár-lakossága, amit pedig az élet cáfol meg.”

Härtstein Péter erre a következőket válaszolja: „Ennek a meglepő eredménynek az oka, hogy Matolcsy már az 500 kat. hold területű birtokra alkalmazza a Károlyi-féle adatokat, noha ezek csak az 1000 kat. holdnál nagyobb, azaz a nagybirtokokra értendők, az erdőterületek kihagyása mellett. Ilyenmódon elvégezve Matolcsy Mátyás próbáját, az eredmény reális. Az 1000 holdon felüli, azaz a nagybirtokok összes területe az országban 4,702.552 kat. hold, ebből levonva az 1000 kat. holdon felüli nagybirtokokhoz tartozó 1,364.487 kat. hold erdőterületet, az eredmény 3,338.065 hat. hold lesz. Erre számítva ki a Károlyi-féle számítások próbáját, azt kapjuk, hogy a nagybirtokok 443.945 családot tartanak el. Egy családot 5 tagból állónak számítva, ez 2,219.770 lelket számít. Természetesen ezek a számok nem abszolút értékükben jelentősek. Jelentőségteljes az az arány, ami a nagybirtok és kisbirtok eltartási képessége között e számítások által is kimutatva

Ehhez csak annyit kívánok hozzáfűzni, ha az 1000 holdon felüli nagybirtokok területéből még a 418.223 hold földadó alá nem eső területet (út, árok, házhely stb.), mely mezőgazdaságilag műveihetetlen, továbbá a 24.449 hold nádast is levonjuk, akkor az arány még kedvezőbb lesz. Matolcsy tehát saját érvével cáfolta meg önmagát.

Különben is gróf Károlyi Gyula csak a jól prosperáló nagybirtokok 133-ának az adataiból következtetett, ez nem jelentette azt, hogy a rosszul gazdálkodó nagybirtokok adatainak a felhasználásával ugyanilyen megállapításra lehetett volna jutni. Ha azonban ezeket a birtokokat is feljavítanák, akkor a szociális kérdések tökéletesebben és hosszabb időre nyernének megoldást, mint a szétparcellázással, vagy a telepítéssel. Ezt csinálta Mussolini is, pedig az ő jól bevált gazdasági rendszerét senki sem vonja kétségbe. Gróf Károlyi Gyulának nem is volt szándékában számításait már az 500 holdon felüli birtokoknál elkezdni és ilyen alapból kiindulni, mert ez korántsem képezett volna olyan, a valósághoz erősen igazodó átszámítást, mint

amikor a 133 jól prosperáló nagybirtok-adatok alapján az 1000 holdon felüli nagybirtokokra vonatkoztatta a számításait.

Hartstein Péter gróf Károlyi Gyula számításainak feltétlen helyességét más módon is bizonyítja, olyan alapon, amihez a demagógia a tendencia, az elfogultság, vagy a beállítottság legkisebb gyanúját sem fűzheti.

Abból indul ki, hogy megvizsgálja országos átlagban, hogy a nagy- és kisbirtokok tulajdonosai mennyi értéket fizettek ki (pénzben és terményben) alkalmazottaiknak, munkásaiknak és ebből a kifizetett értékből hány család élt meg. A kapott számot 1000 holdra átszámítva s hozzáadva a tulajdonosok számát, megkapja a választ arra a kérdésre, hogy 1000 holdon hány család talál megélhetést nagyüzemi és kisüzemi birtokkezelés esetén. Számításához az *OMGE adatait* veszi figyelembe, mely 1934. évről szóló kiadványában kiszámítja az általa vizsgált gazdaságok üzemi és termelési költségeit egy holdra vonatkoztatva. E számításokkal kapcsolatban egyik tételként szerepel birtokkategóriánként és országrészenként feltüntetve a vizsgált gazdaságok által egy év alatt *munkabér fejében* kifizetett összegek értéke, pengőben kifejezve. *Az OMGE adatai elfogultsággal nem vádolhatók*, mert ha a nagybirtoknak kívánt volna kedvezni, akkor a rentabilitás kiszámítása és kedvezőbb feltüntetése céljából a munkabéreköltségeket *inkább redukálta* volna, a jelenlegi számítás esetében pedig a helyzet fordított. *Minél nagyobb összeget fizet ki valamely gazdaság munkabér gyanánt, annál több családnak juttat kenyeret.* Az OMGE 302 gazdaságot vizsgált és az alkalmazottaknak egy holdra kifizetett összegek fejében a következő eredményeket tüntette fel:

1. A Dunántúlon

nagybirtok	átlag	2970 holdas	51·68 P
középbirtok	„	549	„	39·92 „
kisbirtok	„	28	„	18·83 „

2. Az Alföldön

nagybirtok	átlag	3223 holdas	46·65 P
középbirtok	„	384	„	43·19 „
kisbirtok	„	45	„	25·76 „

3. Az Északi Dombos-vidéken

nagybirtok	átlag	2791 holdas	55·20 P
középbirtok	„	397 „	38·59 „
kisbirtok		99		92·72

Ha most a fenti egy holdra vonatkoztatott összegeket 1000 k. holdra számítjuk, ezt a számot elosztjuk 400 pengővel, egy mezőgazdasági munkáscsalád szükségletével (gróf Károlyi Gyula ennyit 1934-ben számol. Ma természetesen ez a szám májjóval nagyobb), akkor megkapjuk az egyes birtokkategóriák által a tulajdonosokon kívül eltartott családok számát. Ha pedig hozzáadjuk ehhez 1000 holdra vonatkoztatva a tulajdonosok számát is, megkapjuk a különböző birtokkategóriák által eltartott összes családok számát. Tehát

1000 kat. holdon megélhetést talál:

1. A Dunántúlon

nagybirtokon	129·2 munkáscsalád	0·3 birtokos	=	129·5
középbirtokon	99·8 „	1·8 „	=	101·6
kisbirtokon	47·0 „	35·0 „	=	82·0

2. Az Alföldön

nagybirtokon	116·6 munkáscsalád	0·3 birtokos	=	116·9
középbirtokon	107·9 „	2·3 „	=	110·2
kisbirtokon	64·4 „	22·2 „	=	86·6

3. Az Északi Dombos-vidéken

nagybirtokon	138·0 munkáscsalád	0·3 birtokos	=	138·3
középbirtokon	96·4 „	2·4 „	=	99·0
kisbirtokon	59·4 „	34·4 „	=	93·8

Végeredményben tehát az 1000 kat. holdon felüli nagybirtok-üzemrendszer esetén

47·5 családdal több talál megélhetést a Dunántúlon				
30·3 „ „ „ „				az Alföldön
44·5 „ „ „ „				Északon.

A számítások adatai inkább a kisbirtoknak kedveznek, mert az OMGE Üzemstatisztikai Bizottságának adatszolgáltató kisgazdaságai magasabb kulturális fokon vannak az átlagnál. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a kisbirtokon csak egy család talál megélhetést és így idegen munkák költségei nem igen vannak, akkor a Hartstein-féle számítások majdnem teljesen egyeznek a gróf Károlyi-féle számításokkal.

Hogy némelyek a laikus publikumot milyen hihetetlen ferdeségekkel tévesztik meg, annak jellemzéséül egy felsőházi beszédből idézek, melyben gróf Karolyi Gyula szóváltette, hogy számításait az egyik helyen a következőképp igyekeztek megcáfolni: „A legfontosabb kérdés, hogy melyik birtoktípus tart el több embert, a nagybirtok-e vagy a kisbirtok, gróf Károlyi Gyulának azt bizonyítják, hogy a nagybirtok. Számításaik azonban hibásak, mert azt a cselédet, aki egy évben mondjuk *három birtokon dolgozik*, mind a három birtokon feltüntetik, így lesz egy emberből három.” Aki ezt írta, annak halvány sejtelve sincs a mezőgazdasági cseléd fogalmáról és *nem tud különbséget tenni a szegődményes cseléd, a részes munkás és a napszámos között.* Sajnos, azonban az ilyen állításoknak van ma nagyobb hitelük.

Czettler Jenő dr. írja az „Agrárpolitika” című könyvében, hogy azok a kisgazdák, akik azelőtt rendszeren aratópárt alkalmaztak, szőlőjüket idegen munkásokkal együtt művelték, most mindezeket családtagjaikkal együtt végzik, sőt fiaikat és lányaikat a nagybirtokra küldik dolgozni, hogy pótolják az üzemi deficitjüket. Ezek olcsóbban vállalnak munkát is, amivel nyomják a munkabéreket.

Hunyady Ferenc „A kismarjai választókerület”-ben írja a következőket:

„A munkaviszonyok a községben különösen leromlottak, amióta a nagyváradi kereseti lehetőségek megszűntek és az *urásági birtokok egy része feloszlott*, a megmaradtak gazdálkodása pedig a válság miatt egyre külterjesebbé vált. így Kismarján 1927 óta, amikor a nagybérletet a helybeli gazdák *bérszövetkezete* vette át, *100 arató és részes, 40 gazdasági cseléd és 20 dohányos* veszttette el kenyerét... *a kisgazdák közül Kismarján és Nagykerekin alig 10-20-an, Bedőn hatan* tartanak ma cselédet, mert a válság óta *a módosak is többnyire családuk erejével* művelik földjüket. Ehhez ki kell mutatnom, hogy

Kismarján	10—100 holdas birtokos van	24
Nagykerekin	10—100 „ „ „	66
Bedőn	10—100 „ „ „	21

tehát láthatjuk, mit fog hozni a munkaalkalom terén egy radikális földreform. A későbbiekben *Hunyady* még ezeket írja:

„Mind több a kihasználatlan munkaerő és az erős kínálat is nyomja a munkabéreket.” „... a jelenlegi határon túl több olyan *uradalom* terült el, *melyekben a kerület munkásai foglalkozást találtak*”

Azt hiszem ez a kérdés, mely annyira, de annyira lényeges a nagy- és kisbirtok elbírálása szempontjából, annyira fontos az ország szociális helyzetének az érdekében, most már *világosan* áll a szemünk előtt. De legjobban bizonyít a nagybirtok több munkáskezet eltartóképessége mellett az a tény is, hogy *a mezőgazdasági munkanélküliség* ebben az országban akkor kezdett jelentkezni és problémává válni, *amikor a nagybirtokok állománya erősebben csökkent.*

Érdekes, hogy erre úgy látszik, Matolcsy is rájött, mert a későbbiek folyamán már azt olvasom könyvében, hogy végeredményben *nem is lényeges (!), hogy melyik birtok tart el több embert*, hanem hogy a jelenlegi birtokmegosztási viszonyok, más szóval a „mammutbirtokok” létezése az országot és főként a déli és keleti határvidéket *demográfiailag* labilissá teszi. Kárhozzátja, hogy *Adorján János* „*A magyar föld korszerű problémái*” című könyvében nem veszi tudomásul, hogy az ország csak akkor van biztonságban, ha minden holdjához tulajdonjogilag is hozzá van kötve a nemzetfenntartó nép. Ezt azonban a következőkép hangsúlyozza ki:

„Az önálló és kis agráregzisztenciák soha senki által nem pusztíthatók el és nem lehet helyükre idegen népet telepíteni, így az 1918. évi megszállás után Erdélyben is azok a vidékek váltak a magyarság bástyáivá, amelyeken a föld a magyarság kezében van. Jelenleg Magyarországon a határvidékeken elterpeszkedő nagybirtokok állandó veszélyei annak, hogy egy *ránk köszönő újabb szerencsétlenség* idején azokon éppúgy, mint Erdély, a Délvidék és a Felvidék nagybirtokain idegen népek üssenek tanyát. Sötét ez a kép, de nem jogosulatlan, hisz a szlávok törekvései nem gzüntek meg, a románokat pedig még mindig áthatja az a

gondolat, hogy „*Nagyrománia határa a Tisza*”, amely gondolat őket 1918-ban már az Alföld szegélyéig lendítette ... a határvidéken a magyarságot odakössük, amit az életével fog megvédeni és amit tőle soha senki el nem vehet. Ezekre a szempontokra újra felhívjuk a Károlyi Gyulák és az Adorjánok figyelmét.”

Én azt hiszem, hogy a „*Károlyi Gyulák*” többet tettek eddig ennek a nemzetnek az érdekében és védelmében, mint *a Matolcsyak, akiknek könyveiből idéztek a csehek és az olahok ellenünk*. De azt hiszem, a „*Károlyi Gyulák*” nincsenek arra rászorulva, hogy bármely vonatkozásban is védelmükre keljek, tiltakozna ez ellen a jóérzés is, hogy ilyen szempontokat egyáltalán vita tárgyává lehet tenni.

Matolcsy idézete tulajdonképpen azt a *honvédelmi szempontot* jelenti, melyet a nagybirtokellenes érvek közé soroztak, természetesen *indokolatlanul és teljesen hamis értelmezéssel*.

Feltételezem, hogy Matolcsy a jelenlegi határokat nem tartja *véglegeseknek* és nem ebből a szempontból kívánja az¹ ideiglenes országhatárok mentén az egyes nagybirtokokat kisbirtokokká átalakíttatni. De nézetem szerint, *teljesen közömbös, hogy a határok mellett kis- vagy nagybirtok fekszik, mert azokat a katonaság védi meg, a jól felszerelt hadsereg, ebben a katonaságban éppen olyan jó anyagot alkot a városi tisztviselő, iparos, kereskedő, munkás, mint a kisbirtokos*. Mindig és mindenkor, társadalmi állásra és foglalkozásra való tekintet nélkül szolgáljuk a hazát és vérünk érte, ha kell. Ilyen tekintetben nincs kivétel nagy- és kisbirtokos, iparos és tisztviselő között. *Ha az ellenség erősebb, akkor tekintet nélkül a kis- vagy nagybirtokra, átvonul a határon és megszállja az országot*. Az oláhok a nagybirtokokra való tekintet nélkül szövik az álmukat a Tiszáig, minthogy a szerbekkel és a csehekkel együtt *nem voltak tekintettel a kisbirtokokra*, amikor megszállottak a mostani elrabolt területeinket. Benyomultak a jelenlegi határok mentén *olyan színmagyor kisbirtokos községekbe is*, melyeknek a közeiben sem volt nagybirtok és a kisbirtokosok mégsem állhatták elébük, hogy megvédjék földjeiket. Voltak ugyan menekültekből toborzott kisebb csapatok (székely hadosztályok), melyek megkísérelték az ellenállást, annak dacára, hogy *sehol sem birtak egy talpalatnyi földdel sem*, de miután sem emberben, sem anyagiakban támogatást nem kaptak, kénytelenek voltak a harcot

feladni és így kerültek ezek a kisbirtokok is a megszállók kezére. Akkor nem törődtek az etnikai kérdésekkel sem, *színmagyar kisbirtokos területeket is ítéltek oda nekik*, ha kellett, az önálló kis agráregzisztenciákat lecsukták, ürügyet keresve arra, hogy földjeiket elvegyék. Ha nem lettek volna nagybirtokok, amit népeik számára felosszanak, akkor az ottani kisbirtokosok fele már földönfutó lenne, így is gondoskodtak arról, hogy *a magyar falvakat mócokkal, dobrovojacokkal és cseh légionistákkal rakják tele, a tanító, a jegyző is közülök kerüljön ki*, mert így remélték megváltoztatni az etnikai helyzetet, ami annál hátrányosabb lesz a magyarságra, minél hosszabb ideig tart még a megszállás.

Ma még az etnikai kérdések döntenek, hogy holnap mar a gazdasági, földrajzi és közlekedési kérdések kerüljenek előtérbe, mint jelenleg a ruszinszkói kérdésben látjuk.

Kicsinyhitűek lennénk, ha attól reszketnénk, hogy egy *újabb szerencsétlenség* köszönhet ránk, mert bízunk jól felszerelt, fegyvelmezett hadseregünkben. A világháborúnak ráknézve szomorú végét sem az okozta, amit *egyesek* el akarnak hitetni a mai fiatalsággal és ami a tapasztalatainkkal elleni étés, *hogy a sok kivándorolt magyar hiányzott a háború eldöntéséhez*, hanem az, hogy az *1918-as földosztogató szellem* mételyezte a hadsereg lelkét és az ígéretésekkel felizgatott tömeg lelkesen üdvözölte a véres küzdelem végét, boldog volt, hogy ismét visszaterhetett otthonába és viszontláthatta feleségét és gyermekét. Nem kellett ezeknek az embereknek már a fegyver, *önként adták oda a cseheknek és az oláhoknak* és nem törődtek Erdéllyel, Bánáttal és a Felvidékkel. Igen, a radikális földosztó szellemnek is köszönhetjük *Trianont*. Ez a nagyon, de nagyon szomorú igazság. A megszállott területeken pedig hány derék magyar nagybirtokosunk tartja a lelket az ottmaradt magyarságban? Hányan csukatták le magukat és amikor kiszabadultak, folytatták erős magyar politikájukat ott, ahol elhagyták. A cseh és oláh parlamentben hány volt magyar nagybirtokosunk szállt síkra már elnyomott véreinkért? Gróf Esterházy Jánosról, gróf Bethlenről, Szüllőről nem hallottunk soha?

Ki törődött Trianonban a nemzetiségi kérdéssel egy lefegyverzett állammal szemben? Ki törődött azzal, hogy négy-millió magyarságot is elcsatolnak, tekintet nélkül arra, hogy egyrésze Erdély közepén, vagy a szélén lakott és tekintet nélkül arra, hogy milyen birtokok voltak a jelenlegi határok mentén?

Franciaországot sosem érdekelte a nemzetiségi kérdés, sem a magyar kérdés, mert csak német kérdést ismertek. „És tekintettel, hogy a magyarokat is német keverékfajnak tekintették, örültek, hogy ezt a népet az ellenséges szomszédai *előbb vagy utóbb* fel fogják morzsolni. És amikor bekebelezték a csehek a *szudétanémeteket* is, azon a területen sem volt nagybirtok és nem voltak tekintettel a nemzetiségi elvekre. Hiszen azért, hogy a *kisebbségi törvényeket* meghozták, igazolták azt, hogy a határok megállapításánál – a legyőzöttek javára – *nem voltak tekintettel a nemzetiségekre*, vagy a határmenti lakosságra. Ha történetesen egész Erdély *színmagyar* lett volna, akkor is kívánták volna az oláhok, hiszen a *Tiszántúlt* is kívánják, ahol nem igen lehet egykét oláhnál többet találni. És vajon visszakapták volna a németek a szudétákat, ha nem rendelkeznek egy *hatalmas hadsereggel* és visszakaptuk volna mi is a *Felvidék* egy részét, ha nincs mögöttünk *a német és az olasz hatalom*. Arról a nagybirtokok nem tehetnek, hogy a tatár és a török dúlások után ebbe a házába csapatostul hozták be a nemzetiségeket és ezek közül a helytelen magyarosító politikánk csak keveset tudott magyarrá tenni.

A német hadseregben már 1916-ban elkezdték a hadsereg széttülesztését, nálunk később fogtak hozzá, de egyik hadsereg sem a nagybirtok miatt vesztette el a háborút. A hiányos táplálkozás, a vérgőz, a felelőtlen ígéretések, itthon a sztrájkok, az ifjúság forradalmi tüntetései stb. bolygatták meg a harctereken küzdő seregek szellemét és a magyar parasztleány éppen úgy dobálta el a fegyverét, mint a többiek.

A gazdasítztek, a cselédek, a mezőgazdasági munkások és gyermekeik mindenkor képeznek olyan jó katonaaanyagot, mint a kisbirtokosok, akik előtt a katonai idő alatt is mindig az otthoni munka, az elmaradó vetés és a gond lebeg. A gazdasági, illetőleg uradalmi alkalmazottak és cselédek már otthoni szolgálatuk révén is *fegyelmesebbek*, mint a senkitől sem függő kisbirtokosleányok. Sok község van, ahol a parasztfiúk a leventezésért és az iskoláért sem lelkesednek csak azért, mert ez elvonja őket a munkától. És tény az is, hogy a mezőgazdasági bér- és részesmunkások, ha a faluban *egy kis házzal és kerttel* rendelkeznek, politikai megbízhatóságuk máris egyenértékű a kisbirtokosokéval. Nézzük csak meg, hogy a *mezőkövesdi* nyári munkások és általában a felvidéki nyári munkások *mennyire jó*

hazafiak és elsőrendű katonák. A gazdasági cseléd ma szívósabb, egészségesebb is, mert ha kissé beteg, nem kell dolgoznia és orvoshoz mehet, de *a kisbirtokos betegen is dolgozik*, mert a munkás pénzbe kerül, viszont a munkaidőt elveszíteni nem lehet. Ez pedig *ellentállóképességét* fokozatosan sorvasztja.

Azonban ami a legfontosabb, *katonai helyzetünk megerősödését és véderőnk fejlesztését a gazdasági megerősödés és a gazdasági megalapozottság nélkül el sem lehet képzelni.* Egy kiváló közgazdánk írja azt, hogy a nagybirtokos, ha arra szükség van, könnyen tudja változtatni, redukálni munkásainak a számát, gépeket állíthat be, anélkül, hogy a termelésben nagyobb zökkenő következne be. Ha azonban a kisbirtokról viszik el a tulajdonost, *a termelés megáll*, legalább is legyengül. A hadsereg ellátása több kenyeret kíván, ha pedig ezért a kisbirtokost hazaküldik dolgozni, akkor *a katonaaállomány lesz kisebb.* De a kisbirtokosoknál lábrakapott *egyke* is csökkenti a katonaság számát, míg az uradalmi cselédeknel családonként 3-8 gyermek is rendelkezésre áll.

Háború esetén a többtermelésnek óriási jelentősége van, amit csak a nagybirtok tud produkálni. De a *lőszükséglet* kielégítésére is az állami és az uradalmi ménesekben tenyésztett lovak jöhetnek elsősorban számításba.

Adorján János írja, hogy a modern hadászat mindinkább megköveteli a gazdasági élet olyan szervezetét, amelyen keresztül mozgósíthatja a termelést és rendelkezhetik a termelt javakkal.

Végül pedig, le kell szögezmem azt is, hogy nem az egyes emberek anyagi helyzetétől, áldásától. elhelyezkedésétől és pusztán a fegyverektől függ a honvédelem szent ügye, hanem a szellemtől, az izzó hazafias érzéstől és az emberekben élő hatalmas akar atvágó tói.

A honvédelem nagy kérdéséhez tehát csak tárgyilagosan nyúlunk, mert ez nemcsak a jelen, hanem *a jövő kérdése is. Itt politikai szempontok szerepet nem játszhatnak.*

„A helyes birtokmegosztás megvalósításának lehetőségei”

A fejezet elején *dr. Kenéz Bélának* egy 1917. évben írt könyvéből idéz, mely szerint a tudós professzor akkor azt írta a magyar kisbirtokos-osztályról, hogy: „ez az osztály viseli a

közterheknek legnagyobb részét és adja egészséges fiaival a hadsereg zömét”, tehát ezzel ő is neki ad igazat. Kenéz Béla dr. azonban, amikor megismerte az agrárpolitikai helyzetünket, már így ír egy későbbi munkájában: „A nagybirtok kiirtása vagy mértéktelen megcsonkítása nélkül is bőven elegendő föld áll rendelkezésre, annál is inkább, mert a mai idő nagyobbarányú reformokra nem alkalmas ... a nagybirtok népritkító hatásáról vallott nézet revízióra szorul.” Ezt a könyvet azonban Matolcsy már nem idézte.

A „*Quadragesimo Anno*”-ra való hivatkozást is találunk tőle a földosztás jogosultságának alátámasztására, azonban én ehelyett a következőket találtam ebben a tudós munkában: „*A természetes magántulajdonnak és öröklési jognak mindig sértetlenül fenn kell maradnia, mert az államnak nincs joga őzt elvenni. Hiszen az ember előbb volt, mint az állam*” A *Quadragesimo Anno* a nagyobb vagyoni szociálisabb hivatását hirdeti, a lelkiismeretlen munkaadókhoz és a kizsákmányoló, liberális alapon dolgozó tőkéhez szól, azonban a földosztás szükségességének a kihangsúlyozását seholsem olvastam benne.

Egymásnak ellentmondó értelme van a következő két idézetnek:

„Minden intézkedés, amely az önálló mezőgazdasági kisegzisztenciák számát növeli, emeli a nép jólétét”, és

„... a jelenlegi helyzet még rosszabbodhatik, különösen, ha a kisbirtok elaprózódásának nincs akadálya”.

Egy radikális telepítés az elaprózódást nem akadályozhatja meg, ha egy-egy pár ást családtól több gyermeket kívánunk. Az iparosításnak, mint a későbbiekben látni fogjuk, nálunk meg van a maga határa.

Matolcsy könyvében sem kapunk reális feleletet, *hogy mi lesz azoknak a sorsa, akik a nagybirtokok teljes felosztása után itt maradnak föld, állás és kenyér nélkül.* Mert a későbbiekben említett azon követelménye, hogy az uradalmakból kiesett és munkátlanná vált gazdasági cselédeket *munkatáborokban* kell gyűjteni és *napi 80 fillérrel* velük utakat építtetni, csak egy rossz tréfa lehet egy értékes magyar tömeg jövőjének a kigúnyolására. A kérdés felett a következő szavakkal tér napirendre:

„A közel 3 millió leiekről gondoskodó, közel 750,000 családfenntartó közül természetesen nem mindegyik alkalmas önálló gazdálkodásra, de az ország megművelhető területének *korlátolt volta* sem engedi, hogy nincstelen mezőgazdasági népünk *valamennyi tagja* a maga gazdájává váljék. Ez a körülmény azonban nem jelenti azt, hogy a kisgazdaságok száma ne szaporítható.”

Már más munkámban hangsúlyoztam azt, hogy a földnélküli magyar parasztságnak *két típusa van*. Az egyik a földretermett típus, aki megérdemli azt, hogy földhöz jusson, de ő maga meg is szerzi magának azt a birtokot, melyet kíván. *Itt az állam adó- és illetékkezdvezménnyel, olcsó hitellel és egyéb támogatással siessen segítségére*, mert a piacon vásárolni való föld van elég. A másik típus elsőrendű mezőgazdasági munkás vagy cseléd, de önállóságra nem való, könnyen száll ja meg az *úrhatnám-ság* és a könnyen kapott kis birtokát könnyen is prédálja él. Azt is kimutattuk többen, hogy *annyi föld ebben az országban nincs*, hogy minden földnélkülinek legalább egy önálló család többé-kevésbé biztos megélhetését nyújtó (függ a talajtól és az értékesítés megszervezésétől) *15-20 holdas birtokot adhassunk*. Most már örömmel látjuk, hogy ezt Matolcsy is beismeri. Azonban ha minden nagybirtokot felosztottunk és szerinte 12 holdas átlaggal csak 220.000 családot lehet elhelyezni, 30 holdas átlaggal pedig még 5000 családot, érdekelne bennünket az, hogy *mi fog történni a fennmaradó 495.000 családdal, mely körülbelül 2,000.000 lelket számol?* Mert látni fogjuk, hogy a következő idézetnek nincs sok *reális* tartalma:

„ ... ezen a ponton kapcsolódik be a gyáripár fejlesztésének szüksége.”

Attól eltekintve, hogy *gyáripárunknak ma is vannak munkanélküli tömegei*, nem tudom elképzelni, hogy egy további iparosítás hogyan tudna még 2,000.000 lelket számláló tömeget eltartani, micsoda *óriási ipari átalakulás kellene ehhez és micsoda kedvező földrajzi fekvés*. A mezőgazdasági iparnak nálunk van még jövője, de túlzott jelentőséget ennek *szociális szempontból* tulajdonítani nem lehet, különösen ha ilyen óriási tömegekről van szó. Különben is a mezőgazdasági ipar kifejlesztéséhez *nagybirtok kell, mezőgazdasági nagyüzem*. Enélkül azt kiépíteni, ellátni és továbbfejleszteni lehetetlen. És itt van még a körülbelül

342 000 főnyi kisiparos társadalom napról-napra súlyosbodó helyzete. Innen is rengeteg mester menekül végső szükségében a gyárakhoz.

Az erős iparosítás különben is a *parasztosztály* gyengülését és ezzel az állami életbe történő erősebb befolyását is mind hátrább szorítja. *Semmiesetre sem egyeztethető össze az anynyira követelt parasztállam fogalmával. De amilyen arányban fejlődik vissza a parasztosztály a gyári munkásosztály javára, olyan arányban nő a nagyvárosi proletariátus tömege is.* Ez sem figyelmen kívül hagyandó szempont.

De furcsa logika az is, hogy a mezőgazdaságban a termelési tényezőket folyton aprózni kívánják, míg az iparban állandóan növelni. Mind a két folyamat csak az *elproletarizálódáshoz* vezet, önálló egzisztencia címén a kisiparososztály erősítését és kiépítését is lehetne követelni. A nagybirtok a kisbirtok útjában még sosem állt, azt sem gazdaságilag, sem üzletpolitikaiig el nem nyomta, sőt segítette, míg a gyáripar már kétségtelen elnyomó hatással van a kisiparosok helyzetére. És gondoljunk csak arra, hogy mi lenne itt csupa kisbirtokos és csupa ipari munkás esetén, ha beállna egy általános dekonjunktúra. *Ki és mi vezetné le az országot elborító elégedetlenek, a haza ellen forduló éhezők hatalmas áradatát?*

Nézzük azonban ezt az iparosítási kérdést közelebről.

Nem szabad egy pillanatra sem szem elől tévesztenünk azt – amikor az iparosítás fokozásának kérdéséről tárgyalunk –, *hogy szomszédunkban egy hatalmas és fejlett ipari állam van, mely a most hozzácsatolt szudétavidék gyáriparával csak erősödött.* Németország ipari expanziója felénk, Jugoszlávia és Románia felé árad. És ahogy a mezőgazdasági terményeink külföldi értékesítésénél is inkább a politikai szempontok játszanak ma nagyobb szerepet, mint a külföldi piac ideutaltsága, éppen úgy *a politikai szempontok kényszerítenek bennünket arra is, hogy a német és olasz iparcikkeket beengedjük.* Hogy ennek a ténynek gyáriparunkra történő visszafejlesztés! hatása napjainkban még nem mutatkozik, azt kizárólag a magyar ipar *védővámjainak* tulajdoníthatjuk, amire azonban mezőgazdaságunk és fogyasztóközönségünk fizet rá.

Smith Adam klasszikus szavakkal mutat rá erre az igazságra:

„A legelőnyösebb módszer, ahogy mezőgazdasági ország magának iparosokat és kereskedőket nevelhet, az, hogy minden más ország iparosainak és kereskedőinek a *legkorlátlanabb ipar-szabadságot* biztosítja. Ha ellenben egy mezőgazdasági ország külföldi országok iparát magas vámokkal vagy teljes tilalommal elnyomja, úgy szükségképen két irányban is árt a saját érdekeinek. Először is azért, hogy az összes külföldi áruk és általában az iparcikkek minden fajtájának *az árát emeli*, feltétlenül csökkenti a saját földje fölös terményeinek reálértékét, amelyekkel, vagy – ami egyre megy – amelyek árával azokat a külföldi árukat és iparcikkeket vásárolja. Másodszer pedig azért, hogy saját kereskedőinek és iparosainak bizonyos monopóliumot ad a saját piacán, emeli *a kereskedő és iparos nyereségtételét a mezőgazdához viszonyítva* és ezáltal vagy elvonja a tőke egyrészét, amely addig a mezőgazdaságban működött, onnan, vagy azt idézi elő, hogy az oly tőkerész, amely egyébként a mezőgazdaságba folyt volna, nem terelődik oda... *A mezőgazdaság kevésbé nyereségesse, kereskedelem és ipar viszont nyeresége-szebbé válik, mint amilyenek egyébként lettek volna...*”

Matlekovits Sándor pedig a Magyar Közgazdasági Társaság egyik gyűlésén a következőket mondotta:

„A túlságos iparvédelmi vámok a mezőgazdasági fellendülést gátolják, megdrágítják a felszerelést, a szerszámokat, a gépeket, a kenőolajat, a műtrágyát, a rézgálicot stb. Szóval *az iparvédelmi vám* a kereskedelmi mérleg javításának egyik legfontosabb módját, *a mezőgazdaság fellendítését megakadályozza.*”

Ezekből csak azt olvashatjuk, hogyha az ipart vámok védik, akkor az a másik termelési ág, a mezőgazdaság rovására történik. Viszont abban a pillanatban, amikor nálunk az ipari váموkat eltörlük, nem tudjuk megakadályozni, hogy a külföld esetleg tökéletesebb és – ami fontosabb – *versenyképesebb* (sőt számolni kell a dömpingeléssel is) áruival fejlődő iparunkat össze ne zsugorítsa. *A mezőgazdaság fejlődése s erősödése és a védő-vámos ipar tehát egymást kizárja!*

Ma a kompenzációs külkereskedelem korát éljük. Nevezhetjük nyugodtan cserekereskedelemnek is. Ha tehát mi kevesebb ipari árut engedünk be, akkor az exporttermelésünk is olyan arányban szenved hátrányt. Már pedig vitathatatlan, hogy exportra szükségünk van – minden államnak van erre szüksége -,

exportálni viszont csak azt tudjuk, amiben versenyképesek lehetünk és amire szüksége van a szomszéd államoknak. *Ezért oly nagy jelentőségű a búzaexportunk és még jelentőségtejjesebbé kell válnia, mert erre bennünket a körülöttünk lévő agrárállamok versenye fog készíteni. Sokat és olcsón kell majd termelnünk, ezt azonban csak nagyüzemben lehet megvalósítani.* A kormány sokáig nem tarthatja fenn az egyes mezőgazdasági cikkek mesterséges árát, mert ez nemcsak sok áldozatot jelent, hanem a fogyasztóközönség súlyos megterhelését is, melynek visszahatása azután ismét csak az ipari fogyasztás csökkenésében, vagyis az ipari helyzet súlyosbodásában fog jelentkezni.

Bulgária is rá akart térni az erősebb iparosításra, de ez mezőgazdasági termékeinek értékesítését annyira megnehezítette, hogy a kísérletezéssel felhagyott.

Az iparosítás kérdésénél figyelembe veendő lényeges szempont az is, hogy *a technika állandó fejlődése a gyári üzemek fokozódó racionalizálását hozza magával*, újabb és újabb gépek beállítását, melyek az újabb és újabb munkáskezek alkalmazását is szükségtejjelenné teszik. (Itt nem alkalmaznak szociális szempontokat, nem is alkalmazhatnak, mint a mezőgazdasági nagyüzemknél.) Ugyanannyi produktum előállításához egyre kevesebb és kevesebb munkaerőre lesz szükség és bizonyítja ezt az a körülmény is, hogy pl. az 1929. évvel azonos ipari termelés mellett a munkanélküliség 1936-ban *50%-kal nagyobb volt*, mint 1929-ben. Téves tehát az a felfogás, hogy a gyáripar fejlődése elhelyezkedést fog biztosítani a mezőgazdasági munkából kiesett és általában szaporodó néptömegeink számára. Nem lehet a mi viszonyainkat és földrajzi helyzetünket összehasonlítani Belgium helyzetével, mert a különbség ég és föld. Ezt különben részletezni, azt hiszem, felesleges.

Ipari fejlődésünk, ha összehasonlítjuk 10 irányadó ország közül az 1928. évi ipari termelés mértékét az 1936. évvel, *arányában* meghaladja úgy a német, mint az angol ipar növekedését. Tehát itt további fejlődés már ilyen arányban szinte kizárt dolog, mert ehhez már a felvevő piac hiányzik, de a mindjobban erősödő német nyomás is kizárja.

A nemzetközi kereskedelmi kamara elnöke, *F. van Vlissingen* kijelentette: „Agrárállamoknak úgy kellene gazdasági apparátusukat felépíteniök, hogy kellő tér maradjon készáruk behozatalára, hogy így feléig agrártermékeiket eladhassák és azok

kifizethetők legyenek. „Az ellenkező politika hamis, értelmetlen és gazdaságtalan.”

A magyar gyáriparban a fejlődéssel szemben nemcsak a munkanélküliség száma emelkedett, hanem a munkabérek is estek – pl. az 1934. évi 51 filléres átlagos reálórabér 1936-ban már csak 46 fillér volt –, ami szintén amellett szól, hogy a további iparosítás nemcsak a tömegeket nem tudja felvenni, hanem a *szociális helyzetet is fokozatosan rontja*. Éppígy estek a tisztviselői fizetések is. De az iparnak a népsűrűsége gyakorolt káros hatását is bizonyítja az, hogy a városokban, főleg az ipari munkások között lényegesen kevesebb a *születések száma*, mint a falvakban és köztük divatozik legjobban az *egyke és az egyse*.

A *mezőgazdasági iparnak*, mint említettem, van létjogosultsága, már azért is, mert a nyersanyagot nem kell külföldről beszereznie, hanem helyben kapja. *Szociális szempontból* pedig azért jelentős, mert össze van kapcsolva a mezőgazdasági nagyüzemmel, a nagybirtokkal és az ott alkalmazott *patriarkális szellem, a jobb dotáció ide is kihat*. Azonban a mezőgazdasági iparosítás terén csak ott lehet valamit tenni, ahol *megvan a lehetőség és adottság*, de egy vállalkozásba beugrani és azután a különböző nehézségek és természetellenességek miatt belebukni, nem lehet cél, mert a meglévő vagyon feláldozásával egy csomó egzisztenciát is fel kell áldozni. Ez már szociális szempontból is erősen megfontolandó. Az értékesítés kérdését itt sem szabad figyelmen kívül hagyni. *Hiába van nagyobb produktum, ha az kamatozatlanul fekszik és romlik a raktárakban*.

Láttuk, hogy a fokozódó iparosítás és a radikális földreform együtt nem haladhat, mert mind a kettő csak az elproletarizálódást mozdítja elő. Láttuk azt is, hogy a mezőgazdasági munkából kiesett tömegeket az iparosítás esetleges fokozódása nem arányosan veszi fel – ha egyáltalán felveheti –, sőt az ipar fejlődésével mind kevesebb munkáskézre lesz szükség, de lássuk most röviden azt is, hogy az iparosítás inkább a *mezőgazdasági nagyüzemet kívánja*, mint a szétszórt és primitíven dolgozó kis gazdasági egységeket. Az ipari nyersanyagellátással foglalkozó fejezetben erről úgyis részletesen lesz szó, most csak *Back Bernát* felsőházi beszédéből kívánok idézni egy részt, mely élenken rámutat ennek igazságára:

„Az iparosodást sokan ajánlják – Somssich László gróf öxellenciája is mondta és gróf Bethlen István képviselő úr

is ajánlotta a képviselőházban -, mint a túlnépesedés elhelyezésének legjobb eszközét. Tény az, hogy az ipar nagyon sok embernek tud kenyeret adni és konjunkturális időkben a népszaporulat egy jelentős részét fel is veszi. Az iparosodási folyamat megindulásának azonban *előfeltétele a mezőgazdaságnak már fejlettebb volta, mert primitív mezőgazdasági viszonyok mellett az ipar nem tud fejlődni.* Csak magasabb mezőgazdasági kultúra és ennek kapcsán a gazdaközönség *anyagi gyarapodása* fokozza az igényeket és támasztja a nagyobb keresletet az ipari cikkek után, ami az iparosodáshoz vezet. Az ipar mindig a *mezőgazdaság melegágyából* és a mezőgazdasággal szerves összefüggésben fejlődik, de a legmesszebbmenő támogatás mellett is *csak lassan fokozható és ennélfogva nem is képes mindig a népszaporulatot felvenni*”

Hangsúlyozom azonban ismét, hogy csak a *védővámmentes,* vagy csak a mérsékelt védővámokkal támogatott ipar haladhat együtt a mezőgazdasággal, *mert a drága ipari árak a mezőgazdaságot költséges termelésre szorítják* és ez kihat a vásárlóképeségére is. És végül gondoljunk arra is, hogy a kisbirtokokra tagolt mezőgazdaságunk egy *ínséges* esztendeje iparunkat is leállításra kényszeríti, sőt ez a leállítás éveken keresztül fogja éreztetni úgy nemzetgazdasági, mint szociális káros hatását.

Elfogultságot találók Matolcsy következő soraiban:

„A nemzeti eszmeáramlatokért síkraszálló műveit középbirtokosok vannak hivatva arra, hogy vagyoni függetlenségükre támaszkodva, a gazdasági és politikai életet irányítsák.”

Ha ez vonatkozik az értékes középbirtokos osztályunkra, akkoi sokkal jobban vonatkozhat a nagybirtokos osztályunkra, hiszen itt a vagyoni függetlenség *nagyobb,* sőt a politikai iskolázottság és képzettség is magasabb. Akkor nyilvánult meg hazánk politikai élete a legideálisabb alakban, amikor nagybirtokosaink többsége vett abban részt, mert azt mindenki tudta, hogy *semmilyen érdekeltségnek lekötve nem voltak, a politikából hasznot nem húztak.* Sajnos, a mai politikai élet ezzel százszázalékban nem dicsekedhet.

A műveltséget és a szociális érzést különben sem szabja meg a birtokkategória nagysága, minthogy a gazdálkodás he-

lyességet sem ez befolyásolja. Sok kiválóan prosperáló középbirtokot láttam már, de sok kirívóan antiszociális érzéssel irányítottat is. Ugyanez vonatkozik a többi birtokkategóriára, a nagybirtokra is. *A nép problémáit a szociális érzésű nagybirtokosok talán jobban ismerik, mint bárki más*, hiszen a birtok környékén lakó falusi és tanyai nép hozzájuk fordul minden kérésével, minden bánatával. Tudják, hogy a középbirtokos nem adhatja meg nekik azt, amit a nagybirtokos. Megható példának voltam már szemtanuja. Számtalan esetre tudnék hivatkozni, hogy ott, ahol a nagybirtokos törődik a néppel, ahol segíti és támogatja a falu szegényeit, ott éppen ez a nép áll a *nagybirtokos mellé* és tiltakozik minden darab földjének az elvétele ellen. Egyik fejezetemben kitértem már ilyen példára, itt most csak *Hunyady Ferenc* könyvéből idézek egy pár sort, hogy ezzel is igazoljam állításaim valóságát:

„... a másik uradalmat azonban házilag kezeli Szunyogh Sándor, az egyik birtokos, aki a község közéletében is élénk részt vesz. Minden téren jó példamutatása és helyes szociális érzéke miatt a lakosság becsüli, szereti és *a földreform során sem igényelt birtokából semmit*”

Sorra vehetnem az egyes neveket, de úgy érzem, ez szükséges-telen. Inkább szükségesnek tartom Matolcsy azon szavait kiemelni, melyek inkább azt célozzák, hogy az *oláhok* dicséretes politikáját, azoknak szociális érzését kövessük, amelyből azonban mi nem kérünk és „fájó szívvel” lemondunk:

„Az 500 kat. holdas birtokmaximum az utódállamok földbirtokreformjaiban nagyjából megvalósult *Ez is indokolja*, hogy következtetéseimet ily birtokmaximumra építsem.”

Igaz, hogy az oláhok is *csak az erdélyi magyaroknál* alkalmazták az 500 holdas birtokmaximumot, mert az ő részükre ez a regátban 500 hektár lett (869 kat. hold), igaz az is, hogy őszinte szívvel kérem a magyarok Istenét, hogy az oláh mezőgazdasági állapotokat – melyeket már ismertettem – ne hozza ránk (elsősorban parasztjaink érdekében), de *nemzeti önérzetem is tiltakozna az ellen, hogy a bocskorosok e tipikus népfajának birtokpolitikájával indokoljam következtetéseimet*.

És most lassan elérkeztünk a *Matolcsy-féle telepítési elgondolásokhoz*, melyek részletezése ismét több lapot vesz igénybe. Nézzük ezeket az elgondolásokat sorjában:

Először az erdőkérdést.

„Az erdőbirtokok a kisgazdaságok létesítése szempontjából nem jönnek tekintetbe.”

Szóval az 500 holdas birtokmaximum az erdőre nem kötelező. Ez azt jelenti, hogy az erdő *közgazdasági* jelentőségét nem vonja kétségbe, *dacára, hogy nagybirtoki területtel állunk szemben*. Valószínűleg azonban talán éppen az utóbbi szempont készteti arra, hogy nagylelkűségét megbánva, álláspontját itt-ott revideálja és némely birtokcsoportnál az erdőből is lekanyarítson egy-egy kis részt. Az erdő jelentőségét ebben az országban, nem hiszem, hogy valaki kétségbevonná, hiszen a fabehozatalunk 61 millió pengő értéket tesz ki. De tudnunk kell azt is, hogy szántóföld-területeink nagyrésze akkor ment tönkre, amikor a jobbágyfelszabadítás után nekimentek az erdőknek. Azóta nagybirtokosaink közül sokan óriási áldozatokkal telepítettek erdőket és ezzel nemcsak hatalmas, *egy-egy vármegye területét kitevő*, futóhomokos talajt kötötték meg, hanem az illető vidékek klimatikus helyzetét is megjavították. De az erdő védelmét és szaporítását szolgálja a múlt évben törvénybe iktatott *erdőtörvény* is, mely már kényszerrendelkezésekkel siet növelni az ország erdőállományát. *Spanyolország* valamikor mezőgazdaságilag virágzó föld volt, de az erdőket eltüntették és azóta kopár, terméketlen terület lett. *Amerikából* és *Kínából* is tudunk felhozni ilyen példákat és ezek mind az erdő nagy *nemzetgazdasági jelentőségét* hirdetik. És éppen azért, mert minden fásítás csak kb. 20 év múlva térít valamit vissza a befektetésekből, a nagybirtokosok *csak köszönetet* érdemelnek, hogy évtizedek óta, *minden kényszerítő hatás nélkül folytatják erdősítési törekvéseiket*. No de hál' Istennek, Matolcsy egyelőre meg is kegyelmezett ezeknek az erdőknek, illetve – mint említettem – itt-ott azért egy *kis kivétellel*, mert például a *hitbizományosoktól* 50.000, a *kincstári birtokoktól* 20.000, az *egyházi birtokoktól* 40.000, a *hitelintézetektől* 10.000, összesen 120.000 kat. hold erdőt telepítési célokra mégis csak igénybevesz. A legérdekesebb azonban az, hogy azután ebből az erdőből, illetve mondjuk úgy, a nagybirtokoktól

elvett ösztérületből, a kisbirtokosoknak *erdő létesítésére* is juttat egy nagyobb területű földet. Valószínűleg a 12 holdas alapon. Az a szegény kisbirtokos majd csak megél abból a 12 holdas erdőből is.

A telepítendő földeknek innen-onnan való összeszedése, majd szétdarabolása után szükségesnek tartja kihangsúlyozni, hogy az ilyen arányú földreformja nem kíván támadás lenni az arisztokrácia ellen, nem az egyes társadalmi osztályok ellen irányul, hanem a „magyarság életfejlődését” kívánja biztosítani. Bár erre a mentegetődzésre nem volt elkészülve senki, kijelentésének mégis *ellentmondanak azok a jelzők*, melyekkel korábban a nagybirtokos-osztályt titulálta.

A kincstári birtokok közül *csak kettőt* nem kíván szétosztani, tekintettel arra, hogy azok az állat- és vetőmagnemesítés terén a mezőgazdasági termelést minőségileg emelik. Igaz, hogy rengeteg ilyen *magán- és hitbizományi birtokunk* is van. Erre nézve adatokat a m. kir. *Növénytermelési Hivatal* és a *Földművelésügyi Minisztérium* illetékes osztálya bőven szolgáltatathat.

A városi birtokoknál helyteleníti a hosszúlejáratú bérleteket (!?), bár máshelyütt éppen ezeket a bérlet formákat dicseri. Erősen téved akkor, amikor *Szegeddel* kapcsolatban megállapítja, hogy határában a faluszerű település lehetetlen, hiszen ennek ellentmond *Alsótanya, Felsőtanya, Királyhalom, Pusztamérges stb.* évről-évre fejlődő szép községek sorozata. Éppen eleget jártam ezekben a tanyaközpontoknak elnevezett nagy községekben, hogy ezt a tényt leszögezhessem. És most felmerül az a kérdés is, hogyha fel akarja osztani ezeket a nagy-kiterjedésű városi földeket, melyeken a kis- és középbérlők számtalan derék magyarja él és gazdálkodik, akkor *mi lesz ezekkel a kidobott emberekkel*, mert az igénybeveendő területekre a *jómódú idegen* parasztok tömegei fognak jelentkezni. Valószínűleg ezek is munkatáborba kerülnek.

A hitbizományi birtokosoknak (ezekre haragszik legjobb bán) a radikális földosztás után meghagy összesen 27000 kat. hold erdőt és 60.000 kat. hold egyéb területet, azzal, hogy még így is családonként 3600 kat. holdjuk marad, ami szorinte: „nyilván nem jelenti a nincstelenség szomorú állapotát”. Nekünk talán nem. De ez úgy hangzik, mintha valakinek az 300 holdas birtokából pl. elvesznek 400 holdat és bár a meg-

maradt 100 hold egy kisbirtokosnak óriási vagyont fog jelenteni, de az 500 holdas középbirtokosnak, aki *ilyen területre volt berendezkedve* és ilyen területre építette fel egész életét, valóságos tönkretételét jelenti. De ő az egyes hitbizományos családoknak aránylag *még kevesebbet* akar meghagyni. Meri nézzük csak: egy-egy családtagra kb. 500 hold erdő marad és egy csomó *út, árok, épülethely, udvar*, mert az ú. n. *egyéb* terület ezt jelenti. Ugyanis a *földadó alá nem eső területet*, amit nagykegyesen meghagyott, nevezi el „egyéb” területnek. Hogy ebből a hitbizományi családok hogyan fognak eleget tenni a nyűg- és kegydíjterheiknek (mert ezeket csak nem kívánja elvenni a kiszolgált gazdatiszektól és cselédektől), a különböző személyekhez kötött egyéb terheknek, az adóknak stb.. azt nem tudom elképzelni.

Szembetűnő, hogy a személyhez és családhoz nem kapcsolódó *részvénytársaságoknak* 127.000 kat. hold szántó-, rét- és legelőterületéből *csak 47.000 holdat vesz igénybe*, 80000 holdat meghagy, de a *hitelintézeteknek* is meghagy 10.000 kat. holdat. Ennek indokolását azonban könyvében sehol fel nem fedezhettem.

Végeredményben különböző számításokkal 3,100.000 kat. holdat hoz ki, mint olyan területet, mely a nagybirtokok tökéletes szétdarabolása után telepítési célokra rendelkezésre állna. Ez a szám máris mutatja, hogy erre a területre az ő általa hangoztatott 3 millió mezőgazdasági nincstelent elhelyezni bajosan lehet úgy, hogy abból ez a tömeg meg is éljen A 3,100.000 kat. hold területtel azonban még egy kis baj lesz! Nem vette ugyanis figyelembe azt, hogy a nagybirtokosoknak meghagyandó 500 hold terület nagysága erősen relatív, mert lesz olyan hely, ahol ennek az 500 holdnak még 1500 hold sem fog megfelelni. Nem vette figyelembe, hogy némely nagybirtokon *társtulajdonosok*, testvérek lehetnek, sőt némely birtok telekkönyvileg *már több gyermek nevéen van*, csak a statisztikában szerepel egy birtokos neve alatt, itt tehát fejenként még figyelembe kell venni 500-500 holdat. Nem vette figyelembe, hogy a szétosztás még sok *mesgyét, utat* stb. követel, ez is jelentékeny területvesztést jelent, nem vette figyelembe azt, hogy a nagybirtoki *legelők hatalmas részei sokhelyütt szikes, füvei nagyon gyéren borított földek*, melyek csak legelőknak és lényegesen nagyobb darabban használhatók

nem vette figyelembe az *árkokat, a mezőgazdasági épületek és üzemek* alapterületeit, melyeket a meghagyandó 500 kat. hold birtokmaximumba beszámítani óriási igazságtalanságot jelentene, nem vette figyelembe azoknak a *folyóknak* a területeit, melyeknek egy része a nagybirtokosok kataszterében szerepei, nem vette figyelembe a *nádasokat*, ahol legfeljebb belterjes vadkacsatenyésztést lehet üzni, de nem lehet kisbirtokká parcelálni stb., stb., melyek végül is a 3,100.000 kat. hold területét lényegesen lecsökkentének és ezáltal még *jóval kisebb rész jutna* az egy-egy letelepítendő „nincstelennek”. *Talán fejenként 1200 négyzetögl,* de ez a terület még gyümölcsös alakjában sem lenne egy ember számára megélhetésre elegendő. De mint korábban szó volt róla, ő sem akar mindenkit földhöz juttatni, csak arra nem ad választ, hogy mi történjék a sok százezer kimaradt családdal.

Lecsökkenti még a 3.1 millió kat. hold területét az a nagymennyiségű terület is, amelyen Matolcsy *új községeket* akar létesíteni. Itt nemcsak a házhelyeket kell figyelembevenni, hanem a községek részére kihasítandó *szénáskerteket, sporttelepeket, esetleg parkokat* stb. Viszont a szaporodó községek terjeszkedésével is számolni kell, ami a már meglévő kisbirtokosok földjének a területét lesz kénytelen csökkenteni.

A tervbevett radikális földreform alkalmával a most már *erősen labilis* 31 millió kat. hold területre 220.000 átlagosan 12 holdas és 5000 átlagosan 30 holdas kisgazdaság kerülne, ezenkívül maradna még 450.000 hold közlegelőre és erdőre. (Miótán az erdő már egy ízben ki lett irtva.) A 12 holdas átlagot azonban ő sem tartja meg alapul, mert kijelenti, hogy *ez a talajminőség és egyéb szempontok miatt* el fog térni. Ne higgyük azonban, hogy ez az eltérés *lényegtelen*. Nagyon is nagy különbségek adódnak, sőt lesz olyan hely is, ahol a *100 hold sem fog jelenteni 12 holdat*, így azután a számítás rövidesen felborul és a telepítendőek számát redukálni kell. De 10.000 család ide vagy oda, nála úgysem fog számítani!

Most azonban szükségesnek tartok egy kalkulációt közvetni annak a megállapítására, hogy a mi viszonyaink között egy 12 holdas kisbirtokos, vagy egy jólkezelt nagybirtokon élő cseléd él-e gondtalanabban? Egy uradalomnál egy cselédre is kb. 10-15 hold föld esik, nem is számítva azt, hogy a mezőgazdasági munkások nagy hányada, továbbá a gazdatisztek,

tisztviselők stb. bizonyos hányada is érinti ezt a 10-15 hold földet. Most nem azt a szempontot tekintem, hogy melyik birtokkategória tart el több embert.

Felteszem, hogy egy *jó esztendőről* van szó és alapul veszem a kisbirtokosok által termelt országos holdankénti búza-átlagot. Felteszem azt is, hogy a 12 holdas birtokból 10 hold a búzavetés, míg 2 hold jelenti a házhelyet, a kertet, a lucernást, a kis gyümölcsöst, a krumpli- és tengeriföldet. *A búzát kell alapul vennem*, mert kisbirtokosaink nagyobb részének ez a főterménye, de ez lesz a jövőben is. (Bár más terménnyel, esetleg veteménnyel stb. sem igen lehetne nagyobb eredményt kihozni, mert faluhelyen az árak igen alacsonyak.)

Bevételek:

10 hold búza termése = 80— q à 20—	1600— P
A kert bevételeiből, annak a mennyiségnek a levonásával, melyet háztartásában használ fel	150— „
Baromfitartásból, naponta 20 tojáseladást számítva 7 hónapos időre, élőszárnyas, toll stb.	400— „
Tejért és egy borjúért	160— „
Malacokért	50— „
Összesen	2360— P

Kiadások:

Vetőmagra visszatartandó 10 q búza	200— P
4 tagú családot figyelembevéve, élelmezésre kell összesen 12 q búza	240— „
Nyáron és télen néha húsrá és más élelemre	60— „
4 pár cipő, vagy csizma átlagban	80— „
4 öltöny ruha, fehérmű, kalap stb.	320— „
Petróleum, só, paprika, dohány, gyufa stb.	120— „
Tüzelőanyagra, leszámítva azt, amit kukoricaszár- ral, csutkával pótol	100— „
Orvos-patika	20— „
2 igásló zab-takarmányozása 15 q	290— „
Állatorvos, oltások, állati gyógyszer	50— „
Felszerelés pótlása, karbantartása, lópatkolás, bog- nár munka stb.	150— „
Háztartási edények és cikkek pótlása, kiegészítése	40— „

Mész, vályog, nád, téglá stb. háztatarozásra (tekintettel, hogy maga végzi a munkát)	80— „
Föld-, ház-, egyháziadó, némi jöv. és vagyonadó	120— „
Vetőmag-előkészítés, csávázószerek, tisztítás	30— „
Postaköltségekre, kövezetvámok stb.	20— „
Az év folyamán előforduló kisebb kiadásokra, váratlan dolgokra és szórakozásra	140— „
	Összesen: 2060— P

Marad tiszta jövedelem 300— pengő.

Amint látjuk, a bevételeket *erősebben*, a kiadásokat pedig *mérsékeltebben* állítottam be. Semmit sem vettem a kultúr-szükségletekre, rádióra, újságra, mert ezekre a mi parasztjaink még nem igen költenek, viszont az ételmezésnél is tekintettel voltam arra, hogy legnagyobbrészt az *otthoni* dolgokat használják fel. A 12 hold föl l tehát arra, hogy egy négytagú család teljesen gondtalanul éljen és a jövőre nagyobb összeget tartalékoljon, a mi viszonyaink között nem elegendő. Felborul a számítás, *amint több gyermek lenn*, vagy egy közepes esztendő 8 mázsa helyett csak 5-6 mázsát hozna holdanként. *Ebből a kalkulációból világosan láthatjuk azt is*, hogy mi az oka a paraszt eladósodásának (a konjunkturális idők könnyelmű vásárlásait kikapcsolva). Ha most egy ínséges esztendő következik be, amikor a kismarjai példák szerint is, a boldankenti termésátlag 1-2 mázsára zuhan, akkor elképzelhetjük, mi lesz ennek a paraszteszaládnak a sorsa, de mi lesz a városok hatalmas közönségének az ételmezési ügyével is. *Pedig nálunk az ínséges esztendők elég gyakoriak*. Az ilyen helyzet mellett, az ilyen viszonyok között hiába követeljük az önálló egzisztenciák szaporítását, mert a gondokkal, bajokkal és gyengébb táplálkozással küzködő család önállósága *f r ósén labilis* és csak gyenge katonanyagot szolgáltat a hazának. Inkább legyen kevesebb kisbirtokosunk, de azok mindegyike váljék egészségessé, erőssé.

Most nézzük egy jólkezelt uradalom gazdasági cselédjének a helyzetét, ahol nem veszem figyelembe azt, hogy a gyermekek már nagyobb korukban kisebb munkával szintén hozzájárulnak a család jövedelmeihez, a kiadások tételeit pedig összegbe hozom az előbbi kalkulációval.

Ennél az uradalomnál egy cseléd a következő járandóságokat kapja:

Lakás (1 4×5 m szoba, konyha, kamra) értékelés nélkül	—.— P
Fűtés értékelés nélkül	—.— „
6 q búza és 7 q rozs à 20, ill. 15 P	225.— „
4 q árpa à 18 P	72.— „
Késpénz	120.— „
2400 négyszögöl konvenció s föld	150.— „
1 tehéntartás (tejhozam beszámításával)	200.— „
1 borjútartás	50.— „
2 sertéstartás à 20 P	40.— „
10 malactartás à 5 P	50.— „
1 pár csizma	30.— „
Gyógykezelés és orvos értékelés nélkül	—.— „
Összes járandóság	937.— P

Egy-egy járandóságból azonban a cseléd szorgalmas felesége még *külön jövedelmet* is teremt elő:

Baromfitartásból: toll, tojás, élőből	200.— „
Malacokból és 1 hizósertésből (uradalmi hizálás!)	200.— „
Konvenció s földből (leszámítva azt a mennyiséget, amit saját élelmezésére és szárnyasainak etetésére használ fel	50.— „
Összes bevételei:	1387.— P

Kiadásai:

Élelmezésre, figyelembevéve egy négytagú családot, az egész gabonakonvenció, az árpa kivételével	225.— P
3 pár cipő vagy csizma (1 pár járandóság)	60.— „
4 öltöny ruha, fehérenemű, kalap stb.	320.— „
Petróleum, só, dohány, paprika stb.	120.— „
Állati gyógyszerek (orvos ingyen van)	10.— „
Háztartási cikkek kiegészítésére	40.— „
Apró-cseprő kiadások, szórakozás stb.	140.— „
Postaköltség stb.	20.— „
(Konvenció s földjét bevétve kapja, épülettartarozása, felszerelés karbantartása nincs, orvosra és patikára nem költ, adóra, állatok takarmányozására nem kell kiadnia semmit.)	

Összes kiadásai: 935.— P

A gazdasági cselédnek tehát 452- pengő megtakarítható jövedelme marad. Ez a magyarázata annak is, hogy a takarékos és szorgalmas cseléd már 10-15 évi szolgálat után pár holdas tanyás kisbirtokkal rendelkezik, felszerelése is jó, úgy-hogy azon nagyon szépen gazdálkodik. *A jó iskolája is megvan hozzá.* Alkalmazása ideje alatt semmi különösebb anyagi gondja nincs, konvencióját rossz esztendőben is megkapja, sőt ha az aszály vagy a fagy járandósági földjének termését tönkreteszi vagy gyengíti, *az uradalom kárpótolja érte.* Az adók sem izgatják, a végrehajtótól rettegnie nem kell, jószágát sem kénytelen eladni, gyermekei iskoláztatására sincs semmi gondja. A munkaidő a gyermeket nem vonhatja el az iskolából. Ha felesége súlyosan megbetegszik, az uradalom gondoskodik kórházi ápolásáról is. Ha ennek az uradalomnak valamelyik gazdaságát megtekintjük, a cselédházak előtt mindenütt egészséges lurkókat, *csupa piros-pozsgás arcú gyermeket* látunk játszadozni.

Úgy érzem, hogy szemléltetően bizonyítottam be azt, hogy egy jólkezelte nagybirtok cselédje nem cserélne – minthogy nem is cserél – egy 12, sőt 20 holdas kisbirtokossal sem. Ma sok nagybirtok cselédsége *valóságos arisztokráciát* alkot a környékbeli kisbirtokosokkal szemben és a faluban egyedül hitelképes. Ez pedig faluhelyen ma nagy bizalmat és elismert jó-módot jelent. De folytassuk a telepítést.

Talán a legfrappánsabb ötlet az, ahogy Matolcsy a földigénylők elbírálását gondolja. Megállapítja, hogy az igénylők megrostálása *igen nagy körültekintést* kíván, mert az ügyes, rátermett, szorgalmas ember nagyszerűen megbirkózik a neki juttatott földdel, azonban a kisebb képességű paraszt még az átlagnál jóval kisebb földet sem tudná megtartani. *Az emberek elbírálását azonban nem a jegyzőre, sem a községi képviselőtestületre, a bíróra, a papra, a tanítóra bízna,* hanem hogy szóról-szóra idézzem: „... a földigénylők gazdasági képességéről attól a *falusi kereskedőtől* tudakozódunk, akinél az illetők vásárolni szoktak”. Vagyis a *Mózsai zsidótól!* Ez ellen azonban vétőt kell mondanunk.

Magyar faluban a parasztok nagyobb része a zsidó szatócsnál vásárol. Ez az ősektől örökölt üzleti szellemmel megáldott községi polgár nagyszerűen ért a Julis néném és a János bátyám nyelvén és a pesti Király-utcában összevásárolt bővlját még nagyszerűbben érti rásózni az alkudozni szerető menyecske

nyakába. Nagyon szívesen adja oda a „portékát”, „ha muszáj”, egy szakajtó kukoricáért, vagy megfelelő mennyiségű tojásért, természetesen úgy, hogy az ajtófélfán elvégzett összedadások, szorzások és kivonások után *ne ő fizessen rá a boltra*. Ha a gazda hirtelen pénzzavarba jut, a Mózsi zsidó egy kis uzsorakamattal rögtön kiségit. Természetes, hogy az ilyen „jó pártfogójuk” után a mi falusiaink nem igen mennek a szövetkezetet boldogítani. Szövetkezeteinknek az a hibája, hogy a falusi üzletvezető, ha történetesen paraszt családból avanzsált is nadrágos emberré, már magas lóról tárgyal a „vevővel” és az alkudozó parasztnak a „szabott árból” *egy fillért sem enged*. Érthető, hogy így a magyar parasztok jórésze inkább azt a boltot választja, ahol a szabott árból a felét elengedik, mégha az olcsón vett áru *fele annyit sem ér*, mint a szövetkezeti portéka. Elképzelhetjük, hogy az egyes igénylőkről *milyen szempontból* fog bírálatot mondani a zsidó szatócs és milyen szempontból a szövetkezeti üzletvezető. És milyen véleményt fognak mondani mind a ketten arról a máskülönben ügyes, szorgalmas, földretermett mezőgazdasági munkásról, aki egyiküknél sem vásárol, mert vagy nincs elegendő pénze, vagy pedig erősen takarékos, esetleg a nagyobb hetipiacok alkalmával a városban vásárolja össze szükségleteit. Az utóbbira minden falusi boltos haragszik. Azután így folytatja:

„A földigénylők ilyen megvizsgálása lehetővé teszi, hogy a megfelelő *testi és szellemi* – nem pedig meglévő anyagi – képességű igénylők kezébe megfelelő nagyságú birtokok kerüljenek s ez esetben attól sem kell tartani, hogy a telepesek elhagyják földjeiket.”

Itt egy kis ellentmondást látok, mert azt hiszem a falusi kereskedőtől nem a *szellemi és testi képességről* győződhetnénk meg, hanem a meglévő *anyagi képességekről*, ha egyáltalán erről ott meggyőződhetnénk. Mi köze a falusi szatócsnak a nála vásárló szellemi és testi képességeihez és mit törődik ő ezzel, ha egyezer a boltjában láthatja a „kunschaftot”. Ami pedig a földek elhagyását illeti, ez is inkább a föld termőképességétől és egyéb körülményektől függ és csak azután a szellemi és testi adottságoktól.

Érdekes, hogy a fejezet végén már *módosítja* a telepítésre kiszámított 3,100.000 kat. hold mennyiséget, mert megállapítja,

hogya *a népsűrűség, a népesedési politika körülményeire, a terület viszonyaira* stb. tekintettel akar lenni ée nagy körültekintéssel jár el, akkor a 450.000 kat. hold *közlegelőre* szánl terület mellett telepítésre már csak 2,600.000 kat. hold fog rendelkezésre állni, ezen a területen pedig 1-6 millió kat. holdon 280 új község létesítendő, míg *1 millió kat. hold megmaradna a községek lakosságának*. Ezek szerint a 220.000 letelepítendő száma lassanként a felére olvad le. De hát hadd legyen még több mezőgazdasági proletár! És hogy kellőleg indokolva is legyen ez *a modern és szociális telepítés*:

„Így válik lehetővé, hogy néhány száz érdekelt kezén lévő óriási birtok mammut jövedelme polgári jövedelmekre töredezzon s belőle a magyar földön, *kinn a pusztán új élet fakadjon*”.

... és hogy a földreformból kimaradt, de munkájukat is elvesztett rengeteg gazdatiszt, sok százezer cseléd és mezőgazdasági munkás elkeseredett szívvel és ökölbesorított kezekkel nézzék ezt az új életet, melyet csak egy szerencsés kis töredékük élhet. De azt hiszem – és hogy szintén költői szavakkal éljek - azon a pusztán elhervadni is sokan fognak!

Ami a *mammut jövedelmet* illeti, erről még lesz szó, de nem lehet elsiklani azon megállapítás mellett, mely azt mondja, hogy a szabadforgalmú nagybirtokok alig ezer főnyi tulajdonosának még nagyobb jövedelem jut évenként, *mint 50 millió pengő*, majd így folytatja:

„Évről-évre ilyen óriási összegek kerülnek be az ország gazdasági vérkeringésébe anélkül, hogy a hajszálereken végigjárják az ország egész testét és iáplálnák a sejtetket: a magyar falvakat.”

Hirtelen nem tudom, hogy az 50,000.000 pengő jövedelmet *egy-egy nagybirtokosra érti* vagy az *összesre*. Ha egy-egyre, akkor ez az összeg abszurdumnak tűnik fel, ha az összesre, és e szavak ezt fejezik ki, akkor egy-egy nagybirtokosra *mindössze 50.000 pengő esik*, ezt pedig talán csak nem sokalja? És ha az összegek az ország vérkeringésébe kerülnek (korábban még külföldre kerültek), nézetem szerint csak helyes, mert *a vérkeringéshez tartoznak a hajszálerek is* és a vérkeringésben folydogáló egészséges vér a hajszálereken keresztül kell hogy az ország

egész testét és sejtjeit táplálják. *Ha a vér a hajszálereken nem megy keresztül, akkor nem lehet vérkeringés, tehát megállt az élet.* Úgy tudom, hogy ezt az anatómiában is így tanítják.

Ezek voltak Matolcsy radikális földreformjának szempontjai és megoldási módzatai. A pénzügyi lebonyolításra vonatkozó tervét nem is ismertetem, mert abban úgylis csak annyi van, hogy a nagybirtokosságnak és a mobil ingótlókének kell ezt is megoldani. Az eddigi telepítési politika a háború óta jórészt csak *egészségtelen megoldásokat hozott*, a Matolcsy-féle elgondolás pedig nemcsak a rosszul gazdálkodó, hanem a jólkezelte és a többet termelő nagybirtokokat is tönkretenné, sőt ezekkel együtt a magyar parasztságot is, mert a mezőgazdaságból élő nagy tömegnek *óriási hányadát* döntene proletársorba. Jogosan felmerül tehát a kérdés, hogy mi szükség van egy radikális földreformra, amikor az *senkinek sem használ.*

A Matolcsy-féle elgondolásokkal kapcsolatban az egyes idézett részeknél saját tapasztalataim alapján kialakult nézeteimet és érveimet kifejtettem. Miután azonban ebben az országban az államférfiak, a tudósok és a kiváló szakemberek között vannak olyanok, akik a telepítési kérdésekkel szintén foglalkoznak és akik valószínűleg értenek hozzá annyit, mint Matolcsy, álljon itt most tőlük egy-egy idézet:

Gróf *Bethlen István*, Magyarországnak 10 éven át volt nagy miniszterelnöke 1936. március 16-án a parlamentben ezt mondta:

»Rámutattam, hogy 320.000 kereső törpebirtokos földjének 5 holdig való kiegészítésére 800.000 kat. holdra volna szükség és 770.000 földnélküli munkásnak 5 holdban való részesítéséhez 3,850.000 kat. holdra, együttevve tehát 4,650.000 kat. holdra. Rámutattam arra is, hogyha a földbirtok maximumát 500 kat. holdban állapítanak meg, ebben az esetben is csak 1.6 millió hold állna rendelkezésre, *a földnélküli munkások nagy tömegének csak egyötödrésze jutna földhöz, négyötödrésze kereset nélkül maradna és miután az o földbirtok osztódnék fel, melyből keresetét kapja, éhen kellene pusztulnia*»

Dr. Czettler Jenő egyetemi professzor, a magyar mezőgazdasági szociálpolitika megalapítója az „*Agrárpolitika*” című könyvében a következőket fejt ki:

„Addig, amíg a *szabad birtokforgalom* révén megfelelő mennyiségű és áru föld segíti a különböző birtokkategóriák tér-

jeszkedését, elhibázott dolog volna az állam részéről minden más intézkedés, mint az, hogy a földet vásárolni kívánó gazdákat nem egyénileg, de intézményesen, a *magánvállalkozás útján*, megfelelő földhitelhez juttatja.”

Máshol pedig ezt írja:

„*Dániában és Svédországban* stb. északi államokban évtizedek óta kisebb vagy nagyobb összegű hozzájárulással a kisgazdák és mezőgazdasági munkások magánföldszerzését mozdítják elő. Itt *objektív minősítés* alapján (ötévi kifogástalan cselédi szolgálat, népfőiskola elvégzése, család stb.) rangsorozzák a földigénylőket és a lemaradottakat a következő év számára előjegyzik. A megvásárlandó ingatlant *mindenki maga választja ki*, a vétel is szabad megegyezés dolga, egyetlen korlát a kedvezményes kölcsön felső határa. Németország rendszeres és folyamatos telepítési akció segítségével akadályozza meg a *földigénylés olyan megduzzadását, hogy ez csak elő nem készített, mechanikus birtokreformmal legyen levezethető.*”

Dr. Vass Elek, a földművelésügyi minisztérium telepítési osztályának a vezetője egy előadása során a következőket szegte le:

„A gazdasági cselédek és mezőgazdasági munkások száma 621.124, akikhez hozzá kell számítani az 5 holdon aluli, kiegészítésre szoruló birtokok 518.721 lelket számláló rétegét. Az összes nagybirtokok felosztásával is *csak 30-35%-ban* lehetne ezeket kisbirtokhoz juttatni. *A földbirtokpolitikának tehát állandóan szem előtt kell tartania azoknak a földhöz nem jutható tömegeknek az érdekeit is, amelyeknek munkanélkülisége súlyos szociális veszélyt jelenthet*”

Gróf Somssich László, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnöke 1936. május 6-án az országgyűlés felsőházában a következő kijelentéseket tette:

„... a telepítés gondolata nemigen felel meg a magyar nép mentalitásának, a népnek régi, még olyan szerény otthonától való elszakadása és egy *más országrészbe, ismeretlen gazdasági körülmények közé való letelepülése nem felel meg az ő lelkületének*; ... a telepítés a birtokpolitikának egyik legköltségesebb módja és a legutóbbi évtizedekben a telepítés rendszerével *igen kevés eredményt* értek el és ott, ahol ilyen telepítések történtek, ezekből többnyire igen rossz tanulságok voltak levonhatók.”

A demagógiával kapcsolatban pedig:

„A birtokpolitikai kérdés taglalása természetesen bő tápot nyújt' a demagógiának és az olyan elszólásoknak, amelyek egy-ézerüen *számokkal dobálóznak* anélkül, hogy *e számok ellentétét* szintén ismernék vagy beállítanák. Tudniillik ezekkel a hangzatos jelszavakkal szembe kell állítani azokat a lehetőségeket, amelyek e tekintetben fennállanak. Ezt az illetők talán azért nem teszik, mert vagy nem ismerik ezeket a számokat, vagy pedig mert ezek a számok *az ő állításaik ellen bizonyítanak* ... nagy meggondolatlanságot látok abban, hogy a föld-birtokpolitika témáját helytelen beállítással *agitáció céljaira* és a pillanatnyi politikai személyes érvényesülés szempontjából használják fel. *A föld fogalma éppúgy szent, mint a haza fogalma*, az azzal könnyelműen való játszás, kizárólag az előbb említett sikerek érdekében, igen helytelen...

A lényegét nem a földhözjuttatásban látom, hanem abban, hogy olyan körülmények között jusson az illető a földhöz, hogy azon boldogulni tudjon.”

A kiszagdatársadalomhoz pedig ezeket a szavakat intézte:

„Ne vegyék rossznéven az igen t. kiszagdatársaim azt a megállapítást, amelyet talán, ha a kezüket a szívükre teszik, ők is magukévá tehetnek és ez az, hogy nagy átlagban, sajnos, még messze vagyunk attól, hogy a kiszagdaságok talajművelés terén a tökéletességet elérték volna. Ha szerteszét nézünk az országban, főleg ősszel, *a megszántatlan földek igen nagy tömeget látjuk*, pedig a mezőgazdasági termelésnek ez az ábc-je.”

Mikszáth Kálmán ny. főispán az egyik napilap 1933 augusztus 4-i számában „Nyílt levél a magyar falu értelmiségéhez” című vezércikkében többek között a következőket írja:

„...*Kik az igénylők? Először a mezőgazdasági cselédek*, mert ezek a nagybirtokok és középbirtokok felosztásával el fogják veszíteni kenyerüket. Számuk 160.000 családfenntartó. (Több mint félmillió fő.)

Másodszor a mezőgazdasági munkások, akiknek kereseti lehetőségei a földosztás következtében csökkennek. Számuk 500.000 családfenntartó. (Több mint másfélmillió ember.)

És harmadszor a törpebirtokosok. Az agrárdemagógia szerint – mint említettük, helytelenül – ezek valamennyien agrárproletárok, mert országos átlagban csak négy és fél holdnak

birtokosai, amely megélhetésüket nem biztosítja. Ezeknek birtokkiegészítése tíz holdig, az agrárdemagógia egyik leghatékonyabb jelszava.

Az igények a rendelkezésre álló területhez viszonyítva így aránylanak:

1. mezőgazdasági cselédek	1,600,000 hold
2. mezőgazdasági munkások	5,000.000 „
3. törpebirtokosok (kiegészítés)	4,000.000 „

Rendelkezésre áll 2,500.000 hold.”

A 2,500.000 hold eredménye a következő számításaiból származik: az 500 holdnál nagyobb földbirtokok összes területe 5,722.000 hold, ennek fele erdő és legelő. A 2390 földbirtokosnak marad a 500 hold = 1,195.000 hold, marad tehát 2,500.000 hold. A későbbiekben azután így folytatja:

„*És mi történik azokkal, akiknek igényét föld híján kielégíteni nem lehetett?* Akik a földreform végrehajtása után nemcsak föld nélkül, de kereseti alkalmak nélkül állanak itt, siralmas mementójakép annak a politikának, amely a „nehéz követ eldobta”, nem gondolván arra, hogy a kő soha meg nem állhat, mert a realitások fenekét el nem érheti.

Mi történik a közel kétmillió embert számláló színmagyar réteggel, vérünk vérevel, minden szeretetünk dacára, ha a radikális földreform özönvizének bekövetkezése után föld, megélhetés és kereset nélkül – kietlen sziklán találja magát? Ipar és kereskedelem nem tudja őket felszívni. A maga munkanélküliségét sem tudja. A mezőgazdaság nem tudja befogadni. Elvesztette a nagy- és középbirtokot: a befogadás alkalmát. A köz nem tudja ellátni őket, mert a termelt javak emelkedése helyett – az 1920-as reform tanúsága szerint – a termésnek mintegy 30 százalékos csökkenésével kell számolni.”

„Azután egy új nemzedék nő fel. Az agrárdemagógia szerint nem ‚egyke’ alapon. Erről ők kezeskednek, csak legyen meg a reform. (!?)

Ha többke alapon történik ez, akkor a földek újra szétaprózódnak. *De akkor már nem lesz sem nagybirtok, sem középbirtok, amelyre újból lehetne rárohanni egy új földosztást csinálандó.”*

Milhoffer Sándor írja a Pesti Napló 1938. augusztus 31-i számában megjelent „*A mezőgazdasági nincstelenség*” című cikkében:

Kérdés mindenesetre az is, hogyha az elméletileg s közgazdaságilag is lehetetlen helyzet bekövetkezne, hogy a fenti összes nagyobb birtokok felosztódnának, *mi történék körülbelül 212.000 gazdasági cseléddel, a még egy szer ennyi gazdasági és kertészeti munkással, illetve ezeknek a földosztásból kimaradó részével.* A gazdasági cselédek helyzete nagyban-egészben az ő szempontjukból annyira kielégítő, hogy azok semmiesetre sem volnának hajlandók jelenlegi ellátottságukat vagy földbéli nincstelenségüket holmi földosztással felcserélni.”

A földbirtokpolitikai kérdéseknek csak a földosztásban kimerülő intézkedéseknek káros következményeit és a régi rendszernek mégis csak jobb idejét jelentik *Hunyady Ferenc* országgyűlési képviselőnek „*A kismarjai választókerület*” című könyvéből idézett következő sorai:

„*Az egykor jómódban élt, vagyonos vidék kultúrája, egészségügyi és gazdasági helyzete messze az országos átlag alá süllyedt, pedig e vidék jó magyar népe minden támogatást megérdemel.*”

A természetnek a kisbirtokosok termelésére történő óriási befolyását pedig a következő sorai hangsúlyozzák:

„*A sorscsapások következtében a mindennapi megélhetés mindent felemészt, művelődési, jóléti és társadalmi szükségletekre semmi sem jut.*”

Adorján János „*A magyar föld korszerű problémái*” című könyvéből a következő sorokat emelem ki:

„*A földreformban nem részesülő kirekesztett hatalmas embertömeg állásfoglalása, az ezt a helyzetet létrehozandó akcióval szemben alig lehet vitás ... a földreform és telepítés mozgalma a maga ismert célkitűzéseivel aligha számíthat olymértvű politikai és társadalmi ér ő tény ez ők támogatására, amelyek nélkül pedig egy ilyen nagy horderejű és a nemzet társadalmi és gazdasági életének húsába és vérébe vágó reform keresztülvitele el sem képzelhető.*”

Hartstein Péter „*A kisbirtok vagy nagybirtok*” című könyvében a következő sorok jelentenek sokat:

„*Birtokpolitikai célokra szőlőbirtokok nem használhatók fel, nemcsak azért, mert a borhással, préházzal stb. felszerelt szőlőskertek önálló megbonthatatlan egységet képeznek, de azért is, mert egy nagy szőlőbirtok felosztása esetén sohasem kerül-*

hét olyan sok hozzáértő tulajdonos kezébe, aki csak megközelítőleg úgy tudná kezelni, mint ahogy előzőleg szakértő vincellér vagy gazda kezelte"

Végül pedig idézem a *Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara* egyik felterjesztését, melyből a következő sorokat kell ismeretnem:

„A Tiszántúlt máskor is érték a közelmúltban súlyos, sőt igen súlyos elemi csapások. Máskor is súlyos nehézségeket okoztak ezek. A Tiszántúl gazdatársadalmának azonban még volt életereje. Akkor még az államhatalom kisebbmértvű segítsége is elégséges volt a bajok ideiglenes áthidalására és a továbbélés feltételeinek, valamint a mezőgazdasági termelés folytonosságának biztosítására. Ma azonban már ott tart a Tiszántúl gazdatársadalma, hogy az *életereje elfogyott*. Elvitték az évről-évre osztályrészül jutott *elemi csapások*, elvitték az üzem fenntartásához szükséges és a Tiszántúlon legjobban kinyílt agráröllő folytán csak *irreálisan magas áron beszerezhető üzemanyagok és ipari cikkek*. Elvitték a *magas közterhek* és a mezőgazdaság jövedelmezőségével arányban nem álló túlzottan *magas kamatok*. Elvitte az a körülmény, hogy a magyar gazda éveken át termelési költségeken aluli áron élmezte az ország lakosságát, elvitte az a *valutapolitika*, amely a mezőgazdasági exportból származó nemes valutát elsősorban az ipari nyersanyag előállításának céljaira juttatta és a többnyire alacsony valutafelárak útján a valuta értéktöbbletét csak kis hányadban juttatta a mezőgazdaságnak... mindent azonban a megyétől várni nem lehet, különösen akkor nem, ha *mind a 61 községe nehéz helyzetben van*, különben sem a közigazgatás van hivatva minden bajon segíteni.”

Ebben a jelentésben összefoglalva találjuk a mezőgazdaság majdnem minden baját. Rávilágít azokra a problémákra, melyek tényleg égetik a magyar parasztság lelkét, azonban egy szóval sem találjuk azt, amit Matolcsy könyvében minden bajunk okozójának tart, vagyis *a radikális földreform hiányát*. *Egy betűvel sem találjuk megemlítve a földkérdést*, minthogy a birtokpolitikának ez a része a vidéket sosem foglalkoztatja, legalább is nem úgy és nem olyan formában, ahogy a városi, főleg a fővárosi földreformerek és „agrárpolitikusok” azt, ugyancsak a városi publikumnak, *kizárólag népszerűségi vágyból* állandóan feltárlják. A földbirtokpolitikai feladatok irány-

elveit a fenti jelentés akaratlanul is megmutatja, de megmutatja azt is, hogy *amíg 61 község van nehéz helyzetben* csak egy vármegyében, addig ezekben a községekben gyógyítsunk, ezekben a falvakban orvosoljuk a bajokat, ahol nem újabb földeket kívánnak az emberek, hanem sok mindent, amiről a mi földreformereink egyáltalán nem tesznek említést, vagy pedig *éppen* hogy egy-két szóval (itt-ott, ha kell a bajok okozóit mentegetve) el-siklanak mellette. Ez is csak azt bizonyítja, hogy *nem a tényleges problémák feltárása és gyógyítása az őszinte szándék, hanem a nagybirtok teljes megszüntetése.*

Idéztem a *radikális földreform* szükségességét állandóan hangoztató tábor egyik főképviselőjének a telepítésre vonatkozó elgondolásait, de idéztem ugyancsak ebben a kérdésben állásfoglaló kiváló szakemberek és politikusok beszédeiből és írásaiból kiemelt részeket. Azt hiszem a *jóhiszemű és tárgyilagos* szemlélő könnyen megítélheti, hogy a költői szárnyalású, de a reális helyzettel és az adottságokkal nem törődő, vagy pedig *a gyakorlati életet ismerő, szakszerű és bölcs, az igazságot kéretlenül feltáró megállapításoknak van-e nagyobb értéke és létjogosultsága.*

Szomorú tény az, hogy a nagybirtokellenes hangulat mesterséges szításában – ha kisebb részben is csak bizonyos vonatkozásban – *több középirtokosunk* is szerepet vállalt. Pedig a tervezett radikális reform megvalósulása esetén reményük arra nem lehet, hogy birtokállományukat gyarapítsák, sőt eltöltheti őket az a félelem is, hogy később a nagybirtokok fel-darabolása után az *Ő* birtokuk *ugyanúgy sorra kerülhet.* Nálunk, hacsak erélyes intézkedésekkel, vagy a józan ész győzelmével (ami sok felvilágosító munkát követel) nem lehet gá-tat vetni ennek a divatos és ma még hangulatos szólamokból táplálkozó betegségnek, *örökké aktuális probléma lesz a föld-reform,* mert mindig lesznek, akik igazságtalannak fogják tartani azt, hogy a másíknak többje van és miután nálunk mindig a föld fejezte ki az igazi vagyont, tehát az „igazságtalan” jelző mögé bujtatott irigység ördöge is itt akar a legtöbbet aratni. A kevésbé tehetséges is többnyire mindig irigyli a tehetsége-sebbit; *ezek az emberi tulajdonságok azok, melyek kitermelik a felelőtlen agitátorok tömegét is, akik a népet felizgatva, vele együtt követelik a földosztást, még pusztulásuk árán is.*

„Jövedelemelosztás egyenletesebbé tétele a közteherviselés
átrendezése által.”

Ebben a fejezetben tulajdonképpen csak az hangsúlyozódik ki, hogy a nagybirtok az, amely talán minden adónemben a legkevesebb adót fizeti, de nem azért, mert ez igazságos lenne, hanem azért, mert *jövedelemeltitkolást végez*, kataszteri tiszta jövedelme igazságtalanul van megállapítva stb., vagyis szándékosan károsítja meg a magyar kincstárt. *Természetesen ez mind hamis beállítás, alaptalan rágalmazás és tendenciózus. reális alapot nélkülöző fejtegetés.*

A fejezet elején kiemeli, hogy:

„az adózás a helyes jövedelemelosztás kialakításának hatásos eszköze.”

Általános vonatkozásban semmiesetre sem. Sok helyütt az adóztatás éppen a helytelen jövedelemelosztás kialakításának az eszköze. *A túlzott adóztatás az államnak feltétlenül nagyobb jövedelmet biztosít* (hacsak a magángazdaságot tönkre nem teszi), *de lényegesen kevesebb ember alkalmaztatását és az alkalmazott embereknek kisebb dotálását vonja maga után.* Sok helyen teljesen lehetetlenné teszi a jövedelem kialakulását, ami az egyes termelési osztályok fölényét fogja jelenteni a másik szintén értékes termelési osztállyal szemben. Sokkal helyesebb az a megállapítás, hogy *az adóztatás nem a jövedelemelosztást, hanem a jövedelemkialakulást, illetve nagyságát érinti.*

Amikor Matolcsy érveinek igazolásául felhossa pl. azt, hogy milyen igazságtalan az évi 300 pengő fizetésű alkalmazottnál, vagy kereskedőnél az évi 60 pengő adó, ez nyilvánvaló *tévedés* a részéről, mert nálunk az évi 300 pengő kereset mindenféleképp teljesen adómentes. Hiszen a kereseti adó kirovása is az 1440, azaz a havi 120 pengős keresetnél kezdődik. Hogy a *fogyasztási adó* erősen terheli a kisjövedelmű embereket, ez nem jelenti azt, hogy a nagyobb jövedelműeket szintén ne terhelné. *Teljesen a vásárlás mérvétől függ.* Ilyen alapon az adózás igazságtalanságát elbírálni nem lehet. Hogy a nagyobb jövedelműek, akiknek az adója azonban progresszíven emelkedik, nem érzik meg annyira a rájuk kivetett adót, azt is természetesen kell tartani, *hiszen a nagyobb jövedelem több termelésre képes, a többtermelés pedig a befektetett tőke nagyobb*

kamatozását hozza magával. Ha most a nagyobb vagyonnal rendelkezőket már aránytalanul nagyobb adóval sújtják, ez a termelés leállítását okozná, ezzel egy csomó egzisztencia, főleg kisember pusztulását. Más lapra tartozik az, hogy ki hogyan játsza ki az adórendeleteket, miként áll módjában jövedelmének a kincstárt illető részét lecsorbítani, vagyis adóalapeltitkolást végezni.

Matolcsy – és ezt fel kell tételeznem -, *anélkül, hogy ismerné a mezőgazdasági nagyüzem adózási rendszerét és kivétési eljárását,* a nagybirtokot azzal gyanúsítja, hogy nem jövedelmének megfelelően adózik, szóval *adócsalást* végez. Bár erre nézve a *m. kir. adóhivatalok* és a mindenkori könyvvizsgálókat foganatosító *pénzügyigazgatóságok* illetékesek a legpontosabb és legkimerítőbb felvilágosításokat megadni, tanúsítják és bizonyítják ennek ellenkezőjét a pénzügyi könyvvizsgálók és gazdasági szakértők által szerkesztett *jegyzőkönyvek másolatai* is, mégis szükségesnek tartom, hogy mint hites könyvvizsgálói képesítéssel is rendelkező és a különböző könyvelésekben, mérlegkészítési eljárásokban otthonos szakember, őszinte felvilágosítást nyújtsak.

Az ipari és kereskedelmi vállalatoknál van mód arra, hogy akár jóhiszeműen, akár rosszhiszeműen, különböző *tartalékolásokkal*, nyílt, rejtett, megengedett és tiltott tartalékok segítségével, látenciákkal az adóalap bizonyos részét elrejtse. Ennek kivizsgálása még a legkiválóbb könyvszakértőnek is nehéz, olykor lehetetlen. *A mezőgazdaságban azonban semmiféle tartalékolás nincs megengedve, de nem is lehetséges. A mezőgazdaságban az adóalap látható és megfogható.* Itt a vagyon nem értékpapírokban, fél- és készgyártmányokban, végtelenségig leértékelt bérpalotákban és az amortizáció után is egész vígan tovább dolgozó gépben van, hanem a községi előjáróságoknál is nyilvántartott kataszteri ívekben szereplő földekben, házakban és számadásilag bármikor ellenőrizhető és levezethető *állat- és gabonaállományban.* A vagyontárgyak értékelésének egységárait minden év december 31-én a *földművelésügyi minisztérium* állapítja meg, illetve a földekre és házakra nézve, szintén a minisztérium által előírt kataszteri tisztajövedelmet és házaszonértéket beszorzó kulcs a mérvadó. Az ipari és kereskedelmi vállalatoknál a könyvelés *ezerfelé* oszlik, minden üzennél

más és más szempontot kell tekinteni, szóval *annyira szétágazó*, hogy követni igen nehéz és körülményes. *A nagybirtoknál a könyvelés egyszerű*, nem sok tételből áll, bárki által egy kis betekintéssel rögtön ellenőrizhető. Minden tételt *külön számadások* igazolnak, ezeket a számadásokat az egyes intézőségek kezelőtisztjei, vagy írnokei vezetik. Ha tehát a birtokos az adóalpnál csalni akar, akkor *össze kell játszania a magtárostól kezdve minden tisztjével*. Ez már anarchiát jelentene, amire éppen ő fizetne rá. A számadásokból különben is levezethető a folytonosság és a pénztári számadások minden bevételre és kiadásra erős kontrollt képeznek. *Aki ezekkel tisztában van, az soha egy pillanatra sem merné a nagybirtokos osztályt adóalapeltitkolással megvádolni*. De most nézzük az egyes adónemeket külön-külön, természetesen csak azokat, melyek a mezőgazdaságot érintik.

A földadó. Matolcsy megállapítja, hogy a nagybirtok aránylag kevesebb földadót fizet, mint a kisbirtok, mert kataszteri tiszta jövedelme *igazságtalanul* van megállapítva. Ezt már sokaktól hallottam, akik azonban ebbe a kérdésbe mélyen nem tekintettek be és csökönnyösen ragaszkodtak ahhoz a *sántikáló érvükhöz*, hogy annak idején a kataszteri tiszta jövedelmet megállapító becslők mindenütt a nagybirtoknak kedveztek. Ha megnézzük a statisztikát, akkor azt látjuk, hogy az egyes művelési ágak szerint a nagybirtokoknál, a középbirtokoknál és a kisbirtokoknál is *vannak magasabb és alacsonyabb kataszteri tiszta jövedelmek*. A maximumot és minimumot úgy a szántónál, mint a szőlőnél stb., művelési ágaknál itt is, ott is megtaláljuk. *Függ a talajtól, a föld minőségétől*. (Több nagybirtok ismeretelésénél, a későbbi fejezetek során, ezt látni is fogjuk.) Amikor a hatósági becslők annak idején a kat. tiszta jövedelmeket megállapították és esetleg – mondjuk – befolyásolhatták bizonyos szubjektív szempontok, a később történt *felülvizsgálat* az észlelt hibákat helyesbítette. Voltak olyan esetek is, hogy a kataszteri tiszta jövedelem a nagybirtok terhére volt tévesen megállapítva. *Országos átlag alapján azonban a kataszteri tiszta jövedelem összehasonlítását elvégezni nem lehet*. Matolcsy ilyen alapra építi megállapításait és ehhez a következő adatokat hozza fel:

0— 5	kat. holdas gazdaságok átlagos kat. tj.-e	K 11 6
6—10	” ” ” ” ” ” ” ”	10·6
11—50	” ” ” ” ” ” ” ”	10·2
51—100	” ” ” ” ” ” ” ”	9·4
101—1000	” ” ” ” ” ” ” ”	7·9
1000	kat holdon felüli	6·9

Maga a kimutatás mutat rá egy szörnyű *alapvető tévedésére*. Amint látjuk, *minél jobban nő a birtokkategória nagysága, annál kisebb a kat. átlaga*. Ez teljesen érthető, mert annál jobban rontja le az átlagot a több erdő, legelő, adómentes, szóval a több vegyes és egyben rosszabb minőségű, gyengébb kataszteri iiszta jövedelemmel rendelkező föld megállapított kt.-jő védelme. *A kisbirtok kategóriájában lényegesen több a szántóterület*, az összterületnek majdnem 90%-a, míg a nagybirtoknál kb. 40%-a. A törpebirtoknál a legnagyobb az átlag. Miért? Mert itt a terület vagy *szántó*, vagy *szőlő* és az utóbbinak van a legnagyobb kat. tiszta jövedelme. Hogy állításaimat igazoljam, egy-két példát hozok fel az 1935. évi birtokeloszlási adatoknak szántó és szőlőterület szerinti tagozódásából:

birtoknagyság	összes terület k hold	szántóföld k. hold	szőlő kert k hold
0— 5 kat. holdig	1,631.246	1,199.561	126.387
5—10 ” ”	1,477.376	1,174.867	61.263
500—1000 ” ”	944.250	439.502	11.145
1000— kat. holdon felül	4,808.849	1,965 312	39.219

Ezek a példák is világosan bizonyítják azt, hogy az egyes birtokkategóriáknál minél jobban csökken a szántóterület nagysága, annál jobban csökken az átlagos kataszteri tiszta jövedelem is. Átlagosan *a legmagasabb kataszteri tiszta jövedelme a szőlőterületnek van, utána a szántó-, a rét-, legelő-, erdő- és nádasterület a sorrend*. Azonkívül a nagybirtoknál még 418.223 kat. hold földadó alá nem eső terület is van, ez természetesen szintén erősen rontja az átlagot, A kisbirtokosok szántóterületei átlagban jobb minőségűek is, hiszen amikor a földjüket vásárolták, a jobbminőségűeket keresték ki, míg a *nagybirtoknál sok a homokos és szikes terület*, melyeknek egészen természetes, hogy kisebb kat. tiszta jövedelműeknek kell lenniük.

Matolcsynak további súlyos tévedése az, amikor könyvében azt állapítja meg, hogy a kisbirtok kataszteri tiszta jövedelme 68%-al nagyobb, mint az 1000 holdon túli nagybirtoké. Ennek *saját* fentidézett kimutatása mond ellent, mert ha a 6-100 holdig terjedő gazdaságok kat. tiszta jövedelem átlagát összehasonlítjuk a nagybirtokok átlagával, akkor a különbség 46% és nem 68%. Az általa kihangsúlyozott 68%-os különbség *a 0-5 holdig terjedő birtokkategóriára vonatkozik*, ez azonban már a törpebirtokos csoport, mely, mint említettem, aránylag nagyobb szőlőterületet is foglal magában, tehát világos, hogy a legnagyobb átlaggal rendelkezik. A törpe- és kisbirtok fogalmát összezavarni nem szabad, mert a két kategória között nemcsak nagyságbeli, hanem *lényegbéli* különbségek is állnak fenn.

Erősen sántít az az indokolás is, mely érveit a következő szavakkal kívánja alátámasztani:

„Igaz ugyan, hogy a kisbirtok nagyobb termelékenységségét a nagybirtokosság és a hivatalos körök jó része nem ismeri el, de akkor mi indokolja a nagybirtok és a kisbirtok földadója között tátongó szakadékot?”

A válasz egyszerű: a kataszteri tiszta jövedelem különbsége, *de ennek a termelékenységhez semmi köze sincs.* Különbözik is, mint említettem, a szántóterületnél a kataszteri tiszta jövedelem, ebből kifolyólag a szántóterületre eső földadó is, úgy a nagybirtoki, mint a kisbirtoki viszonylatban, *erősen relatív*, területenként és talajminőség szerint hol nagyobb, hol kisebb. A legelő, erdő, nádas stb. területek kisebb kataszteri tiszta jövedelme csökkenti némiképp a földadót a nagybirtok javára, de ezek a területek akkor is fennmaradnának, ha a nagybirtokok helyett kisbirtokokat létesítenének, esetleg azzal az indokolással is, *hogy ezáltal nagyobb lesz a földadó.* Csak a nagybirtok jobb felkészültségét igazolja az, hogy az átlagosan rosszabb minőségű szántóföldjén többet termel, mint a kisbirtokos az ő jobb szántóterületén. És ha az állam aránylag kevesebb földadót kap a nagybirtoktól, mint a kisbirtoktól, ezt a *különbséget tízszeresen behozza a vagyon- és a jövedelemadónál* már azáltal is, hogy a terméstöbbletből származó több jövedelem után lényegesen magasabb adót kap, mint a kisbirtokostól. *A többtermelés nem indokolhatja tehát a földadó felemelését*, nem indokolhatja

már azért sem, mert a rosszabb minőségű föld jobb kihasználása *több költséggel* jár és ezt is figyelembe kell venni.

Végül a földadóval kapcsolatos megállapításainál *a legnagyobb hibát ott követi el* amikor megállapítja, hogy pl. 1932-ben az 1 holdas kisgazdaság összes adóterhe 17.89 pengő volt a nagybirtok 10.71 pengőjével szemben. A nagyobb adó abból származhatna, ha az egyholdas terület *tiszta szőlőterület lenne*, de a feltüntetett különbség ez esetben is erősen túlzott. Ugyanis, ha a 17'89 pengős adót a földadó és járulékaiknak százalékos kulcsával (figyelembe véve 80%-os községi pótdadót, útadót, betegápolási pótdadót stb.) visszszámítom a kataszteri tiszta jövedelemhez (a szorzószám ennél az esetnél 57.29 lenne), akkor egy *31 aranykoronás* kataszteri tiszta jövedelmű földet kapok. *Ilyen azonban még a legjobb szőlőterületek között sem található.* De ha az általa az 0-5 holdas gazdaságokra kimutatott 11.6 aranykorona átlagos kataszteri tiszta jövedelmet veszem és beszorzom az adó és járulékaiknak kulcsával, vagyis 57.29-el, akkor *6.64 pengő fizetendő adót kapok* és nem 17.89 pengőt. *Az 1 holdas törpebirtokos a földadó és járulékaik kívül más adót nem fizethet, mert a vagyona és a jövedelme az alapot vem éri el.*

Nem is volna szabad afölött vitázni, hogy a nagy- vagy a kisbirtok fizet-e általánosságban nagyobb adót. Az csak természetes, hogy ahol a progresszív vagyoni- és jövedelemadó a magasabb összegű vagyonnál és jövedelemnél *ugrásszerűen* emelkedik, ahol a malom és hasonló üzemek után *kereseti és forgalmi adót* is kell fizetni, ahol a fánál fennáll a *fázisadó*, ahol a nagybirtokos fizeti az alkalmazottak adóját stb., ott nagyobb az összesen kifizetett adók összege is. Folyó évben ehhez az adóhoz a *vagyondézsmá* is csatlakozott, de a pár évvel ezelőtt kibocsátott *állami kölcsön* egyrészt is a nagybirtoknak kellett lejegyezni. A kisbirtokot mindezek nem terhelik, hiszen kormányrendelet intézkedik arra is, hogy a gazdasági válság idején a 10 holdnál kisebb birtokok földadója *fel Jegyen függesztve.* *Csupa kisbirtok esetén az állam bizony kevés földadót fog kapni, hiszen a mezőgazdaságban a válság mostanában elég gyakori.*

Láttam már olyan számítást is – természetesen a laikusok részéről -, hogy a kifizetett földadót elosztották a birtok összes területével és így számították ki az átlagot. Helytelen ez azért, mert a nagybirtoknál *csak a szántót és rétet szabadna*

figyelembe venni, ha a kisbirtoki, – túlnyomólag szántóföldet alkotó területeknek, – adójával az összehasonlítást igazságosan akarjuk elvégezni.

Hunyady Ferenc többször idézett könyvében kimutatta saját kerületének kisbirtokos adóit és szembeállította azt a dunántúli kisbirtokos-adókkal. Az összehasonlítás a következő adatokat tünteti fel:

Egy kat. holdra eső közteher

	a Dunántúl:	a Tiszántúl:
földadó	2·67 P	3·13 P
közs. pótagó	1·56 „	2·25 „
vízszab. jár.	—·75 „	—·82 „
egyházi adó	—·17 „	—·45 „
házaó	—·32 „	—·66 „
	Összesen: 5·47 P	7·31 P

Ezek az adatok szemléltetően igazolják azt, hogy a fentemlített Matolcsy-féle 17.89 P holdankénti adó mennyire irreális és viszont igazolják azt is, hogy az én számításom *teljesen reális*.

De idéznem kell ugyancsak *Hunyady Ferenc* könyvéből azt a részt is, mely élénken rámutat arra is, hogy a kisbirtokos adójára, sajnos, csak jó esztendőben számíthatunk.

„A közterhek pár esztendő óta felemésztk a föld járadékát és a kisbirtokosoknak a földművelésbe és állatnevelésbe fektetett munkájuk értékéből kell megélniök és kölcsönük után kamatját fizetniök. *Rossz esztendőben azonban, ami e vidéken gyakori, elsősorban a léfenntartásra kell fordítani a csekély jövedelmet és az adók fizetése ilyenkor elmarad.* Ezért igen sok az adóhátralék, így Bojton az évi adók háromszorosa. A. magas kése delmi kamatok és végrehajtási költségek is jelentékenyen növelik a köztartozásokat. *Minthogy csekély jövedelméből a lakosság művelődési, jóléti és más társadalmi intézményekre vagy szükségletre nem áldozhat, ezekről a községeknek kellene gondoskodniök, de az évről-évre szűkebbre szoruló költségvetések erre fedezetet nem nyújtanak.*”

Ne higvjük azonban, hogy ezek a jelenségek csak a kis-marjai kerületben észlelhetők. Az országban számos kerületet tudnék megnevezni, ahol a helyzet teljesen hasonló.

Házadó. Itt csak arra a megállapításra kívánok válaszolni, mely a következőket mondja:

„Amíg a saját házában lakó, egyébként *nincstelen* földmunkás házadót fizet, kis viskója után, addig a nagybirtokok cselédlakásai házadómentesek.”

A saját házában lakó, „egyébként *nincstelen földmunkás*” *házadót nem fizet*, mert a falusi I szoba és konyhából álló házak *házadómentesek*, a „viskók” meg különösen azok. (A napszámok, a hadirokkantak és a közsegélyből élők egyszobás lakóházaiknak állandó házadómentessége tárgyában kiadott 2700/1936. M. E. sz. rendelet.) A cselédlakások adómentessége éppen szociális szempontból lett kívánatos, tehát ezt kárhoznatni annak, aki a magyar parasztságért és a kisemberekért harcol, érthetetlen álláspont. A nagybirtokoknak marad még éppen elég épülete, mely után a *házadót* lerója és ez a házadó szintén tekintélyes összeget tesz ki. A cselédlakásoknál annál is indokoltabb a házadómentesség, hiszen ezeket az uradalom *bér nélkül* bocsátja a cseléd rendelkezésére, tehát az épületek felépítésével és tatarozásával csak kiadásai vannak, így van ez a tisztalakásoknál is, pedig ezek – indokolatlanul – már *házadókötelesek*.

Jövedelmi adó. Nem lehet igazságtalan az az adó, mely progresszivitásában a felsőbb régiókban már *az adóalap 30-40%-át is eléri*. Az 1935. évi adóstatistika szerint a kivetett jövedelmi adóból, amikor a *földbirtokosokra 18,1%* esett, akkor a *gyárosokra mindössze 2,92%*. Hol itt az arány? Erről azonban a könyvben egy szót sem találunk.

A nagybirtok és a kisbirtok összehasonlításánál sűrűn emlegetik – természetesen teljesen alaptalanul – *az aránytalan adózást*, azonban sosem emlegetik a *nagyipar és kisipar* adózási aránytalanságát, pedig itt az előbb említett gyár ősi 2,92%-os adóval szemben a kisipar 9,75%-os adóval szerepel.

Állandóan hangoztatják azt is, hogy a nagybirtok milyen *óriási jövedelmeket* tehet el magának, csak azt nem értem, hogy akkor miért adtak el már annyi nagybirtokot és miért adósodtak el többen, mikor külföldön már régen nem lehetett „elherdálni” a belföldi jövedelmeket. Az eladósodást több helyen az okozta, hogy *a válságos években sem küldték el az alkalmazottakat, fizetésüket sem csökkentették (mint az államnál és a nagyiparnál), akkor is igyekeztek erejükön felül minél több munkaalkalmat biztosítani, akkor is eleget tettek adófizetési*

és szociális kötelezettségeiknek. Csak a jobb esztendők bekövetkeztével kezdenek magukhoz térni, most azonban a talpuk alól kétszeres erővel akarják kiráncigálni a talajt. *A kisbirtokok a válságos időkben ezerszámra kerültek a bankok kezére, a keleti vidékeken – amíg lehetett – a beszivárgott galíciai zsidók birtokába.*

Matolcsy csodálkozik azon, hogy a földbirtokosok közül azok, akik 50.000 pengőnél nagyobb jövedelem után adóznak, 1932. év óta erősen megfogyatkoztak. Ebben a jelenségben azonban kár *adóalapprejetegetést*, szóval valamilyen ravaszságot kutatni, mert indoka igen egyszerű és az előbb már az ezt befolyásoló bizonyos körülményeket említettem is. A nagybirtokok tiszta jövedelme 1932-től kezdve *a fokozatosan lecsökkent terményárak következtében* kezdett esni (hiszen csak a búza, melynek ára 1932-ben 17 pengő, 1933-ban már 12 pengő körül volt), de erősen befolyásolta az is, hogy viszont *az ipari árak, a köz- és szociális terhek, az általános költségek és munkabérek évről-évre fokozottan emelkedtek.* 1934. és 1935-ben azonkívül *két rossz gazdasági esztendő* sújtotta az országot, amikor a termésátlagok pl. a búzában a kisbirtokoknál 1.4 q-ra, a nagybirtokoknál 6.10 q-ra estek. Az egyes nagybirtokok *birtokállománya* is továbbcsökkent. Mindezek megadják a természetes magyarázatát annak, hogy miért kellett a nagyobb adóalanyok számának megfogyatkoznia. Csak az ország számára szomorú jelenség, hogy ez bekövetkezett és valószínűleg még folytatódni fog, mert a *földosztó szellem*, sajnos – anélkül, hogy a helyzetet minden vonatkozásban mérlegelné -, *erősebben kezd iht hódítani.* Hogy ennek mik lesznek a súlyos következményei, azt egy pár év múlva látni fogjuk, bár *külföldi példa* lehet előttünk több is. De nézzük meg *a kisbirtokosok tiszta hozamának a zuhanását* is és látni fogjuk, hogy ez 1932-től *kétségbeejtő* volt. 1936-ban a helyzet mezőgazdasági vonatkozásban már javulni kezdett, bár a szociális terhek a nagybirtoknál tovább emelkedtek. *Több lett a szegény, a támogatásra szoruló falusi ember, megkezdődtek a modernebb cselédlakás-építések, a munka s kaszinók, szülőotthonok szaporítása.*

Amikor Matolcsy a nagybirtokosok jövedelmének *irreális* csökkenését hangoztatja, azt a következő adatokkal akarja bizonyítani, azonban a szembeállításnál egy szinte hihetetlen *hibát* követ el, amit neki – ha az adóügyekben annyira otthon van –

észre kellett volna vennie. Ugyanis azt bizonyítja, hogy 1935-ben 74 földbirtokos 12.7 millió jövedelmet vallott be, vagyis az előző évinél kevesebbet, holott *1935/36-ban* a mezőgazdaságban az összes pénzbevételek összege 752 millió pengőt tett ki, vagyis az előző évinél többet. Eltekintve, hogy *a jövedelmi adó alapja a mindenkori tiszta jövedelem*, vagyis a nettó összeg és nem a bruttó, tehát az *összes pénzbevételek összege*, tudnia kellene, hogy az *1935/36-os gazdasági év* tiszta jövedelmének a bevallása az *1937. évi jövedelmi adóban* jut kifejezésre. Az 1935. évre történt jövedelmi bevallás viszont az 1933/34. évi eredmények alapján történt, helyesebben az *1934. évi december 31-i mérleg alapján.* Csekély kétévi tévedés borítja itt fel az egész számítását és erre az alpra fektetett gyanúsításait.

Vagyoadó. Pár sorral intézi el ezt az adónemet, holott éppen *ez a legnagyobb teherétel a nagybirtoki közterhek közt.* Talán éppen ezért. Kevesli a vagyoadó 01-1%-ig terjedő kulcsát, azonban nem veszi figyelembe azt, hogy ennél az adónál *a 100%-os pótheadót* is tekinteni kell, úgyhogy a kulcs 0.2-2%-ig terjed. *A felsőbb vagyoadókban itt is óriási ugrások vannak* és tekintettel arra, hogy a nagybirtok föld-, épület-, gép-, állat- és terményállománya nagy vagyont reprezentál, így a vagyoadó is nagy összeget tesz ki, mellyel pl. egy kisbirtokosnak nem igen kell számolnia. Pl. 10 milliós vagyonnál az adó évi 44.000 P, de már 14 milliós vagyonnál 84.000 P, sőt 16 milliós vagyonnál 118.000 P. Természetesen ezeket az összegeket *kétszeresen* kell venni.

A vagyoadóra vonatkozó befejező állítása pedig részben érthetetlen, részben pedig szintén egy erős tévedést rejt magában:

„A vagyoadót – amit a vagyon *jövedelméből* fizetnek – összhangba kell hozni a jövedelemadóval s a tiszta vagyon kell, hogy képezze a vagyomból származó jövedelmek esetén a jövedelemadó alapját.”

A vagyoadót nem a vagyon *jövedelméből*, hanem a *vagyon után* fizetik, mert a vagyoadót akkor is meg kell fizetni, ha történetesen jövedelme nincs, sőt esetleg veszteség van. *A vagyoadónak a jövedelemhez semmi köze.* A jövedelemadó alapját pedig a mindenkori tiszta jövedelem képezi, mely egyenlő az évvégi tiszta vagyonnal, vagyis a tiszta szaporulattal, ami-

hez hozzáadva az előző évről áthozott tiszta vagyont, megkapjuk a vagyoadó alapját.

Pótadók. Innen a következő megállapításokat ragadom ki: „A falu életének, iskolák stb. fenntartásához *a szegény ember nagyobb arányban járni hozzá, mint a nagybirtokos.*” Még pedig azért, mert

„A zsellér nép és a kisgazdatársadalom *kicsiny sárkunyhója után kivetett házadó* alapján fizeti az összes pótadókat ... a rokkantak és a nincstelen betegek támogatása, gondozása is a kisegzisztenciák vállára nehezedik ...” stb.,

azt hiszem felesleges tovább folytatnom.

Szóval a *nincstelen támogatja a nincstelen*t, az iskolákat stb. a *kicsiny sárkunyhó* után kivetett házadója pótadóiból. Tekintettel arra, hogy a sárkunyhók után *semmiféle* házadót fizetni nem kell, így pótadókat sem, tehát a nincsteleneknek igen kevés jut ebből az összegből. Már a *kismarjai adóadatokból* is láthattuk, hogy még a házadóalapul szolgáló falusi házaknál is maga az adó *filléreket* tesz ki, hát még milyen töredék fillérek lehetnek az adó után kiszámított pótadók összegei, melyeket válságos esztendőekben a „*sárkunyhókban lakó kisgazdatársadalom*” meg sem tud fizetni. Ezekkel az állításokkal szemben komoly felkiáltójelként mered mindenki elé – aki lát és hall – a nagybirtokos osztály rengeteg akciója, mellyel már *évtizedek, sőt évszázadok óta támogatja, építi a rengeteg iskolát és templomot, hatalmas összegeket áldoz az egészségügy felkarolására*, mindenütt felállítja a Stefánia-, Zöldkereszt- stb. intézmények *fiókjait, az egyes falvakban és városokban kórházakat épít, nagy összegekkel támogatja az egyes falvak társadalmi egyesületeit, könyvtárait, pontos adófizetésével pedig az egyes községek közigazgatásának zavartalan működését mozdítja elő.* A később ismertetett nagybirtokoknál ezeknek a nyomát mindenütt meg fogjuk találni, tehát erről bővebben most nem írok. Majdnem félezer az uradalmak által fenntartott népiskolák száma. *Hihetetlen tagadással állunk szemben, de a tények mégiscsak erősebbek.* Hihetetlen és csak abszolút laikus publikumnak való állítás az is, hogy *egy nincstelen* 8-10 pengő rokkantellátási és betegápolási adót fizet. Ezt a két adónemet is bizonyos adók után fizetik és jól tudjuk, hogy az egyes adóalapok bizonyos összegeknél kezdődnek, melyekben *egy nincstelen* jövedelme, vagy „*vagyona*” (!) semmi szín alatt sem lehet benn. Különben is

egy a „*biológiai létminimum határán élő törpebirtokos*” (mint Matolcsy mondja) egy fillér adót sem lehetne behajtani Ennyire mégsem szívtelen a pénzügyi közigazgatásunk.

A cukoradóval kapcsolatosan megállapítja, hogy a cukor-termelés lehető fokozása mezőgazdasági érdek és pedig úgy termelési, mint szociális szempontból, mert a legtöbb kézimunkát és a nagy területen való termelést kívánja. Elfelejtí azonban hozzáfűzni, hogy *a cukorrépat a nagybirtok termeli*, csakis nagyüzemben lehet azt eredményesen termelni, de a *nagy területek is* a nagybirtokoknál található, örülök annak is, hogy itt *akaratlanul elismerte azt*, hogy a nagybirtok az ipari növények termesztésével *több munkáskezet* foglalkoztat, mert másutt ezt tagadásba veszi. Ipari növények termesztésére, új növények meghonosítására a kisbirtok nem is vállalhat kockázatot. A *dohánytermelésnél* pl. a hivatalos körök a nagybirtoki termelés mellett foglaltak állást.

A cukoradó és a cukor problémával kapcsolatosan érdemes lett volna még rámutatni a cukorgyárak politikájára és arra a nagy harcra, mely a *cukorrépatermelők szövetsége és a cukorgyárak* között dúl csakis azért, hogy a cukorrépaért ne mázsánként 2.15 pengős árat adjanak (mely árból azonban a rengeteg levonás 1.70-1.80-as egységárat csinál), amikor a cukor kilóját a fogyasztóközönségnek, közte a falusi szegény népnek, a cukorrépat megkapáló mezőgazdasági munkástömegeknek, 1'30 pengőért adják. Most ugyan a Felvidék visszacsatolásával a cukorárakat pár fillérrel le kellett szállítani, de ez is az állam és a répatermelők zsebére megy. Ennek a kérdésnek a kihangsúlyozásával talán többet tennénk a falusi szegények érdekében, akik gyermekeiknek ma cukrot csak akkor tudnak adni, ha azt részükre a *Stefánia Szövetség* ingyen adja. De nagyon eok kisbirtokosunk sem fogyasztja a drága cukrot. *Itt kell keresni a megoldás útját*, nem ott, ahol Matolcsy, aki a cukoradó leszállításával véli a cukorfogyasztás súlyos problémáját megoldani. Ez édes-keveset segítene a dolgon, legfeljebb a gyáraknak biztosítana még nagyobb jövedelmet. Ne *Svájcban* egyék a magyar cukrot 17 fillérért, hanem a magyar falvakban. Ezt a jelenséget nem a cukoradó magassága idézi elő, hanem a dömpingszerű gyártási mód, a gyár üzemi kapacitásának kihasználása.

A borfogyasztási adó leszállítása szintén nem jelentene sok javulást, mert a borválságot nem az árak magassága, hanem,

Matolcsy állításával ellentétben, igenis a túltermelés idézi elő. *Óriási borfeleslegekkel rendelkezünk, melyeknek értékesítése a felvevő államok önellátást törekvése és az egyes déli államok (Olaszország) olcsó termelése révén előállott konkurrencia folytán nagyon nehéz.* Parasztoraink különben is gyengék, a *minőségi bortermelésre* kellene kis szőlőtermelőinket rászorítani. Természetesen azonban előtte a *drága rézgalic, raffia* stb. ipari cikkek árait is le kellene szorítani. A borfogyasztási adó nem olyan magas összeg, hogy azt, jó értékesítési árak mellett, a szőlőtermelő könnyen el ne viselhetné.

Az adóhátralékok fejtegetésével kapcsolatosan Matolcsytól *az állam is megkapja a magáét*, amikor a következőket szegezi le:

„A nagy adóhátralékosok változatlan adóhátraléka bizonyítéka annak, hogy a *politikai súlyuk* elegendő arra, hogy érdekeiket a *kincstárral szemben* is megvédjék.”

Ennek az elvnek a tarthatatlanságát, azt hiszem, kár vitatni. Csak annyit fűzök hozzá, hogyha a mezőgazdasági adó hátralékokat böngészni, ott arra a szomorú tapasztalatra jutnánk, hogy a nagy hátralékosok nem a nagybirtokosok között, hanem a *kisbirtokosok hatalmas tömegében* található, ami talán érthető is. A nagybirtokosokat politikai súlyuk legfeljebb arra kényszeríti, hogy pontos adófizetésükkel *példát mutassanak*, amit meg is tesznek. Ha egyeseknél elő is fordul hátralék, ott a kincstár végrehajtó közege *sokkal erélyesebben és sokkal rövidebb időhöz kötött megszorításokkal jár el*, mint bárki másnál. Hiszen itt van mit végrehajtani.

A Matolcsy-féle *adóreformmal* nem kívánok foglalkozni, nem is szabad, mert ez úgyis azzal végződik, hogy a *nagybirtok adóját a végtelenségig fel kell „srófolni”*. Természetesen csak azért, hogy fizetni ne lehessen és a birtok pusztulását így siettessék. A kisbirtok (általában a mezőgazdaság) adóinak a csökkentése méltányos, de ez a *családvédelmet semmivel sem mozdítja elő*, mert a kisbirtoknál az az évi *pár pengő* megtakarítás még nem fog több gyermeket jelenteni. Ez sokkal mélyebben járó intézkedésektől függ, de semmi szín alatt sem a nagybirtok eldarabolásától és a súlyosabb adó általi kipusztításától, mert *amióta fogy a nagybirtok, azóta kap jobban lábra – éppen a kisbirtokososztályunknál – az egyke.*

„A háborús vagyonok és háborús veszteségek kiegyenlítése”.

A háborús vagyonokról ír és megállapításait a *nagybirtokokkal* hozza kapcsolatba. Sokan egészen másképp ismerjük ezt a kérdést, amiről azonban Matolcsy alig tesz említést. Nagyon jól tudjuk, hogy *kik voltak azok*, akik a háborúban nem úgy vettek részt, hogy életüket és vérüket áldozzák a hazáért, hogy elszenvedjék az éhséget, a hideget és a pokol minden kínját, hanem hogy *a papírtalpú bakancsok és a margarin*, továbbá a férges „Dörrgemüse” szállításával szerezzenek maguknak hatalmas vagyont, könnyű életet és luxus megélhetést. Mi, akik a háborúban részt is vettünk, láttuk ezt. De ugyanazok fizették az 1918-as *földosztogató szellem* szónokait is, hogy a figyelmet az ő hirtelen meggazdagodásukról, a körülöttük tomboló súlyos munkásproblémákról ily módon eltereljék és a mezőgazdaságra vigyék. *A nagybirtokosság a háborúban személyes katonai szolgálattal és vagyoni áldozattal is résztvett.* Ott volt a lövészárokban és ott volt a hadikölcsönjegyzésnél is. Itthon a termelés állandó fokozásával igyekezett a hadsereg ellátását biztosítani és valószínűleg nem papírbúzáat és hamisított disznósírt szállított a katonáknak. Hogy „vagyonukat átmentették”, ezt Matolcsy *halálos bűnükül* nem róhatja fel, ezért csak köszönetet érdemelnek, hiszen *a nemzeti vagyon egyrészét mentették meg. Régi vagyonuk átmentésével ezer és ezer család további megélhetését is biztosították*, őket tehát a hadseregszállítók-kal egyvonalba helyezni már súlyos destrukciót jelent.

„Jövedelemelosztás egyenletesebbé tétele a munkabér szabályozása által”

Az a megállapítás, hogy:

„a mezőgazdaságban a munkabér *a termények értékének 30-50%-át*, az iparban pedig igen eltérő módon 10-15%-át teszi”,

éppen ellenkezőjét mondja annak, vagyis ellentmond Matolcsy korábbi állításainak, melyekben azt hirdeti, hogy a nagybirtokosság *a munkásait kizsákmányolja*. Igazolja azt is, hogy nem a nagybirtokot kell kíméletlen módon a munkabérek miatt támadni, mert, amint itt ő maga is elismeri, a nagybirtok *a terményárakhoz viszonyítva mindig igyekezett elfogadható munka-*

béri fizetni, szemben az iparral, ahol még a konjunkturális idők sem javították a béreket és ezek sokkal kisebb hányadát képezik az ipari termelvények értékének, mint a kevésbé rentábilis mezőgazdaságnál a termények értékéhez viszonyított munkabérek. Miért szükséges akkor ezen az alapon is követnem a radikális földreformot, hiszen itt a jövedelemeloszlás igazságos akkor, ha a mindenkori *terményárakhoz igazodik*. Mihez igazodna, ha ehhez nem?

Λ mezőgazdasági munkásság helyzetének tárgyalásánál *milliós tömegek* nagyobb foglalkoztatását követeli, mert a szintén *milliós összegekben* kimutatott munkanapszámításai azt mutatják, hogy ezek az emberek nincsenek az *egész év folyamán* kihasználva. A „million tömegek” az 1930. évi népszámlálás statisztikai adatai szerint 91.927 olyan munkás, akinek 1 holdon aluli birtoka van és 461.302 olyan munkás, akinek nincs birtoka, vagyis összesen 553.229 fő. *Ez félmilliót jelent*. Az aggodat és pólásokat természetesen nem vehetem a munkások közé, mert ezek eltartottak. *A mezőgazdasági munkások a mezőgazdasági idény alatt keresik meg a télirevalót* is és jó esztendőben helyzetükkel nagyon meg vannak elégedve, egy csöppet sem panaszkodnak azon, hogy munkaerejük nem lett jobban és az év hátralevő hónapjaiban kihasználva. Békeidőben a *felvidéki tótok* is leszerződtek a nyári idényre az alföldi és dunántúli nagybirtokhoz (jelenleg a Mezőkövesd és környéki lakosság csinálja ezt) és boldogan utaztak ősszel haza, mert magukkal vitték a téli ételmezt is.

Nem a *milliós* számokban kifejezett munkaerő ki vagy ki nem használásán van a hangsúly, hanem azon, hogy *a mezőgazdasága munkásság részére akad-e munka vagy sem*. Ha a *jó Isten* bő esztendőt ad, akkor akad és pedig elég, úgyhogy ezek a mezőgazdasági munkások ilyen esetben – sokkal beszélgettem már – *nem igen cserélnek egy kisbirtokossal*. Nem is kell nekik a föld, csak a *munka*, melyből apáik is nyugodtan megélték.

A mezőgazdasági munkások keresete (melyet a nagybirtoknál rendszerint minden év május 1-október 1-ig megállapodott szerződési idő alatt végzett munkájukkal szereznek) *készpénzre átszámítva* nem tűnik fel nagy összegnek, de mindenesetre nagyobb, mint az ipari munkásokra eső átlagösszeg. A mezőgazdasági munkásság természetbeni járandósága elsősorban az *ételmezését* szolgálja és csak kisebb része kerül a piacra.

Természetesen figyelembe kell venni azt is, hogy egy családból többen is elszerződnek, *így a jövedelem is nagyobb.* (A nagyobb gyermekek is már gyermekmunkába állnak.) A mezőgazdasági munkás *adót nem fizet*, igénytelen, főszükségele az élelmezés és a ruházkodás. *Ha háza van*, akkor egy tehenet és több sertést tarthat, melyet a munkaidő alatt az öregek gondoznak. *A mezőgazdasági munkásság bérfeltételei, elhelyezése, pihentetése, vasárnap és ünnepnap szórakoztatása stb. évről-évre javul*, sőt több nagybirtokos már bevezette az ú. n. *prémiumos rendszert* is, mely a mezőgazdaságban nagyon jól bevált. Ahol a helyzet még nem kielégítő, ott indokolt a hatóság beavatkozása, *de ahol a törekvések napról-napra mindjobban megfelelőbb helyzetet teremtenek*, ott ezeket a törekvéseket általánosítással és izgatással ne nehezítsék meg, ne zavarják, mert ennek csak a „védeni kívánt” munkásréteg vallja a kárát.

Éppen fordítottja igaz a következő megállapításának:

„A munkabérek hanyatló irányt mutatnak, mert a munkáskínálat évről-évre nő, a munka pedig a jelenlegi birtok- és üzemszervezet mellett állandó.”

A munkabérek már évek óta állandóan emelkednek, amit egy korábbi kimutatása is szemléltetett. De igazolja ezt az előzőekben ismertetett az állítása is, mely kimondja, hogy a mezőgazdaságban a munkabér *a termények értékének 30-50%-át teszi ki; vagyis, ha emelkednek a terményárak, akkor emelkednek a munkabérek is.* Az utóbbi években pedig a terményárak emelkedtek. Viszont *mitől nő a munkáskínálat?* Erre a válasz csak egy lehet: attól, hogy *mindig kevesebb a munkaalkalom*, vagyis hiányzik, illetve fogy annak a területnek a nagysága, amely a munkaalkalmakat nyújtja. *A nagybirtok további elaprózódásával egész természetesen a mezőgazdasági munkanélküliség is csak tovább emelkedik, a munkáskínálat mindig nagyobb lesz.* Ma még az a helyzet, hogy a mezőgazdaságban az utóbbi két év óta itt-ott *munkáshiány* is lépett fel. Ezt részben befolyásolta az a munkás-export is, amely ellen az egyes vármegyék már tiltakoztak. *Ha a tótok teljesen visszajönnek ebbe az országba, akkor számolni kell a mezőgazdasági munkások számának az emelkedésével, tehát fokozottabb mértékben fog a jól kezelt és mind többet termelő nagybirtok szükségessége* (már szociális szempontból is) *fennállani.*

„Munkabérkérdés”

„A mezőgazdasági munkateljesítménynek kb. 25%-át a 10-100 kat. holdas kisgazdák és családtagjaik végzik, 15%-át a gazdasági cselédek és 60%-át napszámosok, rész-mívesek, aratók és a 10 kat. holdnál kisebb gazdák és hozzátartozóik.”

Ez is csak azt mutatja, hogy a nagybirtok, melynek szántóterülete a többi birtokkategóriához viszonyítva kb. csak 20%, lényegesen több embernek nyújt munkaalkalmat, hiszen az a 60%-os napszámos-, részesmunkásréteg stb., valamint a cseléd-ség nagyrésze a nagybirtokon dolgozik.

A gazdasági cselédség helyzetét tárgyalva, kimutatja, hogy mennyit kellene egy cselédnek járandóságul kapnia, hogy élete nyugodt és megelégedett legyen. Legalább is ismerteti egy birtok cselédjárandóságait és erről megállapítja, hogy ott nyugodtság és megelégedés uralkodik. Az általam vizsgált nagybirtokoknál levő cseléd járandóságok azonban *jobbak*, mint a Matolcsy által kimutatott kielégítő konvenció, úgyhogy az általa követelt járandóság tulajdonképpen *ezeknek a fizetéscsökkenését* jelentené. De az itt elmondottak a kételkedőket megnyugtatják arról, hogy – Matolcsy szerint is – mégis csak vannak nagybirtokok, ahol nem „*zsákmányolják ki*” a cselédséget.

Az aratórészeseknek a 10% részt követeli, holott a nagybirtokon dolgozó részesek már régen ezt kapják, sőt ehhez némi szalonna-konvenciót is. Az általa követelt *szalmát* is megkapják. Helytelen az a megállapítása, hogy az egy-egy kaszásra eső aratni való terület egyenlőtlen, hiszen az aratók *bundákban* dolgoznak és lehetetlen elképzelni, hogy közöttük munkásonként a learatni való földeket *felosztanák*. *A kaszások sorba állnak én együtt haladnak előre, mindenki a maga vonalában.* (Még a filmekben is így van.) A részesedésben is együtt vannak, azokat fejenként egyformán osztják ki egymás között, legfeljebb a marokszedő lányok és gyerekek kapnak kevesebbet, de ez már belső megállapodásuk.

A részes földművelésnél nem helytálló az, hogy a munkásoknak jutó rész évről-évre hanyatlik és az általánosan szokásban levő harmados tengeriföldek helyett *ötödén, sőt hatodán* kell a földet vállalniok. A nagybirtokon még nem láttam ötödén és hatodán kiadott részföldeket, hanem a *feles, a harmados és eset-*

leg a *negyedes* rászívélés a gyakori. A feles művelésnél a vetőmagot a részes adja, a harmadosnál már az uradalom. A *negyedes* művelés a répánál és a burgonyánál van, de ebben az esetben mindent az uradalom ad hozzá, a részes csak a kapálást végzi. Minden osztályozásnak megvan a maga feltétele és ez nem „kiszákmányolás” szerint megy. Különbösen is a részeseknek nem „kell” vállalniuk az ilyen művelést, *hanem ők kívánják ezt így*. A részes megszántott területet kap, a harmados művelésnél már vetőmagot is, tehát érthető, hogy miért ragaszkodnak az emberek ehhez a munkamódszerhez. Ellenben kisbirtoknál már láttam *ötödös művelést*.

Az az érvelés, hogy a napszámbeérek az utóbbi években nem voltak arányban a mezőgazdasági pénzbevételekkel, nem mond semmit, mert *a pénzbevételek emelkedése még nem jelenti a nagyobb jövedelmet is*. A pénzbevételek csak a bruttó hozamot jelentik, melyet az ugyancsak emelkedett közterhek, ipari árak stb. ellensúlyoznak. Igenis helytálló az a korábbi megállapítása, hogy a munkabérek a terményáraknak bizonyos százalékat teszik ki, amivel mostani érvelésének is ellentmondott.

De sorozatos ellentmondást találunk a következő fejtegetéseiben is, melyeket *a nagy- és kisbirtok kézimunkaszükségleteivel* kapcsolatban állít fel, megkockáztatva azt a kijelentést (melynek már az előzőekben is több ízben ellentmondott), hogy *a kisbirtok több idegen munkáskezet foglalkoztat*. Ez a tétel tulajdonképpen már korábban elintézészt nyert, azonban itt adatokkal találkozunk, *rosszul és hiányosan csoportosított statisztikai adatokkal*, tehát szükséges, hogy a hibákra rámutassak, mert ezek sok laikust megtéveszthetnek és helytelenül befolyásolhatnak.

Az OMGE statisztikai adataiból kihozza azt, hogy pl. *az alföldi nagygazdaságok* I kat. holdjára eső 1933. évi 281 redukált férfi munkanappal szemben 1935-ben 196 munkanap szerepel, ami azt mutatja, hogy a nagybirtok a kézimunkát állandóan csökkenti. *Nem folytatja azonban az adatok felsorolását*, melyek azt mutatnák, hogy 1936-ban már 218 munkanappal találkozunk. Az 1935-ös év ugyanis az Alföld legválságosabb esztendeje volt (fagy, jég, aszály), tehát ennek sajnálatos következményei a munkásalkalmazásban is jelentkeztek. Igazolják ezt a *Dunántúl* adatai, ahol a nagygazdaságoknál 1935-ben a munkanapok száma már 2903 volt. Az alföldi adatokat szembe-

állítja azután az *alföldi* kisgazdaságok redukált férfimunkanapjainak a számával, ahol 1935-ben 273 volt a munkanapok száma. Ez tényleg azt bizonyítaná, hogy a kisgazdaságok több kézimunkát vesznek igénybe. De nem idegen munkát, hanem a *családtagok munkáját*. A kisgazdaságok területeinek egyrésze szőlőföld és ez 120 munkanapot igényel egy évben, szemben a gabona 8.5 munkanapjával. Természetesen ez a mérleg nyelvét a kézimunkában a kisgazdaságok felé billenti. Amint azonban megnézzük a *kifizetett munkabérek* statisztikáját – és ez a mérvadó -, akkor azt látjuk, hogy pl. az Alföldön 1936-ban I kat. holdra a nagygazdaságoknál 58.67 P, a kisgazdaságoknál pedig 29.18 P munkabért fizettek ki. *Országos átlagban 61.98 P-vel szemben 25.87 P kisbirtoki munkabér áll.*

Hogy a kisgazdaságok állítólag több idegen munkaerőt alkalmaznak, azt a *Juhos és Kulik-féle* vizsgálódásokra alapítja:

„Juhos és Kulik vizsgálódásai világosan beigazolják azt, hogy a kisgazdaságokban a munka 25-50%-át idegen erők, tehát gazdasági cselédek és munkások végzik, *így van ez még az alacsonyabb birtokkategóriákban is*”

Ezek a vizsgálódások és adatok azonban *nagy hibákat* rejtenek magukban, melyeket Juhos és Kulik, akik a gyakorlatban riem ismerhették a kisbirtokosok helyzetét, nem vehettek észre. Már az, hogy az 1933. évi 11 idegen munkanappal szemben 1935-ben 20 idegen munkanapot tüntetnek fel a 10-20 holdas kisbirtokoknál, *abszurdumnak látszik*, hiszen az 1935. évi válságos esztendő minden vonalon csökkentette az idegen munkások számát, tehát a kisbirtokoknál is be kellett ennek következnie. Abban az évben a kisbirtokok, különösen az Alföldön, *egv Iszonyú krízisen* eetek keresztül. Ugyancsak hihetetlen a 20-30 holdas kisbirtokosoknál az 1933. évi 10 idegen munkanappal szemben 1935-ben kimutatott 20 munkanap. Ha most a Matolcsy által kiemelt OMGE-adatokat állítom szembe a Juhos és Kulik-féle adatokkal, akkor azt látom, hogy az *alföldi* kisgazdaságoknál 1935-ben szerepeltetett 27.3, a *Dunántúlon* szerepeltetett 35.9 és az *Északon* szerepeltetett 37 munkanap országos átlaga 33.4 munkanapot tesz ki, mely *ellenkezik* a Juhos és Kulik által kimutatott adatok összevetéséből kiszámított 55.5 országos munkanapátlaggal. *A különbség 20 munkanap*, ez a szám megfelel a Juhosék által kimutatott idegen munkanapok számának.

Miután azonban az *OMGE* adatait kell hitelesnek elfogadnunk, látjuk, hogy a Juhos-féle számításokban a 20 munkanap *feleslegesen* szerepel, tévedésből kerülhetett oda. Ha tehát a Juhos-féle adatokból ezt a téves 20 munkanapot levonom, akaratlanul is arra a következtetésre jutok, hogy kisbirtokoknál *tényleg csak a családtagok dolgoznak* és idegen munkaerők nem lehetnek. Ezt különben *könyvének 277. lapján* már maga Matolcsy is megállapítja, és pedig a következő sorokkal:

„... a 10-15 holdas birtokon *fizetett munkás new dolgozik*, azt a család műveli meg és ez így van körülbelül 20-25 holdig.”

Tulajdonképpen nem is kellett volna mást tennem, mint a Matolcsy által tett két kiielementést, melyek közül az elsőt a Juhos és Kulik-féle megállapítással is alátámasztotta, egymással szembeállítani és a kérdés el lett volna intézve. Szükséges volt azonban részletekbe bocsátkozni, mert a részletek tévesztik meg az olvasót. És ismétlem, hogy *azt a tényt, melyik birtok-kategória alkalmaz több idegen munkaerőt, nem a milliós munkanapok szorzatai és osztásai döntik el*, nem a redukált munkanapok száma (melyekben úgy a házi, mint az idegenekkel végzetett munkanapok együtt vannak) határozza meg, hanem *a holdanként kifizetett munkabérek összead.* A kisbirtoknál csak ezért szerepel itt bizonyos összegű munkabér, mert a birtokkategorióban *a 100 holdas birtokok is bennfoglaltatnak* és ott már idegen erőt kell alkalmazni. A különbség azonban így is több a 100%-nál a nagybirtok javára. *A középbirtok 44.87 pengő holdanként] munkabérösszeg-átlaggal a nagybirtok és a kisbirtok között áll.*

Az a fejtegetés, hogy a gazdasági felügyelőségek és a mezőgazdasági kamarai bizottságok gyakoroljanak ellenőrzést abban, hogy az egyes gazdaságok *az előírt munkapok számát beartsák* és amely gazdaságok ezt nem teszik, azt pénzbírsággal sújtsák, a középbirtokosokat és – bár ezekre nem kívánja 37 ellenőrzést – a kisbirtokosokat fogja legerősebben érinteni. Mert természetesen a hangsúlynak azon kell lenni, hogy mennyi *idegen munkaerővel* végzett munkanapokról van szó. Igaz, hogy ez a talajminőségtől és a rendes terményáraktól is függ, amit a *könyvének 183. lapján* le is szegez azzal, hogy „az ármimum

biztosítása nélkül ugyanis nem lehet eredményesen munkabér-minimumokat sem fenntartani és még kevésbé lehet a gazdálkodás intenzívitásának fokozását előírni és követelni". *Vagy ez a vonatkoztatás a nagybirtokra nem mérvadó?*

A büntetőszankciókból a kisbirtokosoknak csak a szőlőterületnél jut. Itt már a 10 holdas szőlőbirtoknál kell büntetést fizetnie annak, aki nem kapál eleget, vagy kevesebbet permetez. Ki is számítja, hogy pl. egy 30 holdas szőlőbirtokos ilyen esetben már 2160 pengőt tartozik fizetni. Nem tudom, hogy a mai szőlő- és borárak mellett lesz-e szegény szőlőgazdának ennyi bruttó bevétele, mert nettó semmi szín alatt sem. A gazdák mindenestre ezt a „termelési könnyítést” meg fogják köszönni és örülni, hogy az érdekükben mégis csak javasolnak nagyszabású intézkedéseket. *A szőlőtermelés intenzitását nem lehet büntetőszankciókkal fokozni, hiszen a gazdáknak érdeke elsősorban, hogy több és jobb eredményt érjenek el.* Nem tehetnek róla, ha az alacsony értékesítési árak, de a magas gálic-, raffia-, szerzám- stb. árak, a közterhek, nem utolsó sorban az elemi csapások pénzügyileg lehetetlenné teszik számukra, hogy többet kapált ássanak és többet permetez tessenek. Ő maga állapítja meg a későbbiekben, hogy *a mezőgazdasági árak 35%-kal nagyobb mértékben estek, mint az iparcikké, vagy más szóval: a mezőgazdaság terményei ellenértékeképpen 35%-kal kevesebb iparcikket vásárolhatott, mint 1927-ben és közel fele annyit, mint 1913-ban, hozzáfűzve azt, hogy: „Az árak eltolódása – az agrárrolló -- a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségét nyírta meg, a széles tömegek életszínvonalát pedig leszorította.”*

Szóval mégsem a nagybirtokrendszer az oka mindennek! De ne higyjük, hogy ő ezt elismeri, mert nemsokára ismét mindennek mégis csak a nagybirtok lesz az oka.

A kisiparral kapcsolatos fejtegetéseiből csak annyit tartok szükségesnek kiemelni, hogy téves az a felfogás, hogy ennek az értékes társadalmi osztálynak minden baja abban rejlik, hogy nincs beszerelve. Ahogy ő írja: „A kisiparban az árrombolás ellen a kisiparosság öntudatos szervezkedése bízathat csak sikerrel!” Hát a szervezkedés csak megvan, csak hogy ez a szervezkedés eddig a kartellek hatalmasabb szervezete ellen gyengének bizonyult. A szervezkedés még nem jelent több munkát, olcsóbb ipari nyersanyagot.

„A nemzeti termelés színvonalának emelése”

Megállapítja, hogy:

„A termelés színvonalának az emelkedése a földkérdés rendezése és a széles tömegek szakoktatása nélkül nem képzelhető el.”

A termelés színvonalának az emelkedése természetesen független a birtokkategória nagyságától és így a földkérdéstől.

„Rendkívül helytelen azonban az a felfogás, hogy előbb művelt, szakképzett parasztságot kell kinevelnünk s csak azután lehet a földhöz hozzányúlni”
De viszont ennek ellentmondanak a következő sorok:

„Pedig ha ennek a rétegnek a fia a szakiskolában és annak kigazdaságában komolyan megállta a helyét, éppen úgy alkalmas a telepítésre, mint a módosabb.”

Hirtelen nem ismerjük ki magunkat, hogy tulaj donképen most már melyik szempontot kell irányadónak vennünk. Mi úgy hisszük, hogy az egyedüli helyes álláspont az, hogy *a meglevő kisbirtokosainkat kell arra a mezőgazdasági kulturális nivóra hozni, hogy megközelíthessék a nagybirtok termelési átlagát és ne 4-6 mázsa holdankénti búzatermeléssel rontsák nemzetgazdasági jövedelmünket. Természetesen új embereket is kell a szakoktatásban részesíteni, de ez nem függ a földkérdéstől, mert ha a kellő műveltség és tudás megvan, akkor az evolúció úgyis kitermeli az erős kisbirtokosréteget.*

„Földkérdés rendezése.”

Azzal kezdődik, hogy:

„A politikától mentesített földkérdés a modern, belterjes, magasszínvonalú gazdálkodásnak a megvalósítását jelenti.”

Egy politikus tollából kissé furcsán hangzanak e szavak, melyeket a következő sorai már meg is cáfolnak:

„A feladat: olyan termelési színvonalat elérni, amelyen a földművelő nép *4.5 milliós tömege* emberhez méltó életet élhessen és a „buta paraszt” vagy „büdös paraszt”

megbélyegző megkülönböztetés helyett a „parasztság” a nemzeti társadalom megbecsült és munkája értékelése által egyenrangú rétege legyen a többi rétegekkel.”

Mi ez, ha nem politikai jelszó, mégpedig a javából. A 4.5 milliós tömeg még nemrég 3 milliós volt. Ebben a 4.5 millióban, mely az eltartottakkal együtt hazánk mezőgazdasági lakosságát képezi, bennfoglaltatnak a nagybirtokosok, a középbirtokosok, a 100 holdas birtokosok, a gazdasági tisztviselők, a cselédek és a mezőgazdasági munkások. Lehet köztük válogatni, hogy melyik rész nem él emberhez méltó életet, de nem lehet ráfogni az egészre. A nagybirtokososztály és a falu intelligenciája pedig sosem használta a „bűdös paraszt” és hasonló titulust, mert ezt inkább a város aszfaltján és a kabarékban halljuk. Ki harcol igazán és meggyőzően a magyar parasztságért, politika- és érdektelenesen, senki más, mint az a nagybirtokososztály, mely az országnak Széchenyi István grófot is adta. Ki segíti a magyar parasztságot a falun? Szociális nagybirtokosaink tekinthető része.

„A hitbizományi intézmény eltörlése.”

Szintén politikai jelszóval kezdődik:

„A mezőgazdasági termelés struktúrájának átalakítása – kiscgazdaságok létesítése – addig lehetetlen, míg a latifundiumok hitbizományi kötöttségben hevernek s mód nincs arra, hogy belőle egy darab is letörjön s a parasztság kezére kerüljön.”

Már az uradalmi községek ismertetésénél láttuk azt, hogy a hitbizományok nemhogy útjában álltak volna eddig a magyar parasztság terjeszkedésének, hanem hatékonyan előmozdították azt. Olyan példákat láttunk ennek igazolására, melyet semmi-íven radikális reform nem tudott volna ilyen egészséges és tartós alakban megvalósítani.

Valahányszor a hitbizományi kérdés szóba kerül, sokan szoktak *Beksicsre* hivatkozni, mint olyanra, aki már a múltban a hitbizományok megszüntetését erélyesen követelte. Pedig ez tévedés, mert *Beksics nem a hitbizományok eltörlése mellett foglalt állást*, hanem a magyar vidékek síkfüldi hitbizományait a nemzetiségi vidékek erdőhitbizományaira akarta át cserélni, tehát

ezeket éppen *a határra akarta tenni o magyarság védőbástya-lául*. Viszont akik lépten-nyomon ráhivatkoznak, azok a határra magyar kisbirtokokat akarnak telepíteni.

Darányi Ignác sem kívánta a hitbizományok megszüntetését, hanem a nem különleges célú kincstári birtokokat kívánta telepítés céljára felhasználni.

Czettler Jenő dr. az „Agrárpolitika” című könyvében a következőket írja:

„A hitbizományi kérdésnek *túlzott jelentőséget nem tulajdonítunk*. Ugyanis objektíve meg kell állapítanunk, hogy a hitbizományok összterületének (832.540 kat. hold) csupán fele része (45%) alkalmas földreform céljaira, mert az erdőt, a nádat, a terméketlen területet, sőt magát a legelőt is felparcellázni vétek volna a mezőgazdaság érdeke ellen... Végül azt is figyelembe kell venni, hogy a hitbizományok szántóföldi területének tekintélyes része *mint kisbérlet* már most is a kisgazdák kezén van, s így ha nem is jogilag, de üzemtechnikailag a reformot rajta az élet végrehajtotta.”

Később pedig:

„... *amikor kb. egymillió kat. hold terület hasztalan keresvevőt*, a hitbizományi reform elsősorban az érdekelt családok belső ügye, mert egyrésztől a hitbizomány élvezője nehezen tud forgótökéhez jutni, másrészt a távolabb álló családtagok a rossz gazdasági konjunktúra közepette nehezen viselik a várakozás idejét”

A hitbizományi kérdést tehát tulajdonképpen erősen fel-fűjlik anélkül, hogy nagyobb jelentősége lenne. Ma már kb. csak 300.000 kat. holdról van szó, ami telepítés céljaira rendelkezésre állna, de mint *Czettler* professzor említi, ennek a területnek a nagyrészen a telepítést kisbérletek formájában az élet végrehajtotta. Vagy ezeket a bérlőket ki kell dobni, hogy helyükbe idegenek ülhessenek?

A hitbizományok szintiszta keresztény intézmények, szintiszta keresztény alkalmazottakat tartanak. Talán utolsó akadályai annak, hogy az ingótoke szabadon érvényesüljön. Régebben a hitbizományok alapításának egyik főcélja az volt, hogy a birtok ne kerüljön idegen kezekbe, főleg a kapitalizmus karmaiba. Ha a hitbizományok területrészeihez az OFB nem nyúl és több nagybirtokunk hitbizomány lett volna, akkor ma *a bankok és*

részvénytársaságok kezén kevesebb föld lenne, mert megmaradt volna egy olyan kötöttségben, ahol sok magyar családnak biztosítottak tartós és nyugodt megélhetést.

Ugyancsak *Czettler Jenő dr.* írja:

„Ha az új magyar birtokpolitika a doktriner liberalizmus jelszavain felülemelkedni nem tud és a föld megkötöttségének elvét feladja, Trianon után megmaradt minimális erdőterületeink és legelőink is könnyen áldozatul eshetnek ez akciónak, éppúgy, mint ez az úrbéres és közbirtokossági legelők és erdők felosztásánál történt.”

Földes Béla arra az álláspontra helyezkedett, hogy lehetővé kellene tenni, hogy a hitbizomány esetleg a család akaratából megszüntethető legyen és a nagyobb hitbizományok alapítása csak törvényhozás útján legyen eszközölhető azért, hogy a mostani bürokratikus eljárás helyébe a nyilvánosság lépjen, így megtudnánk minden egyes esetben, milyen érdemekre hivatkozik az alapító, milyen áldozatokat hajlandó a közért hozni. Ha ezeket a szempontokat tekintjük, akkor sok hitbizományi birtokot menthetnénk meg a *nagy célok* érdekében a felaprózódástól és elkótyavetyéléstől, ezzel *nagyon sok nyugodt életet élő alkalmazottat és családját* is a várható nyomorúságtól.

Az eddigi földreformok és telepítések során éppúgy igénybe vették a hitbizományi birtokok területeinek valamely részét, mint a szabad birtokoknál.

A hitbizományi rendszer tulajdonképpen családvédelem, örökösödési probléma. Célja, hogy nemcsak a haszonélvező birtokos család, hanem a birtokon élő és dolgozó összes családok számára egy tagban tartsa meg a birtokot, mint termelési egységet. A birtoknak a kiöregedett alkalmazottak *nyűg- és kegydíját* is biztosítania kell.

Miért kell a kötöttséget akkor megszüntetni, amikor az újsághirdetések, az ingatlanirodák ezerszámra hirdetik az eladó birtokokat, csak nem akad rájuk vevő. *Nincs olyan terület ebben az országban, amit ne lehessen megvenni, ha pénz van hozzá.*

Sokan hivatkoznak a legújabb időkben arra, hogy *Németország* egy tollvonással törölte el az összes hitbizományokat. *Nem ismeri az a németországi helyzetet, aki ebből a tényből politikai tőkét kovácsol.* Itt csak egy jogi meghatározást töröltek el és nem a területet, melyhez hozzá sem nyúltak. Nálunk

a hitbizományok eltörlését viszont úgy értelmezik, hogy ezeknek az állagát is rögtön megszüntetik, vagyis felparcellázzák. Németországban különben is ez a jogi elnevezés nagy szerepet nem játszott, mert a német örökösödési rendszer ismeri a *törzsörök-lési rendszert is*, melynek értelmében a birtokosoknak módjukban áll birtokaikat egy tagban az egyik gyermekre hagyni, a többi gyermeket pedig az örökségből más módon kielégíteni. Végeredményben mi ez, ha nem hitbizomány.

Különben is, amikor nálunk a hitbizományi rendszer megszüntetését követelik, ugyanakkor a *vitézi telkek* alapítása tulajdonképpen szintén a hitbizományi rendszer kiépítését szolgálja, mert *itt is megkötötték az öröklést, az eladást és a megterhelést.*

Bűn az, hogy egy birtokot hatóságilag is megvédenék attól, hogy eladósodjon?

Amikor Matolcsy felsorolja, hogy mely országokban volt hitbizomány és van ma is, *elfelejti azt az országot megemlíteni, melyről egy fejezetében megállapította, hogy a legideálisabb demokrata rendszerben él és virágzik és ez Anglia. Itt a nagybirtokok kétharmada ú. n. entail, azaz hitbizomány.* Sosem hallottam arról, hogy Angliában ez a rendszer útjában állna a nép terjeszkedésének és boldogulásának, sosem hallottam, hogy az angol parlamentben a hitbizományok, általában a nagybirtokok felosztását kérte volna valaki, akár munkáspárti, akár demokrata képviselő is. Hogy *Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában* megszüntették ezt az intézményt, ez az ottani politika részéről érthető volt, *hiszen a magyarságot akarták ezzel is kipusztítani.* Erről kár beszélünk.

Hogy Matolcsy a hitbizományi birtokok területi nagyságainak az ismertetésénél nagy statisztikai tévedéseket követ el, mert a *háború előtti adatokat használja fel* (azóta ezek a területek kb. 20-25%-kal csökkentek), ezen nem csodálkozom, hiszen így érveinek a kihangsúlyozása *sokkal nyomatékosabb színt kap*, azonban meglepő a következő megállapítása:

„A hitbizomány intézményét az indokolná, hogy a hitbizomány élvezője anyagi javak birtokában *magas műveltségre tehetne szert*, amit anyagi függetlenségével párosulva, hasznosan állíthatna a közügyek szolgálatába. A hitbizományi intézmények számtalan hátránya mellett azonban ez az egyetlen előnye is csak *látszólagos ...*”

Folytatni szinte kár, mert a következő részek úgy vannak megírva, hogy azt kevesen értsék meg. Alig érhető pl. ez a rész:

„ ... a hittomány intézménye szembekerült hivatásával, mert élvezőjét nemhogy predesztinálná a közéleti szereplésre, hanem mégha véletlenül egyéni kvalitásai alapján meg is felelne, a közéleti szereplésből kizárja, mert nemzeti alapon nyugvó demokratikus törekvéseink a feudális világ e maradványait, mint a magyarság fejlődésének bilincseit, lerázni igyekeznek.”

Ha olvastam valaha gróf Széchenyi Istvánról, ha hallottam valamit herceg Eszterházy Pál hatalmas összegű orvosi alapítványáról, óriási összegű adományairól, ha tudom, hogy a *Stefánia Szövetség* elnöke *Albrecht főherceg*, ha látom, hogy rengeteg jótékonyági intézményünk élén, kórházak, iskolák, szanatóriumok, templomok, községi népházak, szövetkezetek alapításánál és felépítésénél a hitbizományi birtokosok úgy a kezdeményezés és közreműködés, mint anyagi támogatás tekintetében oroszlan-szerepet játszanak (csak hogy ezt nem hangos reklámokkal szórják szét a világban), akkor azt kell feltételeznem, hogy úgy látszik, Matolcsy szerint, a közélet porondján szereplő „haladó agrárpolitikusok” azok, akik a hordók tetejéről kiáltják és kínálják a nagy közönségnek „megváltó” eszméiket, népboldogító igéiket, de a szavakon kívül semmit, de semmit sem nyújtanak.

Súlyos tévedés az, hogy a hitbizományok kétharmada a kiegyezés után keletkezett és a hitbizományosok nagyrésze hazafiatlan magatartásáért kapta a birtokat. Jó, hogy célzást tett egy-két névre, mert ezekről is könnyen kideríthető az ellenkező valóság. És jó, hogy később felhozta *Haynau* nevét is, mert így legalább a sok nagynevű hitbizományosaink között egy ilyen is találunk. Ha a jelenlegi magyar hitbizományok történelmét áttanulmányozzuk, akkor igen, de igen kevés példát tudunk felmutatni a Matolcsy-féle állítások igazolására.

A hibizományellenes hangulat serkentésére állandóan *Deák Ferencet* citálják. *Deák Ferenc* még mint fiatal ellenzéki politikus egyetlenegy beszédében helyezkedett szembe a hitbizományi rendszerrel, amikor *Ausztriának túlzott hatalmától félt*, attól a hatalomtól, mely mellé sok főúr csatlakozott. Szórol-szóra idézhetnénk azonban *Deák Ferenc* azon beszédét, melyet az 1861. évi országbírói értekezleten tartott, amikor őt tartották már a

a nemzet vezérének és beszéde nyomán az országbírói értekezlet *expressis. verbis* mondotta ki a hitbizományok fenntartását. És amikor látta, hogy arisztokráciánk nagyrésze a kiegyezés után erősen magyarosodni kezdett, itt telepedett le – amiáltal az ország pénzügyi helyzete is jelentős támogatást kapott – teljesen megváltoztatta a hitbizományi kérdésben fiatalkorában vallott felfogását. *Erre azonban soha senki sem hivatkozik.*

Az a gyanúsítás, hogy az új hitbizományi törvény következmény eképp az egyes hitbizományosok – tekintettel arra, hogy az erdők kötöttségben maradnak – olyan helyen is erdősítenek, ahol a mezőgazdasági művelés megszűnése súlyos hatással van az ott élő nép életszínvonalára, *nem állja meg a helyét, mert egy erdősítés meghatározott üzemterv szerint történik és ez az üzemterv nem tegnap született, hiszen száz évekre szól.* A hitbizományi reform során a kötöttségből felszabaduló területeket a minisztériumnak a helyrajzi számok feltüntetésével be kellett jelenteni, nincs értelme tehát olyan területeket beerdősíteni, melyek a bejelentés után már kötöttség alá nem tartoznak. Mindenesetre örvendetes nézetváltozást jelent az, hogy Matolcsy itt beismeri, hogy egy hitbizományon, vagyis egy nagybirtokon történő mezőgazdasági művelés megszűnése *az ott élő nép életszínvonalára mégis csak súlyos hatással van.* Végül pedig a törvénynek azon intenciója, hogy a hitbizományi törvény végrehajtása csak a jelenlegi haszonélvező halála után hajtható végre, semmi mást nem céloz, mint azt, hogy *a hitbizományokat mai területük nagyságában nyűg- és kegydíjak, kegyúri és egyéb kötelezettségek terhelik, melyeket már szociális szempontból sem lehet már ól-holnapra megszüntetni.* Tehát azok, akik a „gyűlölt” nagybirtokok és a hitbizományok megszüntetését követelik, fittyet hánynak a szociális szempontokra, a sok százezer család boldogulására.

„1920. évi földreform.”

„... addig új egzisztenciák teremtése alig képzelhető, amíg a földhözjutottak végérvényesen nem tudják magukénak a kicsiny földszalagokat”.

Ezt mi is hangoztatjuk és ehhez végig *konzekvensek is maradunk.* És ha itt már ez képezi világos állásfoglalását, ak-

kor eddig és ezután miért ismétlődik állandóan az a követelmény, hogy a nagybirtokokat azonnal fel kell osztani? Ezt követeli pl. már a következő idézet is:

„A háború után csaknem valamennyi feudális berendezésű országban radikális földreform alakította át az országok agrárstruktúráját és az azóta eltelt közel két évtized alatt a *megrázkódtatások elsimultak* és a fejlődés nagyszerű eredményeit tapasztalhatjuk ...”

Amint láttuk már, *ezek az országok Csehszlovákia, Románia és kisebb részben Jugoszlávia*. A fejlődés „nagyszerű” eredményeit is láttuk, látjuk a mai napokban is, amikor *Csehszlovákiában* már a megrázkódtatások annyira elsimultak, hogy ez a „demokratikus” tákolmány lassanként tényleg teljesen elsimul. (Bár a feudális rendszer leépítésében itt is volt „némi” kivétel.)

Matolcsy is megállapítja, hogy a háború után megindított földreform igénylői a föld részleteit nem fizették és később, a további engedmények alapján *kedvezményes fizetési kötelezettségeiknek sem tudtak eleget tenni*. Ehhez csak azt fűzhetem hozzá, hogy még adót sem fizettek.

Az OFB politikától mentes fórumként bonyolította le a háborúutáni földreformot és kb. 1,270.000 kat. holdat juttatott a földreform során a kiscgazdák és a mezőgazdasági munkásoknak. *Tanulsága az lett, hogy pénzügyileg elő nem készített terv alapján földbirtokreformot megkísérelni nem lehet*, mert csak nyomorúságot és nincstelenséget hoz. Helytelen utakon halad tehát Matolcsynak az a három álláspontja, mellyel a földreform kudarcát mentegeti és természetesen szintén a nagybirtokosok terhére akarja írni. (!?) Ez a három pontja a következő:

„1. A reform *a nagybirtokosság érdekeit tartotta szem előtt* a magyar parasztsággal szemben;

2. a tiszta jövedelmet sok helyen felemelték és ezzel emelték a vételárat;

3. hogy a tömeges kimozdítások után a földhözjuttottak 15 év után *távolabb jöttek a kiosztott mint a reform megindítása alkalmával*”

Nézzük ezeket egyenként:

Ad. 1. Már korábban említettem, hogy egy olyan földreform nem tarthatta a földbirtokosság érdekeit szem előtt, melyet a *magyar kisgazdák akkori vezére, nagyatádi Szabó István* tervezett és hajtott végre. A reform igenis népi érdekeket nézett és bzociális intenciókat követett. *A nagybirtokosság vagyonánnk itt-ott 20%-át is igénybe vette*, melynek majdnem teljes vételár-hátraléka még most is fennáll. Az uradalmak a kataszteri tiszta jövedelemnek nem egészen *harminckilencszeresét* kapták kézhez, a húszszoros szorzatot a törvény szerint értékpapírokban kellett volna megkapniuk, ez azonban eddig nem történt meg. *Teljesen relatív az az állítás is, hogy a nagybirtokok a legrosszabb földjeiket adták oda.* Természetesen az egyes birtokok perifériális részeit kapsolták le, de ezek között voltak jó és voltak rossz földek is. *A legtöbb helyen az uradalmak legjobb fölajeit osztották ki.*

Ad 2. A kisajátított területek árát az 1921-ben érvényben volt kat. tiszta jövedelem hatvanszorosában állapították meg, *tekintet nélkül az időközi művelési ágváltozásokra.* Az OFB mérnökei már csak az átadás után mérték fel újból a területeket és becslés útján újból osztályozták. Ekkor már figyelembe vették az *időközi művelési ágváltozásokat.* A kisbérlők ugyanis éveken át nem jelentették be, hogy szőlőt telepítettek, kertet létesítettek és a legelőkből szántót alakítottak. Erre is az uradalmak fizettek rá, mert visszamenőleg kénytelenek voltak a bérlők hanyagsága, illetve tendenciózus eljárása miatt öt esztendőre az *adókülönbözetet* megfizetni. *A reformot követő 10 év alatt az igénylők úgyszólván semmit sem törlesztettek földjük vételárára,* úgy, hogy a kormány használati díjat állapított meg, de ebből is alig 8-10% folyik be évenként. 1937-ben pedig a vételárhátralékot *25-30%-kal csökkentette.* Valószínű azonban, h^ogy így is kevés fog befolyjni és végeredményben a földreformot az összes adózók fizetik meg.

Ad 3. Leginkább a *renitens nemfizetőket* mozdították ki, mert a földreform során olyanok is jutottak földhöz, akik nem is értettek hozzá. *Ezek már akkor tudták, hogy úgyszólván egy fillért sem fizetni.* A föld vételárát 52 esztendőre osztották be és az időközben történt csökkentések folytán – ha a földhözjuttatottak megfelelő terméseredményt tudtak volna produkálni –, úgy módjuk lett volna törleszteni. Azonban a lég-

nagyobb baj ott kezdődött, hogy *nem volt meg a kellő felszerelésük és anyagi erejük ahhoz, hogy a földet rendesen megművelhessék.* Évről-évre romlott az eredmény, elmaradt a trágyázás és mindig több lett a gaz és a parlag. Némelyike két-három év alatt kiélte magát „földtulajdonosi” minőségében és akkor egyszerűen otthagya a kapott földjét, *így veszett el sok olyan föld közgazdaságunk és nemzetgazdaságunk számára, mely azelőtt sok cselédcsaládot tartott el, sok gazdasági épületet tartott a hátán és az állam pénztárába ennek a területnek az adója is pontosan befolyt.* Arról már igazán sem az állam, sem a nagybirtokosok nem tehetnek, hogy a földhöz juttatottak 15 év után eltávolodtak „reformföldjeiktől”. *Egy másik radikális földosztás sem hozhat más eredményt és nem is fog hozni!* A fizetni-nemtudást, vagy a fizetni-nemakarást nem lehet szépítgetni, hiszen minden magánúton történt vásárlásnál is hivatkozhat a vevő arra, hogy drágábban vásárolt. De nem hivatkozhat akkor, *ha 52 évi részletről van szó.*

Kijelenti, hogy a megoldás iránya csak az lehet, hogy a földhözjuttatottakat jobb keresethez kell segíteni. Hogyan, hát már nem az *önálló egzisztencia* alapítása a cél? A jobb keresetet csak egy nagybirtokon lehet megtalálni.

Másik megoldás szerinte az, hogy ezeket a földeket *a gyufakölcsönre lekötött zálog alól oldják fel a vételárakat tovább csökkentsék, az annuitást búzaértékben állapítsák meg és végül a LEBOsz számoltassék fel.* Ezek azonban az emberek nem sokat segítenének – legfeljebb a vételár csökkenése -, *de ez sem fog nagyobb termést hozni.* Az, hogy az annuitás búzaértékben legyen megállapítva, *nagyon kétélű fegyver,* mert ha a gabonaárak erősebben *emelkednek,* akkor a *földhöz juttatottak járnak rosszabbul.*

Szerintem a megoldás útja az lenne, hogy ezek az emberek a további telepítésre szánt pénzeket *tisztességes házat kapjanak, istállóval, ólakkal ellátva, azután olcsó hitelt,* hogy földjeikhez magánúton még egy pár holdat vásárolhassanak ott, ahol ők akarnak. A legminimálisabb szaktudás elnyerése céljából vándortanfolyamokat kell részükre tartani, a szövetkezeteken keresztül pedig kapjanak *olcsó Ipari cikkeket,* az állam adjon nekik *adó- és illetékkedvezményt stb.* De a politikai játékból hagyják ki őket, hogy nyugodtan termelhessenek és munkájuknak élhessenek.

Befejezésül pedig a következő követelményt kapjuk:

„A honvédelem ügyéért sok véráldozatot hozó paraszt-ság a gazdasági élet kialakította árakkal szemben igen jelentős kedvezményt kell, hogy élvezzen, azért, hogy biztosan megerősödjön, a nemzetet tegye szilárdná.”

A honvédelemért mások is hoztak sok véráldozatot, ezek is megérdemlik a jelentős gazdasági kedvezményeket,

„1936. évi földreform-telepítés.”

Kimutatja az 1928-1935-ig történt parcellázásokat és azt a megjegyzést fűzi hozzá, hogy ezekből csak az tűnik ki, hogy a legintenzívebben *a 400-600 holdas középbirtok porladott el, sőt még az 50-100 holdas parasztbirtokok is felaprózódtak*, Szerény véleményem szerint ezt azonban nem lehet a nagybirtokosság rovására írni. Hiszen ha ezek a birtokkategóriák porlódtak legjobban – melyeknek aprózódását semmiféle telepítési rendelet vagy törvény nem siettetett -, csak azt a szomorú következtetést adja, hogy ezeknek a birtokoknak *gyenge az ellentállóképessége az új időkkel szemben*. Megállapításával Matolcsy csak azoknak a birtokoknak a gyengeségét bizonyítja, melyeket annyira terjeszteni kíván. A nagybirtokok állománya is csökkent, *de ezt főleg a telepítési rendeletek okozták* és azért kevesebbet, mert minden részükön, úgy látszik, mégis csak *okszerű gazdálkodás* folyhatott és nem volt szükség a magánúton történő eladásokra. Ugyanezt bizonyítja az a kifakadása is, hogy *a középbirtok tovább porladott akkor*, amikor az 1933-35. években egyetlen 1000 holdon felüli nagybirtok sem parcellázódott. De bizonyítja végül ezt az a panasa is, hogy *a sok túlterhelt középbirtok a védettség követelményeinek sem tudott eleget tenni és ez is siettetett elaprózódását*. Ha a középbirtok jól gazdálkodott, akkor nem szabad, hogy túl legyen terhelve és ha egészséges, akkor nem kellett volna védettség alá kerülnie. *És ha egy birtoktípus kevésbé ellenállóképes, akkor miért kell szaporítani?*

Igenis leszagezem, hogy *úgy a középbirtokok, mint a nagybirtokok között vannak jól és rosszul prosperáló birtokegységek, tehát a termelési színvonal és a jó gazdálkodás nem függ a birtokkategória nagyságától*. A rosszul kezelt birtokhoz

– tekintet nélkül nagyságára – nyúljanak hozzá, de a jóhoz – szintén tekintet nélkül a nagyságára – *hozzányúl*ni nem szabad. Ezt Matolcsy fenti megállapításaival akaratlanul is igazolja a javunkra.

Amikor azt írja, hogy „*bankok, ipari részvénytársaságok, színesnők, idegen főurak s bárki vásárolhat földet Magyarországon*”, ezzel csak azt bizonyítja, hogy van itt a piacon föld elég, csak akadjon gazdája. Használják fel ezeket a földeket telepítésekre, mert nagyrészükhöz nem folyik *intenzív* termelés, sőt sok helyen parlagon hevernek. Az államnak csak az *elővásárlási jogot* kell jobban gyakorolnia és máris a magyar parasztság részére jutott a föld. Kár azon panaszkodni, hogy az *Esterházy herceg-féle nagybirtok* 1925-35 között nem porlódott. Kár is lett volna minden rögeért, hiszen ott *igen fejlett gazdálkodás folyik*, a családok ezrei élnek. Valószínűleg nem is volt szükség arra, hogy porlódjon.

Végül revideálja az „*Új földreform munkaterve*” című könyvében lefektetett azon követelményét, hogy a földreform 20-25 év alatt legyen keresztülvendő, mert „*a nemzetvédelmi és faji szempontok* lehetetlenné tesznek újabb negyedszázados késedelmet. A megoldásnak időben is radikálisnak kell lenni”.

Ennek ugyan semmiféle vonatkozásban nincs meg a gazdasági lehetősége és a termelésben egy szörnyű „krachot” jelentene (nem is beszélve a hirtelen bekövetkező óriási szociális nyomorról, a munkájukat vesztett sok százezer ember forradalmi megnyilvánulásokban kirobbanó nagy elkeseredéséről nézzük, hogy a hirtelen választott 5 év alatt hogyan akarja a technikai és pénzügyi lebonyolítást végrehajtani? *Először külföldi (a hét legjobb vicce) és belföldi hitelekből, másodsor a progresszív örökösödési illetekekből.* Ez utóbbit valószínűleg az a nézet sugallja, hogy 5 év alatt hirtelen meghalnak az összes vagyonosabb emberek, mert máskülönben nem tudom, hogyan teremt elő az örökösödési illetekekből 5 év alatt *annyi pénzt*, amennyi egy 3 millió holdas telepítésre – egészséges telepítésre – elegendő lenne.

Nem tudom, melyek azok a *faji szempontok is*, amelyek a nagybirtok terhére a radikális telepítést oly sürgősen követelik, *hiszen itt keresztény és magyar főurakról és birtokosokról van szó, akik keresztény és jó magyar alkalmazottakat tartanak,*

Ha pedig megtörtént a radikális telepítés, akkor... akkor ... „*a nagybirtokossággal szemben pedig fel kell vetni a történelmi felelősség kérdését*”.

Első pillanatban azt hinné az ember, hogy *Robespierre* mintára forradalmi törvényszék elé kell állítani azt a bűnös nagybirtokos-osztályt, akiknek a sorában a múltban Rákócziak, Károlyiak, Batthyányak, Széchenyiek, Esterházyak, Tiszák stb. nagy magyarok foglaltak helyet, a jelenben pedig ezek ivadékai. *A bűnük csak annyi, hogy nagybirtokosok mertek lenni, hogy csak 30-40%-át adták eddig le vagyonuknak telepítési célokra.* A kilátásba helyezett történelmi felelősségrevonás után ez a fejezet Matolcsynak a következő soraival záródik:

„*A földreformnak ilyen megvalósítása átalakítja a mezőgazdasági termelés strukturáját és a termelés színvonalát is emeli*”

„*Tagosítást*”

A korábbi tagadásokkal szemben *itt ismét elismeri a nagybirtok többtermelését* és ehhez való adottságát,

„Amikor a kisgazdaságok szántóföldi termelésének eredményeiről azzal a céllal számolnak be, hogy azokat a nagybirtokok terméseredményeivel összehasonlítsák, a legkritikább esetben fordul elő, hogy *a különbségeket a két üzemtípus eltérő voltára vezessék vissza.* A terméseredmények szempontjából pedig döntő fontossága van annak, hogy a termeléssel kapcsolatos munkákat különböző körülmények között és eltérő módon végzik el e két üzemtípusban. Ha a kisgazdaságok területe a nagybirtokhoz hasonlóan egy-egy összefüggő tagban terülne el, a kisgazdaságok szántóföldi termelésének eredményei, *a termésátlagok alig, vagy egyáltalán nem maradnának el a nagybirtok termésátlagai mögött*”

„... az évszázados öröklések, adásvételek, ajándékozások, stb. okozzák a földbirtokok feldarabolását”.

A tagosítás hiánya sok helyen érezteti káros hatását, de általános vonatkozásban ezt állítani nem lehet. A tagosítás hiánya, vagyis az elszórt területek sok földvesztést is jelentenek, a vetésforgó problémáját, sok utánjárást kíván, de

érdekes, hogy *parasztságunk zöme, különösen az Alföld parasztsága erősen ragaszkodik ehhez a szétszórtnak és az okszerű gazdálkodást nehezítő rendszerhez.* Azt szokták mondani, hogyha birtokuk szétszórtnak fekszik, akkor *kevesebb természeti kár éri őket, mert pl. a jég nem minden területet ér egyformán, némelyiket ki is hagyja.* Ellene vannak a tagosításnak azért is, mert azt mondják, hogy *a különböző helyeken, különböző minőségű a talaj is.* Hunyady Ferenc írja, hogy *Bojton* pl. a tagosítás előtti években minden gazda *sokkal több búzát és tengerit* vetett és ugart alig hagyott, arra számítva, hogy földje úgyis mások kezébe kerül. *Kismarján* viszont a bizonytalanság és a sok költség mellett az állattenyésztés szempontjából előnyös *háromnyomásos gazdálkodás miatt is* ellenzik a tagosítást. A kisgazdák földjein papíron ma már háromnyomásos, a valójában azonban szabadgazdálkodás folyik, mert a kapásnövényt a vele járó több munka miatt a nép nem szíveden műveli. *Itt a földművelésügyi minisztérium 5000 pengő hozzájárulást adott és előlegezte a tagosítás 84.000 pengőnyi költségeit is, ebből azonban 47.000 pengőt nem fizettek vissza.*

Megfigyeltem azt is, *hogy a tagosítás után sem közelítette meg a kisbirtok átlagtermése a nagybirtok átlagtermését,* az egyes helyi viszonyokat nem is említve. Az öröklések és ajándékozások pedig továbbra is fennmaradnak és a tagosított állapot lassanként ismét a régi képet fogja adni.

Matolcsy a tagosítás költségeire 200 millió pengőt irányoz elő, hogy ezzel az összeggel 2-3 évtized alatt ez a kérdés megoldást nyerjen. Az összegeket szerinte úgy kell felhasználni, hogy az *első öt évben csak 20 millió pengőt kellene előlegezni* és pedig évenként 8, 6, 4, 2 millió összegekkel (ez csak négy év!) dotálva a tagosítási alapot. A 2-3 évtized 20-30 évek felel meg, de az ő elgondolása *máris 50 évre nyújtja ki a tagosítási folyamatot.* Azt állítja, hogy az általa felállított terv alapján lehetővé fog válni, hogy *a kisbirtokosok öt év alatt a tagosítás eredményeképpen előálló terméstöbbletből megrázkództatás nélkül tudják visszafizetni a kölcsönadott összegeket.* Ehhez csak azt fűzhetem hozzá: feltéve, ha *ehhez a természet is beleegyező nyilatkozatot fog adni és mind az öt év jó esztendő lesz.* A *böjti* esetből pedig azt kell következtetnem, de a saját megfigyeléseimből is, hogy az a terméstöbblet igen *problematikus* lesz és néni tesz ki majd annyi értéket, hogy

abból a kisbirtokosok, egyéb terheik mellett, a drága üzemi költségek nyomása alatt, még tagosítási költségeket is törleszsenek. És tekintettel arra, hogy a 2-3 évtized lassanként majd a *duplájára* emelkedik (ha a jelzett 20 millió 5 évenként nem emelkedik), ezalatt pedig egy generáció is kihal, az örökösödések és ajándékozások ismét aprózni fognak, tehát kezdődhet az egész művelet előlről.

„*A mesterséges öntözés.*”

Itt ismét a kisbirtokos termel többet, mert e sorok ezt jelentik:

„Az öntözés eredményessége szempontjából viszont az egy család eltartását biztosító kisbirtok a legkedvezőbb, mert *ez a birtoktípus áll a legintenzívebb gondozás alatt*”

Az öntözésre egyformán szüksége van minden birtoktípusnak. Legjobban kívánja ezt az ipari és a kapásnövény, melyből a nagybirtok termel a legtöbbet, továbbá a konyhakerti vetemény, melyből a kisbirtok hoz a legtöbbet a piacra. És általában, ha a nagybirtok az eddigi mostoha csapadékviszonyok között is kb. 20%-kal termel többet, mint a kisbirtok, akkor feltételezhető, hogy *az öntözés esetén nemhogy megmarad ez a különbség, hanem a fejlettebb berendezkedés és a nagyobb szakértelem révén még nagyobb lesz.* A nagybirtok az öntözési költségekhez is könnyebben és jobban tud hozzájárulni, mert *a kisgazdatarsadalom újabb terheket vállalni képtelen.* Éppen ezektől a költségektől való félelem, továbbá a csatornák építésével járó területveszteség indította a kisbirtokosokat arra is, hogy pl. *az algyői csatorna* építésénél tiltakozzanak a csatornázás ellen.

Hihetetlenül hangzik Matolcsynak az az állítása, hogy nálunk az öntözési munkálatok azért haladnak olyan lassan, mert nem előzte meg komoly földreform. Elsősorban *az öntözőművek kiépítéséhez semmi köze sincs a földbirtokreformnak,* azt legfeljebb hátráltatná, másodsor nagyon sok nagybirtokosunk *saját maga építette ki fejlett öntöző berendezéseit,* ahol nem is kell már csinálni semmit. A szomorú inkább az, hogy pl. a *hansági esetről* egy szépen csatornázott nagybirtoki területet telepítenek most be, amivel nemcsak ennek a fejlett művelésű területnek *nagyszámú alkalmazottja veszíti el a kenyerét, de*

tönkre fognak menni a csatornák is, hiszen nem lesz, aki gondozza azokat, aki költséges karbantartásukat vállalná.

Tévedés az is, hogy *az öntözés behozatala itt egyszerre olyan egészséges konyhakertészeti fellendülést fog már a 2-3 holdas birtokosoknál is hozni*, hogy már ebből a területből egy-egy család vígan fog megélni. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy *a bolgárkertész szövetkezetek* a maguk sajátos házi öntözőberendezkedéseik segítségével elért nagy eredményeikkel már eddig is *uralták a piacokat* és egymásközi látszólagos konkurenciájukkal olyan versenyt támasztanak a parasztságnak, melyet legyőzni képtelenek. A *zöldségtermelésnek* akkor lenne meg a nagyobb létjogosultsága, *ha közlekedésünk oly tökéletes Jenné*, hogy minden városi piacot, minden kisbirtokosunk a lehető legrövidebb idő alatt érne el, továbbá, ha meglennének a megfelelő elhelyezési és *értékesítő lehetőségek*. Mind a két feltételünk hiányzik. Már több olyan év volt, hogy *zöldségtermelésünk* rentabilitása egyes fejlett *zöldségtermelési helyeken teljesen csődöt mondott* a túltermelés következtében.

Sokat fog használni az öntözés nyáron kiégő legelőinknek és takarmánytermő réteinknek. Természetesen a gabonaneműek ie meg fogják érezni ennek fölötte üdvös hatását

„Mezőgazdasági szakoktatás.”

Kénytelen vagyok leszegezni azt, hogy úgy látszik, a nagybirtok vagy a kisbirtok többtermelésének a kihangsúlyozása aszerint változik, ahogy az egyes fejezetek intenciói követelik, *mert itt már ismét a nagybirtok van elismerve:*

„A mezőgazdasági termelés szükségyszerűen – eltekintve néhány *nagyüzemtől* – a hagyományok és sok esetben a helytelenül magyarázott tapasztalatok alapján folyt.”

„A gazdasági akadémiák legfőbb hibája az, hogy az oktatás általában a nagyüzem szempontjai szerint történik.”

Tekintettel arra, hogy *a gazdasági akadémiák helyes és okszerű gazdasági tanítását senki sem vonja kétségbe, a nagyüzemi szempontok tehát a fejlett gazdálkodás és a forszírozott többtermelés szempontjai lehetnek*. A termelési szempont különben is *egyféle* lehet, tekintet nélkül a birtokkategória nagy-

ságára. A cél az, hogy minden termelési ágban a lehető legtöbbet és legjobbat állítsuk elő. Hogy a gazdasági akadémiákról kikerült gazdatisztek egyrésze mint *gazdasági felügyelő* helyezkedik el, továbbá a *földművelésügyi minisztérium*, vagy a *mezőgazdasági érdekképviselők* szolgálatába áll, sőt a *középfokú gazdasági iskolák tanáraivá* szegődik, azt hiszem, nem lehet kisbirtok-ellenes. Akárhová mennek ezek az ifjak, mindenüvé a helyes gazdálkodás elveit viszik magukkal. Hogy Matolcsy szerint a „*nagyüzemi szemlélet*” nagyon káros, teljesen elfogult álláspont és a mai időkben, amikor a *többtermelés korát* éljük, teljesen érthetetlen is. A *gazdasági akadémiák* tanítása kiterjed a *baromfitartást, a szőlő- és gyümölcsstermelést* tökéletesítő eljárások oktatására és gyakorlati bemutatására is, ezek pedig a kisbirtok termelési ágai. Viszont a *búzatermelés* és az *ipari növények* termelésének a fejlesztése is van olyan fontos cél, mint a liba-kacsatenyésztés és a gyümölcs-szőlő-stermelés.

A *szarvasi középfokú gazdasági iskoláról* megállapítja, hogy már azért sem felel meg a céljainak, mert a *túlkapitalizált* nagybirtokot mutatja be (?) és ezzel „*túllő a célon*”. Mindezt azért, mert az iskola 400 holdas birtokán végzi a tanítást! Könyvének a következő lapján azonban ennek ellentmond, amikor követeli, hogy a *20-500 kat. holdas birtokosok gyermekeinek* a középfokú gazdasági iskolában kellene nevelkedniük. Azt hiszem, hogy a 400 holdon való minlagazdálkodás bemutatása csak indokolt lehet, még ha a „*túlkapitalizált nagybirtokot*” mutatja is be. *Egy bizonyos birtoknagyságon tigris csak annyit és olyan felszereléssel lehet termelni, amennyit az a területnagyság megkíván.* A gazdák sosem fogják megérteni, hogy az egyes birtokokra vonatkoztatva mit jelent az a „*túlkapitalizált*” jelző, örülnünk kell, hogy a kispazda fia szintén arra törekszik, hogy kis gazdaságában *minél tökéletesebb eszközökkel, minél nagyobb eredményeket érjen el*, úgy, mint a nagybirtok teszi.

Helytelen követelmény az, hogy a középfokú mezőgazdasági iskolát végzett növendékek a *közigazgatási pályára* készüljenek elő, amikor ez a pálya *túlzsúfolt* és annyi jogvégzett ifjúnk szaladgál kenyér nélkül. A közigazgatási pálya elsősorban *jogi végzettséget* kíván, mert főleg jogi kérdésekkel foglalkozik. Ha a jegyzőt szociális érzés hatja át, a népi problémák

íránt lelkesedik, nem szükséges, hogy gazdasági szakiskolát végezzen. Azért van a faluban a *bíró és* azért lesz ott majd a *gazdasági tanácsadó*, hogy a szakértelmet kívánó gazdasági felvilágosításokat a népnek ok adják meg. *A község gazdatársadalmát vezetni elsősorban a végzett gazdatisztek hivatottak*, mert a jegyzőnek éppen elég baja van a közigazgatási, jogi és társadalmi ügyekkel, a paragrafusok tömegével.

Nálunk a gazdasági szakoktatásnak sok problémája van. A parasztgyermek, ha elvégezte a 4. vagy az 5. elemi, köteles még három évig az ú. n. ismétlőiskolába járni. Itt azonban csak ismétlik az elemi iskolai anyagot. Ott, ahol több mint 40 földműves-tanuló jön össze, az ú. n. gazdasági irányú népiskolák lépnek az ismétlőiskolák helyébe, ahol a tanítási idő a téli hónapokban heti 7 óra, nyáron 3 óra. Azonban ezekben az iskolákban is a mezőgazdasági oktatásra esik a *legkevesebb*. *A tanítók* egyrésze négyhetes mezőgazdasági elméleti tanfolyamot végzett, azonban nagyobb része sem elméleti, sem gyakorlati ismeretekkel nem rendelkezik.

Parasztjaink nagyrésze még az elemi iskoláktól is szívesen tartaná vissza a gyermekét, mert a *dologidőt* többre értékeli. Egy 10-20 holdas gazda pedig nem nélkülözheti serdülő fiát annyira, hogy őt *két évre* magasabb földművesiskolába küldje. A fiúnak nagy harca van az apa merevségével is, különösen, ha az első kísérletei kudarccal járnak. *Az időszaki tanfolyamok* vagy egyszerre akarnak mindent elvégezni, vagy pedig oly keveset nyújtanak, hogy annak *semmi gyakorlati jelentősége* nem mutatkozik.

Baj van nálunk a vidéken az *általános műveltségi színvonallal* is. Újságot a magyar kiscgazdák nem igen olvasnak, könyvtárba nem járnak, még ha ilyen van is a községben vagy a gazdakörben. *Hunyady Ferenc* szemlélteti ezt a legnagyobb nyíltsággal, amikor megírja, hogy *napilapot* a kerületében, Bojton, Bedőn 10-12-en, a többi községekben 40-60-an járatnak, részben földművesek. *Rádió előfizető* Kismarján 23 Váncsodon 10, Nagykerekin 26, Bedőn és Bojton 5 van. *Köztük azonban kevés a kiscgazda*, azok inkább a korcsmában, vagy a Hangyaszövetkezetben hallgatják téli ünnepnapokon a műsort. És ez így van mindenütt.

Melyek lennének a helyes és célhozó teendők? A leg-sürgősebb feladat lenne, hogy *a falusi elemi iskolai* oktatást

átformálnák úgy, hogy az *teljesen mezőgazdasági jelleget*, illetőleg helyesebben *népi jelleget* kapjon. A mezőgazdasági tárgyak előadását a létesítendő *gazdasági szaktanácsadói intézmény* látná el, ez az intézmény azután kiterjesztené működési területét az elemi iskolai *mezőgazdasági továbbképző tanfolyamokra* is, melyeket azonban csak *télen* tartanának. Ma már nem probléma a *mezőgazdasági filmoktatás*, hiszen egy vetítógép ára 1500 pengő körül mozog és a teljes kétórás filmanyagnak a kölcsöndíja mindössze 25 pengő. Ezekkel a filmelőadásokkal lehetne megnyerni a felnőtteket is, akiket így *észrevétlenül* kapcsolnának be a mezőgazdasági kultúrába, egyben általános műveltségi színvonalukat is emelnék. A további feladat lenne *a földművesiskolák, a főiskolák, a kísérletügyi intézmények, a mintagazdaságok* nagyarányú kifejlesztése. A vidéki nagyvárosokban *mezőgazdasági múzeumokat* kellene berendezni

A falusi műveltség kiépítésénél a helyi intelligencia bevonása elkerülhetetlen. Idővel azután ki lehetne még építeni a különböző *tanácsadó* és *jogvédő* irodákat is.

A gazdasági szaktanácsadó töltsön előbb el egy-két évet valamely állami, vagy jól prosperáló nagybirtokon és úgy kapcsolódjon be a falu mezőgazdasági életébe. A most létesített *falusi szociális meghízottaknál* sem elegendő az elméleti általános szociálpolitikai kiképzés, mert az egyetemeken ennek a tárgynak a tanítása az élettől *erősen elvont alapokon* nyugszik, a gyakorlati életmegnyilvánulásokat kellőleg nem ismeri. Más a *mezőgazdasági szociálpolitika*, mely az életből és a gyakorlatból táplálkozik. *Az általános szociálpolitika*, mely főleg az ipari munkásproblémákból és a városi szociálpolitikuskok ideológiájából táplálkozik, *a falura sehogy sem illik.*

A tanácsadónál fontos az *ember kiválasztása* is, mert az ilyen fontos állásba kerülő okleveles gazdának születnie kell arra, hogy a gazdákkal való érintkezés helyes formáját és hangját eltalálja.

„*A gazdálkodás szigorú ellenőrzése*”

Itt Matolcsy szerint már a nagybirtok gazdálkodik rosszszabbul. Itt ír a nagygazdaságok *parlagon heverő földjeiről*, melyek alatt valószínűleg a *legelőket* gondolja. A nagyüzemnek ma minden talpalatnyi rögét ki kell használnia, ha fokozódó terheinek eleget akar tenni. *Az államnak mindig több bevételre*

lesz szüksége. A kiépülő hadsereg, annak a modern technika szerint való felszerelése, a nagyobb létszámnak több táplálkozása és ruhája *hatalmas összegeket fog kívánni*, erős többtermelést, amivel elő kell állni. Lehet, hogy rövidesen újabb *belső kölcsönre* is lesz szükség, ki fogja ezt beszolgáltatni, talán a sok kisbirtokos? *Az összes közterhekből eddig is a mezőgazdaság nagyobb arányban vette ki a részét, mint a gyárpar* (a mezőgazdaság 2414 fő-ben, a gyárpar 13.38%-ban) és ezeknek a mezőgazdasági közterheknek az oroszlánrészét a *nagybirtokosságnak* kellett vállalnia, mert *a kisbirtokosság ma nem 100%-os adóalany*, a válságos esztendőben pedig az állam sem követel tőle adót. Hogy a nagybirtok tehát a folyton erősödő közterheknek és társadalmi segítségnyújtásának eleget tudjon majd termi, ennek nem az az előfeltétele, hogy *szétszakítsák*, hanem az, hogy engedjék többet termelni, máskülönben bekövetkezik a teljes csőd, ami az ország mezőgazdasági csődjét is fogja jelenteni. *Az állam kénytelen lesz a telepítésre szánt összegeket is redukálni*, de a kistermelőket is jobban a saját lábukon való megállásra kényszeríteni, hiszen a mai erőltetett belpiaci búzaárát is csak nagy áldozatokkal tarthatja fenn. *A világpiacon áron felüli belső árszínvonal fenntartása sok millióba kerül, ezekre a milliókra azonban a hadseregnek lesz szüksége.* Kénytelenek lesznek mindenkori kormányaink arra az álláspontra helyezkedni, hogy csak *az egészséges és életképes nagy-, közép- és kisbirtokra* építhetnek és a *letelepítetteknek inségakciókkal való támogatása* mind kisebb keretekbe szorul.

A jövő fejlődése – mint ezt Olaszországban is látjuk – a mezőgazdaságban is a nagyüzemek felé fog haladni. A mindig nagyobb területeken kiépülő többtermelés határozottan ezt fogja követelni. A mezőgazdasági nagyüzem ellen folytatott harc ma még népszerűnek látszik (főleg a fővárosban), de talán már egy pár év múlva – *amint népünk közgazdasági érzéke és tudása jobban kifejlődik, amint jobban és jobban előállnak a nagy követelmények és a széles fogyasztórétegek olcsó ellátása lesz a cél* – a harc teljesen el fog némulni és az utókor csodálkozva fog visszatekinteni a mai földosztogató időkre.

Statisztikailag láttuk és az egyes nagybirtokoknál látni fogjuk, hogy *a nagybirtok az intenzív termelés terén hatalmas vezérszerepet tölt be.* Az irányított gazdálkodásban is természetesen jól állottá meg eddig a helyét, amit az illetékes híva-

talok tudnak legjobban bizonyítani. Teljesen értelmetlen és logikátlan tehát Matolcsynak a következő megállapítása, amely némely vonatkozásban érthetetlen is:

„Amíg a nagygazdaságoknál az ellenőrzés a *legszigorúbb büntető konzekvenciákkal* kell hogy járjon, addig a kisüzemek egy bizonyos nagyságától – pl. 10 kat. holdtól – lefelé semmiféle ellenőrzésnek nem lehetnek kitéve. A nagygazdaságoknak ugyanis módja van, sőt kötelessége a *legmodernebb szakembereket* alkalmazni és a maximális eredményeket elérni, a törpebirtokos gazdálkodásának viszont a gazda családi körülményei, *aránytalan és állandó terhelő szükségletei*, szakképzettsége a termelés színvonalának előírását csaknem lehetetlenné teszik.”

Nem érthetjük meg azt, hogy ott, ahol *az üzem természete és nagysága is megkívánja a szakemberek alkalmazását* és az ilyen szakemberek tényleg alkalmazva is vannak, mi szükség van a büntető szankciók kilátásba helyezésére. Feltételezzük azt, hogy a nagybirtokok által alkalmazott „*legmodernebb szakemberek*”, akik *gazdasági akadémiai végzettséggel rendelkeznek, valószínűleg elég modernek ahhoz, hogy jó gazdálkodást folytassanak*. És feltételezzük azt is, hogy ezeknek a szakembereknek, okleveles gazda- és mérnöki fjaknak az alkalmazása a nagybirtokoknak nemcsak „kötelessége”, hanem *érdeke is*. Sosem fogjuk megérteni azt az elgondolást, hogy az okleveles szakemberek működését büntetések kilátásba helyezésével ellenőrizni kell, viszont azokat a kisbirtokokat nem, ahol éppen a nagyobb szakértelem és felkészültség hiánya miatt *a gyenge terméseredmény, a gyenge országos átlag* kívánná a megfelelő ellenőrzést, (Különb is a nagybirtokot úgyis szét fogja darabolni, minek akkor az a nagy ellenőrzés?) „*Áránytalan és állandó terhelő szükségletei*”, mikép befolyásolja ez a kitétel a „*termelés színvonalának az előírását*”. Ez a megállapítás igen homályos. Talán azt akarja jelenteni, hogy a kisbirtokos különböző körülményei folytán annyira rosszul termel, hogy termelésének mikéntjét nem lehet előírni. Hiszen éppen az állandó és aránytalan szükségletei kívánnák meg azt, hogy *többet és jobbat termeljen*, mert ezáltal az életszínvonala is javulna, de az export számára is juttatna valamit.

Akaratlanul is felmerül most az a kérdés, hogy mi lesz az irányított termelés sorsával, ha a nagybirtokok helyén csupa 12 holdas kisbirtokos fog termelni?

Matolcsy a nagybirtok ellenőrzésénél elsősorban a *jószág-állomány ellenőrzését* kívánja, mert szerinte a gazdálkodás színvonalát az állatállomány nagysága, minősége dönti el. Igen, ez is befolyásolja, de a nagyobb termelés eléréséhez elsősorban *mélyszántás kell*, az állati trágya mellett *műtrágya*, azután *jó vetőmag és kitűnő kezelés*. A legmegfelelőbb állati trágyát a *hízómarhák* adják, ezek pedig a nagybirtokon vannak nagy létszámban. Lótrágyával a kisbirtok nem sokra mehet és az egy tehén nem ad elegendő trágyát. *Emiatt is vannak itt a 2-4 mázsás terméseredmények*. A nagybirtoknál semmi szükség nincs a trágyázás! ellenőrzésre, hiszen ez *üzemterv* szerint történik, amit a gazdatiszteknek pontosan be kell tartaniok. *A traktor, a gőzeke és a péti só korában* nem lehet azt mondani, hogy a nagybirtoknál elsősorban az állatállomány befolyásolja a nagyobb termelési eredményt, de mint említettem, a legjobb trágyát adó állatokkal a nagybirtok bőven rendelkezik, amellet a trágyagazdálkodásra és gyűjtésre is különös súlyt fektet. Itt nem az udvarokban és a kutak mellett folydogál a sok értékes trágyáié, hogy mindenhová jusson, *csak ahová kell, oda nem*.

Mint érdekes következetességet kell itt még megemlítenem azt, hogy most már arról olvashatunk, hogy pl. *a dunántúli nagygazdaságok szántóterületeinek a kataszteri tiszta jövedelme egyszerre 18-20 aranykorona lett*, holott a korábbiakban azt a határozott kijelentést láthattuk, hogy egy nagybirtok átlagos kataszteri tiszta jövedelme *mindössze 6.9 koronát* tesz ki, amiben Matolcsy igazságtalanságot vélt felfedezni a nagybirtok javára. Igaz, hogy ott átlagról volt szó, de nem volt kihangsúlyozva, hogy az az átlag a nagybirtoknál *miből állt elő*. Itt már, ha akaratlanul is, de *kénytelen ezt elismerni*. Itt ezt azért is el kell ismernie, mert csak így lehet az állatlétszámot a magasabb kataszteri tiszta jövedelemmel összehasonlítva, a *nagybirtok terhére* következtetéseket levonni.

Lehetetlen követelmény az, mely azt akarja előírni, hogy *100 holdanként mennyi legyen a minimális állatállomány, mert ez a talaj minőségétől, az éghajlati adottságoktól és a gazdálkodási rendszertől függ*. Láttam már olyan gazdaságot, ahol az

állatlétszám kevés volt és mégis csodálatos terméseredményeket tudtak a *műtrágyázással* felmutatni.

A kisbirtokok termelésének ellenőrzésére inkább szükség lenne, ha nem is részletekbemenő pontossággal, hanem *általános vonatkozásokban*. A kisbirtokokat nem lehet az irányított termelésbe bevonni, mert erre nagy felkészültség és egyakarát kell, de azt igenis el lehetne érni, hogy termelésükben *bizonyos előírásokat* betartsanak. Az ellenőrzést nagyon könnyen valósíthatják meg a *gazdasági szaktanácsadók* és a *járási gazdasági felügyelők*. Ha ezek a szakképzett gazdatisztek vagy hatósági közegek egy-egy körútjuk alkalmával meglátogatnák a kerületükbe tartozó kisgazdákat, kimennének velük a földjeikre, ott rámutatnának termelésük hibáira, felhívnák figyelmüket a különböző *növény védelmi, talajvédelmi* eljárások betartására, megmagyaráznák nekik a trágyatelepek gondozását stb., akkor ennek a munkának máris jelentkezne bizonyos eredménye. Ilyen formában és csakis ilyen formában szükséges a kisbirtoki termelés ellenőrzése, *de a jól kezelt nagybirtok ellenőrzésére semmi szükség nincs*, hiszen itt egy irányított termelésnél is pontosan betartják a követendő szempontokat. A nagybirtok önmagát ellenőrzi.

Csak ismerni kell a nagybirtokot és a kisbirtokot és akkor ezekre mindenki rájön, akkor szavaim igazságát mindenki el fogja ismerni. Természetesen ezeket a kérdéseket sem lehet a kávéházban, vagy a hivatali szobákban városi gondolkozással és mentalitással elbíralni és eszerint állástfoglalni.

„Értékesítés megszervezése – ,egyke’ kérdés.”

A *magánkereskedelem* magatartásáról ír, pedig a *spekulációs* kereskedelmet értheti alatta. A kettő nem egy fogalom. Helyes a szervezett kivétel, erre szükség is van, de ez a *tiszteséges magánkereskedelem* rovására nem történhet, mert esetleg nemcsak egzisztenciális érdekeket érinthet, hanem sokszor az évtizedek alatt kialakult szakszerűség, összeköttetés és ezáltal az eredmény rovására megy. Természetesen nem értem ezalatt a kupeceket, vagyis a spekulációs kereskedelem hiénáit. Nem állíthatjuk azt sem, hogy az ú. n. *hivatalos értékesítő szervek* nem dolgoznának szintén saját hasznukra, mint a magánkereskedelem. Az egyiknél és a másiknál is indokolt olykor az ellen-

őrzés és ebben az esetben a magánkereskedelem rovására nem lehet írni semmit. *Leghelyesebb és legigazságosabb az, ha a hivatalos kereskedelem érdekeit összevetik a magánkereskedelem működésével és érdekeivel.* Fontos, hogy a külföld mind igényesebb magatartása miatt *kiváló szakemberek* irányítsák az értékesítést, mert ezzel egyúttal a termelők érdekeit is nézik.

Van ebben a fejezetben egy olyan rész, mely sosem lehet egy közgazda álláspontja, de egy magyar gazdáé sem, hiszen *mindennel ellenkezik, amit az élet, a valóság és az ország gazdasági és mezőgazdasági érdekei követelnek.* Végeredményben *agrár állam* vagyunk és adottságunknál fogva csak azok is lehetünk, *mert minden nagyobb iparosítás csak meddő kísérlet maradna.* Szórol-szóra idézem:

„... *ha a hizott marháért járó sok millió lírát nyaralási célra fizetjük ki azoknak a gazdagjainknak, akik a kék Adria partján akarják idegeiket megpihentetni, az ország egésze szempontjából káros.* Végeredményben *hizottmarhaszállítmányaink komoly értéket, hasznos élelmet jelentenek s ellenértékül kapunk friss adriai levegőt, kék eget és strandfürdőt.*”

Később pedig így folytatja:

„Nem kétséges, *sokkal nagyobb értéket jelentene az ország számára, ha a kivitt gabona, hizott állat, vaj stb. azt a részét a belföldön szükös tél idején munkatáborokban a magyar parasztság 100.000 főnyi tömegével etetnék fel és ellenértékül úthálózatot, megjavított talajt, szabályozott folyókat és öntözött területeket nyernénk, ellentétben az olasz, a francia Riviéra nyaralási lehetőségeivel vagy az osztrak-svájci sítúrák szervezésével.*”

Külföldi értékesítésünk vagy nemes- vagy papírváluta ellenében, de leginkább kompenzációs alapon, beszámítással történik. Ha valaki nyaralási célokra lírát akar igénybe venni, annak ezért jó pengőt kell idehaza befizetni, mert *díjmentesen, azaz ajándékba* nem kaphatja. A nyaralásra tehát vagy pengőt, vagy lírát költ el. Ha *Nemzeti Bankunknak feleslege van lírában* (és bőven van), amivel nem tud itthon mit kezdeni, szívesen adja el, mert érte ismét pengőt kap. Kérdés az is, ha a gazdagjaink (most nem kutatom, hogy kik ezek, teljesen közömbös) nem mennének ki, *átvenné-e Olaszország hizómarháinkat?* És

ha kívánjuk azt, hogy hazánkat minél több idegen látogassa, akkor nekünk is meg kell engedni, hogy innen is kimenjenek külföldre az emberek. A lírákat azok a tisztviselők is igényelhetik, akik egy kis motortúrát akarnak tenni az Adria partjára, vagy pedig fiatal házások, akiknek minden vágyuk, hogy Velencébe jussanak. A „kék Adria” partján történő nyaralásnak – az állam pénzügyi áldozathozatala tekintetében – *semmi köze sincs az exportunkhoz, mert ez kizárólag valuta-kérdés, a valutaállománytól függ.*

A második idézet úgy hangzik, *mintha az exportra semmi szükség nem lenne*, amit a későbbiekben különben megegyezően megerősít. Nem tudom azonban, hogy tudnánk iparunk termeléséhez nyersanyagot biztosítani – melyből nagy behozatalunk van –, hogy tudnánk *felszerelni katonaságunkat*, hogy tudnánk kapni sót stb., ha nem exportálnánk gabonát és más mezőgazdasági terményeket. *A nemzetközi munkamegosztás parancsolólag írja elő, hogy minden állam azt termeljen, amihez adottsága van és azt exportálja, amiből olyan feleslegeket állíthat elő, melyekre viszont a másik országnak van szüksége, hogy attól pedig ellenértékül azt kapja, amiből hiánya van, vagy amit csak költségesebben tud előállítani. Ha kevesebbet exportálunk, akkor kevesebbet importálhatunk is.* Mezőgazdasági exportunkból 53%-ot a német piac és 15%-ot az olasz piac vesz át, ennek ellenében ipari nyersanyagokat és részben ipari cikket kapunk. Szállítunk Angliába, Írországra, Franciaországba, sőt Amerikába is mezőgazdasági termékeket, ezekből az államokból viszont már olyan nemesvalutákat kapunk, amivel azután ipari nyersanyagot szerezhetünk be olyan országokban, melyek tőlünk ugyan nem vesznek át semmit, de az illető anyagot csak ott kaphatjuk meg. Érthetetlen Matolcsynak a *kivitel ellen* foglalt álláspontja már azért is, mert a korábbiakban nagy súlyt fektetett arra, hogy a kisbirtokok mennyi tollat, gyümölcsöt etb. exportálnak és milyen lényeges ez az ország szempontjából. *Ha most már nincs szükség erre, akkor tényleg mi lesz azzal a sok tojással, tollal és gyümölcscsel, amit a csupa kisbirtok fog majd termelni*, függetlenül attól, hogy a külföld mennyit tud ezekből a termékekből átvenni. A későbbiekben azt írja, hogy: *„helytelen gazdaságpolitika az, amely az ország lakosságának alacsony életszínvonala, ellátatlansága mellett mindenáron külföldi piacra viszi termékeit”.*

Ez az idézet azt jelenti, hogy az összes művelt államok helytelen gazdaságpolitikái folytatnak, mert mind a kivitelre fekteti a fősúlyt. Az alacsony életszínvonal javítására a kivitel csak jó hatással lehet, hiszen a nagyobb export nagyobb importot hoz és ez jóval több munkát. Hogyan kívánhatja valaki gyáripárunk további kifejlődését és a mezőgazdasági proletároknak a gyáripárban való foglalkoztatását, ha a leállítandó kivitel esetén nem tudunk a gyári termelés részére nyersanyagot adni?

Ami a *téli időben munkatáborba vitt magyar parasztság helyzetét* illeti, hiszem, hogy ezt Matolcsy nem gondolhatta komolyan, mert lehetetlen elképzelni, hogy *a magyar parasztság egy jó részének ez legyen a jövő sorsa, lehetetlen, hogy valaki a szociális gondoskodás cégére alatt ilyent követeljen.* De mégis, mert egy későbbi fejezetében ezeket olvasom:

„De szükség lesz Magyarországon munkatáborra majd akkor is, amikor a mélyenjáró radikális földreform megoldása során egyes vidékeken a gazdasága cselédek vagy munkások az átalakulás miatt átmenetileg a hely szírieni nem találnak munkát. Ekkor kell munkatáborokba gyűjtve út-, ház- és egyéb építkezéseknél foglalkoztatni a *parasztság e számottevő részét...* a munkatáborban dolgozó munkások ellátás mellett *napi 0.80-l pengő napszámért* kapnának hozzátartozóik támogatására.”

Szociális gondoskodás, szociális értelemben megoldott gyönyörű jövő! Szegény magyar parasztság!

De végre tudjuk azt is, hogy mi fog történni a radikális földreform után munkátlanná vált cselédséggel és mezőgazdasági munkássággal. Az átmeneti szó, mint szépítgetés, nem jelent semmit, hiszen azután *még csak több proletár kerülhet ezekbe a táborokba.* Hiszem azt, hogy a munkájukból kiesett gazdatiszteknek, erdőmérnököknek és egyéb tisztviselőknek is jut majd egy kis hely ezekben a táborokban, ha másképp nem, hát *munkás felügyelői* minőségben. Ezek a gazdasági alkalmazottak és cselédek milyen szép álmokat szöttek idősebb korukra, mind egy-egy kis önálló birtokról, kis gazdaságról álmodozott és most majd átkozhatják azt a percet, hogy nem törpebirtokosnak születtek, akik már nem kerülnek táborokba, hogy télen utakat építsenek, házakat emeljenek a sok kőműves és útépítő őszinte megnyugtatójára is. *Talán csak a napi 80 fillér fogja*

őket kárpótolni, amivel legalább családjuknak tudnak „nyugodt” és „boldog” életet nyújtani, ha valamivel kényelmetlenebbet is, mint uradalmi helyzetükben és lakásaikban volt. Tudni fogják azt, hogy az új világ áldozatokat követel az összeségtől, tehát ezt a „kis áldozatot” ők is igazán meghozhatják. *A fontos az, hogy éljen a radikális földreform, éljen az új élet a magyar földön!*

Ami a táborokban való ellátást illeti, az lesz a legkitünőbb, hiszen az export számára szánt feleslegeket mind itt fogják „feleltetni” a magyar parasztsággal. Szegény *önállóságra* ítélt magyar parasztság! De legalább éhezni nem fog. Bő esztendőben pedig, amit a parasztságnak a táborra ítélt része nem tud „felelni”, abból pálinkát fognak majd erjeszteni, hiszen télen az útépitésnél, a folyók „szabályozásánál” az emberek ezért nagyon hálásak lesznek.

„Az ipari termelés helyzete”

Természetesen ipari terjeszkedés is csak úgy lehet – Matolcsy elgondolása szerint -, ha

„a megoldás útja a komoly mélyenjáró földreform, amely az *extenzív latifundiumok helyén* virágzó, vásárlóképes népet teremt. A gyáriparnak s a vele összefüggésben lévő érdekeltségeknek, kereskedelemnek és a bankoknak leg-reálisabb vállalkozásnak az kínálkozik, hogy a magyar földreformot finanszírozzák!”

Azt hiszem, a bankok és a gyárak a múltak tapasztalatai után nem erre az álláspontra fognak helyezkedni. (Dehát ezek nézete nem mérvadó!)

Különben is ezen álláspontnak ellene mondanak a következők:

A kisbirtokosok legnagyobb része nemigen vásárol a gyáraktól gépeket és más felszerelési cikkeket, nem vesznek olajat, kenőcsöt és benzint, nem vesznek alkatrészeket, cementet, téglát stb., de nem vesznek hitelt sem igénybe, mert birtokuk agyon van táblázva. Nem vesznek cukrot sem, szalámit, sajtót és hasonló élelmicikkeket, melyeket a gyárak dolgoznak fel.

Ha a bankok számára *annyira reális* lenne egy földreform finanszírozása, akkor nem hiszem, hogy ne vetnék magukat rá

az ilyen üzletre, hiszen ezek az intézetek elsősorban kapitalista vállalatok és a kamat, vagyis a haszon nem kis szerepet játszik náluk. *Még a saját parcellázásaikba is belebuktak vagy ráfizettek*, nemhogy egy földreform kétes pénzügyi lebonyolítását vállalnák. Ezt különben már a következő soraival maga is elismeri:

„Az iparnak és a bankoknak akként kell felfogni a földreformot, mint új piacok szerzését, amelyért szokás szerint *áldozatokat* is kell hozni.”

Ha már áldozatokat kell hozniok, akkor máris ráfizettek az üzletre. De nem fogják ezt az áldozatot már azért sem meghozni, mert részükre Matolcsy nem helyezi kilátásba azokat a *büntető szankciókat*, amit a nagybirtokoknak ígért, ha nem fognak az eddiginél többet termelni. A történelem ítélő-ezéke elé sem fognak kerülni.

A bankok sok *befagyott* mezőgazdasági hitelüket siratják, *sok forgótőkétől* estek el a gazda védelmi rendelkezés következtében, olyan forgótőkéktől, melyekkel esetleg újabb mezőgazdasági kölcsönöket nyújthattak volna más gazdáknak. Az csak természetes, hogy minél hasznosabb valamely gazdasági tevékenység a közgazdasági cél előmozdítására, annál inkább lehet a magángazdasági hitelezés alapja. A bonitás, a likvidálás és a rentabilitás bankári követelményei a közgazdasági szükség-szerűségben gyökereznek és azzal párhuzamosan haladnak. Hol található ez meg a mai elszegényedett kisbirtokosnál?

Telepítési kötvényeket Matolcsy ma nem fog tudni elhelyezni sem bel-, sem külföldön és még hosszú ideig kell várunk, amíg a *bizalom* az ilyen kötvények iránt helyre fog állni.

Követeli a belföldi fogyasztás emelését, vagyis a belföldi piac felvevőképességének a fokozását. Ezt azonban nem a radikális földreform fogja megteremteni, hanem az, ha *eltörlik a belső vámokat, leszállítják a magas fogyasztási adókat, leszállítják a magas ipari árakat, emelik a tisztviselők és az ipari munkásság jövedelmét, visszaállítják a nyugdíjasok jói kiérdemelt nyugdíjösszegét, megszüntetik a magánalkalmazottak külön kereseti adóját stb.*, vagyis fogyasztóképpé teszik a nagy néplömeget, a nagy tisztviselő- és iparostársadalmat. Egy radikális földreform, mely emeli a proletárok számát, a belföldi fogyasztást csak erősen lecsökkent éné. Hiszen ez csak természetes!

Megállapítja, hogy a *gyáripárnál*, különösen a tulajdonosi, az igazgatói és a művezetői minőségekben a külföldi honosok 20-30%-ot tesznek ki, de ezt a jelenséget *még távolról sem kíséri az a korholás és súlyos elítélés*, ami azokat a nagybirtokosainkat, akik már nagyon régen *jó magyarokká* váltak és nem évtizedek, hanem *évszázadok előtt* telepedtek le az országban. *Azóta nagyrésztük a magyar nép javára a szociális intézkedések egész sorát építette ki, azóta a nemzeti vagyonunkat rengeteg erdővel, csatornázással, ármentesítéssel stb. emelték.* A gyári külföldi honosok legfeljebb egy-két évtizede jöttek ide, legnagyobb részük magyarul sem beszél és munkásaikat távolról sem fizetik úgy, mint a nagybirtokosok. Pedig az ipar ma *nagyo i rentábilis*, a mezőgazdaság pedig még mindig nem heverte ki a válságos éveket. Az ipar a *vagyondézmát* is visszakeresi, a nagybirtok azonban nem. A gyáripar *kapacitása* csak 61%-ig van kihasználva, míg a nagybirtok termelése 100%-ig. Azt is megállapítja, hogy „a *tőkeszolgálatra jutó jövedelem nagyobb mértékben emelkedett a gyáraknál, mint a kifizetett munkabérek összege*”, szemben a mezőgazdasággal, ahol a munkabérek a mindenkor terményárakhoz igazodtak. Mégsem kapnak a gyárosok egy elítélő szót sem. Végül bővebb magyarázatra szorul az a kitétele is, mert nem világos, hogyan kell „*a fogyasztóközönség vásárlóerejét növelni a földreform finanszírozásával*”, „*melynek a gyáripari termelés fokozása az egyik legbiztosabb eszköze*”.

„Ipari nyersanyagellátás főbb szempontjai”

A korábbi fejezetekben arról volt szó, hogy *helytelen gazdaságpolitika az, mely a kivitel mellett kardoskodik* stb., itt pedig egymásután a következő sorokat kell olvasnunk:

„A magyar ipar nem fejlődhet függetlenül a mezőgazdaság célkitűzéseitől s egészséges fejlődése csak a mezőgazdasággal karöltve képzelhető.”

„Magyarországnak viszont egyetlen nyersanyagból van kiviteli fölöslege, alumíniumércből... *mintegy 26 nyersanyagból szükségletünket külföldről kell beszereznünk*”

„1936-ban az összes behozatal értékéből 146.2 milliót, *34%-ot tettek a nyersanyagok... A nyersanyagok ellentétét kivitelünk alkotja, amelynek 40%-át élelmickek teszik*”

Úgy látszik mégis szükség van arra a mezőgazdasági kivitelre.

„A kívánatos az lenne, hogy a belföldi nyersanyagok fokozott feltárásával a nyersanyagfüggőséget csökkentjük és hogy a belföldi nyersanyagok feldolgozásával *a kivitelben a minél több munkát magába foglaló készgyártmányok arányát növeljük*”

Nehéz nálunk a nyersanyagok feltárását fokozni, ha ehhez *végtelen minimális nyersanyag-lelőhelyünk van*. Ezért tehát függőségünket sem lehet csökkenteni, minthogy ilyen formában ezt egyik állam sem tudja megtenni a másikkal szemben. *Készgyártmányt kivinni, amikor szomszédunk egy hatalmas ipari állam, mely gyártmányait mezőgazdasági cikkek ellenében mindenáron ide és a Balkán felé irányítja, szinte lehetetlen feladatnak tűnik fel.*

Megemlíti, hogy több ipari nyersanyagot mezőgazdaságunk tudna pótolni, illetve kiegészíteni. Ezt eddig a nagybirtokok tették és csak igen kis mértékben a kisbirtokok. Az ipar céljait szolgáló mezőgazdasági nyersanyagok termelését nem is lehet másképp elképzelni, csak nagyüzemi gazdálkodás keretében, meit ez nemcsak több munkát, nagyobb szakértelmet, hanem nagyobb területet és beruházást is kíván. Amikor az egyes iparokat, melyek a mezőgazdasági termelésből táplálkoznak, felsorolja, egy szóval sem említi meg a nagybirtok jelentőségét, pedig nem bizonyít a tárgyilagosság mellett az, hogy ilyen ordító igazságokat és tényeket elhallgasson valaki, amikor ezt a jelentős kérdést tárgyalja. Én azonban ezt a hiányosságot tárgyilagosan ki fogom pótolni.

Nézzük az egyes iparokat sorjában:

Textilipar. Megállapítja, hogy 73 millió pengő nyersanyag-szükségletből mindössze 14 millió pengő értékű nyersanyag származott belföldről és pedig 6.3 millió pengő értékű gyapjú, 4.6 millió értékű kender és 2.3 millió értékű rongy.

A gyapjút és a kendert majdnem 100%-ban a nagy- és a középbirtok szállította. Főleg a nagybirtok. A gyapjútermeléshez fejlett juhászat kell, ehhez pedig nagy legelők. (Ezek azok a „parlagon heverő földek”.) A sovány, szikes talajú legelőkön a juhok nagyszerűen megélnek. A nagybirtokok juhtenyésztése nagyon fejlett és közülük nem egy országos híré juhászatot folytat. A jó gyapjúanyag kitermelése nem is képzelhet el más

formációi, *csak nagyüzemet*, mert az állandó törzskönyvezés, az osztályozás, a fajnemesítés okleveles szakemberek alkalmazását kívánja. Hatalmas karámok, télen nagy fedett istállók, a tej feldolgozására berendezett üzemek, a gyapjú nyírásához munkások, nyírok kellene, továbbá *állandó állatorvos* jelenléte. *10-15 birka tartásával minőségi gyapjútermelést folytatni nem lehet.*

A kendertermés és nagy területet kíván, jó trágyázást és megfelelő talajmunkát. Legújabbán a kendertermelő nagybirtokok már a kenderáztató és a kendergyár tervével is foglalkoznak, a *mezőhegyesi uradalmi kendergyár* pedig nagy nemzetgazdasági hasznot nyújt az államnak azáltal, hogy a termelt kendert rögtön fel is dolgozza.

Matolcsy szerint a *lentermelés és felhasználás* fokozásával a pamutbehozatalt, ha nem is teljes egészében, de jelentős részben helyettesíthetjük. Az, hogy ma már a 0.9 millió értékű lenbehozattal szemben 0.6 millió pengő értékű belföldi termelésünk van, *szintén 90%-ban a nagybirtok érdeme.* Kísérleteznek ugyan a kisbirtoknál is a lenmagtermelés meghonosításával, de az illetékes átvevő szervek véleménye az, *hogy az akció a nagybirtokok nélkül megbukna.* A kisbirtoki lenmaggyenge, úgy minőségben, mint mennyiségben. Folyó évben az országos termelésben az Olajmagértékesítő Szövetkezet felvilágosítása szerint a *Csanádmegyei Püspöki Uradalom és óz őrgrof Pallavicini mindszent-ányási hitbizományi uradalom vezet és holdankénti átlaguk az országos átlagot is erősen meghaladta.* A kisbirtok nem is képes nagyobb mennyiségű és jobb minőségű lent termelni, hiszen ha csak egy *szelektort* vásárol a termés szelektálására, *az máris 1-2 éri terméseredményét elvisel.* A nagybirtoknál két-három ilyen szelektor beállítása semmi gondot nem okoz.

A kendertermelésnél megállapítja még, hogy mindössze 4500 holddal kell még növelni a jelenlegi kenderterületet, hogy a teljes nyersanyagszükségletünket fedezhessük. Ehhez hozzá kell tennem, hogy *a nagybirtokok e^dig évről-évre emelték kenderterületeiket,* holdankénti termésátlaguk is állandóan nő, úgyhogy az ország nyersanyagszükséglete már rövidesen teljes fedezetet is fog nyerni. (Ha közben a nagybirtokokat meg nem nyirbálják.)

Műselyem. Megállapítja, hogy ennek az iparnak óriási jelentősége van és *alapanyaga a cellulóze.* De nem említi meg,

hogy ezt a fából állítják elő és fát pedig hazánkban a nagybirtokok termelnek. Ez a cellulózé képezi a *papírgyártás* legfontosabb anyagát is, a papírból pedig 419.000 mázsa behozatalunk van. *Tehát az erdőnek még ipari nyersanyag-szempontról is óriási jelentősége van, sokkal nagyobb, mint a tollnak.* Amikor pedig megemlíti azt, hogy a cellulózé-szükségletet a fatermelés csekély volta miatt *a szalma, a kukoricaszár, napraforgókóró, a káka és a nád adná,* csak azt hozza fel, hogy a szalmát a kisbirtok elhasználja almozásra, *de nem említi meg, hogy a kukoricaszárat, a napraforgókórót pedig eltűzeli és részlen a tehénnel feleteti. Nádat nem termel.* Legalább itt kellett volna megemlíteni a nagybirtok erdőtermelési jelentőségét. Megérdemelte volna.

Bőr- és gumipar. A szükséglet 35-40%-át képező marha-, borjú- és juhbőr és *nagybirtokokból kerül elő,* mert eladásra ezek tenyésztenek állatokat. Itt több a levágás és részben az elhullás, tehát több a bőrszolgáltatás is, A kisbirtokos sem a lovat, sem a tehenét nem vágatja le, legfeljebb a borjúját.

„*A dolgozó tömegek szociális gondozása*”

Ennek a fejezetnek talán a *leghatásosabb* része ez.

„A meddő nagyvárosok *bizonytalan fajtájú népe* élvezi a szociális gondoskodás áldását, a falusi-tanyai nép bő forrásokban *felbuggyanó folyamát* pedig mohón beissza a föld, mert a szociálpolitika nem ért el oda, hogy helyes irányba terelje és megmentse új nemzedékünket/”

Itt a városok is megkapták a magukét lakosságukkal együtt. Pedig *a városok lakosai közül sokan jöttek fel vidékről,* tisztviselők, munkások, akik talán mégsem annyira bizonytalan fajtájúak és megérdemlik nehéz munkáink után a szociális gondoskodás áldását. Az igazság kedvéért pedig meg kell említenem, hogy *a Stefánia, a Zöldkereszt- és a Vöröskereszt-akciók mind erősebben gondoskodnak arról, hogy a falusi nép szociális gondoskodásban részesüljön.* Mindenesetre többet tesznek értük, mintha munkatáborokba küldenék őket télen utakat építeni. *Az uradalmak népeiről pedig nem kell külön gondoskodni,* mert azokról bőségesen gondoskodnak a földesurak és az a szociális szellem, ami ezekben az uradalmakban már régóta él.

Tanyázás – munkatáborozás.

„Az új generációk minél nagyobb tömegeit, a parasztság új generációit is az *iskolaév befejezése után* el kell vinni a másik megyébe, az ország másik részébe és ott két hétre üssék fel tanyáikat sátorok alatt.” Az indok az, hogy ezek a gyerekek *megismerjék más vidék viszonyait*.

Matolcsy nem számol azzal, hogy az iskolaév befejezése után rögtön megkezdődik *a legerősebb mezőgazdasági idény, az aratás, behordás, cséplés stb., amikor a magyar parasztnak minden családtagjára, mint munkaerőre, szüksége van, természetesen még a gyermekeire is*. Azokon a bizonyos sátrak alatt ütött tanyákon a 10 éves gyermekek (mert ilyen korúak, amikor az iskolából kikerülnek), *nem fogják tanulmányozni a helyi viszonyokat* – melyeket még elbírálni és értékelni sem tudnak -, hanem fogócskát, vagy rabló-zsandárt fognak játszani. *Ha pedig nagyobb fiúkra terjesztenék ki ezt a tanyázást*. nyáron erre semmi szín alatt sem kerülhet a sor, *mert ezekre a fiúkra különösen szükség van kora nyártól késő őszig, a kukoricatörésig*. (A magyar paraszt ilyen tanyázásra nem is adna ki pénzt.) A magyar paraszt különben is *külön egyéniség*, természete *egy külön világ*. A német iparosság és munkáság, de a parasztság jórésze is, állandó organizációban él, megszokta a közösséget, a rendszereket. *A magyar ember irtózik a közösség gondolatától*. A magyar lelket ismerni kell.

Sokkal helyesebb az, amit egy-két nagy uradalom csinál ahol a cselédek gyermekeit (akikre nyáron nincs szükség) cserkészeknek szervezik be és az uradalom költségein cserkész-táborokba viszik.

A munkatáborozásról már volt szó a napi 80 filléres nap-számokkal együtt.

Betegség és szülés esetére szóló biztosítás.

Az agrár tömegek szociális biztosításával kapcsolatosan megállapítja, hogy *ő volt az első*, aki ezt követelte. *A nagybirtokok ezt már régen megvalósították, sőt a különböző cseléd-törvények (az 1907. évi), a balesetbiztosítási törvények stb. mind ezt a célt szolgálták*. Közben megállapítja azt is, hogy a munkanélküliség ellen való biztosítás a mezőgazdaságban

megoldhatatlan és ezért a mezőgazdasági munkásság a téli hónapok alatt tulajdonképpen munka nélkül áll. Hát ez természetes, mert mit csináljon télen? *Nyáron keresi meg a télirevalót is és ha jó esztendő köszöntött be, akkor nincs is gondja tavaszig. Ellenben súlyos probléma lesz a mezőgazdasági munkanélküliség problémája a radikális földreform után. amit a munkát ab ór okkal levezetni nem lehet.*

A nagybirtokok szociális gondoskodásáról nem lehet azt állítani, hogy ott a betegségi biztosítás távolról sincs kielégítő módon rendezve. Aki látott nagybirtoki kezelést, az ennek pont az ellenkezőjét vallja. Hiszen itt *uradalmi orvos* ingyen patika szolgálja a cselédség betegsegélyezési ügyét. Itt az emberek nem aspirint kapnak minden bajukra, mint a városi munkások és cselédek jórésze.

Amikor azt tervezi, hogy a mezőgazdasági munkásság elálatlan betegei karitatív úton segélyeztessenek. mert másképp ezt megoldani nem lehet, felmerül az a kérdés, hogy *ki fogja ezt a társadalmi mozgalmat pénzzel ellátni*, hiszen a nagybirtokok közelében elterülő falvak ellátatlanait eddig a nagybirtokok támogatták. Talán majd a kisbirtokosok, vagy a községek szegény háztartásai? *ínséges esztendőekben a kisbirtokosok is támogatásra szorulnak.*

Nem lehet követelményként felállítani azt, hogy a betegbiztosítás terjesztessék ki a gazdasági cselédségre és a mezőgazdasági munkásságra, *amikor ez már régen folyamatba van téve*, mint említettem, éppen az uradalmak gondolkodása folytán. *Mi szükség azt követelni, ami megvan?* Csak a kimondott napszámosok gyógykezeltetése probléma még, mert *a mezőgazdasági munkások gyógykezeltetését a munkaidő alatt az uradalmak szintén ellátják.* Ellátják a baleseti biztosításukat is. Az az állítás, hogy az egyes uradalmak a legközelebb eső falvakban lévő orvosokat alkalmazzák évi 400-800 pengő javadalmazással alkalmazottaiknak egészségügyi gondozására, tévedés lehet, mert ez valószínűleg nem évi, *hanem havi javadalmazás akar lenni.* Lehet, hogy *kisebb középbirtokok* ennyit fizetnek a községi orvosnak, hiszen itt nem sok az alkalmazott, de az uradalmaknál az orvosnak majdnem mindenütt a *havi 300-800 pengő javadalmazása áll fenn.* Ezek az orvosok szerződéses alkalmazásban állnak, néhol pedig az *állandó alkalmazotti státusban* szerepelnek. *A falusi orvosok* azt azonban való-

színüleg ki fogják kérni maguknak, hogy őket Matolcsy nem tartja szakembereknek, mert amikor kijelenti, hogy a falusi orvossal végeztetett betegellátás *nem szakszerű*, nem kielégítő, ez azt jelenti. *Talán a javasasszony az!* Vagy a városból hozasson az uradalom orvost minden egyes betegje részére? Az a vidéki orvos ugyanazt az egyetemet végezte el, mint a városi orvos és ugyanazt a kórházi praxist folytatta le, azáltal pedig, hogy *ismeri minden egyes betegét*, valószínűleg sokkal nagyobb szeretettel gondolja is őket. Az sem felel meg a valóságnak, hogy az uradalom csak 45 napig vállalja a cseléd gyógykezelését Ezt végig vállalja, ha pedig az illető *a kórházba* kerül, akkor 30 napig az uradalom fizeti az ápolási díjat, 30 nap után pedig az *Országos Betegápolási Alap*, hivatalból. Felesleges tehát felsóhajtani, hogy „mi vár ezután a gazdasági cselédre és családjára?” *Erre a cselédnek még gondja nem volt.* Bár ilyen gondoskodás látná el a falun élő számtalan kisbirtokosainkat is!

Tervezetében már 1.4 millió kereső agrárlakosságnak kíván betegségi biztosítást nyújtani olymódon, hogy keresőként és évenként *orvosi költségre 10 pengőt, gyógyászati költségekre 10 pengőt, kórházi költségre 8 pengőt, szülési segélyre 40 pengőt fog juttatni.* Ezért azonban a cselédek és a mezőgazdasági munkások nem lesznek hálásak, mert nézzük csak, mit jelent ez a gondoskodás: Az orvosnak szánt 10 pengő *megfelel két vizitnek*, ha távolabb lakik, akkor egynek, a *gyógyszerköltség 2-3 recept árának*, a kórházi ápolásra szánt összeg pedig *kétnapi ápolásnak*. Az 1.4 millió kereső agrárlakosság számát pedig csak úgy tudom megérteni, ha *a kisbirtokosok és önálló, nyugdíjas, gyümölcstermelő, törpebirtokosok egy részét is ide-számítom*, mert ő maga is korábban 750.000 *mezőgazdasági munkások száma* 461.302 főt, a *törpebirtokos napszamosok* (ezeket ő itt 450.000-nek tünteti fel) 91.927 főt tesznek ki. *A gazdasági cselédek száma* pedig 215.896 fő (és nem 225.000 fő). Nem tudom honnan vette a 769.125 fő helyett az 1 4 milliós számot. *640.000 embert ide-oda tologatni mégsem lehet*, akkor sem, ha mutatószámokkal akarunk nagyobb nyomatékot adni fejtegetéseinknek.

Tervezetében többek között az is áll, hogy a cselédség és a napszamosok gyógykezelését végző orvosok a *községi pénztárból* kapnák díjaikat, de a receptek ellenértéke is innen lenne

fizetendő. Nem tudja azonban, hogy nem olyan rég a községek a *községi orvosaik* fizetését sem tudták folyósítani, mert nem volt miből. A községi tisztviselők csak ott juthattak fizetésekhez, ahol történetesen nagybirtok tartozott a határhoz, mert itt a negyedévi pontos adófizetések ezt lehetővé tették. *A legtöbb helyen a község pénztára még a jegyzőnek is 6-8 hónapi fizetéssel tartozott és a tisztviselők általában kis előlegekből éltek.* Tehát csak 1-2 rossz gazdasági esztendő jöjjön és az uradalmak betegségi biztosításából kiemelt cselédek és munkások máris orvos és patika nélkül maradnak.

Követeli a falvakban az egy-egy egészségügyi védőnő alkalmazását, mert szerinte a betegség elleni biztosítás csak így lesz eredményes. Ezeket a védőnői intézményeket az egyes falvakban a *Stefánia- és a Zöldkereszt-akció* már évek óta felállította, tehát erről gondoskodott már az a „rothadt” rendszer. *A Stefánia Szövetség pl. az országban már 728 védőnőt alkalmaz és működési körzete az ország lakosságának 60%-ára terjed ki. Ennek a Szövetségnek az elnöke Albrecht főherceg, szintén egyik nagybirtokosunk.*

Követeli, hogy a mezőgazdasági munkásság öregségi biztosításánál a *korhatárt 65 évben* állapítsák meg. *Gróf Károlyi Gyula* a Felsőházban, a mezőgazdasági munkásság öregségi biztosításának tárgyában benyújtott törvényjavaslat tárgyalása alkalmával ezt a korhatárt *legalább 60 éves korig leszállítani kérte,* mert a mezőgazdasági munka természete ezt így kívánja.

Érdekes azonban, hogyan akarja Matolcsy a gazdasági cselédség és a mezőgazdasági munkásság öregségi járulékát megállapítani. *Az összeg évi 10 q búza ellenértéke lesz* (a mai értékelésben havi 17-18 pengő), melyhez azonban szükségesnek tartja a következőket hozzáfűzni:

„Nyomatékosan kell hangsúlyozni, hogy az *árváltozások* következtében létrejött aránytalan eltolódások elve kizárassanak. *Káros következménnyel járna az,* ha a pénzben megállapított fix összeg egy áresés idején akár egy *10-15 holdas gazda* jövedelmével volna egyenlő és *szembekerülne a falu népe egymással,* vagy erőteljes áremelkedés idején pedig a biztosított számára a járadék az alamizsna értékére zsugorodna⁴

Nekem az sosem fájna, ha a munkájában becsülettel megszült gazdasági cseléd egy jó mezőgazdasági konjunktúra ese-

ten a mai 20 pengős alapon átszámított 10 q búza ellenértéke helyett *esetleg 30 pengős alapon* átszámított ellenértéket kapna, *ami még mindig csak évi 300 pengőt jelentene.* Feltételezem, hogy ez egy 10-15 holdas gazda jövedelmét még nem éri el (szintén jó esztendőben), de feltételezem azt is, hogy *ezért a falu népe nem fog egymás ellen ásóra-kapára menni.* Még olyan magyar parasztot nem láttam, aki haragudna azért, hogy szomszédja, a kiöregedett cseléd, *havi 17 pengő helyett esetleg 25 pengő öregségi járulékot fog kapni.* Ami pedig az alamizsnakérdést illeti, az az évi 200 pengő mindenféleképpen alamizsnát jelent, *akár áremelkedés, akár áresés idején.* Akkor lenne áldás, ha az a cseléd életében *egy pár holdas kisbirtokot is szerezhetett volna hozzá,* azonban erre a radikális földreform után semmi kilátása sincs.

A lakáskérdés megoldása.

Megállapítja, hogy a falusi házak legtöbbje *kicsiny, egyszobás épület, tenyérnyi ablakkal, padlózatlan, sötét, túlszűfolt lyukakkal.* Ez így is van, de, sajnos, ezekben a házakban azok a kisbirtokosok laknak, akiket éppen ő kíván mindenáron szaporítani, *ahelyett, hogy előbb ezeket juttatná egészséges házakhoz.* Ha most elutazunk pl. a gróf Károlyi Gyula tíborszállási birtokára, ott azt látjuk, hogy *az uradalmi cselédek mindegyike 4X5 méteres világos, nagy ablakkal ellátott, padlózott szobában, kövezett konyhában lakik, a ház előtt pedig minden cselédnek külön-külön kis virágoskertje is ékeskedik.* A lakásban villanyvilágítás van és télen a kályhákban tűz ég, uradalmi fa és nem kukoricaszár, melyet a kisbirtokosok *teheneik takarmányából vesznek el a legtöbb falusi házban.* Ha megnézzük József főherceg szép, modern cselédházait, *a gróf Wenckheiw-uradnom egészséges cselédépületeit stb.,* akkor nem tudom mely épületekben és lakásokban nő fel egészségesebb katonaaanyag, több katonának való piros-pozsgás legény, *a falusi kis sötét lyukakban, vagy ezekben a világos nagy szobákban.* Ha a Matolcsy által ismertetett falusi házakat kívánjuk az ú. n. mammutbirtokok *modern cselédházai helyébe varázsolni* – egy radikális földreform pedig kénytelen ezt tenni -, *akkor joggal kell féltennem jövődő hadseregünket, a nemzet erejét és büszkeségét.*

A könyv végéhez érve, akaratlanul is arra a meggyőződésre jut az ember, hogy a Matolcsy által elgondolt radikális föld-

leform a magyar parasztságot kétrészre fogja osztani és pedig egyik része (a kisebb rész, 200.000 család) 12 holdas alapon kis, tenyérnyi ablakkal ellátott házikókba kerül, a másik része pedig (a nagyobbik rész, kb. 500.000 család) munkatáborokba, hogy télen utakat építsen, folyókat mélyítsen. Mert ezerről:

„A lehetőségek adva vannak és csak a magyar nép őszinte szeretete, merészség, tervszerű szívós munka kell ahhoz, hogy meginduljon az

Új élet a magyar földön”

Nagyon, de nagyon félttem a magyar parasztságot, az egész magyar népet ettől a *tényleg merészséget kívánó reformtól, melynek végrehajtása után a szeretet helyett csak szörnyű gyűlölet, szörnyű nyomorúság fog ebben a hazában tanyát ütni.*

*

A könyvben egy külön rész tárgyalja le a magyar kormány ötéves tervét és miután ebben is legnagyobbbrészt mezőgazdasági vonatkozásokat találtam, ismét csak a nagybirtok sürgős felosztásának kívánságát, kiragadtam egy-két megállapítást, hogy azokra reflektáljak.

A fejezet címe:

„A kormány ötéves terve. Ki fizeti meg az 1000 millió pengőt?”

Az elején az a legkiemelkedőbb követelmény, az a legsarkalatosabb tétel, hogy minden terv végrehajtása előtt sürgősen

„fel kell fegyverezni a hadsereget és megszállni a gazdátlan nagybirtokot”.

A mi égő vágyunk 20 év óta az, hogy *a felfegyverzett hadsereggel minél előbb szálljuk meg a tőlünk elrabolt területeket, mert tudjuk, hogy abban a percben a mostani szegény életünk helyett egy virágzó, boldog korszak köszönt ránk.* Ezt az életet nem fogja izgatni már a gazdátlan (!?) nagybirtok és a hadseregnek is komolyabb dolga lesz, semmint a nagybirtokok megszállásával köszönje meg azt a felfegyverzést, amihez ezek a nagybirtokok is hozzájárultak valamivel. *És igaz lelkesedéssel, örömmel járultak hozzá.* De folytassuk a Matolcsy-féle öt éves tervet:

„... intenzívebb, többet termelő kisbirtokokra kell áttérni, komoly földreform által”.

Az ilyen földreformot, annak nagyszerű gondolatait láttuk. Ha azután a nagybirtok teljesen megszűnt és 750.000 családot fezelnek eresztették, akkor fellendül a gyáripár is, a bankok dúskálni fognak a pénzben, a kereskedelemről nem is szólva, különösen a *Mócsi zsidóról*, aki a földigénylőket fogja osztályozni és ezzel kereskedelmi köre is némiképp kitágul, *jelentékenyebb lesz*.

Mi is kívánjuk a kisbirtokok szaporítását, de az egészséges kisbirtokokét, akik saját lábukon járnak, akik maguk szerzik meg ezt a birtokot és azt meg is tudják majd tartani. Mi ezt a természetes kialakulásra, az evolúcióra bízunk, mely kitermeli a maga egészséges kisgazda társadalmát.

„... a csendes békeévekben is azé lesz az ország, akié a föld.”

Azoké is legyen, vagyis a keresztény társadalomé, de ebben a társadalomban méltó helyet foglal el sok keresztény nagybirtokosunk, sok keresztény középbirtokosunk is. Helyet foglalnak a nagybirtokok szintizta keresztény alkalmazottainak óriási tömegei is.

„Évenként egy-egy magyar falut törülnek el a föld színeről, de nem úgy, hogy megsemmisítik, hanem azt jelenti ez, hogy évről-évre ilyen pozíciót vesz a magyarság a sváb és rác fajtával szemben ...”

Igaz, hogy ennek az ellenkezője történik és igaz az is, hogy abban a sváb és rác fajtában *nagyon sok derék, vértanúhalált szenvedett magyar férfiú is volt* és ma is közülük sokan bármely percben szívesen ontanák a vérüket a hazáért. Voltak nekünk *Damjanichaink, Zrínyieink, Pöltenbergeink és Aulichaink* is és lesznek is még ilyenek. *A nagybirtok sosem állt útjában a magyar falvak terjeszkedésének, sőt mint példákbl láttuk, elősegítette ezeknek rohamos kiépülését.* A nagybirtokon magyar alkalmazottak dolgoznak, ízig-vérig magyarul érző emberek.

„A honvédelem megvalósítása a mélyen járó komoly földreformból áll.”

De ki fogja azt a megnövekedett honvédségünket táplálni, ki fog zsoldjához, ágyúihoz, repülőgépeihez adójával hozzá-

járulni, ha megszűnt az ország adózásában a 15-20%-kal szereplő nagybirtokos osztály. Rossz esztendőben talán majd *Jugoszláviából vagy Amerikából* fogunk gabonát behozni a katonaság és a város élelmezésére?

Matolcsy maga mutatja ki, hogy a földbirtokosok vagyonaadó alapja az *iparosok 283 és a kereskedők 437 millió pengőjével szemben 1716 millió pengő*. Ez az összeg az ország összes vagyonaadó alapjának majdnem a felét teszi ki, *de ha ezek a birtokok kisbirtokokká válnak, akkor az 1716 millió pengő vagyonaadóalapon abban a pillanatban eltűnik*.

Nem lehet azt a tényt lecsorbítani azzal, hogy a *kimutatott ötvenezer pengő értéket meghaladó 6725 birtok közül csak 1560 az 1000 holdon felüli, 1816 pedig az 500-1000 holdig terjedő birtokok száma*, tehát a fennmaradó 3349 szám az 500 holdon aluli kisebb középbirtokok és a parasztbirtokokra marad, akik így szintén résztvesznek az 5 éves erőfeszítésben. Elég, ha csak egy pillantást vetünk a magyarországi birtokeloszlási táblázatra, láthatjuk, hogy a nagyobb vagyon a felsőbb, vagy az alsóbb régiókban található-e? Az alsórégiókban található inkább *sámbelileg*, mint sem nagyobb értékben szerepelnek. A 6725-ös számot különben sem lehet *a birtokok száma szerint* részletezni, hanem *a birtokosok száma szerint* kell felboncolni. Vannak ugyanis nagybirtokok, *melyek több személy tulajdonában vannak*, vagyonaadót is külön-külön fizetnek. Azután az egyes nagybirtokokon *3-4 nagybérlet* is gazdálkodik, ezek is külön-külön adóalanyként szerepelnek a vagyonaadónál. Azután figyelembe kell venni, hogy egy *parasztbirtok tulajdonosa* annál inkább sem eshetik ebbe a csoportba, *mert összes vagyona nem tehet ki 10.000-35.000 pengőnél többet*, tehát az 50.000 pengős alaptól igen messze van.

Súlyos tévedést tartalmaznak a következő sorok is:

„Ha figyelembe vesszük, hogy a vagyonaadó alapját a kat. tiszta jövedelem *40-szeres* szorzatából kiadódó érték adja meg, nyilvánvaló, hogy a jóval nagyobb kat. tiszta jövedelmű kis- és középbirtok nagyobb mértékben veszi ki részét az „erőfeszítésből”, mint a 10.000 és 100.000 holdas latifundiumok.”

Ez már első hallásra is abszurdumnak tűnik fel, hiszen a vagyonaadó progresszív és mint tudjuk, a felső régiókban nagy

ugrásokkal tör felfelé. Lehetetlen álláspont az, mely feltételezi, hogy egy *kisbirtok* a maga pár holdjával eléri az 50.000 pengős vagyonadó alapot és így egyáltalán részt vegyen az erőfeszítésben. Ez esetben a kimutatásban nem 6725 lenne az 50.000 pengőn felüli vagyonadó alanyok száma, hanem *kb. 450.000*, mert ennyi az 5-500 holdig terjedő birtokok száma. *A 40-szeres szorzat is egészen másképp áll az 1938. XX. t.-c. alapján kiadott 150011938. P. M. számú rendeletben*, mert ez a rendelet egész világosan írja elő azt, hogy *a 10 aranykoronáig terjedő kataszteri tiszta jövedelmű területeknél a jövedelem 40-szeresét, a 10-15 aranykoronáig terjedő ktj-nél 35-szörösét és 15 aranykoronát meghaladó ktj-nél 30-szorosát* kell a földnek pengőben kitevő és a vagyonadó alapjául veendő értékéül venni. Sajnálom, hogy itt Matolcsy akarva, vagy nem akarva, állításával a *nagybirtok javára tévedett*. Mert ha a kisbirtok kataszteri tiszta jövedelme nagyobb, mint a nagybirtoké és vagyona történetesen elérné az 50.000 pengőt, akkor *földjének értéke sokkal kisebb összegben szerepelhetne a vallomásban* (a kat. tiszta jövedelem 30, esetleg 35-szörösének értékében), mint a nagybirtoké, melynél a 40-szeres beszorzást kell alkalmazni. Miután tehát számításában ezt az alapvető hibát elkövette, természetes, hogy ezzel megdőljön az állítása is, hogy az 1500 holdon felüli nagybirtokok mindössze $\frac{1}{3}$ -át fizetik az egyszeri vagyonadónak, $\frac{2}{3}$ -át pedig a 300 holdnál kisebb és a középbirtokok. A nagybirtoknak különben is földjén kívül *más vagyona is van* (ház, értékpapír, gépek), természetes, hogy ez az érték is emeli a vagyonadó alap összegét.

Egy szóval sem találunk célzást arra nézve, hogy a nagybirtokok a befizetett vagyondézmából semmit sem kapnak vissza, *szemben az iparvállalatokkal, ahol a nagyarányú állami rendelkezések helyrehozzák a külön teherből származó veszteséget.* Ezzel szemben felállítja azt a tételt, hogy helyesebb lenne a nagybirtokot *erős progresszió alapján arra Ítélni*, hogy vagyonának 10-15%-át kénytelen legyen természetben leadni és ezen a *300-400.000* hold földön végrehajtott telepítés által a telepek törlesztenék le a föld árát.

Eltekintve attól, hogy csak a nagybirtoki szántóterületek jöhetnének figyelembe, mely esetben a telepítésre nem *300-400.000* hold állana rendelkezésre, *hanem mindössze 200.000 hold*, nem tudom, *milyen alapon lehet azt igazságos eljárásnak*

nevezni, hogy a gyáriparral szemben itt a tőkéből is hozzájáruljanak a vagyondézsmaához. (Hogy közben megint egy csomó ember az utcára kerül, az nem is számít.) Ami pedig a 300-400.000 holdra történő telepítést illeti, azt hiszem erre az állam éppenúgy ráfizetne, mint az előző telepítésekre, tehát nemhogy nagyobb vagyondézsmaát kapna, hanem még kiadásai is lennének az ily módon lecsökkent adóösszegeből. *Matolcsy is elismerte, hogy a korábban letelepítettek jóformán semmit sem fizettek a részletekből, akkor mit vár ezektől az új telepítésektől.*

Valószínűleg a kormány is tisztában volt a nagybirtok teherbíró képességével, de jelentőségével is, ezért osztotta itt fel a vagyondézsma fizetendő összegét 10 évre. Ha pedig igaz lenne az, amit szintén korábban állított, hogy a nagybirtokok óriási jövedelmeket vágnak zsebre, akkor valószínűleg kibírnák az általa követelt vérszomjasabb progressziót is, mely már a húsba kíván vágni.

A vállalatoknál megállapítja, hogy ezek könnyen fogják fizetni a rájuk mért 16%-os vagyoadót és bár ezt szükségesnek is tartja, de kijelenti, *hogy simán nem fog menni.* Hogy miért, arra feleletet nem kapunk. *Az a fő, hogy itt a tőkéből nem kell leadni semmit.* Dehát az iparról van szó és nem a mezőgazdaságról. *Agrár politikusi szempontok!* Mi ezzel szemben mindent a mezőgazdaságért és mindent a mezőgazdaságon keresztül kívánunk, mert agrárállam vagyunk.

Végül néni érthetem meg azt sem, hogy egy olyan háztulajdonost, *aki az 50.000-100.000 pengő értékű vagyunkategóriába tartozik, hogy lehet a kispolgári réteghez besorozni.* Ugyanis erősen hibáztatja azt, hogy a háztulajdonosok 51%-át kitevő *50-100.000 pengős vagyonnal rendelkezők is tartoznak vagyondézsmaát fizetni, miáltal a rendelet erősen sújtja a keresztény kispolgári vagyont.* Nem hinném, hogy egy keresztény kispolgárnak esetleg egy 3000 pengőnél nagyobb értékű háza lenne, az is valahol a főváros periferiáin, mert az 50.000-100.000 pengő értékű ház már svábhegyi villának felel meg, melyben kispolgárt nem igen találunk. Ezzel a kijelentésével tehát mindenki mást véd, *csak a keresztény kispolgárt nem, akik legtöbbjének még háza sincs.*

Ez volt Matolcsynak a kormány komoly ötéves tervéhez fűzött válasza, ez volt az ő ötéves terve, melyhez viszont nekem kellett megjegyzéseket fűznöm.

TÍZ NAGYBIRTOK.

Amikor e munkához hozzáfogtam, az a szándék vezetett, hogy a nagybirtoki kérdést, *melyet nagyon sokan tárgyalnak, de kevesen értenek*, a tényeknek százszázalékig megfelelő tökéletes *megvilágításba helyezzem*. Eddigi fejezeteim során igyekeztem bebizonyítani a nagybirtokot ért támadások *alaptalanságát és tarthatatlanságát*, amihez hiteles statisztikai adatok és komoly szakemberek megállapításait fűztem hozzá. Ezzel azonban nem elégedtem meg, hanem *személyes helyszíni adatgyűjtésekkel és tanulmányokkal igyekeztem meggyőződni arról*, hogy megállapításaim a tényeket teljesen fedik. Azt hiszem, hogy ilyen alapon tökéletes munkát végeztem, de ha van valaki, aki általános vonatkozásban tett kijelentéseimet mégis kétségbevonná, annak könnyen *módjában áll* az általam követett utat megtenni, hogy megfigyeléseimet *ellenőrizze*.

Tíz nagybirtokot sorolok fel, tíz nagybirtokot ismertetek részletesen. Az ország különböző részein fekvő nagybirtokok adatait ismertetem, de ez korántsem jelenti azt, hogy ne lenne több hasonlóan jól prosperáló nagybirtokunk, melyeket azonban e könyv keretében egyenként bemutatni lehetetlen, de szükségtelen is. Hogy könnyebben áttekinthető képet kapjunk, kutatásaim során mind a tíz nagybirtoknál egyforma módszert követtem és az adatokat egyforma sorrendben gyűjtöttem.

Az itt felsorolt adatok és a hozzájuk csatolt felvételek élénken bizonyítják és szemléltetik eddigi állításaim helyességét és igazságát, de bizonyítják azt is, hogy az itt ismertetett nagybirtokokon milyen fejlett termelés, intenzív gazdálkodás és helyesen értelmezett szociális élet folyik.

Az egyes nagybirtokokat *birtoknagyság* ezerint sorolom fel.

HERCEG ESTERHÁZY PÁL HITBIZOMÁNYI URADALMA.

Az uradalom a Dunántúlon 22 járás határában fekszik. Az egyes birtokrészek azonban nem képeznek mindenütt összefüggő egészet, mert 8 vármegyében helyezkednek el.

Az uradalom rövid története a következő:

Esterházy Miklós nádor (1582-1645) kétszeri házassága révén tekintélyes nagyságú földbirtokhoz jutott. Első feleségével, Mágócsy Ferenc özvegyével sz. Dersffy Orsolyával a Mágócsy-Dersffy-uradalmak, második feleségével, Nyáry Krisztina, Thurzó Imre özvegyével, a Thurzó-Nyáry-birtokok jutottak az Esterházy-család birtokába. Azonban ezeknek a birtokoknak egy része még Miklós nádor életében idegen kezekbe került, mert a nádor az uralkodóház és a haza iránt érzett szeretetében sokszor saját érdekei ellen is cselekedett, önként és minden ellenszolgáltatás nélkül mondott le az akkori erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor javára a munkácsi uradalomról is, csak azért, hogy Erdély és Magyarország között a jóviszony helyre álljon. Kárpótlásul a királytól a fraknoi várat és uradalmat kapta, örökös grófi címmel együtt. Később még zálogbirtokul a kismartoni uradalmat is átengedte a király. Miután azonban mindkét birtokra már 400.000 forint zálogjoga volt, az ajándékozást vételnek is lehet minősíteni. Halála után ezt a két uradalmat és várat a fia, míg többi birtokát a nővérei örökölték. A nádornak volt köszönhető, hogy 1626-ban visszacsatolták azokat a nyugatmagyarországi várakat, melyeket előzőleg Ausztriának zálogosítottak el.

Az Esterházy-nagybirtok tulajdonképem megteremtője Miklós nádor fia, Esterházy Pál volt. (1635-1713.) ő is kétszer házasodott. Első felesége, ki féltestvérének leánya, Esterházy Orsolya volt, visszakapta azokat a családi birtokokat,

melyeket atyjától féltestvére örökölt. Miután pedig első felesége *Esterházy István és Thurzo Erzsébet* égi étien gyermeke volt, a Thurzó-birtok egyrésze is tulajdonába került. Második felesége révén, aki *Thököly Éra* volt, a Thököly-birtok egyrésze jutott a kezébe. Ettől az időtől kezdve erősödött és gyarapodott az Esterházy-család birtokállománya, mert *Pál nádor* minden erőjével a családi vagyon egészséges kialakulására törekedett. Ez a cél vezette, amikor 1695-ben birtokaiból elsőszülöttségi hitbizományt alapított.

Ha az Esterházy-birtok történetét olvassuk, itt-ott a „donatio”, azaz adományozás kifejezéssel találkozunk, amit azonban a demagógia félremagyaráz és elferdít. A Habsburg-uralkodók alatt már régen idejét múlta az a szokás, hogy minden ellenszolgáltatás nélkül nagyobb birtok-ajándékot kapjon valaki. Ez az ellenszolgáltatás azonban nem a magyarság elleni hazafiatlan magatartást jelentette, hanem kizárólag anyagi vonatkozású volt. A sok és állandó háború a kincstárt teljesen kimerítette, az udvar állandó pénzzavarral küzdött, ezért jövedelmi források után kutatott. Az egyik ilyen forrás az ú. n. donatio-mixta volt, azaz a vegyes adományozás. Jelentette azt, hogy az uralkodó birtokadományban részesítette valamelyik hívét, azonban az adomány ellenében bizonyos pénzszolgáltatásra is kötelezte. Esterházy Miklós pl. zálogbirtokul kapta a kismartoni uradalmat, melyért 284.704 forintot fizetett. Fia, Esterházy László gróf azután vegyes adomány formájában tudta a birtokot örökadományként megszerezni, ami külön 65.000 forintjába került. Hogy a birtokot nem a másik aspiráns, Nádasdy Ferenc, hanem László gróf kapta, az csak annak tulajdonítható, hogy a felajánlott pénzüsszeg 36.000 forinttal alatta maradt Esterházy ajánlatának.

Erre kell gondolnunk valahányszor az Esterházy-féle birtok történetében királyi adományról olvasunk, mely lényegileg tehát nem colt más, mint egyszerű adás-vételi szerződés.

Esterházy nádor birtokszerzését megkönnyítette az a körülmény, hogy abban az időben a nádorok nem igen kapták meg nádori fizetésüket, úgyhogy a kincstárnak hatalmas adósságai keletkeztek velük szemben. Amikor azután egy sógor vagy rokon birtok akár hűtlenség, akár megszakadás címén az uralkodó szabad rendelkezési jogába került vissza, szívesebben adta azt annak, akinek a kincstár sokkal tartozott, mert így megszűnt

a nagy adósságtétel és ezenkívül a kincstár is pénzhez jutott, hiszen a birtokot kérőnek azonkívül fizetnie is kellett.

Tévednénk azonban, ha azt hinnénk, hogy az *Esterházy-féle hitbizományi birtok* csak adományok és öröklés útján nagyobodott meg. *Esterházy Pál jó gazda volt* és fejlett üzleti érzékkel is rendelkezett. *Valóságos pénzügyi zseni volt.* aki mindig tudta, hogyan teremtsen elő a szükséges pénzeszeget, hogy főleg a királyi donációkért járó kötelezettségeinek eleget tudjon tenni.

Ha most a ma még meglévő birtokrészek történetét nézzük, röviden a következőket kell ismertetnünk:

A kapuvári uradalom Nádasdy-birtok volt. Ezt a birtokot azonban a király Nádasdytól elvette és *Montecuccoli Rajmundnak* adta zálogba 100.000 forintért. *Esterházy Pál* azonban sógora birtokát magának akarta megszerezni, ezért a 100.000 forint kifizetése mellett még 155.000 forintot fizetett a kincstárnak és így a birtok tényleg tulajdonába is jutott.

A dombóvári, szentlőrinci uradalom egy része szintén Nádasdy-birtok volt, Ezt a nádor ki nem fizetett nádori járulékaik ellenértékéig, de 50.000 forint lefizetése ellenében kapta. A nagyobbik rész eredetileg *gróf Breuner-birtok* volt, ezt *Esterházy Miklós* herceg 1742-ben *Vécsey Ferenc* bárótól vásárolta meg.

Az alsólendva-lentii uradalom hosszú évtizedekre nyúló birtokper tárgya volt. Az eredetileg *Bánffy, majd Nádasdy-féle birtok* a női ágrokonság révén jutott *Esterházy Pál* birtokába, aki a birtokra szintén igénytartóknak 250.000 forintot volt kénytelen kifizetni.

A kapuvári uradalmat szintén ő váltotta ki a *Sárkányörökösöktől* és a birtokhoz való jogát 1702-ben a *neoaquistika comissió* előtt igazolta is.

Midőn herceg Esterházy Pál nádor 1695-ben megalapította hitbizományát, annak terjedelme 671.382 kat. hold volt. Azóta a birtok nagyságban csaknem egyharmadára csökkent, *de gazdaságilag, a termelés és berendezkedés terén állandóan fejlődött.* Nagyobb zökkenő csak közvetlenül a jobbágyság felszabadítása után az úrbéri birtokelkülönítés alkalmával következett be. *Kevés lett a munkaerő,* úgy, hogy az akkori hitbizományosnak, hogy birtokát élő és holt felszereléssel, munkaerővel elláthassa, nagyobb kölcsönre volt szüksége. Ebben az időben a kölcsön drága volt, az *óriási kamat* a birtok nagyobb eladósodását

hozta magával, aminek következménye az lett, hogy a hitbizomány zárlat alá került. Ez 1865-ben volt. A zárgondnok kénytelen volt a birtoknak egy igen tekintélyes részét eladni, 267.988 holdat, ami a birtokállományt 1871-ben már 403.394 kat. holdra apasztotta.

A birtok azonban még így sem tudott rendbe jönni, első sorban azért, mert az eladott birtokrészek vételára aránylag csekély összeget tett ki az adósságokhoz képest, másodsorban, mert a megmaradt adósságok, bár hosszabb lejáratú jelzálogos kölcsönök voltak, a törlesztési részletek állandóan emelkedő irányzata miatt nem fogytak. Hozzájárult még az állandó jellegű kedvezőtlen gazdasági konjunktúra is. A birtok többé nem volt házikezelésben tartható, ezért a zárgondnok az egész birtokot tökeerős vállalkozóknak adta bérbe. Csak *herceg Esterházy Miklósnak* sikerült azután 1898-ban a zárgondnokságot megszüntettetni és a birtokot fokozatosan házikezelésbe és kisbérletek létesítésére, valamint szaporítására igénybe venni. *A hitbizomány jelenlegi birtokosa, herceg Esterházy Pál alatt pedig az uradalom egy mintagazdálkodású nagybirtok képét vette fel.* A birtok házikezelésbe vétele tovább folyik, de a *kisbérletekbe* adott terület nagysága már a háború előtt elérte a 14.665 kat. holdat, *ma pedig 35.000 kat. hold.* A herceg ezzel csak példát mutatott és megelőzött minden ilyen irányú földreformot.

Az uradalom jelenlegi területe művelési ágak szerint a következőképp oszlik meg:

szántó	81.513 kat. hold	821 n. öl
kert	563 „ „	649 „ „
rét	20.868 „ „	165 „ „
szőlő	313 „ „	37 „ „
legelő	18.661 „ „	1190 „ „
erdő	91.140 „ „	1490 „ „
nádas	649 „ „	334 „ „
földadó alá nem eső	9.189 „ „	1370 „ „

összesen: 222.899 kat. hold 1256 n. öl

ebből házi kezelésben ..	152.523 kat. hold	1289 n. öl
nagybérletben	53.027 „ „	1144 „ „
kisbérletben	17.375 „ „	1567 „ „

A kisbérleti területek a nagybérletek fokozatos megszüntetése következtében 1939-ben már 36.000 kat. holdat fognak kitenni. Az uradalom az eredeti terv szerint az összes birtokoknak házikezelésbe vételét és nagyobb területnek kisbérletbe való juttatását már 1941-re végre akarta hajtani. A vagyondézsma azonban a terminust 10 évre kitolta, amiről a hitbizomány tehet a legkevesebbet.

A mezőgazdasági terület talajminősége igen változó. A holdankénti 20 filléres kataszteri tiszta jövedelmű tapolcavidéki köves legelőtől a 36 koronás kataszteri tiszta jövedelmű területig változik. A szántóterület átlagos kataszteri tiszta jövedelme 14.48 aranykorona.

Már egy korábbi fejezetben rámutattam arra a tarthatatlan vádra, ami a nagybirtokot a *kataszteri tiszta jövedelem* kapcsán érte. Hogy felhozott bizonyítékaim mennyire a *tényekre* támaszkodtak, azt most az *Esterházy-uradalomban* történt szemléltető példával tudom igazolni. Amikor az 1920. évi földreform során a birtok egyrésze kisemberek kezére jutott, ezek panaszkodtak az uradalomtól nekik juttatott *földek aránytalanul magas kataszteri tiszta jövedelme miatt* és kérvényezték ennek leszállítását. Hogy az uradalmi területek kataszteri osztályozása a szomszédos területekhez viszonyítva tényleg aránytalanul magasabban történt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a *szekszárdi m. kir. pénzügyigazgatóság földadó kataszteri nyilvántartási biztosa* 1934-ben előterjesztést tett a pénzügyminisztériumhoz, hogy az *újdombóvári* határban levő hercegi földek kataszteri osztályozása újból szabályoztassék, mert annakidején ez aránytalanul történt. A helyszíni vizsgálat után azt derítette ki, *hogy éppen a szomszédos községek kisbirtokosi területei lettek annakidején két-három osztállyal lejjebb minősítve és az aránytalanságot ez okozza.*

Nézzük a bérbeadott földek hasznóbérét:

A nagybérleteknél a kat. holdankénti hasznóbér 40-200 kg búzáig változik. Az átlagos hasznóbér 117 kg búzát tesz ki. Ezenkívül fizetik a bérlők az összes adókat, a vízszabályozási járulékot, a tűzbiztosítási díjat és az épületfenntartást. Az épületfenntartási kötelezettség a nagybérleteknél szigorúan van előírva, nehogy az épületek a bérkezelés alatt tönkre menjenek. Ügyszintén tartoznak a természetes avulásokat is felújítani.

A kisbérlok által fizetett holdankénti haszonbér 20-250 kg búza között változik. Az átlagos haszonbér kat. holdanként 112 kg búza. Ezenkívül megtérítik a kisbérlok a földadót és pótlékait, a vízszabályozási járulékokat. Épület fenntartási hozzájárulást csak néhány bérlő fizet annyiban, hogy az általuk használt majort az uradalom tartja fenn és a bérlők ezért bizonyos megtérítést fizetnek, de ez holdanként nem tesz ki többet, mint 6-20 kg búzát.

Természetesen a bérlők által megtérített adók összegében nem szerepel az uradalom 2%-os vagyoadója, sem a 63.5%-os jövedelemadója. Pedig ezen súlyos progresszív adóterhek miatt az uradalom bérjöveldelmei a minimumra csökkennek, hiszen ezek az adók a bérbeadott területekre is vonatkoznak. Az uradalom által kifizetett évi adók összege 3,844.400 pengőt tesz ki. ez azt jelenti, hogy az erdőterületek után az adót külön számítva, 1 kat. hold mezőgazdasági területre (szántó, legelő, rét stb.) 20.60 pengő adóteher jut. Itt is fényesen beigazolódtott, hogy mennyire alaptalan az a vád, hogy a nagybirtok átlagosan kevesebb adót fizet, mint a kisbirtok.

Nézzük most azt, hogy a hercegi uradalom mit tett a gazdasági és szociális kifejlődés terén, amivel az egyes birtokrészek határában lévő községekre is jótékony hatást gyakorolt.

Dacára a hitbizomány régebbi súlyos helyzetének, még a nagy bérbeadás előtt felismerte a fejlődés szükségességét. Sorra épültek a különböző gyárak, így többek között Sopron megvében az uradalom létesítette az első magyar cukorgyárat, Léka környékén pedig papír- és vasgyárat építtetett. *Az első gőzgépet is az uradalom hozatta be az országba.* Ezek az alkotások a bérbeadáskor tönkrementek ugyan, de kihatásai nem mul-tak el nyomtalanul.

A nagybérlok a birtokon, különösen a múlt század végén, már igen intenzív gazdálkodást folytattak. A birtokon megjelentek az első vetőgépek, gőzerejű cséplőgépek és gőzekék. Az 1900. évi párizsi vilákiállításán a kapuvári uradalom nagybérloje, báró Berg Gusztáv. Grand Prixszel lett kitüntette.

Az uradalom a nagybérleti gazdálkodásról fokozatosan áttért a házikezelés rendszerére. Házikezelésű gazdaságaiban a legmodernebb majorokat építi fel, azokat iparvasúttal, öntözőberendezésekkel és szivattyútelepekkel látja el. Tehenészetével világrekordot ér el. Sertésenyészetei az országban vezető

szerepet visznek, az eszterházi *növénynevelő üzemét* pedig egész Európa ismeri. A mezőgazdasági iparosítás terén kiemelkedik a *dombóvári malmalom*. Ugyancsak jelentős a világhírű *endrédi sajtgyára* is, amely az országban a *svájci ementhali sajt behozatalát tette feleslegessé. A kapuvári len- és kenderfeldolgozó telepei* az ország legnagyobb üzeimei közé tartoznak. *Erdőgazdasági üzeimei* kivétel nélkül már mind házikezelésben állanak. Ezeket az erdészeti üzemeket gőzüzemű vasutak kötik össze. *Lentiben és Csömödéren modern fűrésztelepek dolgoznak.* (Pl. a lentii parkettgyár készíti az ország legjobb parkettáját.) *Sopronban, Kaposvárott, Dombóváron és Kapuváron fafeldolgozó telepek* működnek.

Ha a házigazdálkodás részletezésébe bocsátkozunk, akkor legelsősorban meg kell említeni azt, hogy a hercegi hitbizománynak legnagyobb birtoka, az ú. n. *Hansági birtok* (Sopron m.) a múlt század végén még *ingoványos, mocsaras, tőzege terület volt* és a Rábaszabályozó Társulat által létesített védelmi és vízlevezetési munkálatok következtében alakult át rét- és legelőgazdasággá. A víz elvonása miatt azonban a tőzege területek terméketlenné váltak, ezért az uradalom *körülbelül 400 km hosszú csatornahálózatot* létesített, hogy a területeket hasznosítani lehessen. Az öntözésre nem alkalmas, vagyis a magasabban fekvő területek telkesítését pedig úgy végezte el, hogy a tőzeget lebányászta, viszont ahol a tőzegréteg kisebb volt, ott ú. n. *rigolozó ekével* egy méterre megforgatta, mert a tőzege, könnyű homokos talajt keverni kellett a mélyebben fekvő agyagos talajjal, különben az erős széljárás miatt ezek a területek szántóföldi művelésre nem lettek volna alkalmasak.

A hansági területen, nagy költséggel, teljesen modern majorok épültek, még pedig Mexikó, Nyáras, Tőzeggyár, Kistölgyfa, Gémes, Feketebokor, Földvárdomb. Csollános, Házhely, öntés, Földsziget, Mátyássziget és Csatári nevű majorok. Ugyanott új közlekedési utak, iparvasutak, szivattyútelepek is létesültek.

Az így szántófölddé átalakított terület nagysága 7393 kat. hold. 1 kat. hold telkesítési költsége megközelítette a 400 pengőt. Tehát a hercegi uradalom a Hanságban valóságos *honfoglalást* végzett és ezen honfoglalásnak a következménye lett az, hogy a régi szántóföldterületeit az 1920-as földreform során le-

adhatta a Hanságot környező községeknek, de meg tudta tartani a birtokon élő cselédséget, mert ezek számára itt új otthonekat, új munkáslakásokat épített.

A fel nem törhető hansági réteket öntözőberendezéssel látta el, rendszeres öntözési terveket készített, amelyeket a hatóság 1937-ben véglegesen engedélyezett is. Az öntözhető területek nagysága 13.934 kat. hold 1238 négyszögölet tesz ki.

Somogyszentpál község határán, az ú. n. Bozótban. 2400 holdon vízlevezető munkálatokat végzett és ezen munkálatok befejezése után az addigi vizes, teljesen használhatatlan területet árok- és úthálózattal látta el, épületeket emelt és ezzel ezt a nagy területet életképes mezőgazdasági birtokká alakította át.

A tolnamegyei dombóvári uradalomban lévő terméketlen völgyekben, 270 kat. holdon, a legmodernebbül berendezett halastavakat létesített. Ugyanilyen halastavak létesültek a szentpéterföldei erdőgondnokságban, a bánokszentgyörgyi gazdaságban, a Majsamiklósvár határában lévő Medgyespusztán.

A Kapós vizének szabályozása után a hanságihoz hasonló munkát végzett Csurgópusztán kb. 940 kat. hold területen, miután az ugyancsak tözezes jellegű, addig csak gatz termő vidéken, a megfelelő csatorna- és töltéshálózattal virágzó mezőgazdasági életet teremtett.

Azáltal pedig, hogy az uradalom mindig súlyt helyezett arra, hogy fásított legelői legyenek, az összes utakat fák szegélyezzék, már messziről feltűnik a bőségesen fásított uradalmi terület, szemben a szomszédos kisemberek kezén lévő földekkel ahol a fát – amire hazánkban igen nagy szükség van – nem tűrik meg.

Az erdősítés terén az uradalom az 1900 évi állapothoz képest eddig 3899 kat. hold új telepítést végzett Nagyobb erdősítési munkálatok főleg a következő vidéken folytak: Gyulai. Szentbalázs, Szent p ét ér f oldj e, Endrédiújmajor, Kapuvár és Gyulakeszi környékén.

A hercegi erdők állandó uradalmi ellenőrzés^ alatt minta erdőkké fejlődtek.

*Szociális téren elsősorban említésreméltó az a megértő gondoskodás és magatartás, amit a hitbizomány az alkalmazot-
taival szemben mindenkor tanúsított. Tisztviselői és altisztjei részére már 1861-ben nyugdíj szabályzatilag biztosított nyugdíjat folyósított. Az pedig, hogy ma az uradalom fiatalabb*

gazdatisztjeinek az *Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézetbe* kell tartozniuk, nem előnyt, hanem hátrányt jelent részükre, mert az uradalom tisztai nyugdíjai mindig magasabb összegeket tettek ki, mint amit ennél az intézetnél fognak kapni. *Az elöregedett cselédek már évtizedek óta kegydíjat kapnak*, de azáltal, hogy az apát foglalkozásában mindenkor a fia követi, a család folytonos megélhetése is biztosítva van.

Azokon a pusztákon, amelyek a községi iskoláktól távol fekszenek, a hitbizományi uradalom *modern uradalmi iskolákat építtetett*. A cselédgyermeknek az uradalom vásárol tankönyveket, az iskolaév alatt pedig a gyermekek ebédkiegészítésül naponta és fejenként 3 dl tejet is kapnak.

Közismertek a jelenlegi hitbizományi birtokos, herceg Esterházy Pál karácsonyi segélyakciói, melyeket minden évben rendszeresen gyakorol, de nemcsak alkalmazottai részére, hanem az egyes birtokrészeket környező összes falvak szegényeinek felsegítésére. Ha bármely faluban középület épül, annak költségeiben rögtön kiveszi a részét.

Ha részletesen akarnám felsorolni mindazokat az adományokat, azokat a nemes szociális érzéstől átfutó intézkedéseket, melyek *herceg Esterházy Pál* nevéhez fűződnek, akkor külön könyvet kellene erről írnom. Most meg kell elégednünk ezeknek *kivonatos ismertetésével*, melyek máris mindennél többet mondanak.

Szociális téren:

1922-ben a Földtani Társulat kapott	100.000	koronát
A Láthatatlan Vendég jótékonyági akció	„	500.000 „
A Sipőcz-féle jótékonyági akció.....	„	250.000 „
A budapesti rendőrlegénység	„	500.000 „
1923-ban a Gyógyíthatatlan betegek akciója	„	1,000.000 „
1925-ben a fertőszentmiklósi teplomépítő akció	„	1 milliárd kor. ért. fát
1924-ben a szegénysorsú egyetemi hallgatók akciója	„	150,000.000 koronát

1928-ban a Magyarországi Hirlapírók Nyugdíjintézete	„	40.000 pengőt
1931-ben a Szegénysorsú Tüdő- betegek Szanatóriuma	„	12.000 pengős két ágyalapítványt
1936-ban a csongrádmegyei fagykárosultak segélyezési akciója	„	100 q vetőmagbuzát
A borsodmegyeiek segélyezési bizottsága	„	100 q „
1938-ban a Felvidék szegényei- nek segélyezésére alakult akció.....	„	18 vagon buzát
A Zalamegyei Közjóléti Bizott- ság	„	2 „ „

Budapest főváros szegényei részére, valamint az uradalom egyes községeinek inségakciójára az utóbbi években a következő segélyeket juttatta:

1930-ban	151.775·06	P összeget
1931-ben	62.234·18	„ „
1932-ben	50.610·67	„ „
1933-ban	37 217·07	„ „
1934-ben	30.108 59	„ „
1935-ben	24.675·62	„ „
1936-ban	26.389·35	„ „
1937-ben	32.333.25	„ „

(Az 1930. évi összeg sokkal nagyobb, mint a későbbiek, ez azért van, mert ezen összegben bennfoglaltatik az uradalmi cselédek részére kiutalt karácsonyi ajándék értéke is, melyet a következő években már külön kezeltek.)

Az egyház terén: Mint az ország legnagyobb kegyura. 42 plébánia templom és egy zárda fenntartásáról gondoskodik a legnagyobb bőkezűséggel. Csak a 42 plébánia fenntartása évi 75.000 pengőt kíván. Csomán egy új templom építéséhez 150.000 pengővel és telekkel járult hozzá. A hitélet terén el-

maradt zalai lakosság részére a gáborjánházai, kerkakutasi és borsfai lelkésziségeket létesítette. A már említett csornai és fertőszentmiklósi templomépítés nagyobb összegekkel való támogatásán kívül a herceg a zalamegyei kálocfai templomhoz 1405 pengő értékű faanyagot, a gáborjánházai templom felépítéséhez pedig 5823 pengő értékű épületanyagot adományozott. A kerkakutasi plébánia 20 kat. hold földet és a plébánia-épület céljaira egy volt gazdatiszti lakást, a borsfai plébánia szintén 20 kat. hold földet kapott. Ezenkívül az összes templomok rengeteg kisebb adományban részesülnek, melyek mind a templom és ezzel a vallási élet fejlődését szolgálják, éppúgy, mint az egyes majorok uradalmi iskoláiban felállított oltárok is, ahol a cselédek szentmisét hallgathatnak.

A tudomány terén: A világháború nyomán előállott pénzügyi krízis a Magyar Tudományos Akadémiát is az anyagi válság szélére juttatta, a herceg 250.000 koronás adománya azonban kiegészítette az intézményt. Nagy áldozatok árán lehetővé tette őse, *Esterházy Miklós nádor* kormányzattörténeti, valamint török iratainak kiadását. Különösen az utóbbi keltett Európa-szerte nagy feltűnést.

Különböző tudományos társaságokat állandó pénzadományokkal támogat. Legjelentősebb pedig az a legújabb és az egész országban hálás visszhangot keltett nemes adománya, mellyel a magyar tudományos orvostudás céljaira 300.000 pengős alapítványt létesített. Ez az alapítvány elsősorban a népegészségügy fejlesztését tűzte ki céljául.

A művészet terén: Az Országos Levéltár dísztermében élénken bizonyítja a herceg támogatását a levéltár alapítását ábrázoló freskó. A budapesti kegyesrendi főgimnáziumnak Vörösmarty-szobrot adományozott, a Testnevelési Főiskolának a díszterem egész falazatát betöltő monumentális festményt készíttetett. A válságba jutott Operaház 1924-ben 100 millió koronával segítette ki, az esterházi Haydn-domb ör műre pedig 12.000 pengőt áldozott.

Ha most azt kutatjuk, hogy az uradalmat határoló vagy a területén fekvő községek, települések mennyiben érzik a birtok gazdasági, kulturális és szociális segítségét, a hercegi hitbizománnyal kapcsolatosan a következőket kell megállapítanunk:

A termelés tekintetében a környékbeli községek kisbirtokosai kitűnő nemesített vetőmaghoz juthatnak és módjukban van

az uradalmi fejlett tenyészetekből kiváló tenyészállatokat vásárolni. Sokat tanulnak a nagybirtok termeléséből, mert egyrészt mint munkások dolgoztak vagy dolgoznak itt, másrészt látva a tökéletesebb gazdálkodás módját, a talajművelést stb., *kedvet kapnak* ezeknek meghonosítására.

A szakoktatás terén már herceg Esterházy Miklós, a hitbizomány jelenlegi haszonélvezőjének atyja, nagy érdemeket szerzett azért, hogy 340 kat. hold adományozásával lehetővé tette a *csermajori kiskgazdaképző-iskola* létesítését. Megfelelő épületeket is adott a területhez. A jelenlegi hitbizományi birtokos pedig, *herceg Esterházy Pál a csornai gazdasági téli iskola céljaira ajándékozott ingyenes telket*. De igen sok községben mozdította elő a népházak építését is, mikor ezekhez ingyen telket és épületanyagokat adományozott. Ezekben a népházakban folynak a kiskgazdák téli gazdasági tanfolyamai és előadásai is. *Az uradalom gazdatisztjei a tél folyamán a szomszédos községekben rendszeres előadásokat tartanak, ami szintén a kisbirtokosok kulturális nevelését szolgálja.*

A munkaalkalmak tekintetében a nagyüzem kb. 8 kat. holdanként egy-egy család megélhetését biztosítja. De a fejlett és nagykiterjedésű *erdőgazdálkodás* a környező községek lakosainak télen is rengeteg munkaalkalmat biztosít.

Az uradalmi alkalmazottak száma a következő:

okleveles gazdatiszt.....	61 fő
„ erdőtiszt	29 „
„ mérnök és építész ..	10 „
egyéb tisztviselő	42 „
irodai segéderő.....	34 „
értelmiség összesen ..	176 fő
iparos.....	140 fő
gazdasági cseléd	4101 „
időszaki munkás	10578 „
állandó napszámos	2157 „
Mindösszesen	17152 fő

(Az állandó napszámosok számának kiszámítása a következőképpen történt: az egész éven át foglalkoztatott napszámosok

száma 300 munkanappal lett osztva és az így jelentkező hányados adta az állandó napszamosok számát.)

Ha figyelembe vesszük a házigazdálkodásban levő területeket, akkor azt látjuk, *hogy 7.5 kat. holdra esik egy-egy család.*

Az uradalomban *téli munkát* is végeznek és pedig az erdészetnél a favágók, fuvarosok, nádaratók, a gazdaságban pedig a hónaposok, akik az állatok gondozására vannak alkalmazva.

Az uradalmi tisztek rangosztályba vannak sorozva; minden rangosztályban három fokozat van. A főbb tiszteknek évi összes járandósága *a legalacsonyabb fokozatban évi 5800 pengő,* míg egy intéző, erdőmérnök, mérnök és számtartó évi összes illetménye, szintén a legalacsonyabb fokozatban, 4500 pengő.

A vallás szerinti megoszlás a tisztviselőknél a következő:

rom. katolikus	149
görög „	2
református.....	10
lutheránus..	15

Az iparosok évi illetménye egyenlő egy II. oszt. gazda konvenciójával, azaz évente 18 q gabona (8 q rozs, 6 q búza és 4 q árpa), konvenció föld, 1 tehéntartás, egy anyasertés és három süldősertéstartás, 8 ürméter kemény-, vagy tíz ürméter puhahasáb tűzifa. Természetesen lakás, világítás és a kis családi gazdálkodáshoz szükséges ólak, mellékhelyiségek

A cselédjárások az uradalomban azelőtt különbözőek voltak aszerint, hogy a cseléd az ország mely vidékéhez tartozó gazdaságban volt alkalmazva. Ma azonban már mindenütt egyformák és azon vidékek cselédalkalmazottai is, ahol a munkaalkalom kisebb és az életnivó alacsonyabb volt, szintén ugyanazon járandóságokat kapják, mint azok a cselédek, akiknek más vidékeken a legmagasabb járandóságuk volt.

A hitbizományi uradalomban ma általánosságban a következő járandóságot kapja a cselédség:

8	q rozs,
6	q búza,
4	q árpa,
1000 n.	öl tengenföld,

100 n. öl kertiföld,
 1 tehéntartás,
 1 anyasertéstartás,
 3 süldősertóstartás,
 8 um. keményhasáb, vagy 10 um. puhahasáb tűzifa,
 60 P készpénz,
 lakás.

A cselédek külön gyermeknevelési segélyben is részesülnek, mely segély abból áll, hogy minden család, ahol háromnál több 12 éven aluli gyermek van, gyermekenként és évente külön 100 kg búzát kap.

Úgy a konvenciós cselédek, mint az iparosok, külön díjazásban is részesülnek, erről azonban a későbbiekben lesz szó.

A hónaposok havonta 160 kg búzát ée 6 pengő készpénzt kapnak, azonkívül a következő élelmezést:

20	kg kény ér lisztet,
10	„ főzőlisztet,
3	„ szárazfőzeléket,
15	„ burgonyát,
2	„ húst,
2	„ szalonnát,
1	„ zsírt,
1	„ sót,
--30	P fűszerpénzt.

Ha ezeket átszámítjuk, akkor azt látjuk, hogy *egy hónapos napi keresete 2.53 pengőt tesz ki.*

Az uradalmi cselédek minden gazdaságban az 1907. évi cseléd törvényben előírt követelményeknek megfelelő lakásban laktak, mely családonként egy szoba, konyha és kamrából áll. *A cselédek gyógykezeléséről az uradalom gondoskodik,* viseli ezeknek kórházi költségeit is, valamint a teljes gyógyszerellátásukat. A betegellátást állandóan alkalmazott uradalmi orvosok végzik. A herceg a *budakeszi szanatóriumban* és az *Apponyi-poliklinikán* ágyalapítványokat létesített, ahová a rászoruló alkalmazottakat esetenként beutalja, számtalan esetben pedig külön kérelemre ezeknek a gyógyfürdőkölteit is viseli.

Úgy a hónapos, mint az arató- és cséplőmunkások szerződése a közigazgatási hatóság közbejöttével, *kollektív szerződés* útján történik.

Az arató- és cséplőmunkások járandósága a következő: Minden aratónak juttat az uradalom 10-20 kat. hold gabonaterület learatását és azonkívül még két kat. hold cukorrépa föld megművelését, valamint rétek és mesterséges takarmányok lekaszását, a burgonya kisedését, a tengeri letörését, a kender és maglen learatását. A gabonák után minden *tizedik* részt kapja az arató, azonkívül keresztenként 80 fillér szalma- váltásgot. *A répamunkáknál a járandóság a következő:*

L kapálásért kat. holdanként 5 pengő,
 II. „ egyezéssel „ 18
 m. „ „ 10 „

A répakiszedésnél az arató a répának egyszeri fejlevágásával kat. holdanként 28 pengőt és kétszeri fejlevágásával 32 pengőt keres

A rétek és mesterséges takarmányok kaszálásáért és gyűjtéséért 6 pengőt kap és pedig 3 pengőt a kaszálásért és 3 pengőt a gyűjtésért.

Burgonyakiszedésért és megfelelő osztályozásért minden 12 részt, vagy pedig kat. holdanként 25 pengőt kap. *A tengeri-törésért* jár a 12 rész, a szárvágásért pedig holdanként 4 pengő.

A kendernek sarlóval történő levágásáért, felkötéséért, sátorozásáért és a sáornak lekötéséért jár kat. holdanként 25 pengő, ha azonban a munkások teljesen precíz munkát végeznek, az intézőségek fel vannak hatalmazva, hogy 32 pengőig menjenek el.

A cséplőmunkások az elcsépeelt gabona 3.5%-át kapják. Részükre az uradalom szintén biztosít 2 kat. hold cukorrépa föld megművelést, melyért ugyanazokat a járandóságokat kapják, mint az aratómunkások. Azonkívül résztvesznek, éppen úgy mint az aratók, a repce-, maglen-, mák-, lóbab-, szójabab- és borsóaratásban is, melyért holdanként 15 pengőt kapnak. Maglencséplésért és repceséplésért pedig mázsánsként 45 fillért.

Az időszaki munkások a bandagazda önkénye alá egyáltalán nem kerülhetnek, visszaélést velük szemben a bandagazda nem követhet el, mert az uradalom a szerződés szerűleg megállapított járandóságokat *közvetlenül* a munkásoknak adja ki. A készpénz-

járandóságot a kezelőtiszt havonta szintén a munkások kezeihez fizeti. A természetbenieket az uradalom a munkás lakására is szállítja, de ezeket kívánságára készpénzzel meg is váltja, sőt erre előleget is ad.

A munkások étkezésükről maguk gondoskodnak és pedig úgy, hogy harmincas csoportokban szakácsnőt alkalmaznak, aki izlésük szerint főz nekik.

Az időszaki munkások a törvény követelményeinek teljesen megfelelő *egészséges lakással* rendelkeznek és jó ivóvízzel vannak ellátva. *Holmiaik tűz ellen biztosítva vannak.*

Az időszaki munkásokat ugyanaz a gyógyellátás illeti meg, mint a gazdasági cselédeket.

A gazdasági cselédek családonkénti átlagos gyermeklétszáma négy, akik felnőtt korukban úgyszólván kivétel nélkül az uradalomban nyernek elhelyezést. Egy-egy cselédcsalád már generációk óta áll a hitbizományi uradalom szolgálatában, ahonnan nem szívesen távozna el és ez számára valóságos tragédiát jelentene. Ugyanez vonatkozik az erdő őreikre, akiknél a gyermekszaporodás szintén nagy és ezek a gyermekek is az uradalomban helyezkednek el.

A cselédgyermek, a teljesen kielégítő életszínvonal révén mind egészségesek, kitűnően fejlettek, amit leginkább az a tény bizonyít, hogy a sorozások alkalmával a cselédlegények 90%-a feltétlenül beválik. A gyermekhalandóság minimális.

A *Baranyában és Tolnában* nagyban uralkodó egyke az uradalom birtokrészeit nem tudta elfoglalni, hacsak majd az új telepítési törvény meg nem honosítja a földhöz juttatandó cselédek között, hiszen ők is félni fognak majd a birtokelaprózódástól. A cselédek jelenlegi gyermekáldását természetesen előnyösen befolyásolja a már korábban említett többletkonvenció, vagyis a gyermekenként megállapított külön 100 kg búzajárandóság.

Az uradalom bevezette az ú. n. prémiumos rendszert is, ami az átlagon felüli munkateljesítményért jár. Ilyen prémiumok a következők:

A tehenészetben a fejők, fejési eredményeik alapján kapnak külön díjazást, melyet negyedévenként vehetnek fel.

A csikónevelési jutalék csikónként 5 pengő.

A borjúnevelési jutalék a felnevelt és leválasztott borjúk után 1 pengő, az eladásra kerülő szopós borjú és a magyar gulyabéli borjú után 50 fillér.

A malacnevelési jutalék az angol leválasztott malac után 10 fillér, a mangalicánál 5 fillér.

A báránynevelési jutalék darabonként 8 fillér.

Fizet ezenkívül az uradalom szántási jutalékot, mely úgy a gözkekénél, mint a traktoroknál, külön-külön állapítatik meg.

Úgy a konvenciók cselédek, mint az iparosok külön napidijban részesülnek, ha rendes foglalkozási helyeiktől távolabb eső helyeken kell több napi szolgálatot végezniök. Ilyen esetekben napi 50 fillér külön ételmezési pótlék jár, de a gazda, a pallér és az iparos 80 fillért kap. Az uradalmon kívül eső helyeken eltöltött munkanapok után a napidij 1.20 P.

Ha a cselédek cséplésnél vagy asztagrakásnál foglalkoztatják, akkor *ruhakoptatás címén* fejenként 10 P külön díjazást kapnak.

Az uradalmi gépészek és fűtők a cséplési idény alatt 1.20, illetve 1 P külön napidíjat kapnak.

Ha rossz időjárás miatt a cselédek konvenciók földjén a termés nem sikerül, úgy az uradalom a rossz termést kipótolja, hogy őket szegődményes földjükön soha semmiféle károsodás ne érje.

A cselédek lakásaiban villanyvilágítás van.

Ha szolgálatát már nem tudja ellátni, *minden cseléd kegydíjban részesül.* Ezenkívül az uradalom természetesen befizeti az állam által most előírt öregségi biztosítási járulékokat is. *A kegydíj nagysága: 3 q búza, 3 q rozs, napi 1 liter tej, 400 négyzetöl földhasználat és majdnem mindenütt ingyen lakás.* Az öregek egyrésze az utódjukul felfogadott gyermekeik valamelyikénél lakik. *Az uradalom évi nyűg- és kegydíjterhe 168.000 P-t tesz ki,* ami a házikezelésbe való vétellel folyton emelkedik.

A cselédanyáknak szülés esetén uradalmi alkalmazásban álló *szülésznő* áll rendelkezésükre, komplikált esetekben kórházba szállítják őket. *A falusi lakosság egészségének biztosítására a herceg mostanában rendelte el, hogy az uradalom hat különböző helyén Zöldkereszt-egészségügyi házak építtessenek;* ezeknek munkái már meg is kezdődtek. Eddig ezeket az épületeket azért nem lehetett felállítani, mert a belügyminisztérium nem tudott képzett védőnőket rendelkezésre bocsátani.

A cselédek vallásuk gyakorlásában a legmesszebbmenő támogatásban részesülnek. A messzebb fekvő templomok megközelítésére lóvasúti kocsik állnak rendelkezésükre. Az egyes majork iskoláiban is vannak oltárok, vagy pedig külön imahelyek, hogy ott vallási ájtatosságukat gyakorolhassák.

Az uradalom a tisztviselők és altisztek gyermekeit tehetőségük és szorgalmuk szerint tanulmányi segélyekben részesíti. Az összes ilyen segély évenként a 20.000 P-t is eléri és fejenként 400 P-t szokott kitenni.

A kegyúri terhek összege évi 150.000 P. Az uradalom nemcsak fenntartja a környező községek templomait, plébániaépületeit, hanem a plébánosok majdnem kivétel nélkül fajárandóságot élveznek, némelyek pedig külön bor- vagy gabonajárandóságot is kapnak.

Az uradalom összes szociális terhei 1937-ben 93.127 P-t tettek ki.

Mielőtt az uradalom termelési viszonyait ismertetném, meg kell említeni, hogy az itteni éghajlati viszonyok miatt *gyakorik az éjjeli fagyok*, melyek a mélyfekvésű területeken évenként visszatérnek. *A kárt azonban az uradalom a pótvetések gyors végrehajtásával ellensúlyozni tudja.* A minden évben megújuló szél- és viharok ellen a talajnak alsó áztatásával, szélfogó fáültetvényekkel és ugyancsak a pótvetések gyors végrehajtásával védekeznek. *A környező kisbirtokosok ellenben teljesen ki vannak szolgáltatva az ilyen elemi csapásoknak, ellene védekezni nem tudnak*, de a kárt is csak nagyon hézagosan, itt-ott egy kis pótvetéssel tudják pótolni, mely azonban kellő felszerelés és szakértelem hiányában nem soknak nevezhető.

A csapadéki viszonyok évenként szeszélyesen változnak és az utolsó három évben az egyes átlagok a következő képet mutatják:

	Sopron megyében:	Dombóvár vidékén:	Lenti vidékén:
1935 évben	436.1 mm	462.2 mm	543.1 mm
1936 „	666.9 „	869.6 „	671.6 „
1937 „	759.2 „	924.8 „	1058.1 ..

Ennek dacára a terméseredmények évenként nemcsak állandóak, hanem folyton emelkednek. A szomszédos kisbirtokosoknál már egy csapadékszegény esztendő is nagy visszaesést a termelésük eredményeiben,

Ha az uradalom *mezőgazdasági főbb terményeinek a holdankénti átlagait* vizsgáljuk, meg kell ismételnünk, hogy az eredmények évről-évre emelkednek. *Pl. a kalászosok holdankénti átlagos termése 1920-30-ig 10 q, 1930-35-ig pedig már 11.4 q volt.* 1938-ban az egyes terményeknél a következő holdankénti átlagok voltak:

búzából	15·3 q
rozsból	10·8 „
árpából	13·3 „
zabból	12·2 „
repcéből	10·4 „
mákból	4·7 „
cukorrépából	165·0 „
szemes tengeriből	22·4 „
kenderből	42·0 „
rostlenből	26·0 „
lenmagból	7·6 „
szójababból.....	13·7 „

A növénytermelés fejlesztése érdekében a hercegi uradalom 1920-ban növénynemesítő intézőséget állított fel. Ennek az intézőségnek a működése kiterjedt az összes gabonaféléken kívül tengeri, repce, takarmányrépa, mák, lucerna és fűfélések állandó nemesítésére. Ezek közül úgy bel-, mint külföldi forgalomban a tengeri, mák, repce és takarmányrépa aratott nagy sikert. Jelenleg a lucernatermelés terén folynak eredményem kísérletek, mert *a külföld erősen keresi a kiváló minőségű magyar lucernamagot.* A lucerna termelésénél kettős törekvés érvényesül. Az egyik az, hogy bő takarmány termést adjon, a másik pedig, hogy a magtermésben az eddigi holdankénti 1 q országos átlagot 3-4 q-ra fokozza.

Az Esterházy-uradalom növény neme sít ő telepe úgy a külföldieknek, mint a belföldieknek állandó tanulmányul szolgál. A nagybirtokok esetleges felosztásával az ilyen magnemesítő telepek fenn nem tarthatók, mert az utántermelésre megbízható szaporító telepekre van szükség.

A hitbizományi uradalom az *ipari növények* termelésénél a következő eredményeket mutathatja fel:

cukorrépát termel	4920 holdon	6650	vagónnal
repcét	„ 550	„ 50	„
lenmagot	„ 600	„ 48	„
rostkendert	„ 1250	„ 500	„
magkendert	„ 120	„ 600	„
rostlent	„ 650	„ 180	„
mákot	„ 200	„ 8	„

A cukorrépatermelés sokkal nagyobbarányú lehetne, de ezt visszaszorítja a *cukorgyárak kontingentálási* rendszere. E kevesebb termelés pótlására vezette be aztán az uradalom a lenmag, a rostkender, a magkender és a rostlen termelését.

A Kapuváron és Dombóváron felállított kender- és lenkikészítő telepen évenként 250 munkás dolgozik, így e két köz- ségben élő nagyszámú munkásság téli kenyerét is biztosítja.

A hercegi uradalom békeidőkben tejtermékeit a sopron- megyei gazdaságaiból Bécsbe tudta szállítani, ennek a lehetősége azonban megszűnt. Ezért *Endréden sajtgyárat* építtetett, mely napi 10.000 liter tej feldolgozására alkalmas és főleg *emmentMli sajtot* gyárt. Készítményei oly kitűnőek, hogy már a *külföldön* is erősen tért hódítanak, nálunk pedig kiszorították a svájci sajtot. Természetesen itt az eljárási mód már a tehének külön- leges etetésén kezdődik, ami nagy szakértelmet kíván. *Ezt a kis- birtok teheneivel utánozni képtelenség lenne.*

A juhtejet az egyes gazdaságok tejüzemei dolgozzák fel. Ilyen három van: *Endrédpusztán, Tüskepusztán és Rédicsen.* A törekvések itt is állandóan a tejelcsi eredmények feljavítására irányulnak, úgyhogy némely juhászainál már egy-egy anyajuh évenként 70-80 kg tejet is ad. Annál fontosabb ez a szempont, mert a juhtenyésztés tényleg csak akkor hasznothajtó, ha a gyapjú- és bárányeladás mellett a tejet is értékesíteni lehet.

Mezőgazdasági szeszfőzde csak négy van, de azért, mert az uradalom már 10 év óta hiába kér engedélyt újabb gyárak létesítésére.

Az uradalom *gyümölcsstermeléssel* is foglalkozik. *Kapuváron* egy 32 holdas gyümölcsöst létesített, *Eszterhazán* pedig most telepít egy 60 holdas gyümölcsöst, mely már nagy- részt ki is van ültetve. *Szentpéterföldén* 11 hold és *Lendva- újfalun* 24 hold a gyümölcsös Ezenkívül az erdőkben nagy- mennyiségű diófát és mogyoróbokrot találhatunk. Az utóbbival

az uradalom a *mogyoró-importot* szeretné minél előbb kiküszöbölni. *A gyümölcsösökben minőségi, vagyis márkás termelés folyik.*

Badacsonyban a hitbizomány kb. 150 kat. holdon fejlett szőlőtermelést folytat. Ezidőszerint még csak 95 kat. holdon van termo szőlő, a többi új telepítés. *Az évi hozam 2-3000 hl bor,* melynek jelentékeny részét a fokozott védelemben részesülő borfajták képezik és pedig: *a badacsonyi rizling, a kéknyelű, a furmint, a muskotály és az „Auvergnas Gris”.* Ezekből a borfajtákból a hitbizomány évenként kb. 1000 hl-t szállít közfogyasztásra úgy, hogy az e néven ismeretes badacsonyi borfajták jelentékeny része innen kerül forgalomba. *De jelentékeny mennyiség megy a külföldre is,* pl. palackozott állapotban az elmúlt és a folyó évben eddig *20.000 üveg bor ment Amerikába és Angliába* A bor értékesítésénél a főeulyt a palackozásra fektetik. *Ma Magyarországnak legnagyobb borkereskedője a hercegi uradalom.* A badacsonyi borpincészet mint bejegyzett kereskedő cég is szerepel. Badacsonyban különben az idegenforgalom emelése céljából egy borozót is építettek, ahol évenként nem kevesebb, mint 100-150 hl bort mérnek ki. Alig akad idegen autó, amely ne palackokkal, demizsonkkal felszerelve hagyná el a Badacsony legszebb pontján lévő Kisfaludy-házat, illetve a borozót.

Ugyancsak az idegenforgalom céljait szolgálja Badacsonyban az uradalom által építtetett *strandfürdő* is.

Az uradalom az *állattenyésztés* fejlesztésére rendkívül nagy gondot fordít és ezért ennek érdekében nagy áldozatokat is hoz. *A házikezelésben jelenleg 1800 drb tehén van.* Ezeknek egy része hazai piros-tarka, más része Svájcból importált szimmentáli tehén. A külem mellett a tejtermelés fokozására fekteti a főszűlyt. Ezen a téren olyan egyedeket is tudott kitenyészteni (pl. a Dáma 170 nevű tehenet), *amely évenként 19.600 kg tejet ad, vagyis napi 70l kg-ot. Csodálatos eredmény ez! Az uradalomnak 18 drb olyan tehene van, amely napi 40 literen felüli tejet ad.* Nem csoda tehát, ha ez a tehenészet a tejelési versenyeken mindig elviszi az első díjat.

A külföldi piac részére az uradalom egyes gazdaságai évi átlagban *2600 drb szarvasmarhát* hizlalnak.

A sertésenyésztés két irányban folyik, mégpedig *a húsertés- és mangalicatenyésztés terén.* Húsertések tenyésztése

ott folyik, ahol a kukoricatermelés nem fizeti ki magát, viszont ahol jövedelmező, ott mangalicát tenyésztnek. A húsertés-tenyésztés színvonalának emelésére többször hozatnak *Angliából* nagyértékű tenyészkanokat és kocákat, ezeknek a szaporulatából azután nemcsak a saját tenyészanyagot nevelik, hanem juttatnak belőle az ország különböző vidékein lévő *magántenyésztőknek és községeknek is*. Az uradalom húsertés-tenyésztésével az Országos Mezőgazdasági Kiállításon elvitte a nagydíjat és csak azért nem jelenik meg ott minden évben, nehogy a többi gazdát megfossza a dicsőségtől.

A húsertések feldolgozására *Kapuváron egy hilszgyárat is* létesített, amelynek működését azonban, sajnos, egyelőre be kellett szüntetni, mert a vevőközönség a húsgyár kiváló termékeiért nem volt hajlandó többet fizetni, mint amennyiért hasonló, de kevésbé jó minőségű árut másutt vásárolhatott.

A mangalica sertés-tenyésztés a tolnai és zalamegyei gazdaságokban folyik. A tenyésztet 2350 drb anyából áll, azonban ebbe az állományba nincsenek beleszámítva a bér gazdaságok mangalica kocái. Az egyes gazdaságok szaporulatai az Újdombóváron 1934-ben épített, teljesen modernül berendezett hízlalótelepen nyernek elhelyezést és innen kerülnek főleg a külföldi piacra. De a mangalicatenyésztet apaállatait a *szomszédos községek is* nagyon szívesen vásárolják.

Baromfitenyésztéssel az uradalom nem foglalkozik, mert nagyüzemben ezzel nem érdemes foglalkozni. A baromfitenyésztés a kisemberek feladata, a környéken főleg azoké, akiknek az uradalomban vállalt munkájuk mellett ez nagyon jó kereseti forrást jelent. A nagybirtoknak nem célja az sem, hogy a kisembereknek felesleges konkurrenciát csináljon, megélhetésüket nehezítse. Sokkal nagyobb *nemzetgazdasági és közigazdasági értéket produkál* ha az esetleges baromfitenyésztésre szánt terményeket a tehenészetnél, a juhtenyésztésnél és az állathízlalásnál használja fel.

A hitbizományi uradalom termelésével és fejlett állattenyésztésével nagy szolgálatot tesz úgy a bel-, mint a külső piacra, vagyis az exportra dolgozó közigazdaságunknak. Évenként a következő mennyiségeket és értékeket dobja a piacra:

búzából	1200	vagon	q-ént	á	20	P	2,400.000
sőrárpából	135	„	„	20	„	270.000	

ipari növényekből:

cukorrépából	6650	„	„	1,450.000
repcéből	50	„	„	150.000
lenmagból	48	„	„	190.000
rostkenderből	500	„	„	300.000
mcgkenderből	600	„	„	30.000
rostlenből.....	180	„	„	200.000
mákból	800	„	„	60.000

állattenyésztésből:

hízómarhákból csak külföldi exportra	5200 drb	„	„	3,400.000
kölnféle sertésekből	18000	„	„	3,600.000
juhól csak külföldi exportra	6000	„	„	180.000

Az exportra tenyésztett hízómarha és sertés minden tekintetben úgynevezett extrém minőségű áru, melyet csak a kiváló tenyésztés, a nagy szakértelem, az állandó javítás és tökéletes hizlalás révén lehet elérni.

Ha most feltennénk, hogy az uradalom kisbirtokokra parcellázódna szét, akkor a fenti értékeknek majdnem 30%-a a földben maradna (rossz esztendőben 80% is), egyrésze nem is lenne, 50%-a pedig a családok élelmezésére és az adókra stb. menne el. A piacra talán csak 20% jutna, ismervé pedig általánosságban a kisbirtok szomorú minőségi termelését, külföldre valószínűleg semmi. De városaink is keveset kapnának belőle.

A hitbizományi uradalom fejlett gazdasági vasúthálózattal bír. Azáltal, hogy a földreform több faluban az uradalom gazdasági majorjainak jelentőségét teljesen lecsökkentette, kénytelen volt ezeknek legnagyobb részét lebontani, de kénytelen volt a távolabb fekvő helyek könnyebb elérése végett 380 km hosszúságban kisvasútokat is építeni, Sopron megyében új utakat létesíteni, mert annak dacára, hogy éppúgy fizeti az útdót, mint a többi birtokosok, egész területén egyetlenegy törvényhatósági vagy községi útja nem volt. A saját vasutak legnagyobb része ma már motorüzemű.

A háború utáni földreform itt sem volt tekintettel a hitbizományi kötöttségre és elég nagy darab birtokrészt kapcsolt le parcellázás és telepítés céljaira, így az OFB a vagyonváltságról szóló 1921. évi XLV. t.-c. alapján a terme-

szetben leadott 28.293 kat. holdat osztotta ki, de ezenfelül az 1920. évi XXXVL, illetőleg 1924. évi VII. t.-c. alapján még további 10.555 kat. holdat vett igénybe és osztott ki.

A vagyonváltságföldek ellenérték nélkül vétettek igénybe és a földhözjuttatottak azok vételárát mindig az államkincstárnak tartoztak törleszteni. Azonban itt is az a helyzet, mint az országban mindenütt, hogy *ezek a vételárrészletek igen gyéren folytak eddig be az állampénztárba*, mert a kisemberek eddig fizetni nem tudtak, egyrészt pedig nem is akart. *Még a később megállapított használati díjakat sem fizethették, úgyhogy a kimozdítások és cserék állandóan napirenden voltak és ma is tartanak.*

A megváltott 10.555 kat. hold föld vételárának mintegy 50%-át kapta csak meg az uradalom, mert amíg a megváltást szenvedők a földhözjuttatottakkal közvetlen jogviszonyban voltak, vagyis 1929. május 1-ig, addig vételárfizetésekről nem lehetett szó, hiszen az 1924. évi VII. t.-c. a vételármegállapításokat *10 évre elhalasztotta* és a földhözjuttatottaknak csak haszonbért kellett fizetniük. Ezeknek a haszonbérének kb. 50%-a folyt be. 1929. május 1-től a megváltást szenvedők kártalanítását *a Földbirtok Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet vette át*, a vételárrészleteket és a haszonbérhátralékokat két éven át fizette is, de 1931-ben mindennemű fizetéseket beszüntetett. *Ilyen alapon földreformot végrehajtani nem lehet!*

Az elhibázott földreform minden jelensége itt is mindenütt végigkísér. Az emberek a kapott földeket megművelni nem tudták, mert ahhoz sem megfelelő felszereléssel, sem elegendő anyagi eszközökkel nem rendelkeztek. *A földeket kiszarolták, elcseréltették és végül nagyrészt otthagyták.* A nagy hátralékosokat az állam mozdította ki. Ma a helyzet az, hogy az OFB által földhözjuttatottak birtokai nagyrészt már *más kezekben vannak.* Igen sok községben a kimozdítások után az üresen maradt földekre már jelentkezőket sem találtak, úgyhogy végül *a megváltást szenvedő uradalmaknak ajánlották fel ezeket, így pl. a hercegi hitbizománynak Gyórá községben 123 kat. holdat és Himód községben 112 kat. holdat ajánlottak fel visszavételre.* Természetesen az uradalom nemcsak azért nem vehette már vissza ezeket a földeket, mert azok a végtelenségig ki voltak szarolva, hanem azért sem, mert már nem képeztek összefüggő

területrészeket és mint apró, itt-ott elszórt szigeteket, nagyüzemi kezeiébe venni nem lehetett.

Az uradalom környékén az OFB eljárásnak egyedül a *házhelyakciója* járt sikerrel, mert a házhelyhez juttatottak FAKSZ kölcsönökkel megépíthették kis családi házaikat és ezek az uradalomban dolgozó, főleg időszaki munkások törlesztési kötelezettségeiknek is igyekeztek eleget tenni.

Hogy az állampénztárt a nagybirtokok fokozatos csökkenésével és a mindenáron való telepítéssel milyen súlyos pénzügyi veszteségek érik, annak kézzelfogható példája szintén itt mutatkozik. Ez a veszteség az adóban a legsúlyosabb. A progresszivitás elve alapján ugyanis a hercegi hitbizomány a vagyonadónak maximális kulcsát, azaz az alap után 1%-át fizeti, amihez hozzájárul még a 100%-os vagyonadóptlék is, úgyhogy a vagyonadó 2%-ot tesz ki. *A létesített OFB törpe- és kisbirtokok vagyona azonban még» az adóalap alsó határát sem éri el, tehát ezek már vagyonadót nem fizetnek. Hasonló az eset a jövedelemadónál is. A hitbizományi uradalom a pótlékokkal együtt 63*5% jövedelemadót fizet, ezt természetesen fizeti a bérbeadott kisbérletek után is, azonban a letelepített „reformföldesek” ilyen adót már nem fizetnek. Az állam tehát a földreform során az uradalomtól lecsatolt birtokrészeknél máris elvesztette a 2%-os vagyonadó és a 63*5%-os jövedelemadó összegeit. Az természetesen más kérdés marad, hogy a földhöz juttatottak földadójukat megfizetik-e és hogyan fizetik meg. Számszerűleg itt az adóvesztés a következőkép mutatható ki:*

A hitbizomány szántóterületei vagyonadóalaprak kat. holdanként 556-80 pengővel értékeltettek, tehát egy holdnak a vagyonadója, az évi 2%-ot számítva, 11.4 pengőt tesz ki. A kis-haszonbérletek kat. holdanként 112 kg. búzát fizetnek, ennek jövedelemadója 63.5%-kal kalkulálva, 71-12 kg búza, ezt pedig az idei 20 pengős egységárral értékelve, egy kat. hold jövedelemadója 14-22 pengő. *Tehát a vagyon- és jövedelemadó együttesen kat. holdanként és évenként 25.36 pengőt tesz ki. Ha ezt az összeget a leadott területtel, vagyis 38.849'5 kat. holddal beszorozzuk, úgy láthatjuk, hogy az államkincstárt csak a vagyon- és jövedelemadóban a telepítésre igénybevett területek után nem kevesebb, mint évi 985.212'32 pengő veszteség éri.*

Hogy a földadót sem tudják megfizetni a letelepített kisemberek, az már abból is következtethető, hogy a többszörösen

leszállított vételártörlesztéseket sem tudják fizetni és még mindig az igen alacsony használati díjat fizetik. Természetesen ilyen súlyos körülmények között, továbbá kellő felszerelés hiányában nem kétséges az sem, hogy a rosszul kezelt földeken a terméseredmény-átlagok is igen szomorúak.

A földreform súlyosabb hatásai szociális téren is jelentkeztek. Ez nem annyira az uradalmi cselédeket érintette – mert az uradalom nemes elhatározással a leadott birtokrészek cselédeit áttette a megmaradt birtokrészekre, vagy pedig megfelelő nagyságú kisbérlethez juttatta őket -, mint inkább az időszakos munkásokat, akik a környező községekben élnek. Ezeknek a munkalehetősége, sajnos, természetes arányban csökkent a földbirtok csökkenésével. És minthogy a nagyüzemi termelés mellett itt kb. 8 kat. hold szántóterületre esik egy-egy munkáscsaládfő (időszaki munkás, arató, napszámos), ahányszor 8 hold szántóterület vétetett igénybe telepítésre, ugyanannyi család maradt munka nélkül. A kiosztott 38.849 kat. holdon ugyanis úgyszólván kizárólag szántóföldi művelés folyt, úgyhogy a földreform során 6000 munkáscsalád veszítette itt el munkalehetőségét.

Az 1936. évi XXVII. t.-c. végrehajtása a helyzetet csak jobban fogja súlyosbítani, mert most már egy-egy letelepítendő családnak lényegesen nagyobb földterületet kívánnak juttatni, mint az előző reformok során. Ez természetesen még több munkáskezet tesz feleslegessé. A készülő új kisbérleti törvény pedig egyenesen kritikus helyzetet fog teremteni. Most már a cselédek tömegei is kenyerüket fogják veszteni, mert a hitbizományi uradalomnak nem lesz módjában a saját kezelésében megmaradó egyharmad területrészen jelenlegi összes cselédeit megtartani. Bár az Országos Telepítési Igazgatóság feladata lesz a munkátlanná vált cselédeket elhelyezni, ezt másképp nem teheti, mint a kiosztásra kerülő bérletekbe juttatja őket. Így azonban nem fog jutni semmi a kenyerüket veszített időszakos munkásoknak és nem jut semmi a meglévő kis- és törpebirtokok kiegészítésére. Mi szükség van tehát az ilyen intézkedésekre, amikor a bérlethez juttatott cselédek új sorsukkal úgysem lesznek megelégedve, mert a rájuk nehezedő sok gond, az adó, a felszerelés költségei stb. megélhetésüket csak nehezíteni fogja. Ezek a cselédek nemigen vágyódnak az ilyen önállóság után.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban szükségesnek tartok megemlíteni egy szemléltető példát. *A kapuváriak a hercegi hitbizo-*

many kapuvári gazdaságából 2000 kat. holdat igényeltek. A 2000 hold kiosztása következtében ebben a gazdaságban 160 cseléd válna feleslegessé. Ezek részére egyenként legalább 10 kát, holdat kellene juttatni, hogy eddigi életnívójukat fenn tudják tartani. Ez máris 1600 kat. holdat tesz ki, tehát a kisgazda-birtokok kiegészítésére már csak 400 kat. hold maradna. Ezzel szemben az uradalom 700 kat. holdat ajánlott fel a 2000 hold helyett azzal, hogy ebben az esetben a cselédséget meg tudja tartani és részére az eddigi í 'védelmet és munkalehetőséget biztosítani. Az Országos Telepítési Igazgatóság azonban valószínűleg a 2000 hold igénybevételéhez fog ragaszkodni, amivel a jelenlegi helyzeten nem javítani, hanem csak rontani fog.

Ebben az uradalomban is a cselédcsaládok azok, akiknél a gyermekáldás vitathatatlanul a legnagyobb. Ha ezek a cselédek 10-10 kat. hold birtokhoz jutnak is, felszerelést is kapnak hozzá, ez még mindig csak azt jelenti, hogy a jelenlegi generáció, azaz a jelenlegi cselédszülők helyzete marad az eddigihez hasonló nívón, azonban a jövőt a 10 holdas birtok elaprózódása folytán nem biztosítja. A mostani cselédek, akik az uradalom szolgálatában nem helyezkedtek az egyke álláspontjára, aggodalommal fognak gyermekeik jövő sorsára gondolni, mert tudják, hogy a rájuk maradó egy-egy kis földszalagdarabocskából nemhogy családot alapítani, de megélni sem fognak tudni. Az ő gyermekeik már mint kis- vagy törpebirtokosok, feltétlenül az egyke hívei lesznek, mert a munkaalkalom és a föld hiánya erre fogja őket kényszeríteni.

Sokkal egészségesebb volt az a földreform, amit a hitbizományi birtok hajtott végre azáltal, hogy már 1906. évtől kezdve nagy területeken kisbérleteket létesített és minden kényszer nélkül mozdította elő azt, hogy az életképes kisgazda-egzisztenciák kialakulhassanak. Ez a teljesen önkéntes elhatározás és ennek fokozott keresztülvitele megelégedett helyzetet teremtett az uradalmat környező községekben, hiszen az ily módon kisbérlethez juttatottak sorsa teljesen kielégítő.

Annak dacára, hogy az uradalom a háború utáni földreform során tekintélyes nagysága birtokrészt adott le területeiből, a herceg a kisbérleti akcióját tovább folytatta és 1920-tól a mai napig újabb 17.343 kat. holdon alakított egészséges és virágzó kisbérleteket. Ezek a kisbérletek nemcsak mint önálló kisgazdaságok működnek szépen, hanem egyes kisgazdák birtokait is

egészségesen egészítik ki. *A holdankénti átlagos 112 kg búza-haszonbér pedig nagyon is szociálisnak mondható.*

Az uradalom a *szövetkezeti terjesztésben* is kiveszi a maga részét. Feleslegét a Futura útján értékesíti, de mindjobban bekapcsolódik a Hangya forgalmába is. *Az összes környékbeli mezőgazdasági szövetkezeteknek a tagja és azokat nemcsak üzletrészjegyzésekkel, hanem a forgalmukba való erős bekapcsolódással is támogatja. Az uradalmi községekben a földbérelő szövetkezetek megalakulását már 1906 óta elősegíti.*

Több gazdaságban a cselédnek *állatbiztosítási szövetkezetük* is van, melyet az uradalom erősen támogat. Ha valamelyik cselédnek pl. a tehene elhull, a szövetkezettől kártérítést kap, de az uradalom is minden egyes esetben *különsegéllyel* járul hozzá a veszteség pótlásához.

Az uradalom környékén elterülő községek kiscgazdái és a hitbizomány között a viszony mindenütt a kölcsönös megbecsülésen alapszik. Ez a jó viszony csak akkor bomlik meg, ha politikai agitáció veti magát közbe.

Az általános hangulat szerint a cselédek és a mezőgazdasági munkások feltétlenül ragaszkodnak az uradalomhoz, nemcsak azért, mert féltik a kenyérüket, hanem azért is, mert keresményükkel meg vannak elégedve. Azokban a községekben, ahol a földosztogatásnak híre kel, a falu két pártra szakad és pedig egyik oldalon az agitációval feltüzelt kiscgazdák, a másik oldalon a mezőgazdasági munkások, a nincstelének és a gazdasági cselédek állnak, természetesen ez utóbbiak a földosztás ellen. Jó lenne, ha a politika és a demagógia helyszíni tanulmányokat folytatna (ha tárgyilagos tud lenni), legalább meggyőződne a nép igazi hangulatáról, mely nem azonos a pesti aszfalon kialakult föld-demagóg hangulattal. Ha ezeken a vidékeken megszavaztatnák a falusi népet, az eredmény csúfos kudarcát jelentené a földosztó szellemnek.

Herceg Esterházy Pál a legintenzívebben résztvesz birtokainak vezetésében és irányításában. Mindenről tud és tudni akar. Engedélye nélkül semmiféle fontosabb intézkedést az adminisztrációnak és a gazdaságnak tennie nem szabad. Azon kiváló nagyuraink és gazdáink közé tartozik, akik csöndben, visszavonultan, de annál eredményesebben dolgoznak hazánk felvirágoztatása, termelésének a biztonsága és feljavítása, valamint a szegény nép szociális felsegítése érdekében. Ezt a

munkát csak az tudja igazán értékelni és felbecsülni, aki azt a helyszínen látja, mert az újságok sokszor tervszerűen hallgatnak róla, a napi politika pedig nem vesz magának annyi fáradságot, hogy erről meggyőződhesse.

Könnyebb alaptalanul és elfogult rosszindulattal támadni, mint a való igazságot őszintén elismerni.

GRÓF ESTERHÁZY MÓRIC URADALMA

Az uradalom Fejér, Komárom, Győr és Veszprém megyék egy-egy részében fekszik, 23 község határában. Központja Csákvár (Fejér m.).

A birtok 1629-ben került Esterházy Miklós nádor kezébe. Ebben az időben területe kb. 64.000 holdat tett ki. 1856-ig alkotórésze volt a Tata-Pápa-gesztesi uradalomnak, azóta a Csákvár-gesztesi uradalom név alatt szerepel. Egyes részei 1875-től kezdve elsőszülöttségi hitbizományt képeznek.

Az uradalomnak házikezelésben lévő részein a nagyobbarányú belterjes gazdálkodás az utolsó 40 év alatt fejlődött ki. 1906-ban már intenzív magnemesítés folyt (Paulini, Csákvár XVI. sz. búzaféleség), kialakult a mintaszerű tehenészet, a gazdaságok mind több gépet állítottak be, melyeknek nagyrészét 1928. évtől kezdve villanyáram hajtja. *Az egészséges és higiénikus cselédlakások már a világháború előtt elfoglalták a régi cselédlakások helyeit.* Gondoskodott az uradalom arról is, hogy a mai kor követelményeinek megfelelő cselédlakások ne csak a házi kezelésű, hanem a bérbeadott birtokrészeken is kiépüljenek. Az uradalmi alkalmazottakat már 1778-tól állandó alkalmazásba vett uradalmi orvosok kezelik, 1832-ben pedig *uradalmi kórház* állt a betegek rendelkezésére. Nyugdíjat a tisztek és a cselédek már 1870-től kaptak. Az uradalom községei már emberemlékezet óta minden ügyükben az uradalomhoz fordultak, innen kaptak segítséget, támogatást és tanácsot. *A régebbi időben is nagy tételt képeztek azok az épületfa-, téglá-, cserépadományok, melyekkel a birtok ura mindenkor ki-segítette a házukat építő szegény népeket.* Ezek a szegény népek tűzifájukat is az uradalomban keresték meg, míg a tehetetlenek ezt ingyen kapták. A községek aratói, cséplői, erdei munkásai, fuvarosai és cselédei mind itt éltek és ma is itt keresik meg egész évi jövedelmüket.

Ha azt kutatjuk, hogy *milyen hatással volt eddig a nagybirtok fennállása a környező községek kifejlődésére*, akkor már azáltal, hogy ezen községek lakosainak legnagyobb része az uradalom területén állandó és biztos kereseti lehetőségeket talált, biztosította a nyugodt megélhetést és az állandóan szaporodó népsűrűséget. Az uradalom 13 kegyúri plébániát tart fenn, ezenkívül az iskolaterhekhez való lényeges hozzájárulásával, a népkönyvtárak létesítésével, a parasztok számára való újságok előfizetésével az egyes falvak *kulturális előrehaladását* mozdította elő. öt pusztai iskolát épített, belőlük azonban kettőt a földreform után kénytelen volt magántanfolyammá átváltoztatni. A csákvári gazdaság, mint *mintagazdaság* mellett 1891-1915-ig földművesiskola állott fenn. Ezen idő alatt összesen 209 gazda került ki ebből az iskolából, kik az egyes vármegyékben lévő kisbirtokaikra visszatérve, eredményesen hasznosíthatták szerzett tudásukat. Az iskola tanfolyama kétéves volt, vizsgáit állami biztos vezette, tantárgyai pedig túlnyomórészt gyakorlatiak voltak. *A hallgatók teljes ellátásában, tankönyvekben részesültek*, ezért semmiféle kárpótlást fizetniök nem kellett, sőt évente 70 korona jutalmat is kaptak. Ezt a nagyjelentőségű iskolát a háború szüntette meg, a háború utáni földreform, a mezőgazdasági válság pedig még nem engedte meg, hogy újra felállítható legyen. Lehetetlenné teszi ezt az az állandó bizonytalanság is, mely a nagybirtokok létét fenyegeti és a jövő nagyszabású terveit már eleve halomra dönti. *Nem instruálhat, nem létesíthet iskolákat ma egy nagybirtok, amely fölött állandóan a lélekharangot kongatják.* Ennek azután természetesen csak az egyes uradalmakat határoló községek lakosai vallhatják kárát.

Az uradalom jelenlegi nagysága, művelési ágak szerint való tagozódása a következő:

szántó	19.405	kat.	hold
kert	159	„	„
rét	2.218	„	„
szőlő	245	„	„
erdő	26.923	„	„
legelő	6.086	„	„
nádas	96	„	„
földadó alá nem eső terület	1.537	„	„

Összesen: 56.669 kat. hold

Az egyes birtokrészek talajminőség szempontjából igen szélsőségesek. Első osztályú termőföld igen kevés van, általánosságban a talaj az ú. n. dunántúli közepesen aluli minőség. Győr megyében nagy százalékban silány, helyenként futóhomok jellegű talaj található. A házikezelésű gazdaságok talajának termőereje azonban állandóan fokozódik.

Az uradalom területéből 16.771 kat. hold van bérbeadva, ebből tíz nagybérelő és két középbérelő kezén 14.712 kat. hold van, míg a többi terület kisbérlet. A nagybérletek átlagos hasznobére holdanként 100 kg búza vagy rozs, a birtokrész talajának a minősége szerint. Ezenkívül a bérleők tartoznak az adókat megtéríteni, az épületek biztosítási díjaival együtt. Ugyancsak a bérleők köteles jókarban tartani az épületeket is, A nagybérleteknél általában a szabadgazdálkodási rendszer áll fenn, de az uradalom a vetésforgókat és a trágyázást tisztjeivel *ellenőrizteti*. A kisbérletek hasznobére nem igen különbözik a nagybérletek hasznobereitől, hiszen ez a hasznobér *méltányos* és igazán nem mondható soknak. Ahol a kisbérleők adótérítése kikötve nincs, ott a gabonahasznobér ennek arányában magasabb. *A kisbérleők azonban itt rossz fizető* és az uradalom hasznobérkövetelése ezekkel az emberekkel szemben bizony már elég nagy összegre szaporodott fel. Van község, ahol a jól jövedelmező szőlőparcellák dacára, 180 kat. hold területen, a hasznobérhátralék közel 8000 pengőt tesz ki. A nagy hátralék csak *gróf Esterházy Móric szociális érzését bizonyítja*, aki a rosszfizető bérleőket nem engedi azonnal kitenni.

A házikezelésben lévő területen számszerint jelenleg a következő alkalmazottak dolgoznak:

gazdatiszt és tisztviselő	22 fő
iparos	31 „
állandó gazdasági cseléd	325 „
% éves sommás	248 „
állandó napszámos	300 „
aratópár	200 „

az erdészetben:

erdőmérnök	4 „
erdész	10 „
erdőőr-vadász	50 „
favágó (télen).....	620 „
erdei fuvaros (összel és tavasszal).....	250 „

vegyesen:

építőmester	2 „
idény-napszámos	550 „
kastély személyzet stb.....	62 „

Az alkalmazottak 90%-a katolikus, 10%-a protestáns. Zsidó nincs.

Az uradalom állandó fásítására nagy gondot fordítanak. Minden előregedett és kivágott fa helyére azonnal újat ültetnek. A talaj nedvességét, klimatikus viszonyait és az egyes gazdaságok külső képét is előnyösen emelő fasorok sokaságát találjuk a birtokon. A bérleti szerződésekben külön pont írja elő a haszonbérletőknek faültetési és védelmi kötelezettségét.

Sokat tesz az uradalom a talajjavítás terén is. A csákvári házikezelésű gazdaságban kb. 400 kat. hold, a mezőörsi bérbeadott gazdaságban szintén kb. 400 kat. hold terület már a háború előtt is el volt látva alagsövezéssel és árkolással. Azóta úgy a házikezelésű, mint a bérleti gazdaságok nedves és ingoványos részei az árok- és csatornarendszerek egész hálózatával vannak bevonva, hogy azokon okszerű gazdálkodás történhessen.

A terméseredmények évről-évre állandóan javulnak. Ma még a közepes minőségű talaj, továbbá a györmegyei rossz homokos talaj okozza azt, hogy a holdankénti átlagok csak kevéssel vannak az országos nagybirtoki átlagok felett, az okszerű talajgazdálkodás azonban itt is rövidesen meg fogja hozni a holdankénti 12-15 mázsa búzaátlagokat. Az 1938. évi termésátlagok a főbb terményekben a következők voltak (a házikezelésű gazdaságokban):

búza.....	10.58 q
rozs.....	6.- „
zab.....	6.06 „
árpa.....	9.39 „
tengeri.....	20.57 „ (1937 évi eredmény)
burgonya.....	80.- „ „ „ „

A környékbeli kisbirtokok termésátlagai 25-30%-kal rosszabbak.

Az állattenyésztés terén a csákvári gazdaság tehenészete már 1900 óta törzskönyvezett és ellenőrzés alatt áll. Juhászata országos viszonylatban szintén híres volt már a háború előtt.

Csákváron jóhírű *félvér ménes* van, melyből a kincstár is sok lovat vásárol. *Tenyészbikáit* 4-5 évenként rendszeren Svájcból hozatja, a *kosokat* pedig Németországból. (A háború előtt Angliából.)

Az ipari növények közül jelentős eredményü a 100 kat. holdon termesztett *cukorrépa* és a 30 holdon termelt *dohány*. „Újabban kísérleteznek a *len*, *szójabab* és a *ricinus* termesztésével, azonban, úgy látszik, az itteni talaj és klíma nem alkalmas ezeknek a növényeknek nagyobb eredménnyel kecsegtető termelésére.

A háború utáni földreform során az uradalomból 7444 kat. hold területet kapcsoltak le, összesen 71.237*68 kat. tiszta jövedelemmel. A vagyonváltásig on felül leadott terület ellenértékéből alig folyt be valami.

Ha végigjárjuk a földhözjuttatottak földjeit, arra a szórnom tapasztalatra jutunk, hogy a földreform az *életnívót itt sem emelte, hanem csökkentette. Pedig a demagógia igéi szerint amilyen arányban csökkent a nagybirtok állománya fa szaporodott a törpe- és kisbirtokosok sora, olyan arányban kellett volna javulnia az itteni „szociális” viszoni/oknak is.* Az első pillanatban észlelnünk kell azt, hogy a leadott földek 70%-ának *termőereje* feltétlenül csökkent, ami természetesen a gyenge terméseredményekben jelentkezik.

A házhely-akció már sikerültebbnek mondható, bár itt is vannak még beépítetlen parcellák. A házhely-törlesztésekkel azonban baj van. Már harmadízben szállították le ezeket a részleteket és ma már oly minimális összegeket tesznek ki, hogy a juttatottak részére semmiféle különös megterhelést nem jelentene. *Mégis igen szórványosan fizetnek*, és van olyan község, ahol már évek óta nem fizettek semmit, ahol ma már 5000 pengő részlethátralék áll fenn.

A leadott 71.237.68 kataszteri tiszta jövedelmű terület után az uradalom adó címén kb. 40.000 pengőt fizetett évenként, ezt az összeget az állam most már elvesztette, nemcsak a progresszivitás elmaradása folytán lecsökkent összegek miatt, hanem a kisemberek földadó-visszatérítése és elmaradása folytán is. Természetesen *elvesztette az állam azt az összeget is, amit a nagybirtok a leadott területek után az időközben beállott 100%-os vagyonadó pótlék és 60%-os jövedelemadó pótlék címén fizetett volna.*

A földkiosztás az időszaki és alkalmi munkások számát is apasztotta. A kisbérletbe juttatásokkal pedig a cselédek 6záma is csökkent, mert a kisbérlők cselédet nem alkalmaznak, a nagybérlők pedig területük csökkenésével kénytelenek voltak cselédeket elbocsátani. Az uradalom a házikezelésű területén, dacára a terület csökkenésének, cselédet nem bocsátott el, de a kiöregedett cselédek helyét már nem tölthette be. Igyekezett azonban az ilyen eseteket a legminimálisabb számra korlátozni.

Ha most azt nézzük, hogy *a nagybirtok milyen hatással van a környező kisbirtokosok és falvak gazdasági stb. kifejlődésére, akkor a következőket állapíthatjuk meg:*

Az uradalom házikezelésben lévő gazdaságai példátmutató hatást fejtenek ki. A jó gazdálkodásra törekvő kisbirtokosok (sajnos, ilyen kevés van) utánozni törekszenek a nagybirtok termelését, innen vesznek vetőmagot, apaállatot és innen kérnek tanácsot, melyet a gazdatisztek mindenkor készségesen megadnak nekik. Sok kisémbert jut az uradalom területén bérlőhöz is, olyan területhez, amelyen *képességei szerint* gazdálkodhat. A törekvő kisgazdák bérlőiket hosszú lejáratra kapják és nem egy mutatta már meg, hogy *ha saját elhatározásából és erejéből jut bérlőhöz, ott meg is tud élni.* Az ilyen bérlőket természetesen az uradalom gazdatisztjei is támogatják, trágyázását, állatállományát ellenőrzik.

A *munkaalalom* tekintetében a gazdaságok cselédei, iparosai és napszámosai mind a környékről kerülnek ki, sőt az utóbbi években munkáshiány lépett föl, úgyhogy az Alföldről kellett summásokot hozatni s más vidékről favágókat.

A *templom- és iskolafejlesztési* téren már rámutattam arra, hogy az uradalom 13 templomot és plébániát tart fenn, de 3 filián is viseli a templom- és plébániafenntartás költségeit. A plébánosok és a tanítók javadalmazásainak részbeni költségei szintén az uradalmat terhelik. 3 pusztai iskolát és 2 pusztai magántanfolyamot tart fenn.

A *sport és testnevelés* ügyét azzal szolgálja, hogy a levegőegyesületeknek az uradalomhoz közel eső községeiben ingyen gyakorlóteret, a lövészeknek pedig löteret biztosít.

Szociális téren sokat jelent az, hogy az uradalmat környező községek szegény népességének minden télen ingyen tüzi-fát ad, ami közel 1000 úrméter mennyiséget jelent.

Az uradalmi tisztek járandósága kb. a köztisztviselők járandóságaival egyenlő, egy iparos havi összjárandósága átlagosan kb. 100 pengő, míg egy cselédé 60-80 pengő körül mozog, természetesen ezekhez a járandóságokhoz még a lakás is járul. Az időszaki munkások is kb. havi 60-80 pengőt keresnek. Természetesen ezek az összegek már a természetbeniek átszámításával mutatkoznak ennyinek, a gabonaárak emelkedésével a pengőértékek is emelkednek.

A summás (időszaki) munkások napkeltétől-napnyugtáig dolgoznak, természetesen a reggeli-, ebéd- és uzsonnaidő leszámításával, ami 2 órát tesz ki. Nagy hőségben korábban kezdenek és délben kb. 3 órát pihennek. Járandóságaikat kívánóságuk szerint vagy természetben, vagy pedig készpénzben kapják. Az egyes munkáscsoportoknak külön szakácsnőik vannak, a főzés tisztaságát és jóságát pedig az uradalmi tisztek ellenőrzik. Van olyan munkáscsalád is, aki kis gyermekeit is elhozza, ezekről a csoport gondoskodik és rendszeren a szakácsnők felügyelete és gondozása alatt állnak, amíg a szülők dolgoznak.

A gazdaságok cselédlakásai teljesen jók. A legutóbbi időkben már olyan modern cselédlakások épülnek, hogy messze környéken nincs hasonló. (Ság, Győr m.) A cselédek gyógykezelését uradalmi orvos látja el, ez vonatkozik a cselédek hozzátartozóira is. A betegek gyógyszerellátását is az uradalom viseli, sőt az esetleges kórházi ápolás költségeit is. *A cselédek és gyermekeinek egészségi helyzete jó.*

Az időszaki munkások lakásviszonyai is teljesen megfelelnek a törvény előírásainak. A férfiak és nők külön részekben laknak, orvosi költségeiket szintén az uradalom viseli. Baleset ellen az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézetnél vannak biztosítva.

Az uradalmi cselédcsaládok gyermekeinek száma átlagosan 3-4 körül van. A gyermekek már nagyobb korukban mint napszámosok, később pedig mint cselédek nyernek az uradalomban alkalmazást. Itt is generációkon keresztül szolgál egy-egy család ée a szolgálat apáról-fióra száll.

Ha viszont a környékbeli kisbirtokosok családjait nézzük, ezeknél a gyermekek száma átlagosan 2-3 körül van, tehát *az átlaguk az uradalmi cselédgyermekek átlagánál kisebb.*

Az uradalom külön *prémiumot* fizet a szántásnál, a tejtermelésnél, a hizlalásnál, a csikó- és borjúnevelésnél. Minden

cselédcsalád 4 tagon felül naponta 1 liter tejpótlékot kap. A 12 éven aluli gyermekek minden karácsonykor ruha- és könyvajándékban részesülnek.

A túlórázást az uradalom mindig külön megfizeti, rossz esztendőben pedig a cselédek konvenció-földjükön ért károsodásukért segílyt kapnak.

A cselédség és a munkásság *vasárnap* és *ünnepi pihenő*ie százsázalékban biztosítva van. A pusztákon lakó cselédek misehallgatását kéthetenként tudja az uradalom biztosítani. Napi pihenőjük ideje alatt a *népkönyvtárak* lapjait és könyveit olvasgathatják. Az uradalom területén minden kegyúri plébánián a téli időkben *népművelési előadás-sorozatok* át tartanak, ezeken nemcsak a községek lakosai, hanem az uradalmi cselédek is rósztvesznek. Az előadók sorában az *uradalmi gazdasztek* is ott vannak.

A csákvári gazdasági cselédek gyermekei részére *zárdce-óvoda* áll fenn, de az uradalmi orvos közreműködésével *Stefánia*-rendelő is nyílt. A többi gazdaság meglátogatására az uradalom a védőnőnek állandóan fogatot bocsájt rendelkezésére. Természetesen fogatot kap a születeésekhez kiszálló bába és orvos is.

Az öregebb cselédek mind tagjai az uradalmi nyugdíjalapnak. Az évi nyűg- és kegydíjterhek összege 40-50.000 pengő körül mozog.

Az évi *kegyúri terhek* összege 65.000 pengő körül van.

Az évi *összes közterhek* (adók stb.) összege pedig jelenleg 400.000 pengőt tesz ki, melyből 23 község közigazgatása él.

Az uradalom *a környékbeli falvak társadalmi egyesületeit is támogatja.* A csákvári katolikus körnek egész épülettömböt bocsátott rendelkezésére, ahol a levante-otthon is minden ellenszolgáltatás nélkül helyet talált. *Az uradalom tisztviselői a falusi gazdakörökben, a Vöröskereszt intézményeiben, a levante-egyesületekben stb. aktive részt vesznek, a legtöbbjét maguk vezetik.*

Fenntartja az uradalom a csákvári irgalmas nővérek zárdakórházat, iskoláját, óvodáját és népkonyháját. Évenként rengeteg kérelemmel fordulnak a grófhoz, aki ezeket – az értelmetlenek kivételével – mind teljesíti. Az uradalom területén lévő községekben történő közérdekű építkezésekhez a gróf mindenkor fa-, téglá-, kő-, homok- és pénztámogatással bőkezűen

hozzájárul. Sokszor kapnak pedig olyan intézmények és egyesek is tűzifa-ajándékozásokat, akik az uradalom területén teljesen kívül állnak. Az ilyen ajándékozások és hozzájárulások összegei az évi 100.000 pengőt is elérik.

Az időjárás itt is szélsőséges. A késői fagy, nemkülönben a koratavaszi szárazság az évi termést sokszor lecsökkenti, de a veszteség ilyenkor legfeljebb 25-30%. A környékbeli kisbirtokosoknál ellenben a veszteség lényegesen nagyobb. A csapadéki viszonyok is igen szélsőségesek.

A baromfitartást az uradalom nem tartja érdemesnek, mert ehhez közeli vasútállomás és jó értékesítési lehetőség kelte. Gyakoriak a környéken a baromfibetegségek is.

Közgazdasági életünkben az uradalom kb. 15-40 vagon gabonával (a többi konvencióra, vetőmagra, állattakarmányozásra, kegyúri illetményekre, munkabérekre stb. kell), nagymennyiségű hízott tinóval, sertésszállítással, juheladással, gyapjú-, len-, cukorrépa- és burgonyaértékesítéssel vesz részt. *A piacra vitt termények és állatok minősége elsősorú és feltétlen exportképes.* A minőség feljavítására állandó törekvések vannak és ezt célozzák a különböző vetőmag-felfrissítések és apaállat-beszerzések is.

Évenként 1000-1500 hl. bort is küld a piacra, ami a Komárom megyében lévő 64 holdas ú. n. *ásán szőlőjéből* kerül ki és országos hírű.

Az évi kitermelhető *famennyiség* 30.000 ürméter körül mozog. Jövedelmi forrást, de az országnak *közgazdasági hasznót* jelent még az erdőgazdálkodás mellett az okszerűen kilőtt vadállomány értékesítése is.

Az évenként átlagosan jövedelemadó-alapul is megállapított jövedelem (az adó, kegyúri, hagyatéki, kamatterhek, rezsiköltségek után maradó nettó jövedelem) 200.000 pengő körül mozog, ebből a 19.5 ezer hold szántóterületre eő holdankénti tiszta hozam 10 pengő körül mutatkozik.

Az uradalom értékesítési lehetőségei közepesek. Minden gazdaság 6-12 km-re van a vasútállomástól. Kettő van köves út mellett, egy pedig gazdasági vasúttal van a vasútállomással összekötve.

A szövetkezetek támogatását az uradalom oly módon biztosítja, hogy a piacra kerülő terményeinek és állatainak az értékesítését szövetkezeti úton végzi, de mindennemű biztosí-

tásait (jég-, épületbiztosítás stb.) is a szövetkezettel köti. Az egyes uradalmi községek szövetkezeteinél pedig részjegyeket vásárol, üzlethelyiségeket ad részükre, azoknál vásárol stb., továbbá tisztjei ie tevékeny részt kérnek a helyi vezetésben.

A kisgazdák és a törpebirtokosok az uradalommal szemben elfoglalt álláspont tekintetében különválasztandók. *A módosabb gazdák méltányolják a nagybirtok egyensúlyt-biztosító nagy jelentőségét és elismerik tanítói hivatását is, melyből elsősorban ők nyerne legtöbbet.* Sűrűn fordulnak az uradalomhoz tanácsért, vetőmagért, talajművelési és trágyázási felvilágosításokért, többször vesznek állataik felfrissítéséhez kiváló uradalmi bikákat és kanokat. Ellesik az uradalomtól az értékesítés idejét, helyét és módját is és van olyan uradalmi gazdaság is, mely tejtermelését a falusi gazdák tejtermelésével együtt értékesíti. Viszont vannak teljesen nincstelen, vagy néhány hold földdel rendelkező emberek, akik már gyűlölik a nagybirtokot. Ezek földet követelnek, de természetesen *ingyen.* *A jobbérzésűek, akik az uradalom földjein munkát találnak és dolgozni akarnak, már nem tartanak velük,* csak, sajnos, ezek közül ie többet az ú. n. helyi agitátorok olykor magukkal ragadnak.

Az uradalom birtokosa, gróf Esterházy Móric mindenben résztvesz birtokának irányításában és vezetésében, mindenről teljesen tájékozva van.

ŐRGRÓF PALLAVICINI ALFONZ KÁROLY MINDSZENT-ANYASI HITBIZOMÁNYI URADALMA.

Az uradalom *Csongrád vármegyében* és egészen kis részben *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében*, Sándorfalva, Sövényháza, Algyő, Csanytelek, Pálmonostora és Mindszent községek határában terül el.

Az uradalmat *örgróf Pallavicini Karoly János* özvegye, született *gróf Zichy Leopoldina* 1802-ben vásárolta meg *gróf Erdődy Józseftől*. A birtokot *Pallavicini Eduárd ör gróf* nyilvánította hitbizománynak, ezt a tényt a magyar udvari kancelláriánál 1835-ben bejelentette, Csongrád vármegye 1839-ben kihirdette és 1842-ben legfelsőbb megerősítést nyert. Az uradalom területe ebben az időben 68.000 kat. holdat tett ki, mely az 1880-as években 66.000 kat. holdra ösökként. Az 1890-es években *örgróf Pallavicini Sándor* mintegy 10.000 holdat önként felparcelláztatott, hogy az akkor jelentkezett szociális mozgalmakat levezesse. A jelenlegi birtokos, *örgróf Pallavicini Alfonz Károly* 1919 nyarán, amikor Szegeden megindult a nemzeti hadsereg toborzása és ez a mozgalom lassan haladt előre, legjobb birtokrészét, az ú. n. *Farki-majort* – melynek területe 2160 kat. hold volt – a környékbeli lakosoknak önként felparcelláztatta, azzal a kikötéssel, hogy azok kaphatnak ebből a földből, akik a nemzeti hadseregbe jelentkeznek. A habom utáni földreform vagyonszállás címén 6131 kat. holdat és megváltás címén 4695 kat. holdat vett igénybe. 1929-ben a *Szegedi Kir. Kerületi Börtön* rabgazdasága részére az OFB az ú. n. nagyfái részt vette igénybe, mely 744 kat. holdat tett ki. Végül 1932-ben az uradalom önként ajánlotta fel az ú. n. kiseri és pitricsomi részeken lévő 3060 kat. hold földjét azoknak a kishaszonbérloknak a részére, akik ezen a földön addig gazdálkodtak. Ma a birtok területe 40.497 kat. hold, ebben azonban a Tisza folyó 1037 kat. holddal szerepel.

Amikor az örgrófi család gróf Erdődyéktől a birtokot megvásárolta, a terület még *hatalmas pusztaság* volt, nagyrésze *futóhomok, vízállás és nádas*. A Tisza folyó sokszor lépett ki a medréből, hogy hatalmas területeket borítson el szennyes árjával. A család a birtok átvétele után az *alodiális* földeken majorsági gazdálkodást kezdett, mert azelőtt a jobbágyokon kívül csak feles kertészek termeltek itt dohányt és sáfrányt az uradalomnak. *Gróf Zichy Leopoldina* már 1804-ben, rögtön az átvétel után, *Algyőn* tisztalakot, magtárt és majort építtetett, *Baktón, Serkéden* szintén majort, istállókat és juhaklokat állíttatott, ez ár vasmarhatenyésztést és idegen fajokat honosított meg. *Levelény-majorban nagy birkatenyésztést rendezett be*. Az özvegy elhalálózása után fia, *Eduárd* folytatta a nagy építkezéseket és az ő nevéhez fűződik a *mindszenti major* és a hozzátartozó épületek kiépítése. Az ő fia *Alfonz* volt, aki alatt az uradalom értéke és jövedelmezősége rendkívül fokozódott. *Ebben az időben indult meg, ha kisebb mértékben is, az erdősítési munka, hogy az áldatlan futóhomokot megkössék és lehetőleg termőterületté alakítsák át*. Ekkor már az uradalom jövedelmezősége az előző időkhöz képest megkétszereződött. *A főszűly az állattenyésztésen volt*, de találkozzunk már fejlett kertészettel is. 1849-ben a gyapjúnyírás eredménye 197 mázsa és 69 font volt, ami fejlett juhászatra vallott. *A jelenlegi hitbizományi birtokos édesatyja nevéhez fűződnek a legnagyobb teljesítmények, ő építtette ki a 29 kilométer hosszú tiszai védtöltést is, mely által óriási területet mentett meg a Tisza évenkénti áradásaitól*. Ezzel *Szeged város és környékének is nagy szolgálatot tett*, amit Szeged azzal hálált meg, hogy utcát nevezett el róla. A belvizek szabályozására 21 km hosszú *nyílt csatornát* építtetett, ami szintén nemcsak a hitbizományi uradalom, hanem az idegen tulajdonban lévő egyéb területeken is lehetővé tette a mezőgazdasági művelést. *Az ármentesítés és a csatornázás 6.000.000 aranykorona alapbefektetéssel létesült*. Kb. 6000 kat. holdon létesített *erdősítést* és sikerült a futóhomokot ezzel végleg megkötni és a nemzetgazdálkodás szolgálatába állítani. *Ennek áldása az egész vármegyére kihatással volt*. Nagyarányú szőlőtelepítéseket folytatott, ami által nemcsak a munkaalkalmak számát emelte lényegesen, hanem a környékbeli lakosok megtanulták a helyes szőlőkezelést és a gyümölcskultúrát is. *600 kat. holdat*

műrétté alakíttatott át, ezzel példát adott az Alföld intenzív termelésére, de egyúttal fellendítette az állattenyésztést is. Az uradalmat környező községekben templomokat, iskolákat és óvodákat létesített és 1879-ben ő alapította a ma már 7000 lakost számláló Sándorfalvát, melyről más fejezetben már bőven írtam. A jelenlegi hitbizományi birtokos, édesatyja nyomdokain haladva, az erdősítést és talajjavítást tovább folytatja.

Úgy őrgróf Pallavicini Sándor, mint fia, a jelenlegi hitbizományi birtokos, sosem zárkózott el az elől, hogy a mindenkori egészséges földkivánalmaknak eleget tegyen és mindig segítséget nyújtott a környékbeli magyar parasztság céltudatos terjeszkedéséhez. A többször fellépett földigénylési vágyat vagy parcellázások, vagy hosszabb lejáratú kisbérletek alakításával elégitette ki. így Sándorfalva megalakításakor az uradalom dél] részén kb. 3000 holdat, 1895-ben pedig az uradalom északi részén kb. 4500 holdat osztott ki olyanoknak, akik megfelelő tőkével rendelkeztek és kilátásuk volt arra, hogy a földeken megerősödhetnek és azokon családot alapíthatnak. A tőkével nem rendelkező emberek kisebb-nagyobb haszonbérletet kaptak, melyeket az uradalom rendes épületekkel látott el, a gazdatisztek pedig a bérlők helyes gazdálkodását, megfelelő állatlétszámát állandóan ellenőrizték. Ez volt az igazi, az evolúciós alapon folytatott telepítés és az így földhöz juttatott gazdák még ma is erősen állnak birtokukban, így keletkeztek Sövényháza területén Kutyanak, Síróhegy, Alsóányás, Pitricsom, Baksi-szőlő stb. telepítések is, melyek szinte egy-egy kisközségnek illenek be. A békeidőkben a telepek lakói nyugodtan éltek és gazdálkodhattak, mert az uradalom hatalmas támogatásával, rengeteg munkalehetőségével a hátuk mögött állt, azonban a háború utáni földosztó szellem, a forradalmi agitáció sokat rontott a helyzetükön.

Amikor a háború után az egész országban megindult az az akció, hogy lehetőleg minden arravaló magyar ember házhelyet kaphasson, az uradalom részben Sándorfalva határában, továbbá Sövényháza egyes részein, lehetőleg a már kialakult települések mellett, osztott ki minden kényszer nélkül, tehát teljesen Önként, portákat. Baksi-szőlőn és Máriatelepen azon célból telepítette le az embereket, hogy azok a szomszédos uradalom területén állandó munkaalkalmakhoz jussanak. Az emberek helyzetükkel meg is voltak elégedve, azonban a háború utáni földreform alkal-

mával soraik között megindított agitáció hatására ők is földet igényeltek. Az OFB kérésüket teljesítette is és részint 1-10 holdig terjedő örökváltságos földet, valamint 1-5 holdig terjedő 25 éves haszonbérleteket, ú. n. kényszerbérleteket juttatott nekik. Ezek az emberek most már elvesztették az uradalommal való kapcsolatukat és *Sövényházának* ez a kb. 3000 lelket számláló része ma részben nyomorfészekké vált és éppen az uradalom az, ahol most a telep nincstelen lakói télen inségmunkát, a munkaképtelenéi pedig liszt-, burgonya- és fűtőanyagsegélyt kapnak.

Hogy mit tett az uradalom eddig a környékbeli községek fejlődésének előmozdítására, azt legjobban a már említett *Sándorfalva gyors kialakulása*, a sövényházi települések közül pedig különösen *Kutyanyak* és *Alsóányás* megerősödése bizonyítja. *Mindszent községnek tüdőbetegkórház céljaira az idén egy nagy épületet adományozott minden ellenszolgáltatás nélkül. Az 1935. évi csongrádi nagy nyomor* idején éppen az uradalom volt egyike azoknak, akik a nyomort nagymértékben csökkentették. *Állandóan nagy összeget tesznek azok az adományok ki*, mellyel az uradalom a szomszédos községek felsegítéséhez évenként hozzájárul. Tények ezek, melyeket letagadni nem lehet!

Az uradalom területe – mint említettem – jelenleg 40.497 kat. holdat tesz ki, ebből azonban 15.223 kat. hold haszonbérletbe van kiadva. Mivelési ágak szerint a terület a következőképp oszlik meg:

	házikezesben	haszonberben
szántó	10.350 k. hold	9.387 k. hold
kert	26 „ „	35 „ „
rét	1.228 „ „	314 „ „
szőlő	99 „ „	291 „ „
legelő.....	4.906 „ „	3.141 „ „
erdő	7.098 „ „	102 „ „
nádas.....	25 „ „	15 „ „
műrét.....	594 „ „	— „ „
adó alá nem eső..	948 „ „	901 „ „
Tisza-meder	— „ „	1.037 „ „
összesen:	25.274 k. hold	15.223 k. hold

A kataszteri tiszta jövedelem átlagai:

a szántónál	12·14	aranykorona
a kertnél	14·04	„
a szőlőnél	17·06	„
a legelőnél	2·78	„
a rétnél	8·68	„

A haszonbérbe adott területek főleg kis- és középbérlők, egyrésze pedig nagybérlők kezén van.

A holdankénti átlagos haszonbér a 100 holdon felüli bérleteknél, a talaj minősége szerint, 20-40 pengő között van, míg a kisbérleteknél 15-40 pengő között. Ezekben az összegekben az adótérítés, továbbá az ármentesítési hozzájárulás is bennfoglaltatik, vagyis ez a bruttó haszonbér. Az uradalom a mezőgazdasági válság idején a szerződésileg megállapított haszonbérek után évenként 40-50% engedményeket adott, melyeket a helyzet javulásával részben és csak a nagyobb bérleteknél csökkentett. Ezeknek a kedvezményeknek legnagyobb része 30-45% között még ma is érvényben van. A válság idején, főleg a kisbérlők, hatalmas összegű haszonbérhátralékba kerültek, ennek nagyrészét azonban az örgróf fokozatosan elengedte. Csak a már 6-8 éves hátralékkal terhelt, csökönys nemfizető, ú. n. kényszer bérletesekkel szemben indult meg a kimozdítási eljárás, azonban ezek közül is többen kaptak kíméleti időt vagy nagyobb engedményt és a végén bérletükben benn is maradhattak. Majdnem 150.000 pengőt tett ki az az összeg, melyet a hitbizományi birtokos a hátralékos haszonbér lőknek egy pár év alatt elengedett. Az uradalomnak ez tiszta veszteségét képezte, hiszen a méltányosan megállapított haszonbér még a földek után kifizetett adókat is alig fedezte, némelyeknél pedig egyáltalán nem is érte el ezt az összeget. A kiadott föld jövedelméről természetesen nem is lehetett szó.

Az uradalom talaja egyharmadrészben homok (kisebb részben futóhomok), a többi része barnahomok, kötött fekete agyagtalaj. Az egyes területrészeket nagyobb szikfoltok tarkítják.

Az éghajlata késői tavaszodás, meleg és száraz nyarak, gyakori erős szelekkel. A csapadék 10 évi átlaga 559 mm.

Az uradalom által foglalkoztatott alkalmazottak száma a következő:

főtisztviselő	3 fő
gazdatiszt és tisztviselő	19 „
erdőmérnök és erdész	5 „
iparos	46 „
gazdasági éves cseléd	451 „
állandó hőszámos	186 „

szerződött alkalmazottak:

orvos és állatorvos	2 „
---------------------------	-----

egyéb:

időszaki munkások	1040 „
-------------------------	--------

összesen: 1752 fő

ezenkívül:

férfinapszám	16.000
női napszám	10.000
gyermeknapszám	7.000

Vallás tekintetében az alkalmazottak 90%-a katolikus, 10%-a protestáns.

Kiragadva egyes alkalmazotti csoportokat, *az évi járandóságok* a következők:

Intézőnél:

készpénz	2.040 P
búza	8 q
rozs..	8 „
árpa	4 „
tengeri	6 „
kemény hasábfű	24 m ³
„ ágfa	24 „
rőzse	200 kéve
konvenciósi föld	3 kat.hold 1200 n. öl
tehentartás	2 drb
növendéktartás	4 „
sertéstartás	6 „
malactartás	20 „

ezenkívül 3-4 szobás lakás az összes mellékhelyiségekkel és ötévenként évi 348 pengő *corpótlék*.

A főtiszteknek a fizetése természetesen magasabb, a tisztviselőké pedig havi 350-500 pengőig terjed + lakás.

A segédtisztek három fokozatba tartoznak, a legalsóbb fokozatban lévők évi járandósága a természetbeniek felértékelésével kb. 2100 pengőt tesz ki, amihez szintén még a teljesen berendezett lakás is jár. A legelső fokozatban az egész fiatal segédtisztek vannak, a tulajdonképeni kezdők, akik háromévenként mennek előre.

Egy iparos évi járandósága (pl. egy gépészkovácsé)

készpénz	250 P
búza	6 q
rozs	7 „
árpa	4 „
kemény hasábfa ..	12 m ³
„ ágfa	12 „
rőzse	200 kéve
konvencióos föld....	2 kat. hold 800 n. öl
bakkancs	1 pár
tehén tartás	1 drb
növendéktartás....	1 „
borjútartás	1 „
sertéstartás	4 „
malactartás	10 „

ezenkívül lakás, családi pótlék és teljes gyógykezelés. Az iparosoknál a szakma szerint változik a készpénzfizetés. A molnár fizetése pl. 300 pengő, az I. osztályú gépészé 520 pengő stb.

Első gazdasági cseléd évi járandósága (pl. öregbéres, juhászszámadó, csösz):

készpénz	180 P
búza	6 q
rozs	7 „
árpa	4 „
rőzse	365 kéve
konvencióos föld....	1 kat. hold 800 n. öl
csizma	1 pár

Dr. Scherer

tehéntartás	1 drb
növendéktartás	1 „
borjútartás	1 „
sertéstartás	4 „
malactartás	10 „

Ezenkívül minden cselédnek külön lakása van, családi pótléka és teljes gyógykezelése. A főkocsisok készpénzfizetése évi 200 pengő, a csőszök pedig még külön 4-88 q zabot kapnak lovaik részére.

Az időszaki munkások járandósága a következő:

Az aratóknál:

$\frac{1}{10}$ rész szemben, de holdanként 90 kg biztosítékkal, mely a legkevesebb kiadható munkabér

6 kg szalonna

50 kg búza

50 kg rozs

a hordás idejére hdti 7 5 kg búza és 7 5 kg rozskonvenció

1 kocsi szalma

A cséplésnél:

a búzánál 4%, a lenmagnál holdanként 50 kg búza

heti 7.5 kg búza és 7.5 kg rozskonvenció

heti 0.5 kg szalonna

1 kocsi szalma

Cukorrépnál:

(500 hold vetésnél szükséges tavaszi munkára, holdanként 0.8 munkás, hat héten keresztül)

1.50 pengő napszám, heti 6 kg liszt, 4 kg burgonya, 1 kg szalonna és $\frac{1}{4}$ kg só. Répafelszedésért fizet az uradalom 100 négyszögölenként 1.80 pengő készpénzt és a felsorolt heti konvenciót.

A többi munkáknál *akkordban* történik a megállapodás. A munkákhoz felszerelést, kapát stb. az uradalom ad.

A munkások közül azok, akik a közelben laknak, napnyugta után hazamennek, a többiek *tisztára kimeszelt* ideiglenes, ú. n. nyári sopában laknak, nemenként külön. Minden munkásnak külön férőhelye és szalmazsákja van. Önmaguk alkotnak egyes csoportokat, ezek a csoportok külön-külön főzetnek maguknak. A legtöbbje maga főz, hogy ezáltal is megtakarítson valamit a konvencióból. Erre ideje bőven van. *A bandagazda helyzetükkel vissza nem élhet*, mert a munkásokkal való leszerzőést az uradalom *közvetlenül* végzi és a bandagazdák csak mint *munkafelügyelők* működnek. *Az idénymunka alatt a munkások gyógykezelését uradalmi orvos végzi*, gyógyszerköltségüket szintén az uradalom viseli. A munka ideje alatt az uradalom lajtokban szállítja a friss artézi vizet részükre a közel lévő gazdaságokból, ingóságuk tűz ellen biztosítva van.

Az uradalom cselédeinek egészséges lakást biztosít. A régebbi közöskonyhás lakásokat fokozatosan *önálló lakásokká* alakítja át. Az egészséges lakásviszonyokra legjellemzőbb az, hogy itt a *gyermekhalandóság*, összehasonlítva a környező falvak és tanyák földművelő neprétégével, *úgyszólván minimális*.

A családonkénti átlagos gyermeklétszám nagy. Találunk 6-8 gyermekes családayákat is. A gyermekek legnagyobb része az iskola elvégzése után előbb mint napszámos, később mint hónapos, aztán mint cseléd az uradalomban marad. *Sok közülük azonban ipari szakmát végez és már mint iparos helyezkedik itt el.* A tehetséges cselédgyerinekek közül már riem egyet iskoláztatott ki az örgrófi család és erre sok szép példát lehetne felsorolni.

A vasárnapok és az ünnepnapok a cselédség pihenőjéül szolgálnak. Misék látogatására a majorok lakosságát mindenütt haragszó figyelmezteti. Nagyobb ünnepeken a távolabbi majorokból uradalmi kocsikon mennek a cselédek a templomba, de sokszor a *szegedi Ferences rendtől* az uradalom misét tartó barátokat szokott kihozatni. A fiatalok sportját a leventekiképzés öleli fel és ez az intézmény szokott helyi versenyeket is rendezni. *A vármegyei gazdasági felügyelőség* pedig a környékbeli településeken, *az uradalom hathatós támogatásával*, téli háziipari tanfolyamokat tart, melyek iránt mindig nagy az érdeklődés.

A cselédség a szükségessé váló túlorázásokért pótnapidíjat kap, a szokottnál nagyobb munkateljesítményekért pedig *hol-*

dankénti prémiumot. Az állattenyésztésnél a nevelési jutalom van rendszeresítve, pl. csikó után 4 pengő, minden bárány után 10 fillér és minden malac után 4 fillér.

A többgyermekes családok pótlékot kapnak és pedig minden negyedik és ezenfelüli gyermeklétszám után évi 100 kg búzát és 30 pengő készpénzt.

Rossz esztendő esetén a konvenciók földjükön ért károsodást az uradalom méltányosan ki szokta pótolni.

A kiöregedett és munkaképtelenné vált cseléd a kötelező biztosításon kívül kegydíjat is kap. Ez a kegydíj részint készpénzből, részint gabonából áll és az évi 400 pengőt is elén, természetesen függ az eltöltött szolgálati évektől és a végzett munkakörteől. Az uradalom jelenleg 71 kegydíjast fizet és a kegydíjak évi összege 1937. évben 18.688 pengőt tett ki.

Az uradalom évi nyugdíjterhe 61.801 pengőt tesz ki és 66 nyugdíjast érint. Az új átrendezéssel a gazdatisztek 40 évi szolgálat után havi 500 pengő nyugdíjat fognak kapni, ezt megkapják azok, akik uradalmi nyugdíjasok maradtak, de el fogják érni azok is, akik a gazdatiszti öregségi biztosítási törvény értelmében az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézethez kerültek, vagyis a fiatal gazdatisztek. Járandóságuk ugyanis állandóan emelkedik és 40 évi szolgálat után az OMBI-nak befizetett járulékok már a maximális nyugdíjat biztosítják számukra.

A kegyúri terhek összege 1937-ben 9021 pengőt tett ki.

Hét községi iskolát tart fenn az uradalom azáltal, hogy Sövényháza község adóterheinek 80%-át viseli, de jelentős összegekkel járul külön is az egyes iskolák fenntartásához. A tanítókat olcsó hasznobérlethez juttatja, hogy megélhetésüket erősen könnyítse.

Nagy összegeket tesznek ki azok a szociális szolgáltatások, melyeket az uradalom a környező község szegényeinek juttat. Az 1935. évi példátlan csongrádi nyomor enyhítésére az uradalom tett a legtöbbet és Mindszent, Sövényháza, Sándorfalva stb. községek nincstelenjeinek jórészt mentette át a szörnyű időkön. Az elmúlt tél folyamán inségakció keretében 53 teljesen nincstelen család között nagymennyiségű szalonnát, lisztet és burgonyát osztott ki. Ezenkívül az egyes községek inségmunkák céljaira nagyobb összegű készpénzt kaptak. A szegények jóresze házhoz szállítva tüzelőanyagot is kapott. Már említettem, hogy

a folyó évben az örgróf a tulajdonát képező egyik legszebb épületét engedte át, teljesen díjmentesen, Mindszent községnek *tüdőbetegkórház céljára*, amit a szentesi lapok mint a környék *tuberkulózisának leküzdésére* kezdeményezett nagy lépést nyugtattak, de a vármegye is hálás volt érte. *A magyar a magyarért akcióra 4000 pengő készpénzt és két vágón búzát adott*, de évenként jelentős összegeket áldoz a különböző akciókra és mindazon ügyekre, melyek a szegénység enyhítését szolgálják.

Az uradalom körül elhelyezkedő községek nagyrészen a birtokos telepítései, másrészen pedig az uradalom területén munkaalkalmat találó földművesosztály természetes települése. Lakosságuk életlehetőségeit csaknem teljes egészében az uradalom biztosítja. Itt találnak alkalmat napszámmunkára; részesmíveléssel, arató- és cséplőrészek vállalásával pedig élelmezési cikkeiket biztosíthatják. *A tehetősebb családok kisebb-nagyobb bérleteken nyernek elhelyezést.* A környékbeli munkások nagyrésze családotul dolgozik az uradalom területén, ezáltal az egyes családtagok annyit keresnek, hogy összeadva, az egész családnak minden gondját elvetik, sőt valamit tartalékolhatnak is. Így megerősödve, mindig módjukban állt egy pár holdat vásárolniok. Ezek nem is követelnek földreformot.

Az uradalom adók és közterhek címén 1937-ben 151.850.36 pengőt fizetett ki, de ebben az összegben nem szerepelnek az egyes üzemek után kifizetett forgalmi illetékek, fázisadók stb., valamint az ármentesítési járulék összege, ami 88.578 pengő volt.

Termelési vonatkozásban az évi termésátlagokat erősen befolyásolja az itt uralkodó szélsőséges klíma, amit az uradalom olymódon igyekszik elhárítani, hogy a vetésbeosztásokat az éghajlathoz irányítja. A talajnedvesség megőrzésére pedig a lehetőségig tarlóhántást alkalmaz. Az eredmények így is szépek, a lenmagnál az idej országos rekordot az uradalom tartja. Az 1938. évi holdankénti termésátlagok különben a következők:

búza	13·20 q
rozs	8·00 „
őszi árpa	14·00 „
tavaszi árpa	10·10 „
zab	10·50 „
csöves tengeri	15·50 „
lenmag	6·25 „
kenderkóró	35·00 „

expresszborsó	11·00 „
répamag	5·00 „
cirokmag	12·00 „
cirokszakáll	10·00 „

A kapások gyengébb termésátlagát a talaj túlkötöttsége okozza. A talajerő fenntartása részben istállótrágyával, részben műtrágyával és a magas talajvízű földek meszezésével történik. Az uradalmi maglen már évek óta vezetőszerepet játszik az országos lenmagakcióban, minősége a legjobb. A lenmag területét az uradalom évről évre emeli és ma már 1000 kat. holdat meghaladó területen termesztik ezt a hazánk gazdasági érdekeire nézve annyira fontos növényt, melynek óriási jelentősége még abban is jelentkezik, hogy nagyszerű előveteménye a búzáknak. Ez a növény jól bírja az itteni szélsőséges csapadékeloszlást is, amit viszont a répafélék már erősen megsínylenek.

Az uradalom szőlőtermelése intenzív és némely bora országos hírnévre tett szert. Híresek a Kövidinka, Ezerjő, Olaszrizling, Zöldszilváni és Nemeskadarka-féle borai. *A 10 éves átlagtermés holdanként 25 hektoliter*, ami hatalmas eredmény. Az egyik gazdaság 99 holdas szőlőterületének megmunkálását pl. 23 család, azaz 86 személy végzi, kora tavasztól késő ősziig tartó munkával.

A Tisza szabályozása után megszűntek a folyó partján elterülő nagy lapályok bő takarmánykészletei és gazdag legelői, az itteni szélsőséges klíma, a tropikus nyár pedig a legelőket kiégeti. Az uradalom ezért 600 kat. holdon szivattyúteleppel ellátott műrétert teremtett, mely az állattenyésztést állandó és biztos takarmánnyal látja el.

Az uradalom lisztszükségletének, takarmányórlésének biztosítására és az alkalmazottak konvenciójának megőrlésére egy kéthengerszékes, magválasztóval és Medicagóval felszerelt gőzmalom áll rendelkezésre.

Szeszfőzdéje 50-60%-os pálinkát produkál a szőlőtörköly, seprő és vegyes gyümölcsből. Az uradalom pálinkája a piacon keresett cikk.

A borsótermés ciánózására külön ciánózókamrája van.

Gépi felszerelése több Kemma-rendszerű gőzeke és cséplőgarnitúra, traktor, több tengeri-morzsoló, heremagfejtő és selektor. Az aratógépek le vannak állítva. A gépeket az uradalom saját gépműhelyében javítja.

Az állattenyésztése fejlett. A pusztaszeri lippizai ménest, mely ma már országos híré, az uradalom még 1888-ban alapította.

Juhászata 1854-ig nyúlik vissza, ekkor 30.000 daraból állt a fejlett állomány. Állandóan külföldről hozta be a fel-frissítésre szolgáló kiváló kosokat, legutoljára 1932-ben *Rambuillet*-ből hozatott be nagy költséggel 6 darab tenyészkoszt. *A jelenlegi állomány 6641 darab* és az országos tenyészállatvásáron kiállított juhok már többször nyerték el a nagydíjat. Számptalan uradalom és kisgazdaság vásárolja az uradalom kosait, de az *idén Jugoszlávia is* sok tenyészkoszt szállított innen ki. A gyapjúminőség A A/A-tól A-ig, a többinél A-A A/A. A juhtejet a budapesti sajtgyárak vásárolják.

Híres a pusztaszeri gulya is. Eredete szintén a régi időkre vezethető már vissza. A tenyésztés célja két irányú: részben elsőrendű tenyész bikák, részben erős csontozatú, munkabíró ökrök nevelése.

Sertésállománya jelenleg 1877 darab, a malacozás tízévi átlaga 602. Évente 1000-1200 darab hizós sertés kerül innen értékesítésre. A sertésállományt az uradalom a különböző helyekről vásárolt jó tenyészkanokkal állandóan frissíti.

Az uradalom rendszeres marhahízlalást is folytat. Évenként kb, 300 darab 3-4 éves nyugati tinót hizlal és értékesít. A cselédmarhaállomány 663 darabot tesz ki.

Közgazdaságunk számára 1937-ben a következő mennyiségeket és értékeket vitte a piacra:

9967 q búzát,			
3500 „ borsót,			
1327 „ őszi árpát,			
900 „ vegyes szemelít,	összesen ..	310.000 P	értékben
3796 q lenmagot, valamint szalmáját ..	152.000	„	„
58.931 „ cukorrépát ..	131.000	„	„
kendertermelésből ..	42.800	„	„
hízómarhából ..	133.300	„	„
tenyész- és mustramarhából ..	15.000	„	„
hízósertésből ..	150.300	„	„
tenyész- és soványsertésből ..	10.800	„	„
juhokból ..	90.000	„	„
gyapjúból ..	44.500	„	„

szőlőművelésből	30.700 „ „
tej és tejtermékekből	8.500 „ „
pálinkából	10.700 „ „

A piacra vitt áru minősége elsőrangú és mind exportképes. A hízómarhák nagy rész e az olasz és a német piacokra ment.

*Az értékesítési lehetőségeket nagyban előmozdítja az, hogy az uradalomnak 41 km hosszú gazdasági vasútja van, melyhez 3 darab 50 HP-erejű gőzmozdony, 200 darab lóré és 2 pályaköcsi tartozik, óriási jelentősége van ennek a vasútnak a cukorrépaszállításnál, amikor az őszi nedves időkben a ragadós agyagos sárban igával szinte lehetetlen lenne a szállítás. Az uradalom vasútállomása *Algyő*, ahol saját rakodója van és gazdasági vasútja is itt talál kapcsolatot a MÁV-vasúttal. *Anyáson* saját hajókikötőt tart fenn. Az uradalmat átszeli a szeged-sándorfalva-mindszenti kövesút, melynek uradalmi szakaszát nagyrészt a birtokos hozzájárulásával, nagy anyagi támogatásával építették ki.*

A háború utáni földreform az uradalom területéből részint vagyonváltás, részint megváltás címén összesen 11.570 kat. holdat vett igénybe, amihez hozzájárul még az a 3060 kat. hold is, amit a birtokos 1932-ben önként adott át telepítési célokra. A megváltott földek vételárának csak egy részét kapta meg, éppenúgy, mint más is. A 3060 kat. hold leadásánál még a területnek 66.000 P haszonbérhátralékáról is lemondott azoknak a kisembereknek a javára, akik ezeken a földeken bérelti gazdálkodást folytattak, de haszonbérüket nem fizették.

Leadásnak számít még az az 5000 kat. hold terület is, melyen az OFB 25 éves kényszerbérleteket létesített, mert ezeknek a bérlőknek a földbirtokos többet enged el haszonbérhátralék címén, mint amennyit befizetnek. A befizetett haszonbér még az adókat sem fedezi, nem is szólva arról, hogy ezek a földek ma már túlnyomórészt tönkre vannak téve. Ez okozza azt is, hogy a bérlők kívánságára az uradalom az OFB útján már többször kicserélte a rossz földeket. Természetesen kivételek vannak, mégpedig azoknál a kisbérleteknél, melyeket az uradalom létesített annakidején. Ezeken a bérlők szépen gazdálkodnak (Kecskés, Alsóányás).

A földreform során itt kisbirtokos, munkás, iparos és kereskedő egyaránt kapott földet, melyet megművelni nem tudott, elcsereberélt vagy otthagyt. A földhözjuttatottak nagyon kis

része az, aki földjében megmaradt és ott tűrhető gozlálkodást folytat. Némelyike szívesen jönne vissza az uradalomhoz bérlőnek vagy cselédnek, de erre mód nincs. Most eszi az „önállóság” keserű kenyerét, mely különösen a válságos években keserű, de kicsiny is.

Az állam itt is elvesztette a leadott területnek vagyons és a jövedelemadóját, mely az 1937-es alapon, figyelembevve a progresszivitást, kb. 200.000 pengőt tesz ki. Még egy pár ilyen és hasonló telepítés, akkor az állami bevételek annyira lecsökkennek, hogy ez a fixfizetésű állami alkalmazottakat is érinteni fogja, mert a nagybirtokok vagyons és jövedelemadója mégis csak nagy százalékát teszi ki az állami bevételeknek.

Az OFB által kisajátított földek földadó-kivetése automatikusan átment az új birtokosok terhére, ezeknek az adóknak a behajtása azonban – különösen a gyengébb esztendőkből – igen nagy gondot okoz a közigazgatásnak. Jelentős összegeket kellett eddig évenként behajthatatlanság címén leírni. Az új telepések közül soknak még igaereje sincs, nem trágyáznak és a gaz is évről-évre nagyobb. Ezeket a földeket az uradalom annakidején gőzekemélyszántással tudta hasznosítani, de a kisbirtokosok szántásai nem sokat jelentenek. Egyoldalú termelésük is előmozdítja a föld kiélését. Ezeknek az embereknek, akik kapott földjükön kis sárkunyhókat dögönyöztek maguknak, nincs is más törekvésük, mint az, hogy termésük saját szükségletüket fedezze. A piac által kívánt felesleg őket nem érdekli. Egészen jó esztendőben azután, amikor egy kis feleslegük akad, az elszaporodott kis közvetítő-kereskedők potom áron összevásárolják tőlük, így kis munkájuknak a gyümölcsét nem ők, hanem azok élvezik, akik igen távol állnak azoktól, akik a földreform segíteni kívánt.

A leadott területekkel megkisebbedett nagybirtok természetesen most már kevesebb munkaalkalmat nyújthatott, ami az első években abban érezte nagy hatását, hogy a munkás kínálat a vármegyében erősödött és ez a munkabérekre is kihatással volt. Megnövekedett a számuk a téli-segélyre szorulóknak is, akik között sokan vannak olyanok, akik „önállóak” lettek. Az uradalom a munkanélküliségen és az emberek helyzetén úgy igyekszik segíteni, hogy az intenzívebb termelési ágak felkarolásával több munkaalkalmat kíván teremteni. Az állandóan fejlődő erdőszet is mind több téli munkát nyújt a környék-

béli községek lakosainak. *A jövő terveit illetőleg kilátásban van egy kendergyár építése, természetesen, ha egy újabb föld-reform ezt a szép tervet keresztül nem húzza.*

A környékbeli kisgazdákkal a viszony jó, hiszen ezeknek családtagjai itt találnak munkaalkalmat t s az uradalomban dolgozva sokat sajátítanak el, amit otthon hasznosíthatnak. Alkalmuk van több igavonó állatot is tartani, mert az uradalom gondoskodik arról, hogy fuvaroztatással is keresethez jussanak. Természetesen ezek között is akadnak ú. n. helyi népboldogítók”, helyi agitátorok, akik néha-néha budapesti sugallatra, természetesen a népektől beszedett „némi kis költségmegtérítés” fejében, uszítanak az uradalom, de minden „nadrágos ember” ellen is. A szidalmakból ezen a környéken azután az állam is részesedik. A lakosság józan rétege azonban már unja ezt a folytonos izgatást, látta ennek eddigi káros következményeit, úgy, hogy a fővárosban elképzelt „vihár sár ok” itt csendes kis szellővé válik, mely a szorgalmas, dolgozni vágyó emberek munkáját kevésbé zavarja.

A hitbizomány birtokosa – fényes példák igazolják - eddig is mindent megtett a magyar nép, a magyar parasztság egészséges terjeszkedésének előmozdítására, megerősítésére és szociális felsegítésére. Hivatlan prókátorokra itt nincs szükség.

Órgróf Pallavicini Alfonz Károly birtokát maða irányítja, egész életét a gazdálkodásnak szenteli, mindenről tud és mindenben intézkedik. Birtokán kívül más nem is igen érdekli.

Az uradalomra vonatkozólag a „Közegészségügyi Értesítő” 1938. évi decemberi számában dr. Kertész János a következőket írja:

„ ... a Pallavicini hitbizomány, mely a megyei lakosság nagyrészét látja el állandó munkával, nemcsak arra törekszik, hogy munkája legyen a földmíves tömegnek, hanem szeme előtt tartja az uradalom cselédségének szociális és egészségügyi szempontjait is és a hivatalos szervekkel karöltve iparkodik rajtuk segíteni. Az uradalom magába foglalja Csanytelek. Sándorfalva, Sövényháza, Tömörkény községeket és Algyő, továbbá Mindszent határát. Az uradalom több ezer ember lakóhelye... minden egyes községben van orvos, mindegyikben van bába, gyógyszerár ... Csongrád vármegye lakossága 60 év alatt 56.920 lélekkel szaporodott”

HERCEG MONTENUOVO NÁNDOR URADALMA.

A nagybirtok három uradalomból áll: *a németbólyi, a felsőnyéki és a szálkái uradalomból. A németbólyi uradalom Baranya megyében a mohácsi, siklósi és pécsi járásokban fekszik, területe 7020 kat. hold, a felsőnyéki uradalom a tolnamegyei tamási és somogy megyei tahi járásban van, területe 6630 kat. hold, a szálkái uradalom pedig a tolnamegyei völgyeségi járásban terül el és területe 1320 kat. holdat tesz ki.*

Az uradalom 1687 óta családi birtok és első birtokosa *Batthyányi Ádám* volt, aki 2000 lovaskatonájával *Savoyai Jenő herceg* oldalán a törökök kiverésében nagy szerepet játszott, de saját költségén védelmezte Kanizsa várát is. Az államot pénzügyileg is támogatta, tehát ezen szolgáltatások fejében, *de elszámolás alapján* kapta a németbólyi, enyingi és sellyei szabad birtokokat. A birtok akkori terjedelme a már előzőleg birtokolt hitbizományi birtokkal együtt oly nagy volt, hogy kisebb-nagyobb megszakításokkal Wientől egészen Baranya megyéig húzódott. Ebből a nagy birtokcsoportból örökölte *Batthyányi Júlia*, akit *Montenuovo Vilmos herceg* vett feleségül, a 26.000 kat. hold terjedelmű németbólyi, felsőnyéki és szálkai uradalmakat. 1871-ben, Júlia hercegnő halála után, a birtokot fia, *Montenuovo Alfréd herceg*, a jelenlegi tulajdonos édesatyja örökölte. Azóta a birtok a további öröklés és a földreform után 14.970 kat. holdra csökkent.

Művelési ág szerint az uradalom a következőképp oszlik meg:

szántó	9.430	kat. hold
kert	74	„
rét	645	„
ezőlő	28	„
legelő	692	„
erdő	3.580	„
halastó	180	„
földadó alá nem eső	341	„ „

Összesen: 14.970 kat. hold.

A feltalaj humuszos barna – kisebb részben homokos agyag -, vályog, 40-80 cm-es termőréteggel. Az altalaj víz-áteresztő lösz.

A birtokból 6240 kat. hold mezőgazdasági és 3580 kat. hold erdőterület *saját kezelésben* van, míg 5150 kat. hold mezőgazdasági terület nagy- és középbérlet formájában van kiadva. A haszonbér kat. holdankénti átlagos nagysága 130 kg búzának mindenkori budapesti ára. Ezenkívül köteles a bérlő megtéríten a földadót és a tűzbiztosítás! díjat.

Az uradalom területén 400 hold olyan terület van, mely víztelenítési érdekeltséghez tartozik. Az érdekeltség az uradalom vezetése alatt áll. Az utolsó 10 év alatt mintegy 100 hold szántóföldi területet alagsövezett és az ingoványos rétekből 20 holdon halastavat létesített. A birtok *fásítása* terén az utolsó 20 esztendőben szintén sokat tett, mert a szükséges pótlásokon kívül kb. 168 km hosszú, sűrű fasorokkal ültette körül az egyes földtáblák széleit. Ezek a fasorok nemcsak fahozadékot adnak, hanem elsősorban mint szélfogók is szerepelnek.

A csapadékvizonyok eléggé egyenlőtlenek és az aszályos időszakok gyakoriak. A tavasz csapadékhányos szokott lenni, a nyár is rendszerint száraz, viszont az ősz már nedvesebb. Az átlagos évi csapadék 600 mm.

A termelés állandó kiterjesztése, javítása és fejlesztése érdekében az uradalom már évtizedek óta elől jár. Ugyanez vonatkozik az *állattenyésztésre* is. Már 1880-ban 18 drb telivér szimmenthali üszőt hozatott, ezek a tehéncsaládok immár 50 éve teljesítenek szolgálatot a köztenyésztben. *Nagy részben az uradalom érdeme az, hogy Baranyában, Tolnában és részben Somogyban oly magas nívón áll ma a szarvasmarhatenyésztés.* De a *sertés- és juhtenyésztés* terén is az elsők között foglal helyet és a köztenyésztést állandóan a legjobb apaállatokkal látja el.

A növénytermelés terén 1924-től kezdve búzafajta-összehasonlító kísérleteket folytat és ezeknek a kísérleteknek volt köszönhető az is, hogy legelőször itt állapíthatták meg a „*Bánkúti 1201*”-es búzának kiváló tulajdonságait és azt, hogy a Magyarországon termelt összes búzák között ez a fajta a legkiválóbb, minőségi termelésre a legalkalmasabb. Az uradalomnak sok évi harcába került, míg ezt a tényt, több kísér-

leti eredménnyel alátámasztva, a *hivatalos helyeken* el tudta ismertetni. Ma már a földművelésügyi minisztérium minőségi búzateremlési akcióját erre a búzafajtára építi. Elsősorban tehát az uradalom érdeme volt az, hogy a magyar búza a külföldön ismét keresett cikk lett, mert amióta az ország búzaterületét 80%-ig bánykúti búzával vetik be, az exportőrök a nagy igényű külföldnek 80 kg-os búzát tudnak felajánlani. Maga az uradalom is búzatermesének legnagyobb részét az állami vetőmagbúza akció keretében értékesíti és *vetőmagjával sok kisbirtokosunk búzatermelésének minőségét is erősen javítja.*

Tőszelekció útján előállította a legkorábban érő „*Monté express*” *zöldborsót* és ennek teljes évi termését, mintegy 120.000 pengő értékben, ma Franciaország veszi át.

Ugyanígy nemesítette ki a magyar kkszemű *lencse típus t*, mely ma már 7 mm-es lencsét ad és a rozsdával szemben sokkal nagyobb ellenállást tanúsít, mint akár az olasz, vagy az orosz lencse.

Állandóan *összehasonlító kísérletek* folynak a zab, tengeri, lencse, borsó, cukorrépa és ősziárpa növényeknél is.

Öt év óta az *őszi* meghonosításán és nemesítésén fáradozik és ma már az ország különböző gazdaságaiban folytatnak őszi termelést. Ha ezt a növényfajtát felkarolják, nem lesz többé szükség az olajlenmag és a tilolt len behozatalára.

Jelenleg egészen újszerű, nyári talajművelés folyik az uradalomban, mely az eddig tanított és megdönthetetlennek vélt dogmákat dönti halomra. Az eddigi kísérletek évek óta jobb és jobb terméseredményeket hoznak, úgy, hogy a földművelésügyi minisztérium hathatós támogatásával ma a *fürgei gazdaságban egy talajbiológiai laboratórium működik*, mely ma még ilyen minőségben egyedüli az országban. Ebben a laboratóriumban tudományosan nyert beigazolódást, hogy az empirikusan kitutatott újszerű talajművelés talajélettanilag is teljesen helyes.

Az uradalom birtokosa, *herceg Montenuovo Nándor* határozott kívánságára a kísérletek összes eredményeit azonnal publikálják, mert *nézete szerint egy nagybirtoknak egyenesen kötelessége az, hogy oktatóként járjon elől, mert ezzel nemcsak nemzetgazdaságilag tesz az országnak szolgálatot, hanem az egész gazdaközönség javát is előmozdítja.*

Ugyanígy intenciókkal folynak kísérletek az *erdőgazdaságban* is. Úgy itt, mint a mezőgazdasági üzemekben évenként

százan és százan fordulnak meg tanulmányozás céljából. 1937-ben pl. az uradalomnak 423 ilyen látogatója volt.

Erről az uradalomról nyugodtan mondhatnánk azt is, hogy tulajdonképpen egy *nagy kísérleti állomást* alkot, mely mindenki számára nyitva áll, aki tanulni és haladni vágyik.

Kulturális szempontból is mindig követendő példával járt elől. *Német boly ön* már 1871-ben óvodát létesített, egy leány napközi otthont, továbbá fenntart egy zárdát, melyben ezidő-zerint a *Szent Vince-rend* nővérei folytatnak áldásos működést. Az uradalom *két iskolát tart fenn* cselédeinek gyermekei részére.

Hosszú évek óta gyakorol alkalmazottaival szemben szociális bánásmódot és a megrokkant cselédek már régóta kegydíjban részesülnek. Minden gazdaságban nyáron a tógazdasággal kapcsolatban szabad fürdési lehetőség áll fenn a cselédek részére. *A jóelőmenetelű gyermekek nevelési pótlékban részesülnek.*

Az alkalmazottak részére *három uradalmi orvos* áll szolgálatban, de a cselédek és hozzátartozóik kórházi költségeit is teljes egészében az uradalom viseli.

Az uradalom környékén elterülő községek lakosainak nagy hányada él az uradalomból, a hónaposok nagyrésze és az időszaki munkások mind ezekből kerülnek ki. *De nagy hatással van az uradalom fejlett gazdálkodása a környékbeli falvak gazdasági fejlődésére is.* A kisbirtokosok minduntalan az uradalom tisztjeihez fordulnak tanácsért és látva a helyes talajművelést, ennek nagy eredményeit, saját földjükön hasonlóképp igyekeznek gazdálkodni. Látják azt is, hogy a műtrágya alkalmazása csak hasznosan befolyásolja a terméseredmények nagyságát, de látják azt is, hogy mely gabonafélések azok, melyeknek termelésével érdemes foglalkozni. Akik közülük szakítottak az apák eddigi konzervatív magatartásával és utánozni kezdték az uradalom termelési eljárásait, máris szép eredményeket tudtak felmutatni.

Azokban a községhatárookban, ahol az uradalomnak bérbeadott területei vannak, ott a kisembereknek *bérleti lehetőségeket* nyújt, sőt mostanában ezt a célt szolgálja a közép- és nagybörletek szerződési idejének a lejártakor is, mert a nagybérlet területének 15-20%-át már kisbérletnek adja ki,

Azokban a falvakban, ahol az uradalomnak birtoka van, ellátja az *iskola és a tanítólakás fűtését.* Mint kegyúr fenn-

tartja az egyes plébániák templomait és a plébánosokat a visita canonicában előírt és saját szükségletüket jóval meghaladó tűzifával látja el.

A leventeoktatás zavartalan ellátására az egyes községekben sportpályát létesített és a járási versenyekre tiszteletdíjakat adományoz.

A falvak inségesei állandó tűzifasegélyben részesülnek.

Mindezek a környékbeli községek *állandó fejlődését és gazdasági előrehaladását* biztosítják, kulturális vonatkozásban pedig nagyon sok előnyt jelent az is, hogy az uradalom gazdatisztjei a társadalmi és sportegyesületekben aktíve erősen részt vesznek, oktatnak és tanítanak.

Az uradalomban a házikezelésben lévő birtokon a következő alkalmazottak és ideiglenes munkások dolgoznak:

1 jószágigazgató,
13 gazdatiszt és tisztviselő,
2 főerdész,
37 iparos,
1.240 cseléd,
10 erdőőr,
152 hónapos (egész évre),
1.672 időszakos munkás,
31.500 napszám.

Az uradalom ezt a nagy létszámot 6240 kat. hold mezőgazdasági és 3580 kat. hold erdőbirtokon alkalmazza. *A sok munkaalkalmat a belterjes gazdálkodás követeli, a több termelés.* Itt 12 holdra esik egy-egy éves cselédcsalád, ha pedig az összes alkalmazásokat vesszük figyelembe, akkor *átlagosan 6 holdra jut egy-egy kereső*, vagyis egy-egy család.

Az állandó alkalmazottak 90%-a római katolikus, a többi protestáns.

Az egyes tisztviselők havi fizetése a természetbeni járandóságok beszámításával a következő:

jószágigazgató	1400 P és szabad lakás
intéző, számtartó	420 „ „ „ „
főerdész, erdőmérnök	340 „ „ „ „
segédtiszt	200 „ „ „ „
tisztviselők (nők)	160 „ „ „ „

Az iparosok havi keresete 80 pengő, lakás és állattartási lehetőség.

A cselédek havi keresete 70 pengő, lakás és állattartási lehetőség.

E két csoportban az egyes természetbeni járandóságok a mai érték szerint vannak elszámolva. Minden családnak külön lakása van, ami higiénikus szempontból teljesen kielégítő, világos és száraz. *Gyógykezelésüket* szintén az uradalom viseli, úgy orvos, mint patika tekintetében. A cselédek egészségügyi helyzete nagyon jó, *a cselédgyermekek mind egészségesek, erősek.*

Az időszaki férfimunkások havi bére 180 kg búza, 6 pengő készpénz és teljes ellátás. Egy munkás napi keresete átlagban 2'30 pengőre tehető. Az időszaki munkások az aratás, cséplés, répaszedés és tengerit ores idején szakmánymunkássá válnak, amikor a koszton kívül 1 hold répa kiszedéséért 26 pengőt, a tengeritörésért 18 pengőt, a burgonyaszedésért 26 pengőt és a lennyűvésért 35 pengőt kapnak. Az arató- és cséplőrész 11%.

A munka ideje, a mezőgazdasági munka természete szerint, napkeltétől-napnyugtáig tart, természetesen a reggeli-, ebéd- és uzsonnaszünetekkel megszakítva. Nagy hőségben a déli pihenő 3 óra.

Munkabérét minden egyes munkás lakóhelyén kapja kézhez és pedig kívánsága szerint vagy természetben, vagy készpénzben.

Lakásuk a munka ideje alatt kaszárnyaszerű, de a férfiak és a nők külön helyiségben laknak. A fekvőhely ágy és szalmazsák.

A munkások származási helyük szokásai szerint vagy maguk főznek, vagy pedig az uradalom által felfogadott szakácsnő főz nekik, olyan ételeket, amelyeket kívánnak.

A bandagazda a munkások étellemezésével nem élhet vissza, mert az ételek elkészítését az uradalmi tisztek ellenőrzik, de a munkásoknak is van egy-egy étellemezési megbízottjuk

Nyáron a munkásoknak, éppen úgy, mint a cselédeknek, fürdő áll rendelkezésükre és munkahelyükön állandóan friss és tiszta ivóvíz. Gyermekükre vagy egy idősebb rokkant családtag, vagy pedig a szakácsnő vigyáz.

A munkásokat hetenkint az uradalmi orvosok megvizsgálják. A betegek gyógykezeltetés! költségeit az uradalom viseli. Holmiaik tűz ellen biztosítva vannak.

Ebben az uradalomban szintén nem találjuk még az egyke nyomát sem. Az uradalmi cselédcsaládok átlagos gyermeklétszáma 3.8. Ezek a gyermekek, amint kinőnek az iskolából, máris bőséges gyermekmunka-alkalmat találnak és így kapcsolódnak be a család jövedelmének a szaporításába. A szomszédos községekben – a jegyzők bemondásai alapján – az egyes kisbirtokos családok gyermeklétszáma átlagosan a kettő körül van. Nem nehéz látni és meggyőződni, hogy hol a nagyobb gyermekáldás.

A tehetséges cselédgyermekek *magasabbfokú iskoláztatását* az uradalom látja el azáltal, hogy az összes kiadásokat, a lakásdíjat, az étkezést, a tandíj és a tanszerek költségeit a szülőknek megfizeti. Attól függően, hogy vonattal jár-e a gyermek a városi iskolába, vagy a szülői háztól távol kénytelen lakni, ez a havi támogatás 20-60 pengő összegig terjed.

A cselédeknek a vasárnap és az ünnepnap teljesen rendelkezésükre áll. Az egyes templomoktól távollevő gazdaságokban a kegyúri pap havonta egyszer tart misét, vagy a kápolnában, vagy az iskolában felállított oltárnál.

Gondoskodik az uradalom a cselédek, iparosok és munkások *kulturális neveléséről* is, mert többször tartat iskolán kívüli népnevelési előadásokat, azonkívül vasárnaponként az iskolában rádió áll rendelkezésükre. *A gazdatisztek is állandóan foglalkoznak oktatásukkal.* A fiatal legények használatára sportpálya áll.

A prémiumos rendszer itt is jól bevált. A cselédek különböző munkateljesítményük után kapják a külön jutalmat és a túlórázás is díjazásban részesül. Karácsonykor minden 12 éven aluli gyermek ruha- vagy lábbeli-segélyben részesül. Ha elemi csapás, vagy rovarkár következtében a cselédet konvencióföldjén kár éri, úgy az évi átlagtermésnek megfelelő tengerit kap kárpótlásul, természetesen a tengeri megmunkálására eső költség levonásával.

A kötelező öregségi biztosításon kívül minden kiöregedett cseléd hosszabb szolgálat után (legalább 15-20 év) *átlag évi 400 pengő kegydíjat kap.*

Az uradalom évi nyűg- és kegydíjterhei 17.500 pengőt teeznek ki.

Az évi *kegyúri terhek* összege 15.000 pengőt tesz ki, ehhez azonban hozzájárul még 6 templom és 5 plébánia karbantartása.

Az évi közterhek (adók) összegei 140.000 pengő körül mozognak, ezeknek hányadából és pótdójából 18 község részéül.

A birtok összes jövedelméből jó esztendőben átlag 220 pengő, rossz esztendőben átlag 150 pengő esik 1 kat. hold szántóra. *A tiszta jövedelem* holdanként 20-50 pengő között mozog.

A szociális terhek összegei évenként kb. 5000 pengőt szoktak kitenni. Ebben azonban a tűzifaajándékozások nem foglaltak benne.

Ha az uradalom termelését nézzük, az eredmények párvát ritkítóak, annak dacára, hogy éghajlati kilengések itt is vannak és különösen a tolnamegyei uradalom szenved ezektől sokat. A tolnai területnek a talaja erősen vízáteresztő, ezért a szárazság iránt nagyon érzékeny. Ez a körülmény különösen a tavaszi veteményeknél érezteti erősen hatását és a termésátlagokat nagyon befolyásolja. Az uradalom itt speciális talajműveléssel és vízgazdálkodással igyekszik a szárazság ellen védekezni. Érdekes, hogy már a környékbeli kisbirtokosok között is vannak néhányan, akik az uradalom talajművelését utánozzák, legalább is részben alkalmazzák. A terméseredmény azonban az ősziekben még így is meghaladja a 100%-os különbséget, mert ez nemcsak a nagyobb felkészültség, hanem a nagyobb szaktudás, a megfelelő elővetemény megválasztása is előmozdítja. A tavasziakban a kisbirtoki termeléshez viszonyítva 50%-os különbség mutatkozik az uradalom javára.

Az uradalom búzaátlaga kat. holdanként és 8 éves átlagban 15.95 q, ezzel szemben a szomszédos kisgazdaságoknál ez 7-8 q között mozog. Folyó évben, azaz 1938-ban az uradalom a következő gyönyörű holdankénti *termésátlagokkal* dicsekedhet:

búza	20:15 q	
rozs	16:00 „	
őszi árpa	16:50 „	
tengeri	32:00 „	(1937-es alapon)
borsó	12:00 „	
lencse	7:00 „	
őszi len	6:00 „	
turbolya	6:00 „	
lucerna	1:50 „	
cukorrépa	185:00 „	(1937-es alapon)

A szomszéd községek közül csak egy párnak ragadom ki *búzatermés-átlagát*, hogy szemléltessem a nagy különbséget:

Ireg	9·5 q
Ozora	7·5 „
Hercegtöttös	10·00 „
Németpalkonya	8·00 „

A szőlő- és gyümölcsstermelés terén az uradalom a következő eredményeket éri el: *Villánykövesden* évente mintegy 600 hektoliter bort szűr, a gyümölcsöt pedig 2400 drb szilvafa és 800 drb cseresznyefa szolgáltatja. Ha ez, mint friss gyümölcs nem értékesíthető, akkor mint „cseresznyeelke” és „szilvalelke” igen keresett áru a piacon.

Az állattenyésztés terén elért hatalmas eredményeket legjobban bizonyítja az rengeteg díj és kitüntetés, amit az uradalom az országos mezőgazdasági kiállításon és tenyészállatvásáron évről-évre elnyer.

Az erdő kat. holdanként kb. 25 pengő jövedelmet biztosít.

Baromfitenyésztést a nagybirtok itt sem tart érdemesnek folytatni, az nem rentábilis. Különbösen is a baromfinak egyhelyen való tömeges tartása csak a különböző betegségek tömeges pusztítását is elősegíti. A szétszórtan tartott baromfiállománynál ez ritkább jelenség.

Ha *közgazdaságilag és nemzetgazdaságilag* nézzük az uradalom óriási jelentőségét, akkor a következőket kell megállapítanunk:

Az évi *búzaeladás* kb. 120-130 vagont tesz ki, melynek legnagyobb része az állami vetőmagbúza-akció keretében kerül értékesítésre. A felesleget az exportőrök külföldre viszik és ezért a búzáért az uradalom rendszerint q-ként 1-1.50 pengő felárat kapott. Az egykézrendszer bevezetése azonban ezt megszüntette.

A Monté Express borsóért a Nemzeti Bank évente 120.000 pengő értékű francia valutát kap.

Évente 800 darab *hízósertés* megy a külföldre, melyért viszont 152.000 pengő idegen valuta jön be az országba. De külföldre megy 400 darab *bárány* is 10.000 pengő értékben. A kő z tenyészetet szolgálja az évente eladott 25 darab *tenyész-bika* 30.000 pengő értékben, a közfogyasztásra pedig 800 q *hal* is jut, évi 80.000 pengő értékben.

Az uradalom csak minőségi árut exportál, cikkei évről-évre a külföldön mind keresettebbek lesznek.

Az általános értékesítési lehetőségek itt a vasút közelsége miatt elég jók. Az uradalomnak 24 km hosszú saját kezelésű gazdasági vasútja is van. Az egyes majorok vagy köves úttal, vagy kisvasút tál vannak a vasútállomással összekötve, melytől a legtávolabbi major 8, a legközelebbi 1 km-nyire fekszik.

Az 1920. évi földreform az uradalomtól 4200 holdat vett igénybe. Ennek legnagyobb része vagyonszállás, kisebb része pedig megváltott terület volt, melynek vételárát a Lebosztól még mai napig sem kapta meg. A földhöz juttatott törpebirtokosok nem sok hasznát látták földjeiknek, azokat megművelni nem tudták, úgy, hogy egy-két év után tehetős szomszédjaiknak adták át.

Ha a tolnamegyei és a baranyamegyei OFB földeket végigjárjuk, még március végén is tömegével látjuk a leváttatlan tengeriszárakat. Felsőnyék községben a földhözjuttatottak közül, folyó évben is, még 22-en nem fizettek részleteket és az eredetileg adományozottak közül az állam már 24 embertől vette el a földjét. 50%-a pedig egyszerűen átadta a földjét megművelésre a tehetősebb gazdáknak és ezek fizetik helyettük a részleteket is. Így kap az állam vissza valamelyes pénzüsségeket a rengeteg kiadásáért. Ozoráii kb. 50 % nem fizet részletet, vagy használati díjat az államnak, de ezektől behajtani sem lehet semmit.

Az uradalomtól lehasított területek 90%-a 1923 óta nem látott trágyát, el lehet képzelni milyen terméseredmények találhatóak itt. Az állam számára elveszett ennek a területnek az adója is.

A herceg mély szociális érzését dicséri, hogy a földreform során elcsatolt terület cselédeit megtartotta és a megmaradt birtokra telepítette át. Azonban természetesen az időszaki munkások és hónaposok száma a területvesztés arányában kisebb lett, jóval kisebb, mint ahány embert földhöz juttattak.

Minden földreformnál többet tett az uradalom a házhelyjuttatás érdekében, nemcsak közvetlenül a háború után, hanem jóval a háború előtt is. Ahol a községek fejlődése kívánta, és ma is kívánja, ott az uradalom a lakosságnak szívesen ad el házhelyet, de nem napi áron, hanem az igénylők vagyoni helyzeté-

hez mérten a forgalmi árnál jóval alacsonyabban. *Sőt az idén Németbólyon pl. ingyen házhelyeket is adományozott.*

A környékbeli falvak *szövetkezeti életében* úgy a herceg, mint a vezető tisztek élénken résztvesznek.

Az uradalom szomszédságában élő kiscgazdák és törpebirtokosok a hosszú évekre visszanyúló közös jó viszonyt sokra értékelik, azt az uradalommal karöltve minden erővel fenntartani igyekeznek. A nagybirtok közeli fekvése termelési lehetőségüket fokozza, mert sokat látnak és sokat tanulnak. Csere útján is jutnak itt értékes vetőmaghoz és az uradalom által felkutatott piacot és értékesítési lehetőségeket ők ie felhasználják, miáltal a közvetítő kereskedelem kikapcsolásával *magasabb árakat* tudnak kapni terményeikért. Az uradalom műtrágya- és abraktakaromány-beszerezésüknél hathatósan közreműködik és segédkezik.

A jól gazdálkodó és a jómódú kisbirtokosok között uradalomellenes hangulatot találni nem lehet. A földnélküli és törpebirtokos időszakos munkás pedig belátja, hogy az uradalomban olyan kereseti lehetőségei vannak, melyeket 4-5 hold saját földjével nem tudna magának megteremteni.

A tolnamegyei birtok közelében egy pár izgága ember felbujtására már inkább észlelhető bizonyos nagybirtokellenes hangulat és többen követelik a földosztást. Ezek azonban leginkább teljesen vagyontalan napszámosok, akik az izgatás hatása alatt *máról-holnapra* 10-15 holdas birtokot szeretnének maguknak szerezni, *természetesen ingyen.*

A herceg Montenuovo Nándor-féle uradalom nemcsak az országban, hanem a külföldön is nagy tekintélynek örvend. Ezt a tekintélyt nemcsak kiváló termelésével és állattenyésztésével vívta ki, hanem azzal is, hogy állandóan a fejlődés útjain haladva, *fontos tanítói szerepet tölt be.* Százával keresik fel úgy külföldről, mint belföldről a tanulnivágyó gazdák, ezek soraiban a kiscgazdák is. *önként vállalta magára a sok áldozatot kívánt közgazdasági és nevelési szerepet és kötelezettségének teljes mértékben tett eddig eleget.*

A herceg pedig az uradalom vezetésében és irányításában a legtevékenyebb módon résztvesz.

DREHER JENŐ FEJÉRMEGYEI URADALMA.

A *Dreher-birtok Fejér megyében*, Martonvásár, Ráckeresztúr, Tordas, Kajászószentpéter, Gyúró, Vál és Tabajd községek határában, részben összefüggően, részben pedig több birtokrészben terül el.

A jelenlegi birtokos, *Dreher Jenő* 1914. április 6-án édesatyjától, néhai *Dreher Antaltól* kapta a Ráckeresztúr, Tordas, Kajászószentpéter, Gyúró, Vál és Tabajd határában fekvő földeket, míg a Martonvásárhoz tartozó birtokot 1896-ban *József főhercegtől* vette meg.

A birtok területe művelési ágak szerint a következő:

szántó	9.881 kat. hold	888 n. öl
rét	621 „ „	285 „ „
legelő	679 „ „	146 „ „
kert	87 „ „	1.134 „ „
szőlő	50 „ „	471 „ „
erdő	1.079 „ „	883 „ „
nádas	4 „ „	638 „ „
földadó alá nem eső ..	389 „ „	829 „ „
összesen:	12.793 kat. hold	474 n. öl

Már *néhai Dreher Antal* nagy és állandó tőkebefektetéssel mind belterjesebbé tette a birtokot. Különös súlyt helyezett az állattenyésztésre és úgy telivér ménese, mint tehenészete országos híré lett.

A jelenlegi birtokos a korrallal állandóan haladva, még fokozottabb mértékben fejlesztette a belterjes gazdálkodást, de közben nem feledkezett meg az uradalomban foglalkoztatott alkalmazottak és munkások *szociális helyzetéről* sem. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a *Népegészségügyi és Munkásvédelmi Szövetség* a munkás jóléti intézmények terén kifejtett

eredményes tevékenységéért az 1937-ben kiadott öt aranyoklevél egyikével a Dreher-uradalmat tüntette ki. De nemcsak saját munkásai helyzetével, azok szociális igényeinek fokozatos javításával törődik, hanem az uradalmat környező községek munkaképtelen, illetve munkanélküli szegényeit is állandóan évi 4000 pengő készpénzsegélyben részesíti.

Az uradalom belterjes gazdálkodása a szomszédos kisgazdaságokra is nagy hatással van. A kisbirtokosok itt is azon vannak, hogy az uradalomban látottakat saját földjükön is hasznosítsák és ott, ahol a kellő szakképzettség sem hiányzik, a terméseredmények máris jobb átlagokat mutatnak fel. *A gazdatisztek az uradalomhoz tartozó községek olvasóköreiben sűrűn tartanak előadásokat* és ezekben az okszerű modern gazdálkodás módszereit ismertetik.

A szomszédos községek szegényeit – mint már említettem – évi 4000 pengő segélyben részesíti, de ezeknek a szegényeknek a ruhaszükségleteiről is gondoskodik.

A községek fiataljainak sportolásához nagy erkölcsi és anyagi támogatást nyújt. Saját területein tart fenn labdarúgópályákat, ahol nemcsak az uradalom alkalmazottai, hanem a többi fiatalok is űzhetik kedvenc sportjukat. A lövészsport előmozdítására a martonvásári és váli uradalmi parkban lő t ereket építtetett és ezeken lövészversenyek folynak. Itt tartják az évenkénti járási versenyeket is. *De lőtereket tart fenn a cselédség részére is minden pusztán. Itt a cselédség a vasárnap délutánokat nem a kocsmákban tölti el, hanem a lelket frissítő szabad levegőn talál szórakozást és pihenést.* A sportérdeklődést fokozza még az uradalom által kiírt vándordíjak és egyéb értékes díjak sokasága is.

Az uradalom alkalmazottai számszerűsége a következők:

gazdatiszt és tisztviselő	14 fő
gépész és iparos	58 „
gazdasági cseléd	817 „
legalább félévig foglalkoztatott summás	310 „
időszaki részes és idénymunkás	622 „
állandó napszámos	130 „

Összesen .. 1951 fő

Az alkalmazottak mind öskeresztények, köztük egyetlen zsidó nincs, de a múltban sem volt.

Javadalmazás tekintetében:

az elsőosztályú intéző évi jövedelme	7255'- P
a másodosztályú intéző évi jövedelme	6050'- „
a segédtsízt évi jövedelme	3985'- „

A feltüntetett 14 gazdatiszt között három elsőosztályú, nyolc másodosztályú intéző és három segédtsízt működik.

<i>Az éves gépészek évi jövedelme</i>	<i>2120'- P</i>
<i>A szegődményes iparosok jövedelme .</i>	<i>1551'- „</i>
<i>A gazdasági cselédek jövedelme</i>	<i>807'- „</i>

természetesen a természetbeniek beszámításával, de ehhez még a szabad lakás is járul.

Az idénymunkások közül a férfiak havi 32 pengő, az asszonyok havi 25 pengő, a 12-16 éves fiúk és lányok pedig havi 16 pengő készpénzt kapnak, amihez még a következő *természetbeni* járandóságok is jönnek:

20— kg kenyérliszt,
10— „ főzőliszt,
15— „ burgonya,
2— „ hús,
3— „ szalonna,
—80 „ zsír,
3— „ bab,
1— „ só,
½ lit. ecet,
40 fillér fűszerpénz.

A munkások kívánságára az uradalom a természetbenieket napiáron készpénzben is kifizeti.

Az uradalom minden 25 személyre egy-egy szakácsnőt tart. A tiszta munkáskonyhákat ellátja a szükséges konyha- és edényhordozó eszközökkel, valamint tüzelőanyaggal is.

A munkások fenti járandóságukon kívül *külön jutalomban* is részesülnek, ha egy bizonyos teljesítményt érnek, így pl. ha az elcsépeelt szemesgabona napi mennyisége eléri a 100 q-át, akkor 8 pengő, ha 130 q-át, akkor 10 pengő, ha 150 q-át, akkor 12 pengő és ha 180 q-át, akkor 14 pengő külön jutalékot kapnak.

Vasárnapi munka esetén a férfimunkások 1.60 pengő, az asszonyok és felnőtt lányok 1.20 pengő, a fiúk és lányok -80 pengő napipótlékot kapnak.

Cukorrépaszedés esetén a már felsorolt élelmiszereken kívül akkordbért kapnak, az akkordbér holdanként 16 pengő. Takarmány répa szedésért 12 pengőt kapnak.

A munkásvállalkozó a munkások helyzetével vissza nem élhet, mert az uradalom ellenőrzése alatt áll. A munkások úti-költségeit is az uradalom viseli.

A cselédházak minden gazdaságban egészségesek és tágasak, az istállóktól jó távol vannak. A vízellátás mélyfúrású kutakból történik és egészségügyi szempontból joggal kiválónak mondható. Az időszaki munkások lakóhelyei minden beköltözés előtt alaposan fertőtlenítté lesznek.

Úgy az uradalmi alkalmazottak, mint az időszaki munkások *gyógy ellátását* az uradalom viseli és a betegeket saját orvosával kezelteti. Minden major elsősegélynyújtásra berendezett mentőszekrényvel van ellátva. Természetesen a patika költségeket is az uradalom fizeti a munkások és a cselédek helyett.

Az uradalom összes alkalmazottainak az ingóságait, jószágait *tűz esetére biztosítja* és a biztosításból származó összes terheit fizeti.

Ha az uradalmi alkalmazottak, illetve cselédek családonkénti átlagos gyermeklétszámát nézzük, akkor itt olyan csodálatos eredményeket látunk, amely mellett szegyenkezve bújhat el a nagybirtokellenes demagógia, minden „egyke” rágalmával együtt. Az átlagos gyermeklétszám itt a következőkép fest:

1	gyermekes családok száma	77
2	„ „ „	95
3	„ „ „	87
4	„ „ „	65
5	„ „ „	54
6	„ „ „	40
7	„ „ „	26
8	„ „ „	17
9	„ „ „	11
10	„ „ „	11
10-nél több	gyermekes család	14

Az egyikét csak a 77 fiatal párnál tudom felfedezni, egy pár év múlva (feltéve, ha a nagybirtokokat addig nem osztják fel) azonban ezeknél is már 2-3 gyermek fog a majorban szaladgálni. Fényesen igazolódott be itt is, hogy mennyire teljesen légből kapott az a vád, hogy a nagybirtoknál egyke lenne Hol itt az egyke? Hol itt a nyomor?

Családalapítás alkalmával minden új házaspár rögtön külön lakást kap, ha tehenük nincs, ennek beszerzésére kamatmentes kölcsönt, de kölcsönt kapnak sertésbeszerzésre, sőt bútort vásárlásra is. (Az uradalmi viszonylatban tehát az Epol régen elkésett.)

Az uradalom a népszaporodáshoz fűződő szociális és nemzetvédelmi érdekek figyelembevételével klinikai szülész-nőgyógyász szakorvost alkalmazott, aki a szülés előtt álló anyákat rendszeres orvosi megfigyelés alatt tartja. Itt a teherbe esett anyának nem szükséges az utolsó percig a földéken nehéz munkát végeznie és szülés után sem kell rögtön az ágyból kiugrania és a munkához látni, mint, sajnos, a kisbirtokosok zöménél.

Az összes tanköteles gyermekek tankönyveit, iskolai beirattási díjait, a tandíjakat az uradalom fedezi. A gyermekeket saját keskenyvágányú, kényelmes kocsijain szállítja az iskolába és hozza onnan vissza otthonukba. (Ezzel szemben ha rágon-dolok arra a sok kisbirtokos tanyai gyermekre akik sárban, esőben, télen lyukas lábbelivel órákat gyalogolnak a 6-8 kilométerre fekvő iskolájukhoz, hogy irigyelnék ezeket, a hozzájuk képest arisztokrata életet élő gyermekeket, ezeknek iskolába való járását, ruházódását és élelmét.)

Mari-Anna puztán az uradalom külön iskolát tart fenn alkalmazottainak gyermekei részére.

A nagycsaládú cselédek gyermekei karácsonyi segélyül teljes ruházatot kapnak, ez a ruházat a legjobb anyagból és mérték után készül. A következő darabokból áll: 1 télikabát, 1 öltöny, 1 pár cipő, 3 pár harisnya, 3 ing, 3 alsó, 1 sapka és 1 sál. Minden gyerek még egy értékes élelmiszercsomagot is kap. *A jó magaviseletű gyermekek, ha felnőnek, az uradalomban mindig megélhetést találnak.*

Vasárnap és ünnepnap csak akkor van munka ha az időjárás, vagy valami váratlan körülmény kívánja ezt meg, ami a mezőgazdaságban előfordulhat, egyébként csak a múlhatatlanul szükséges munkákat végzik (állatok etetése). Rendkívüli eset-

ben, mint említettem, az ünnepnap munkát külön díjazták. Az alkalmazottak nemcsak templomba járhatnak, de minden lelkigyakorlaton is résztvehetnek.

Az uradalom orvosa időnként az egészségvédelemről előadást tart a cselédségnek és a munkásoknak. Az uradalom súlyt helyez arra is, hogy alkalmazottai szakmájukban állandóan továbbképezzék magukat és ennek elérésére nemcsak szabad időt nyújt, hanem viseli az összes kiadásokat is.

A munkaképtelen és kiöregedett cselédek *kegy díjat* kapnak. Az uradalom évi kegydíjterhe 13.000 pengőt tesz ki.

Az uradalom 10 nyugdíjasa, illetve azok özvegyeinek *nyugellátása* címén évente 35.564.40 pengőt fizet ki.

Az uradalom kegyura a váli római katolikus templomnak, azonkívül fenntartja a tordasi római katolikus templomot is. Mindkét helyen gondoskodik a villanyáram-szolgáltatásról, a plébániákat a kegyúri összegeken felül káspénzzel és terménybéliekkel támogatja. Általában minden, a hitélet és a családi élet elmélyítését célzó törekvést nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is mindenkor támogat.

A váli templom kegyúri terhe évi 4000 pengő.

Az uradalom 1937-ben 125.3721 pengő adót fizetett ki, ennek pótadóiból 7 község részesült.

A különböző szociális irányú megnyilvánulások és évi ezociális terhek címén évente kb. 20.000 pengőt fizet ki.

A termést jégkár ellen állandóan biztosítja, ennek évi díja kb. 16.000 pengő.

Az uradalom holdankénti termésátlagai a kalászosok között 1938-ban a következők:

búza	16.52 q
rozs	11.86 „
árpa	13.25 „
zab	8.10 „

Látjuk, hogy ezek az eredmények az országos nagybirtoki átlagot jóval meghaladják. De hasonló szép eredményeket találunk a kapások és az ipari növények között is.

Az uradalom kiváló *szőlőtermelést* is folytat és évente kb 800 hl bort dob a piacra 32.000 pengő értékben.

Az erdő átlagban évi 3000 nyulat, 3500 fácánt, 600 foglyot és 20 őzet ad a piacnak, kb. 18.000 pengő értékben.

Baromfitartást nem folytat, mert ennek jelentősége a főbb termények intenzívebb termelésének jelentőségével nem ér fel.

Közgazdasági vonatkozásban fokozott figyelemmel törekszik arra, hogy a kiváló minőségű és márkás árut jelentő „*Bánkúti 1201*” búzát termelje és élénken kapcsolódott be a Növénytermelési Hivatal országos vetőmagakciójának hasznos munkájába. Ezen a hivatalon keresztül szállítja vetőmag céljaira ezt a búzafajtát a kijelölt egyes kisgazdaságoknak is.

Évente 150-160 vagon *gabonát*, 4-5 vagon *ipari növényt*, 200-300 vagon *cukorrépat*, 1200 drb *hízósertést* és 1,700.000 liter *tej*et ad a piacra kb. 800.000 pengő értékben. *Az elszállított áru feltétlenül exportképes.*

Az uradalom értékesítési lehetőségei jók, mert sűrű gazdasági vasúti hálózat köti össze minden egyes gazdaságát a martonvásári vasút- és az ercsii hajóállomással. Természetesen sokat jelent az is, hogy az uradalom gócpontja Budapesttől mindössze 33 km-nyire fekszik.

A háború után a földreform 5535 kat. holdat kapcsolt le a birtokból, de leadott még 100 kat. holdat házhelyekre és 200 kat. holdat vitézi telkek céljaira. 1929-ben *szabad elhatározásából* újabb 2100 kat. holdat adott parcellázás céljaira.

A szövetkezeti terjeszkedést is élénken elősegíti. Szükségleteinek azon részét, mely szövetkezetnél beszerezhető, ott szerzi be, de ezenfelül erkölcsileg is támogatja a környékbeli szövetkezeteket. Előmozdította *az uradalmi cselédség kebelében megalakult tejértékesítési szövetkezet kifejlődését.* Ez a szövetkezet összegyűjti a cselédek teheneinek tejtermékeit és ezeket a legmagasabb árak mellett értékesíti. A cselédségnek így az értékesítésre semmi gondja nincsen. Az uradalom tisztjei a szövetkezet vezetésében aktíve résztvesznek, azt kereskedelmi tapasztalataikkal irányítják, azonkívül rendelkezésre bocsátják az uradalom hűtőkamráit, edényeit és szállítási eszközeit.

A nagy- és kisbirtok közötti élesebb ellentétéről ezen a vidéken sem lehet beszélni. Természetesen a nincstelenek között akadnak izgága emberek, akik a felelőtlen agitáció könnyű prédáivá válnak, azonban nagyobbfokú elégedetlenséget még így sem lehet tapasztalni. Figyelemmel a szélsőséges törekvésekre, az uradalom elhatározta, hogy a helybeli lakosság részére további parcellákat hajlandó leadni, ezeket a munkálatokat folyamatosan is tette, azonban az eddigi előjegyzésekből csak az lát-

ható, *hogy föld iránt valami túlnagy mohóság nem mutatkozik*, ami természetesnek is látszik, mert a környékbeli napszámosok és időszi munkások többre értékelik az uradalomban található jó kereseti lehetőségüket, mint *a súlyos gondokkal járó földigénylést és kezelést.*

Az uradalom nagyszerű működését nemcsak a környék közszeretben álló tulajdonosa, Dreher Jenő m. kir. titkos tanácsos irányítja, hanem abból nagy részt kér két veje: dr. Hardy-Dreher Béla és báró Szalay-Berzeviczy László is. A gazdálkodás minden fázisáról, minden megnyilvánulásáról tudomásuk van és a vezetésben erősen közreműködnek.

GRÓF KÁROLYI GYULA TIRORSZÁLLÁSI URADALMA.

A birtok *Szatmár megyében*, Merk, Vállaj, Nyírcsászári és Gebe községek határában, továbbá kisebb részben *Szabolcs megyében*, Nyiradony község határában fekszik. A szatmár-megyei rász a mátészalkai, a szabolcsmegyei rész a nyiradonyi járáshoz tartozik.

Az uradalom mai állapotában részben örökség, részlten pedig vásárlás útján keletkezett. A birtok nagysága a háború előtt 14.418 kat. hold volt, azonban az oláh megszállás 1918-ban 1230 kat. holdat, a háború utáni földreform pedig 1204 kat. holdat kapcsolt le, úgyhogy *a mai terület pontosan 11.984 kat. holdat tesz ki.*

A birtok művelési ágak szerint a következőkép oszlik meg:

szántó	6.760 kat. hold
rét	631 " "
legelő	679 " "
erdő	3.182 " "
kert és gyümölcsös ..	105 " "
nádas és füzes	14 " "
adó alá nem eső	613 " "
<hr/>	
összesen: 11.984 kat. hold	

Az egész terület házikezelésben van.

Ez a vidék valamikor hatalmas láp volt. A híres Ecsedi-láp egy része, melyben csak egy-egy kisebb sziget jelentette a mezőgazdaságilag hasznosítható területet. Szenvedett a láptól a nagybirtok, de szenvedett a környék minden kisbirtokosa is. Az uradalom óriási áldozatokkal hatalmas munkát végzett, amikor *a Krasznát új mederbe vitte és ezzel 60.000 hold területet mentett meg az országnak, de főleg a kisbirtokosoknak, mert*

ebből a területből a nagybirtok csak 12.000 hold volt. És hogy a megfelelő talajjavítással mit csinált az uradalom ebből a lápból, azt ma *az ember magasságú dohányültvények, a kétméteres kukoricák és a háromméteres kender száruk bizonyítják*. Amikor a vicinális Mátészalkáról jövet Tiborszállás felé közeledik, a gyéren zöldelő kisbirtokos táblák után egyszerre dús növényzettel borított, nagyszerűen megmunkált uradalmi táblák lepik meg a szemet, hatalmas levelű és égnek törő ültvények, melyek néma csodálatra készítetik az utazót. *Gróf Károlyi Gyula birtokán járunk*.

De az uradalom nemcsak a lápot tette legjobb termőföldjévé, hanem a *terméketlen futóhomokot* is és a mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas homokhegyeket kivétel nélkül befásította, 1015 kat. holdat erdősített így be és ma a léptenyomon előbukkanó kis erdők az itteni klímát páradússá teszik, a homokot nagyszerűen fogják.

A birtok mezőgazdasági művelésre alkalmas homoki részén már régebbi idő óta folyik a dohány-, burgonya-, tengeri-, szójabab-, továbbá a kalászosok közül a búza-, rozs-, árpa- és zabtermelés és pedig jó eredménnyel. *A lápi gazdaságokban* nemesebb fajta burgonya-, rostkender- és a kiválónak elismert magkendertermelés folyik, de jó termésátlagokat biztosítanak a gabonafélék is. A termelés fokozása érdekében a szántóterület 25%-át évenként ist álló trágyával szórják tele, de bőven használnak műtrágyát is.

Az uradalom *gőzekkel és traktorokkal* rendelkezik, melyek a talajmunkák tökéletes elvégzését biztosítják. Minden gazdaságnak egy-egy garnitúra traktora van.

De előljár az uradalom a szociális intézkedések terén is. A modern, minden igényeket kielégítő cselédlakások felépítése nemcsak a mostani években kezdődött, hanem visszanyúlik a korábbi időkbe is. A cselédlakásokat mindenütt virágoskert veszi körül. Ezek palatetővel borított egészséges téglapületek, nagy ablakokkal és tágas szobákkal. *Minden család külön lakik padiózott szobából és téglázott konyhából álló szép kis otthonában.* A házban villany, rend és tisztaság. A cselédanyák büszkén dicsekszenek feltucatnyi egészséges lurkóikkal.

Tibor szálláson és Pusztateremen, ebben a két nagy majorban, az uradalom fűszer- és vegyeskereskedést nyitított és kötelezte a kereskedőket (bizonyos ellenszolgáltatások fejében),

hogy a cselédséget olcsó és jó áruval lássa el. Az üzletek a gazdatisztek ellenőrzése alatt állnak, sőt még a *hitelnyújtást* is ők szabják meg, hogy a könnyelmű eladósodásokat ily módon megakadályozzák.

Ha az uradalomnak bármely gazdaságát tekintjük meg, mindenütt tökéletes rendet és tisztaságot találunk. De jólétet is. Gróf Károlyi Gyula csak elégedett embereket akar látni maga körül. Jószívűsége a környéken legendás híré. A környékbeli községek szegényei csapatostul ostromolják különböző kérelmeikkel és azok mindenkor meghallgatásra találnak. *Mátészalka* és a környék szegényei az uradalomtól évente nagymennyiségű tűzifát, burgonyát, lisztet kapnak, de a környékbeli földhöz juttatottak is ide fordulnak épületfáért, gerendáért és hasonló dolgokért. Az erdőkből hulladékfát és gályát eladni nem szabad, mert az mind a szegények tulajdona.

Az uradalom területén folytatott intenzív gazdálkodás szemmel látható jó hatással van a környékbeli községek kisgazdáinak termelésére. Sokban simulnak már az uradalomtól látott termelési módszerekhez és kezdik levetni a minden termelési újítással szemben eddig tanúsított elzárkózottságukat. Jobban és rendszeresebben művelik a földjeiket, lókapát használnak, amennyire lehet védekeznek a növényi kártevők ellen is stb.

Segíti a községeket az uradalom azzal is, hogy a cselédlakások átépítése következtében a lebontott épületek anyagát ingyen adja oda. Az építkezésekkel *állandóan foglalkoztatja a falusi iparosokat* és ez is egyik cél itten, mert talán nem minden egyes cselédlakásnál indokolt a lebontás. A régiek is egészséges, szép lakások.

A szociális terhek felsorolásánál még találkozunk a környékbeli községek érdekében kifejtett nemes intékedésekkel, most csak röviden tértem ezekre ki.

Az uradalom által foglalkoztatott alkalmazottak száma a következő:

okleveles gazdatiszt	13 fő
okleveles erdőmérnök	1 „
irodatiszt	1 „
pénztárkezelő	1 „
tanító	5 „
orvos	3 „
állatorvos	2 „

szeszgyári vezető	1	„
iparos	47	„
előljáró cseléd	46	„
egyéb gazdasági cseléd	299	„

Ezeknek lélekszáma 2017 fő.

Ezenkívül

időszaki munkás 300 fő
és 20.568 férfi-, 20.856 női és 8371 gyermeknapszám.

Az állandóan alkalmazottak 2017 főnyi lélekszámának
vallás szerinti megoszlása:

római katolikus	704
görög katolikus	901
református	412

Az alkalmazottak *évi javadalmazása* a természetbeniek beszámításával a következő:

jószágfelügyelő	9250.-P
tisztartó	8240.- „
I. oszt. kasznár	5600.- „
II. „ „	5000.- „
III. „ „	4600.- „
I. „ segédtszt.”1900-	„
II. „ „	1700.- „
III. „ „	1500.- „

Az erdőtszt javadalmazása egyenlő a kasznáréval.

Az iparosok évi javadalmazása a természetbeniek értékelésével évi 1200 pengő, amihez még a lakás, gyógykezelés és az állattartás lehetősége is hozzájárul.

Az előljáró cseléd átlagos évi fizetése 950- pengő, a továbbiakban úgy, mint az iparosoknál.

A béres-kocsis átlagos évi járandósága értékelve 700'-pengő és szintén lakás, gyógykezelés és állattartási lehetőség.

A dohányos évi javadalmazása átlagban 1000.- pengő, plusz hasonlóan az előzőkhez.

A cselédek lakásait már említettem, ezek mind egészségé, tökéletes, szép épületek, fás, árnyas, virágos kertekkel körülvéve. *Orvos, gyógyszer és kórház minden cselédnek rendelkezésére áll*, a szülő anyákat pedig uradalmi bába kezeli. A cselédek egészségének az ápolására a földbirtokos nagy gondot fordít.

Időszaki munkásokat szerződéssel fogad az uradalom. Ezeknek munkaidejük mindig a megállapodás szerint változik. Javaldalmazásuk a következő:

Summás munkásoknál:

férfiaknál havi
5 pengő készénz
3 „ fűszerpénz
150 kg. búza
120 „
nőknél

ezenkívül teljes ellátás. A főzést közülük választott szakácsnő végzi az uradalom által adott élelmicikkekből. *Lakásuk tiszta, szellős és egészséges*. Kívánságukra bérükből előleget kapnak. Vasárnap és ünnepnap teljes munkaszünetük van.

Részes munkásoknál:

Járandóságuk a termés kialakított hányada. Legáltalánosabb a harmados művelés. Tengerinél ötödrészt kapnak, de a vetést, a kapálást az uradalom végzi, nekik csak a gazolást, az egyelést és a törést kell elvégezni. A csutka harmados. *Az arálás* 11 részért szokásos, a cséplés 4%-ért. A dohányművelés feles. A földbirtokos szociális érzését jellemzi, hogy a cséplésnél *először a munkások részét csépelik*, nehogy a váratlan esőzés a munkások járandóságában kárt tehessen. Csak az ő gabonájuk után következik az uradalmi gabona cséplése.

Átalányos munkásoknál:

A kialakított napszám szerint végzik a burgonya felszedését, a földmunkákat és a kőműves-ácsmunkákat.

Az időszaki munkásoknak – általában a cselédségnek az ingóságai is – *tűzkár ellen biztosítva vannak*.

A munkások gyógykezelését az uradalom viseli a patika-költségekkel együtt.

A cselédeknel a gyermekáldás nagy. Sok az olyan család, ahol 6-8, sőt ennél több gyermek is van. A felnőtt gyermekek többnyire az uradalomban helyezkednek el, sokan közülük már mint iparosok.

Támogatja az uradalom a tehetséges cselédgyermek magasabbfokú iskoláztatását is. (Egy Koródy Kálmán nevű molnárgyermeket pl. földművelési iskolába járatott, egy E'ap József nevű tanyásgyermeket pedig – aki a festészetben árult el tehetséget – festőnek akarta kiképeztetni.) Több gyermeknek tette már lehetővé, hogy földművesiskolát végezhesen és ezért igen sok cseléd részesül gyermekneveltetési segélyben.

Minden vasárnap és pirosbetűs ünnepen munkaszünet van az uradalomban. Délelőttöként úgy a tiborszállási, mint a pusztateremi majorokban az alkalmazottaknak, valamennyi válásfelekezet szerint felváltva, istentiszteletek tartatnak. Soknak módjában áll az is, hogy a majoroktól alig pár kilométer távolságra levő községek templomaiba menjen, ha szükség van rá, ehhez fogatot is kap.

Délután a szórakozásokra, az alkalmi összejövetelekre két modest uradalmi iskola hatalmas termei állnak rendelkezésre. *Ezekben a tanítók, a gazdatisztek stb. állandóan iskolán kívüli népművelési előadásokat tartanak,* de a leventék és az ügyes gyermekek közreműködésével a nagy lelkesedéssel dolgozó tanítók műkedvelői színlelőadásokat is rendeznek, melyeket az uradalmi alkalmazottak nagy gyönyörűséggel élveznek. *Az iskolákban nagyobb könyvtárak is állnak a cselédség rendelkezésére.* Az ifjúság sportol.

Amerre járunk, több gazdaságban feltűnik a két footballkapuval ellátott sportpálya. *Élénk élet folyik ezeken minden ünnepnap délután.* A tanítók a kis cselédgyermekeket különféle zászlógyakorlatokra is tanítják, ezeket a gyakorlatokat azután az összes alkalmazottak jelenlétében olykor-olykor rendezett nagy sportünnepélyek keretében mutatják be. Természetesen az uradalom birtokosa *erősen támogatja* az ifjúság sportolását. Minden ilyen megmozduláson személyesen ott van és őszinte lelkesedéssel figyeli az ifjak lelket és testet nemesítő szebbnél-szebb gyakorlatait, sportmunkáját.

Egy délután megható *aratóünnepnek* voltam a szemtanúja. Az aratómunkások és lányok ünneplőbe öltözve, egyesek azonban az ő egyszerű, de tiszta munkásruhájában, pár szál cigánylegény kíséretében járultak a földesurukhoz, hogy megköszönjék neki azt, hogy egy esztendőre ismét elvette minden gondjukat. Az emberek, mielőtt a búzakalászból font koszorút átadták, elénekelték a Himnuszt és *a főúri pár velük együtt énekelt.*

Az aratók szemében az őszinte boldogság, a földesúr és nemeszívű hitvesének, a kegyelmes asszonynak szemében az őszinte könnyek csillogtak. A kölcsönösen elhangzott pár szóból pedig nemcsak a munkások részéről való becsületes ragaszkodást és a földesúr részéről a munkások nagy megbecsülését olvastam ki, hanem azt is, hogy itt a *földdemagógiának* igazán nincs mit keresnie, mert csúfos kudarcot vallana.

A hatalmas fákkal árnyékozott, teljesen modern *tiborszálási uradalmi iskolában* (ilyen iskolát még magyar vidéken nem láttam) 130 egészséges uradalmi gyermek tanul és játszik. Ezeknek a gyermekeknek az iskolából nem kell hazaszaladniuk, hogy libát és malacot őrizzenek, hogy az ebéddel rohanjanak ki a földekre, hogy befogják a lovat és lemossák a kocsit – mint a kisbirtokos gyermekeinek –, a reggelijük pedig nem pálinkás- vagy boroskenyér, hanem jó uradalmi tej.

Tény az, hogy a gazdaságok fiatalsága jobb nevelést kap, mint a falusiak gyermeke, ennél fogva jobb a szelleme, az értelem és az intelligenciája is. Az iskolákban a tanítás sokkal eredményesebb, nyugodtabb körülmények között folyhat, a gyermekek nagyobb ellenőrzés alatt állnak. A tanítók helyzetükkel, az uradalom által kiegészített javadalmazásuk folytán, nagyon meg vannak elégedve és a jólét, a gondtalanabb élet a tanítás nyugodtságában és nagyobb lelkiismeretességében is jelentkezik. Itt a gyermekek a tanítónak *valósággal a családját* képezik, minden tanítványát jól ismeri. Itt az apa nem fogja felelősségre vonni – mint némely faluban már előfordult –, mert a fiát valami csínytevésért megfenyítette, megdorgálta.

Az uradalom minden, a rendes munkaidőn túlmenő teljesítményért a cselédségnek és a munkásságnak pótdíjat fizet. Rossz termés esetén a cselédség konvenciók földjén ért veszteségéért kárpótlást kap. Gróf Károlyi Gyula külön rendelettel szabályozta, hogy cselédsége olyan szegődményes földet kapjon, melynek talaja úgy van megmunkálva, hogy a termésátlagon felül teremjen, vagyis az alkalmazottak csak a legjobb minőségű földekből kaphatják járandóságukat.

Minden kiöregedett és szolgálatképtelenné vált cseléd kegydíjban részesül. A kegydíjterher összegei évi 5000"- pengő tesznek ki. A nyugdíjterhek pedig 16.047 pengőt.

Az uradalom adók címén 1937. évben 118.538.62 pengő összeget fizetett ki, ebben az ármentesítési járulék 10.897.37

pengő összeg volt. A közterhek pótagóiból és részesedéseiből *Mérk, Vállaj, Tyúkod, Nyírcsászári, Gebe és Nyíradony* községek közigazgatása él. Normális jó esztendőben egy kat. hold szántóra 50-60 pengő tiszta jövedelem esik, ami nagyon jónak mondható.

A szegényeknek kiadott apróbb adományok értéke 1937-ben 3593.70 pengő értékű volt, de ha felértékelnénk azokat az adományokat, melyek épületfa, ruha, élelmiszer alakjában lettek kiadva, továbbá ha figyelembe vennénk azokat a pénzüsszegeket, melyeket a grófi pár diszkrétan juttat a közvetlenül hozzájuk fordulóknak, *akkor az évi szociális kiadások a 15-20.000 pengőt is meghaladják.*

Termelési vonatkozásban előre kell bocsátani azt, hogy itt a későtavaszi és koraőszi fagyok igen gyakoriak. Folyó évben egyedül a július hónap volt az, amikor nem volt dér. *Ez mérhetetlen károkat okoz*, melyet az uradalom úgy igyekezik némiképp leküzdeni, hogy olyan növényeket is termel, melyek a fagy ellen kevésbé érzékenyek és rövid a beérési idejük. *Az idej gabona-termésátlagokat erősen lerontotta a júliusi nagy esőzés is*, mely az aratás és a keresztberakás idején érte a kalászosokat. Annál hatalmasabb és szebb a kendertermelés holdankénti átlaga. A búzaátlagot erősen befolyásolta azoknak a gazdaságoknak a termésátlaga, melyeknél a nagyobb talajművelés csak évről-évre hozhatja meg a nagyobb eredményt, ennek következtében az uradalmi átlag is évről-évre javulni fog. *Tiborszálláson pl. az idén 18 mázsás búzaátlag volt*, de ezt lerontotta a homoki gazdaságok gyengébb átlaga. Az 1938. évi termésátlagok különbene a következők:

búza	11 60 q
rozs	9 80 „
őszi árpa	12 75 „
tavaszi árpa	10 76 „
zab	7 80 „
dohány	11 50 „
kenderkóró	60 — „
kendermag	5 80 „
szójabab	15 20 „
Gulbaba-burgonya	130— „
nyári rózsza	90— „

Az uradalom a két lápi gazdaságában, *Tibor szálláson* és *Halmoson* kb. 100 kat. holdon termel rostkendert és kb. 80 kat. holdon magkendert. Az előbbit a Rétközi Kender gyárnak, az utóbbit szabad eladásra. *Az itteni magkender igen keresett cikk a piacon, melyet az uradalom nyolcévi kísérlettel, olasz eredetű magból választott és nemesített ki.* A szakemberek véleménye szerint ez a kendermag ma az országban a legkiválóbb minőségű. Az uradalom burgonyája szintén nagyhírű és erősen keresett. Itt is évről-évre folynak a nemesítési eljárások és kísérletek.

A nyírcsászari gazdaságban mezőgazdasági szeszgyár működik. Valószínűleg sor kerül Tiborszálláson egy kisebb méretű kendergyár felállítására, esetleg egy keményítőgyárra is, mert ezeknek – a nagy kender- és burgonyatermelő vidékek miatt – itt nagy létjogosultságuk lenne.

Az uradalom *szőlőtermeléssel* is kísérletezett, de 35 holdas szőlője 1929-ben teljesen kifagyott. Helyette most *Tiborszálláson* 30 holdat, *Aradványban* 14 holdat almafával telepített be, melyek az idén adják első termésüket. A terv az, hogy minden gazdaságban 20-30 holdas gyümölcsös létesüljön. *A pusztateremi gazdaságban* pedig – mely a vasútállomástól messze van – nagyobb területű diófatelepítés van tervbe véve.

Az állattenyésztés terén a sertéshizlalás hatalmas méretű. A sertéshizlalók a lehető legmodernebbek. Minden ól sertésfürdővel van ellátva, ezekbe állandóan folyik a friss artézi víz és a medencékben 240-250 kilogrammos, hatalmas hizók szuszognak, így igazán nem érzik a perzselő kánikulát, az országot pedig nyáron eljehet látni érett uradalmi sertéshússal. Erre a kisbirtokos képtelen lenne. *Jelenleg 800 darab mangalica anyakoca van a tenyészetben,* ezeknek szaporulataiból 500-600 darabot hizlalnak, a többit süldőként 120-140 kg-os élősúlyban hizlálásra adják el. A Debrecenhez közelebb fekvő *aradványi gazdaságból* a mangalica-anyak és angol-apák keresztezéséből évenként 400-500 darab páronként 260-280 kg súlyú süldők kerülnek eladásra igen előnyös feltételek mellett.

A vadaskerti gazdaságban angol félvér karicákkal és angol telivér ménekkel *fejlett ménes* tenyészik. *Pusztateremen* 300 darabból álló *magyar gulya,* *Aradványban* 80 darab *tehenből álló tehenészet* és mind a három gazdaságban 1200 darabból álló *juhászai* van.

Fejlett fiz erdészet is. Az erdők a jóváhagyott üzemterv szerint kezeltek óé az évi vágásból 33.047 pengő értékű mûfa, valamint 83.778 pengő értékű tűzifa került 1937-ben eladásra. Természetesen nagy értéket képvisel az a mennyiségű fa is, melyet az uradalom saját szükségleteire, alkalmazottainak járandóságaira használ fel.

Itt a *baromfitenyésztés* rentábilis lenne, de az uradalom azért nem foglalkozik vele, hogy a kismebereknek ne csináljon konkurenciát, amit a keltetőgépek, tojótelepek beállításával, a külföldről hozott fajbaromfinemesítéssel, szakszerűbb tenyésztési eljárással könnyen meg tudna tenni.

Közgazdaságunk számára az uradalom 1937-ben a következő mennyiségeket és értékeket vetette a piacra:

gabonában 5000 q búzát, 4000 q rozsot, 1500 q vegyes szemes-			
terményt	P 118.250	értékben	
2880 q kenderkórót	„ 15.816	„	
13600 „ burgonyát	„ 33.702	„	
1622 „ dohányt	„ 80.748	„	
1900 „ szalmát	„ 5.834	„	
rideg- és hízósertést	„ 324 664	„	
szarvasmehát és állati tei-			
mékeit	„ 62.497	„	
juhok és állati termékeit	„ 31 979	„	

A piacra vitt termékek mind kiváló minőségűek voltak, túlnyomó részük a külföldre ment.

Az uradalom gazdatiszti kara hivatása magaslatán áll. A tiborszállási uradalom tisztjei, az élen *vitéz Kiss Lajos* tisztartóval, állandóan a termelés feljavításán fáradoznak. Állandóan folytatnak kísérleteket a nemesebb fajták előállítására és kitartó munkájukkal országos hírűvé tették az egyes terményeiket. *Hozzáértésüknél csak a szorgalmuk nagyobb.*

Az uradalom termékeinek az értékesítését a jó minőség könnyen elősegíti, de az áraknál a nagy fuvar miatt veszteséget jelent a piacok nagy távolsága. *Budapest Tibor szállástól 350 kilométer távolságra van.* Kövesút minden gazdaságban van, kivéve a pusztateremi gazdaságot, mely a kövesúttól 12 km, a nyírbátori vasútállomástól pedig 18 km-re fekszik. Az ecsedi

lapon fekvő Halmos-majort a tiborszállási vasútállomással *keskeny nyomtávú gazdasági vasút* köti össze.

A földreform során vagyonsváltás címén az uradalom 1204 kat. holdat adott át telepítési célokra. A kiosztott földeken nehezen, de megindult a munka és most már az új birtokosok *kisbirtoki viszonylatban* elég jól gazdálkodnak, azonban sem a törlesztési részleteket, sem az adót rendesen nem fizetik. *Az egyesek hátraléka a községelöljáróságok bemondása szerint 50-55%-ra tehető.* Természetesen itt is meg kell állapítanunk azt, hogy a nagybirtok testéből leszakított terület jelenlegi terméseredménye a sokkal rosszabb művelés folytán *lényegesen csökkent.*

A leadott földek következtében a megkisebbedett nagybirtok már kevesebb cselédet és részesmunkást alkalmazhat és így a szolgálat és kereset nélkül maradt tömegek csak a környékbeli falvak és városok nincstelen proletártömegeit szaporították. Erősen megnövekedett ezeknek a száma 1936-ban, amikor gróf Károlyi Sándor vállaji 5000 kat. holdas birtokát osztották ki telepítési célokra. A birtok elhibázott parcellázása miatt Vállaj, Mérk, Gebe és Fábíánháza községek szegény családainak százai maradtak aratás, cséplés és más részesmunka nélkül, vagyis elvesztették egész évi keresetüket, mert a kiosztott földek nagyrészt a tehetős kisgazdák szereztek meg, kereskedők és a vállaji svábok. Ezek a jómódú parasztok azonban – annak dacára, hogy birtokuk megnagyobbodott – mégis *tisztán családi gazdálkodást folytatnak, idegen munkást nem alkalmaznak.* A kiosztott föld a szegény emberek számára tehát elveszett. Ezt a telepítést különben külön fejezetben tárgyaltam.

A házhelyek kiosztása általában véve jól sikerült. Ahol a település a községekhez csatlakozott (Mérk és Vállaj), ott kőalapokon egészséges, jó házak épültek és sok család jutott otthonhoz. Azonban a *fábíánházi és tyukodi* házhelyek kijelölése semmi jót nem hozott, mert ezek a területek a községektől 5-6 km távolságra vannak, orvostól, iskolától, templomtól és jegyzőtől messze. *Magukra hagyott nyomortanyák épültek itt, minden fejlődési lehetőség nélkül.* Még ha marad is ezeknek az embereknek némi kis termésfeleslegük (igazán jó esztendőben), azt ott helyben kell elkótyavetyélniük, mert igájuk nincs, hogy a piacra szállíthatnák.

Az uradalom és a környező faivak kis- és törpebirtokosai között a viszony a lehető legjobb. A törpebirtokosok látták, hogy mit jelentett rengeteg család részére a *vállaji uradalom* megszűnte, mennyien estek ki munkájukból és veszítették el keresetüket, de hogy is kívánják ma *gróf Károlyi Gyula* uradalmának a feldarabolását, mely birtok most már egyedül hivatott arra, hogy őket keresettel ellássa. Természetesen itt is akadnak azért meggondolatlan emberek, akik osztani szeretnék a „gróf földjét”, de ezek oly kevesen vannak és lélekben a többségtől annyira távol, hogy figyelemre sem érdemesek.

Az uradalomban 1939. évre még egy pár cselédlakás átalakítása van tervbe véve és ennek megtörténte után az egész tiborszállási birtok ilyen tekintetben is *mintauradalom lesz*. A mintauradalommá való törekvés már a háború befejezése óta kezdődött és megfeszített erővel tartott az utóbbi évekig, vagyis *a kijelölt program teljes befejezéséig*.

A földesúr, gróf Károlyi Gyula, közvetlenül és a legtevékenyebb formában vesz részt a gazdálkodásban, minden vétel és eladás az ő jóváhagyásától függ. Pénzügyekben is ő intézkedik, de gazdatisztjeivel a legideálisabb, a legélénkebb kapcsolatot tartja fenn. *Végtelen szeretettel beszélnek róla, végtelen rajongással veszik körül.* Mindezeket talán legjobban úgy tudom jellemezni, ha azokból a sorokból idézek, melyeket a budapesti „*Új Nemzedék*” 1938. június 29-i számában egy környékbeli kisgazda, *Szeller István* írt a vállaji telepítésekkel kapcsolatban. Ezek a sorok, melyeket keresetlen szavakkal írtak meg, többek között a következőket mondják:

„... nézzük a szomszédos nagybirtokot. *Földesura csaknem az egész idejét gazdálkodással tölti. Károlyi Gyula gróf reggel 4 órakor már nyeregbe ül, gazdálkodik, irányít. Állandóan érintkezik tisztjeivel, cselédeivel közvetlenül és bajokat gyógyít, birtoka tehermentes, adóját becsületesen, pontosan fizeti, templomot, iskolákat tart fenn, állandóan épített, alkalmazottait, cselédeit kitűnően és pontosan fizeti, előregedett és munkaképtelenné vált cselédeiről gondoskodik. Sokáig lehetne még folytatni azoknak a szociális terheknek a felsorolását, melyeket ez az uradalom jórészt kötelezettségi nélkül vállalt*”

Amikor megkértem öccsellenciáját, hogy járuljon hozzá, hogy tiborszállási uradalmát megismerhessem, sosem hittem volna, hogy a valóságban így is lehet, ahogy láttam. *Élmény*

volt az uradalom bejárása, minden része újabb és újabb meglepetéssel, újabb és újabb csodálattal töltött el. Amikor a föld-demagógia általánosít, ide is jöjjön tanulmányútra, hogy nézeteit gyökerében változtassa meg. Talán többet lehetett volna *gróf Károlyi Gyula* szociális tevékenységéről írni, ha köziemért puritánsága és végtelen szerénysége miatt ilyen irányú kérdéseim elől nem zárkózott volna el. Amit megtudtam, azt a tisztjeitől tudtam meg, akik a legnagyobb előzékenységgel kalauzoltak végig a birtokon.

Végül sosem felejttem el azokat a «szavakat, melyeket a búcsúzás alkalmával intézett őexcellenciája hozzám, mely szavak irányították könyvemnek szellemét, képezték szempontjait. Ezek a szavak a következők voltak:

– *Vannak nagybirtokok, ahol nagyobb hibák is vannak, ezeknél jogosult az eljárás. Tessék ezeknek is javítani és építeni, írják meg, ahol hibák vannak, de írják meg a jót is, a javulás folyamatát, legyenek tárgyilagosak.*

Sok általánosító, elvakult nagybirtok-ellenes író tanulhatna ezekből a szavakból.

GRÓF WENCKHEIM JÖZSEF KIGYÓSI URADALMA.

Az uradalom két vármegyében, két község határában fekszik. Arad vármegyében, Elek község határában van 275 kat. hold 1380 n. öl, Békés vármegyében, Újkígyós község határában 9192 kat. hold 1206 n. öl. Az utóbbi területből 8311 kat. hold 1474 n. öl hitbizományt alkot. A két birtok közvetlenül határos, mívelés szempontjából egy területet képez. Az uradalom központja Békéscsabától 1 km-re, Gyula várostól, a megyei és járási székhelytől 14 km-re fekszik. Legközelebbi község pedig Újkígyós (6 km) és Elek (18 km).

A birtok beházasodás útján jutott a gróf *Wenckheim-család* birtokába. Eredeti szerzője báró *Haruckern János György* volt, aki a törökök elleni harcban tanúsított vitézségéért – de pénzbeli ellenszolgáltatás fejében – kapta III. *Károly* királytól 1733-ban a birtokot. Az ő későbbi leszármazottját vette feleségül báró *Wenckheim József Ákos*. Ebből a házasságból származott az 1802-ben grófi rangot nyert *Wenckheim József* altábornagy, aki feleségül véve az ugyancsak *Haruckern*-leszármazott báró *Grubern Teréziát*, vele kapta meg a gyulai birtokot.

Az egykor hatalmas gyulai uradalom az idők folyamán állandóan apozódik és a mai uradalom – a földreform folytán bekövetkezett csökkenését figyelmen kívül hagyva – gróf *Wenckheim József* haszonélvezete alatt alakul ki. Eredeti nagysága az örökségátvétel alkalmával 13.490 kat. hold volt, melyhez a jelenlegi birtokos vétel útján az *Elek* község határában fekvő 275 kat. holdnyi földbirtokot szerezte még hozzá.

A kigyósi uradalom jelenlegi nagysága 9468 kat. hold 983 n. öl 129.739.38 aranykorona kataszteri tiszta jövedelemmel. Mívelési ágak szerint a következőképp oszlik meg:

szántó	5.435	k. hold	106	n. öl
kert	42	„ „	876	„ „
rét	1.057	„ „	271	„ „
szőlő	12	„ „	236	„ „
legelő	2.327	„ „	363	„ „
erdő	281	„ „	1155	„ „
nádas	22	„ „	1127	„ „
földadó alá nem eső	290	„ „	49	„ „
összesen:	9.468	k. hold	983	n. öl

A gazdaság talaja teljesen sík. Az altalaj agyag és lösz. A szikes legelők altalaja víz át nem eresztő szikes agyag. Általában az altalaj a feltalajtól csak nagyobb humusztartalmával és ebből származó sötétebb színével tér el, miért is a szántóföldek altalajai művelésbe minden hátrány nélkül bevonhatók. A feltalaj minősége a szikes kötött agyagtól a középkötött homokos vályogtalajig változik. A feltalaj vízáteresztőképessége – a szikes legelők kivételével – jó, amit az altalajban nagyobodó homokszemecskék még inkább fokoznak. A szántóföldek feltalaja humuszban elég gazdag, az esetleges mészhányokat az uradalom mészsizappal pótolja. *A legelőterületek 90%-a kimondottan szik-legelő*, melynek nagyrésze a nyár folyamán csak birkával hasznosítható.

Az uradalom egész szántóföldi területe házikezelésben van, mindössze egy igen távoleső és így ki nem használható 113 kat. holdas legelőrész van bérbeadva, melyért a bérlő összesen 691 P évi bért fizet.

Az uradalom már hosszú évek óta fáradozik azon, hogy területét szántóföldi megművelésre *minél alkalmasabbá tegye*. mert az egyes mély fekvésű táblákon még május végén is víz állott. Kb. 18 km hosszú csatornahálózatot épített, mely a tavaszi vadvizet mindenütt levezette. A szántóföldek közé beékelt szikfoltokat állandó meszezéssel és digózással teszi termőképessé. *Az öntözés problémája azonban megoldhatatlan*, mert a közelben semmiféle folyóvíz nincs.

A háború óta az *erdősítést* is folyamatba tette és jelenleg is 159 k. hold áll erdősítés alatt. Sokat tett eddig a *fásítás* terén és úgy a majorok, mint az összes utak és árokpártok fákkal vannak beültetve.

Az időjárás erre felé is erősen szélsőséges. A csapadék évi mennyisége 520-560 mm között váltakozik. Legkevesebb csapadék a téli és legtöbb a nyári hónapokra esik. Az őszi csapadék mennyisége valamivel több a tavaszinál. A kedvezőtlen csapadékeloszlást legjobban az jellemzi, hogy az idén pl. *június-július hónapokban* 140 mm eső esett, ami az egész évi csapadékmennyiségnek negyedrészt jelent. *Télen hiányzik a nagy hótakaró, ezért sok a kifagyás és felfagyás.* Az utolsó három évben jelentős havazás nem is volt. Az égháborúk elég gyakoriak, az eső a nagy szélviharral együtt jön, ez azután nemcsak a terményekben, hanem az épületekben is lényeges károkat okoz.

Ha az uradalom eddigi törekvéseit *a termelés kiterjesztése, továbbá a szociális segítség és a környező községek fejlesztése terén vizsgáljuk*, akkor a következőket állapíthatjuk meg:

A termelő munka érdekében mindenkor a legmodernebb talajművelő eszközök szerezettek be. Az uradalom kezdeményezésére és hozzájárulásával létesült az *Alföldi Első Gazdasági Vasút*, melynek egyik legnagyobb részvényese. Magában az uradalomban összesen *24 km hosszúságban épült gazdasági vasút*. Állandóan fejlesztette állattenyésztését és berendezkedett mezőgazdasági-ipari termelésre is. Ebből a célból *szeszgyárat és malmot* épített.

A világháború alatt a hadbavonult uradalmi alkalmazottak családjai a kereső teljes javadalmazásait élvezték, az uradalom hadikórházat épített és tartott fenn, rokkant alkalmazottait szolgálatban megtartotta és könnyebb munkafelügyelői állásokba osztotta be. A hadiözvegyeket részint kegydíjban, részint végkielégítésben részesítette.

1815-ben telepítette Újkígyós községet, amikor is a települőknek családonként házhelyet és 5 kat. holdat, továbbá bizonyos nagyságú haszonbérletet is juttatott. A községben templomot és plébánosi lakást építtetett és úgy a templom fenntartására, mint az egyházi funkcionáriusok javadalmazásának biztosítására földterületeket adományozott. *A lakosságot gazdasági megerősödésében támogatta*, elősegítette a polgári olvasókör megalakulását, támogatta a Hangya-szövetkezet kifejlődését, uradalmi iskolát tart fenn, az ifjúság részére sportpályát adott, az uradalmi alkalmazottak gyermekeiből pedig cserkészcsapatokat alakított és azokat évi táborozásokra küldi, természetesen minden költség megtérítésével. Felállította az *Országos Stefá-*

nál, trágyahordásoknál, vadászai oknál óé vadbefogásoknál használják, ami mind sok munkaalkalmat jelent

De alkalmaz az uradalom rokkant vagy csökkent munkabírási napszámokat is, pl. a vetések őrzésére és könnyebb majori munkálatok elvégzésére.

Az uradalom 1938. január 1-től június 30-ig, tehát fél év alatt *napszám címén 14.464 pengőt fizetett ki.*

Vallás tekintetében az alkalmazottak a következőképpen oszlanak meg:

római katolikus	63.8 %
evangélikus	29.- %
református	4.- %
görögkeleti	3.2 %

A gazdatisztek és tisztviselők a természetbeniek beszámításiával a következő havi fizetéseket kapják:

Jószágigazgató	700'-	P
Főintéző	520'-	„
Intéző	300'-	„
Számvevő	350'-	„
Pénztámok	300'-	„
Ellenőr	220'-	„
Főerdész	240'-	„
Állatorvos	130'-	„
Főkertész	220'-	„

Az iparosok fizetése a következő:

Főgépész	280'-	P
Algépész, kovács, bognár	120'-	„
Gőzeke- és cséplőgépkezelő	100'-	„
Faragó, ács, traktoros	80'-	„

A gazdasági cselédek járandósága, felértékelve a mai árak szerint, a következő:

Gazdák, magtárosok, csőszök ..	havi P 80'-
Kocsisok	„ „ 68'-
Béresek	„ „ 62'-
Hónaposok	„ „ 56'-

A felsorolt járandóságokban nincs benne a lakás és a gyógykezelés, azonkívül az alkalmazottaknak állattartási lehetősége, mely külön jövedelmet biztosít a számukra.

Az uradalmi cselédeknél minden család külön szoba-konyhakamra lakásban lakik. A lakások egészségesek, világosak és szépek. Az egészségügyi helyzetük kielégítő, annak dacára, hogy az Alföld legelterjedtebb betegsége, a tuberkulózis ezen a környéken is szedi áldozatait, de a cselédségnél távolról sem abban a mértékben, mint a környékbeli hasonló néprétegnél. Az összes alkalmazottak teljes gyógy ellátásban részesülnek (orvos és patika) családtagjaikkal egyetemben. Az uradalomnak külön orvosa és szülésznője van.

Az összes uradalmi alkalmazottak és időszakos munkások ingóságai tűz ellen biztosítva vannak és pedig az uradalom generális tűzbiztosítása keretében.

A rendszerint Heves megyéből szerződötett öthónapos időszakos munkások (summások) részére minden majorban ú. n. hónaposház van építve, hol mindkét nembeliek külön-külön helyiségben laknak. Minden munkásnak külön szalmazsákja és férőhelye van. A két hónapra szerződötett munkások egyrésze a közeli községbe, Újkígyószra hazajár, másik része tisztára kimeszelt és kitisztított, ú. n. nyári sobákban alszik, természetesen itt is nemenként külön. A munkások gyógykezelését az uradalom viseli.

Az uradalmi cselédeknél a családonkénti gyermeklétszám átlagban 3.5 főt tesz ki. Ha a gyermekek felnőnek, az uradalomban elhelyezést kapnak.

Támogatja az uradalom a tehetséges cselédgyermekek magasabbfokú iskoláztatását is. Ezeknek tandíjköltségeit részben vagy egészben teljesen magára vállalja. Ennek a gondoskodásnak legszebb példája a következő eset:

Boldog nevezetű kovácssegéd lánya, Teréz, csipőficammal született. Az uradalom elvégeztette vele a négy középiskolát és a kereskedelmi szaktanfolyamot és most a nagyoroszi kőbányájának egyik tisztviselője.

Minden vasárnap és pirosbetűs ünnep, továbbá nagypéntek délelőtti és nagyszombat délutánja a cselédség számára vallásgyakorlásra és teljes pihenőül van fenntartva. Az uradalom központi majorjában levő templomban minden ünnepnap szentmise

van, melyre a külső majorokból az uradalom által rendelkezésre bocsátott lórén jöhetnek be az alkalmazottak.

Az evangélikus vallásúakhoz minden második vasárnap délután száll ki a pap, hogy istentiszteletet mondjon, míg a reformátusokhoz, azoknak kevés száma miatt, havonta egyszer.

öt-hatévenként gondoskodás történik arról is, hogy az uradalomban *egyhetes lelkigyakorlat* (missio) tartassék, ezen val-láskülönbségre való tekintet nélkül mindenki részt vehet.

A cselédség és az iparosok ünnepnapi szórakozásául szolgál *az olvasókör könyvtára és a kuglipálya, téli időben pedig az iskolánkívüli népoktatás műsoros délutánjai*. A nyári arató-ünnepély az egész uradalom ünnepe és mulatsága.

Az uradalom központi majorjában *cserkészotthon* is van, ahol vasárnap délutánonként az uradalmi alkalmazottak gyermekeiből alakított cserkészcsapatoknak, az uradalmi pénztárnok, mint cserkészparancsnok felügyelete alatt, szórakoztató és tanulságos előadásokat tartanak, ezeken azonban a cserkészek is közreműködnek. Nyáron a cserkészcsapat az uradalom költségén táborozásra megy.

Az uradalom központi majorjának az iskolájában ősszel, télen és tavasszal, minden *vasárnap és ünnepnap népművelési előadásokat tartanak*, melyeknek előadói a tantestület tagjai és az uradalmi gazdatisztek. Ezeket az előadásokat *vetítettképes és mozgóképes előadások tarkítják* és pedig szórakoztató és tanulságos műsorral vegyítve. Az uradalom által életrehívott *Hangya Szövetkezet* helyiségeiben a cselédség és munkásság egyéb szórakozásait is megtalálja. *Sakk, asztali teke, kugli stb.* azok a szórakoztató eszközök, amelyek a fiatalokat és az öregeket is ide vonzzák. *Ugyanitt rendez a cselédség évente többször farsangi bálát, szüreti mulatságot, Anna-bálát*, melyeknek tiszta jövedelmeit azután jótékony célra ajánlják fel. De a helybeli *Alföldi Első Gazdasági Vasút várótermében szakkönyveket, valamint szépirodalmi könyveket tartalmazó könyvtár is áll a munkásság rendelkezésére.*

A nagyobb és gyorsabb munkateljesítmény elérésére itt is *prémiumos rendszer* van bevezetve. Ez a jól bevált rendszer a munka megbízhatóságát is emeli. Ilyen külön jutalékok a következők:

Gőzekezzántási, cséplési, juhászati, erdészeti, vadászati, kertészeti, sertésnevelési és hízlalási, fejési, csikó- és borjú-

nevelési jutalék, malmi és szeszgyári osztalék stb., melyek felértékelt összegei átlagban kb. *egy, egy és félhavi fizetéseknek felelnek meg.*

Családi pótlék jár minden olyan uradalmi alkalmazottnak, akinek legalább három 12 éven aluli gyermeke van. A családi pótlék ilyen esetben évi 16 pengő, minden további gyermek után még külön 32 pengő. *Négy gyermek után tehát 48 pengő, öt gyermek után már 80 pengő és így tovább.*

Rendkívüli munkánál az uradalom a mindenkori napszámának megfelelő *külön túlóradíjat* adja a munkásoknak.

Amennyiben az alkalmazottat konvenciós földjén a rossz időjárás miatt *termésvesztés* éri, úgy az uradalom ezt az átlagos terméseredményekhez viszonyítva *kárpótolja*. Volt eset, hogy az uradalomban termett gyenge fajsúlyú búzából kimért konvenciójárandóságukat az alkalmazottak annyival több búzában kapták, amennyi különbség a gyengefajsúlyú és szokványminőségű búza között mutatkozott.

Az uradalom központi majorjában öntözési célokat szolgáló nagy *betonmedence* van, továbbá egy igen bővizű artézi kút által táplált nagykiterjedésű tó, melyek nyáron a cselédség és munkások részére *a fürdést is lehetővé teszik.*

A terhességben levő családanyáknak az uradalmi bába és az uradalom által fenntartott *Stefánia Szövetség védőnője*, továbbá az uradalmi orvos ad hasznos tanácsokat, időnként ezeket úgy szülés előtt, mint szülés után meglátogatják. *A kicsinyeket hároméves korukig látogatják rendszeresen, hogy erőteljes fejlődésük érdekében az anyáknak utasításokat adjanak.* Súlyosabb szülés esetén az uradalom a cseléd feleségét kórházba szállítja.

Az 1938. évi XII. t.-cikk az olyan cselédek részére, akik 40 évet töltöttek el szolgálatban, heti húsz fillér járulékfizetési kötelezettség mellett a legkedvezőbb esetben évi 200 pengő *öregességi nyugdíjat* fog kiutalni. *Ezzel szemben az uradalom a 40 évet kiszolgált cselédek részére, akik semmiféle díjakkal sem tartoznak öregségi biztosításukhoz hozzájárulni, legkevesebb 10-12 mázsa búza évi kegydíjat folyósít.*

Az uradalom kegydíjterhei évente kb. 14.500 pengőt tesznek ki.

A nyugdíjterhek Összege évi 21.200 pengő, azonkívül a gazdatieztí új öregeégi biztosításra befizetett 2592 pengő évi hozzájárulás.

A kegyúri terhek összegei 1937-ben 16.365 pengőt tettek ki. A kegyúri jog gyakorlása a plébános és az uradalom által fenntartott felekezeti iskola tanítóinak kinevezéseiben nyilvánul meg.

Az uradalom adóinak összege 1937-ben 204.22022 pengőt tettek ki. Az ármentesítési hozzájárulás összege B45İ72 pengő volt. A befizetett közterhek pótdóiból és részesedéseiből Elek és Újkígyós község közigazgatása él.

Ha a különböző *szociális irányú* megnyilvánulásokat és az évi szociális terhek összegeit tudni akarjuk, akkor röviden a következőket kell elmondanunk:

A világháborút megelőző időkben néhai *gróf Wenckheim Frigyes és neje, Wenckheim Krisztina grófnő* uradalmainak cselédségét a kor kívánalmainak és a fennálló törvényes rendelkezéseknek megfelelően ellátta tisztességes lakással és olyan javadalmazással, amely a környék uradalmainak mintájául szolgált. A cselédség egészségügyét külön uradalmi orvos látta el már akkor, amikor a szomszédos közeégben még orvos sem volt. Rendszeresítették a cselédség kegydíját is. A közvetlen környezetet iskola-, árva- és aggkori alapítványokkal és adományokkal segítették.

Nagyobb összegű adományaik voltak:

Gyulán mintegy 41.000 frt. költséggel felépítették és berendezték a *békésvármegyei árvaházat*. 50.000 frt. alapítványt tettek a megépítendő *gimnázium* céljaira. *Az újkígyóst lakosságnak örökváltságba adott földek árából elengedtek 27.444 forintot.* 4000-4000 forintot juttattak a *pesti vakok intézetének*, a váci siketnémák intézetének és a békésvármegyei kórháznak.

A jelenlegi birtokos szüleinek nyomdokain haladva, szintén meghallgat minden kérést és támogat minden társadalmi megmozdulást, mely az elesettek és a szegények felsegítését célozza, mely a kultúra és a közegészség ügyét szolgálja. Az uradalom úrnője tevékeny részt vesz a budapesti szegény negyedek személyes felkeresésében és a rászorulóknak támogatásában.

A már korábban említett szociális intézkedéseken kívül az uradalom évente a téli időszakokban a rászorulóknak kb. 25.000

ingyen ebédet oszt ki. Az uradalom évi szociális terheinek az összege kb. 10-12.000 pengőt tesz ki.

Rátérve az uradalom termelési viszonyaira, legelsősorban is meg kell állapítanunk, hogy az éghajlati kilengések nagyban befolyásolják az évenkénti terméseredményeket. *Az itteni klíma tipikusan szélsőséges alföldi jellegű.* A tél rendszerint igen rövid, esős, csak január végétől február közepéig hideg és igen-csak hónélküli. Áprilisban sokszor igen meleg az idő, majd beáll a hirtelen májusi fagy, ezt követi – szinte átmenet nélkül – a forró, csapadékban igen szegény nyár. *Gyakoriak a május-júniusi ködök is,* a sokszor orkánszerű viharok. Jégverés már ritkán szokott előfordulni, akkor is lényegtelen hatással. Békés megyének ez a része nem tartozik a „jégjárta” vidékhez, szemben a megye északi részével.

A szeszélyes időjárás káros befolyásai ellen az uradalom okszerű talajműveléssel védekezik, továbbá a terményfeleségek helyes megválasztásával, növényvédelemmel és az aratási időnek kellő kijelölésével. Ezeknek a munkálatoknak szembetűnő eredményei éppen a rossz esztendőknél mutatkoznak, amikor az egyes terményátlagok messze meghaladják a környékbeli kisgazdaságok átlagait. *Aszályos években ez a különbség a 30%-ot is meghaladja,* a minőségi differenciát nem is említve.

Védekezik az uradalom az egyik legveszélyesebb és legkárosabb növénybetegség ellen is, a *gabonarozsda ellen,* melyet különösen a júniusi ködök szoktak előidézni. A védekezés két irányban halad: egyrészt a rozsdáálló fajtákat termelik, másrészt a gabonarozsdagombák gazdanövényét, a sósakorbolyát irtják.

A fentebb említett károk ellen a környékbeli kisbirtokos védekezni nem szokott és nem is tud. Kellő gazdasági szaktudás nélkül, továbbá megfelelő felszerelés és eszközök hiányában az ilyen óvintézkedéseket megtenni nem lehet.

Meg kell még említenem, hogy *az uradalom a legrosszabb esztendőben is eléri búzában a holdankénti 10 mázsás átlagot,* amikor a szomszédos kisgazdaföldek csak 5-7 q-át teremnek.

Az uradalom fő termelési ágai:

1. Növénytermelés.
2. Állattenyésztés és hizlalás.
3. Az ipari üzemek termelése (szeszgyár, malomipar, műhely).

Növénytermelés.

A vetésforgók beállítása a klimatikus viszonyoknak megfelelően és a talajviszonyok figyelembevételével történnek. A növénytermelésnél a főszűlyt a *kalászosokra*, elsősorban a *búza termelésére* fektetik. A vetésforgókban termelt növények közül

47% a kalászos-,

38% a kapás- és

15% a takarmánynemű növények termesztése.

Az 1938. évi kat. holdankénti terméseredmények a következők:

búza	16·03 q
árpa	15— „
zab.....	12·30 „
borsó	15— „
csöves tengeri	33— „
cukorrépa	190— „
cirokszakáll	7·50 „
cirokmag	14— „
repce	6— „
ricinusmag.....	21— „
salátamag	5·60 „

Az eredmények gyönyörűek és vetekednek az *északi államok* nagy átlageredményeivel.

Állattenyésztés és hizlalás.

Elsősorban a magyar fésűsjuhászatról kell megemlékezni, mely országos viszonylatban is a legelsőek közé tartozik. Az átlagos állomány 1000 drb anyabirka és ennek megfelelő szaporulat, vagyis kb. 2600-2700 drb. Az évenkénti tenyészállatvásáron és mezőgazdasági kiállításon az uradalom számtalan díjat nyert már és évenként *kb. 100 drb tenyészkost ad el.* A gyapjú finomsága a legkeresettebb finomságnak felel meg és évi kb. 110 mázsát tud belőle az uradalom értékesíteni.

Jó hírnévnek örvend a 220 anyakocából és szaporulataiból álló *mangalicatenyészet*, melyből évenként 25-30 drb tenyész-
kant és 1700 drb hizottsertést adnak a piacra. A hizottsertéseknek szánt anyagot részben tisztavérben, részben pedig berkshirei-

mangalica keresztezésben állítják elő, mely elsőrendű takarmány értékesítőképességénél és a betegségekkel szemben való nagy ellenállóképességénél fogva a gazdaságra nagy előnyt jelent, *de a külföldi piac is szívesebben vásárolja, mint a tiszta-vérű mangalica zsírsertést.*

A sertésenyésztés másik ága a 80 kocás *yorkshirei tenyészet*, melyből évenként 1100-1200 drb sonkasüldőt adnak el. *A híres gyulai hentesárugyarak* szükségletük nagy részét az uradalomtól szerzik be.

A tehenészet 30 drb tehénnel kiváló eredményeket produkál.

A ménes 45 drb lóból áll, melyek közül 10 drb angol telivér kanca.

A magyar gulya 100 drb, télen-nyáron szabadállásban lévő fehér magyar tehénből áll és edzett igásjószágot ad az uradalomnak.

Az ipari üzemek termelése.

Az uradalom mezőgazdasági szeszgyára évi 900 hl szesztermelést produkál, amit cukorrépából főznek ki. Ez a gyár a környéknek sok munkaalkalmat jelent, de jelent azáltal is, hogy a cukorrépatermelés sok munkáskezet kíván.

A malom a vidék legjobb minőségű lisztjét őrli.

A műhely és villanytelep elvégzi a gazdaságban előforduló összes munkákat, öntvényeket készít, esztergál, hengert csiszol, a traktorok, gözekék, cséplőgépek generáljavítását is végzi, karbantartja a gazdasági vasút felszerelését, *villanyárammal látja el az egész majort.*

Az uradalom erdőterülete 241 kat. hold. Az évi vágás fa-tömege 720 m³. A fakitermelést kizárólag részes munkásokkal végezteti, hogy a környék népe ezáltal tűzrevalóhoz is jusson. *A kitermelt fa értéke 8640 pengő*, mely azonban nem kerül a piacra, mert egyrésze az alkalmazottak illetményeire szükséges, másik részét pedig az uradalmi építkezéseknél és a bognár-műhelyekben használják el.

Az uradalom évenként kb. 12.000 pengő értékű *lőttvadat* és 10.000 pengő értékű *élővadat* ad el, de a 8-10 napig tartó vadászatok alkalmával naponta 300-500 hajtónak is biztosít némi keresetet. Az élővad befogásánál, mely 14-15 napot vesz igénybe, naponként 200-250 hajtót alkalmaz.

Ha az uradalom nemzetgazdasági és közgazdasági jelentőségét vizsgálják, akkor le kell szögeznünk azt, hogy ez nagy arányokban mutatkozik. Évenként a következő termények és termékek kerülnek a piacra és főleg külföldre:

12.000 q	búza
2.000 „	árpa
2.000 „	zab
1.000 „	szemestengeri
1.600 „	cirokszakáll
1.000 „	vöröshagyma
80.000 „	cukorrépa
300 „	repce
1.800 „	velőborsó
50 „	mák
100 „	lucernamag
600 „	ricinusmag
100 „	salátamag
1.600 drb	hízottsertés
800 „	sonkasüldő
200 „	hízottmarha
150 „	hízotttűrű
250 „	javított anyabirka
150.000 l	tej (és a belőle készített vaj)
100 hl	bor
100 q	gyapjú
10 „	gomolya
100 drb	tenyészkos
25 „	mangalica tenyészkán

Az uradalomban a legjobb minőségű tiszavidéki búza terem, mely exportra mindig alkalmas. A cirokszakálltermés nagyrésze, sőt egyes években az egész termés külföldre megy, Franciaországba és Amerikába. A szerződéses alapon termelt velőborsóvetőmag teljes egészében Angliába vagy Hollandiába lesz szállítva.

A hí z ott sertések és hízottmarhák a wieni, drezdai és olasz piacon kerülnek eladásra. A hízotttűrűk Francia- vagy Görögországban értékesíttetnek.

Hogy az uradalom mezőgazdasági exportunkban minél erősebben kivehesse a részét, állandóan a minőségi feljavításon dől-

gozik. A növénytermelés terén ez a nemesített vetőmagvak állandó beszerzésével történik, az állandó felfrissítésére.

A sertéshizlalásnál bevezette az expressz-hizlalást, mellyel fiatal, prima hizottsertéseket produkál, ezek feltétlenül exportképesek és minden igényt kielégítenek. A szarvasmarhahizlalásnál a beállított anyag nagyrésze borjúfogás tinó, a beállított uruk pedig kétévesek. A gyapjútermés AAA-AA minőségű fésűs gyapjú, magas rendementti, ú. n. sziki gyapjú.

Az uradalom piaci viszonyai, értékesítési lehetőségei jók. A központi major Békéscsabától mindössze 7 km-re fekszik, a MÁV és AEGV vasút, valamint az országút mellett. Az uradalomnak 25 km hosszú 760 mm nyomtávú gazdasága vasútja is van, mely a MÁV és AEGV állomásokhoz épített saját iparvágányokhoz csatlakozik. A MÁV állomástól az uradalom központi majorja mindössze 2 km-re, József- és Frigyes-majorja pedig 6 km-re fekszik, míg az ókigyósi AEGV állomás a központi major területén van. Az uradalomnak saját telefonhálózata is van 17 állomással. Az egyes majorok a vasútállomásokkal összeköttetésben vannak. Az interurbán telefonok száma kettő, három mellékállomással. A tejet és a tejtermékeket Békéscsabára kocsival szállítja és ez a város minden mennyiséget átvész.

Az uradalmat most szeli keresztül az épülőfélben lévő békéscsaba-kétegyházi új műút, melynek költségeihez 5000 pengővel járult hozzá és miután Újkígyós község is ennyit szavazott meg, a pótdók révén ennek 60%-a szintén az uradalmat terheli.

A háború utáni földreform telepítések céljaira összesen 3743 kat. hold 1338 négyszögöl területet kapcsolt le az uradalomból, melynek túlnyomó része szántó volt és csak nagyon kevés rét és legelő. Az igénybevett terület vételárának mindössze kétharmada folyt csak be.

A lekapcsolt birtokrészt 2-10 holdas parcellákban osztották szét mezőgazdasági munkások, törpebirtokosok és igen sok esetben földműveléssel nem foglalkozó községi iparosok és kiskereskedők között. Az új birtokosoknak itt sem volt felszerelése és üzemi tőkéje, jórészenek hozzáértése sem, nem csoda tehát, ha az egyes birtokok állandóan csereberélték gazdáikat, természetesen minden csere csak növelte a részletösszegek és az adók hátralékait. Sokan a tehetősebb gazdáknak adták haszonbérbe földjüket. A haszonbér egyrészt az adók és az elmaradt rész-

letek fejében a közigazgatás letiltotta, a másik részét azonban a juttatott már *nemzeti ajándékképen* megtarthatta magának. *Akármelyik új telepes terméseredményét tekintjük meg, az silány, minthogy az állattartás és a trágyázás hiánya nem is hozhat más eredményt.* Itt is már csak a verebek trágyázzák a földeket

Azok a földhöz juttatottak, akik most már földjüket is elvesztették, természetesen sokkal rosszabb helyzetben vannak, mint a földreform előtt, mert az uradalmi terület csökkenésével a mezőgazdasági munkások kereseti lehetősége is csökkent. A környékbeli kisgazdák nemigen alkalmaznak idegen munkaerőt.

A kisajátított területek földadóját az állam az új kisbirtokosoktól a legszigorúbban végrehajtott adóbehajtásokkal valahogy megkapja, de elvesztette ennek a területnek a vagyon- és jövedelemadóját, mely az 1937. évi adókulccsal átszámítva, évenként 72.480 pengőt jelent. Ez az összeg a következő számításból adódott:

Az uradalom 1937. évi vagyon- és jövedelemadójának kivetése így nézett ki:

	adóalap	adó és pótlékai
vagyon.....	P 6,000.000.—	P 39.600.—
jövedelem	„ 240.000.—	„ 84.480.—
		<u>összesen : P 124.080.—</u>

A 3743 kat. hold igénybevett területet holdanként 600 pengő átlagértékkel számítva, ez 2,250.000 pengőt és a tiszta jövedelmet holdanként 20 pengővel számítva, ez 75.000 pengőt jelent Ezeket az összegeket hozzá kell adnunk a fenti vagyonhoz, hogy ennek alapján kiszámíthassuk azt az adót, amit 1937-ben a földreform előtti területre róttak volna ki, vagyis amely összeget a tulajdonos akkor fizetne, ha a területéből semmit sem kaptak volna le. Tehát:

	adóalap	adó és pótlékai
vagyon.....	P 8,250.000.—	P 79.600.—
jövedelem.....	„ 315.000.—	„ 116.960.—
		<u>összesen : P 196.560.—</u>

Látjuk tehát, a különbség 72.480 pengő, melyet az állam elveszített, *mert a földhöz juttatottak sem vagyon-, sem jövedelemadót nem fizetnek.*

Azáltal, hogy a birtokos a vételár kétharmadát megkapta, vagyona nem növekedett, mert ezt az összeget olyan apró részletekben kapta, hogy rögtön a felszerelés karbantartására és egyéb kiadásokra el is használta. Ezekből a kis összegekből nagyobb instrukciót végrehajtani nem lehetett.

Az új birtokosoktól a részleteket az állam csak erős hatósági nyomásra (temésletiltás, végrehajtás) tudja behajtani. Ugyanez vonatkozik a használati díjakra is. Ilyen alapon pedig önálló egzisztenciát létesíteni nem érdemes, mert az önállóság csak nyomorúságot és gyűlölködést okoz és fokozza az államellenes tömegek szaporodását.

A juttatottak egyrésze a községgel összefüggő területen kapott házhelyet, másik része pedig a kiosztott földjén épített magának hajlékot. Mindkét helyen a házak vertfalakból épültek, a lakóhelyiségek kicsinyek, padozatuk nincs, az ablak és ajtónyílás kicsi és valóságos melegágyai a tuberkulózis bacillusainak. *A házak körül közutak sincsenek* és a lakosság nagyrésze talajvízikutakból fedezi vízszükségletét. A juttatottak közül azok, akik a községtől 5-6 km távolságra kapott földjükön építették fel viskójukat, *télvíz idején teljesen el vannak zárva a világtól* és sem iskola, sem orvos nem áll rendelkezésükre.

Ez volt itt is a gyorsan végrehajtott földreformnak az „áldásos” hatása, mit várhatunk egy újabb, pénzügyileg alá nem támasztható radikális reformtól? Egy csomó újabb nyomortanyát, 2-3 mázsás holdankénti búzatermessel!

Az uradalom a szövetkezeti terjeszkedést erősen előmozdítja. Központi majorjában már 1904-ben Hangyaszövetkezetet alapított. A szövetkezet céljaira megfelelő épületet bocsátott rendelkezésre, melyet később a megerősödött szövetkezet az uradalomtól megvásárolt. A vételár 100 q búzában lett megállapítva, annak dacára, hogy a székház *legalább öt vágón búzáértéket képviselt.* A szövetkezet üzletrészesei az uradalom tisztikara, cselédsége és kb. 25%-ban maga a gróf. *Az uradalom ingyen fuvarozza a szövetkezethez érkezett árukat,* továbbá kedvezményesen adja a villanyáramot. Ez a szövetkezet látja el az uradalom cselédségét is a mindennapi szükségletével, a ruhaneművel, de értékesíti a cseléd gabonafeleslegét, a baromfitartásból származó tollat is. *A szövetkezetnek természetesen az uradalom is nagy vásárlója.*

Az uradalom birtokosa, gróf Wenckheim József, a gazdálkodás vezetésében a legteljesebb mértékben és a legapróbb részletekig menő gondossággal vesz részt. Tulajdonképen a jószágkormányzói hatáskört tölti be. Tudta és engedélye nélkül a gazdaságban semmiféle nagyobb eladás vagy vétel, valamint üzemi változás nem fordulhat elő. A legalább havonta egyszer, de sok esetben minden héten megtartott tisztiszékeken ő elnököl és tisztjeivel közösen tárgyal meg minden tennivalót. A kerületi tisztek heti jelentésben is tartoznak beszámolni neki minden eseményről. A gróf a hivatalos könyvelésen kívül saját könyvelést is vezet, gyűjtőkönyvelést, hogy mindenkor láthassa a bevételek és kiadások alakulását és azokat az elmúlt esztendő hasonló tételeivel is összehasonlíthassa.

Az év legnagyobb részét Ókigyóson lévő kastélyában tölti, ahonnan azonban nemcsak a kigyósi, hanem a zsejkei és a nagyoroszi uradalmak vezetését is ellátja. Egyike a szintén csendben, de annál eredményesebben és annál nagyobb szociális érzéssel dolgozó kiváló nagybirtokosainknak, jó gazdáinknak.

GRÓF BESSEWFFY AURÉL
HITBIZOMÁNYI URADALMA VENCSELLŐ.

A gróf Dessewffy Kálmán által alapított hitbizomány nagyobb részét Szabolcs megyében fekdtt, különböző községek határában, de szőlőterületei voltak még Békés megyében és Zemplénben a Hegyalján. Eredetileg a birtok 23.370 kat. hold volt. A családi megosztások, az eladások, a parcellázások és végül az OFB-el járás a területet folyton csökkentette és a jelenlegi birtok, a szőlőktől eltekintve, Nyírbéltek, Tiszalök és Vencsellő község határában fekszik. A vencesllői birtokrész, melynek területe 1000 kat. hold, jelenleg bérbe van adva és ez a bérlet csak öt év múlva jár le.

Házikezelésben tehát a nyírbélteki (ligetaljai járás, Nyiradony és Nyírbátor állomásoktól 24 km-re) és a hajnalosi birtokrész (Tiszalök község) van.

Az uradalom az 1700-as években egyrészt hozomány alakjában keletkezett. A donáció megváltás alapján történt. A nyírbélteki birtok az 1900-as évekig még tiszta erdő és mocsár volt, a hajnalosi pedig a Tisza szabályozásáig mocsár és legelő.

A két házikezelésben lévő gazdaság birtoknagysága művelési ágak szerinti elosztásban a következő:

Nyírbéltek:

szántó	1.981 kat. hold
legelő, rét	577 „ „
szőlő, gyümölcsös	35 „ „
erdő	1.945 „ „
különféle	20 „ „
adómentes (terméketlen)	542 „ „

összesen : 5.101 kat. hold

Hajnalos:

szántó	1.327 kat. hold
legelő, rét	814 „ „
szőlő, gyümölcsös	3 „ „
erdő	110 „ „
különféle	4 „ „
adómentes (terméketlen)	58 „ „
	<hr/>
összesen :	2.316 kat. hold

A nyírbélteki uradalom futóhomokos dombok és itt-ott mocsaras völgyekből áll. A hajnalosi egy kb. 200 holdas tiszamenti legelőből, továbbá két nagy terméketlen szikes fenék körül elfekvő vályogos szántóból, melyben azonban szódás szikfoltok mindenütt láthatók.

Az uradalom az utóbbi évtizedek alatt óriási áldozatokkal hatalmas harcot folytatott a mocsaras, ingoványos, szikes és futóhomokos területeknek mezőgazdaságilag termőföldre való átalakítása érdekében. Nyírbélteken 1920-ban kb. 50 kat. hold erdő volt. Az azóta folytatott erdősítés 1600 kat. holdra szaporította fel az erdőállományt, de a homokfúvások miatt még 303 kat. hold terület erdősítendő. A költségek eddig nem voltak hiábavalók, mert a homokfúvás elmaradt és a szántóterületek termésátlagai máris feljavultak. A futóhomokdombok közti mocsarak lecsapolása és szántóterületté való átalakítása érdekében, főleg az uradalom támogatása mellett, 13 km hosszú társulati csatornát építettek. Az uradalom azonban már régebben is építetett 12 km hosszú magáncsatornát, amihez az utóbbi időben még 33 km hosszú magáncsatornahálózatot létesített. Az ily módon történt csatornázással az uradalom területéből 500 kat. hold ingoványos részt csapolt le, de lehetővé tette 400 kat. hold kisbirtokos terület lecsapolását is. Nagy közgazdasági haszon származott abból, hogy az azelőtti savanyúfüves, metéllyel fertőzött terület, mely 10 holdanként még egy szarvasmarhát sem tudott eltartani, most mezőgazdaságilag teljesen művelhető és rengeteg munkaalkalmat nyújt a környékbeli földműveseknek. A futóhomok megkötése szintén sok kisbirtokos földjét is érintette. A hajnalosi birtok szikes területeinek erdősítési kísérletei eddig azonban nem nagy sikereket hoztak, annak dacára, hogy a kémiai vegyszerekkel történő kísérletek évenként

1000 pengőnél többet emésztettek fel. *Az öntözési terv végrehajtását itt az hátráltatja, hogy a telepítési törvények teljesen bizonytalanná teszik a terület jövőbeli birtalását.* Az ilyen bizonytalan helyzet nagyon sok helyen okoz az országnak mérhetetlen károkat, nagyon sok munkaalkalmat tesz lehetetlenné, nagyon sok befektetést akadályoz meg. *Senki sem mer építtetni, senki sem mer investálni, ha bármely percben kihúzhatják lába alól a talajt.*

Az uradalom mindkét gazdasága tehát a múlt évszázad közepe óta lett telkesítve. A gazdálkodás belterjessége állandóan nőtt, a környéknek mind több munkaalkalmat is biztosított.

A nyírbéltői gazdaság a világháborúig bérbe volt adva, azóta házikezelésbe került. Azóta ez az uradalom nemcsak a saját termelési szempontjaira fekteti a főszűlyt, hanem arra is, hogy a község mezőgazdasági kultúrában igen elmaradt lakosságát oktassa. Négy év előtt még nem lehetett itt a kiscgazdákat arra rávenni, hogy jobb minőségű búzát vessenek el és termelésükben újításokat vezessenek be. Most már, látva a nagybirtok gazdálkodásának nagy terméseredményeit, okulnak és évről-évre szaporodik azoknak a száma, akik az állami vetőmagakcióból jobb minőségű vetőmagot kérnek, sőt az uradalomtól is vásárolnak. *Az uradalom hozzájárul ahhoz, hogy a környékbeli kiscgazdák termelési eljárásait állandóan tanulmányozhassák, sőt a rászorulókat jó vetőmaggal, ellenérték nélkül is, nem egyszer kiségti.*

Az uradalomban foglalkoztatott alkalmazottak száma a következő:

gazdatiszt és tisztviselő . . .	9 fő
erdészeti személyzet	4 „
orvos és bába	3 „
tanítónő	2 „
iparos	21 „
gazdasági éves cseléd	209 „
	<hr/>
	összesen 248 fő

Ezenkívül az időszakos munkánál, az egyes munkanemeknél, *számtalan napszámot és munkást foglalkoztat,* akik mind a környékbeli községek lakosaiból kerülnek ki. Különösen sok munkás nyer foglalkoztatást *a nyírbéltői famunkáknál.*

A gazdatisztek havi járandósága pengőértékre átszámítva átlagban 650 pengőt tesz ki, az iparosok jövedelme, szintén a természetbeniek felértékelésével, napi 4 pengőt, a cselédeké pedig napi 3.50 pengőt tesz ki.

Minden alkalmazottnak természetbeni lakása van, a cselédek egy szoba-konyha és kamrás lakásban laknak, külön-külön. Orvos, patika, bába rendelkezésükre áll. A nagybetegeket az uradalom kórházba szállítja. Szülés esetén a cselédanya segílyt kap. Az uradalmi orvos hetenként háromszor járja végig a gazdaságokat, a lakásán pedig mindenkor rendelkezésére áll a betegeknek.

Az egyes cselédcsaládok itt is már generációk óta szolgálják az uradalmat. A gyermekek, amint serdülőkorba kerülnek és gyermekmunkára alkalmasak, kívánságukra munkát kapnak és ezért éppen olyan napszámban részesülnek, mint a felnőttek. Felnőttkorukban az egyik az apa foglalkozását örökli, a többi szintén elhelyezkedést talál az uradalomban. A tehetséges és tanulni vágyó cselédgyermek előmenetelét az uradalom támogatja, legutóbb pl. három dohányosnak a fiát segítette ahhoz, hogy a dohány továbbképző tanfolyamot elvégezhesse.

A vasárnap és az ünnepnap a cselédek rendelkezésére áll, Hajnaloson a közeli templomban misét hallgathatnak, míg Nyírbeiteken, ahol a templom nagyobb távolságra van, az iskola termében tartanak részükre misét, illetve istentiszteletet. A fiataloknak délutáni szórakozásra sportpálya áll rendelkezésükre, a leventeoktatás is a gazdaságokban történik.

A nagyszámú cselédcsaládok családbért kapnak. Minden 4 gyermekes felüli család a rendes konvención felül egy mázsa búzát, az 5-6 gyermekes család pedig még egy tehéntartást is kap. Nyírbeiteken a nyári időszakban, az összes cselédek és munkások gyermekei részére napközi otthon áll fenn, ahol teljes ellátást és felügyeletet kapnak. A grófnak ezzel a napközi otthonnal a célja az is, hogy a cselédeket egészségesebb étkezési módra szoktassa, megkedveltesse velük a zöldséget és a gyümölcsöt, amitől a magyar parasztság nagy zöme irtózik. Az uradalom az elmúlt év folyamán munkásfürdőt is akart építtetni, azonban ezt a cselédek és a munkások nem kívánták, azaz, hogy abban „meghülhetnek”.

Rossz esztendő esetén a cselédek konvenciósi földjükön ért veszteségeikért kárpótlást kapnak. Az uradalom területén azon-

ban hosszú idők óta nagyobb elemi kár nőm volt, mindössze az egyik major kisebb részén, amikor a cselédek a különbeni termésüknek $\frac{3}{4}$ -ed részét pótlásként megkapták.

Minden előregedett és munkájából kieső cseléd évi kegydíj-bán részesül. A nyűg- és kegydíjak évi összege kb. 12.000 pengőt tesz ki.

Nagy összeget tesz ki az uradalom kegyúri terhe is. Nyírbélteken a görög katolikus templomot annakidején az uradalom építtette, de ugyancsak az uradalom hathatós támogatásával épülhetett fel a rom. katolikus templom is. A nyírbélteki gazdasághoz tartozó kegyuraságot több évvel ezelőtt 70 hold földdel megváltotta és most az uradalom csak a rendkívüli segítségeket nyújtja a plébániának. Természetesen, ha akár templomfestésről vagy kerítésről, esetleg iskolaépítésről van szó, az uradalom birtokosa a költségekhez az egyházi adón felül *nagyobb összeggel* hozzájárul. Tiszalökön iskolát tart fenn. Hajnaloson a kegyuraság teljes egészében fennáll, ez a teher évi 2600 pengő körül mozog. Annak dacára, hogy az uradalom iskolát tart fenn, *a rom. kat. iskolához is nagyobb összeggel járul hozzá,*

Az uradalom évi közterhe (adóí és ármentesítési járulé-kai) 90.000 pengő körül van. A nemzetgazdasági jövedelem itt egy katasztrális holdra átlagban kb. 100 pengő, természetesen ez nemcsak a szántóra» hanem az összes területre vonatkozik. *Ez a jövedelem, tekintet nélkül a jó, vagy a rossz gazdasági évre, szinte állandónak mondható, mert a többirányú termelés ezt lehetővé teszi.* De lehetővé teszi az állandó létszámú munkásalkalmaztatást is.

Ha az uradalom *termelését* nézzük, akkor azt kell látnunk, hogy *a hajnalosi gazdaság átlageredményei lényegesen jobbak, mint a nyírbélteki gazdaságé. Ennek a különböző talajminőség az oka.* De ha az egyes gazdaságok termésátlagait szembeállítjuk a környékbeli kisgazdák termésátlagával, akkor azt az érdekes felfedezést tesszük, hogy még így is *a nyírbélteki gazdaság termésátlagai a jóval nagyobbak.* Amíg a hajnalosi gazdaság termésátlagai a szomszédos kisgazdák termésátlagait *30-40%-kal múlják jelül,* addig *Nyírbélteken,* ahol a homok sivársága és szétfűvése a talajművelés és ezzel a termelés eredményességét nagyobb mértékben veszélyezteti, *a különbség 50-60%. A rozsnál pl a holdankénti átlag a két birtoktípus*

között 9:4, a burgonyánál 40:20 arányban áll. Piacra termelni itt a kisbirtokosok nem tudnak. Hajnaloson az uradalom cukorrépát, különböző magvakat, cirkot stb., szóval olyan növényeket termel nagyban, ami rengeteg munkáskezet kíván, míg a kiszgazdák az ő szokásos kalászosukat és tengerijüket termelik, melynél a munkáskéz-szükséglet kb. 5-6-szorosan kisebb. Különben is idegen munkaerőt egyáltalán nem alkalmaznak. Termelésük itt is csak a maguk és családtagjaik élelmezését szolgálja, de már ipari szükségleteik beszerzésére nem marad semmijük. Nem is tudnak ebben a községben a kisiparosok gyökeretverni mert a kiszgazdák nem csináltatnak velük semmit, az uradalomnak pedig saját iparosai vannak. Ezek a kiszgazdák fából és gallyból maguk csapják össze sertésóljukat, amelyben azután nem igen tudnak valamire való disznót hizlalni. Még Tiszalökön is, ahol a tengeritermés nagyon jó szokott lenni és a községnek nagy Tisza-ártéri legelője is van, a kiszgazdák komolyabb sertésenyésztéssel és marhahizlálással nem foglalkoznak, sőt az utóbbival egyáltalán nem. Ha az uradalom nyírbélteki gazdaságában nem fásítana, akkor a futóhomok a kiszgazdák terméseit minden évben elvinné, mert annak dacára, hogy éppen az uradalomnál látják a fásítás óriási előnyeit, ezzel nem törődnek, hanem még a meglévő fasoraikat is kitermelik. Az uradalom 1938. évi holdankénti terméseredményei külön a nyírbélteki és külön a hajnalosi gazdaságok átlagában a következők:

	Nyírbéltek :	Hajnalos :
búza	10·5 q	13·6 q
rozs	9·— „	12·— „
őszi árpa	11·— „	11·— „
tavaszi árpa.....	6·5 „	11·— „
zab.....	6·— „	11·— „
borsó közönséges.....	— „	11·— „
„ külföldi	— „	10·— „
tengeri	15·— „	20·5 „
cukorrépa	— „	150·— „
dohány	8·— „	11·— „
burgonya	40·— „	75·— „

A kapásoknál a tavalyi eredmények szerepelnek.

A nyírbéltői gazdaságban szeszgyár is működik, ennek nagy jelentőségét talán szükségtelen kihangsúlyozni. A hajnalosi gazdaságban az 52 kat. holdon termelt külföldi borsó gépi rostálás után kézi válogatásra kerül. Ez is üzemben történik, mely a munkásoknak jó kerestet biztosít. A munkásokat ugyanis a válogatott borsó kilogrammja után fizetik, ami mázsánként 5 pengőt jelent. A mezőgazdaságban az ilyen feldolgozó üzemeknek tehát úgy gazdasági, mint szociális szempontból nagy jelentőségük van, sokkal több, mint a mindenáron való iparosításnak, mely hazánkban a mezőgazdasági munkásoknak és a népszaporodásnak lényegesebb munkaalkalmat és jobb kereseti lehetőséget úgysem biztosíthat.

Baromfityenyésztéssel és tolltermeléssel az uradalom nem kíván foglalkozni, mert ez a kisgazdaságoknak való speciális termelési ág. Háziasszonyi munka, mellyel nagyüzemben foglalkozni nem érdemes. Ehelyett az uradalom sokkal jelentősebbnek tartja a vetőmagvak, pl. a vetőborsó termelését, mert sokkal nagyobb értéket és sokkal rentabilisabb termelési ágat reprezentál. Természetesen ezt csak nagyüzemben lehet üzni, mert az egyöntetű minőségre való törekvés, a sok munkáskéz foglalkoztatása és a szelektorok beállítása kis tőkék mellett, kis mezőgazdasági üzemekben, alig képzelhető öl.

Nemzetgazdasági és közgazdasági szempontból az uradalom a következő értékeket dobja évenként a piacra:

A hajnalosi gazdaságból 78.000 pengő értékű hízóállatot és 85.000 pengő értékű gabonát, ipari növényt. A nyírbéltői gazdaságból 35.000 pengő értékű szeszt, 7000 pengő értékű napraforgóolajat, 2000 pengő értékű italszeszt, 60.000 pengő értékű gabonát és 53.000 pengő értékű állatot. A birtokos állandó törekvése az, hogy ne csak nyer s t ér meny eke t, hanem félgyártmányokat és exportképes árukat is állítson elő, amit nemcsak az ország közgazdasági érdeke, hanem az állandóan emelkedő közteher és az ugyancsak állandóan növekvő szociális teher kíván ma a nagybirtoktól.

A háború utáni földreform részben vagyonsváltás, részben megváltás útján az uradalomból 1064 kat. holdat vett el. Ez a terület a volt szántóföldnek $\frac{2}{5}$ -ét tette ki. A Leosztól az uradalom a vételárnak mindössze csak $\frac{1}{3}$ -át kapta meg. Csökkent az uradalom területe azzal is, hogy még az OFP-eljárás előtt szabadkézből 197 kat. holdat adott el. A földhöz jutta-

tottak, bár önállóak lettek, de lényegesen kevesebbet termelnek és lényegesen kevesebb munkanapot használnak fel, mint azt azon a területen a nagyüzem tette. *Ezzel nemcsak maguknak, hanem a köznek is ártanak.* Amikor ma a mezőgazdaságunktól már 80 kg-os fajsúlyú búzát követelnek, úgy belföldön, mint külföldön, akkor itt a kisemberek *alig tudnak 77 kg-os búzát termelni.* A juttatottak helyzete csak ott javult, ahol a nagybirtok pénzt kapott és ezt a pénzt befektetésekre, tehát az *intenzitás emelésére* és ezzel újabb munkaalkalmak megteremtésére fordította. Ahol azonban a nagybirtok holdanként! munkaszükséglete a terület csökkenésével automaticæ leapadt, *ott a helyzet határozottan rosszabbodott.* 3-4 holddal egy család élete biztosítva nincs, viszont a nagybirtok munkaszükséglete a terület csökkenésével arányosan szintén csökken.

A földhözjuttatottak itt is, mint mindenütt az országban, törleszteni nem tudnak. Szívesen szerzõdnének el a nagybirtokhoz nyári munkára, de akkor viszont, éppen a legnagyobb dologidõben, az aratás és cséplés alkalmával, nincs aki saját földjükön végezze el a szükséges munkákat.

Az uradalom a szövetkezeti élet nagy pártfogója. A községben a Hangya-szövetkezetet csak az uradalom segítségével alapíthatták, mert a kisemberek nagyrésze a szövetkezeti eszmét nem pártolja és inkább a kocsmával is rendelkező zsidókereskedõket támogatja.

Érdekes, hogy a politikai agitációval szemben itt éppen azok az emberek lépnek fel a nagybirtok mellett, akik az OFB-eljárás során kisebb darab földekhez jutottak. Látják már, hogy a nagybirtok biztosít számukra tartós munkaalkalmat és az itt szerzett jövedelmüket tökéletesen kiegészíthetik kis gazdaságukban üzõtt termelésüknek és baromfityenyésztésüknek jövedelmével.

Az uradalom birtokosa, gróf Dessewffy Aurél gazdaságait maga vezeti és így nemcsak vállalkozó, hanem vállalati vezető is. Kötelezettségem felül igyekszik gazdasági és szociális szempontokból uradalmát elõbbrevinni és a jövõ tervei még szebbek, természetesen, *ha nem az íróasztali tudósok* (a demagógiáról most nem is szólva) *fogják a birtok politikai kérdéseket megoldani,* hanem a hozzáértõ emberek, akik ezeket a kérdéseket semmi szín alatt sem a *jólkezelte nagybirtokok* felosztásával fogják elintézni. Akik majd a többtermelés, az ipar ár-

problémák, a közlekedési kérdések stb. megoldására fogják a
 őúlyt helyezni, akik tudják majd, hogy *a mezőgazdasági kis-
 emberek szociális felsegítését csakis a jólkezelt nagybirtokokon
 keresztül lehet elérni, nem pedig a nagybirtokok feldarabolása
 után jelentkező apró kis földszalagdarabokkal és a bekövetkező
 óriási mezőgazdasági munkanélküliség g el.*

A birtokán gazdálkodó nagy szakember hozzáértésével és
 élettapasztalatával jegyezte meg gróf Dessewffy Aurél azt, hogy:

*„A szociálpolitikai kérdések alakulása a földkérdéssel szó-
 ros nexusban van, mert ha a befektető nem tudja, hogy tőkét
 meddig használhatja, nem is beszélve ennek kamatozásáról,
 meggondolja, hogy szoros kötelezettségén felül folytasson e
 még tevékenységet.”*

JÓZSEF FŐHERCEG BÁNKÚTI URADALMA.

Az uradalom Csanád-Arad-Torontál vármegyében, az eleki járásban, Nagykamarás község határában terül el.

A birtok *III. Hercules Rinaldó* műt inai és mirandolai (modenai) fejedelem tulajdona volt, aki 1803-ban utódok nélkül halt meg és így a birtok a kincstár tulajdonába ment át. 1822-ben *L Ferenc király és császár József nádornak Magyar* ország palatínusának adományozta.* Területe ekkor 6563 kat-hold volt. 1878-ig kisebb és nagyobb darabokban haszonbérbe volt adva, de ezután fokozatosan házikezelésbe került. Ekkor létesült a *rózsamajori* kerület, majd 1886-ban a *lászlómajori* kerület. 1924-ig mintegy 1300 kat. hold a környékbeli lakosok haszonbérletét képezte, mely terület azután a földreform során végleg birtokukba került.

A birtok jelenlegi nagysága művelési ágak szerint a következő:

szántóföld.....	3.929	k. hold	100	n. öl	
kert	9	„ „	1255	„ „	
rét	1	„ „	669	„ „	
legelő.....	225	„ „	1226	„ „	
erdő	409	„ „	948	„ „	
nádas.....			1376	„ „	
földadó alá nem eső	95	„ „	434	„ „	
	<hr/>				
	összesen :	4.671	k. hold	1208	n. öl

A talaj jóminőségű vályog és homokos-vályog. Jelenleg bérletként hasznosított birtokrész nincs, tehát az egész terület házikezelésben van.

Az uradalom a talajjavítás és a fásítás terén eddig eredményes és nagy munkát végzett. Az erős igafelszerelésen kívül

két garnitúra gőzeke és négy traktor végzi a talajmunkát. Az ie t áll ó trágyán kívül évente nagymennyiségű szalmatrágyát is állít elő, de jelentékeny műtrágyát is szór a talajra. A szórványosan, helyenként előforduló szikfoltokat trágyázással és meszezéssel javította. Amint a művelési ágak szerinti részletezésből kitűnik, a birtoknak 409 hold *erdősített része* van, ami a terület különböző részein, 30-60 holdas nagyságú erdősítésekben oszlik meg. Az erdősítési terv szerint további fásítások vannak folyamatban. A nagykiterjedésű majorokat lehetőleg minden alkalmas helyen fákkal és bokrokkal ültették be.

A csapadéki viszonyok itt is szélsőségesek és az esőzési átlagok az utóbbi években a következőképp alakultak:

1935. évben	463.8	mm
1936. „	670.8	„
1937. „	707.1	„
1938. X. l-ig	440.5	„

A termelés állandó kiterjesztése és fejlesztése érdekében már a múltban is erős törekvések voltak. A régi adatok szerint a birtokon, mely a kisjenői uradalommal függött össze és közös vezetés alatt állott, az azelőtti uraságnak házilag kezelt földje nem volt. A jobbágyság a majorsági földeknek csekély hányadát nagyon rosszul művelte. A vetőmag átlag a 4-5-szörösét, esetleg nagyritkán a 7-szeresét termetté meg. *Az erdőségek pusztulófélben állottak*, a földek nagyrészt bokrok tarkázták és mocsarak borították. A jobbágyság minden rendszeres gazdasági munkában tudatlan és járatlan volt.

A nagybirtok szakszerű vezetésére Arad megyében legelőször a dicső emlékezetű Palatinus adott példát. Ott, ahol addig faekékkel szántottak, ő már 1828-ban Zugmayer-féle vasékéket alkalmazott, sőt 1832-ben a kisjenői uradalomban lovaskapák, sorozók, töltőgető, tengerivető, sorritkító ekék, nehéz fahengerek, vasfogások stb. is használatban voltak és ezekre ő hívta fel az érdeklődő gazdák figyelmét. Szintén ő volt az első, aki 1845-ben *Seidel-féle cséplőgépeket* hozatott. És míg az *állattenyésztéssel* az egész országra kiható fajtisztá jóságot létesített, addig a takarmánynövények felkarolásával Arad megyében az első nagy mozgalmat indította meg. A vörösherét, angolperjét, bükkönyt és muhart 1826 óta a kisjenői uradalom hozta divatba.

Az uradalom rendezésekor életbeléptetett úrbéri elkülönítést a legnagyobb méltányossággal és kegyességgel hajtották végre, a legjobb termőföldeket osztották ki, ha azzal az uradalom kikerekítésén csórhat is ejtettek. A kisjenői uradalom későbbi széttagolt állapota is ennek a jóindulatnak lett a következménye. A cselédség fizetése, a többi hasonló birtokkal való összehasonlításban, mindig a legmagasabb volt. Az állandó kegydíj folyósítását már 1873. augusztus 22-től rendszeresítették, miáltal a kiöregedett és munkaképtelen cselédek megélhetését is biztosították. A cselédek gyermekei, amint felnőttek, az uradalomban szolgálatot vállalhattak, így alakultak ki azok a cselédcsaládok, amelyek már generációkon keresztül élnek itt nyugodt életüket. A beteg cselédek istápolását már az újabb idők szociális mozgalma előtt rendszeresítették.

A gazdálkodás különösen a múlt század 80-as éveitől vált erősen intenzívvé és a növénynevelés is ebben az időben indult meg. A termelés sokoldalúsága, a sok munkát kívánó különféle növények termelése, évről-évre szaporította a munkakerők számát. A gabona aratása és cséplése, továbbá a részes munkák folytán a munkások jó és biztos keresethez jutottak, ami a környező községek kifejlődésére és népsűrűségének szaporodására állandó hatást gyakorolt. A szomszédos kisbirtokosok előrehaladására az uradalomnál látott gazdálkodási rendszer, a jobb talajművelés serkentőleg hatott, amit utánozni törekedtek. A kulturális előrehaladást pedig a két saját iskola fenntartásával, továbbá a községi lelkipásztor javadalmazásához való hozzájárulással mozdította elő. Másfél évtizeddel ezelőtt a birtokon templomot építtetett. De támogatja az uradalom a környékbeli falvak társadalmi egyesületeit is, azok munkájában tevékenyen résztvesz.

Az uradalmi alkalmazottak száma a következő:

- 5 okleveles gazdatiszt,
- 1 irodavezető,
- 1 orvos,
- 1 állatorvos,
- 26 iparos,
- 137 cseléd,
- 10 hónapos,
- 5 dohánykertész.

Munkát kap még: 445 arató és részes munkás, de azonkívül évente igénybevesznek: 27.524 napszámos munkanapot

A magtári és magnemesítési munkáknál, a takarmányozásnál, a trágyahordásnál és a mesterséges trágyakészítésnél, továbbá a vadászatok alkalmával a napszámosok *télen is* kaphatnak munkát.

Vallás tekintetében az alkalmazottak

60%-a római katolikus,

35%-a protestáns és

5%-a görög katolikus stb.

A gazdatisztek évi javadalmazása a következő:

	<i>intéző:</i>	<i>segédtsizt:</i>
készpénz.....	900 P	840 P
tehénváltásg	1760 „	—
búza	19 q	9.50 q
rozs.....	9 „	4.50 „
árpa	10 „	5.— „
tengeri	13 „	6.50 „
tüzifa	50 m ³	10 m ³
bor	6 hl	3 hl

Az iparosok évi járandósága a következő:

	<i>főgépsz:</i>	<i>gépsz. kovács stb:</i>
készpénz.....	500 P	200 P
búza	16 q	10 q
rozs.....	4 „	4 „
árpa	6 „	6 „
tengeri	6 „	—
só	28 kg	28 kg
szalonna	40 „	40 „
tüzifa	20 m ³	12 m ³
bérföld	1 hold 900 öl	1 hold 300 öl
tehéntartás	1 drb	1 drb.

Ezenkívül cséplési, szántást és gépjavitási jutalmak.

A famunkások (bognár, asztalos, ács) 50 pengővel kevesebb készpénzfizetést kapnak, de egyéb járandóságuk ugyanannyi.

A cselédek és hónaposok évi járandósága:

készpénz	50	P
búza	10	q
rozs	4	„
árpa	2·80	„
só	—·28	„
szalonna	—·40	„
tüzifa	8	m ³
konvenciósi föld	1 k. hold	400 n. öl
tehéntartás	1 drb	
korpótlék	12—24	P

A hónaposok havi járandósága:

készpénz	5	P
búza	—·50	q
rozs	—·50	„
só	3	kg
szalonna	2	„
konvenciósi föld	700	n. öl

A hónaposok többnyire a cselédség 14-17 éves gyermekei.

Az uradalmi alkalmazottak tiszta és egészséges lakásban laknak. Minden cselédnek külön szobája, hozzátartozó kamrája ée padlása van. Általában két szobának van közös konyhája. Az újabban építendő lakások a piliscsabai uradalomban már bevált tervek szerint készülnek és ezek a cselédházak már valóságos kis villát képeznek.

A cselédség egészségügyi helyzete jó. Ingyen orvosi kezelést, ingyen gyógyszert és szükség esetén ingyen kórházi ápolást kapnak.

Az uradalom sommás munkásokat általában nem szerződlet. *Az aratómunkások szerződnek* harmados tengeri, harmados cirok és harmados cukorrépa részes munkálatokra is, továbbá a takarmányok lekaszáására és a borsó aratására, természetesen külön-külön megállapított bérért. Élelmezésüket maguk intézik és a részes munkákat is, az előírt határidőn belül, a saját beosztásuk szerint, végzik. *A bandagazda a munkások helyzetével nem élhet vissza.* A munkásokat az uradalom állandó friss

ivóvízzel látja el, de a fürdési lehetőségük is adva van. Ingóéagaik tűz ellen biztosítva vannak, mint a cselédek holmiai is. A munkások mind a szomszédos község lakosai, lakásukról gondoskodni nem kell, mert aludni hazajárnak.

Az uradalmi alkalmazottak átlagos gyermeklétszáma 4. de nem ritka a 6-7 gyermekes család sem. A gyermekek már iskolás korukban is, a tanítási időn kívül, játékszerű munkalkalmakhoz jutnak (rovárszedés). A növekvő fiúk mint hónaposok, a 18 éven felüliek mint cselédek helyezkednek el az uradalomban. A lányok napszámot vállalhatnak.

Az uradalom állandóan előmozdítja, hogy a tehetséges és ügyes cselédgyermekek más szakmában is kiképezhessék magukat. Több cselédgyermekből lett iparos dolgozik itt, akik gépészvizsgát is tettek és iskolai költségeiket az uradalom viselte.

Vasárnap és ünnepnap az alkalmazottak pihenhetnek. A cselédség csak a legsürgősebb munkákat végzi el (állattetés). Az iparosok hétköznapi munkaideje is szabályozva van. Az uradalmi templomban rendszeres istentiszteletek tartatnak, de a másvallásúaknak is módjában áll a közeli templomokat látogatni. A vasárnap délutánokat egy külön helyiségben felszerelt rádió hallgatásával, vagy olykor rendezett házimulatságokkal tölthetik el. Olvasóköri létesítését most tervezik.

A többgyermekes családok a kettőnél több 12 éven aluli gyermekek után fejenként évi 10 pengő készpénzt és 1 q rozspótlékot kapnak.

A cselédek a munkaidőn kívül végzett munkáért minden esetben megfelelő *prémiumot* kapnak.

A cselédanyák részére külön *bábát* tart az uradalom, annak fuvarozásáról esetenként gondoskodik. Munkásfürdők létesítése most van tervbevéve.

A kiöregedett cselédek a kötelező biztosításon kívül kegydíjat kapnak. Az uradalom kegydíjterhei évente: 3470'28 pengő készpénz, 142 q kétszeres kenyérgabona, 31 q árpa, 168 q szemes tengeri.

Az uradalom évi nyugdíjterheinek az Összege 3621 pengőt tesz ki.

A kegyúri teher a plébános és a segédlelkész javadalmazásában nyilvánul meg, amelynek összege évi 300 pengő, továbbá 12 q búza és 20 üm, tűzifa,

*Az uradalom évi közterheinek (adóinak) az összege: 50.466*45 P, amihez még a bányaküti uradalom után Budapesten külön fizetett 6000 P jövedelmi adó is járul. Az első összegben Nagykamárás község póttadója is bennfoglaltatik.*

Az mindenki előtt ismeretes, hogy József főherceg minden szociális akcióban elsőnek vesz részt és nemcsak a vidéken, hanem Budapesten is nagy összegeket adományoz a különböző jótékonyági célokra. Azt fel sem lehet sorolni, hogy hány ilyen intézménynek áll élén, hánynak a fővédnöke, hánynak a nagy támogatója.

Rátérve a termelési vonatkozásokra, legegyszerűbben is meg kell említenem, hogy a birtok területén erős éghajlati kilengések vannak, ami általában az alföldi viszonyokat jellemzi. Jégkár ellen az uradalom biztosítással védekezik. A jó gazdálkodást és a megfelelő talajművelést dicséri, hogy az uradalom akkor, amikor a környékbeli kisbirtokosok holdanként a búzából átlag 6-8 mázsát, a tengeriből 15-20 mázsát termelnek, a következő átlagokat produkálja:

15.000 q gabonát	250.000	pengő értékben
30.000 „ „	100.000	„ „
450 drb hízóállatot	85.000	„ „
3.500 „ lőtt vadat	9.000	„ „
2.500 „ élő „	15.000	„ „

A gabonák átlaga a cséplés elején lényegesen nagyobbnak mutatkozott, így pl. a búzában 18-23 q, a rozs, zab és árpában 14-16 q átlag volt várható. Július 10-én azonban tartós esőzés a keresztben fekvő gabonákban olyan nagy károkat okozott, hogy az átlagok a cséplés befejezte után leromlottak. A cukorrépatermés is, a normális esztendőben, holdanként 200 q szokott lenni. Az idej szokatlan júliusi tartós esőzés különben minden gazdaság terméseredményét lerontotta, a kisgazdaságok terméseredményéről nem is szólva. A nagybirtokok sok gabonát mentettek meg azért, hogy a keresztet, amilyen gyorsan csak lehetett, kazalba rakták és megfeszített erővel elcsépelelték.

A cukorrépa kívül az uradalom még kender- és lentermeléssel is foglalkozik, nagy sikerrel,

Az uradalom az adottságok teljes kihasználása végett a növénytermelésre fekteti a főszűlyt. Az állattenyésztést erősen befolyásolja az a körülmény, hogy az oláh megszállás következtében elvesztek a közeli városi piacok. Ezért kellett felosztani a 300 szimenthali tehénből álló tehenészetet is, mely az országoshírű bánkúti vaját és sajtot állította elő. *Most főleg csak a hizlalásra alkalmas sertések előállításáról és az igáslovak pótlására szükséges szaporításról gondoskodik.*

A szántóföld egy-egy kat. holdjára eső bruttó jövedelem 70-90 pengő között váltakozik.

Az erdőségek az uradalom és az alkalmazottak tűzifa-szükségletét elégítik ki és ellátják az uradalmat az épületekhez és eszközjavításokhoz szükséges faanyag nagy részével.

Közgazdaságunk számára az uradalom évenként a következő mennyiségű és értékű árut adja a piacra, mely mind kiváló minőségű és feltétlen exportképes:

15.000 q gabonát	250.000 pengő értékben
30.000 „ „	100.000 „
450 drb hizóállatot	85.000
3.500 „ lőtt vadat	9.000 „
2.500 „ élő „	15.000 „

Közismert tény, hogy a bánkúti uradalom állandóan a minőségi feljavításon dolgozik. A híres bánkúti búza világmárka és ma a hivatalos országos vetőmagakció már ezt a búzát terjeszti mezőgazdaságunk körében. Ez a búza az 1933. évi kanadai világversenyen az addig legjobbnak tartott manitoba-búzát minden tekintetben felülmúlta.

Az uradalom értékesítési lehetőségei jók. A bánkúti termékek jó hírnévnek örvendenek, melyeket a külföld szívesen keres. A Szeged-Csanádi Egyesült Vasút állomása közvetlenül a major mellett fekszik. A birtokon mintegy 6 km hosszú gazdasági vasút fut keresztül, de kövezett út is szeli át, melynek a bánkúti vasúti állomáshoz való kiépítése folyamatban van. Északi sarkát a medgyesegyháza-kétegyházi köves út érinti.

A földreform céljaira az uradalom a háború után 1300 kat. holdat adott le, részint vagyonváltság, részint pedig megváltás útján. Az utóbbinak vételára még csak részben folyt be. A földhözjuttatottak részben itt is túladtak földjeiken, részben

nagyon rosszul gazdálkodnak. Viszont vannak a törpebirtokosok között többen olyanok, akik bár az uradalomnál munkát vállalnak, kis földjüket mégis megfelelőkép munkálják. *Éppen a munkalehetőség és a külön kereset teszi ezt számukra lehetővé.*

A törlesztési részletek a földhöz juttatott aktól igen hiányosan és gyéren folynak be. Az állam a leadott területnek vagyon- és jövedelemadóit itt is elvesztette, a földadóját azonban az emberek a javuló gazdasági viszonyok következtében most már rendesebben fizetik. *Termésátlaguk kat. holdanként 6-8 q búza és 20 q tengeri,* ami az uradalmi átlaghoz viszonyítva, *bizony 50-60%-kal kevesebbet jelent.*

Itt a földreform következtében a munkaalkalmak csak azért nem csökkentek, mert a leadott földek túlnyomórészt bérbe voltak adva, tehát a cselédek és az időszakos munkások létszámában lényeges változás nem történt. *De nem történt munkaalkalom-szorodás sem, mert az új kisbirtokosok idegen munkást nem foglalkoztatnak,*

Az uradalom még 1912-ben mintegy 500 kat. holdat juttatott szabad eladás folytán a községek szaporodó lakosságának és az ilyen evolúciós alapon kialakult kisbirtokok már sokkal egészségesebbek, mint a mechanikus földosztás útján teremtett kisgazdaságok, ahol sem a kellő rátermettség, sem a kellő felszerelés nem volt lényeges szempont.

Az uradalomban *Hangya-szövetkezet* működik, melyet minden tekintetben támogat.

Az uradalom és a környékbeli kisgazdák, valamint a törpebirtokosok között a viszony jó. A kisemberek sokszor keresik fel a nagy gazdaságot, erősen érdeklődnek a vetőmagnemesítés iránt, tanulni akarnak, hogy azután a tapasztaltakat otthon értékesíthessék.

Az uradalomnak elhatározott szándéka, hogy – úgy, mint eddig tette – *a jövőben is tovább halad azon az úton, mely alkalmazottainak, cselédeinek és munkásainak gazdasági és kulturális érdekeit előmozdítja.* A cselédlakásokat állandóan modernizálja, mint azt a bemutatott fényképen is látjuk. *Az uradalom birtokosa, József kir. herceg, tábornagy, mély szociális érzését és kitűnő gazdasági szakértelmét mindenki ismeri és miután az uradalmat kitűnő gazdasági gárdája segítségével ő irányítja, az eddigi kiváló eredmények nem is maradhatnak el.*

GRÓF SOMSSICH LÁSZLÓ KAPOSÚJLAKI URADALMA.

Az uradalom Somogy vármegyében, a kaposvári járásban, Hetes-Kaposújlak községek határában terül el.

A birtok részben 1828-ban, részben pedig 1843-ban *vétel útján került a család birtokába* és 1874-ben elsőszülöttségi hitbizomány lett. A területe ekkor 3620 kat. hold volt, ami a háború utáni földreform során 2994 kat. holdra apadt le.

A *házi kezelésben* lévő gazdaság művelési ágak szerint a következőképp oszlik meg:

	<i>terület :</i>	<i>kat. t. jöv. : ar. kor.</i>	<i>átlag : ar. kor.</i>
szántó	2.060 k. hold	25.823'04	12'53
rét	252 „ „	2.970'38	11'83
legelő	263 „ „	1.071'40	4'54
szőlő	5 „ „	44'75	8'85
kert	28 „ „	692'42	24'73
erdő	296 „ „	644'83	2'17
földadó alá nem eső	90 „ „	—	—
összesen	2.994 k. hold	31.246'82	

Az eredetileg legnagyobb részben legelőből és erdőből álló birtok az idők folyamán a szántóföldi művelés kiterjesztése következtében *intenzív állattenyésztést fejlesztett ki*. A birtok intenzitásával kapcsolatosan *állandóan emelkedett a cselédlétszáma is*. Az egyes családoknak már a jelen század első évtizedében *teljesen átépített* egyszobás, különkonyhás lakásokat juttatott, melyek a mai törvényes követelményeknek is teljesen megfelelnek. *A cselédházak téglából épültek, cseréptetővel vannak borítva, világosak és tágasak*. Az uradalom a szomszédos községek szegényeit állandóan támogatja.

A nagybirtok hatása a községek kisgazdáinak okszerű gazdálkodására és az állattenyésztés színvonalának emelésére eddig nagy hatással volt és van ma is. De jelentős segítséget jelent a szomszédos községeknek az is, hogy Hetesen iskolát építtetett, azt fenntartja, Kaposújlakon pedig 83%-kai járul az iskola költségeihez. A hetesi plébánia kegyura és ebben a minőségben egy templomot tart fenn. Kaposújlakon templom nincs, de uradalmi kápolna áll a hívek rendelkezésére. Itt saját költségén külön káplánt tart. Levente- és sportcélokra területet, nemkülönben megfelelő helyiséget bocsát rendelkezésre. Az uradalmi termelés biztosítja évről-évre a község szegényeinek a tüzelő szükségletüket is. Fában itt nagy a hiány. Minden ínségakcióban résztvesz, segítyezi az anya- és csecsemővédőt, valamint az árvaházat. Mintegy évi 2000 pengőre tehetők ezek az önkéntes adományok.

*A fásítás terén is sokat tett eddig, mert kb. 48 kat. hold hasznavehetetlen területet ültetett már be igen jó eredménnyel
Az alkalmazottak száma a következő:*

gazdatiszt	2	fő	
írnok	1	„	
iparos	8	„	
cseléd	98	„	
hónaposok	65	„	
egyéb személyzet	15	„	
állandó napszamosok	38	„	(télen-nyáron)
	összesen:	225	fő

Ezenkívül a nagy dologidőben mindig szükség szerint vétetnek fel napszamosok.

Az alkalmazottak mind római katolikusok.

A gazdatisztek havi járandósága átlagban 400 pengőre tehető, de részesednek a tiszta jövedelem hányadában is, ami évről-évre változó.

Az iparosok havi járandósága 100 pengőre tehető, a cselédké mintegy 60 pengőre, a hőszámosoké pedig 38 pengőre és étkezésre. Természetesen az iparosok és a cselédék lakást is kapnak, mely, mint említettem, kifogástalan, mind új téglafalból épült. Teljes gyógykezelésben is részesülnek, uradalmi orvos áll a rendelkezésükre, gyógyszereiket is az uradalom fizeti. Vízük kitűnő és egészséges.

Az aratórészesek a 10. részt kapják koszt nélkül, vagy pedig a 12. részt Koszttal. Úgy a hószámosoknak, mint az aratóknak az uradalom főzet, a bandagazda a munkások helyzetével vissza nem élhet. Az étel minősége és mennyisége ellen eddig még eoha semmiféle kifogás nem merült fel. A megelégedést bizonyítja az is, hogy az uradalom évről-évre ugyanazokat az aratókat szerződteti és nagyon ritkán van változás a személyekben. Ha gyermekeiket magukkal hozzák, ezeknek is bőven jut az ételekből, anélkül, hogy más munkások megrövidülének. Ezeknek a munkásoknak a lakása szintén kitűnő, éppúgy, mint a cselédeké. Gyógykezeltetésüket szintén az uradalom látja el.

Az átlagos gyermeklétszám itt mindössze kettő. A környéki községek kispapjai erősen egy kések és a cselédek – látva a nagybirtokellenes hadjáratot, félve a jövőtől – kezdik ezeket utánozni. Az egykezés már a háromholdas törpebirtokosnál is divatozik. Az uradalmi gyermekek többnyire a birtoknál helyezkednek el, hacsak nem nőülnek be a törpebirtokosok családjába

Vasárnap és ünnepnap – még ha hatósági engedély is van a sürgős mezőgazdasági munkálatokra – sosem dolgoztat az uradalom. Dél előtt a cselédek templomba mennek, délutáni szórakozásukról pedig a legény- és leányegyesületek gondoskodnak, melyek itt erősen szervezkednek. A jegyzőségek sűrűn tartanak népművelési előadásokat, melyen a résztvételt – ha hétköznapra esnek – az uradalom a munka dacára is lehetővé teszi, ha azi az emberek kívánják.

A többgyermekes családok pótlékot kapnak és pedig a negyedik gyermektől kezdve fejenként 50 kg gabonát, vagy napi 1 liter tejet. Miután minden cselédnek tehéntartása van, a gabonajárandóságot veszik igénybe.

A kiöregedett cselédek kegydíjat kapnak. Az uradalomnak jelenleg 15 kegydíjasa van, akik részére fél szegődmény van biztosítva. Az évi kegydíjak összesen kb. 3000 pengőt tesznek ki.

Az évi kegyúri terhek összege 4000 pengő.

Az évi közadók összege 35.412-27 pengő, melyhez most már hozzájön az évi 8817-92 pengő vagyondézsmája is, úgyhogy az uradalom 1938-ban 44.230«19 pengő adót fizetett.

Hetes község terheiből az uradalom 52%-ot és Kaposujlak község terheiből 83%-ot visel.

Termelési vonatkozásban a környéki kispapok termés-átlagait megközelítik az uradalmi átlagokat, azonban a föld-

reform során földhöz juttatottak gabonatermésükben már 3-4 q-val alatta maradnak az uradalmi eredményeknek, de kapásokban is gyenge átlagaik vannak. A csapadék átlaga évi 700 mm körül mozog. Az uradalom 1938. évi holdankénti termésátlagai az egyes főtermelési ágakban a következők:

búza	12·20 q
rozs	9·10 „
tavaszi árpa	10·59 „
tavaszi zab	8·10 „
tengeri	22·20 „
takarmányrépa	180— „
burgonya	72— „

Az ipari növények termelésével történt kísérletek itt nem jártak a kívánt sikerrel. Cukorrépat azért sem lehet termelni, mert azt a cukorgyár tengelyen kívánja a 16 km távol fekvő gyárba szállíttatni, azonban a gazdaság igaereje ezt nem végezheti el.

Gyümölcsstermelés terén sokat fog jelenteni az 1935. évben Jonathan-almával betelepített 45 holdas gyümölcsös várható termése.

Állattenyésztés terén megemlítendő az uradalom fejlett tehenészete, félvér szimmentáli tehennel és import-bikákkal. A juhászat terén kiváló a merinó-precose-féle tenyészet, melynek gyapjútermése keresett cikk. Sertésenyészet mangalica, míg lóállománya belga igaeslovakból áll. Sok apaállatot nevel a környékbeli kiscgazdák részére.

A baromfityenyésztést az uradalom átengedi a kiscgazdaságoknak, ezzel nagyüzemben foglalkoznia nem érdemes.

Az uradalom évente 2500 q búzát, 80 drb hizómarhát, 160 drb hizóbirkát, 500 drb beállítani való süldőt és 1000 pengő értékű vadat dob a piacra. Ez az áru mind exportképes és prima minőségű. Kaposváron évente mintegy 200.000 liter tej kerül eladásra.

Az értékesítési lehetőségek kielégítők. A vasútállomás nyáron 7 km-re, télen kerülővel 12 km-re van. A birtok kövesúttal is rendelkezik.

A földreform során kb. 620 kat. holdat vettek igénybe vagyonszállás címén. Ebből a területből 74 házhelyet is osztot-

tak ki, melyeken a házak felépültek. 590 hold maradt szántó-földi kiosztásra és minden igénylő 3, ritkábban 5 holdas parcellákat kapott. *A 3 holdas új birtokosok, az ú. n. nincstelenek, megfelelő felszereléssel nem rendelkeznek, kénytelenek tehát bérszántással dolgozni. Trágyázásról természetesen szó sem lehet, mert állatokat nem tudnak tartani. Hogy fenntarthassák magukat, kénytelenek aratási és felesmívelési munkálatokat vállalni. Sok baj volt úgy az adó, mint a bér behajtásával, különösen a rossz esztendők és a mezőgazdasági dekonjunktúra idején,* Most azonban, hogy a használati díjakat az állam erősen lecsökkentette és a mezőgazdasági helyzet javult, valahogy rendbe kezdenek jönni. Természetesen már az első rossz esztendő helyzetüket ismét nehezíteni fogja.

A földreform óta napszámos a községben nem kapható. A háromholdasok is csak aratási munkákat vállalnak és felesmívelést.

Az uradalom már a háború előtt elősegítette az egészséges kisgazdaságok kialakulását. 1914 előtt sok kisgazda eladta a környéken eladósodott birtokát, ezeket az uradalom megvette és később a rátermett, jól gazdálkodó kisbirtokosoknak újból eladta. Ezzel előmozdította azt is, hogy a bajbajutottak ne legyenek kénytelenek *nyomott árakon* földjeiket eladni. Ilyen földek ma már nincsenek az uradalom birtokában.

Az uradalom csak a szövetkezetben vásárol és a szövetkezetek útján értékesít. Ezzel támogatja a mozgalmat.

Itt a kisgazdák általában nem uradalomellenesek, különösen akkor, ha az uradalomra vannak szorulva. Mihelyt azonban saját érdekeikről van szó, közérdeket nem ismernek. *Az egykés kisbirtokosoknak nem kell föld,* mert a meglévőnek a megmunkálása is éppen elég gondot okoz nekik.

Az uradalom birtokosa, gróf Somssich László személyesen vesz részt birtokának irányításában és kezelésében, tevékenysége minden térre kiterjed. Hacsak súlyos közéleti szereplése – melyet minden vonatkozásban a gazdatársadalom érdekében fejt ki – nem szólítja a fővárosba, mindig birtokán tartózkodik.

A HELYES BIRTOKPOLITIKA ELVEI. KISBÉRLETI RENDSZER.

*Magyarországon a birtokpolitikának mindig azt kell szem előtt tartani, hogy mezőgazdasági termőterületünk kevés és ennek a kevés földnek kell ellátni a b elfogyasztást, biztosítani a mezőgazdasági exportot és eltartani az ország lakosságának a felét. De a föld elégtelensége int arra a megfontolásra is, hogy a helyes birtokpolitikában ne a földkérdésnek tulajdonítsunk nagy szerepet, hanem olyan szempontoknak, melyek tárgyilagos alapon tényleg közelebb visznek bennünket az egyetemes célok megvalósításához. Birtokpolitikai téren a nagy nemzetek nem a nagybirtokok feldarabolásával és kiosztásával biztosítják és emelik a termelés színvonalát, nem a nagybirtokok megszüntetésével vezetik le népfölöslegüket és létesítenek számukra elegendő munkaalkalmat – hanem ellenkezőleg -, mert tudják, hogy az ilyen megoldás csak *belső eltolódásokat okozna, a tulajdonosok személyében és a birtokok számában nagyobb változásokat, nagyobb eloszlást, de végeredményben ugyanaz a földmennyiség semmivel sem tarthatna el több embert, mint azelőtt, sőt lényegesen kevesebbet.**

A helyes földbirtokpolitikának tehát a következő szempontokat kell figyelembe venni:

- 1. A termelés fokozása és minőségi javítása.*
- 2. A munkaalkalmak növelése.*
- 3. Az agrárlakosság életszínvonalának emelése, úgy higiénikus, mint gazdasági szempontból.*

Nézzük ezeket egyenként:

A termelés fokozását és minőségi javítását feltétlenül a kellő szaktudással és anyagi eszközökkel rendelkező nagy- és középbirtok szolgálja a legbiztosabban. Ahol a kertgazdálko-

dásnak előfeltételei megvannak, a kisbirtok, sőt a törpebirtok is jól beválik. Talaj-, időjárási, piaci viszonyok és legfőképpen az exportlehetőségek azok a feltételek, amelyek a kertgazdálkodás rentabilitását lehetővé teszik. Minthogy az ország nagyrésztében ezek a feltételek hiányoznak, *az exportlehetőség pedig részint igen bizonytalan, részint csak igen lassan fokozható*, ezért a kertgazdálkodásra való áttérést nagy mérvben propagálni nem indokolt, sőt veszedelmes. *A nagy- és középbirtokok gabona- és iparinövény-termelése állandóan fokozódik, jelentősége vitán felül áll, úgy a bel-, mint a külföldi piac pedig mindig többet és jobb minőséget kíván.*

A munkaalkalmak növelése tekintetében kétségtelenül kimutatható, hogy az intenzíven kezelt nagybirtok körülbelül kétszer annyi egyént foglalkoztat, mint ugyanolyan terület kis gazdaságokra felosztva. De feltétlen lényeges szempont az is, hogy a nagybirtok alkalmazottainak egyrésze magasabb képzettségű, továbbá, hogy az *ipar tekintélyes része a nagybirtokban találja meg vevőközöntségét*, amely nélkül üzemét nem folytathatná és ezáltal az ipari munkanélküliség is fokozódna. Ebből az következik, hogy *nagybirtok nélkül sem az ország mai agrárlakosságát eltartani, sem az ipart a mai méreteiben fenntartani nem lehetne.*

Az agrárlakosság életszínvonalának emelése, úgy higiénikus, mint gazdasági szempontból szintén a nagybirtok fenntartása által érhető el a legbiztosabban. A lakásviszonyok – amely a közegészségnek leglényegesebb előfeltétele – a nagybirtokokon a követelményeknek megfelelően és ellenőrizhető, ott pedig, ahol hiányok vannak, a pótlás megkövetelhető és keresztülvihető. Ugyanez vonatkozik az egészséges ivóvíz biztosítására is. *Orvos, gyógyszer, baba, rendes iskoláztatás stb. a nagybirtokon megvan, míg a tanyarendszerű kisbirtokon nagymértékben hiányzik.* A cselédek és az év túlnyomó részében keresethez jutó részes munkások gazdasági megerősödése is lehetséges a nagybirtokokon, mert megtakarított járandóságukból egy bizonyos idő eltelte után *ingatlant szerezhetnek* (ház, kert, föld, szőlő) és így önállósíthatják magukat. Ezek mind egészséges kiegészítécek lesznek.

A céltudatos földbirtokpolitikának állandóan szem előtt kell tartani a fenti pontok kívánalmait és állandóan ellenőrizni és megkövetelni azok érvényesülését. *Azok a nagy- és középbirtok-*

kok, amelyek ezen kívánalmakat nem teljesítik, a közérdekkel szemben tartozó kötelességüknek nem felelnek meg, fennmaradásuk nemcsak nem közérdekű, de azzal ellentétes. Azoknak a megszüntetése ellenben, amelyek ezeket betartják, veszélyeztetné úgy a termelést, mint az agrármunkás-lakosság kereseti lehetőségét, valamint a szociális haladást, sőt mindhárom tekintetben erős visszaesést eredményezne, sőt katasztrófára vezetne. De ha mindezekről eltekintenénk, akkor sem lehetne máról-holnapra végrehajtani egy radikális földreformot, mert ellenérték nélkül a földet elvenni *bolszevizálás lenne*, az ellenérték megfizetése pedig gyors ütemben pénzügyi képtelenség.

Ezért halljuk mindgyakrabban a *kisbérleti rendszer* nagyobb mérvű kiterjesztésének követelését, mely fenntartaná a tulajdon elvét és amellet nem ütközne pénzügyi lehetőségekbe.

A hivatalos magyar birtokpolitika legújabbán a kisbérleti rendszer erős kifejelesztését tűzte ki céljául. A miniszterelnök kaposvári beszédében körvonalazta a kormány ilyen irányú reformtörekvéseit, melyekkel a földkérdés megoldását reméli. Többek között a következőket mondotta:

„Meg kell találni a helyes határt, nehogy *a termelésben drágulás és így visszaesés álljon elő*”

„Minden szociális haladás egyetlen biztosítéka és alapja *a termelés fenntartása és fokozása*”

„Éppen ezért a termelés előfeltételét jelentő *biztonságot, rendet és nyugalmat fenntartani* minden kormány legelső feladata.”

„Mint minden átmenet, a nagybirtok formából a kisbirtok formába való átmenet is *megrázkódtatásokkal és hátrányokkal jár.* Vitathatatlanok azok az *előnyök, amelyeket a nemzeti jövedelem szempontjából a jól kezelt nagybirtok tud nyújtani s világos, hogy ha a jól kezelt nagybirtokból rosszul kezelt kisbirtok lesz, akkor a nemzet egyeteme szenved alatta.*”

„Nekünk tehát arról kell gondoskodni, hogy ez az átmenet olyképp történjék, hogy a nagybirtok nem rosszul kezelt, hanem jól kezelt kisbirtokká váljék és hogy a mezőgazdasági lakosoknak azok a rétegei, amelyek a nagybirtokon találták eddigi megélhetésüket, ezután is megtalálják megélhetésüket.”

„A háromszáz holdon felüli kötött birtokok $\frac{1}{2}$ része, az *ötszáz holdon felüli szabad birtoknak $\frac{1}{4}$ része kishaszonbérletek*

alakításának céljára az állam által erre kijelölt szerv útján igénybe vehetők.”

„Ilymódon esztendőig folytatható egy erőteljes, de a termelés és nemzeti jövedelem fokozásának szempontjaira is figyelemmel levő földbirtokpolitika.”

A miniszterelnök ezen szavaihoz gróf Károlyi Gyula volt miniszterelnök a következő megjegyzéseket fűzi:

A miniszterelnök első megállapításai kétségbe nem vonható sarkalatos igazságok, melyeket minden józan ember magáévá tesz. Amennyire reális igazságokat tartalmaznak az általános kívánalomként felállított tételei, annyira vitatható, hogy az általa bejelentett módon azok a kívánalmak elérhetők lesznek-e, biztosítják-e a termelés fenntartását és fokozását? Biztosítják-e a munkaalkalmak fenntartását? Előmozdítják-e a szociális jólét fokozását? Megadják-e a miniszterelnök által is mint alapvető szükségességként említett biztonságot és nyugalmat?

Nem hiszem.

Már a kiinduló pontja téves, mert a kishaszonbérletek létesítése által előálló gazdálkodási változásnál *nem az eddigi nagyüzemi gazdálkodás eredményét, termelési és szociális közhasznú voltát nézi, amikor 300, illetve 500 holdban állapítja meg azon maximumot, melyhez nem nyúlhatnak. Pedig a birtok nagyságának semmi köze ahhoz, hogy ezen birtok a közérdeket helyesen szolgálja-e vagy sem.*

10.000 holdas birtokok, ha termelés és munkaalkalom nyújtás által a legmagasabbat produkálja, a köz szempontjából kár nélkül nem bolygatható. *Viszont 300 holdas birtok is botrányosan rosszul kezelhető.* A földbirtok mikénti kezelése nem lehet kizárólag magánügy, ez igenis közügy, akár a termelést, akár a munkaalkalom nyújtást tekintjük, *de ez áll minden birtokra, a legkisebbtől a legnagyobbig.*

Sokan vannak, akik a földbirtokok kötöttségének megszüntetését kívánják. Ezen kérdés felett nem rég hosszas viták folytak. De mindezekig a földbirtokpolitikát illetően a kötöttség ellenzői is azt a követelést hangoztatták, hogy a birtokpolitikai szabályozásoknál *a kötöttségre ne legyenek tekintettel, ez ne hátráltassa a tervbe vett változtatásokat*

Kötött birtokot éppen úgy kell rákényszeríteni az okszerű és szociális követelményeknek megfelelő gazdálkodásra, mint

szabadrendelkezési birtokot, de nagyobb mérvben rákényszeríteni egy termelési visszaesést és munkaalkalom csökkentését jelentő gazdálkodásra, semmikép sem indokolható.

A nagyüzemekből, illetve 300 és 500 holdat meghaladó középirtokokból $\frac{1}{3}$ és $\frac{1}{4}$ arányban kishaszonbérletek részére igénybe vett területek rövidebb vagy hosszabb ideig *feltétlenül termelési visszaesést* fognak jelentem a köz rovására.

Minél inkább olyan kisgazdák kezébe kerülne, akik kellő felszereléssel bírnak és ezáltal csak eddigi önálló gazdálkodásuk erősödne, annál kisebb volna a termelési visszaesés. *Viszont annál több mezőgazdasági munkás, kinek eddig ezen területeken volt meg a munkaalkalma és kereseti lehetősége, esik el ettől, mert a kisgazdáknál ilyenre csak a legtrikább esetben számíthat.*

Ha a kisbérlet azok egy részének jut, akik eddig megélhetésüket ott találták, úgy azok a szükséges felszereléssel és belendezkedési költséggel el volnának látandók; *még így is tetemes termelési visszaesés volna várható.* De mindenképen *csak egy-része* volna így bérlethez juttatható, ha ezen bérletek oly nagyságban állapítatnak meg, hogy abból az illető családjával meg tudjon élni. *Ha ezt pl. 20 holdban állapítják meg országos átlagban, úgy minden harmadik család részére jutna bérlet. 20 holdon ugyanis egy jól kezelt nagybirtoki üzem legalább három családnak nyújt biztos megélhetést.*

Így igen sok munkás marad munkaalkalom nélkül, igen sok család veszti el megélhetési lehetőségét. Az ebből támadó nagy és széleskörű elégedetlenség természetesen a további birtokelosztást fogja követelni, ez nem is lesz visszatartható, mint-hogy a kormány által most megkezdett lejtős úton *megállás nincs.*

De ennek további következménye kérlelhetetlenül az lesz, hogy a birtokok további elaprózódása folytán mind több és több mezőgazdasági munkás és annak családja marad munka és kenyér nélkül. Mert az ország mezőgazdasági területe csak a helyesen kezelt nagyüzemi gazdálkodással tudja a mezőgazdasággal foglalkozó és abból megélő lakosságot eltartani. Mivel pedig más megélhetési lehetőséget (iparban való elhelyezkedést), a kormány nem tud majd nyújtani ezen kenyerrüktől megfosztott mezőgazdasági munkásoknak, *azokat minden forradalmi felforgatásra hajlókká teszi.*

Nem fog megállni ezen processzus sem 500. sem 300 holdnál, nem $\frac{1}{3}$ és $\frac{1}{4}$ lesz elvévé, de tovább fog ez folyni nemsokára az 50 vagy 20 holdas gazdák ellen, hiszen ezek nyújtanak a nincstelen munkásoknak legkevesebb kenyeret. Nem fog megállni a mezőgazdasági területeknél, utána szükségképen rákerül az erdők felosztására és kiirtására. De egyáltalán nem fog megállani, amíg bárhol, bárminő elosztható vagy értékesíthető vagyontárgy található lesz.

Az általános vagyronrombolást az általános erkölcsi romlás fogja követni és ez csakis az ország teljes rombadöntését eredményezheti.

Vannak bajok, sajnos, elég sok, melyeken segíteni kell. Javítani kell a mezőgazdasági munkásság helyzetén, úgy gazdasági, mint szociális téren. De nem szabad olyan módokat választani, amelyek ezen a bajokon nem csak nem segítenek, de azokat nagy mérvben fokozzák és végeredményben kirobbanást idéznek elő.

Mik lehetnek a mezőgazdasági munkásság helyzetének javítását biztosító intézkedések?

Elsősorban és legsürgősebben a kormány által tervbevett házhely, ház, kert, vagyis otthon megteremtése.

Ez a mezőgazdasági munkásság gazdasági gyarapodásának, egészségügyi és szociális haladásának elengedhetetlen feltétele.

Továbbá szigorú megkövetelése annak, hogy minden birtok, nagyságra való tekintet nélkül, a maximális munkaalkalmat nyújtsa, a teljesített munka ellenértékét úgy mennyiség, mint minőség tekintetében, pontosan kiszolgáltassa. Állandó alkalmazottjai lakás, higiénikus és kulturális szempontból megfelelően legyenek ellátva.

Előmozdítása annak, hogy cselédek, munkások megtakarított keresményükből ingatlan szerzéshez juthassanak. Ezáltal egészséges, életképes kisexisztenciák száma szaporodnék.

A birtokok természetes, evolúciószerű elaprózódása fel nem tartóztatható. De az ilyen természetes elaprózódás nem jár gazdasági megrázkódtatással, tehát nem káros a közérdek szempontjából, nem jelent sem termelési, sem szociális visszaesést”

A kisbérleti rendszer erőteljes kiterjesztése végeredményben ugyanannyit jelent, mint az erőteljesebb telepítés.

öt éven keresztül volt kisbériekkel dolgom és a tapasztalataim inkább szomorúak, mint jók. A bérlők kisebb része jól és okosan gazdálkodik, a bérlet dacára a földet kellőleg trágyázza, megfelelő állatlétszámot tart, termelésének színvonalát egyensúlyban tartja, *azonban nagyobb része rablogazdálkodást folytat.* Az állam közvetlenül nem veszít semmit ezzel a rendszerrel, a bérbeadott terület vagyon-, jövedelem- és földadóját a nagybirtokostól megkapja (mert a bérlő csak a kereseti adóját tartozik beszoigáltatni), de közvetve, vagyis *közgazdaságunkon keresztül* rengeteget veszít a lecsökkent terméseredményekkel. A termelés visszaesése folytán lecsökkent munkaalkalmak rövid idő múlva szintén éreztetnék káros hatásukat és pedig *úgy gazdasági, mint szociális* téren. A nagybirtokos számára természetesen ezek a földek elvesztek, de ha valamikor szívesen visszajánlják neki, hosszú évek kellene majd a kizsarolt föld rendbehozására. *Éppúgy, mint a telepítésnél, itt is sok gazdatiszt, mérnök, gazdasági cseléd fogja kenyerét vesztén, és az utcára kerül.* Szociális szempontnak nem lehet ez a célja. Itt is lebontásra kerülnek nagy gazdasági épületek, a gazdasági gépek ócskavassá válnak.

A bérléhez, éppúgy, mint az örökváltságos földhöz, felszerelés és rátermettség kell, az előbbihez pedig pénz vagy olcsó hitel. A rátermett parasztember, akinek egy kis pénze is volt, eddig mindig megszerezte magának a bérföldet és az ilyen bérletek tényleg egészséges kisbérletek lettek. Más lapra tartozik, hogy az ilyen bérlő sem alkalmaz cselédet, vagy idegen munkást, hanem *tisztán családi gazdálkodást folytat.* Egyes uradalmak közelében nagyon megelégedett életet élnek az olyan emberek, akiknek 2-3 hold bérföldjük van és amellet a nagybirtokon időszaki munkát vállalnak. Ezek nem cserélnek egy 15 holdas kisbirtokossal sem.

És hogyan fogja az állam a haszonbérfizetéseket garantálni? Ha egy rossz esztendő következik be, a bérlő haszonbért fizetni nem tud, amit termel, azt feléli. A behajthatatlan haszonbérhátralékot le kell majd írni, a jövedelemadó alapból ez az összeg tehát már is kiesett.

Az állam vásárolja össze a piacon heverő temérdek földet, létesítsen azon kisbérleteket, de ne nyúljon a jól kezelt nagybirtokhoz, mert különben az előálló gazdasági és szociális visszaesés következményeit ma még át sem lehet tekinteni.

Nagyon nehéz megállapítani a *haszonbérfizetési módozatokat is*. Sokan hívei a gabonahaszonbérnek, azonban ez kétélű fegyver szokott lenni. Ha jó a termés és kicsi az ára, akkor a földesúr, ha pedig rossz a termés és nagy az ára, akkor a haszonbérlő jár rosszul. És ha a bérlő rossz minőségű gabonát szolgáltat be, azt a birtokos nem keverheti össze az Ő jó gabonájával, mert ezzel erősen rontja az átlagminőséget és ezzel az eladásra kerülő búza árát, *de ezt a búzát a külföld nem is fogja átvenni*.

Az annyira követelt szövetkezeti termelés mindenütt nem válik be. Különösen nem az alföldi parasztok között. A kollektív gazdálkodás a magyar ember természetétől távol áll, ezért van az, hogy már több helyen bukott meg az ilyen próbálkozás. Viszont van hely, ahol jól bevált. Ahhoz, hogy nálunk a szövetkezeti termelési rendszer elterjedjen, elsősorban az szükséges, hogy a gazdákat megfelelő szakoktatás útján kellő műveltségi fokra emeljék, de ezt 1-2 hónap alatt elérni nem lehet. Már az elemi iskolában kell elkezdeni a nevelést és folytatni a gazdasági ismétlő iskolákban, majd a minden nagyobb községben meghonosítandó földműves iskolákban is.

Ügy a telepítéshez, mint a bérletbejuttatáshoz előbb a *feltételeket* kell megteremteni (úgy gazdasági, mint szakoktatás terén), azután az embereknek adjanak *jó földet* és biztosítsák számukra az olcsó felszerelés beszerezhetését. *De olyan területre bedobni egy csomó embert, mely csak nagybirtoki kezelésben volt hasznosítható* (és ilyen terület sok van az országban) és olyan helyen építtetni telepes falvakat, ahol sem orvos, sem vasútállomás, sem kövezett út nincs a közelben, nem lehet egészséges megoldás és előbb-utóbb csak nyomortanyákat jelent. Ez pedig már honvédelmi szempontból is mérhetetlen kárt jelentene.

Végül itt van a hitelkérdés. Az ingótoké lenne hivatva hozzásegíteni, hogy a kisbirtokosok és kisbériek felszerelést vásárolhassanak, állatállományukat kiegészíthessék és földjüket megfelelő talajértékre emelhessék. Éppúgy, mint a sok százezer kisbirtokosnál, a kisbérieknél is rengeteg a vergődő, a beteg test és *amíg ezeket nem gyógyítják meg, kár újabb és hasonló eredményt hozó megoldásokat keresni, mert a betegség, melyet nem tudnak meggyógyítani, csak tovább terjedhet.*

Sokkal nagyobb erő van a fokozatos fejlődésben, mely bár lassú, de biztos kiegyenlítődést, tartósabb eredményt hoz, mint v lépten-nyomon ellenállásba ütköző akció.

Or. Éber Ernő a kishérleti rendszer kiterjesztésével kapcsolatban a *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 16-i számában a következőket írja:

„... ezek a törvényes rendelkezések, ha a birtokállományt nem is, *annak üzemi konstrukcióját és üzemvezetését kétségtelenül nagymértékben érinti...* Nem mindegy az, hogy olyan közép- vagy nagybirtok részei kerülnek-e kishaszonbérlok kezébe, amelynek nyershozama holdanként 200-300 pengő, vagy 80-100 pengő, amelynek munkaköltsége 80-95 pengő, vagy 40-50 pengő és *nem mindegy, hogy 10 hold szántóföldre jut-e egy munkás és cseléd, avagy 25 holdra...* Emellett fontos, hogy a közép- vagy nagybirtok üzemegységét lehetőleg *ne bontsák meg*, használt épületeket lehetőleg *ne tegyenek használhatatlannokká* és az okszerű gazdálkodást lehetőleg *ne nehezítsék*. A nagybirtok jogos érdeke, a termelés fenntartásához fűződő közérdek és a kishaszonbérlok gazdasági boldogulása egy ponton összetalálkoznak: azon a ponton, hogy az igénybe vételre kerülő föld olyan kisemberek kezébe jusson, akik azt megfelelően képesek használni. *A bérlok általában, kishaszonbérlo különösen a trágyázás gondos keresztülvitelére nehezen szoríthatók rá; mi lesz tehát a talajerő fenntartásával ott, ahol derék és jószándékú, de mégis gyenge kis egzisztenciák kerülnek a földre!*”

Ezt a fejezetet dr. Czettler Jenő soraival végzem, aki az *Agrárpolitika* című könyvében a következőket írja:

„Az ország határain belül az államnak tartózkodnia kell a túlságos gyámkodástól a mezőgazdasági termelés felett. Arra kell törekednie, hogy a mezőgazdasági kisüzem ezeréves szervezete, a zárt családi gazdálkodás munkarendszerének lényeges sérelme nélkül, az intenzív termelés útján piac számára termelő gazdasággá alakuljon át és az önségítés útján kiépítse mindazon magasabb szerveit és akcióit, melyek az ingótoke szervezetségével szemben neki védelmet jelentenek”

A NAGYBIRTOK MINT NAGYÜZEM.

Olaszországban Mussolini első földbirtokpolitikai intézkedése az volt, hogy hatálytalanította az előző szocialista kormány radikális földbirtokreform törvényét, mely a nagybirtokok megszüntetését és a kisbirtokok szaporítását tűzte ki céljául Szakemberekkel megvizsgáltatta az egyes nagybirtokok termelési kapacitását és munkáseltartó képességét. Az adatok birtokában ugyancsak szakemberekkel megállapította, megszabta az egyes nagybirtokok termelési minimumát és a nyújtandó munkaalkalom nagyságát. Ha egy nagybirtok a megkívánt követelményeknek eleget tenni nem tudott, azt megfelelő meliorációkra kötelezte, vagy pedig ezeket a meliorációkat az állam végezte el a terhére azzal, hogy a befektetések összegét visszatörleszteni tartozik. Ha azután még ez sem segített, vagy a helyzet úgy adta, akkor az ilyen nagybirtokot és csakis az ilyen nagybirtokot kisajátította és vagy kisüzemekké parcelláztatta, vagy pedig azon szövetkezeti termelés céljából mezőgazdasági munkásokat telepített le. Mussolini ezzel a céltudatos birtokpolitikájával hatalmas eredményeket ért el eddig a mezőgazdasági termelés terén és Olaszországban úgy a terméseredményekben, mint a kereseti lehetőségek és a munkaalkalmak fokozásában évről-évre állandó fejlődés észlelhető.

Komoly birtokpolitika ez, mely létjogosultságát már évek

az eszméit fenntartás nélkül követhetjük és ezeket az eszméket valloim magaménak is.

A jövő iránya a mezőgazdasági termelésben is csak a nagyüzem lehet. Ezt követeli az ország közigazdasági érdeke, mely egy nemzet életében mégiscsak a döntő szerepet viszi. Ez a közigazdaság realitásokkal számol és nem félrevezetett néphangulattal, a nemzet összességének a javát nézi és nem egyes rétegeknek pillanatnyi és látszólagos megsegítését. Az élet szám-

talán megnyilvánulását a politikai szempontok befolyásolhatják, *de a gazdasági élet, a közgazdaság a rideg valósághoz igazodik, a nemzet javaira, a nemzet tényleges dolgozóira, tehát a nemzet erőire épít.*

Közgazdasági szempontból az első és legfontosabb követelmény *a többtermelés.* Ha szigorúan kezelnénk a dolgot, akkor itt a szociális szempontok sem játszhatnak szerepet, értve ezalatt azt, hogy nem azt kellene nézni, hogy ki az, aki a többet termeli, hanem azt, hogy *ki tud és hogyan tud* többet termelni, vagyis a pusztá eredményt. A szociális szempontot a többtermelés végeredményben akár közvetlenül, vagy akár közvetve, úgymint szolgálja. *Magángazdasági szempontnak* tekintik azt, hogy a produktum a lehető legkisebb termelési költségekkel, a lehető legolcsóbb feltételekkel készüljön és kerüljön a piacra, azonban ez a szempont a közgazdasági életbe máris bekapcsolódott, amikor az olcsó és nagytömegű áru úgy a fogyasztóközönség, mint a kivitel céljaira rendelkezésre áll. *A fogyasztó közönség többet fog vásárolni, a külföldön pedig versenyképesek leszünk és ez biztosítani fogja számunkra nagyobb tömegben azt a nyersanyagot, ami viszont ipari termelésünket fogja nagyobb munkára serkenteni.* Ez az ipar pedig a külföldi nyomásnak máris ellen tud állni, ha szintén a versenyképességre fog törekedni és nem a vámvédelemre épít, *A nagyobb forgalom nagyobb fogyasztást jelent, a nagyobb fogyasztás mindig több termelést követel, a több termelés több jövedelmet biztosít és ahnl o tőke átérzi szociális hivatását, ott a több, vagyis cc nagyobb jövedelem többfelé is oszlik.* Mindezekből pedig az állam is megkapja a maga többletét Amikor a vagyon és a föld arányosabb és igazságosabb elosztásáról beszélnek, sosem gondolnak arra az egyszerű igazságra, hogy minél nagyobb a termelés szolgáltatába állított vagyon, *annál többet tud termelni, annál jobbot tud létrehozni,* hiszen tökéletes felkészültsége erre predesztinálja. Egy országban minél kevesebb azoknak a száma, akik nagyobb vagyonnal rendelkeznek (termelő tőkét értek alatta), *annál nagyobb a szegénység,* mert annál kevesebb a munka és a munkából származó jövedelem, A kis gazdasági egységek egy-egy kis műhelyt jelentenek, ahol legfeljebb annyit produkálnak, ami a család megélhetésére és a ruházkodásra elegendő, de az első vihar, az első gazdasági válság teljesen megbénítja őket. Ilyenkor az állam, vagyis a köz *hathatós segítésére* van szükség,

hogy ezeket az egzisztenciákat a pusztulástól megmentsek. Egy szegény ország azonban, mely tehetőseinek a vagyonát és földjét leépítette, segítséget nyújtani nem tud, mert nincs miből. *Hiába van az ország tele csupa kis önálló egzisztenciával, ha ezek szegények, saját lábukon megélni nem tudnak.*

Az állam örökké nem tarthatja fenn az erőltetett gabonaárakat sem, mert a büdcséje nem fogja engedni. Legnagyobb agrár politikusunk dr. *Czettler Jenő* professzor jegyezte meg a következőket:

„Meddig bírja az állam talán inkább szociális szempontból tartani saját büdcséjére a világpiaci áraknál magasabb átvételi búzaárakat? Ezt állandóan nem lehet. Ezt megteszik azok az államok, akik gabonatermésüket fokozni kívánják és mintegy jutalmazza a gazdákat. Ezt № különbözetet azután a fogyasztónak kell megfizetnie. Agrárország, mely exportra termel, terményárakat nem diktálhat, azok a fogyasztó piacon alakulnak ki.”

Nekünk már most kell számolnunk az orosz búzával, mely előbb-utóbb el fogja árasztani az európai piacokat. Amint bekövetkezik *Oroszországban* a rezsirnváltozás, lehet ugyan, hogy még előtte is, meg fog indulni a racionális mezőgazdasági termelés és az olcsó búza diktálni fog a külföldi piacokon. Uradalmaink által kitermelt *nemesített bánykúti búzáunk* minőségileg ugyan vetekedik a világ legjobb búzájával, azonban ezt sem tudjuk majd elhelyezni, ha nem leszünk az árban versenyképesek.

Sokat, jót és olcsón kell termelnünk és ha megszűnnek a vámvédelemmel fenntartott magas ipari árak és az olcsó mezőgazdasági árakhoz olcsó ipari árak is csatlakoznak, akkor ebben az országban mindenki boldogan élhet.

Minél többet tudunk termelni mennyiségileg és minőségileg, annál nagyszámú intelligens ifjút és néptömeget lehet jövedelmező munkával ellátni. És itt jelentkezik a nagybirtok, mint nagyüzem óriási szerepe és jövője. A sokoldalú termelés, a kiépülő mezőgazdasági ipar rengeteg gazdasiztnek, gépész-, talai- és erdőmérnöknek, kereskedelmi tisztviselőnek, orvosnak és állatorvosnak, képzett iparosnak stb. nyújt biztos megélhetést és nyugodt családalapítást, amit a parasztgazdaságok, egészen természetéé, nem nyújthatnak. Végeredményben nem az önállóságon lehet a hangsúly, ahol a nagyobb gond nagyobb lelki-válságot is jelent, hanem a biztos és tisztességes megélhetésen.

ahol a nagyobb darab kenyér csak kiegyensúlyozott boldog családi életet jelenthet.

A mezőgazdaságban pl. a *talajvizsgálat* a legfontosabb, a legnagyobb szakértelmet kívánó rész. Ha egy nagybirtok több talajvizsgáló mérnököt alkalmaz, ezek pontosan megmondják, hogy melyik területrészen milyen termelésre alkalmas a legjobban, az egyes talajok milyen műtrágyát kívánnak stb., ami a termés-eredményekben azután megfizethetetlen hasznot fog jelenteni, de a rizikót is csökkenti. *A gépészmérnök* a különböző gépek szakszerű és gazdaságos kezelését ellenőrzik, a tüzelőanyag megtakarításán érhetnek el nagy eredményeket. Természetesen a gépek karbantartását, javítását végző műhelyek vezetését is ellátják.

A kendergyárak, lencszalma feldolgozó üzemek, a mezőgazdasági szeszfeldolgozó üzemek stb. mind sok ember alkalmazását teszik szükségessé, de a kikészítési eljárás során előállított *félgyártmányok* értékesítése több jövedelmet is biztosít az egyes nagygazdaságoknak

Legideálisabb az a kezelt nagybirtok, ahol a gazdatisztek gazdálkodnak és egy külön szerv értékesít. Ez több kereskedelmi végzettséggel bíró intelligens ifjú elhelyezését teszi lehetővé, akik a kereskedelmi fortélyokkal tisztában lévén, jobb árakat tudnak elérni, de a szállítási módozatok és feltételek terén is hasznos munkát végezhetnek. Állandóan figyelik a tőzsde, a piac helyzetét, idővel tökéletes praxisra tesznek szert, nem mint a gazdatiszt, akit termelőmunkája úgymint erősen igénybe vesz.

Amint lehetővé válik a mezőgazdasági nagyüzemek nyugodtabb termelése (mert a mai politikai hangulat ezt kizárja), a mezőgazdasági termelés jövedelmezőbbé válna, ami a mezőgazdaságból élő lakosság életstandardját is erősen felemelné. Ha a nagybirtokosok birtokaikat illetőleg nem lennének bizonytalanságban már 20 éve, akkor az átlag búzatermésünk ma már a *holdankénti 20-25 mázsa körül lenne* és a mezőgazdasági munkások semmilyen munkásosztállyal nem cserélnének. *De ki mer ma befektetni, különféle diplomásokat alkalmazni, többtermelésre berendezkedni, ha nem tudja, mikor húzzák ki lába alól a talajt.* Olaszországban évről-évre emelkednek a búzaátlagok, de emelkedhetnek is, mert ott a nagybirtokok ma már nyugodtan dolgozhatnak.

A termelést és ezzel a munkabérek javulását fokozhatja a jövőben a normális ipari árak alakulása is. Amint olcsóbban kaphatók a gépek, műtrágya, cement, szén és vas, ez mind csak a mezőgazdasági munkabér javára fog válni, ami viszont az ipari fogyasztóképességet is emeli és a gyáripár belföldi piacának a kibővítését fogja hozni. A termelési költségek terén a nagybirtok nem fog a munkanapok megtakarításán igyekezni (ezt szociális szempontból ma sem teszi) és alkalmazottainak a legtöbbet biztosítja, hiszen tisztában van azzal, hogy a megbízható alkalmazott megfizethetetlen és a gazdaság érdekeivel is jobban törődik.

Szükséges, hogy ott, ahol a cselédség konvenciója még nem érte el a jól kezelt nagybirtokokon fizetett cselédi járandóságokat, a helyzetet feltétlenül javítsák, hogy ez az értékes és egészséges emberanyag mindenütt megelégedett helyzetben éljen.

A világ minden fejlettebb államában, a mezőgazdaságban is a nagyüzemi egységek dominálnak, a jövő minden termelési ágban a nagyüzemé. A kormány földbirtokpolitikájának tehát legfontosabb feladata az volna, hogy a jól kezelt nagy- és középbirtokokat érintetlenül hagyja, a kívánalmaknak ezidőszerint nem teljesen megfelelő birtokoknál pedig hatalmi eszközök felhasználásával szorítsa a tulajdonosokat arra, hogy a közért nagyobb tevékenységet fejtsenek ki. Számolni kell azzal is, hogy a mezőgazdasági konjunktúra tartósabban visszaesik – amit majd az olcsó amerikai és orosz búza fog előidézni –, akkor pedig olcsón kell majd minőségi termelést folytatni, erre pedig csak a mezőgazdasági nagyüzem lesz képes.

Végül pedig szükség lenne az agrártársadalom legerősebb szolidaritására, egyetértésére, társadalmi beszerzésére, mert csak közös összefogásban rejlő hatalmas erővel védheti meg jogos önérdekeit, verheti vissza eredményesen az illetéktelen oldalról jövő támadásokat, de elérheti azt is, hogy a közvéleményből kiirtja a „mammutbirtok” jelszót, hogy helyette köztudatba ültesse a nagybirtok mint nagyüzem fogalmát, ahol nem a terület-nagyság a mérvadó, hanem a termelés nagysága és a család-eltartó képesség.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezetés	5
Gondolatok és irányelvek	13
A demagógia ezerepe a földkérdésben	23
A politika szerepe a földkérdésben	34
Néhány példa az elhibázott telepítésekről	43
A nagybirtok szociálpolitikai és birtokpolitikai helyzete a támadások pergőtüzében	52
Tíz nagybirtok	275
Herceg Esterházy Pál hitbizományi uradalma	276
Gróf Esterházy Móric uradalma	305
Őrgróf Pallavicini Alfonz Károly mindszentányási hitbizományi uradalma	315
Herceg Montenuovo Nándor uradalma	331
Dreher Jenő fehérmegyei uradalma	342
Gróf Károlyi Gyula tiborszállási uradalma	350
Gróf Wenckheim József kigyósi uradalma	363
Gróf Dessewffy Aurél hitbizományi uradalma	380
József főherceg bánkuti uradalma	389
Gróf Somssich László kaposújlaki uradalma	398
A helyes birtokpolitika elvei. Kisbérleti rendszer	403
A nagybirtok mint nagyzüzem	412